

M·E MINESCU·

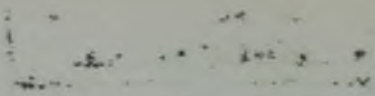
SCRIERI POLITICE ȘI LITERARE

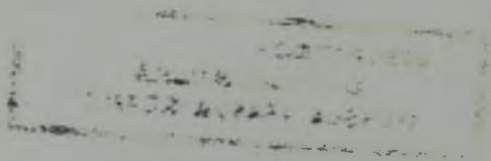
VOL·I (1870-1877)

BUCUREȘTI·1905
·INST·GRAFIC
·MINERVA

Prețul: Lei 3.50.

8R-0

H 32

[illegible]

BIBLIOTECA SCRIITORILOR ROMÂNI

M. EMINESCU

SCRIERĬ POLITICE ŞI LITERARE

MANUSCRISE INEDITE ŞI CULEGERĬ DIN ZIARE ŞI REVISTE

VOL. I.

(1870—1877)

EDIŢIE CRITICĂ

BIBLIOTECA
DOCUMENTARĂ
ORAŞUL PIATRA NEAMŢ

425
1720

BUCUREŞTI

Institutul de arte grafice şi editură „Minerva"

Strada Regală, 6.

1905

EDITURA INSTITUTULUI DE ARTE GRAFICE «MINERVA»

TOATE DREPTURILE REZERVATE

REPRODUCEREA OPRITĂ

K. II. 354

INTRODUCERE

I.

Lămuriri asupra însemnătății scrierilor politice și literare ale lui Eminescu ; necesitatea editării lor complecte și criteriile de editare.

Urmez de cîțiva ani cercetări asupra vieții și operelor lui Mihail Eminescu, pentru o monografie care să încerce a închega — din mulțimea și varietatea elementelor strînse și controlate cu iubirea adevărului — unitatea personalității celei mai măreațe a poesiei și a cugetării românești moderne. În cursul cercetărilor mele, observații în treacăt ale unor critici și biografi ai poetului, dar mai ales mănunchiul de articole politice datorite lui și retipărite în parte, mi-au întărit convingerea că însemnătatea de scriitor a lui Eminescu e mult mai largă decît să poată fi cuprinsă în sfera literaturii pure: ea trebue căutată și în afară de cercul considerațiilor specific literare, altminteri n'ar fi cu putință alcătuirea unei icoane, cu totul reală și deplină în toate notele caracteristice, a vieții și activității mareluĭ poet și cugetător. Purtat de acest gînd, am căutat să pătrund, în tainele ei cele mai intime, comoara de manuscrise îngălbenite rămasă pe urma poetului și păstrată, în vr'o 42 de volume și volumașe, la Academie ; m'am pus apoi și pe urma scriselor lui de gazetar, uitate prin revistele și ziarele unde strălucește supt colbul bibliotecilor aurul gîndirei și ai simțirei sale românești. În toiul cercetărilor mele, scopul d'intîiu al cărora era să-mi îmbogățesc materialul

de informație și documentar pentru monografie, văzuĭ dezvăluindu-se și întrupîndu-se iarăș, din fragmentele și scrisele descoperite, întregul uneĭ opere prețioase, a uneĭ clădirĭ de cugetare și de muncă gazetărească de cel maĭ mare interes istoric-literar, și pentru originalitatea și pentru valoarea sa. Zi cu zi, înțelegeam tot maĭ limpede că materialul acesta este maĭ scump decât se crezuse pîn'acum, iar cunoașterea luĭ în păturile cele maĭ întinse ale cărturarilor romînĭ nu s'ar maĭ putea amîna fără pierderĭ pentru mișcarea noastră culturală. Mă hotărîĭ, astfel, să public înnaintea monografieĭ o culegere critică a scrierilor politice și literare ce datorim activităţiĭ gazetărești a luĭ Eminescu, adăogînd aicĭ și fragmentele inedite de prin manuscrise, care ar avea vre-o importanță pentru înțelegerea gîndiriĭ și a scrierilor sale culturale. Editura atît de harnică și atît de romînească a societăţiĭ «Minerva» se arătă bucuroasă a primi această ediţie și gîndul meŭ găsi înlesnirea uneĭ realisărĭ maĭ repezĭ decît nădăjduiam. A contribuit întru grăbirea editării și colaborarea prețioasă a d-luĭ G. T. Kirileanu, licențiat în drept, cunoscut îndeajuns biografilor luĭ Eminescu prin rîvna cu care a strîns și a dat în vileag materialurĭ nouĭ și interesante asupra poetuluĭ. D-sa, care se îndeletnicește cu cercetărĭ în Biblioteca Universităţiĭ și prin archivele publice din Iași, răsfoise o parte a materialuluĭ cuprins în acest volum și păstrat numaĭ în isvoare Ieșene, ceea ce făcea și maĭ bine venit sprijinul ce-mĭ îmbiase, în împrejurărĭ cînd o petrecere maĭ îndelungată a mea în preajma acelor isvoare nu era cu putință. Partea d-sale de muncă se arată în rîndurile de la sfîrșitul acesteĭ întroduceri precum și în notele volumuluĭ.

* * *

Munca de cugetător politic și de gazetar a luĭ Eminescu este pe atît de timpurie, pe cît de spornică. Începuturile eĭ sînt aceleași ale iviriĭ sale dintîĭ în largul literaturiĭ romînești, după sfioasele încercărĭ publicate în revista *Familia* din Oradea-mare. În primăvara anuluĭ 1870, luna Aprilie,

apăruse în *Convorbirile literare* cea dintîi inspirație matură și viguroasă a talentului său, poesia *Venere și Madonă*, căreia urmă în curînd aceea și mai puternică a *Epigonilor*. În acelaș an, ba chiar în aceiași lună, întîiul său articol politic (despre *rolul Romînilor în regenerarea Austriei*) apare în ziarul *Federațiunea* din Budapesta, după-ce alte două articole ale sale — acestea mai mult literare — se publicaseră de mai nainte, în luna Ianuarie acelaș an, unul în *Familia* din Pesta (despre *teatrul romînesc și repertoriul lui*), celălalt, o polemică, în ziarul *Albina* din Pesta (despre *curentele filologice romînești din Bucovina*). În aceiași vreme s'au conceput cugetările și fragmentele inedite, a cărora însemnătate o voi lămuri în cursul introducerii.

Cu anul 1874, Eminescu se întoarce la vatra romînească și începe activitatea sa publică. După doi ani neîmpliniți de muncă oficială, ca director al Bibliotecii din Iași și, pe urmă, ca revizor școlar al județelor Iași și Vasluĭ, poetul-cugetător devine redactorul *Curierului de Iași* și intră cu hotărîre în valurile activității gazetărești, din care nu-i era scris să mai iasă, precum tot scris îi fusese să-și pue pana sa măiastră în slujba luminării pe toate căile bune a neamului său de pretutindeni. Căci, dacă e adevărat că nevoile traiului au împins pe Eminescu în val-vîrtejul meseriei atît de ingrate — mai ales la noi — a gazetăriei, nu-i întru nimic întemeiată credința aproape unanimă a biografilor săi de păn'acum că poetului i-ar fi lipsit vocația pentru aceasta. Minunatul său studiu despre *Influența Austriacă asupra Romînilor din Principate*, rostit ca prelegere publică în Iași, la 14 Martie 1876, deci înnainte ca dînsul să fi luat în mînă pana gazetarului profesional, cuprinde în sine o expunere din cele mai strînse a unui sistem de cugetare politică și economică bine închegat și cea mai luminoasă dovadă a vocației lui Eminescu pentru publicistica politică. Unde mai punem apoi numeroasele sale fragmente și cugetări politice, precum și articolele din vremea studiilor sale universitare în Viena, — tot atîtea semne nestrămutate

ale predestinării sale pentru munca frumoasă de apostol cu scrisul al obștei romînești?

Totuși numai în toamna anului 1877 trecu Eminescu de-a binele în gazetăria politică, chemat ca redactor și apoi ca prim-redactor al ziarului conservator *Timpul* din București. Șapte ani de zile, dela 1877 pînă la 1883, el purtă în coloanele acestei foi cea mai strălucitoare luptă politică de gazetar ce s'a purtat vr'odată în Romînia. Ceea-ce a mai scris pe urmă, după întremarea sa nestatornică din boala cumplită ce-l răpuse în sfîrșit, acele cîteva articole palide din gazeta săptămînală *Fîntîna Blanduziei* și din ziarul *Romînia liberă*, abia de mai pot fi socotite ca producte ale minții sale uriașe.

Precum se vădește din rîndurile precedente, opera de cugetător politic și literar a lui Eminescu este și în timp mult mai vastă de cît se credea, mai ales că o culegere a tuturor scrierilor sale se impune prin însemnătatea fie-căreĭ slove a omuluĭ genial care viața luĭ toată n'a scăpat un singur cuvînt ce n'ar fi fost expresia convingereĭ sale desăvîrșite. Am socotit decĭ că e nu numaĭ o datorie de pietate literară, ci și o datorie științifică să public o ediție complectă a operelor ce ne interesează aicĭ. Am împărțit materialul — ce'l am astăzĭ strîns aproape pe deplin — în treĭ volume de tipar. Volumul dat în vileag acum, înfățișează activitatea luĭ Eminescu din epoca întîia a vieții sale de scriitor, cuprinsă între anii 1870 și 1877. Al doilea și al treilea volum, tipărirea cărora nădăjduesc să urmeze în curînd, vor înfățișa cetitorilor opera politică a poetuluĭ la *Timpul* și, într'un adaos, puținele scrieri datorite minții luĭ slăbite din ultimiĭ și dureroșiĭ anĭ aĭ chinurilor boaleĭ care l'a stins.

La începutul fiecăruĭ volum, o introducere pe scurt va fi consacrată lămuririlor biografice și critice trebuincioase, precum și uneĭ priviriĭ asupra caracterelor generale ale scrierilor strînse acolo. Un studiŭ amănunțit voĭ da în volumul al treilea, cînd cetitoriĭ vor avea, împreună cu opera

* N-am mai găsit, pentrucă Scarlat n'a mai avut copiști pe Kiriac-am și la *Timpul*, care fusese la Curierul de Iași...

politică întreagă a luĭ Eminescu, și putința unuĭ control deplin asupra expunerilor mele critice.

Innainte de-a mă ocupa de materialul adunat în volumul de față, trebuesc limpezite — pentru acest volum și pentru volumele următoare — criteriile de care m'am condus în stabilirea paternității acestor scrieri, în cea maĭ mare parte neiscălite, ale luĭ Eminescu. Pe cît de grea fusese cercetarea în acest punct, pe atît de ușoară mi se pare acum lămurirea metodeĭ urmate.

Eminescu este, în tot ce-a scris el, un stilist și un cugetător cu desăvîrșire original. Studiile de anĭ de zile, ceam făcut asupra vieții, a manuscriselor și a operelor sale publicate, mi-aŭ dat putința să trăiesc din noŭ — în limitele puterilor mele, firește — lumea sa de simțiriĭ și de gînduriĭ, mi-aŭ înlesnit decĭ și posibilitatea uneĭ urmăriri sigure a scrierilor sale neiscălite. Atîta însă, orĭ cît ar fi fost de înlesnitor, nu puteam socoti nicĭ decît suficient pentru stabilirea definitivă a paternității în toate casurile date. Munca maĭ departe cerea o scotocire minuțioasă a manuscriselor poetuluĭ, anchete conștiincioase pe la contemporaniĭ și tovarășiĭ săĭ de muncă, cunoașterea maĭ de aproape a vremiĭ în care scria poetul și a împrejurărilor eĭ. În chipul acesta, însemnărĭ autografe ale poetuluĭ, ciorne ale articolelor sale, mărturiĭ de credință ale prietenilor și altor contemporanĭ aĭ săĭ și studiul prin gazetele vremiĭ în care lupta, al polemicelor ce avea, complectară, spre mulțumirea — sper — a cerințelor criticeĭ, cercetările mele.

Din punctul de vedere al acesteĭ cestiunĭ de paternitate literară, materialul volumelor noastre s'ar împărți în treĭ grupe : *întîia* grupă, a scrierilor cu paternitatea dovedită în chip absolut, prin ele însele, cuprinde fragmentele inedite din manuscrisele poetuluĭ, rapoartele sale oficiale tot inedite, apoĭ articolele iscălite integral și acele cu ciornele păstrate printre manuscrise ; *a doua* grupă, a scrierilor cu paternitatea dovedită direct prin mărturia faptelor de in-

formație verificate saŭ a tovarășilor de muncă aĭ poetuluĭ, cuprinde scrierĭ iscălite prin inițiale saŭ neiscălite ; *a treia* grupă, cu paternitatea dovedită indirect prin individualitatea stiluluĭ și a ideilor și prin legătura organică ce le apropie de celelalte lucrărĭ, cuprinde scrierile cărora nu s'a putut aplica nicĭ una din probele directe înșirate maĭ sus.

Toate scrierile din întîiul volum cad, supt raportul paternității literare, în categoria întîia și a doua, a dovezilor directe (ceea ce vădesc notele puse în josul fie-căruĭ articol), ș. a. : cugetările și fragmentele de articole inedite sînt toate culese și copiate după originalele manuscriselor poetuluĭ, păstrate la Academie, iar articolele tipărite prin reviste și gazete sînt parte iscălite, parte menționate ca ale sale de însușĭ Eminescu, parte verificate prin mărturiĭ sigure ale contemporanilor săĭ.

Cu privire la scrierile din *Convorbirĭ Literare*, datoresc mărturiile acestea amabilității deosebite a d-luĭ Iacob Negruzzi, directorul de pe atuncĭ al revisteĭ, care a binevoit să controleze și să verifice cu mine fiecare din articolele și notițele respective, adunate în volum. Cît pentru articolele și notițele din *Curierul de Iași*, paternitatea lor e dovedită prin însăși mărturia sigură ce mi-a făcut directorul de pe atuncĭ al «Tipografieĭ Naționale», unde se tipărea gazeta, d. I. Ionescu, astăzĭ proprietarul acesteĭ tipografiĭ. În vara anuluĭ 1902, cînd mă aflam la Iași pentru cercetărĭ asupra luĭ Eminescu, d-sa avu amabilitatea să-mĭ comunice cîteva din amintirile ce păstra asupra poetuluĭ și să-mĭ confirme, între altele, faptul, pomenit și maĭ nainte de d. N. A. Bogdan [1]), că Eminescu era singurul redactor—și chiar corector — al *Curieruluĭ de Iași*, ceea ce n'are să uimească pe nimenĭ, cînd se va ști că foaia apărea numaĭ de treĭ orĭ pe săptămînă, cu pagina întîĭ consacrată tot-

1) Cf. Eminescu, Nuvele, ed. Șaraga, pp. 158—159.

deauna publicațiilor tribunaluluĭ de Iași, organul oficial al căruia era, și cu restul de două paginĭ destinate informațiilor asupra politiceĭ interne și externe și altor cestiunĭ actuale. Maĭ citez aicĭ și mărturia d-luĭ Ion Slavicĭ, prietenul vechiŭ și tovarășul de muncă al luĭ Eminescu la *Timpul:* d-sa de asemenea mi-a stat la îndemînă cu toată bunătatea și, arătîndu-ĭ diferite articole din acest volum să le cetească, mi-a confirmat cu hotărîre paternitatea luĭ Eminescu și asupra celor maĭ nesigure, zicîndu-mĭ: «e stilul și ideile luĭ; *parcă-l aud vorbindu-mĭ!*»

În culegerea materialuluĭ, am socotit că trebue să țin seamă nu numaĭ de valoarea luĭ internă, ci și de considerațiĭ critice care nu pot fi streine istoriculuĭ literar. Hotărît a da, pe lîngă lucrările importante ale poetuluĭ, o colecție cît maĭ complectă a documentelor activitățiĭ sale de gazetar, gîndul meŭ era că numaĭ în chipul acesta puteam săvîrși întreaga sarcină ce-mĭ luasem: aceea de-a închega opera politică a luĭ Eminescu în toate elementele eĭ și a combina în legătura lor firească blocurile masive cu piesele de amănunt nelipsite întregulŭĭ cugetărĭĭ sale.

De aceea, pe lîngă studiile și articolele sale maĭ desvoltate, am adaos atît ineditele de multe orĭ fragmentare și de obiceiŭ primitive ale scrierilor sale de acest gen, precum și micile notițe scrise cu prilejurĭ trecătoare, dar cuprinzînd adeseorĭ ideĭ ce rămîn și purtînd în sine totdeauna lucrurĭ ce lămuresc părți constitutive din activitatea gazetărească a poetuluĭ. Am adaos de asemenea și rapoartele sale de revizor școlar, fie pe de-a 'ntregul, fie în pasagiile lor esențiale, ca să fie luminată ast-fel și epoca de activitate practică a poetuluĭ în mișcarea culturală a țărĭĭ sale.

În gruparea materialuluĭ am căutat să fiŭ tot atît de puțin arbitrar și am ales criteriile ce mi s'aŭ părut a fi cele maĭ firești. Întreg materialul l'am împărțit în două grupe: epoca de studiĭ (la Viena și Berlin) a poetuluĭ, cuprinzînd aniĭ 1870 pînă la 1874, și epoca dintîĭ a activitățiĭ

luĭ publice, cuprinzînd aniĭ 1874 pînă la 1877. In cadrele acesteĭ împărțiriĭ, am grupat materialul pe cestiuniĭ, iar singuraticele articole și notițe le-am pus în ordinea succesiuniĭ lor cronologice [1]). Ast-fel socot a fi găsit calea cea maĭ firească posibilă pentru a înfățișa deopotrivă evoluția ideilor luĭ Eminescu și înlănțuirea lor organică.

In titlurile bucăților, am păstrat pretutindenea pe cele potrivite și acum, în cadrul uneĭ ediții unitare, și le-am însemnat între ghilemele; acolo unde n'am găsit asemenea titluriĭ, le-am înlocuit cu altele, potrivite cuprinsuluĭ, însemnînd în note titlurile originale.

Pentru vădirea importanții diferitelor bucăți, am întrebuințat două feluriĭ de caractere tipografice: cele maĭ mariĭ arată articolele independente, de un cuprins maĭ general; celelalte cuprind ineditele, articolele oriĭ pasagiile maĭ secundare și notițele. Resumatele, ce-a trebuit să fac pe alocurea, le-am deosebit de textul însuși prin așezarea acestuia între ghilemele saŭ prin o literă de tipar și maĭ mică.

Ortografia e cea fonetică; am păstrat numaĭ unele particularități dialectale, de graiŭ moldovenesc, pentru uzul celor ce ar studia limba luĭ Eminescu din acest punct de vedere. Punctuația am adaptat-o de asemenea principiilor noastre de astăzĭ, cu excepția unor cazuriĭ unde o schimbare ar fi putut altera înțelesul și accentul specific ce pare a fi vroit să-l fixeze autorul.

Pentru exactitatea textuluĭ am făcut patru corecturiĭ, une-oriĭ cinciĭ saŭ chiar șase; o corectură și-o revizie le-am făcut comparativ cu originalele textelor saŭ cu copiile respective, spre a evita cît maĭ mult erorile de reproducere.

---

[1]) O singură excepție, datorită rătăciriĭ unor copiiĭ, este *adaosul* de la sfîrșitul volumuluĭ, cu material din epoca anilor 1870—1871.

II

Considerații generale asupra scrierilor politice și critice-literare ale lui Eminescu, între anii 1870—77; evoluția și elementele constitutive ale ideilor sale în acest timp.

Pentru cunoscătorii mai de aproape ai mersului vieții lui Eminescu, el apare din zorile tinereții ca predestinat a deveni înțelegătorul cel mai adînc și cel mai larg al sufletului romînesc. Răsărit și crescut în țărănime, el cutreeră cu o repeziciune uimitoare — la vîrsta fragedă a întîiei tinereți — țara dulce a Bucovinei, Ardealul, părțile ungurene și Banatul, apoi Țara Romînească, și pretutinderea ascultă și învață graiul și gîndul poporului său, din poesia lui populară și din viața-i de toate zilele. După ani de pribegie bogată în experiențî, iată-l la școlile înnalte ale Vienei, între studenții ardeleni și bucovineni, deoparte pregătit din temelie în disciplina aspră a naționalismului propovăduit de Pumnul și de urmașii înflăcărații apostoli blăjeni, de altă parte cunoscînd și admirînd pe marii scriitori romîni ai vremii sale, pe un Andrei Mureșeanu, Eliade-Rădulescu, Alexandri, Bolintineanu, a cărora influență asupra lui în acest timp se resimte mult. Idealurile de cultură proprie și de emancipare politică ale poporului său îi pătrund sufletul, iar spiritu-i critic, cumpănitor și străbătător deopotrivă, îl ocrotește de exagerarea romantică a extremismului național, de avîntul întraripat cătră închipuiri politice utopice, de visurile aprinse ale aceluî liberalism de modă, fără măsură și fără rost, care sfărmase orî-ce legături ale generațiilor romînești după 1848 cu tradițiile scumpe ale vechilor datini și așezăminte de cultură romînească istorică. Insetoșat după știința chibzuită a Apusului, el se îndreaptă cu rîvnă cătră studiul filosofiei, pîndește lacom vorbele marilor dascălî de filosofie, de politică și de științî exacte ai Universității din Viena, adîncește cu stăruință filosofia complicată a lui Hegel și Kant, citește sorbind operele scriitorilor și cu-

getătorilor nemuritorĭ aĭ popoarelor. Spirit independent, format din vreme în școala uneĭ vieți de rătăcirĭ prin țărĭ felurite și de nevoĭ grele ale traiuluĭ, înzestrat apoĭ cu minunate însușirĭ de poet și de cugetător de aceia carĭ răsar odată la un veac între milioanele de suflete pieritoare ale unuĭ neam, fire sfioasă, totuși, și retrasă în sine — tînărul Eminescu se impune repede colegilor săĭ romînĭ, și, fără să vrea, devine, alăturea cu vrednicĭ tovarășĭ ca d. Ion Slavicĭ, conducătorul lor și intelectual și de inimă. El ține cumpăna dreaptă între pornirile oarbe contra sănătoaseĭ direcții culturale nouă a «Junimeĭ» din Iași și între unele cusururĭ și pretenții ale discipolilor eĭ greșițĭ, precum o vădesc aceasta fragmentele inedite cu privire la frămîntările culturale din sînul studenților romînĭ (pp. 17-23) și critica atît de ageră a exagerațiilor pe urma noueĭ școale de la Iașĭ, acea critică incisivă a campanieĭ poetuluĭ D. Petrino împotriva orĭ-căruĭ merit al vecheĭ generații de învățați romînĭ crescută în doctrinele unor Gheorghe Șincaĭ și Petru Maior (pp. 63-64).

Ineditele și publicațiile luĭ Eminescu din aniĭ 1870-1871 înfățișează foarte limpede, în liniile lor marĭ, preocupațiile intelectuale și de sentiment ale poetuluĭ, atmosfera mentalității și sufletuluĭ său din această vreme. Îngrijirea de problemele culturale și politice ale neamuluĭ romînesc, cu deosebire ale aceleĭ părți în mijlocul căreia trăia, o vedem stăpînindu-l cu stăruință alăturea de năzuința spre o formulare filosofică a ideilor conducătoare ce'l inspiraŭ. In cadrele începuturilor temeinice ale culturiĭ sale filosofice, ideile sale naționale se grupează sistematic, dobîndind o hrană aleasă și în cultura sa literară tot maĭ largă.

Astfel putem socoti aniĭ aceștia ca hotărîtorĭ pentru direcția și desvoltarea ce aveaŭ să ia ideile sale fundamentale de aci încolo. Tocmaĭ relevarea evoluțieĭ cugetăriĭ sale m'a și îndemnat să daŭ o atenție specială fragmentelor inedite, rămase de obiceiŭ în haina lor primitivă, fără nicĭ o croială de stil, adese orĭ chiar fără închegarea în frase

depline. Căci ele sînt, din acest punct de vedere, documente prețioase pentru pătrunderea proceselor intelectuale ale poetului care avea obiceiul să-și însemne în slovă scrisă crîmpeiele cele mai fugare ale cugetării sale totdeauna active. El însuși o mărturisește aceasta într'un loc (Ms. Ac. Rom. 2258, f. 186), scriind:

«Ideia cum vine trebue scrisă, căci de și te sumeți a o ține minte — însă se'nvechește — se palifică în cap, astfel în cît în loc d'o gîndire de aur strălucitor batem o monetă ștearsă și veche care sună falș *cînd o pui în urmă pe hîrtie*».

Activitatea practică a lui Eminescu printre studenții din Viena și mai ales rolul său conducător în organisarea minunatei serbări la mormîntul lui Ștefan-cel-Mare de la Putna [1]), complectează datele ce ne întind fragmentele și articolele sale asupra elementelor lumii de idei, care era să-i rămîe aceiași în temeliile sale pînă la sfîrșit, desvoltîndu-se, firește, și îmbogățindu-se pas cu pas pînă la măreția unui monument uriaș al gîndului și al simțirii românești.

Iată, într'adevăr, părțile constitutive ale ideilor politice și culturale ce întîmpinăm de pe acum la Eminescu, spre a le regăsi mai pe urmă într'o formă cu totul coaptă:

Ca filosofie de stat, Eminescu înclină dintru început spre teorii conservatoare, realiste, în opoziție cu avîntul romantismului liberal care stăpînea încă Europa în ultimul pătrar din veacul trecut. Influențat de sistemul Kantian, el consideră ca dogmă fundamentală analogia statului cu natura și privește statul ca un product al acesteia și nici de cît ca o construcție a minții omenești deliberative, ca resul-

[1]) Vezi frumoasa povestire epică a serbării de d. Ion Slavici (în *Conv. lit.*, XXXVII, 1903, Nr. 10 și 11) care aruncă o lumină clară asupra împărtășirii lui Eminescu la orînduirea serbării și asupra lumii sale de simțiri și de idei din acea vreme. Asupra serbării mai vezi și gazetele românești ale timpului (1871), cu informații bogate; o apreciere dreaptă a însemnătății serbării se găsește la d. N. Iorga, în minunata sa *Istorie a lui Ștefan-cel-Mare*, București, 1904; pp. 312—313.

tatul unuĭ contract social în sensul luĭ Rousseau. Urmînd maĭ departe pe Kant și Hegel, Eminescu proclamă necesitatea echilibruluĭ în stat, care-ĭ *dreptul*, și ajunge pe calea asta la teoria conservatoare a armonieĭ intereselor sociale prin păstrarea deosebirilor de clasă, — aceasta cu toate accentele socialiste din cugetărĭ ca «*Despre creștinism*» orĭ «*Superfluența populației*», ce's tot atît de isolate în opera politică a luĭ Eminescu, precum apare isolată în poesia luĭ nota socialistă a bucăților «*Viața*» și maĭ ales «*Împărat și proletar*». Dealtminterĭ materialul, care ne-ar lămuri asupra filosofieĭ sale sociale, lipsește aproape cu totul în epoca aceasta a scrierilor luĭ Eminescu; cele cîte-va inedite risipite printre manuscrisele sale și pomenite de mine maĭ sus aŭ importanță maĭ mult pentru cunoașterea sentimentalității și firiĭ impresionabile a *poetuluĭ*, de cît pentru pătrunderea mentalității *cugetătoruluĭ*.

Ideile politice ale luĭ Eminescu de asemenea se ivesc și se încheagă de pe acum. Critica severă pe care o face partidelor politice din Romînia, constatarea slăbiciuniĭ de ideĭ și de caracter a oamenilor politicĭ, expunerea cu totul adevărată a politiceĭ financiare nechibzuite și imorale, de risipă și de căpătuielĭ, dezvălirea boaleĭ funcționarismuluĭ, puțina considerație pentru presa romînească din regat a vremiĭ sale. — iată tot atîtea elemente care vor evolua în activitatea sa de maĭ tîrziŭ, spre a se așeza într'un sistem de gîndire politică nestrămutat și curat ca blocul de marmură. Observăm aicĭ și zorile teorieĭ păturilor superpuse a elementelor greco-bulgare, pe care maĭ tîrziŭ poetul o va desfășura în coloanele *Timpuluĭ* cu aprinderea verveĭ sale geniale și a fulgerătoareĭ sale mînĭ patriotice. Inspirate cuvinte de poesie scrise prin anĭ 1868—70, mărturisesc toată căldura dragosteĭ luĭ Eminescu pentru poporul romînesc și toată ura luĭ adîncă împotriva «*sămințiĭ urdorilor Fanaruluĭ*»..., o dovadă ce ajunge pentru a spulbera și cea din urmă aparență de adevăr a părerii curioase, susținută chiar de oameni de valoarea unuĭ scriitor ca d. G. Panu (în a sa revistă

Săptămîna, 1903, printre «amintirile din *Junimea*»): că teoria păturilor superpuse a luĭ Eminescu s'ar datori numaĭ boaleĭ sale fatale, ce s'ar fi declarat pe cînd poetul începuse a-şĭ desvolta această teorie în *Timpul*.

Dar Eminescu nu-şĭ strîngea mintea şi inima în graniţele strîmte ale uneia saŭ unora din ţările romîneştĭ; sufletul luĭ mare le cuprindea pe toate şi ochiul luĭ străbătător vedea dorurile şi nevoile neamuluĭ săŭ pînă 'n cele maĭ depărtate hotare fireştĭ ale luĭ. Precum cîntase, la vrîsta de 16 anĭ, «dulcea Bucovină» deopotrivă cu «dulcea Romînie», precum vărsase lacrimĭ de poesie, curate ca isvorul de munte, la moartea luĭ Aron Pumnul şi la moartea fostuluĭ domn muntean Barbu D. Ştirbeĭ [1]), precum înnălţase imnurĭ de laudă luĭ Andreĭ Mureşeanu şi luĭ Eliade Rădulescu, — tot astfel îl preocupă, în aceiaşĭ măsură, soarta politică a Romînilor de orĭ şi unde. Sînt convins că scriŭ numaĭ adevărul ştiinţific cînd prind aicĭ, ca un fapt de toată însemnătatea pentru istoria noastră culturală, împrejurarea că nu este scriitor romîn al veaculuĭ trecut care să fi avut o maĭ deplină conştiinţă a unităţiĭ neamuluĭ romînesc: sufletul luĭ Eminescu înfăţişează în tot ce-a săvîrşit şi 'n tot ce-a scris poetul, realitatea — nu maĭ puţin strălucită decît idealul — a sufletuluĭ romînesc celuĭ maĭ cuprinzător şi celuĭ maĭ deplin. Atît de organică era generalitatea conştiinţiĭ romîneştĭ în mentalitatea şi 'n simţirea luĭ, încît se poate dovedi la orĭ-ce prilej potrivit identificarea luĭ desăvîrşită cu traiul şi cu aspiraţiile Romînilor printre care se aşezase vremelnic, asemenea unuĭ mare apostol rătăcitor spre mîntuirea din rătăcire a obştеĭ pe unde'l purta parcă o mînă dumnezeiască.

Acelaş Eminescu, visător al întemeieriĭ, cu binecuvîntarea luĭ Ştefan-cel-Mare, la Putna, a unuĭ mîndru curent cultural întru regenerarea neamuluĭ romînesc prin tinerimea

[1]) O frumoasă poesie, tipărită în foĭ volante, cu iscălitura luĭ Eminescu, şi păstrată printre manuscrisele luĭ de la Academie (Ms. 2259, f. 247).

luĭ din toate provinciile, — trebuia să-şĭ îndrepte inima iubitoare şi cătră Romînii ardelenĭ, soarta grea a cărora o lămurise atît de înţelegător în cunoscuta scrisoare către d. Iacob Negruzzi, asupra literaturiĭ patriotice din Ardeal[1]), un document de mult preţ şi pentru străbaterea în interiorul minunateĭ lumĭ romîneştĭ a simţirilor luĭ Eminescu faţă cu Ardeleniĭ. De aceea îl vedem pe poet urmărind cu toată luarea aminte peripeţiile politiceĭ austro-ungare faţă cu naţionalităţile şi căutînd căile cele drepte care ar duce pe Romînĭ în largul uneĭ lupte naţionale bărbăteştĭ. El nu-şĭ află odihna pînă nu moaie pana spre a îndruma pe ceĭ din Ardeal asupra roluluĭ lor în regenerarea Austrieĭ, şi 'n cele două articole înţelepte ale sale — actuale şi astăzĭ —, publicate în *Federaţiunea* din Pesta, dă probe clasice de pătrundere a situaţieĭ politice din Austro-Ungaria şi îndeosebĭ a problemelor uneĭ politicĭ romîneştĭ vrednice acolo. Maĭ tîrziŭ, la *Curierul de Iaşĭ*, dînsul desvoltă — de cîte orĭ are prilejul — aceleaşĭ vederĭ şi ajunge iarăşĭ la soluţia pe care o precizase ca singură mîntuitoare pentru soarta monarchieĭ habsburgice : federalisarea eĭ pe temeiul îndreptăţiriĭ tuturor neamurilor organizate ce-o locuesc. Acelaş interes cald îl poartă Eminescu propăşiriĭ culturale a Romînilor din Ardeal şi Ungaria, ceea ce vădeşte prea bine articolul său asupra întemeieriĭ «Societăţiĭ pentru fond de teatru romînesc».

Ideile culturale şi literare ale poetuluĭ, din această vreme, evoluează în acelaş chip firesc. Cultul vechilor scriitorĭ ce-l mărturiseşte în *Epigonĭ* şi 'ntr'o cugetare a sa (pp. 13—14), ne arată cît de repede s'a pătruns el de nevoia uneĭ literaturĭ naţionale romîneştĭ, ale căreĭ elemente le caută, le studiază, încearcă să le închege acum în teoriĭ estetice. Rolul literaturiĭ naţionale pentru cultura unuĭ neam, literatura populară, cestiunea purificăriĭ limbiĭ, principiile uneĭ pronunţiĭ literare generale la cărturariĭ romînĭ şi abaterile de la ea, raporturile producţiuniĭ noastre literare faţă cu cea

1) Cf. *Conv. lit.*, XXV, nr. 10 şi 12, din 1 Martie, 1902, pp. 903-906

străină, apoĭ caracterele [1]) arteĭ naţionale în genere: constitue tot atîtea preocupaţiunĭ care arată direcţia spiritului literar al poetuluĭ la începutul activităţiĭ sale mature. Studiul său din *Familia*, despre teatrul romînesc şi repertoriul luĭ, desfăşoară deasemenea ideile cele maĭ sănătoase cu privire la elementele literaturiĭ dramatice naţionale; espunerile sale critice, de-o agerime extraordinară la vrîsta sa deatuncĭ şi în atmosfera literară turbure care apăsa încă asupra Românilor, dovedesc şi ele cît de consecvent evoluaseră în sufletul poetuluĭ teoriile uneĭ îndrumărĭ sigure pe calea arteĭ naţionale.

Din vremea petrecută de poet la Universitatea din Berlin (1872—1874), unde'şĭ continuă şi desăvîrşeşte educaţia germană, n'avem documente ale vr'uneĭ activităţĭ gazetăreştĭ şi nicĭ inedite care le-ar putea înlocui pentru studiul nostru; lucrul se esplică lesne prin depărtarea de orĭ-ce mediu romînesc şi prin isolarea de problemele politice orĭ culturale care puteaŭ să pasioneze opinia publică romînească. Avem însă ştirĭ interesante despre viaţa luĭ berlineză, de unde vedem că poetul ajunsese a se preocupa în chip profesional de problemele politiceĭ externe a patrieĭ sale, ca secretar al agentuluĭ Romănieĭ la Berlin, d. Theodor Rosetti şi pe urmă al răposatuluĭ N. Kretzulescu [2]).

---

[1]) În prefaţa volumuluĭ «M. Eminescu. Opere complete. I *Literatură populară*», Bucureştĭ, 1902, d. I. Chendi reproduce şi d-sa cîteva cugetărĭ inedite ale poetuluĭ, cu privire la arta naţională (pp. V—VI), la poesia populară (p. IX) şi la serbările din popor (p. XII), aceasta din urmă scrisă original în nemţeşte (vezĭ Ms. Ac. Rom. 2285, f. 174 v.) Nu le-am maĭ tipărit aicĭ, socotindu-le destul de cunoscute şi la îndemîna orĭ-cuĭ prin ediţia populară ce le cuprinde.

[2]) Preţioasele informaţiĭ asupra acestuĭ capitol, păn'acum cu totul obscur, al biografieĭ luĭ Eminescu le datoresc în mare parte amabilităţiĭ desăvîrşite a domnişoareĭ Maria Samourcassy, care cunoscuse personal pe poet în aniĭ 1873—1874, la Berlin, în casa fratelui d-sale, pe atuncĭ secretar al agenţieĭ diplomatice romîne şi bun prieten al poetuluĭ. Întrebuinţarea materialuluĭ de informaţie, numaĭ pomenit aicĭ, mi-o reserv pentru monografie, unde'şĭ are locul.

Cu întoarcerea sa la Iași, în vara anului 1874, Eminescu își urmează, o vreme, numai viața de studii ce dusese pân'acum; între rafturile bibliotecii din Iași, nestinsa lui sete de învățătură se adapă mereu, iar vechile cărți și manuscrise românești, căror știm cîtă dragoste le purta, lărgesc și mai mult cunoștințile lui istorice și conștiința luminată a naționalității sale. Aicî la Iași, poetul întîmpină — printre membrii *Junimei* — și tovarăși de idei fruntași. Ne gîndim la noua direcție critică în cultura românească, reprezentată prin d. T. Maiorescu, apoi la filosofia conservatoare a unora dintre «junimiști» ca dd. Maiorescu, Th. Rosetti, Iacob Negruzzi, P. Carp și alții, în sfîrșit la poporanismul atît de bogat al prietenului său Ion Creangă, cu care se unia mai ușor decît cu orî-care altul în credințele sale politice și sociale, temeiul cărora era dragostea țărănimei și ura împotriva păturilor superpuse, străine sau înstrăinate, tot așa intransigența de principii pe tema primejdiilor cutropirii evreești.

Dacă influența atmosferii de la *Junimea* se dovedi îm multe privințe prielnică lui Eminescu, trebue să se recunoască, totuși, că el venise la Iași ca un scriitor și cugetător format, cu o lume a sa de idei, limpede și foarte strîns închegată, și cu hotărîrea nestrămutată a sufletului de a-și pune toate puterile în lupta pentru îndreptarea și înălțarea culturală a neamului său, fără nicî o atîrnare de unul sau altul dintre partidele politice ale țării. Încă prin anii 1870—1871 încolțise într'însul acest gînd mare. El însuși ne lasă a'l zări într'una din cugetările sale de pe atuncî, unde constată verde că:

«Politica ce se face azî în Romînia, *și dintr'o parte și dintr'alta*, e o politică necoaptă, căcî pentru adevărata și deplina înțelegere a instituțiunilor noastre de azî ni trebue *o generațiune ce-avem de-a o crește de-ac'nnainte*».

Iar mai departe:

«Eu, las lumea ce merge deja ca să meargă cum îi place Du-

misale — *misiunea oamenilor ce vor din adîncul inimii lor binele țării, e creșterea morală a generațiunii tinere și a generațiunii ce va veni».*

«Nu caut adepți la ideia cea dintîi, dar *la cea de a doua sufletul meŭ ține cum ține la el însuși»* (p. 393).

Studiul plin de însemnătate al luĭ Eminescu despre «*Influența Austriacă asupra Romînilor din Principate*, întîia și singura lucrare politică mai întinsă a sa, cuprinde — precum am maĭ relevat — chintesența ideilor politice și economice ale poetuluĭ-cugetător cu privire la patria sa și la viitorul neamuluĭ romînesc. Este caracteristic faptul că acest studiŭ face parte dintr'un șir de conferințe publice ale membrilor «Junimeĭ» din Iași, dar este și maĭ caracteristică împrejurarea că Eminescu l'a scris numaĭ puțină vreme după întoarcerea sa în Romînia.

«Influența austriacă», cu tot caracterul eĭ de propagandă, nu de cercetare științifică sistematică, ne dă o luminoasă sinteză a lumiĭ ideilor politice hrănite de Eminescu. Ca temelie filosofică a studiuluĭ, revin credințele luĭ conservatoare: «teoria fundamentală despre stat, ca așezămînt al naturiĭ, și nu al rațiunii» (p. 84), «ideea armonieĭ intereselor» individuale și de clasă (p. 85); scopul moral al statuluĭ prin deprinderea tuturor claselor sociale la munca productivă (p. 86); *stabilitatea* statuluĭ față cu *mișcarea* societățiĭ. De aci trebuiaŭ să urmeze, cu necesitate logică, principiile monarchieĭ juridice, dinastieĭ ereditare, îndreptățiriĭ la existență a claselor sociale, — deci și combaterea tuturor ideilor liberale, ca dinastia electivă, republicanismul, înlăturarea cu totul a claselor sociale, tăgăduirea orĭ-căruĭ drept al aristocrațieĭ de neam. Intr'o cercetare istorică plină de dovezĭ, Eminescu arată efectele, fatale pentru poporul romînesc, ale principiilor liberale (republicane) în istoria Principatelor și stărue mereŭ asupra împrejurăriĭ că toate epocele lor de înflorire sînt de mulțumit stabilității asigurate prin Domnĭ marĭ și printr'o succesiune ereditară a Domnieĭ, cîtă vreme fusese cu putință aceasta, iar toate turbu-

rările și nenorocirile isvoresc din luptele de răsturnare ale pretendenților și boerilor conspiratorĭ. Credincios filosofieĭ sale de stat, Eminescu o desvoltă maĭ departe către conclusiile eĭ firești. El propovăduește o politică de conservare pur națională în toate: întoarcerea la obiceiurile pământuluĭ, așezarea temeliilor statuluĭ pe singura clasă productivă în Romînia, pe *țărănime*, a căreĭ ridicare o socoate drept cea maĭ importantă problemă pentru bărbații de stat romînĭ; distrugerea păturilor superpuse de pseudo-boerĭ veneticĭ și de proletarĭ aĭ condeiuluĭ, aĭ slujbelor, carĭ nu fac decît să exploateze și secătuiască producțiunea națională : neîngăduirea Evreilor la mișcarea politică și economică a țărĭĭ. *Stabilitatea*, printr'un guvern monarchic, «*maĭ mult orĭ maĭ puțin absolut*» (p. 102), *munca* cinstită, productivă, a tuturor claselor sociale, și *economia* în finanțele statuluĭ și ale particularilor—astfel resumă Eminescu însuși soluțiile politice la care ajunge cu sistemul ideilor sale conservatoare. In sinceritatea convingerilor sale, el nu se sfiește a vorbi chiar de *binefacerile absolutismuluĭ* (cînd relevă propășirea supt Austria a Romînilor ardelenĭ) și a proclama cu bărbăție adevărul, odios tuturor demagogilor și politicianilor interesați, că «*nu dreptul public, ci păstrarea naționalității noastre e lucrul de căpetenie pentru noĭ și ar fi maĭ bine să nu alegem deputați decît să peară națiia romînească*» (p. 102).

Activitatea publică a luĭ Eminescu, în funcțiunea sa de revizor școlar (1 Iulie 1875—1 Iunie 1876), și munca luĭ ca prim-redactor al *Curierului de Iași* [1]), este ducerea în-

[1]) Calitatea luĭ de conducător al gazetiĭ se vede atît din demisia reprodusă de mine (pp. 330—332), cît și dintr'o notiță inedită a sa (Ms. Ac. Rom. 2256, f. 46. v.), scrisă pe semne, împreună cu altele despre uniĭ membriĭ aĭ *Junimeĭ*, pentru petrecerea intimă a cercului. Iată ce autobiografie hazlie își face aicĭ poetul: «D. Micha[e]lis Eminescu, vecînic doctorand în multe științe nefolositoare, criminalist în sensul prost al cuvîntuluĭ și în conflict cu judecătorul de instrucție, fost bibliotecar cînd a și prădat biblioteca [aluzie la procesul său după destituirea din slujbă de către noul guvern liberal], fost revizor..., *fost redactor en chef al foiĭ vitelor de pripas* [aluzie la anunțurile oficiale din *C. d. I.*] *și al altor jurnale necitite colaborator*». După scris și cuprins, notița s'ar data prin aniĭ 1876—77.

nainte și aplicarea ideilor sale cu cea mai nestrămutată consecință, cu obiectivitatea, desinteresarea și avîntul unuĭ adevărat apostol.

Scriitor politic în sensul cel mai bun al cuvîntuluĭ, Eminescu se interesează de toate problemele culturale ale neamuluĭ său, rămînînd credincios sie-și și ca funcționar al statuluĭ și ca ziarist independent. Așa în rapoartele sale de revizor școlar, cărora tocmaĭ din acest punct de vedere le-am dat loc în volum, el se preocupă deopotrivă de metodele învățămîntuluĭ, de operele didactice, de purtările corpuluĭ didactic, de raporturile între școală și administrația politică, de starea culturală, socială și economică a populațiuniĭ rurale. E, într'adevăr, de mirare și de admirat seriositatea și conștienţiositatea pe care o vădește scurta activitate publică a poetuluĭ atît de «bohême» în traiul și 'n afacerile sale particulare. La *Curierul de Iași*, o biată gazetă oficială, redactorul era îndatorat să scrie cu ochiĭ în patru, să informeze numaĭ, să se ferească de orĭ-ce manifestare pentru saŭ contra unuĭ partid politic, c'un cuvînt să se poarte «imparțial» și «obiectiv» pînă la banalitatea cea maĭ plicticoasă, — totuși Eminescu știu să lase, chiar și în astfel de împrejurărĭ, o pildă strălucită de înnălțime culturală, de bărbăție a caracteruluĭ și de muncă neobosită pe seama contimporanilor și a viitorimeĭ gazetărești în România. Politica internă și externă, starea economică și socială a țării, învățămîntul, mișcarea literară și artistică (maĭ ales teatrul), cestiunile de educație și de moralitate, totul interesează și agită creeriĭ puternicĭ, inima mare a cugetătoruluĭ poet, devenit pentru o vreme modestul și neștiutul gazetăraș oficial; de asemenea soarta Romînilor de peste hotare are într'însul un informator exact și cald pentru fraţiĭ maĭ norocoșĭ. Și, cu toată varietatea cestiunilor, cu tot rostul efemer al întîmplărilor ce prilejiaŭ de obiceĭ activitatea poetuluĭ, iarăși nu vom găsi un singur rînd în coloanele *C. d. I.* care să înfățișeze pe Eminescu altminterĭ de cît în lumina vecheĭ lumĭ de simțirĭ și de ideĭ pe care ĭ-o știm.

În politica internă, 'i-a rămas convingerea despre «uşurinţa de care sufer toate partidele din România, care nu văd în Stat de cît mecanismul succesiunii la putere» (pp. 240-241). Conservator neaoş, el osîndeşte, de cîte orî are prilej, importarea fără rost şi alegere a culturii străine în România, prefacerile repezi săvîrşite în legiuirea, în aşezămintele, în obiceiurile ţării. El vede o primejdie din cele mai grele în ruperea legăturilor prezentului cu toate tradiţiile istorice. Îl înspăimîntă, apoi, invazia elementelor străine şi prepounderanţa lor în Stat, exploatarea ţărănimii şi degenerarea ei fisică şi morală, supt apăsarea tot mai năbuşitoare a păturilor suprapuse, în sfîrşit superficialitatea şi demagogia preseî, datoria căreia ar fi să contribue a îndrepta situaţia rea a ţării. Une-orî, un pesimism desăvîrşit întunecă sufletul cugetătorului şi atunci răsare încruntat saŭ plîngător poetul *Satirelor* şi al *Doinei*, ca'n rîndurile următoare, unde se resumă credinţele sale politice atît de înrădăcinate asupra organizaţieî sociale a Romăniei moderne :

«Organizaţia socială a Romînieî are două părţi caracteristice, una reprezentată prin o droaie de fraze goale în zecile de foi şi foiţe ale ţării, alta în *sărăcirea şi mortalitatea reală a populaţieî*. Generaţia viitoare, care după umbrele ce le aruncă va fi şi mai sacă şi mai înfumurată decît cea de astăzi, ne arată de pe acuma *causa Romăniei ca o causă pierdută*. Cînd vom ajunge la *realizarea corectă a formulelor metafisice din J. J. Rousseau*, atuncea *ne vom trezi că nu mai esistă popor romînesc* şi acele formule nu vor fi credem suficiente pentru a hrăni ilusia greco-bulgarilor că trăesc într'un mic Paris. *Fie-care cap, «qui a fait ses études en France» dormind pe biliardurile din cafenele, ne costă sute de ţărani morţi prin supraexploatarea puterilor lor fizice, prin absoluta lipsă de bucurie şi de dulceaţă a traiului...*» (pp. 223—224).

Iar mai departe, unde se cercetează causele din urmă ale acesteî stări de lucruri, ele sînt socotite ca fiind un

«*product al presiuni sociale asupra claselor de jos, a lipsei de cruțare, a barbariei cu care plebs seribax* [funcționarii] *tratează la noi poporul.* Ea a subminat ori-ce autoritate dumnezeiască și omenească, a sleit în douăzeci de ani toate isvoarele de puteri ale țării, *a deschis porțile tuturor vagabonzilor din cîteși patru unghiurile lumii pentru-ca să aibă în aceștia avizi aliați pentru exploatarea țăranului*».

«Apoi prin sute de mii de coli de hîrtie *au corupt definitiv bunul simț atît de caracteristic al Romînului, făcînd din oameni cuminți și așezați, oameni cari nu mai pot înțelege nimic din cîte-i încunjură, nici legi, nici limbă, nici obiceiuri*» (p. 224).

În contrast cu starea prezentă astfel văzută, asupra căreia Eminescu revine mereu, cu aceiași asprime critică și cu acelaș chip de-a judeca, — vechile vremi ale vieții românești, buna rînduială a organizării sociale istorice și administrația patriarchală a domnilor gospodari, i apar ca o fericită epocă de aur. Pe cît de necruțătoare e osînda abusurilor administrației noue în multe din rapoartele sale ca revizor școlar și 'n articole, pe cît de crunt o satirisează el în prețiosul fragment literar inedit *Archaeus* (pp. 283—284), pe atît de luminoasă e descrierea stării de înflorire a Moldovei din vremea martiriului Grigore Ghica Voevod (p. 202) și ori-ce pomenire a timpurilor bune din trecutul istoric.

Alăturea de *cestiunea țărănească,* Eminescu discută cu hotărîre, fără nici un gînd îndoielnic, și *cestiunea,* tot atît de gravă, a *Evreilor,* dîndu-și seama pe deplin de legătura organică între aceste două probleme dureroase ale politicei românești. Sînt rari cugetătorii și scriitorii politici români, cari să fi adîncit cestiunea evreiască în Romînia cu atîta agerime și claritate, de la causele fundamentale cele mai complicate ale ei pînă la consecințele din urmă ale unei judecăți neclintite asupră-i. Căci el înțelesese cestiunea evreiască și prin intuiția curată a sufletului său de pură rasă arică, și prin puterea minții sale extraordinare; de asemenea fusese mișcat de primejdia ei, cum trebue să fie mișcată ori-ce dreaptă inimă românească, — de unde înflăcărarea de apostol a versiii sale, intransigența de idei și

categoricul imperativ al convingerii sale fundamentale, pe care o exprima odată, cu prilejul comentării agitațiilor antiromînești ale Evreilor în străinătate, prin formula energică:

«De aceea vom resuma judecata [asupra cestiunii Evreilor din Romînia] în forma unuĭ fetva al Șeiculuĭ-ül-Islam zicînd:

Legea zice, că cine conspiră cu străinii în contra instituțiunilor țării și a poporului în mijlocul căruia trăiește, — este un trădător.

«Merită un trădător drepturi?

«**Nu.**

Eminescu socotește pe Evreĭ ca pe «o seminție care cîștigă toate drepturile fără sacrificiĭ și muncă» (p. 107), ca pe un neam «îndărătnic și egoist» (p. 108) care n'a adus omenirii nicĭ un serviciu, ocupîndu-se «numaĭ cu traficarea muncii străine» (p. 108), ca pe un element *inasimilabil* cu popoarele arice, simțimîntul de rasă al căruia e maĭ puternic de cît patriotismul, de cît iubirea pentru națiа, în mijlocul căreia trăiește (p. 114). De aci soluția cu totul radicală pe care, într'o notiță unde se ridică de altminterĭ împotriva maltratăriĭ Evreilor, o formulează prin «*excluderea* [*acestora*] *de la drepturile publice și chiar private*» (p. 122). Înainte să ajungă aci, Eminescu studiase și urmărise, cu luarea aminte a cugetătoruluĭ politic serios, fazele vieții și activității evreești printre Romănĭ (în Moldova și Bucovina) și pretutindenea în străinătate, maĭ ales în Austria și Ungaria, unde toate drepturile politice desfătează pe Evreĭ și unde influența lor fatală se cunoaște îndeobște. Numeroasele fapte istorice și de observație proprie, pe care le înșiră în articolele și notițele sale, resping pe de-a-ntregul bănuiala că maĭ mult pasiunea simțiriĭ sale românești de cît dreapta judecată a minții recĭ l'ar fi dus la conclusiile sale.

Nu's maĭ puțin interesante și întemeiate părerile sale asupra politiceĭ externe, romînești și generale, pe care o discută în aniĭ istoricĭ 1876-1877, cînd Cestiunea orientală se pusese pe ascuțiș și chiar soarta Romănieĭ avea să se decidă într'un chip. Articolele sale de politică ex-

ternă generală, *Elenismul*, *Idealul istoric al Rusieĭ*, *Planul uneĭ confederaţiunĭ balcanice*, *Politica slavă şi Europa*, *Turcia şi Europa*, de asemenea articolaşele şi notiţele culese de prin *C. d. I.*, ne desvălue în Eminescu o inteligenţă politică deprinsă, un spirit cult şi cercetător, o fineţe de judecată subtilă, talentul uneĭ înţelegerĭ repezĭ a joculuĭ complicat şi une-orĭ perfid ce se chiamă «diplomaţie înnaltă». Informaţiile luĭ sînt totdeauna temeinice, mersul expunerĭĭ e liniştit, deducţiunile şi observaţiile luĭ sînt obiective şi totuşĭ pe alocurea scînteietoare de originalitate.

Cît priveşte politica externă a Romănieĭ, el pătrunde şi limpezeşte, printr'o intuiţie uimitoare, legătura eĭ organică strînsă cu soarta dezvoltărĭĭ elementuluĭ romînesc în afară de hotarele politice ale ţărĭĭ. În deosebĭ îl interesează, ceea ce-ĭ şi firesc, situaţia Romînilor din Austro-Ungaria, fără a uita să vorbească la ocasie şi despre «*Romînĭĭ din a dreapta Dunărĭĭ*» (pp. 170-172), al căror rost în Turcia îl cîntărise de pe atuncia cu bunul simţ care conduce astăzĭ politica externă a Romănieĭ în Cestiunea macedoneană. Articolul său *Romînia şi Austro-Ungaria* — un adevărat studiŭ, dacă-l preţuim după valoarea ideilor ce cuprinde — este închinat cu totul legăturiĭ organice între politica externă a Romănieĭ şi politica de naţionalităţĭ a Austro-Ungarieĭ. Greŭ se vor găsi în romîneşte paginĭ care să arate o cumpănire maĭ dreaptă a stărilor de lucrurĭ, o scrutare maĭ sigură a împrejurărilor, maĭ bune cunoştinţĭ de curente şi fapte, cu privire la politica austriacă şi ungurească faţă de naţionalităţĭ. Anĭ îndelungaţĭ de reflexiune şi de răbdare n'ar fi dat rezultate maĭ preţioase, în acest punct, decît puterea de sinteză genială care fusese hărăzită luĭ Eminescu în judecarea orĭ-căreĭ cestiunĭ ce l'ar fi preocupat.

Cu privire la Austria, găsim în acest articol ideile luĭ din «*Influenţa austriacă*». Şi aicĭ, satira muşcătoare sfîrtică politica oficială austriecească reprezintată prin amalgamul etnic germano-slavo-maghiaro-evreesc al *beamterilor* marĭ şi micĭ, fără limbă, fără naţionalitate, fără patrie

chiar [1]), de politicianiĭ și publicișiĭ evreĭ sau evreo-filĭ, și în sfîrșit de clericaliĭ catolicĭ fără naționalitate și aceștia. De aceea nu-ĭ de gîndit, între asemenea împrejurărĭ, la o soluție apropiată a cestiuneĭ naționalităților în Austro-Ungaria, unde poetul cugetător vede cu drept cuvînt un «vavilon al babiloniceĭ împărății,» cum caracterisează odată foarte plastic chaosul etnic austro-ungar, vorbind despre Bucovina (p. 209).

Despre cea-l-altă parte a monarchieĭ, Eminescu crede că «*nu există stărĭ de lucrurĭ mai asemănătoare de cît acelea ale Ungarieĭ și Romînieĭ*, o dovadă că amîndouă țările acestea sînt jertfele uneĭ exploatărĭ comune» (pag. 150), jertfele politicianilor de afaceriĭ, ale claseĭ neproductive de avocați și scribĭ oficialĭ și ale Evreilor.

[1]) E atît de adevărată ca observație de fapt această satiră a beamteruluĭ austriac (p. 82) urgisit poetuluĭ, că socot interesant a o întăriĭ printr'o declarație-tipică făcută maĭ aniĭ trecuți de un fruntaș politician austriac liberal, Dr. Wilhelm Freiherr v. Berger, într'un interviev acordat unuĭ redactor al ziaruluĭ *Zeit* din Viena (nr. 446, din 23 Dec. 1903) asupra crizeĭ austro-ungare. Iată textul eĭ autentic: «Wenn ich auf *die nationale Frage* eingehen will, bin ich selbst in einer eingetümlichen Lage. Ich muss natürlich auch an mich die Frage richten: Welcher Nationalität gehöre ich denn an? *In mir rollt deutsches und slavisches Blut, dem ein kleinwenig magyarisches Blut und ein ganzwenig von jenem Saft beigemengt ist, dessen Besitz heute am meisten zum Vorwurf gemacht wird.* So mag es kommen, das ich eigentlich weder deutsch noch slawisch leidenschaftlich zu empfinden vermag, dass ich beides verstehe und dass es mich durchaus keine Anstrengung kostet, mich ganz *specifisch als Oesterreicher* zu fühlen. Für mich hat das nationale Moment nur praktische und sachliche Bedeutung». (Pe romînește: Vroind să mă ocup de cestiunea națională, mă găsesc eŭ însumĭ într'o situație curioasă. Trebue, firește, să-mĭ pun și mie întrebarea: Dar căreĭ naționalități mă socot eŭ membru? *În mine curge sînge german și slav, amestecat cu puțintel sînge unguresc și cu foarte puțin din sucul* [evreesc] *a căruia proprietate maĭ ales se aruncă în fața cuiva astăzĭ.* Așa e cu putință ca eŭ să nu fiŭ capabil de-o simțire pătimașe nicĭ germană, nicĭ slavă, ca eŭ să le înțeleg pe amîndouă și ca să nu-mĭ trebuiască nicĭ o străduință spre a mă simți *Austriac cu totul specific.* Pentru mine, momentul național are numaĭ o însemnătate practică și obiectivă»).

Expunerea sintetică a acestor împrejurări (pp. 156-157) arată de asemenea o pătrundere sigură a stării politice și economice pe care o aŭ Ungurii și merită a fi citată ca un document clasic de judecată politică ageră.

După ce lămurește de-aproape situația Romînilor din Bucuvina și Ungaria, cu probe obiective luate din izvoare istorice documentare și din informații culese de prin publicațiile romînești austro-ungare, — Eminescu constată din nou și apăsat, într'un alt articol *(Politica slavă și Europa)*, că atitudinea Romîniei în complicațiile Cestiunii orientale e influențată în chip hotărîtor de politica Austro-Ungariei, vecinul Romîniei «privit tot-d'a-una cu pază» de Romîni. Iată cuvintele lui, pentru multă vreme profetice încă :

«Dai-se-va un loc la soare însemnatei fracțiuni a poporului nostru de peste munți, în cît sfărîmați chiar de mișcarea puterii răsăritene, să găsim un adăpost pentru bunurile noastre sufletești... bine. De nu... atunci *de sigur că vom căuta printr'o încercare desnădăjduită saŭ de a creia o poziție sigură și neclintită neamului nostru, saŭ de a renunța cu totul la un rol în istoria lumii»* (p. 175).

Puținele articole și notițe economice, care ne staŭ la îndemînă în acest volum, adause cu ideile de aceeași natură risipite printr'alte scrieri, arată îndeajuns caracterul iarăși conservator și coesiunea lor elementară cu întreg sistemul de gîndire politic al lui Eminescu. El cercetează și descoperă cu durere causele înstrăinării industriei romînești în mînile Evreilor, înțelege pe deplin nevoia unei industrii naționale renăscute, se bucură cu toată inima de începuturile bune, deși sfioase, în această direcție, proclamă categoric necesitatea sistemului vamal protecționist împotriva «liber-schimbismului superficial și ruinător care istovește puterile tuturor popoarelor din valea Dunării de jos», (p. 230).

Ideile sociale ale lui Eminescu le cunoaștem din espunerea filosofiei sale conservatoare și a credințelor sale politice cu privire la starea de lucruri din Romînia. Pe cît

de sincer admite binefacerile uneĭ aristocraţiĭ istorice, pe cît de adînc iubește țărănimea, pe atît de înverșunată e critica sa în contra păturilor culte franţuzite și în mare parte streine, asupra cărora un fragment inedit ne dă chintesența teoriilor sale:

«Clasa noastră cultă în cea maĭ mare parte nu e *romînească*. Greciĭ și Bulgariĭ așezaţi în tîrgurile noastre și-aŭ trimis feciorii la Paris și aceștia s'aŭ întors — ca tineri *romînĭ*.»

«*Neavînd nicĭ de cum pricepereа ţăriĭ, vorbind în locul limbeĭ naţionale un jargon franceso-bulgăresc, necunoscînd istoria și legile ţăriĭ, neștiind întru cît aceste două pot fi puse drept temelie desvoltăriĭ noastre, aceștĭ tineri sînt lipsiţĭ cu totul de simţul istoric* (pp. 232)».

Tinerimea cărturară a vremiĭ sale nu-l mulțumește întru nimic, ci maĭ mult îl pune pe gînduri. Cu mînie osîndește el, într'un articol, lipsa eĭ de respect pentru autoritatea statuluĭ și lipsa eĭ de educaţie morală în genere. Pentru studenţimea gălăgioasă a vremiĭ de atuncĭ — și a vremiĭ de astăzĭ aproape tot atît de mult — n'are de cît cuvinte de aspră mustrare și sfaturĭ înţelepte de îndreptare pe căile liniștite și mănoase ale cultivăriĭ științifice și ale traiuluĭ cuviincios, în afară de ambiţiile sterpe la un rol prematur în viaţa publică. Dimpotrivă, clasa muncitorilor cinstiţĭ — fie ţărani, fie lucrătorĭ cu ziua — îĭ atrage simpatia; pentru suferinţele eĭ găsește cuvinte de înţelegere caldă, precum în postulatul repaosuluĭ de Duminecă pe seama lucrătorilor din fabrica regieĭ monopoluluĭ tutunurilor din Iași și 'n protestarea contra «stîlpilor de cafenele» ce urmăresc cu patimile lor josnice pe lucrătoarele fabriceĭ.

Problemele educaţieĭ și instrucţieĭ aŭ preocupat mult pe Eminescu, nu numaĭ ca revizor școlar, ci și ca scriitor politic. Ideile sale pedagogice isvorăsc dintr'un bun simţ admirabil și din cunoașterea nevoilor reale ale educaţieĭ și învăţămîntuluĭ. El regretă preponderanţa instrucţieĭ secĭ asupra educaţieĭ sufletești în școalele ţăriĭ; combate învă-

țămîntul mecanic ce se 'ntrebuința pe toată linia și stărueste mereŭ pentru isbînda metodeĭ inductive; descoperă abusurile autorităților școlare față de stat orĭ față de elevĭ și abusurile administrațieĭ politice față de școală; cercetează și recomandă cărțile didactice de seamă și pe învățătoriĭ harnicĭ. În noua îndrumare a învățămîntuluĭ rural și secundar din Romînia, ideile luĭ Eminescu apar tot atît de nouă ca și la 1877, și cercetarea lor e astăzĭ tot atît de răsplătitoare ca înnainte.

Articolele și notițele literare, apoĭ criticile teatrale ale luĭ Eminescu, leagă și ele firul cu vechile ideĭ din aniĭ studiilor sale la Viena. Scriitoriĭ bunĭ aĭ neamuluĭ ca C. Bălăcescu, C. Negri, A. I. Odobescu sînt pomeniți de dînsul cu o înțelegere iubitoare a înrudituluĭ sufletește, ba C. Bălăcescu este de-a dreptul desgropat din uitare și apreciat așa drept și călduros cum nu fusese nicĭ înnainte de aceea, nicĭ în urmă. Cuvinte înțelepte ies din pana maestruluĭ cînd scrie despre însemnătatea literaturiĭ populare, despre scriitoriĭ populariĭ, orĭ despre îndatoririle ce-ar avea revistele literare din provincie. De altă parte, satira luĭ nu cunoaște milă cînd isbește în pretinșiĭ poeți și prozatorĭ carĭ inundă maĭ ales provincia; articolul polemic «*Literatura și pastrama din Botoșani*» dă un exemplu tipic pentru aceasta.

Îl interesează și cestiunea traducerilor din limbĭ streine; el osîndește lipsa de alegere, munca ușoară a tîlcuiriĭ lucrărilor fără valoare pentru literatura care ar fi să se îmbogățească astfel și maĭ ales specula cu operele de sensație nesănătoase; recomandă, dinpotrivă, traducerile din autorĭ ca Shakespeare, Molière, Goethe, pe temeiul că ele constitue un merit literar, «căcĭ formă și înțeles sînt atît de îngemănate, încît traducătorul trebue să cumpănească cuvînt cu cuvînt și frasă cu frasă» (p. 308). Ideĭ chibzuite și observațiĭ foarte interesante asupra limbiĭ romînești și a bogățieĭ sale în locuțiuni propriĭ cuprinde articolul «*despre limba cărturarilor romînĭ din Ardeal*», cărora poetul le dă cu bunătate frățească sfaturĭ scumpe, actuale astăzĭ ca și cînd s'aŭ scris.

În contra «*limbeĭ de rînd a ziarelor politice*», care «*amenință a îneca, ca buruiana rea, holda limbiĭ viĭ a poporuluĭ*» (p. 308), în contra «limbiĭ păsărești» a cărturarilor înstrăinați de duhul romînesc, poetul pune cu sfințenie «vrednica limbă a strămoșilor» (p. 331) «frumoasa și spornica limbă a cronicarilor» (p. 92).

In judecarea mișcăriĭ teatruluĭ romînesc, Eminescu vădește aceleași preferințĭ pentru operele naționale și clasice, aceiași pornire în contra pieselor ușoare, frivole, imorale, ca'n studiul său dela 1870 asupra teatruluĭ romînesc și a repertoriuluĭ său. El stărue pentru alcătuirea unuĭ repertoriu romînesc îngrijit, cu piese originale de valoare și cu traduceriĭ literare îngrijite, în genul «bunelor traduceriĭ vechiĭ [din Molière] editate de societatea filarmonică din Bucureștĭ» (p. 358) — a unuĭ «*mic repertoriu ales*, dat din cînd în cînd, *care să formeze miezul vieții adevărat artistice și începutul unuĭ Teatru Național*». Jocul actorilor e urmărit de el în aceiași direcție bună: se combate influența franceză asupra pronunțieĭ și a intonației pe scenă, alergarea actorilor după laurĭ ieftenĭ, superficialitatea împliniriĭ îndatoririlor profesionale.

Mîndru de originea sa moldovenească, pe care o proclamă față cu gazetariĭ bucureștenĭ de «origine așa de neaoșe, încît n'aŭ dreptul de-a se numi nicĭ Moldovenĭ, nicĭ Muntenĭ» (p. 389), desgustat de «*direcția* [culturală] *străină în ideĭ și forme*» *inaugurată la Bucureștĭ* (p. 297), unde «se vor representa pe scene farse cu alusiunĭ necuviincioase la demnitariĭ Statuluĭ și se vor spăla «sdrențe» atît în teatru cît și aiurea», Eminescu crede în misiunea culturală regeneratoare a Moldoveĭ — credință firească atuncĭ, maĭ puțin firească astăzĭ:

«Aicĭ, în mare depărtare de șarlatanismul intelectual, de suficiența și corupția centruluĭ politic al țăriĭ, s'a făcut binefacătoarea reacțiune în contra ignoranțeĭ și a spirituluĭ de neadevăr al «academicianilor», în atmosfera noastră liniștită se va crea poate și

un teatru... «Neavînd un teatru al Curții, care să formeze un asil pentru arta națională, poate că teatrul orașului Iași va fi peste cîțiva ani în stare de a îndeplini măcar în parte această lacună a culturii noastre» (p. 363).

Împlinitu-s'au, cel puțin în parte, nădejdile acestea ale lui Eminescu? Teatrul Național din București, cu farsele lui «Minunică» și cu triumful pieseĭ evreești *Manasse*, poate da un răspuns tot atît de înțeles ca și debuturile neobosite ale unor actori ieșeni de mult talent în aceiași dramă de cucerire a Bucureștilor și a... Teatrului Național.

Punîndu-ne acum întrebarea: ce caractere fundamentale se disting în personalitatea de cugetător politic a lui Eminescu, deslegarea problemeĭ este simplă: un *conservatism național*, democratic, de o parte, un *romantism național*, poetic, de altă parte, iată sinteza cea mai strînsă ce se poate formula. Conservatismul poetului l'am cercetat. Romantismul său se vădește în cultul trecutului istoric, în «*religia umanității*» cum numește Eminescu pietatea popoarelor către trecutul lor (pp. 163—154); astfel se lămurește și caracterul național al acestui romantism, diametral opus romantismului liberal-cosmopolit combătut de poet cu sîngele inimeĭ sale tocmai fiindcă represinta negațiunea absolută a romantismului național.

Cît pentru valoarea reală a ideilor strînse în acest volum, ea nu se poate tăgădui. Următor credinței sale din «*Influența austriacă*» (pp. 83-84) unde mărturisește că «inimă foarte caldă și minte foarte rece se cer de la un patriot, chemat să îndrepteze poporul său», și că «fanatismul iubirii patrieĭ, cel mai aprig fanatism nu oprește de fel ca creerul să rămîe rece și să-și îndrepteze activitatea cu siguranță, să nimicească adevărata causă a răului și să o stîrpească cu statornicie de fier», — Eminescu a lăsat moștenire generațiilor nouă, cărora visase de tînăr să-și dedice munca vieții, o comoară de ideĭ conducătoare romînești ce vor mai lumina vreme îndelungată căile noastre spre idealul uneĭ culturi

naționale. Ideile acestea sînt în vremea noastră tot atît de moderne ca și 'n clipa d'intîi cînd s'aŭ rostit în pustiul gazeteĭ destul de obscure ce era *Curierul de Iași*, iar astăzĭ ele aŭ nu unul, ci o seamă de apostolĭ și chemarea binecuvîntată nu maĭ poate răsuna în deșert.

Dar însemnătatea articolelor adunate aicĭ este netăgăduită și pentru știința istorieĭ noastre literare, aflătoare abia la începuturile eĭ. Din punct de vedere *biografic*, pentru materialul de activitate ce cuprinde și pentru mărturisirile prețioase risipite într'însul; din punct de vedere *literar*, pentru originalitatea strălucită a proseĭ romînești ce avem înnainte, pentru frumusețea literară a stiluluĭ, cu acel colorit poetic de măestru [1]) și cu sintaxa-ĭ maestoasă, mlădioasă, bogată, neaoș populară; din punct de vedere *istoric-cultural*, ca documente ale timpuluĭ datorite celuĭ maĭ genial om al săŭ, — scrierile politice și literare ale luĭ Eminescu merită, de sigur, cinstea celeĭ maĭ pioase reeditărĭ.

* * *

Un cuvînt asupra muncĭĭ la alcătuirea volumuluĭ. D. G. T. Kirileanu a căutat și copiat articolele din *Curierul de Iași*, cu excepția celor retipărite odată în ediția Șaraga; de notele d-sale m'am folosit și eŭ, cu prilejul petrecerĭĭ mele de două săptămînĭ la Iași, cînd cercetaĭ între altele și acele articole, fără să

[1]) Citez aicĭ, ca probă, un singur pasaj, dintr'o notiță cu totul neînsemnată, aruncată în fugă, asupra primejdieĭ războiuluĭ cu Turcĭĭ, la 1877: «Unele [ziare] văd deja zecile de milioane de mo-[h]amedanĭ din India depărtată și pînă la Maroc, ridicîndu-se ca un singur om la desfășurarea flamurĭĭ verzĭ a profetuluĭ și împlînd nefericita Europă cu rîurĭ de sînge și de flacărĭ, încît, după cuvîntul biblic, neamurĭ streine vor intra cu plugul pe locurile unde aŭ stătut orașele noastre, și turmele de vite ale triburilor asiatice vor paște iarba, răsărită din ruinele sfinte ale civilizațieĭ. Astfel se va ridica în contra crucĭĭ Aliotmanul și astfel se zugrăvesc ca pe-o pînză albă umbrele negre ale viitoruluĭ» (p. 197).

am vremea a le copia. De asemenea datoresc d-sale culegerea rapoartelor de revizor școlar ale luĭ Eminescu, afară de cele copiate de mine după originalele păstrate în archiva Ministeruluĭ de Instrucție. Manuscrisele inedite, adunarea și copiarea celorlalte articole, orînduirea materieĭ, adnotarea și tabla analitică [1]) privesc pe cel ce iscălește această introducere.

Pentru înlesnirea lucrăriĭ mele în archiva Ministeruluĭ Instrucțieĭ Publice, țin să exprim și aicĭ viile mele mulțumirĭ d-luĭ M. Vlădescu, actualul Ministru, care mi-a îngăduit cu cea maĭ deplină amabilitate pătrunderea și munca liberă acolo.

București, 10 Iunie 1905.

ION SCURTU.

---

[1]) Un indice general al numelor și cestiunilo rvoiŭ da în volumul din urmă, pentru toate treĭ volumele, ceea ce cred maĭ potrivit.

ÎNDREPTĂRI ŞI COMPLECTĂRI.

Pe lîngă greşelĭ de tipar maĭ micĭ şi unele scăpărĭ din vedere inevitabile, care nu maĭ socot de nevoe a fi relevate, atrag atenţia cititorilor asupra următoarelor îndreptărĭ şi complectărĭ:

Pp. 1—3, *Cugetărĭ filosofice*, şi 4—8, *Cugetărĭ sociale*, se datează după scris şi ortografie prin anii 1870—77 [1]).

P. 9. *O problemă a istoriculuĭ*, s'ar data prin 1872—74; pp. 10—11, «*Cugetărĭ sintetice asupra istorieĭ Romînilor*» şi *Despre luptele naţionale*, prin anii 1870—71, iar p. 13, *Producţiunea noastră literară* etc. prin anii 1872—74.

P. 23, *Despre presă în genere* şi *Despre presa romînească*, s'ar data prin 1870—71.

P. 79, titlul «*Influenţa Austriacă asupra Romînilor din Principate*» este al luĭ Eminescu, a se socoti decĭ ca pus între ghilemele.

P. 107, rîndul ultim din pasagiul întîĭ al articoluluĭ 4, a se citi: «Nu *o* putea îndeplini o clasă de raţionalişti».

P. 123, după notiţa *Evreiĭ în Serbia*, a se socoti ca titlu nou: «Alte notiţe despre Evreĭ».

P. 174, rîndul 3 de jos din pasajul întîĭ al pagineĭ, a se citi: «foar*te*» în loc de «foar*ta*».

P. 248, nota 1, rîndul 2, a se înlocui «dosar nr. 176/*76*» cu dosar «nr. 176/*75*» şi nota 3, dosar «*24*, 176/*76*» cu «dosar *nr.* 176/*75*».

P. 256, pasajul 3, rîndul 13, de pus «*suficienţă*» în loc de «suficientă».

P. 283, fragmentul «*Archaeus*» s'ar data după scris şi ortografie prin anii 1875—77. Un concept anterior al uneĭ părţĭ din fragment se găseşte şi 'n alt loc al Mss. poetuluĭ, ş. a. Ms. Ac. Rom. 2287, pp. 70—75.

P. 304, de numerotat articolul «*O tragedie ţigănească*» prin 7 bis.

P. 327, cu privire la nota 7, cred că e foarte probabil ca Eminescu să fi văzut reprodus în «Foaia pentru minte» şi să fi citit acolo articolul luĭ D. P. Marţianu din *Buciumulu* despre «Romînii din Moravia».

P. 396, nota 1: cele două societăţĭ ale studenţilor romînĭ din Viena, unite pe urmă în «Romănia Junĕ», eraŭ «*Romănia*» şi «*Societatea literară ştiinţifică*», iar nu «Junimea», cum s'a însemnat pe temeiul uneĭ informaţiĭ greşite. Cf. revista «Junimea literară» din Suceava, I, nr. 1, pag. 4—6, în «*Amintirile despre Eminescu*» ale d-luĭ T. V. Stefanelli.

SEMNE ÎN TEXT.

Parentesul [ ] închide literile orĭ cuvintele adaose de editorul critic în textul autoruluĭ.

Maĭ însemn că toate notele luĭ Eminescu, la diferitele articole, sînt deosebite prin ghilemele de notele editoruluĭ cărţiĭ; cuvintele şi formele caracteristice în text s'aŭ menţionat prin obicinuitul *sic*.

[1]) Uneorĭ am datat fragmentele din timpul petrecerĭ luĭ Eminescu la Viena şi prin anii 1869—72 sau 1870—72, cînd intervalul de timp al conceperĭ lor mi se părea maĭ puţin reductibil la anul 1870—71, cel maĭ mănos pentru poet în scrierile ce ne preocupă.

CUGETĂRI FILOSOFICE

1. Natura şi Statul. [1])

Schema cursului naturii este un cerc de forme, prin care materia trece ca prin puncte de transiţiune. Ast-fel fiinţele privite în sine sînt asemenea unui rîu curgător pe *surfaţa* căruia sînt suspendate umbre. Aceste umbre staŭ pe loc ca o urzeală, ca ideea unei fiinţe supt care undele rîului etern altele formează o bătătură, singură ce dă consistenţă acestor umbre şi totuşi ea însăşi într'o eternă transiţie, într'un pelerinaj din fiinţă în fiinţă, un Ahasver a[l] formelor lumii. Acuma căutînd la organele acestei fiinţe, găsim asemenea că ele sînt ca părţi constitutive ale întregului forme mai mici de transiţie — prin urmare esenţa fiinţelor este forma, esenţa vieţii trecerea, mişcarea materiei prin ele. După care principiu însă se construesc aceste forme — care-i sensul teleologiei în mişcarea şi secreţiunile materiei?

. . . . . .

De altă parte vedem, cum că stat şi societate sînt departe de-a fi opuri a[le] mult lăudatei minţi omeneşti... ele sînt fapte a[le] naturii. Ast-fel vedem că statele omeneşti aŭ felul statelor de albine, că generaţiile tinere aŭ soarta roiurilor ş. a., pe de altă parte vedem în stat tendinţa de-a se osifica în forme, în umbre de legi — cum le-ar numi Mureşeanu — şi de-a deveni proprii de forme, stabile, vecinic aceleaşi, prin care generaţiile consecutive trec asemenea materiei fără de voinţă prin formele existenţii. S'ar putea spune prin analogie, că precum în corp este conţinut[ă] idealiter forma sa in embrio...[2]) tocmai aşa [sînt] conţinut[e] în societatea privită din ori-ce punct al desvoltării sale fasele ei viitoare, legile, dreptul, religiunea, care nu sînt

[1]) M-sul Acad. **Rom. 2287**, ff. 29 v. —30 v.

[2]) In text urmează un cuvînt indescifrabil.

decît tocmaĭ organele de viaţă a[le] societăţiĭ, aŭ energia lor respectivă, aŭ modul lor de secreţiune. În complex ele formează statul. Haina instituţiunilor născute instinctiv sînt părerile, ce le aŭ oamenii despre ele — spiritul public, opiniunea publică, organismul conţinut idealiter în stat ca posibilitate de existenţă şi desvoltare, este religiunea şi simţămîntul aparţinerii laolaltă.

2. Echilibrul în Stat. [1]

Basarea virtuţii pe legĭ naturale.

Virtutea e dreptul nepus în discuţiune — dreptul e echilibrul — echilibrul e lumea.

Căcĭ ce e dreptul? Oare sacrificiul chiar nu se numeşte o datorie. Dar datoria ce e decît dreptul unuĭ subiect, care implică datoria obiectuluĭ, ce datorează.

Şi cînd proverbul zice: blestemul ce vi-l faceţĭ va cădea [asupra] nepoţilor pănîntr'al şaptelea neam—asta nu-ĭ de cît echilibrul care pentru restituirea luĭ cere ca pre cît s'a ruinat, pre atîta să se şi rezidească.

Cum veţĭ stîrpi un deficit material? Trăind cu el pe spate, lăsîndu-l să se mărească? Sigur că nu. Trăind chiar simplu cu el? Iar nu — căcĭ el rămîne. Nu altfel de cît economisînd din veniturile statuluĭ pe-atîta, încît să-l plăteştĭ orĭ de odată orĭ încetîncet. Una din două. Cînd bancrotul e la uşă, cînd măsura deficituluĭ e aşa de plină, încît el trebue scuturat şi scuturat cu orĭ-ce preţ, atuncĭ statul se sgudue din fundamentul luĭ şi deficitul se stîrpeşte de odată, asemenea cum răzbunarea stîrpeşte viciĭ seculare — şi redă lumiĭ echilibrul, bilanţul: Dreptatea.

Ce facĭ c'un deficit moral? O revoluţiune de ideĭ, în care se naturalisează generaţiunea cea nouă — iată cum deficitul se stîrpeşte, şi se ştie cumcă revoluţiunea nu e de cît o răsbunare mare! O răzbunare în care dispuţĭ [2] tot trecutuluĭ, numaĭ pentru c'a fost trecut. Asta înseamnă a răsturna lucrurile cu susu 'n jos. Ce-a fost sus e jos, ce a fost jos e sus.

Mintea dreaptă, simplă, senină însă a făcut din dreptate o cumpănă. Cumpăna dreptăţiĭ! Şi ce e dreptatea de cît mănţinerea

---

[1] Ms. Ac. Rom. 2257, ff. 50—51.

[2] Ardelenism-latinism; însemnează: tragĭ la îndoială, conteştĭ.

dreptului? Și ce e dreptul de cît echilibrul? Cumpănă și drept, amîndouă echilibre — una a materiei, alta a spiritului.

Dreptul e adevăr—virtutea e adevăr, nu cel relativ care constată cum este, ci cel absolut, care *este*. Adevăr, drept, virtute, toate trei sînt așa de gemene încît ai crede că-s *una*.

Pe cît de adînc a căzut diamantul în mare, pe atîta trebue și scos — și virtutea e un diamant ce trebue să-l scoți.

Dar afară de echilibru mai trebue ceva. Drept și datorie sînt așa de naturale și așa de sine înțelese, încît ele sînt egale cu nimica, sînt etice[ște] imposibile. — a și + a sînt nula, — de nu nula absolută, darnula termometrului, cînd nu e nici un grad de frig, nici unul de căldură, și cu toate acestea—acest negrad totuși e un grad al *temperamentului* ca atare. Ce e dar averea noastră care trece asupra bilanțului, asupra acelei averi, cu care avem să ne plătim creditul? Care-i de cît virtutea.

A răsturna susul în jos e tot așa de nedrept ca și a pune josul în sus, ca[1]) și a legitima nedreptatea trecutului, repetînd-o — numai [cît] în direcțiunea opusă. Pentru-că direcțiunea opusă unui rău poate să fie prea bine iar un rău, cum o corabie ce se ferește de Scylla, luînd direcțiunea opusă, se 'nneacă 'n Charybde. Care e binele? Se 'nțelege de sine că nici [în] una nici în alta, ci *între* ele amîndouă mergînd, scapi de ele amîndouă.

Echilibrul în stat, e ca sănătatea în corp.

De ce Christos e așa de mare? Pentru-că prin *iubire* el a făcut cearta între voințe imposibilă. Cînd iubirea *este*, și ea este numai cînd e reciprocă și reciprocă *absolut*, va să zică *universală ;* cînd iubirea e, cearta e cu neputință și de e cu putință, ea nu e de cît causa unei iubiri preînnoite și mai adînci încă de cum fuse 'nnainte.

Omul ca atare e al omenirii; însă în arătarea lui definită, mărginită, el aparține unei părți a omenirii, care vrînd să-și îndeplinească misiunea în lume, el e îndatorat de a-și pune puterile sale, pentru îndeplinirea acelei misiuni. Omenirea considerată ca un corp... [aici se 'ntrerupe fragmentul, care după scris și ortografie — identice cu acele din «*articolii nepoliticoși*» — se datează prin 1869—72 și pare scris de odată cu acele articole, mai ales că urmează îndată după ele].

---

[1]) In text: «*de cît*», ceea-ce n'are sens.

CUGETĂRI SOCIALE

1. Despre Creştinism. [1]

Creştinism! religiune a săracilor şi a nenorociţilor, a femeilor pierdute (fiindcă atîtea ademeniri le încunjură din partea celor bogaţi), tu eşti floarea răsărită din sărăcimea imperiului roman, răsărită din sclavii, ce existau spre batjocura stăpînilor lor, din oamenii fără drept, din oamenii cari siliţi erau să-şi năimească braţele cu ori-ce preţ spre a nu muri de foame. E atîta martiriu în căderea fiecăreĭ femeĭ sărace, atîta martiriu în furtul celor ce-l comit de nevoie şi atîta orbire-sacrilegiu în cei ce-i condamnă. Nu invoc slăbiciunea de inimă, nici mila nimănuĭ! Ceeace invoc este dreptatea din însăşi împrejurările acestea, este dreptul ce-l au aceştĭ oamenĭ la existenţă, un drept normal prin aceea că existĭ, şi imposibilitatea de-a'l *esersa* [altmintrelea] decît în modul în care-l esersă. O, judecătorĭ orbĭ a[i] slăbiciunilor omeneştĭ, de ce şi voĭ nu reprezintaţi decît o clasă de oamenĭ!

Fie-care clasă omenească îşi are logica sa, o logică esclusivă, teribilă, cumplită. Aceştĭ dandy avuţi, carĭ împart banii lor la chelneriĭ şi curve, cu greu şi-ar întinde mîna spre a da ceva celuĭ sărac. Ar chema sergentul de uliţă ca să-l pue să-l închidă. Imoralĭ — eĭ cer de la alţiĭ moralitate, leneşĭ, eĭ pretind de la alţiĭ să lucre, stupizĭ, eĭ pretind de la alţiĭ ca să fie cuminţi. Cum să numim acea mină ironică, cu care aceştĭ oamenĭ îşi rîd de morală, de catonism, de autoriĭ, carĭ predică imperativul categoric? Şi cu toate astea, cine-ĭ maĭ gelos de-a se îngrădi faţă cu clasele de jos? eĭ carĭ nu cred în Dumnezeu, în religiune, în ordine divină. *Ordinea divină* este cuvîntul, pe care l'au inventat spre a 'nvăli interesele lor personale, interesul de-a rămîne bogaţĭ, in-

[1]) Ms. Ac. Rom. 2285, ff. 67—68.

fluenți față cu oameni, mai inteligenți poate, din clasa de jos, care ar merita să stee mai sus ca ei. Titlul de principe de ex. îi procură sinecure, însoțiri bogate, viitor splendid; cu cît e mai departe de singurul om cum se cade din tot neamul, cu atît e *mai* nobil. Și chiar acel unul — cine știe *cum* a fost și căreî întîmplări a avut a mulțămi înnălțarea sa. Cum zic, ordinea divină este vorba, care să facă a părea un lucru deosebit, ales de Dumnezeŭ (mai aproape de tronul dumnezeesc), a părea că sînt aceea, ce ei singuri nu cred că sînt.

Cînd am citit istoria aceleĭ sărmane fete, care ședea într'o mansardă, lucra ziua și noaptea spre a se hrăni cu pîne goală (cu dejunul ei, cum zicea ea), care 'n frig, la lumina de petroleŭ își rănia degetele lucrînd [1]), care era silită ca din 45 de franci să mai îmble și curat îmbrăcată, atunci întreb, cine dă dreptul în lume burghesuluĭ a-ĭ cumpăra lucrul, ca s'o silească pe această copilă să moară de frig și foame pentru ca el să se îmbogățească. Sărmană față palidă de Madonă! Cîte lacrimi te-or fi brăzdat, pănă ce te-a cuprins sicriul, pănă ce aĭ murit și te-aĭ înturnat în pacea nesfîrșită, din care ieșiseși. Și cine-ți va plăti ție, martiră a capitaluluĭ, degetele tale rănite, plămînii tăĭ asfixiați, foamea, frigul, miseria, cine o știi în lume, că tu aĭ suferit, că aĭ existat măcar. Naștere și moarte aŭ trecut fără de urmă, puteaĭ trăi bine saŭ răŭ, tot atîta amintire, adecă nicĭ una. Aĭ fost virtuoasă — cine ți-a ajutat, de-aĭ fi fost coruptă, cine ar fi avut dreptul să te condamne, ceĭ ce aŭ făcut ca să morĭ de foame și frig?

Egoismul este inventorul fraselor, cu care se acopăr deșertăciunile omenești — toate fraze — dar luĭ i-s'a asociat pănă și eternitatea. Nu e destul că egoismul determinează toată viața individuluĭ, ci trebue ca el să [se] perpetueze și 'n fiiĭ luĭ, în numele luĭ, în neamul luĭ. O familie de o mie de anĭ, e o familie în care egoismul străbunuluĭ s'a perpetuat o mie de anĭ. Lăsați-ĭ egoismul individuluĭ, dar pentru Dumnezeŭ, nu lăsați ca el să dureze încă o mie de anĭ după moartea luĭ.

---

[1]) Cf. poesia luĭ Eminescu «*Viața*», ediția Șaraga, I. Manuscrisele poetuluĭ nu lămuresc nicăirĭ mai de aproape istoria *(reală?)* la care se face alusie.

2. Superfluența populației.[1])

E foarte adevărat că orașele cele mari împiedică superfluența populațiunii, dar în care mod? Care e țesătura aceea de viață socială, care consumă puterile, și face pe oameni incapabili de reproducere?

Bordelele și căsătoria selbatecă[2]) consumă femeea, un lucru rău plătit și nopți petrecute în orgie consumă pe bărbatul din popor — pe cel avut și mai mult, căci el are mijloacele de a-și procura cea mai rafinată deboșerie. Nenorocire și durere familiară e în început foarte multă în această stare de lucruri, dar în urmă aceste simțiri se tîmpesc, indivizii încep a privi cu indiferență ideile morale, moralitatea decade și această decadență a spiritului e causa accelerării procesului de consumare a populațiunii. Spiritul literar al acestei epoci e corupt și ni se pare nouă atît de *fad*, pe cît de fade le par și lor scrierile clasicilor și a[le] moraliștilor mai vechi. Călcîndu-se din principiu cele ce pentru noi treceau de bune și frumoase, și nepunîndu-se nimic în locul lor, căci nu se poate numi o restituțiune acele plăceri ce *esaurează* sucul vieții — din acest [fapt] se naște desgust și greață, — greață ascunsă în sufletul omenesc, care se ivește abia atunci după ce-ai gustat plăceri ce ți se păreau frumoase și invidiabile. Frenesie și desgust, desgust și frenesie — iată schimbările perpetue din sufletul omenesc modern.

Procesul acesta a[l] consumării l'a accelerat prin politica sa internă — Napoleon III, nu fiind-că voia, ci fiind-că trebuia, și [el] a avut și geniul de a recunoaște că trebue să facă astfel. L'empereur de cocottes — imperatorul consumăreĭ superfluenții populaționiste — l'empereur des ouvriers, a aceluĭ plus al populațiunii destinat de a se stinge fără de urmă de pe fața acestuĭ pămînt. Acest laisser vivre al împăratuluĭ era dictat de înțelepciunea Senatuluĭ Roman — care căuta diferite mijloace pentru a distruge acel plus al populațiunii.

Cel mai mare păcat al oamenilor e frica, spaima de-a privi în față și-a recunoaște adevărul. El e crud, acest adevăr — dar numai el folosește. Thiers, Gambetta, Faure aŭ frică de-a recunoaște

[1]) Ms. Ac. Rom. 2290, ff. 1—3.
[2]) Germanism: *Wilde Ehe*.

îndreptățirea cestiunilor sociale. Victor Hugo știa prea bine că acea mînă a părinților întinsă din mormînt către fiĭ — e o frasă. Împăratul a știut, [a] recunoscut, nu s'a speriat și fără să confeseze profundele adevăruri ce treceaŭ ca niște umbre prin sufletul săŭ — a lucrat și a lucrat bine.

E o idee profundă în expresia : Beschränkter Unterthanenverstand [1]). Ochiĭ mulțimiĭ nu se deschid, pentru ca să nu se sperie de abisul, de nimicirea către care merge, ci capul eĭ se îmbată cu umbre, cu plăceri. Laissez vivre !

Dacă e destulă tărie în sufletul uneĭ femeĭ prădate (?) de un simț primordial, astfel cum leagănul a sădit în sufletul eĭ simțirea, — fiecare din aceste orașe mariĭ, mașiniĭ uriașe ale distrugeriĭ generațiuniĭ, are cîte un fluviŭ, care înneacă în undele sale adînciĭ și fără răspuns simțirea adevărată, și neputința de a fi realizată în asemenea stări de lucruri — disperarea !

Înmulțirea — saŭ maĭ bine numărul populațiuniĭ și raportul dintre acesta și suma mijloacelor de hrană, iată isvorul tuturor certurilor din viața publică.

In mic : înmulțirea uneĭ clase și suma de mijloace materiale destinate subsistenței lor. (Romănia și amploiațiĭ).

3. Despre Eul nostru social. [1])

Eul nostru social a mers pe o cale streină nouă înșine — streină Romînismuluĭ — și a făcut pas — însă acela a călcat într'un materialism cras — altfel încît acuma e posibil de a merge numaĭ în douăĭ moduri : saŭ să pășim pe astă cale străină — și drept mîntuire să ne aruncăm în oceanul idealismuluĭ filosofic a[l] luĭ Fichte — poetic a[l] luĭ Klopstock — pentru ce să putem cădea apoĭ în justemilieu-l rațiuneĭ și a[l] adevărateĭ simetriĭ — căcĭ nu cred c'ar exista între Romînĭ un geniŭ atît de putinte care să vrăjească nava romînă cu cîntecul ideilor sale pe calea de mijloc, cînd tocmaĭ materialismul are pretențiunea de a trece de cale de mijloc. Cine ar căuta, [ar face-o] în zadar — noĭ n'am merge. — Dar fiind-că extremele s'ating, ar fi mult maĭ lesne să ne asvîrlim în idealism — căcĭ, ca ceva de tot noŭ, ar avea și maĭ

[1]) Mărginită minte a supușilor (cetățeniĭ).

[1]) Ms. Ac. Rom. 2258, f. 186.

multă atracțiune pentru complexul unor suflete care nici mirosul nu i-l știu și apoi cunoscîndu-l de rău, trecerea la juste-milieu ar fi lesne.

4. Eristica Orientului.[1])

«Astfel se vede cum *Eristica* Orientului, corupțiunea logicei și cugetării grece în cea alexandrină, a trecut la Romîni în toată uriciunea ființei sale. Să nu creadă nimenea, că numai *noi* sîntem de vină la căderea noastră. E un lanț întreg de cause. Ciocoiul turc a fost eristic, cel grec asemenea, cel romîn asemenea, însă de zece ori mai rău de cît cei precedenți».

[1]) Ms. Ac. Rom. 2291, f. 34.

CUGETĂRI ISTORICE

1. O problemă a istoriculuĭ.[1]

Cine va vrea să facă istoria uneĭ epoce saŭ a unuĭ *mișcămînt* oare-care, înainte de toate va trebui să facă a se simți legea continuității acestuĭ mișcămînt. El va trebui să arate punctul de purcedere, de ajungere, și apoĭ *seria terminelor intermediare prin care se află unite aceste două termine extreme*[2]).

Istoricul se va atașa de-o idee și această idee el o va urma dela originea sa pînă la ultimul termin al desvoltăriĭ sale, cum s'ar zice prin mijlocul aventurelor eĭ celor maĭ diverse; ea va fi personajul și eroul cărții. Sistemele, la care va fi fost basa și fundamentul, vor fi ca învelitorile esterioare, ca fasele diverse a[le] desvoltăriĭ sale; oameniĭ marĭ ce vor fi esprimat'o, nu vor fi decît organe; personalitatea lor se va nimici în personalitatea ideeĭ. Astfel vom avea într'adevăr istoria cugetăriĭ cutăruĭ saŭ cutăruĭ mișcămînt, nu a cutăreĭ și cutăreĭ fapte isolate, care nu sînt decît pe-atîtea episoade.

Ș'apoĭ, dacă aceasta nu va fi numaĭ cutare saŭ cutare idee, al căreĭ curs istoricul îl va cerceta în modul acesta, dacă asta va fi ideea în ea însăși, se va putea vedea în germenele său, tot atît ca și în succesiunea, în simultaneitatea, tot [atît ca și] în vremea continuității sale, toată desvoltarea istorică. Vom citi c'o singură aruncătură de ochĭ, toată opera istorieĭ.

---

[1]) Ms. Ac. Rom. 2258, f. 220.

[2]) Aicĭ urmează următoarea frază, ștearsă ulterior: «El va trebui încă să se siliască a arăta duplul mecanism de repulsiune și asimilațiune, pe care l'am indicat și prin mijlocul căruia el s'a efectuat».

Fraza asta dovedește și ea că avem a face c'un crîmpeĭ; manuscrisele nu maĭ indică nicĭ o altă filă, ce s'ar referi aicĭ.

2. «Cugetări sintetice asupra istoriei Romînilor». [1]

«Începutul regenerării»

Organele conştiinţii naţionale puţine fiind la număr, silite a deveni universaliste.

Lipsa de continuitate în desvoltare, de aceea fragmentarism în producere.

Politica rusă cu clasa nepositivă de semidocţi.

Starea politică actuală consecinţa acesteĭ politice şi a lipseĭ de clase positive.

Causa sărăcieĭ şi decadenţiĭ poporuluĭ de jos, prea marea productivitate naturală şi lipsa de esport (începutul secoluluĭ) care-ĭ silia a-l preface în alcohol.

Lipsa de credinţe positive şi inteligenţa ce disolvă nu sînt neapărat bunurĭ naţionale.

Influenţa ideilor luĭ Rousseau asupra spiritului public. Tot boieriĭ domnesc şi astăzĭ cu dorinţa de-a răsturna Domniĭ, fiindcă nu este un organism social, care să facă presiune asupră-le şi să ţină'n întunerecul lor oarbele şi copilăreştile ambiţiunĭ personale.

Regalitatea absolută impune egalitatea şi prin asta impune individuluĭ conştiinţa, cum-că e o verigă din înlănţuirea societăţiĭ şi că n'o poate părăsi voluntar fără de-a-şĭ pune 'n pericol esistenţa.

3. Despre luptele naţionale. [2]

Şi cînd strănepoţiĭ vor citi odată despre luptele naţionale, reflectate nu în lumina nouă a teorieĭ, care o preface într'o luptă de interese, ci în lumina viorie a simţimîntuluĭ, cu toată bogăţia de colorĭ, de pasiune, de înamorare specifică în fetişurile naţionalismuluĭ —, citirea acestor fapte va face asupra lor impresia romantică, care asupra noastră o face resbelul Cruciaţilor şi cavalerismul de atuncea. Cum că în fond este sîmburele veciŭnic al tuturor acţiunelor omeneştĭ — egoismul, care vivifică aceste forme, asta nu va interesa pe nime — acest sîmbure 'l vor avea şi strănepoţiĭ noştri cine ştie supt ce formă —, dar bogăţia de forme esterioare ale vieţeĭ noastre, mulţimea de colorĭ prismatice, de

[1] Ms. Ac. Rom. 2285, ff. 148 cp. — 149.

[2] Ms. Ac. Rom. 2287, f. 7, ambele paginĭ.

limbĭ variĭ și multe, de poesie și arte care de care maĭ originală în felul eĭ, de apăsare cu animositate asupra unor teoriĭ și puncte, necrezute în fond de ceĭ ce le susțin (d. es. drept, istorie, religiune ș. a.), această minciună în aparență atît de frumoasă, în fond țesătura durerilor noastre — atît de strălucită în arătare, atît de cumplită în esența eĭ — va procura, ca fenomen, se înțelege, căcĭ nu maĭ implică voință și eșofare, multe ore de petrecare strănepoților noștri. Am putea zice că adevărul . . . . . [1]) Ce seacă și neplăcută ar fi o istorie, care ar arăta pur și simplu pe om desbrăcat de închipuirile, cu care-șĭ îmbracă voința, un motor orb și surd, care sdrobește saŭ e sdrobit, în fine această dinamică a puterilor naționale, desbrăcată de filosofie și politică, — de formele, vorbele, pompele exterioare strălucite. Prin urmare chiar în istorie ne interesează paradele eĭ, pompa, haina — minciuna — însă nu acea rădăcină întunecoasă a tuturor acestor nerozĭĭ: egoismul.

---

[1]) Treĭ cuvinte indescifrabile; s'ar putea crede că e: (adevărul) inimiĭ interesează numaĭ.

CUGETĂRI LITERARE

1. Rolul literaturii naţionale în spiritul public. [1]

Alăturăm [2] observarea cum că limba, alegerea şi cursivitatea espresiunii în espunerea [3] vorbită saŭ scrisă e un element esenţial ba chiar un criteriu al culturii. Din vorbirea (saŭ fiindcă aceasta atîrnă adesea de predare întîmplătoare) din scrierea unuĭ om se poate cunoaşte gradul săŭ de cultură ; *stilul e omul*, se 'nţelege deaceea, fiindcă nu e numaĭ forma limbistică şi fiind-că nu consistă numaĭ în cunoştinţa limbiĭ, ci fiind-că esprimă tot-odată maniera de cugetare şi percepţiune a omuluĭ. Cum descrie cine-va un lucru, aşa l-a văzut şi l-a priceput.

De-a se esprima bine şi corect asupra oriĭ-căruĭ lucru e posibil numaĭ la o universalitate a culturiĭ, aşa dar la o claritate şi idealitate a intuiţiuniĭ tuturor lucrurilor, asupra cărora el vorbeşte. Maturitatea culturiĭ publice a spirituluĭ poporal se manifestă cu deosebire în limba sa, şi între culţiĭ unuĭ popor se numără numaĭ *aceia*, caiĭ aŭ ajuns înălţimea şi domină terenul întreg.

Comoara şi puterea limbistică, felul stiluluĭ şi a[l] espresiuniĭ la un popor se reflectă şi se manifestează în *literatura sa naţională ;* ea este isvorul, din care are să iee fiecare.

---

[1]) Ms. Ac. Rom. 2258 f. 187.

[2]) Adaosul face parte dintr'o serie de note (acelaş Ms. ff. 182—185) care par a fi fost menite pentru studiul «*Cultură şi ştiinţă*» (Ms. 2255, ff. 209—241) ceea ce ne îndeamnă să credem atît cuprinsul lor, cît şi scrisul şi ortografia, identice cu m-scrisul studiuluĭ pomenit. Datarea lor după scris şi ortografie, indică timpul petrecut de Eminescu în Berlin (1872—1874).

[3]) Scris peste : (representare .

Cu acest nume se înseamnă foarte corect toate ramurile acelea ale literaturii, care nu aparțin unei specialități anumite, adică esclusiv numai unei clase de oameni, ci care sînt comune tuturor, națiunii întregi.

E vădit cumcă elementul moral și estetic al culturii își are isvorul său cel principal în literatura națională. Libertatea și universalitatea scopului, deplină licență a materiei, nelimitarea pe un teren deosebit, după aceea complecta generalitate a mijloculuĭ de comunicațiune, a limbeĭ.

Fiecare literatură națională formează focarul spiritul[uĭ] național, unde concurg toate raze[le] din toate direcțiunile vieții spirituale, ea arată nivelul vieții publice spirituale.

2. Producțiunea noastră literară față cu cea străină. [1]

Ceea-ce producem noĭ nu place, pentru-că e prea slab față cu esperiențele de arte și literatură ce le avem în alte limbĭ — va să zică noĭ înșiĭ[ne] sîntem prea slabĭ și prea neculțĭ pentru de-a produce în calitate ceea-ce produc streiniĭ atît în calitate cît și în cantitate.

3. Literatura romînă înainte de Eminescu. [2]

Cînd mă aflu față cu ceĭ bătrînĭ, cu literatura din deceniile trecute, par'că sînt într'o cameră încălzită... simțĭ, că acești oameni erau într'un contact nemijlocit cu un public oare-care, mic or[ĭ] mare, dar în sfîrșit era un public. Față cu ceĭ moderni par'că mă simt într'o cameră rece, și într'o cameră rece, va fi observat orĭ-cine asta,—pare-că *lipsește* ceva, nu căldura însăși, ci ceva pipăit, par'că pe peretele curat fusese ceva și nu mai este, sau simțimîntul familieĭ, cînd a murit cineva în casă. E un fel de deșert atît de simțit de fiecare — un fel de suflare, care cuprinde toate obiectele; nu mai este — par'că lipsesc din casă lucrurĭ, nu numaĭ corpul unuĭ om. Vine un alt om acolo, dar simțirea pentru tine nu se schimbă. Pare-că eștĭ obicinuit a vedea privazul cu

[1] Ms. Ac. Rom. 2258, f. 217.

[2] Ms. 2257, f. 9; scrisul și ortografia indică anii 1872—74 (Berlin); ideile amintesc *Epigonii*, al căror fond sufletesc îl lămuresc foarte bine.

alt portret, și portretul cu alt privaz. Față cu cea mai mare parte din scriitorii noștri moderni ți se impune simțimîntul că ei nu sînt pentru public, nici publicul pentru ei, în fine că ei nu sînt inele în lanțul continuității istorice a culturii noastre, ci cum s'ar zice extra muros. — Și asta e soarta ori-căreĭ culturi importate atît de nefiresce ca a noastră. Ele n'a[ŭ] făcut drumul lung al condensării ideilor în craniile (? [1]) poporului, sînt prin urmare ceva, ce nu poate fi *priceput* ci *conceput;* sînt inele din desvoltarea unui cap strein, o ramură de nuc din care, crescut pe jumătate, aĭ vrea să cultivĭ un trunchiŭ de stejar; pe cînd numaĭ din disoluțiunea aceleĭ ramure în pămînt se pot trage atome constitutive și pentru stejar.

4. Purificarea limbiĭ. [2])

Celor carĭ vor o purificare absolută a limbiĭ, li vom răspunde că acele vorbe pe care vor eĭ să le alunge sînt așa de concrete, așa [de] [illegible]escute în țesătura limbiĭ romîne, încît trebue să rupĭ țesătura toată, ca să le scoțĭ — și cumcă limba se deșiră alungînd vorbe de-o ilusorie origine slavă, e dovadă în latiniștiĭ noștri.

Celor carĭ nu vor acea curățire de fel, li vom răspunde, că eĭ singurĭ sînt neconsecvenți, căci eĭ aŭ lepădat o mulțime de vorbe grece și ruse, pe care le întrebuințaŭ încă părinții lor— și multe din vorbele pe care le scriŭ d niĭ Florentin, Negruzzi ș. a., autorĭ îndealtfel cu mult talent, s'or duce calea celor duse, fără ca chiar Dumnealor să le pară răŭ după ele. Am fi cam temerarĭ de-a susținea cumcă limba noastră și-a sfîrșit deja curățirea sa, că e organisată, că a ajuns stadiul ultim al desvoltăriĭ sale, și că acum n'ar trebui de cît constatarea formală a acesteĭ desvoltărĭ prin etimologie și sintaxă. Limba noastră, placă-ne-o a crede — are un traĭ lung și de-aceea-ĭ *și* trebue o desvoltare lungă. Purificarea eĭ merge 'nnainte, de și e maĭ bine ca să meargă prea încet de cît prea iute. Noĭ — generațiunea de față, nu îm-

[1]) In text pare a fi scris «cranele».

[2]) Fragment, fără titlu, din Ms. Ac. Rom. 2257, f. 68; după scris și ortografie, s'ar data prin 1869—72 (Viena), cînd Eminescu pare a se fi ocupat stăruitor cu cestiuni linquistice (vezĭ acelaș Ms. ff. 53—55 Notițe despre dialectele romînești și despre pronunția literară).

plem de cît şanţurile — noĭ avem să dăm *noţiuni* poporuluĭ nostru, ca să cugete, limba clasică e sarcina generaţiunilor viitoare.

Un fenomen rar e acela că cultura şi literatura la Romînĭ nu merg de fel în acelaş pas, ba sînt eterogene chiar. Cultura claselor privilegiate cel puţin e cu mult asupra literaturiĭ ţării lor, dar e streină; literatura *e* naţională, dar e în urma culturiĭ. Popor de contraste e o frasă [1]).

5. Despre naţionalism şi cosmopolitism. [2])

— «Din şedinţele societăţiĭ [studenţeşti] «România Junâ» [din Viena] —

Reuniunea academică din Viena «România Junâ», care are de scop: 1) Perfecţionarea reciprocă a membrilor săĭ pe terenul literar-naţional, 2) desvoltarea şi alimentarea spiritului social, îşĭ alese în şedinţa din ..... Noembre biuroul său prin aclamaţiune unanimă. Supt pretext că unul din biurou (subsemnatul) se ţine de direcţia literară a societaţiĭ «Junimea» (Maiorescu), d-l President ales declară că nu va putea şedea alături cu [illegible] din causă de divergenţă a principiilor. Repet că asta a fost pretextul, causa adevărată a declaraţiuniĭ d-sale nu merită de a fi adusă înnaintea publiculuĭ.

In urma acesteĭ declarărĭ presidenţiale patru din membriĭ biurouluĭ îşĭ daŭ demisiunea, nu doar fiind-că ar aparţinea susnumiteĭ direcţiĭ literare, ci fiind-că, conform statutelor, trebue să fiĭ contra esclusivismuluĭ de ideĭ. Societatea nu primeşte demisiunile celor patru membriĭ, validează printr'asta de-a doua oară alegerea lor şi printr'asta incidentul odios s'a părut închis, rămînînd ca la a doua şedinţă să se aleagă Presidentul.

Intervalul dintre şedinţa primă şi a doua a fost acuma spaţiul în care s'a desvoltat o activitate admirabilă în felul eĭ. Toate elementele pasive a[le] junimiĭ romîne din Viena, care cu aniĭ nu se

---

[1]) S'ar părea, din aceste ultime vorbe, că fragmentul era menit să fie o polemică la adresa cuĭva, dar indiciĭ maĭ departe nu se găsesc nicăerĭ printre hîrtiile poetuluĭ.

[2]) Ms. Ac. Rom. 2257, ff. 224—232; 9 paginĭ sînt numerotate de însuşĭ Eminescu. Cf. şi C. L. XXXVII, 1903, pp. 298 şi urm., articolul *«Cîteva paginĭ din tinereţea luĭ Eminescu»*, cu transcrierea şi comentariile d-luĭ I. Rădulescu-Pogoneanu.

interesa[ū] de societate, apoĭ contingentul proaspăt a[l] studenților care vin din provincie, carĭ nu cunosc de cît imaginea celuĭ ce s'apropie de eĭ ca să-ĭ influențeze, amîndouă aceste părțĭ interesante a[le] junimeĭ romîne din Viena aŭ fost puse în mișcare de un anume Comitet format pe tăcute, să vie să voteze contra luĭ Slavicĭ, ș'a luĭ Eminescu, carĭ se țin de școala luĭ Maiorescu.

Pentru sara ședințeĭ a doua Comitetul latent și-a procurat din România jurnale umoristice și serioase, unde Maiorescu era stigmatisat ca persoană publică și privată; pentru sara alegeriĭ aŭ fost inventate micĭ calomniĭ ad-hoc, așa d. ex. că Maiorescu ar fi delapidat averea «Junimeĭ», că a abusat de încrederea eĭ și că în urmă ar fi fugit din România cu familie cu tot; — toate aceste mijloace foarte oneste, cum se vede, de a influența părțile interesante ale junimiĭ, pe care le-am caracterisat mai sus.

Ședința se deschide și alegerea biurouluĭ din ședința trecută e contestată de partea interesantă, fără ca în ședința trecută să se fi dat vr'un protest contra legalității eĭ. Biuroul, știind elementele cu carĭ are a face, își dă demisiunea, desvoltînd prin membriĭ săĭ ideile pe care le credea raționale în casul de față. Iată-le grupate:

1. Societatea «România-jună» fiind întemeiată pe elementul obiectiv a[l] diferiților săĭ membriĭ, pe acele atribute comune tuturor junilor românĭ — nu ar fi oportun de-a ridica chestiunea, divergințelor d[intr]e eĭ, fiindcă pe divergințe nu se întemeiază nicĭ odată o societate omenească. Divergințele sînt atît de multiple între individ și individ, în cît o 'ntemeiare pe ele l'ar sili pe fiecare de-a forma o societate pentru sine însuși, ceea ce-ĭ o contradicțiune.

2. Societatea avînd de scop perfecționarea reciprocă pe terenul literar-național, aceasta prin expresiunile statutelor presupune o *divergință* între indivíde, căcĭ dacă am avea fie-care din noĭ același cuprins sufletesc, viața noastră ar fi repetarea aceleiași individualități în maĭ multe exemplare, iar nu o perfecționare reciprocă, o adițiune a aceluiaș număr simplu, iar nu un complex. Apoĭ spiritul social nu se desvoltă nicĭ se alimentează prin esclusivism față cu ideile altuia, ci din contră ideile ce le-aduce fiecare de-a casă intră prin socialitate într'un compromis organic, devin o unitate de ordine superioară. Astfel ar fi cu putință să se facă concesiunĭ reciproce și ca să se găsească acea cale medie,

care fără exclusivism ar da fie-căruĭ aerul cuviincios pentru desvoltarea sa pe terenul maĭ sus amintit.

3. Ideile și principiile a[l] căror proces se propunea Societățiĭ a'l face (antitesa nominală Maiorescu și Bărnuțiu) nefiind cunoscute părțiĭ celeĭ maĭ marĭ din tinerime, a blama pe unele și a aplauda pe altele rămîne un fapt nesocotit. Afară de aceea, societatea neavînd îndreptățirea de-a decide între vre-una din seriile de ideĭ profesate în viața publică a Românilor, prin asta e exclus și dreptul de-a determina măsura românității și a patriotismuluĭ, după cum individul profesează una saŭ alta din ele. Fiind înșiĭ[și] în vîrsta ideilor, măsura patriotismuluĭ nostru va fi dată de faptele, pe carĭ vom avea ocasiunea de-a le împlini în viitor, iar nu de profesarea nimic-costisitoare a unor ideĭ, pe care individul 'și le alege după plac.

4. Chiar în casul cînd ceĭ-ce pun în discuțiune această chestie, s'ar fi informat din scrierile numiților autorĭ și ar fi în stare de a-și forma și da opiniunea fără preocupare, totuși scopul societățiĭ nu este acela de-a se amesteca în luptele militante ale publiculuĭ, ci acel scop, determinat pregnant și cu acuratețe de § 2 al statutelor, cuprinde în sine interese obiective comune tuturor membrilor, care-ĭ unesc fără privire la ceea-ce crede fie-care subiectiv.

5. Că alegerea din ședința primă nu se poate contesta legal, fiind confirmată de societate de două orĭ. Intențiunea reală a statutelor a fost împlinită prin o dublă aclamațiune *maĭ* [1]) unanimă, nicĭ un protest n'a fost ridicat contra alegeriĭ. Alegerea secretă fiind un drept, iar nu o datorie, nimenea n'a putut fi silit de-al exersa, maĭ ales fiindcă nicĭ n'a contestat nimenea *în* ședință, saŭ nemijlocit după ea, aclamațiunea.

6. Ceĭ-ce contestă alegerea din ședința primă n'o fac din bună-credință, căcĭ în realitate nu se îndoesc despre legalitatea eĭ. D. Ioniță Bumbac, ales în ședința primă de Președinte, nu prin vot secret ci prin aclamațiune, a *primit* condiționat presidența, pe care azĭ el și cu aĭ săĭ o contestă. Toată acățarea de formalitatea votuluĭ secret este numaĭ o circumvențiune conștie și intențioasă a legiĭ, căcĭ alegerea nu poate deveni ilegală prin aceea că societatea în unanimitate renunță la un drept al săŭ.

7. Unitatea societățiĭ este periclitată prin sulevarea unor ase-

[1]) Ardelenism, în sensul de *aproape*.

menea chestiuni, și s'a adus de exemplu casul analog al desfacerii societății academice romîne din Viena prin despărțirea în două castre, din care una rădicase pe stindardul ei pe «Bariț», iar alta pe «Șaguna».

Biuroul a desfășurat prin membrii săi această apărare, a cerut susținerea principiului de: nesulevare a divergințiĭ spirituale dintre junimea română și, pentru a evita până și prepusul, că ambiția personală ar putea fi motivul susținerii cu consecvență a ideilor emise, ș'a dat demisiunea, de și ar fi avut *dreptul* de a nu recunoaște contestarea și *puterea* de a închide ședința.

Motivele ce s'au adus contra noastră, se pot resuma într'aceea că:

a) nu sîntem români buni, ci răi, asemenea chiar cum trădătorii de patrie și de națiune pot fi români de origine.

b) că trebue să fim saŭ *proști*, saŭ plătiți de streini, pentru a susține principiile ce le susținem.

c) că direcțiunea literară a «Junimei» (școala Maiorescu) nu merită de cît ca să scuipe cineva în ea și Societatea să decidă că *scuipă* în școala lui Maiorescu (ipsissima verba! ale D-lui Ioniță Bumbac).

Abstrăgînd de la cestiunea dacă ideĭ emise cu bunăcredință pot fi tratate într'un mod brutal de oameni, cari pînă azi nu pot să se fălească cu vr'un merit pentru a avea dreptul ca să se exprime atît de vehement, să cercetăm numaĭ casul, dacă subsemnatul, contra căruia aŭ fost îndreptate loviturile, este într'adevăr *cosmopolit, plătit de streini, prost*, și dacă direcțiunea literară, de care se ține el, merită a fi scuipată, etc., etc.

Am susținut în totdeauna, că cestiunea cosmopolitismului e una ce nu există. Să nu fim inventivi în cestiuni, a[l] căror înțeles ar fi greŭ de definit pentru fie-care din noi. Poate că ar exista cosmopolitism — dacă el ar fi *posibil*. Dar el e imposibil. Individul care are într'adevăr dorința de a lucra pentru societate, nu poate lucra pentru o omenire, care nu există de cît în părțile ei concrete — în naționalități.

Individul e osîndit prin timp și spațiŭ de a lucra pentru acea singură parte, căreia el îi aparține. În zadar ar încerca chiar de a lucra deodată pentru toată omenirea — el e legat prin lanțurĭ nedesfăcute de grupa de oameni, în care s'a născut. Nimic nu e maĭ cosmopolit de cît matematica pură d. es., și cu toate astea

omul de știință va fi silit să o scrie într'o *limbă* oare-care, și prin acest mediu de comunicare ea devine întîi și întîi proprietatea *unuĭ* grup de oameni, a *uneĭ* naționalități și acea naționalitate privește pe omul de știință de al său, orĭ cît teoriile luĭ ar putea să aparțină omenirii întregĭ.

Cosmopolitismul e o *simulațiune* și nimic alta — el n'a fost niciodată un adevăr. Streiniĭ, carĭ aŭ interese personale în țara românească de es. vor *simula* totdeauna cosmopolitismul, pentru că declarîndu-și adevăratele lor simțirĭ ar putea să pericliteze interesele lor individuale. — State slabe cum era Germania în secolul al XVIII, vor *simula* cosmopolitismul, pentru a denigra tendințele naționaliste a[le] inamicilor lor tarĭ. Cu un cuvînt: Cosmopolitismul nu există de cît ca simulațiune, ca fățărnicie. El mai e pretextul pentru lenea și indiferentismul celor carĭ nu cunosc un alt scop în lume de cît acela de-a trăi bine. A acusa însă de cosmopolitism oameni carĭ se interesează de toate cestiunile vitale ale națiuniĭ noastre, oameni carĭ lucrează, pe cînd alțiĭ numaĭ vorbesc, este saŭ un semn de rea-credință, saŭ unul de primitivitate.

Maiorescu este încă tînăr și fructul uneĭ însemnate vieți interne se coace încet, tîrziŭ la lumină. [1])

Dacă direcția literară, către care am onoare a mă alătura, ar profesa cosmopolitismul, ar trebui ca tot ce am scris și vorbit eŭ să fie scris și vorbit în sens cosmopolit. Am scris puțin și tocmaĭ de aceia rog de ertare pe cititor, dacă-ĭ daŭ osteneala de a se familiariza cu scrierile a[l] căror cuprins mi-aŭ adus numirea de cosmopolit.

În articolul «Ecuilibrul» publicat în «Federațiunea» (No. 38 și 39 Maiŭ 1870) am susținut autonomia Transilvanieĭ, fărîmarea dualismuluĭ, a uneĭ forme ce contrazice natura obiectivă a monarchieĭ, dreptul ce-l are fie-ce popor de a-și determina voința prin legĭ și de a avea un propriŭ organ pentru formularea acestor voințe, o legislativă. Acest articol a dat *ansă* [2]) procuroruluĭ public din Pesta de a mă cita la judecătoria de instrucțiune. [3])

[1]) Foaia e ruptă aicĭ. Pasagiul întreg e scris pe o jumătate de coală, ruptă și aceasta, pe cînd restul e scris pe sferturĭ de coală.

[2]) Ardelenism cărturăresc, înseamnă *prilej*.

[3]) La acest fapt se referă pasagiul următor din scrisoarea luĭ Eminescu din Viena, 11 Fevr. 1871, către D-l Negruzzi: «Apoĭ am

Tot în acea lună am publicat un articol asupra conchemării unuĭ congres, care se sfîrșește în modul următor: «În caz dacă opinia publică și popoarele Austrieĭ ar cere schimbarea sistemiĭ constituționale de azĭ (a dualismuluĭ), Romînii spre a fi factorĭ eminamente activĭ întru formarea imperiuluĭ să provoace chemarea unuĭ congres general al lor, care să decidă atitudinea națiuniĭ romînești față cu situațiunea cea nouă, ce împrejurările par a i-o impune imperiuluĭ. 2) Congresul să se declare solidar cu națiunile ce urmăresc aceleași interese ca și cea romînă. 3) Congresul să-și aleagă representanța sa, care va comunica tronuluĭ voința națiuniĭ romînești, cerînd a eĭ satisfacere. Aparițiunea acestuĭ articol a fost anunțată printr'un telegram din Pesta în «Noua Presă liberă».

Cînd am scris primele liniĭ în privința serbăriĭ de la Putna (v. «Convorbirĭ» an. IV, No. 14), am spus că frecările din viața politică și spirituală la Romînĭ nu-șĭ aŭ causa lor pe atîta în interese personale (precum o susțin uniĭ), ci maĭ mult în profunda scisiune dintre direcțiunile pe care aŭ apucat uniĭ de-o parte, alțiĭ pe de alta; că, pentru a nu se perpetua, moșteni și mări acest rău, generațiunea tînără are trebuință de o singură direcțiune spirituală, și că încercarea de-a organisa viața viitoruluĭ va putea fi făcută de către junimea română cu ocasiunea foarte nimerită a serbăriĭ de la Putna.

În epistola deschisă către d-nul Dumitru Brătianu (vezĭ «Românul» din August 1871) ce-am trimis-o împreună cu fratele Dan în numele comitetuluĭ central, am spus cumcă în munca generațiunilor trecute, care-aŭ pus fundamentele largĭ și nobil intenționate a[le] edificiuluĭ național — în acea muncă este deja cuprinsă toată ideea activității noastre din generațiunea junĭ, că numaĭ în continuitate cu lucrările trecutuluĭ, în prourmarea consecventă a celor bine începute consistă misiunea generațiuniĭ viitoare. Oamenĭĭ carĭ aŭ început regenerarea națională, ni-aŭ dat *ideea întreguluĭ*, ce noĭ avem a o realisa.

---

avut și eŭ supărărĭ care de care maĭ minunate: pro primo: un proces de presă, al căruĭ capăt nu sînt încă în stare de a-l prevedea» (v. «C. L. XXXIII, 1899, p. 1).

6. Despre Titu Maiorescu (Criticile şi personalitatea sa). [1])

Principiul fundamental al tuturor lucrărilor d-luĭ Maiorescu este, după cît ştim noĭ, *naţionalitatea în marginele adevăruluĭ.* Maĭ concret: Ceea ce-ĭ *neadevărat*; nu devine *adevărat* prin împrejurarea că-ĭ naţional, ceea ce-ĭ injust, nu devine just prin aceea că-ĭ naţional, ceea ce-ĭ urît, nu devine frumos prin aceea că-ĭ naţional; ceea ce-ĭ răŭ, nu devine bun prin aceea că-ĭ naţional.

Exemple. 1) Norma limbiĭ scrise, trebue să fie cea care există obiectiv şi în realitate în gura poporuluĭ de jos şi a societăţiĭ maĭ fine, iară nu fantasiile maĭ mult saŭ maĭ puţin ingenioase ale filologilor noştri. Aşa dar adevăr obiectiv şi nu arbitrariate subiectivă. In acest proces de a stabili o normă pentru limba scrisă trebue luate în considerare şi acele influenţe istorice, care aŭ resistat tendinţeĭ de espulsiune şi s'aŭ conservat în limba vie.

2) Principiĭ fundamentale din dreptul public al luĭ Barnuţiu sînt *injuste* din punctul de vedere al jurisdicţiuniĭ moderne. Ele nu devin juste, prin aceea că aŭ fost profesate de un naţionalist mare, ale căruĭ merite pe alt teren nu i-a venit nimănuĭ în minte de-a le contesta.

3) Poesiĭ urîte (Dorjescu (?), Bota, Grădişteanu, Macedonski, Costiescu, Adrianu, ş. a.) nu devin frumoase prin aceea că-s naţionale. Avem atîtea modele nobile în poeţiĭ maĭ vechĭ şi maĭ ales în neîntrecuta poesie poporală, încît suficienţa cu care sînt privite asemenea anomaliĭ literare te împlu de o spaimă lesne de justificat.

4) In fine fapta rea orĭ greşită nu devine bună prin aceea că a fost comisă de un naţionalist saŭ în numele naţiuniĭ, ci este şi rămîne. Limba noastră, cum ea există obiectiv, toată lumea o va recunoaşte de frumoasă şi dulce (V. Scherr, Allg. Litteraturgeschichte).

Dreptul, întru cît e scris la noĭ în consonanţă cu adevăruriĭ

[1]) Acelaş Ms. Ac. Rom. (2257, pp. 233-236); după scris, ortografie şi cuprins, filele datează chiar din aceiaşi vreme, dar sînt paginate de Eminescu altmintrelea (x, y, z), evident ca un adaos la desvoltările fragmentare de maĭ sus, asupra «*Junimeĭ*»; ultimul pasaj al fragmentuluĭ (Ms. f. 234) nu-ĭ paginat de E., dar se vede după legătura logică unde-ĭ e locul.

recunoscute, este valabil pentru toată lumea, poesia noastră poporală și artistică, întru cît e frumoasă, e frumoasă pentru toată lumea, în fine binele obiectiv din noĭ ni-l recunoaște asemenea orĭ-care om de bună-credință.

Cumcă din acest principiu fundamental s'aŭ tras apoĭ cu intențiune conclusiunĭ falșe, nu trebue s'o maĭ pomenim, căcĭ alt-fel publicul n'ar fi pînă azĭ în eroare în privința adevăruluĭ. Tocmaĭ în conclusiunĭ falșe și imposibile, în răsuciriĭ a[le] vorbelor, în mistificare, c'un cuvînt în rea-credință consistă gloria celor maĭ mulțĭ dintre contrariĭ luĭ Maiorescu, căcĭ într'astă privință sîntem în genere foarte inventivĭ. Așa s'a zis, că cere egala îndreptățire a jidanilor (fiind justă). Dar nu-ĭ adevărat c'a cerut'o, cum nu-ĭ adevărat că o asemenea faptă e justă. Nu poate fi just de-a lăsa mînă liberă asupra populațiuniĭ întregĭ unor oamenĭ cărora religiunea lor (Talmudul) li ordonă de-a urî și înșela pe creștinĭ. Invoit n'a fost nimenĭ cu modurile de deslegare a[le] cestiuniĭ israelite.

S'a zis că e francmason și prin asta cosmopolit. De este, noĭ nu știm, dar posito că este: nu este adevărat, că massonismul exclude naționalismul. Unĭĭ din ceĭ maĭ influenți membri aĭ partideĭ roșiĭ (care trece de eminamente-naționalistă), aŭ fost și sînt francmasonĭ. În Ungaria de ex. vom găsi un mare naționalist în marele maistru al francmasonilor (D. Pulszky).

Cele-l'alte nimicurĭ cîte se susțin despre viața sa ca om privat, sînt meschine și demne numaĭ de ceĭ ce le lățesc. E acusat, că nu-și visitează prelegerile în curs de treĭ lunĭ [1]), cînd ceĭ ce-l acusă nu le visitează *cu anĭĭ*. Regula este: că tot [2]) ce e permis generalității oamenilor din Romănia-liberă, toate ce eĭ fac nepedepsiți și necontrolați, toate comise de M[aiorescu] iaŭ dimensiunĭ gigantice și sînt taxate de crime.

Cumcă în Romînia liberă există episcopĭ ateĭ, carĭ [î]și țin metrese, e un fapt ce nu uimește pe nimenĭ, dar că d. Maiorescu

---

[1]) În articolul citat (Conv. Lit. XXXVII, nota de la pag. 305) d. Rădulescu-Pogoneanu lămurește acest punct: «D-nul Maiorescu, pe atunci profesor la universitatea din Iași, își luase concediu spre a merge la Berlin să se caute de asurzirea uneĭ urechĭ. De altminterĭ lucru e cunoscut de miile de studenți ce aŭ urmat cursurile sale, că d. Maiorescu e unul din ceĭ maĭ exacți profesorĭ».

[2]) In text: «*toate*», un lapsus evident.

în locul lipseĭ absolute de religiune positivă cearcă a pune principiĭ filosofice morale pentru a așeza stavilă uneĭ necredințe oarbe și a imoralității născute din ea, asta este o crimă.

7. Despre presă în genere.[1])

«Nu zicem, că presa este tot-d'a-una de rea credință, maĭ mult însă, că acești oamenĭ nu știŭ în faptă ce vor, saŭ nu vor ce știŭ. Viața internă a istorieĭ în comparație cu exteriorul eĭ s'ar putea compara cu o femee, a[l] căreĭ corp e plin de bube grețoase și adîncĭ, îmbrăcată cu o manta albă, care face ceĭ maĭ frumoșĭ falduri și dă întregiĭ staturĭ o rază de demnitate, ca toga. Toate mișcările unuĭ corp bolnav se reflectă foarte infidel, dar foarte frumos în aceste falduri; [pentru] cine însă s'a uitat supt haină, această aparență înșală, mișcările corpuluĭ sînt *toto genere* diferite de creții ce-ĭ aruncă mantia, — astfel sînt frasele marĭ și pompoase, criticile fine și ingenioase (?) a căror reflecție e literatura publică și presa față cu cele ce ele ascund, supt ele. Se știe că forma supt care se anunță șarlataniĭ este în genere cea maĭ atrăgătoare, prin urmare e acolo maĭ frumoasă unde corpul e maĭ urît, și nimenea nu se înfrumusețează[2]) maĭ mult — și firește că și era trebuință — de cît tocmaĭ răul, minciuna, decadența, și nu e nicĭ o causă atît de rea, care să nu găsească apărătoriĭ eĭ firești. Ce rol joacă în această privință națiunea, nu maĭ e trebuință s'o spunem.

8. Despre presa românească.[3])

Fie-care lucru poartă în sine însuși măsura sa. De aceea e o caracteristică a omuluĭ inteligent și de bună-credință, că formulînd lucrurĭ saŭ raporturĭ în scris sau vorbire va cerca s'o facă în măsura dictată de firea lucrurilor, în scurt: expresia celor cugetate va fi adecvată cu materialul cugetat. Asta e specific uman. Pe cînd omul neinteligent face din sine însuși măsura lucrurilor și mestecă subiectul săŭ în cele ce sînt și se 'ntîmplă,

[1]) Ms. Ac. Rom. 2287, f. 21.
[2]) Scris de-asupra: «beschönigt».
[3]) Ms. 2291, ff. 55 v. și 56.

— cel inteligent şi de bună-credinţă va cerca să se desbere de tot ce-ar putea să-ĭ întunece judecata. Inteligenţa e putinţa — buna credinţă e voinţa de-a vedea şi reproduce obiectiv cele ce există şi se 'ntîmplă.

Acuma sînt la noĭ 4 speciĭ de jurnale: Neinteligente, dar de bună credinţă — aceste nu posed posibilitatea de a vedea obiectiv: Telegraful.

Inteligente dar de rea credinţă, aceste nu posed voinţa de-a vedea obiectiv.

Neinteligente şi de rea-credinţă. — Aceste sînt gunoiul preseĭ noastre: Trompeta, Poporul.

Inteligente şi de bună-credinţă în fine. In astă privinţă nu ne temem că aceste organe ar fi batjocorite în felul...[1]) Asta-ĭ caracterul maĭ multor jurnale din Austria: Albina, Federaţiunea, Telegraful.

9. Despre sentiment şi fantasie.[2])

«Da! orĭ-ce cugetare generoasă, orĭ-ce descoperire mare, purcede de la inimă şi apelează la inimă. Este ciudat, cînd cineva a pătruns odată pe Kant, cînd e pus pe acelaşĭ punct de vedere atît de înstreinat acesteĭ lumĭ şi voinţelor eĭ efemere, — mintea nu maĭ e de cît o fereastră prin care pătrunde soarele uneĭ luminĭ nouă, şi pătrunde în inimă. Şi cînd ridicĭ ochiĭ te afli într'adevăr în....[3]). Timpul a dispărut şi eternitatea cu faţa eĭ cea serioasă te priveşte din fie-ce lucru, se pare că te-aĭ trezit într'o lume încremenită cu toate frumuseţile eĭ şi cumcă trecere şi naştere, cumcă ivirea şi peirea ta însile sînt numaĭ o părere. Şi inima numaĭ e în stare a te transpune în această stare. Ea se cutremură încet din sus în jos, asemenea uneĭ arfe eoliane, ea este singură ce se mişcă în această lume eternă..... ea este orologiul eĭ.

Şi astfel fantasia nu maĭ este reflecţia lumiĭ astfel cum ea se arată ochilor într'o reală trezvie, ci ea în fantasia poetuluĭ şi a artistuluĭ se ridică în jur în petrificaţiunea ideilor eterne, ce reprezintă. De jur în prejur sînt pînze atîrnate la care perspectiva

---

[1]) Incomplect în textul însuşĭ.

[2]) Ms. Ac. Rom. 2287, f. 11.

[3]) Un cuvînt indescifrabil în text; s'ar putea citi *nour[ĭ]*.

este aparentă, asupra căror timpul trece fără urmă, toate avînd un ce necunoscut de aranjor și toate închipuirĭ ale unuĭ suflet mare. Ceea-ce numesc capete ordinare fantasie, nu este fantasie ci slăbiciune a creeruluĭ, fantasterie. Pe cînd celor chemaţĭ [1]).. li vorbește în jargonul lor propriŭ — celuĭ ales ea-ĭ vorbește în. limba eĭ — și limba eĭ e armonia luĭ Plato.»

BIBLIOTECA DOCUMENTARĂ ORAȘUL PIATRA NEAMȚ

[1]) Cuvînt indescifrabil.

FRAGMENTE DE ARTICOLE POLITICE.

1. Despre partidele politice din Romînia. [1])

Sînt persoane — singulare saŭ colective — cari 's inamicĭ comunĭ tuturor partidelor şi tuturor guvernelor, maĭ ales cînd acele partide sînt personale şi nu de principiĭ.

Partide personale şi nu de principiĭ? Ce va să zică asta? Ce? Nimica. Aţĭ auzit ceva noŭ? Ionescu şi cu Ion Ghica şi-aŭ dat mîna... Cum se poate — dar principiĭ aşa de diferite? [2]) Iată ce va să zică partide personale. Partide de oamenĭ fără caracter... politic — oamenĭ pe care nu poţĭ conta, factorĭ cu carĭ nu poţĭ calcula.

Ce va să zică caracter? Un om, cu principiĭ bune orĭ rele, tot una — pe care cunoscîndu-le însă, să ştiĭ sigur şi tare, să poţĭ proroci cu sfinţenie, cumcă în împrejurarea cutare şi cutare, omul nostru se va purta aşa şi aşa — dar în fine numaĭ aşa şi nu altfel. De se poartă altfel, chiar de s'ar purta bine, totuşĭ nu maĭ e cu caracter ci fără. In fine omul, a[le] căruĭ fapte sînt dictate de principiĭ bune saŭ rele, salutariĭ [3]) orĭ pernicioase [4]), e om de caracter; iar omul care lucrează supt impresiunile momentuluĭ, fără ca prin faptele luĭ să se ţese firul cel roşu al principiilor, e om fără caracter, e un factor cu care nu poţĭ calcula, e un in-

---

[1]) Din Ms. Ac. Rom. 2257, ff. 48—50. Scrisul şi ortografia indică aniĭ 1869—1870 (Viena). Titlul pus de Eminescu este: «*Articolĭ nepoliticoşĭ*». In parantes, Eminescu adaoge: «Prosă politică — prosă limbistică», fragmente printre care articolul acesta e notat ca întîiul. Insemnările linquistice, incomplecte şi fără importanţă deosebită, le relevez în prefaţa volumuluĭ.

[2]) În text: *diferiţĭ*.

[3]) În text: *salutarĭĭ*, forma maĭ latinistă.

[4]) Latinism: stricăcioase.

divid, de care nu poți ști, cum se va purta anume în împrejurarea cutare sau cutare.

Un ministru, fie cît de genial, în Romînia nu va isprăvi nimica, pentru-că nu are [la] dispositiune alți factorĭ cu carĭ să calculeze, de cît astfel de oamenĭ. Azĭ omul meŭ e de un principiŭ, mîne bagĭ de seamă că s'a schimbat. Azĭ roșu, mîne alb : azĭ alb, mîne negru ; azĭ Rada, mîne Neaga — ba încă cu toate astea pretinde să-l și respecți, să și zic : Mare-ĭ mă ! Șiretu-ĭ mă ! Grozavu-ĭ mă ! Uite mă ! Etc.

Iată ce va să zică partidele 'n Romînia — pardon ! partidele personale — cine-ar putea presupune așa ceva despre onorab. partide din Romînia și maĭ cu seamă încă de toate, fără deosebire ! Auzĭ acolo presumțiune.

Inamicul comun al acestor Donquixonade e așa numitul simț comun. Ce principiu domnule, îmĭ zicea un biet mitocan, robust și roșu la față — ce principiu și libertate... Nu vezĭ că toți îmblă după chivirniseală.

După chivirniseală. Vorbă mare, căcĭ ea e devisa tuturor partidelor, tuturor purtătorilor de stindard cum s'ar zice, căcĭ în urma urmelor fie-care e în stare ca să moară pentru stindard și pentru chivirniseală.

Dar acușĭ mă pomenesc c'un ziar roșu țipînd: Domnule! Da calomniezĭ țara. D-ta, cinic și conrupt, desprețuești presa, D-ta insulți națiunea! Etc.

— Națiunea ! Hoho ! Națiunea, va să zică. Un răŭ aŭ partidele noastre : că se identifică fie-care din ele cu națiunea. «Sîntem națiune... nu maĭ sînt partide 'n țară ! Toată țara-ĭ numaĭ o partidă: națiunea !» Iată ce zic uniĭ, iată ce zic și ceĭ-lalți.

Ba nu, Domnișorilor, nu sînteți dv. națiunea, nicĭ uniĭ, nicĭ alțiĭ,—măcar generațiunea toată, căcĭ națiunea are zecĭ și iarăși zecĭ de generațiunĭ. Dv. puteți fi o generațiune, un fragment, drept să vă spun cam mizerabil și cam putred al acestuĭ corp ce trăește [de] zecĭ de secolĭ: națiunea.

Dar dv. sînteți oamenĭ consecvenți. Ați zis că sînteți națiunea și vi se pare că o *(sic)* și sînteți—saŭ cel puțin faceți ca și cînd o ați fi — îngrijiți adică pentru dv. — și mărire ceruluĭ — numaĭ pentru dv. Trecutuluĭ îĭ dați cu piciorul, viitoruluĭ nu-ĭ testați[1])

---

[1]) Latinism, însemnează : *lăsați moștenire.*

nicĭ ştiinţa nicĭ limba, nicĭ ţara ci numaĭ conrupţiunea dv. cea mare şi partidele dv. cele fără de caracter. Mîncaţĭ venitul ţării a treĭ generaţiunĭ viitoare, căcĭ mîncaţĭ pe datorie pînea copiilor, nepoţilor şi-a strănepoţilor dv. Tot luxul ce-l faceţĭ azĭ, poimîne, la eĭ, va fi mizeria.

Dar finanţele ţării se ruină. Ce vă pasă — voĭ sînteţi naţiunea.... cu moartea voastră a murit şi naţiunea. Vorba ţiganului: ce-mĭ pasă mie că trăeşte toată lumea, dacă mor eŭ. Dac'am murit eŭ, toată lumea a murit.

Deficit lîngă deficit, împrumut lîngă împrumut, datorie lîngă datorie, gaură lîngă gaură, pînă ce finanţele Romînieĭ nu vor fi în curînd decît o gaură mare. Avis Onor. Minister de gă.... de finanţe! Avis mandatarilor ţării!

Treĭ moduri sînt de-a resolva o cestiune.

Cel [d]întîĭ e că vezĭ lucrurile, surîzĭ amar, te îndoieştĭ...., dar staĭ la îndoială şi nu mergĭ maĭ departe. Scepticism.

Cel de-al doilea, e că vezĭ răul, îţĭ sfărmĭ căpăţina de-ĭ afli causele, calculezĭ cu cifre positive şi nu imaginare, ilusoriĭ, îţĭ scurtezĭ din plapomă binişor, şi te 'ntinzĭ numaĭ pe cît ţi-aĭ scurtat'o..., deviĭ onest şi econom. Positivism.

Al treilea e că: văzînd răul, surîzĭ cu nobleţă şi dispreţ, şi-ţĭ zicĭ în minte: ţara e bogată, ţara va plăti...! Timpul va şterge şi urmele. Optimism!

Să analizăm toate aceste treĭ moduri in rebus. Cel dintîĭ şi cel de-al treilea sînt cele obicinuite în Romînia — cel de-al doilea e cel obicĭnuit pe alte locurĭ a[le] lumiĭ maĭ cuminţi.

Atît scepticul cît şi optimistul se opresc la îndoiala înşăşĭ şi nu merg maĭ departe. Unul ştie şi cată lîngă el, dar nu vrea să ştie, altul ştie şi sare cu ochiĭ închişi peste el — dar ignorează. Dar nevrînd a şti de răŭ şi ignorîndu-l — el totuşĭ există. El ar exista chiar dacă nu l'ar şti nimenĭ — ar exista şi, ca tot ce-ĭ răŭ, ar creşte şi s'ar mări progresiv pănă-ce s'ar fini cu ruina statuluĭ romîn. Să ne explicăm.

Azĭ sînt în Romănia atîţia amploiaţĭ, încît aĭ putea să împli cu eĭ *două* generaţiunĭ, nu una. Jumătate din aceştĭ oamenĭ, carĭ sgîrîe la hîrtie, ar putea să sgîrîe brînză şi să cîntărească la măsline, orĭ să facă cisme şi haine. Cîte braţe s'a[ŭ] luat meserieĭ, cîte comerciuluĭ, ba cine ştie [1]) cîte arteĭ şi literaturiĭ. Dacă

[1]) În Ms. «*Cine ştiĭ*», dialectal.

Gr. Alexandrescu n'ar fi fost toată viața luĭ amploiat, ar fi devenit unul din ceĭ [d']intîĭ literațĭ aĭ Orientuluĭ. Ci așa: toate puterile sufletești ale generațiuniĭ sînt absorbite de lupte de partide, și la rîndul lor toate partidele nu sînt decît amploiațĭ; pe de-o parte ceĭ activĭ, pe de alta ceĭ destituițĭ. Aceștia se ceartă pe țara cea de jaf. Modul cum se ceartă, îl [1]) numesc cu toțiĭ presă. Ce fisionomie are drăguța ceea de presă — despre aceea cititorul va fi avut bunăvoința de-a se informa din articolul meŭ întitulat: Limba în ziarele din România liberă [2]).

Încă un răŭ aŭ oameniĭ din România. Înainte voia fiecare să fie domn, azĭ vrea fiecare să fie ministru [3]). De nu fiecare, totuși aș vrea să am atîtea monede de-un ban, pe cîțĭ i-am surprins cu vorba asta asupra visurilor lor cele maĭ fericite.

2. Dragostea de poporul românesc. [4])

Ce să vă spun! Iubesc acest popor bun, blînd, omenos, pe spatele căruia diplomațiĭ croesc charte și resbele, zugrăvesc împă-

---

[1]) În Ms. «*o*» — necorect, prin atracțiunea de la *ceartă*, luată falș ca substantiv.

[2]) Nicăerĭ în manuscrise orĭ gazete n'am dat de urma vr'unuĭ astfel de articol ca titlu și cuprins. Eminescu n'a terminat, pe cît se pare, acești «*articolĭ nepoliticoșĭ*» și nu i-a publicat.

[3]) O cestiune care preocupa constant gîndirea politică a luĭ Eminescu. Acelaș Ms., ff. 319—320 cuprinde următoarea notiță-citat, părînd după scris și ortografie de prin 1878—1883, cînd E. scria la *Timpul*:

«E timp ca oameniĭ de stat (aĭ Angliei) să ajungă la cunoștința că pofta generală nemăsurată după funcțiĭ de ale statuluĭ e cea maĭ rea din toate boalele sociale. Ea răspîndește în tot corpul națiuniĭ un spirit servil și vena', cea-ce nu exclude chiar la ceĭ bine instalațĭ spiritul de partid și de anarchie. Acest sistem creiază o oștire de muritorĭ de foame, capabilă de orĭ-ce nebunie, cînd cred că prin aceasta stîmpără apetitul lor și bunĭ de cele maĭ ordinare lucrurĭ, îndată ce foamea a fost stîmpărată. O națiune de vînătorĭ de funcțiĭ, e cea maĭ înjosită dintre toate națiunile; nu există umilire în lume pe care să nu fie capabilă s'o suporte». Montalambert. De l'Avenir Politique de l'Angleterre.

[4]) Fragment (fără titlu) din Ms. 2257, f. 65, ambele paginĭ; după scris și ortografie se datează prin aniĭ 1868—1870. Pare a face parte dintr'un articol (orĭ dintr'un discurs?) conceput de poet, în contra politicianilor țăriĭ sale, după cum vădește cuprinsul.

rățiĭ despre care luĭ nicĭ prin gînd nu-ĭ trece; iubesc acest popor, care nu servește de cît de *catalicĭ* tuturor acelora ce se înnalță la putere — popor nenorocit care geme supt măreția tuturor palatelor de ghiață ce i-le așezăm pe umerĭ.

Pe fruntea [sa] străiniĭ scriŭ conspirațiunĭ și alianțe ruso-prusiene—pe seama sa croesc revoluțiunĭ grandioase ale Orientuluĭ—a căror fală o [2]) duc vre-o treĭ indivizĭ—a căror martiriu și desonorĭ le duce poporul sermanul.

Ațĭ făcut din o parte din oraș tirana celorlalte cincĭ părțĭ ca s'aveți alegătorĭ pe sprînceană, ațĭ scumpit hrana de toate zilele ca s'aveți alegătoriĭ voștri, ca în urmă aceĭ puținĭ alegătorĭ să vă dea dreptul d'a vă croi diurne și d'a împovăra [bugetul] într'un mod ne maĭ auzit în Romînia.

V'aș fi ĭertat să vă serviți [cu] neonestități personificate, cu faliți declarați, cu furĭ cunoscuțĭ de lume, cu nulități egale cu bestia, ca să ajungeți la un scop; — dar să vă serviți cu aceste mașine oarbe ca [să] nu ajungeți nicăirĭ, — asta n'o pot înțelege; — pentru ca să vă retrageți în fața unuĭ[a], care după voĭ nu are încrederea țărĭĭ — asta iar nu o 'nțeleg. — În fața unificărĭĭ patrieĭ noastre sfîșiate, sîngerînde, vă ĭertam chiar crima paricidului, dar să ne omorîți puțina încredere ce-o aveaŭ puterile în noĭ — garanția existenței noastre naționale, pentru a nu ajunge nicăirĭ, — asta e crud. Apoĭ ne-ațĭ jucat guvernul în mînile unor oameni, dintre carĭ uniĭ nu aŭ doar alt merit, decît că sînt sămînța urdorilor Fanaruluĭ, n'aŭ alte cunoștințe decît să facăfluturĭ de hîrtie și să — tacă.

3. Despre politica desnaționalisărĭĭ. [1])

De Maghiarĭ nu ne-am temut nicĭ odată. Eĭ sînt prea barbarĭ pentru de a ne putea înghiți. Eĭ sînt ca piatra ce apasă — nu ca soarele ce absoarbe. Expuși soareluĭ, el ne-ar fi absorbit și și ne-ar fi prefăcut în raze de-ale sale, raze splendide însă so-

[2]) In ms. *le*.

[1]) Ms. Ac. Rom. ~~2257~~, ff. 30—31, pe ambele pagini și f. 32. Titlul pus de Eminescu e «Educațiune și cultură». După scris și ortografie, articolul ar fi din timpul petrecerĭĭ luĭ Em. la Viena (1869—72); subiectul, ideile din el și pînă la un punct ardelenismele de stil pe icĭ colo întăresc ipoteza.

lare. Dacă germanismul ar fi pătruns cu dulceața luminelor nu cu asprimea dominării în valurile poporului, noi pînă azi eram poate Germani, că farmecul culturii e cel mai mare farmec. Dar te pomenești că între noi și cultura germană se pune piatra cea brută și scorburoasă a maghiarismului, ea apasă pe noi cu greu, numai că noi nu ne vom da îndărăt, pentru că nu putem. Impenetrabilitatea corpului fizic nu permite ca în unul și același loc să stea două corpuri deodată; ce minune dar dacă impenetrabilitatea corpului moral nu cedează nici un atom al ființii sale corpului strein ce apasă asupră-*ni?* Noi avem toată causa de a mulțumi Maghiarilor pentru apăsarea lor, căci ei ne-a[u] deșteptat, ca și cum ai deștepta pe un om ce doarme lîngă o prăpastie, cu o lovitură de cnută.

Dar să venim la obiectul nostru.

E multă diferență între educațiune și cultură. Așa d. e. educațiunea streină implică spirit strein, — cultura streină ba. Educațiunea e cultura caracterului, cultura e educațiunea minții. Educațiunea are a cultiva inima și moravurile, cultura are a educa mintea. In fine un om bine educat, cu inimă, caracter și moravuri bune poate să fie cu un cerc restrîns de cunoștințe, pe cînd din contra cultura, cunoștințele cele mai vaste pot să fie cuprinse de un om fără caracter, imoral, fără inimă.

Cultura streină ca atare nu poate strica pe om, pentru-că trece prin prisma unui caracter, a unei inimi deja formate, — educațiunea, creșterea cade însă în periodul acela al vieții omenești, cînd inima neformată încă a omului seamănă unei bucăți de ceară în care poți imprima ce vrei. Cînd inima cu vîrsta se 'mpietrește, atunci n'o mai poți îndrepta, o poți numai rumpe.

De-aceea ne temem mai mult de școalele populare maghiare, decît de Dieta lor, de miniștrii lor, de honvezii lor. Dieta, miniștrii și honvezii se duc, — omul rămîne. Pe acest om ce rămîne voiam a-l ști asigurat; și el e asigurat prin datoria cea mare a statului, care nu are de unde clădi școale populare; cînd va avea de unde, atunci poporul le va respinge cu conștiința și cu brațul. Educațiunea streină implică spirit strein și un corp cuprins de spirit strein e asemenea unei pietre desprinse din zid. Ea aparține ziduluĭ prin destinațiunea ei, însă spiritul strein al atracțiunii pămîntului o face să cadă. Căzînd la pămînt, ea încă nu e pămînt, — cum Romînul renegat nu e încă Ungur, cum E-

vreul botezat nu e încă creștin. Abia disolvîndu-se în pulbere devine pămînt, cum Ovreiul abia în nepoții lui devine creștin, cum renegatul abia în nepoții lui devine Ungur. Factorul infectat de străinism e o mortăciune morală a corpului, — ce mirare dar cumcă inamicii noștri așteaptă să cadă mortăciunele corpului nostru, ca din ele să-și constitue pe al lor. Numai că s'au înșelat amar inamicii noștri. Ei gîndiau că ni e mort corpul și începură a tăia din el cu cuțitul. Dar corpul nostru nu era mortăciune ci numai amorțit, vorbe de-aceiași rădăcină, deși nu cu acelaș înțeles. Corpul amorțit e un corp viu, sănătos, — numai că starea lui e anormală; — inima a încetat de-a fi centru pentru unele din estremități; ci prin o mișcare cît de înceată, dar continuă, partea amorțită intră iar în comunicațiune cu inima, care bate voioasă și repede bate cît trăește.

Renegații sînt veninul pe care natura binefăcătoare l-a depărtat din corpul nostru. Fericire e că lamura auruluĭ nostru e însemnată pe lîngă sgură ce-am putut-o lăpăda fără ca să ni pese. Am rîs totdeauna de 'ncercarea de-a readuce în sînul națiunii pe renegați. S'au dus? Cu-atît mai bine; era mai rău de rămîneau. La noi era[ŭ] un rău, și e o fericire că în mînile dușmanilor ei sînt asemenea un rău. Ei sînt boala lor cea ascunsă, dar cronică. Răi naționaliști, ei sînt răi servitori. Mașine oarbe și materialiste, ei lovesc fără rațiune. Toată iarna corpul e sănătos, fața e roșie. Vine primăvara și buba venerică împle părțile cele mai nobile ale corpului — ochii, gura, nasul — și pătrund pănă 'n creerĭ, rozînd pănă și oasele creeruluĭ. In curînd capul națiunii ungurești nu va fi decît un monstru urîcios și plin de bube — un cap incurabil. In fine Romînii naționaliști vor lucra spre binele nostru, Romînii renegați fără să vrea chiar spre răul inamicilor noștri. Să vină numai primăvara libertății noastre, și-apoi veți vedea.

O repetăm cum că nu înțeleg nici Ungurii măcar cît bine ne-au făcut și *ni* fac prin apăsarea lor. Ei ne deschid ochii, ei fac să ne concentrăm în noi, în sufletul nostru, să ne vrem pe noi înșine înaintea orĭ-căruĭ; asemenea ariciuluĭ care, făcîndu-se vălătuc, arată în toate părțile sale ghimpi, pe cînd inima'n el trăește. Apăsați voi! — apa nu cedează apăsării, cu cît mai mult o națiune. Din contra, ea crește ca umflată de puterĭ nevăzute, se va umfla și svîcnind va răsturna piatra din frunte, spre a se 'nnălța un alt soare, soarele de Diamant al Orientuluĭ în fața

soareluĭ celuĭ de foc al Occidentuluĭ. Apăsaţĭ voĭ! — pănă ce ura noastră pentru voĭ nu va maĭ fi un simţămînt ci o raţiune — nu psicologie, ci logică. Și e teribilă ura cea surizîndă a logiceĭ — ea [e] justificată, căcĭ e justiţia. Este ura surîzîndă — ura sclavuluĭ faţă cu tiranul său, este condiţiunea legată de transacţiunile dintre unul și altul.

De-aș trăi în Rusia, și poporul într'un moment generos ar închide tiraniĭ spre a-ĭ decapita, — de n'ar găsi carnefice, m'aș face eŭ! — Cine mi-ar imputa-o de crimă? Cine-ar putea zice că nu-mĭ împlinesc datoria? — Și oare moartea în resbel are de bază ura simţimîntuluĭ? Desfid pe cineva de a-mĭ arăta altfel de casurĭ de cît escepţiunile. E o ură logică. Te ucid, ca să nu mă uciziĭ. Trebue să pierĭ, ca să exist eŭ. Prefer lupta în locul uneĭ dreptăţĭ nedrepte; prefer de-a muri în loc de-a deveni Maghiar. Cine mi-o poate ţinea de răŭ, dacă voiŭ ca și copiiĭ meĭ să fie ca mine de Romînĭ. Guvernul? — Nu-l recunosc de competinte. El are a-șĭ regula trebile luĭ, ordinea publică, nu limba și religiunea copiluluĭ meŭ; are de-a *surveghia* referinţele dintre el și persoane streine luĭ, nu caracterul luĭ propriŭ saŭ pe el însușĭ nepus în referinţă cu elemente streine luĭ. Și cînd eŭ plătesc pentru școală, datoria mea implică dreptul de-a cere cum să fie [copilul meŭ] instruit. Și eŭ cer să fie instruit în limba mea și *numaĭ* în limba mea, nu *și* în limba mea. Gimnasiile de stat din Transilvania ar trebui să fie romîne — căcĭ Romîniĭ le susţin cu birul lor amar, pe care-l storc pietreĭ și costișelor, cu care i-a 'mproprietărit o dreptate nedreaptă. Veni-va vremea și a dreptăţiĭ celeĭ drepte.

In fine dacă vre-un domn de naţionalitate maghiară, mi-ar face pănă și onoarea reflexiuniĭ — declar a priori că m-ar pune într'o posiţiune *șoadă* [1]), căcĭ nu știŭ ungurește, nu m'am silit să 'nvăţ frumoasa limbă asiatică, căcĭ îmĭ maĭ plăcea barbara limbă italiană d. e., în locul melodioaseĭ, dulceĭ, molateceĭ limbe maghiare. Aș fi putut s'o învăţ ca să mîngăĭ *tigresa* — dar prefer a o ucide. Ca origine, ca limbă, ca cultivabilitate chiar ne simţim prea mult superioritatea asupra *culteĭ* naţiunĭ maghiare, cu ocultele sale bande, care pradă ziua în amiaza mare pănă și drumurĭ de fier. Noĭ nu ne pretindem culţĭ, ci numaĭ cultivabilĭ — nu avem pretenţiunĭ marĭ noĭ *ieștia*. Am dormit cam mult, ce-ĭ

1) Provincialism din Ardeal: nostim, curios.

drept, dar era și mai bine — dar somnul nostru a fost sănătos și ne simțim minunat de bine, încît ne credem [destoinici] a întreprinde lupta esistenții noastre și cu 10 națiuni maghiare nu numai cu una. După noapte vine și ziua — vine, pentru-că trebue să vină. Și dacă somnul nostru a fost lung, cu atît mai puter-[n]ică va fi manifestațiunea vieții noastre. E pietroasă și 'ncovoiată calea Dreptății, dar e sigură. Știu că mi-ați închide gura, de-ați putea fără ca să vă scuipați voua *însuși* în față —, dar nu veți închide-o și vom protesta mereu —, nu voim cu toții decît un protest personificat. Nu se ucid lesne națiunile, Domnii mei — și mai cu seamă cea romînă nu.

4. Despre Nemți la 1870. [1]

— o scrisoare —

Scumpe Domnule Negruzzi,

Se poate lesne ca D-v. să aveți acea tărie a inimii, ca să vă retrageți unei ocupațiuni spirituale, care să vă mulțumească și să vă distragă [2] i — dar vă mărturisesc, că în mine simpatii și antipatii sînt atît de pregnante, încît antitesele lor, încordate încă prin întîmplările de față, mi-a[ŭ] tîmpit mintea, și m-a[ŭ] făcut incapabil de or-ce activitate literară.

Din causa asta veți vedea că tot ce am schimbat în basmu [3] e fără tact; o lucrare mai mult mașinală, căci de schimbări esențiale, și de-o coordinare cu gust nu sînt capabil din causa perpetuei neliniști.

Nemții aŭ devenit nesuferiți. Vă încredințez că nu sînt Nemții *aciea*, cari-i vedem numai cu ochii spiritului, în cărțile lor pline de rigurositate pedantică.

Numai D-zeŭ mai știe ce e [4] omul. Astfel un individ crede a se cunoaște, își urmează trebile liniștit, saŭ trebi concrete, saŭ

---

[1] Ms. Ac. Rom. 2291, ff. 6—7, ambele pag. și 8; originalul scrisorii, aflător la d. I. Negruzzi, care a binevoit a mi-l citi, se deosebește foarte puțin, și numai ca redactare, de această ciornă.

[2] Ardelenism, pentru *distreze*.

[3] Basmul *Făt-frumos din lacrimă*, publicat în *Con. lit.*, precum se vede mai încolo, din însăși scrisoarea.

[4] În text: «e ce» — greșeală de condei evidentă.

abstracte țesături de painjen combinate în filosofie orĭ poesie, și cînd colo se pomenește într'o bună dimineață că o întîmplare în sine aceiași pentru toată lumea stîrnește în el porniri, pe care el nicĭ nu presupunea vreodată că există în sufletul luĭ, rupe toate țesăturile cîte le întîlnise și le combinase mintea luĭ, și se trezește că e alt om — adesea o negațiune a individualității luĭ de pîn'atuncia. E apoĭ și maĭ ciudat — acelaș fapt supt alte împrejurărĭ l-ar fi lăsat neatins —, cum se poate dar că același fapt obiectiv să fie în stare de a produce așa de diverse schimbărĭ subiective?

De aceia nu vă mirați, dacă peripețiile acesteĭ tragediĭ marĭ, ce se joacă azĭ pe fața îndelung-răbdătoare a acestuĭ biet pămînt, aŭ fost în stare să încordeze atît de tare antitezele de simpatiĭ și antipatiĭ în sufletul meŭ încît supt dominarea acesteĭ rupturĭ psihice sînt tîmpit și necapabil de or-ce activitate literară.

În fine schimbărĭ de acestea psicologice să nu credeți că se întîmplă numaĭ sporadic p'icĭ colea în individul cutare orĭ cutare; ea cuprinde ca *frigurĭ* popoară întregĭ — și avem din nenorocire exemple atît de evidente și atît de apropiate.

O tăcuțiĭ, gînditorĭ, umanitarĭ Germanĭ! — unde sînt eĭ? — Vă încredințez că nu-ĭ maĭ găsești. Nu-ĭ găsești în ziarele lor, cele azĭ mult maĭ poltrone de cît cele francese, nu-ĭ găsești în literatură, căcĭ piața e plină tot de opurĭ alarmante, lăudăroase, pline de injurĭĭ și de-o strigătoare nedreptate. Națiunea francesă e acuzată de fapte, de care nicĭ copiiĭ n'ar crede-o capabilă.

Credeți că maĭ ese vre-o carte cum se cade acuma 'n Germania? Ferit-a Dumnezeŭ. Ia vedeți anunciurile ziaruluĭ: *Blätter für litterarische Unterhaltung*: Das Germanenthum und Österreich; Aus den preussischen Iahrbüchern — die Feuerprobe des nord[d]eutschen Bundes — Auf nach Frankreich — Vorwärts! — Geharnischte Sonette — Die Vereinigung Deutschlands etc. etc.

Vă încredințez, nicĭ-o carte de alt calibru, orĭ de altă materie, — Vedeți singurĭ!

Titlurĭ de articole în ziarele cele maĭ serioase: die wälschen Mordbrenner.

Și asta încă nu-ĭ nimica, — veți vedea maĭ tîrziŭ, după pace dacă cumva nu-ĭ va bate republica!

Înainte nu țineaŭ la naționalitatea lor, pentru-că nu prea aveaŭ la ce ținea. Toată lumea lega de numele german epitetul așa de

puțin măgulitor de: Holzkopf. — Azĭ se schimbă. Azĭ îĭ veți vedea tot așa de tenacĭ, ș-așa de greŭ de desnaționalisat ca și Francesiĭ. Iată efectul întîmplărilor istorice asupra sufletuluĭ omenesc. O parte din soarta lumeĭ e azĭ în mînile lor [a Germanilor] — veți vedea ce vor face. Fiți încredințațĭ însă, că nu vor face pentru lume nimic, și pentru eĭ tot!

Dacă e vr'o fericire pentru care vă invidiez într'adevăr, apoĭ e aceea, pe care realitatea nu v-o poate da. La mine e cu totul dimpotrivă. Într'un pustiŭ să fiŭ — și nu mi-aș putea regăsi liniștea.

Veți vedea din stîngacele schimbărĭ și din necapacitatea de-a corege esențial pe «Făt-frumos» — că vorbesc adevărul. De-aceea Vă rog, maĭ cetiți-l Dv. și ștergeți ce veți crede că nu se potrivește, căcĭ eŭ nicĭ nu știŭ, ce se potrivește și ce nu.

În fine, am vorbit cu Slavicĭ, pentru articolele asupra Ungurilor[1]). El le va scrie, deși nu vor putea fi gata de cît la Crăciun. Bietul om s'a cam descurajat cînd a citit studiile luĭ Xenopol[2]) pentru că simțise că n'o să poată scrie nicĭ-odată astfel, dar asta toto-dată a fost impulsul de căpetenie, care-l va face ca să vă dea niște articole într'adevăr bine scrise și corect cugetate. Pentru asta însă și-a și destinat un timp de cîte-va lunĭ.

Vă trimit de-odată cu Făt-frumos și o notiță asupra serbăriĭ de la Putna[3]). Tipăriți-o cu litere cît se poate de micĭ; nu trebue să-ĭ dați nicĭ în cea maĭ estremă arătare *(sic)* o importanță, pe care nu va fi capabilă de-a o avea.

În fine rugîndu-Vă să mă scuzați pentru că Vă răpesc atîta timp c-o epistolă atît de lungă și încredințîndu-Vă despre afecțiunea călduroasă ce Vă o păstrez,

Rămîn al Vostru supus

---

[1]) Vezĭ și o altă scrisoare a luĭ E. către N., datată Viena, 16 Maĭ 1871; publicată în C. L. XXXIII, 1899, pp. 1—10.

[2]) «Studiŭ asupra stării noastre actuale» în *Conv. lit.*, IV, 1870, pp. 1, 121.

[3]) Vezĭ *Conv. lit.*, IV, 1870, pp. 233—4.

5. Rolul Romînilor în regenerarea Austrieĭ. [1])

Dacă răsturnarea ministeruluĭ Giskra-Hasner ar aduce cu sine căderea sistemiĭ, a constituțiuniĭ, a dualismuluĭ — ce rol vor juca Romînii la regenerarea bătrîneĭ Austrie? Sta-vor eĭ cu mînile în sîn, cum sînt obicĭnuițĭ a sta, intimida-se-vor de țipetele bufone ale Maghiarilor saŭ Nemților, — orĭ vor merge cu fruntea deschisă, solidarĭ cu celelalte națiunĭ, care aŭ aspirațiunĭ comune nouă, spre a apela la simțul de dreptate al tronuluĭ, spre a-l sili a ceda voințelor supreme ale popoarelor? — Pînă cînd să domnească cutare orĭ cutare și nu toțĭ? Suveranitatea și legislațiunea trebue să purceadă de la toate popoarele ca atarĭ, și puterea executivă trebue redusă la simplul rol de mașină fără voință proprie în mecanismul cel mare al statuluĭ. Nimenĭ nu trebue să fie aicia stăpîn decît popoarele însele, și a trece suveranitatea în alte brațe decît în acelea ale popoarelor, e o crimă contra lor. Eŭ nu înțeleg aicĭ două popoare orĭ două coteriĭ, ci pe toate. Dar pentru a efectua această reformă mare într'un stat, unde sînt atîtea rămășițe putrede ale trecutuluĭ, atîtea prejudiciĭ fatale și atîtea mașine vile [2]) și fără de suflet, gata în orĭ-ce moment de a susține acele prejudiciĭ, trebue o energie eroică, trebue cu disprețul libertățiĭ și a[l] vieții tale să proclamĭ ceia-ce aĭ datoria de a proclama.

În această operă, ce pare a se pregăti, Romînii trebue

---

[1]) Publicat, supt pseudonimul *Varro* și cu titlul «*Să facemu unu Congresu*» în «*Federațiunea*, diurnalu politicu, literariu, comercialu și economicu, proprietariu și editoriu *Alesandru Romanu*, redactoru respund. interim *Ion Porușiu*», Pesta, 1870. No. 33—365 din 17/5 Aprilie. Articolul este menționat de Eminescu în manuscrisele sale (Ms. 2257, f. 231); d. I. Rădulescu-Pogoneanu, emițînd (C. L. XXXVII, 1903, pp. 298 și urm.) părerea că s'ar fi publicat aiurea, a fost indus în eroare de faptul că'n colecția ziaruluĭ păstrată la Academie lipsesc cîteva numere; textul ce'l daŭ aicĭ e copiat din colecția gazeteĭ păstrată în biblioteca *Asociațiuniĭ pentru cultura și literatura română*, din Sibiiŭ.

[2]) Latinism, pentru *josnic*.

să joace un rol eminamente activ. Trebue ca sufletul acestei națiuni vechi să lucreze cu toată vigoarea sa de fier, căci aicia nu mai e vorba de declarațiuni vane, ori de oportunitate, acum nu-i mai e permis nimănui de a merge cu cutare ori cu cutare persoană, fie aceea prelat, fie ilustritate, fie magnificență, ci cu toții uniți trebue să mergem cu principiul, cu națiunea. Și, într'adevăr, dacă ar fi în inima noastră o singură scînteie din virtutea antică a oamenilor, pe cari noi ne măgulim de a-i avea de strămuni, a Romanilor, am vedea ce absurd e să cerșim de la Maghiari drepturile care ni se cuvin și care trebue să ni le luăm pe altă cale. Romînii, în genere vorbind, s'au purtat mai mult rău decît bine. Să ne silim a enara faptele.

Adunarea de la Miercurea se constitue și și-alege un comitet. Un comisar gubernial oare-care sistează activitatea aceluĭ comitet, fără ca să arate din ce causă, și Romînii primesc această sistare, fără ca să proteste[ze] în fața lumii, fără ca această infracțiune în dreptul de a se întruni să fie urmată de destituirea funcționaruluĭ și a ministruluĭ ce a ordonat-o. Amploiatul, fie el ministru, fie comisar regesc, trebue să înțeleagă spiritul legilor, al căror menținător e, și trebue să le interprete[ze] cu fidelitate. Îndată ce nu știe ori nu voește a le interpreta fidel, trebue destituit.

Uniunea Banatuluĭ a fost forțată, căci a fost făcută contra voinții Romînilor; uniunea Transilvanieĭ a fost făcută fără de a se întreba Romînii. Cine a protestat contra? Cine a alarmat Europa într'o chestiune atît de gravă? Nimenĭ.

Avem dreptul de a petiționa. Sala tronuluĭ este, *trebue* să fie deschisă popoarelor ca și indivizilor, și inima Suveranuluĭ trebue să fie dreaptă și nepărtinitoare, fără considerante unilaterale față cu toți, asemenea limbiĭ la cumpănă, asemenea echilibruluĭ voințelor umane, ce se numește drept; căci în secolul al nouăsprezecelea aceasta e *singura* rațiune de a fi a monarchilor, — alta nu cunoaștem și nicĭ nu voim a cunoaște.

Eĭ bine, cine a usat energic de acest drept pentru a scăpa națiunea romînă de forțarea la o uniune, pe care ea n'o voiește și n'o recunoaște? Nimenĭ.

In Năsăud, un om se alege cu *un* vot, ba are pînă și temeritatea de a cere verificarea acesteĭ alegerĭ. Eĭ bine, — care sînt alegătoriĭ, carĭ să proteste[ze] contra represintăriĭ lor din partea unuĭ om, pe care eĭ nu l'aŭ ales? — Nimenĭ. Oare murit-a orĭ-ce dreptate, oare luatu-ni-s'a dreptul de a petiționa și a protesta? Oare am uitat cumcă tronul *trebue* să fie drept, căcĭ aceasta e rațiunea sa de a fi?

Dar departe de a fi numaĭ atîta. Un insolent are cutezanța de a spune în camera Ungarieĭ, *cumcă națiunea romînă nu există*. I se răspunde că există și nimic maĭ mult; ca și cînd acel om n'ar fi știut-o, ca și cînd el ar fi spus-o cu altă intențiune decît ca să arunce o nouă umilire asupra națiuniĭ romînești. Aicia trebuia un protest energic și formal contra purtăriĭ *neescusabile* [1]) a unor deputați, carĭ n'aŭ respect de națiunĭ întregĭ; trebuia demisionarea deputaților romînĭ dintr'o dietă, care nu se respectă, nerespectînd chiar individualitatea celorlalte națiunĭ. Ce president e acela, care lasă ca un insolent să insulte, nerevocat la ordine, o națiune întreagă?

Un altul ni spune, cumcă am face poate bine de a emigra în Romînia, *recte* [2]) de a părăsi acest pămînt, care e cu mult maĭ mult drept și cu mult maĭ multă rațiune al nostru decît al lor. Cine protestă contra unor asemenea insinuațiunĭ pe cît de răutăcioase, pe atît de bine calculate? Nimenĭ. Cunoaștem ființele acelea linse, acele suflete de sclav, carĭ fac politică de oportunitate, carĭ cerșesc posturĭ pentru eĭ, în loc de a pretinde categoric și imperativ drepturĭ pentru națiunea lor, carĭ zic cumcă Romîniĭ n'aŭ nicĭ un drept în această țară și cumcă trebue să cerșească pentru a căpăta. Politică demnă de representanțiĭ eĭ! — I cunoaș-

[1]) Ardelenism, pentru nescusabil.

[2]) Latinism, întrebuințat și azĭ de mulțĭ ardelenĭ pentru: *adecă*.

tem, zic, și nu ne place de a vedea pe sincerii noștri deputați naționali jucînd pe instrumentele acestor creature. Națiunea romînă trebue să se pună pe terenul de drept, pe care stau toate celelalte națiuni ale Austriei, — nimica mai mult și nici o iotă mai puțin.

Cine ced[eaz]ă degetul, va trebui să cede[ze] și mîna. Pușî odată pe acest teren de drept, nu trebue să cedăm nimănuî nicî cît e negru supt unghie, căcî numaî o egală îndreptățire poate duce la liniște și la împăcare.

Politica lingăilor trebue lăsată pe seama lingăilor; pe flamura noastră trebuesc scrise pur și simplu voințele noastre.

Cehiî spun în organele lor cumcă vor face opositiune pînă atuncia, pînă cînd se va recunoaște deplina autonomiea Bohemieî.

De ce să nu cerem neted și clar pentru noî, ceea ce Cehiî pretind pentru eî?

Transacțiunî în drepturî naționale nu se încap, împăcarea cu Ungurii orî cu Nemții nu se încape, pînă cînd nu ne vor ceda ceea ce voim noî; căcî față cu sistemul constituțional de astă-zî, față cu dualismul trebue să fim *ireconciliabilî*.

Starea de față a lucrurilor e de natură ca să inspire orî și cuî neîncredere, și să-l facă îngrijit asupra marilor schimbărî, ce se prepară a trece peste imperiu. Orî-care bun cetățean are datoria de a se ocupa de viitorul patrieî sale și de aceia și Romînii prin natura lucrurilor aŭ datoria de a provoca un congres general al lor, care să determine atitudinea națiunii romînești față cu o eventuală schimbare a sistemuluî constituțional. Vom vedea, care guvern va avea sfruntarea, ca să oprească adunarea unuî congres de cetățenî pacificî, carî vor să discute asupra afacerilor publice ale statuluî căruia eî aparțin.

In cas, dacă congresul și-ar alege oamenii săî de încredere, carî să-l represinte față cu tronul, aceștia trebue să fie înainte de toate *energicî și de caracter*. Orî-cine a șovăit numaî odată în cariera sa politică, fie el prelat, fie ilustritate,

fie magnificență, trebue înlăturat cu îngrijire, — căci aicea trebuesc oameni ai fapteĭ pe carĭ să nu-ĭ orbească nicĭ șansele, nicĭ aurul, nicĭ stelele și *ordurile* marĭ, care în genere se pun pe inimĭ micĭ! Și, apoĭ, cu oameni probĭ și de caracter nu se încap transacțiunĭ încurcate. Eĭ vor cere pentru națiunea lor cît li va ordona națiunea ca să ceară, și nu vor ceda nicĭ odată, din pretențiunile lor, căcĭ nu vor avea astuția [1]) de a o face.

Dacă maĭ are cineva o singură îndoială despre importanța unuĭ Congres, acela cugete numaĭ cît de degradațĭ trebue să fim noĭ Romînĭĭ, dacă pănă și Maghiarĭĭ, poporul cel maĭ decăzut al Europeĭ moderne, aŭ ajuns să fie stăpînĭĭ noștri și să-și bată joc de noĭ în ședințele aceleĭ adunărĭ, ce se pretinde cameră.

Am disperat de mult de a cere de la Romînĭ virtutea și demnitatea străbunilor, nicĭ credem că am putea deștepta în el simțul cetățeanuluĭ Romeĭ: dar nicĭ că facem aicea apel la sentimente, de carĭ noĭ nu sîntem capabilĭ, ci numaĭ la simplul sentiment de demnitate și mîndrie curat omenească.

Într'adevăr, nu maĭ sîntem noĭ meniți de a dicta legĭ lumeĭ, dar nicĭ am trebui să fim așa de abrutisațĭ ca să ne degradăm noĭ pre noĭ înșine la rolul de sclavĭ. Trebue să înceteze aceste referințe de dominațĭ și dominatorĭ; trebue să fim pușĭ pe picior de națiune egal îndreptățită față cu națiune egal îndreptățită. E timpul ca să ni se răsplătească și nouă sacrificiile, care le-am adus secol cu secol acesteĭ Austrieĭ, care ni-a fost vitregă și acestor Habsburgĭ, pe carĭ îĭ iubim cu idolatrie fără să știm de ce, pentru carĭ ne-am vărsat de atîtea orĭ sîngele inimeĭ noastre fără ca eĭ să facă nimica pentru noĭ. Astăzĭ credem, că ar fi venit timpul, ca să pretindem și noĭ cea ce ni se cuvine de secolĭ.

E timpul să declarăm neted și clar, că în țara noastră (căcĭ este a noastră maĭ bine decît a orĭ și cuĭ) noĭ

[1]) Latinism, *viclenia*.

nu sîntem nicĭ vrem să fim Maghiarĭ orĭ Nemțĭ. Sîntem Romînĭ, vrem să rămînem Romînĭ și cerem egala îndreptățire a națiunii noastre. Față cu orĭ-ce încercare de desnaționalisare orĭ suprematisare, întrebăm cu răceală și *conștiuță* în spiritul secolului: «Cine sînt acești oameni și ce vor eĭ în țara noastră?»

Recapitulăm:

1) În cas dacă opiniunea publică a popoarelor Austrieĭ ar cere schimbarea sistemiĭ constituționale de astăzĭ: Romînii, spre a fi factorĭ eminamente activĭ întru formarea viitoruluĭ imperiuluĭ, să convoace un congres general al lor în care toată națiunea românească să fie representată, și care să decidă atitutinea eĭ față cu situațiunea cea nouă, ce împrejurările par a o crea și impune imperiuluĭ.

2) Congresul să se declare solidar cu națiunile din Austria ce urmăresc aceleași interese ca și cea romînă.

3) Congresul să-șĭ aleagă representanța sa, care să comunice tronuluĭ voința națiunii romînești, cerînd a eĭ satisfacere.

6. Dualismul austro-ungar şi naţionalităţile. [1]

I.

In fine ceea ce am zis noĭ s'a împlinit. Cehiĭ cer autonomia țăriĭ lor; Galițienii, Tirolesiĭ, Triestiniĭ cer aceeași esență supt alte forme; ba chiar organul jidanilor unguriți «Pester Lloyd» are inspirațiunea de a recomanda guvernuluĭ austriac o deplină îndreptățire a naționalităților. Adecă cu astuția ce le e proprie, vor a localisa reforma Austrieĭ și uită intenționat, că este și o Transilvanie, care cere aceeași autonomie, pe care o cere Bohemia orĭ Galiția. Opiniunea publică a Austrieĭ s'a pronunțat pentru căderea

[1]) Din *Federațiunea*, 1870. N-rele 38-37! și 39—372, dela 4 Maiŭ (6 Aprile) și 11 Maĭ (24 Aprilie); vezĭ și C. L. XXXVII, 1903, citatul articol al d-luĭ I. Rădulescu-Pogoneanu, unde-ĭ transcris întreg.

constituțiunii, pentru răsturnarea complectă a dualismului care nu are nici o rațiune de a fi. Dacă suveranul s'ar învoi să-și cercue fruntea cu coroana Bohemiei, el ar trebui prin consecință să reprimească autonomia mareluĭ principat al Transilvaniei.

Afară de ceea ce creiază arbitraritatea omuluĭ, nu există nimic în lume ce n'ar trebui să fie cum e. Causa acesteĭ trebuințe e rațiunea luĭ de a fi și aceasta trebue să fie neapărat o rațiune, nu o combinațiune răutăcioasă orĭ exaltată, ci un resultat neapărat, neînlăturabil al uneĭ cause anterioare, asemenea cum din calculul cert a două cifre certe ese un resultat neapărat, ce nu se poate schimba fără amestecarea unuĭ element arbitrar orĭ nerațional. Acest element arbitrar, nerațional și de aceea barbar, e asemenea sabieĭ luĭ Brennus din cumpăna cu aur.

Să vedem rațiunea de a fi a dualismuluĭ. Sînt cause ce aŭ *trebuit* să-l producă; saŭ această formă e numaĭ o ficțiune diplomatică, o variantă a eternuluĭ «divide et impera», o formă arbitrară, care să nu resulte din ideea ce naturalmente o conține în sine materialul eĭ — popoarele?

Condițiunea de viață a uneĭ legĭ, garanția stabilității sale e ca să fie un resultat, o expresiune fidelă a trebuințelor unuĭ popor — și tocmaĭ de aceea dreptul de a formula acele trebuințe în articole și paragrafe este, după spiritul timpuluĭ nostru, al popoarelor. Un popor — orĭ-cum ar fi el — are dreptul de a-șĭ legiui trebuințele și transacțiunile ce resultă neapărat din acele trebuințe, reciprocitatea relațiunilor sale; într'un cuvînt: legile unuĭ popor, drepturile sale, nu pot purcede decît prin el însușĭ. Alt element strein, esențial diferit de al luĭ, nu-ĭ poate impune nimica; și dacă-ĭ impune, atuncea e numaĭ prin superioritatea demnă de recunoscut a individualității sale, cum, de es., aŭ impus Francesiĭ Romînilor. E o influență pacĭnică, pe care cel pasiv o primește cu bucurie, cu disprețul său propriu, fără de a judeca cum că din asta poate să nască nenorocire pentru el.

Al doilea mod de a impune e acela de a face din principii transcendente, din credințe ale omenirii, mijloace pentru scopuri de o altă natură. Astfel preoțimea evului mediu explica evangeliul astfel, încît făcea ca popoarele să îngenunche și supt jugul unui rege rău; astfel credința cea adîncă către unitatea Austriei și către tron a fost causa indirectă, deși principală, care i-a făcut pe Romîni să primească tăcînd, cu o resistență mai mult pasivă, umilirea dualismului.

Al treilea mod e cel mai simplu, deși cel mai greu și mai nedrept. Ți-arogi cu insolență drepturile altuia și te susții în proprietatea lor prin puterea brută, proprie ori străină.

Să cercetăm aceste trei puncte, unul după altul, să vedem dacă vreunul din ele poate fi rațiunea atitudinei excepționale a Ungurilor din Austria, atitudine ce le dă în mînă domnia asupra unor națiuni esențial diferite de a lor, tot așa de mari la număr și nu mai înnapoiate în cultură. Întîia rațiune, prin care un popor poate egemonisa pe altul, e *superioritatea morală*.

Măsurariul civilisațiunii unui popor în ziua de azi e: o limbă sonoră și aptă de a exprima prin sunete noțiuni, prin șir și accent logic cugete, prin accent etic sentimente. Modul de a înșira în frase noțiune după noțiune, o caracteristică mai abstractă ori mai concretă a noțiunilor în sine, toate astea, dacă limba e să fie națională, sînt ale limbii, căci de nu va fi așa, e prea lesne ca un om să vorbească nemțește, de ex., cu material de vorbă unguresc. Afară de aceea civilisațiunea unui popor constă cu deosebire în desvoltarea acelor aplecări umane în genere, care sînt neapărate tuturor oamenilor, fie aceștia mari ori mici, săraci ori bogați, acele principii, care trebue să constitue fundamentul, directiva a toată viața și a toată activitatea omenească. Cu cît aceste cunoștințe și principii, care să le fie tuturor comune, sînt mai desvoltate, cu atîta *poporul* respectiv e

mai civilisat. Căci clasa *inteligentă* [1]) numai, nu constitue civilisațiunea, care e și trebue să fie comună tuturor păturilor populațiunii. Sînt popoare, ce posed o respectabilă *inteligență* înnaltă, fără de a fi ele civilisate; sînt altele care, fără *inteligență* înnaltă, întrunesc toate condițiunile civilisațiunii. Științele (afară de ceea-ce e domeniu public) trebue să presinte lucrări proprii ale națiunii, prin care ea ar fi contribuit la luminarea și înnaintarea omenirii; artele și literatura frumoasă trebue să fie oglinzi de aur ale realității în care se mișcă poporul, o coardă nouă, originală, proprie pe *bina* [2]) cea mare a lumii. Legislațiunea trebue să fie aplicarea celei mai înnaintate idei de drept pusă în raport cu trebuințele poporului, — astfel însă încît explicarea ori aplicarea drepturilor prin lege să nu contrazică spiritului acelora. Industria trebue să fie a națiunii aceleia și păzită de concurență; iar purtătorul ei, comerciul, s'o schimbe pe aur, dar aurul, punga ce hrănește pe industriaș și îmbracă pe agricultor, trebue asemenea să fie în mînile aceleași națiuni. — Declarăm a înțelege, deși nu concedem, ca cineva să fie aservit vreuneĭ națiuni viguroase ce te supune cu puterea brută, ori uneĭ alteia, ce te orbește cu lustrul civilisațiunii sale. Dar să fim servitorii... cui? Celeĭ mai decăzute populace (*sic*) din Europa, a căreĭ vanitate și lăudăroșie nu e decît o lungă și scîrboasă Donquixotiadă. Căci ce aŭ acești oameni ca să ne superiorise[ze]? Aŭ ei ceva ce noi nu avem? Aŭ ei limbă? Aŭ științe? aŭ arte? aŭ legislațiune? aŭ comerciu? — ce aŭ?

Limba? — Ar trebui să le fie rușine de ea. Sunetele îngrozesc piatra; construcțiunea, modul de a înșira cugetările, de a abstrage noțiunile, tropii, cu un cuvînt spiritul infiltrat acestuĭ material grunzuros, sterp, hodorogit, e o copie a spiritului limbii germane. Eĭ vorbesc germînește cu material de vorbă unguresc.

---

[1]) Ardelenism, pentru (clasa) *cultă*.
[2]) Germanism *(Bühne)*, pentru *scenă*.

Ştiinţele? Ce aŭ descoperit eĭ noŭ în ştiinţe? prin ce aŭ contribuit eĭ la înnaintarea omenirii? Istoria civilisaţiunii a înregistrat numaĭ o nulă.

Legislaţiunea? Drepturĭ şi legĭ sînt într'o contrazicere. E o compilaţiune răutăcioasă şi nerumegată a principiilor celor maĭ contradictoriĭ, principiĭ care se exclud unul pe altul. Alăturĭ cu o constituţiune nedreaptă şi parţială, liberală însă pentru Unguri, găseştĭ legĭ din evul mediu maĭ barbare de cît barbaria.

Arte şi literatură? O traducţiune rea din limba germană şi ştie toată lumea cît de rea poate să fie o traducţiune. Industria? germană. Comerciul? în mîna Evreilor.

Va să zică nu aŭ nimica aceştĭ oamenĭ, prin ce să ne superiorise[ze] pe noĭ Romînii, şi vom arăta numaĭ de cît cum nicĭ nu *pot* avea, nicĭ nu *pot* constitui o putere morală oare-care. Nu e pe lume o singură *inteligenţă* [1]), care să fie o maĭ rea expresiune a poporuluĭ eĭ de cît cea maghiară. Să ne silim puţin a analisa spiritul, — nu a[l] poporuluĭ maghiar, pe care din *inteligenţa* luĭ nu-l vom putea cunoaşte nicĭ odată, — ci a acesteĭ coteriĭ care-l guvernă, guvernîndu-ne tot de odată şi pe noĭ prin o ficţiune diplomatică. Eşită din nişte şcolĭ mizerabile a căror singură ţintă e propagarea minciuniĭ, în care n'aŭ învăţat nimica alta decît fanatismul, primind o educaţiune, care avea de principiu de a stinge tot ce în suflet e curat, uman, nobil, pur, s'aŭ infiltrat în capetele uneĭ generaţiunĭ june şi de aceea docile nişte principiĭ sistematice în flagrantă contradiţiune cu tot ce era maĭ nobil în spiritul secoluluĭ nostru. Astfel aceştĭ oamenĭ aŭ devenit transcendentalĭ. Aceste principiĭ sistematice ale lor, scoase deductiv din o istorie falsificată, escamotate din concepţiunea exagerată a naţiunĭ lor, din noţiunea falsificată a dreptuluĭ, — ce puteaŭ fi ele de cît pure minciunĭ! În viaţa publică însă eĭ judecă censecvent

[1]) Tot în sensul de *păturā cultă*; pretutindenea în text, unde subliniez cuvîntul, e de înţeles astfel.

pe basă acelor principiĭ mincinoase, de aceea nu ne poate prinde mirarea, dacă toate consecințele ce le trag din principiĭ falșificate nu sînt, nu *pot* fi, decît iarăși falșe. Nu trebue dar să ne mirăm, dacă eĭ aplică principiile cele maĭ marĭ din viața publică a popoarelor astfel cum le aplică ; pentru-că eĭ le-aŭ înțeles pe dos. pentru-că țesătura falșelor noțiunĭ fundamentale i-a făcut incapabilĭ de-a cugeta drept. Cine nu știe acusațiunea ce ni se face nouă Romînilor pentru că solicităm pentru noĭ ceea ce eĭ aŭ solicitat pentru dînșiĭ? Ce întoarsă, ce minunată trebue să fie acea glavă, care face altuia o crimă, din ceea ce eĭ pentru sine-șĭ croiește o virtute ! Tot ce constitue vieața lor internă e o minciună. De ce să ne mirăm, dacă alegerea la eĭ însemnează beție, bătaie și omor? Să nu ne mirăm, dacă toate noțiunile aŭ cu totuluĭ altă semnificare, pentru-că sînt privite prin o prismă sufletească, ce falșifică totul. Asemenea cum nu te poțĭ înțelege cu un om, a cărui limbă și noțiunĭ diferă ast-fel de ale tale, încît el rămîne pentru tine netraductibil, căcĭ tu nu aĭ noțiunile ce le are el, cum el nu le are pe ale tale : — tocmaĭ așa nu te poțĭ înțelege cu *inteligența* maghiară. Impăcare saŭ transacțiune nu se încap aicea, căcĭ divergența noțiunilor fundamentale și a principiilor sistematice condiționează o eternă divergență a deducțiunilor din ele. Va să zică aicea nu se încape acest mijloc dulce și pacific, care va fi etern neînțeles. Tu-ĭ spuĭ, că națiunea romînă vrea cutare și cutare lucru, — el îțĭ răspunde, că națiunea romînă nicĭ nu există. Apoĭ înțelege-te c'un astfel de om ! Noĭ Romîniĭ nu putem înainta decît cu deconsiderarea totală a acestor oamenĭ transcendentalĭ, cu carĭ ne-a lipit un ucaz al tronuluĭ, și de care un decret drept ne poate deslipi. Vina în fine nu e a lor, pentru că generațiunea ca atare nu are vina falșeĭ direcțiunĭ a spiritului săŭ. Vina acesteĭ direcțiunĭ o aŭ descreeraților lor magnațĭ, a căror vanitate îĭ făcea să creadă, cum că în această țară, ce e maĭ mult a noastră de cît a lor, eĭ vor putea maghiarisa pînă și pietrele. Magnațĭ, carĭ și 'ncepeaŭ

viața cu scrieri fanatice și exaltate, spre a o sfîrși în vr'o casă de nebuni, ori în drojdiile viților beției și ale desfrînării; copii bătrîni ce pătează părul lor cel alb cu tot ce e mai degradat, mai obscen, mai teluric în această natură ce-i zic omenească.

Să ne uităm deplin supt sdreanța de purpură ce o pun ei pe profunda lor miserie, și să vedem cum faptele concrete isbesc în față acele abstracțiuni statistice, ce ei le presintă lumii, și cum toată vieața lor publică e o parodie. — Cele șase-spre-zece milioane de Unguri, cu care înșală Europa, sînt o minciună. Și cine nu-și aduce aminte, cum au schimbat numele indivizilor din districte întregi, în cît bieții locuitori nemțești nu știau în urmă *cumu-i* chiamă. Astfel cu aparența, cu numele maghiar, ei vor să mintă ființa germană ori romînă. Din fericire, încercarea, pe lîngă aceea că e perfidă, apoi e și eminamente vană. Acești oameni ei înșii[și] cu statul lor, cu parlamentul lor, cu ministerul lor nu sînt decît o minciună, o ficțiune. — De ex., e acest minister îndreptățit de a fi ministerul poporului romînesc? Nimica mai puțin de cît asta, căci îndreptățirea trebue să purceadă de la poporul romînesc ca atare; și acel popor nici a fost întrebat măcar la noua reformă a lucrurilor. E acest parlament expresiunea poporului romînesc? Nu... nici expresiunea celui maghiar măcar; căci atuncea am trebui să uităm bătăile și omorurile la alegeri, influențările meschine ale guvernului și ale corupteï sale partide, starea excepțională a Transilvaniei, punerea supt acusațiune a candidaților oposiționali ori de altă naționalitate, intimidarea poporului prin amenințări, toate acestea am trebui să le uităm pentru a putea zice cum că această minciună, ce se numește parlamentul Ungariei, e o expresiune a popoarelor. Și-apoi cîte mijloace nu vor găsi acei oameni, cari țin punga țării în mînă, pentru ca să influențeze și să corumpă și mai mult? La ce-și votează ei oare fonduri de dispositiune?

II.

Ungurii nu sînt superiorĭ în nimica națiunilor cu care locuesc la un loc; și acest palat de spume mincinoase, cu care aŭ înșelat Europa, e, de aproape privit, forma ridicolă a unor pretențiunĭ ridicole. *Kant* numește ridicol risipirea spontanee a uneĭ așteptărĭ marĭ într'o nimica întreagă, adică: parturiunt montes, nascitur ridiculus mus. Și cu toate acestea, ăst ridicol e trist în sine; ceea ce dovedește, că definițiunea filosofuluĭ german are multe contra sa. E trist de a vedea în inima Europeĭ o națiune, ce se află încă în evul mediŭ, cuprinsă de o febrilă epidemie spirituală, o națiune mică la număr și fanatică în aspirațiunĭ, căreia o apucătură politică i-a dat neînțelepțește supremația asupra unor națiunĭ tot așa de marĭ la număr și în nimica maĭ înnapoiate. Ficțiunea trebue redusă la valoarea eĭ proprie și trebue risipită această valoare nominală, care uimește și care cu toate astea ascunde în sine cel maĭ infamant faliment.

Să trecem la punctul al doilea: la ideea etică, care a dominat poporul nostru, cînd a primit tăcînd o reformă, ce el o ura din suflet. Nu cred să fie vr'un Ungur chiar, care să aibă bonomia de a crede, cum că în legile și măsurile lor ne obligă creațiunile unor creerĭ turburĭ ungurești, orĭ semnătura cutăruĭ om al luĭ Dumnezeŭ, care se intitulează cu cale orĭ fără cale ministru. Pe noĭ ne obligă pur și simplu semnătura Suveranuluĭ nostru. Suveranul represintă unitatea de stat austriac și pentru noĭ el e personificarea națiuniĭ romîne. Noĭ sîntem amicĭ aĭ unității Austrieĭ și tronul va găsi în noĭ totdeauna apărătorĭ sinceri, deși legĭ pe care nu le-am făcut noĭ înșine, nu ne obligă.

Ele sînt făcute în flagrantă contrazicere cu convingerea noastră, fără consimțimîntul nostru, căcĭ am refusat de a discuta orĭ de a vota legĭ, care *a priori* eraŭ false și nedrepte. Cum că noĭ am crezut a trebui să ne supunem deocamdată acestor legĭ, din rațiunea de maĭ sus, e o mă-

sură, pe care oamenii de bine ne-o aprobă; cum că însă nu trebue să cerem ameliorarea *acestor* legi, e și mai sigur, pentru-că ne punem pe un teren falș și recunoaștem legalitatea existenții lor, cînd ele a priori prin abținerea noastră sînt nelegitimate în sine, în esență, și legitimate numai în formă prin semnătura Domnitoruluĭ, pe care noĭ trebue s'o respectăm, pănă cînd respectăm unitatea Austrieĭ. Se zice, că să cerem de la Unguri cutare ori cutare lucru, — iată iar terenul cel falș. Cum pot fi ei competenți de a ne dărui lucruri, pe care domnul [le] dăruește servului? Sîntem noĭ servii lor? Drepturile se dăruiesc? Saŭ sînt acești representanți din dietă representanți fideli ai națiunilor? Dar toată lumea știe, că Ungurii chiar în Ungaria proprie sînt în minoritate și că numai prin influențări *materiale* la alegeri o aŭ putut improvisa acea adunătură ce se pretinde Adunare. Noĭ nu ne putem pune în relațiune de domn și aservit, nici putem intra în transacțiuni cu oameni, cari pentru noĭ nu sînt competenți nici de a da, nici de a lua ceva, decît doar prin puterea brută ce li-o pune la dispositiune imperiul, nu însă prin esența dreptuluĭ. Puterea executivă trebue să fie pentru noĭ aceea ce aplică asupra noastră legi, ce ni le-am făcut noĭ; iar nu aceea care ne impune legi străine și căreia nu știm ce nume să-i dăm. Și apoi transacțiuni cu astfel de oameni, cari în faptă n'aŭ ei înșiși nimica, a căror existență e ilusorie, nu presintă nici o garanție de durată, ba încă te compromiți pactînd cu ei asupra unor lucruri, care nu sînt ale lor. Atitudinea națiunii romîne e anormală, asemenea unuĭ organ ce încetează de a funcționa. Funcțiunea luĭ e în el, în destinațiunea luĭ, și numaĭ o împrejurare arbitrară poate să i-o oprească. Asemenea și noĭ Romînii. Drepturile și legile ce aŭ de a ne guverna pe noĭ, ni-s imanente nouă, căci sînt imanente trebuințelor noastre, vieții noastre, — noĭ nu avem a le cere de cît de la noĭ înșine. Aceea cum că ni se oprește exercițiul lor, nu schimbă nimic din ființă.

Să cercetăm mai de aproape rațiunea semnăturii, și dacă

ea poate însemna ori obliga mai mult de cît sigilul pe o sentință, care nu oprește ca sentința să fie nedreaptă. Să vedem care e rolul normal al Domnitoruluĭ și al sancțiunii — și dacă acestora amîndouă li e permis de a fi în contradicțiune cu voințele, singure valabile, ale popoarelor ca atarĭ. Nouă ni se pare, că pentru fie-care popor dreptul și legislațiunea purced de la el, el și le creiază cînd și cum îĭ trebuesc, astfel încît într'o normală stare de lucrurĭ, sancțiunea e o formalitate, care n'ar trebui să oblige, dacă nu obligă sensul celor sancționate. Vom proba că e așa. Pentru ca un lucru să existe, trebue să se întrunească maĭ multe condițiunĭ. Astfel, legea resultă din trebuința poporuluĭ, din voința luĭ și din legiuirea liberă, neintimidată, a aceleĭ voințe. Este sancțiunea, acum, o condițiune de existență a uneĭ legĭ orĭ nu? După noĭ, nu — cel puțin putem constata, că legal poate resista poporul voințiĭ Domnitoruluĭ, Domnitorul voințiĭ poporuluĭ, ba. Va să zică, sancțiunea nu e condițiunea de existență a uneĭ legĭ, ci numaĭ formalitatea cu care acea lege se inaugurează. Sancțiunea e un simbol, precum Domnitorul însușĭ e asemenea un simbol, e personificarea fie-căreia din națiunĭ, vîrful întîmplărilor istorice, titlul ce se pune pe o carte. În Austria însă sancțiunea are un înțeles grav; căcĭ ea sfințește și dă concursul brut dominăriĭ nedrepte a unuĭ popor asupra celuilalt, neegalității naționale, înădușiriĭ unuia prin cel'lalt, — și individele din popoare, deși nu recunosc în conștiința lor acele legĭ, deși nu iaŭ parte la legiferarea lor, la desbaterea «asupră-le fără eĭ», totuși prin acea semnătură, care represintă o idee seculară, eĭ sînt obligațĭ cu corpul, deși nu cu sufletul. — Va să zică, în simbol chiar ne obligă iarăși ideea seculară a simboluluĭ, nu sunetele ce-l compun, sunetele unuĭ nume saŭ a[le] unuĭ rang. Îndată ce nu vom maĭ crede în ideea, în unitatea Austrieĭ, simbolul ideeĭ: dinastia, pentru noĭ nu maĭ există. Ideea asta însă pînă azĭ a fost o credință, o religiune a Romînuluĭ. Ideea asta însă trebue să se conformeze cu trebuințele popoarelor tu-

turor, ea să trăiască în toate, toate să trăiască în ea, deși fie-care în concentrațiunea sa proprie. Ea să fie comună tuturor popoarelor, cum o religiune poate fi comună mai multor individe, fără ca de aceea individele să nu aibă interesele lor [1]) proprii. Ast-fel federațiunea garantează pe de o parte desvoltarea proprie a fie-căruia din popoare, pe de alta e gajul cel mai sigur al unității Austriei. Repetăm, că simbolul nu-și poate disprețui ideea ce o conține, căci apoi e redus la valoarea unui simplu semn mort și fără înțeles. Simbolul nu se poate obliga decît pînă cînd ne obligă idea; — dea Dumnezeŭ și prevederea celor mari, ca să nu ni devină odioasă. — Idea — pretinde ea neapărat dualismul, ori dualismul nu e decît un abus cu credințele noastre seculare?

Nu, unitatea Austriei nu cere existența unei Ungarii, cum este ea astăzi: Ungaria cum este, nu e o condițiune a Austriei. Noi am putea usa de drepturile noastre prin propria noastră inițiativă, am putea proclama autonomia Transilvaniei, fără ca prin asta să periclităm unitatea Austriei, singura rațiune care are respectul nostru și care ne obligă. Legi, măsuri, anexări siluite: astea toate, deși nu le putem respinge cu brațul, noi nu le recunoaștem, și la răsturnarea lor, inaugurată deja de popoarele Austriei, vom fi gata și dintre cei [d]'întîi. Noi avem drepturile ce ne trebuesc eo ipso, prin voința noastră chiar, și noi nu trebue decît să anunțăm puterea, ce se întîmplă a fi executivă, că le vom exersa. Dacă acea putere se va simți dispusă de a avea o altă voință decît cea a noastră, aibă-o sănătoasă! Nouă nici nu ne poate păsa, pentru că într'un stat constituțional guvernului nu-i e permis de-a avea o voință proprie, și nici nu trebue să fie altceva decît brațul legilor, ce ni le facem noi înșine. Așa trebuia făcut cînd cu adunarea de la Miercurea. Acea adunare nu putea fi disolvată de guvern, fără ca organul lui să arate o causă și o lege,

[1]) În text, greșit: «*sale*».

care să justifice gravitatea causeĭ; disolvînd însă comitetul adunăriĭ. fără a-ĭ spune motivele, guvernul a comis o nedreptate, căcĭ constituirile adunărilor și comitetelor nu se fac cu *învoirea*, ci numaĭ cu *știrea* guvernelor. Dacă guvernele ar avea să-și dea învoirea lor, orĭ să disolve după plac, atuncĭ dreptul de întrunire n'ar fi de cît o ilusiune. Adunarea de la Miercurea și comitetul eĭ putea să lucreze pînă azĭ, fără de a-ĭ păsa măcar de un guvern ce a disolvat-o fără a-ĭ spune motive legale.

Nu, pînă ce legislațiunea nu va fi pusă în mînile tuturor popoarelor ca ataĭ, pînă atuncia sancțiunea nu poate opri, ca o lege să fie nedreaptă și neprimibilă: cum sigilul pus pe o sentință nu constitue dreptatea orĭ irevocabilitatea eĭ. Tronul trebue să cedeze națiunilor. Rolul care rămîne pe seama tronuluĭ e încă foarte mare. El e stînca neclintită și neinfluențată a dreptățiĭ, personificarea fiecăreia din națiunile ce privesc cu mîndrie la el. De aceea regele Belgiuluĭ e așa de iubit, căcĭ poporul e în el și el în popor! Trebue ca domn și popor să se identifice; cel [d]întîiŭ să fie expresiunea celuĭ din urmă, ast-fel ca voințele lor să nu se contrazică nicĭodată!

Trecem la punctul al treilea, la acel al susțineriĭ în niște drepturĭ răpite prin puterea brută. Lasă că într'un stat liberal, care pretinde a nu voi alta decît egala îndreptățire a tuturor, măsurĭ brute nu-și aŭ de fel locul; dar apoĭ chiar ast-fel ni-ar plăcea ca să nu prea facă nimenĭ apel la acea putere telurică și sîngeroasă, căcĭ asta ar însemna a uita, că însuși în armată proporțiunea Germanilor și Maghiarilor față cu Slaviĭ și Romînii e cea de «2 : 8». Austria încă n'a avut o răscoală militară, dar se prea poate ca timpul să nu fie tocmaĭ departe, căcĭ astăzĭ prin voluntarĭ armata *cugetă*, pre cînd ieriĭ încă era numaĭ o *massă*. Și să nu se uite, că *inteligența* tuturor popoarelor din Austria e eminamente națională.

În fine mă mir, cum venim noĭ Romînii de a ne combina soarta noastră cîtuși de puțin cu aceea a Ungurilor. Pen-

trucă sîntem alături cu ei, ori pentru că binevoiesc ei a o combina ?

Să-i lăsăm dar de-o parte pe acești oprimători ai autonomiei Transilvaniei, cu scandaloasele lor stări excepționale, cu torturele lor ca în evul mediu, cu jurămintele sacrilege, oameni ce mistifică unde nu pot contesta și mint unde nu pot combate. Ei nu sînt competenți ca să ne dea nimic : și de ne-ar da, e datoria noastră ca de la ei să nu primim *noi* nimica. Să apelăm cu toată vigoarea de care dispunem la instanța adevărată : «la tron !»

Toate națiunile trebue aduse la valoarea lor proprie, și cînd vom avea din ele factori reali, ne-ilusorii, atuncia se va putea continua cu înlesnire calculul cel mare și secular, ce se numește : Istoria Austriei !

În reconstrucțiunea Austriei trebue ca sancțiunea popoarelor ca atari să premeargă sancțiunii suveranului.

Toate popoarele sînt setoase de viață proprie, și numai din egala îndreptățire a tuturor se va naște echilibrul. Atunci numele «Austria» va fi sinonim cu «pacea».

ARTICOLE LITERARE

1. Teatrul romînesc şi repertoriul luĭ. [1]

Fiind că ideea creărĭĭ unuĭ teatru naţional dincoace de Carpaţĭ prinde din ce în ce maĭ mult aripĭ şi dimensiune, fiind că capacităţĭ tinere însemnate s'aŭ simţit îndemnate de a spune şi ele cîte-o vorbă în această privinţă, cred că-mĭ va fi permis şi mie să mă întind la vorbă asupra acesteĭ chestiunĭ tot atît [de] frumoase, pe cît şi de folositoare.

Frumoasă, da.., dar folositoare? la ce?... îmĭ va replica poate o minte maĭ riguroasă întru *dejudecarea* [2] aparenţiĭ acesteĭ instituţiunĭ omeneştĭ, care 'n partea eĭ cea maĭ mare e aşa de decăzută şi de cuprinsă de gangrenă.

Şi într'adevăr cum că omul nostru, judecînd după cele maĭ multe zidirĭ, ce pretind a fi teatre, va avea dreptate să întrebe, cum pot fi folositoare locale şi Societăţĭ, care propagă fără conştiinţă libertinagiul în ideĭ, în simţirĭ şi 'n fapte? — Pentru ca să feresc pe onorabilĭĭ cetitorĭ aĭ acestor şire de confundarea teatruluĭ-arte şi teatruluĭ-meserie, mi-am luat libertatea de a usa de coloanele ziaruluĭ D-voastră, d-le redactor, se 'nţelege, că fără pretenţiunea, cum că vorbele mele vor avea tăria aceea, care învinge şi convinge.

---

[1] Publicat cu iniţialele luĭ Eminescu în revista *Familia*, din Pesta, 1870, No. 2 (18) 30 Ianuarie, pp. 25 şi urm., cu prilejul discuţiunĭĭ publice asupra ideĭĭ de a înfiinţa actuala «*Societate pentru fond de teatru*» a Romînilor din Ardeal şi Ungaria. Reprodus în «M. Eminescu. *Diverse*». Editura Şaraga, pp. 88 şi urm.

[2] Latinism-ardelenism, pentru *osîndirea*.

Care din cotro, cum am mai spus, a dat espresiune părerilor sale în privința aceasta.

Un domn colaborator al «Familiei» a spus d. e. cum că lucrul, ce ni trebue înnaintea tuturora, este un loc, din care să ni șoptească geniul național. Să ni șoptească geniul național! Bine!.. Dar ce? Pentru ca să șoptească, trebue înnainte de toate să aibă ce șopti. — O! îmi va răspunde unul încrezut în literatura noastră dramatică, nu cumva noi n'avem repertoriu? — Ba repertoriu avem, cine zice că nu? numai ce fel de repertoriu? Usez de pacienta publicului, pentru de a-i înșira aicea o listă a averii noastre dramatice.

1. Comediile d-lui V. Alexandri — pline de spirit, însă pline partea cea mai mare și de imoralitate, cele mai multe apoi prea local scrise, amestecate cu grecește, cu armenește, cu ovreește, cu nemțește, cu rusește, în fine adeseori un galimatias peste putință de a fi înțeles de Romînii de dincoace de Carpați. — Cu asta să nu creadă cineva, cum că d-l Alexandri n'a avut talentul de a scrie. O, talentul l'a avut și încă într'o măsură foarte mare, însă modelele și țintele, pe care pare a le fi urmărit, sînt foarte turburi. Cum că talent, care putea să se manifeste[ze] în curățenie și frumuseță, a fost în d-l Alexandri, dovedesc piese ca: «Cinel-cinel», Craiu-nou», «Arvinte și Pepelea»; ba chiar «Satul lui Cremene» al d-sale cu tot «Trifonius Petrinzelus», e mai curată și mai frumoasă, în fine mai oglindă a poporului romînesc, de cît «Lipitorile», în care Ovreiul vorbește ovreiește, Grecul grecește — ast-fel încît te miri, de ce Sîrbul nu vorbește sîrbește?

2. Comediile cele mari și pline de spiritul cel mai firesc ale d-lui M. Milo, care însă în frivolitate întrec încă și pe ale d-lui Alexandri.

3. Comediile fără de spirit și mai cu samă fără de legătură ale d-lui Pantazi Ghica, pline de fraseologie francesă, la vederea cărora te 'ndoești, de vezi caractere ori numai păpuși, — căci vorba în comediile d-sale nu e mediu, prin

care se exprimă cugetări, ci un caos de frase, care pentru profunditatea înțelesului din ele, merită a fi puse alături cu vorbele țiganului pentr'o lulea de tutun.

4. În fine piesele cele sporadice, dar escelente ale d-luĭ Urechia, a[l] căror păcat mare e acela, că nu sînt maĭ multe, că nu sînt cît de multe. Afară de asta e «Răsvan-Vodă» a d-luĭ Hasdeu — dramă în cele maĭ multe privinți bună; — apoĭ maĭ sînt vr'o două-treĭ încercări ofticoase ale unuĭ domn Dimitrescu, care totuși se pot juca din causa unor merite adese-orĭ îndoioase. La urma urmelor se 'nțelege, că vom trece la piesele, ce nu merită a fi jucate — și care sînt:

5. Încercările dramatice — miserabile și secĭ ale d-luĭ A. Lăzărescu. Acest domn Lăzărescu a scris 2 volume de poesiĭ și apoĭ drame ca: «Lanuto», «Massim pitorele», comediĭ ca: «Un amor romînesc», «Boeriĭ și țeraniĭ» — și 'n toate aceste volume de poesie și prosă nicĭ o idee, o limbă ce numaĭ românească nu e, în fine o secăciune cumplită, care dacă a scăpat de flagelul criticeĭ, asta a fost numaĭ din causa obscurității autoruluĭ lor, — obscuritate care l'ar fi cruțat și de șirurile acestea, dacă n'aș fi cetit cum că a avut cutezarea de a pune în repetițiune unul din miserabilele sale producte: «Boeriĭ și țăraniĭ». — Ca în treacăt și alături cu d-l Lăzărescu cităm dramaturgĭ ca: Halepliu, Mavrodol, St. Mihăilean, Carada etc. etc. în infinitum și din ce în ce maĭ ad absurdum. — De piese originale tot de categoria asta, foiește apoĭ provincia. Acolo-și duc strălucita lor esistență coronate cu hîrtie aurită umbrele trecutuluĭ: Mihaiĭ Vitejĭ, Ștefaniĭ-ceĭ-Marĭ, Bogdaniĭ-ceĭ-chiorĭ — apoĭ un repertoriu comic minunat d. e.: «Lumea ca nelumea saŭ domnia asupra stelelor», «Balamucul saŭ înțălepțiĭ și nebuniĭ», «Contrabanda de la Giurgiu» (respective Galațĭ, Brăila, Turnu) — apoĭ drame ca «Tudor cu caucul de doĭ coțĭ», «Manole Sîrbul» etc.

6. Venim cu părere de răŭ la creaturile dramatice ale d-luĭ Bolintineanu. O repetăm: cu părere de răŭ, căcĭ națiunea aștepta cu mult maĭ mult de la poetul cel mare și

iubit, de la copilul eĭ cel desmierdat, decît acele drame fără caractere, fără scop, fără legătură, imposibile prin nimicnicia lor, ast-fel că autorul lor se pare a fi uitat că e compunătorul plin de geniu și inimă a[l] «Cîntecelor și a plîngerilor» — a «Baladelor», — *sînte* oglinzĭ de aur ale trecutuluĭ romînesc. Dacă *am* fi să alegem între comediile luĭ Alexandri și dramele luĭ Bolintineanu, — sigur că am trebui să alegem comediile, care cu toată frivolitatea lor, respiră pe fie-care pagină o mulțime de spirit, de caracteristică și de viață palpitîndă; pe cînd dramele d-luĭ Bolintineanu nu aŭ nicĭ un fond de viață, ba încă adese respiră un fel de imoralitate crasă și grețoasă (Vezĭ d. ex. «Ștefan-Vodă cel Berbant»). Causa căderiĭ celeĭ adîncĭ a d-luĭ Bolintineanu în aceste creațiunĭ, pare a fi împrejurarea cum că a aruncat ochiĭ pe geniala acvilă a Nordului: pe Shakespeare. Intr'adevăr, cînd ieĭ în mînă opurile sale, care se par așa de rupte, așa de fără legătură în sine, ți se pare, că nu e nimica maĭ ușor, decît a scrie ca el, ba poate a'l și întrece chiar prin regularitate. Insă poate că n'a existat autor tragic, care să fi domnit cu maĭ multă siguritate asupra materieĭ sale, care să fi țesut cu maĭ multă conștiință toate firele opereĭ sale, ca tocmaĭ Shakespeare; căcĭ ruptura sa e numaĭ părută, și unuĭ ochiŭ maĭ clar i se arată îndată unitatea cea plină de simbolism și de profunditate, care domnește în toate creațiunile acestuĭ geniu puternic. Goethe — un geniu — a declarat cum că un dramaturg, care cetește pe an maĭ mult de una piesă a luĭ Shakespeare, e un dramaturg ruinat pentru eternitate. Shakespeare nu trebue cetit, ci studiat, și încă astfel, ca să poțĭ cunoaște ceea ce-ți permit puterile ca să imiți după el, — căcĭ după părerea mea, terenul Shakespearian, pe care d. Bolintineanu ar fi putut să-l calce maĭ cu succes, ar fi fost acela al abstracțiuniĭ absolute, cum sînt d. e. Visul uneĭ nopțĭ de vară, Basmul de iarnă, Ceea ce vreți etc., — iar nu terenul cel grav și teribil cu materia luĭ cea esactă, și cu pretențiunea cea mare de a fi înnainte de toate adevărat.

Supt 6 voiŭ cita piese, care meritä într'adevăr să se represinte, pentru că aŭ poesie, sînt lucrate cu conștiință multă și cu talent mult, deși adevărul nu e tocmaĭ păzit pretutindenea. Acestea's: drama «Rienzi» a luĭ Bodnărescu, dramatisare destul de nimerită a romanului luĭ Bulwer cu aceeașĭ numire, și drama: «Grigore-Vodă» a luĭ Depărățianu — o genială aruncătură pe hîrtie, ruptă în țesătura eĭ, neadevărată și neverisimilă pe alocurea; însă, în orĭ ce cas, maĭ bună decît multe traduceriĭ din francesă, care aŭ avut onoare de a batjocori scena romînă.

Va să zică, de vom face o socoteală conștiincioasă a averiĭ noastre propriĭ dramatice, vom vedea, că-s puține piesele acelea, care prin existența lor nu prostituă Teatrul Național — și adese-orĭ într'un mod precît de corupt pe atît și de barbar și de necult (Vezĭ comediĭ originale ale d-luĭ I. Caragialy).

De aceea eŭ găsesc, că cea maĭ bună idee de a începe un teatru național, e aceea ce a pus-o pe tapet d-nul Lăpĕdatu [1]). Un almanah pe fie-care an, care să conție numaĭ lucrărĭ dramatice, se 'nțelege că bune. D-nul Lapĕdatu și junimea romînă din Paris în genere aŭ ocasiunea de a vedea jucînd artiștiĭ ceĭ maĭ marĭ aĭ Europeĭ și jucîndu-se piesele cele maĭ bune, care astăzĭ cel puțin daŭ tact și ton întregeĭ Europe dramatice. Théatre français, Odeon, Gymnase — iată nume a[l] căror sgomot trece departe afară din marginile Francieĭ, însoțit de prejudiciul frumos al uneĭ valorĭ atît estetice, cît și etice. Subsemnatul nu are înnaintea ochilor săĭ, decît teatrul de curte al Vieneĭ, care și el, de cînd cu demisiunea luĭ Laube, e într'o decadență vădită, și cu toate aceste aerul cel curat, poetic, plin de minte și inimă care-l respirĭ într'o instituțiune clasică, îțĭ insuflă desgustul cel maĭ mare pentru tot libertinagiul de

[1]) Poetul ardelean Ioan Lăpĕdatu (născut la 1844, mort la 1878), care studia pe atunci literile la Paris. Articolul de care face pomenire E. s'a tipărit în *Familia*, V, 1869, No. 42, p. 493.

spirit și de inimă, care înflorește într'o uriciune crasă și nespovedită pe toate celelalte teatre.

Se 'nțelege, că înjghebînd repertoriul cît îl avem, culegînd actorĭ de categoria celora, carĭ i-am văzut rîzînd și la lumina zilei de tot ce-ĭ frumos și bun; se înțelege că ast-fel am putea să deschidem un teatru chiar de azĭ, fără ca națiunea să contribue ca atare un ban măcar, pentru că masa poporuluĭ aleargă cu banul din urmă chiar, pentru a vedea representîndu-se înnaintea sa necuviinți, pe care eŭ, să am o putere, le-aș pune supt privigherea tribunaluluĭ corecțional..., dar oare dacă națiunea ca atare se simte dispusă, ca să contribue pentru înființarea unuĭ teatru național, ea să cadă în aceleașĭ greșelĭ, în care a căzut lumea toată? Oare noĭ să nu învățăm din greșelile altora? Să nu ne folosim de împrejurarea cea în sine favorabilă, cum că simțul poporuluĭ nostru e încă vergin și necorupt de veninul farselor și a operelor francese și nemțeștĭ? — Din contra... să ne folosim de împrejurarea asta așa de favorabilă într'un timp, în care atmosfera Europeĭ întregĭ e infectată de corupțiune și de frivolitate, ca tocmaĭ într'un asemenea timp noĭ să dedăm publicul nostru, folosindu-ne de neexperiența luĭ, cu creațiunile geniilor *poterice*, cu simțeminte marĭ, nobile, frumoase, cu ideĭ sănătoase și morale.

Dar îmĭ va replica cineva, cum că publicul nu va înțelege acele creațiunĭ ale geniilor *poterice*. Într'o privință va avea dreptate; pentru că drept vorbind, direcțiunea asta nobilă a sceniĭ inaugurate în Romînia cu succes de d-nul Pascali prin piese de Scribe și Sardou, această direcțiune pentru Romînĭĭ din Austria va rămîne timp maĭ îndelungat poate neînțeleasă. Causa e foarte simplă. Întăiŭ piesele acelea sînt espunerea unor obiceiurĭ și a uneĭ vieți publice foarte desvoltate, pe care la Romînĭĭ din Austria în genere maĭ nu le găsești, a doua e: cum că autorĭĭ representați, înnainte de toate nu sînt naționalĭ. Prin aceasta nu voiŭ să zic, cum că naționalĭ romînești, ci naționalĭ în genere, autorĭ adecă de aceia carĭ înțelegînd spiritul națiuniĭ lor,

să ridice prin și cu acest spirit pe public la înnălțimea niveluluĭ lor propriŭ. În orĭ ce cas autorul trebue să scrie pentru publicul, ce-'l are ; — deși nu zic, și încă cu tot din adinsul nu voiŭ să zic, ca el să se coboare pînă la publicul luĭ... Această manoperă minunată de-a ridica pe public la sine și de-a fi cu toate aceste înțeles în toate de el, aŭ priceput'o într'adevăr prea puținĭ — ci Germaniĭ și Francesiĭ n'a înțeles'o de fel. Modèle în astă privință sînt dramaturgiĭ spanioliĭ, Shakespeare, și un autor norvegian, Romînilor poate prea puțin cunoscut, dramaturgul Björnstjerne Björnson. Dar un dramarturg e, care întrunind mărime și frumusețĕ, curățenie și pietate adevărat creștină, se ridică cu totul din cercurile cele esclusive numaĭ ale unor clase ale societățiĭ pînă la abstracțiunea cea mare și *poteric*ă a poporuluĭ. Pe popor în luptele sale, în simțirea sa, pe popor în puterea sa demonică și uriașă, în înțelepciunea sa, în sufletul său cel profund știe a'l pune pe scenă Victor Hugo și numaĭ el. Adorator al poporuluĭ și a libertățiĭ, el le reflectă pe amîndouă în contururĭ marĭ, gigantice, pe care adesea-orĭ puterile numaĭ omenești a[le] unuĭ actor nicĭ că le pot urmări cu espresiune. Pe acest bard al libertățiĭ îl recomandăm cu multă seriositate junimiĭ, ce va vrea să se încerce în drame naționale-romîne.

Dar se prea poate, cum că junimea noastră să se *escuse* cu lipsa și sărăcia. Cine vrea să se scuse cu lipsa și cu sărăcia, acela în mine cel puțin nu și-a dat peste omul său, dacă cunoaște limba germană, se înțelege. Operele, d. e., fie-care în parte costă 10 cr. (Philipp Reclam jun. Universal-Bibliothek), cine însă va vrea să studieze piese teatrale clasice în cohesiunea lor cea organică, acela va face maĭ bine să cumpere broșurile din : Classische Theater-Bibliothek aller Nationen (Stuttgart, Expedition der Freya.). Adevărat cum că aceste broșurĭ costă cîte 18 cr. ; însă presintă folosul acela, cum că fie-care din piese e precesă de o întroducere în genere bine scrisă, care espune clar cohesiunea internă și valoarea estetică și etică a pieseĭ. În

genere noĭ nu sîntem pentru traduceri ci pentru compuneri originale; numaĭ aceea voim, ca piesele, de nu vor avea valoare estetică mare, cea etică însă să fie absolută. Ni place şi nouă şi gluma maĭ bruscă, numaĭ ea să fie morală, să nu fie croită pe spetele a ce e bun. Ni place nouă şi caracterul vulgar, numaĭ corupt să nu fie; onest, drept, şi bun ca litera evangheliei, eată cum voim noĭ să fie caracterul vulgar din drame naţionale. Dacă cineva se simte anume dispus să trateze materiĭ tragice, orĭ comice din poporul ţăran, îĭ recomandăm de model pentru cea [d]întăiŭ sublima dramă a luĭ Frideric Hebbel: «Maria Magdalena», pentru cea de a doua comediile cele poporale ale poetuluĭ danes Holberg. Nu să le imiteze, nu să le traducă, ci numaĭ să le aibă de *măsurariŭ*, pentru ce va scrie în acest gen. Sînt bine veniţĭ autoriĭ aceia, carĭ chiar cu talent maĭ însemnat şi-a[ŭ] dat silinţă onestă de a scrie solid şi sănătos fără jignirea moraleĭ şi a cuviinţeĭ —, adese-orĭ încă autoriĭ de aceştia sînt maĭ de preferat de cît de aceia, carĭ strălucesc prin luxul cel bogat al fantasieĭ, prin verva cea plină şi strălucită a spirituluĭ; tot aşa precum adese orĭ e maĭ de preferat apa cea vie, curată, proaspătă. care constitue o condiţiune neapărată a vieţiĭ, înaintea chiar a parfumatelor vinurĭ ale orientuluĭ.

Repet dar, cum că studiul cel serios al dramaturgilor *naţionalĭ*, acela numaĭ poate să ne aducă, ca să compunem un repertoriu naţional romîn, care nu numaĭ să *placă*, ci să şi *folosească*, ba înnainte de toate să folosească.

Al doilea moment în crearea teatruluĭ naţional, sînt actoriĭ. Dacă repertoriul e sufletul unuĭ teatru, actoriĭ sînt corpul luĭ, sînt materia, în care se întrupează repertoriul. Dacă naţiunea romînă se va simţi dispusă de a contribui într'adevăr şi din toată inima pentru un teatru, care să-ĭ facă onoare, ea va crea stipendiĭ pentru actorĭ şi actriţe. Cum că în alegerea acestor stipendiştĭ procedura urmează din însăşĭ natura arteĭ, ca să fie alta decît la conferirea stipendiilor pentru specialităţĭ, asta se înţelege de sine, şi

nu cred c'aș avea nevoe s'o dovedesc. Care însă e acea procedură, îmi reserv, cu bunăvoința d-stră, de a o desvolta altă dată în coloanele stimatului Domnieĭ-voastre ziar [1]).

Ca un postscript voĭ adauge un consiliu *esențial*, acela adecă de a nu imita autorĭ de limbĭ oculte, carĭ n'au făcut calea în jurul lumiĭ, d. e. ruși, maghiarĭ, sîrbĭ —, din causa simplă, cum că aceștia au în adevăr cîte ceva original care place, însă elementul etic din eĭ e infectat. Ast-fel de autorĭ plinĭ de spirit și originalitate, carĭ cu toate aceste sînt răĭ, avem și noĭ în sfera literaturiĭ dramatice. Să maĭ citățm încă odată pe d-niĭ Alexandri și Milo? O declarăm, cum că după cele ce am spus, nu trebue nimenĭ să-șĭ facă o idee mică despre acești literați romînĭ; căcĭ o idee *rea* (care-ĭ a noastră), nu e încă o idee mică. Din contra, cine vrea să studieze caracteristica, fisionomia psichologică, originalitatea poporuluĭ romînesc, pe acela îl consiliăm cu tot dinadinsul să studieze comediile d-luĭ Alecsandri.

2. Despre curentele filologice romînești din Bucovina [2]).

— O POLEMICĂ —

După faimoasele critice, în sine bine scrise, ale d-luĭ Maiorescu, trebuia neapărat să iasă la lumină o școală a sa de partisanĭ, care minus spiritul de-o fineță femenină și minus stilul bun și limpede al d-sale, să aibă și ea aceleași defecte, ce le are părintele, aceiași ridicare la nivelul

[1]) Redacția *Albineĭ* adaoge aicĭ, între parentese: «Vom primi cu bucurie. Red.». Dar cu toată prevenirea redacțieĭ, articolul anunțat n'a maĭ apărut și nicĭ se va fi scris vre-odată; cel puțin nu i-am găsit vre-o urmă printe hîrtiile poetuluĭ.

[2]) Publicat cu iscălitura autoruluĭ, supt titlul «*O scriere critică*», în ziarul *Albina* din Pesta, 1870, No. 3 și 4 ($^{7}/_{19}$ Ian. și $^{9}/_{21}$ Ian.), ca foileton, pp. 2—3. Reprodus în «M. Eminescu. *Diverse*». Șaraga pp. 76 și urm.

secoluluĭ al 19-lea, acelaș aer de civilisațiune și gravitate, care din nenorocire sînt numaĭ o mască, ce ascunde adese-orĭ numaĭ foarte rău tendința cea adevărată și ambițiunea personală. Asemenea cum Kant cu sistema luĭ filosofică a ridicat ca din nimica o oaste de ex- și aplicătorĭ aĭ săĭ, tot așa, în analogie, după criticile numituluĭ domn, trebuia să se ivească o școală întreagă de criticĭ saŭ criticastri; — singura diferință dintre amîndouă școalele e doar asta că partisaniĭ luĭ Kant știaŭ d. e. că baronia nu aduce de moștenire știința saŭ geniul, și că nu e destul ca să aibă cineva un privilegiŭ — chiar cu pajură împărătească fie —, pentru ca să aibă la dispositiunea sa imperiul cel vast al științeĭ filosofice. Adepțiĭ școaleĭ romîne de filosofie, sînt cu mult maĭ încrezuțĭ și mult maĭ nejenațĭ: baronia și nimbul poetic sînt un drept, nu la critică, ci pînă și la batjocură, pînă și la persiflaj asupra acelora, carĭ ar avea cutezarea de a fi de o opiniune contrară. În locul nihilismuluĭ sincer adese-orĭ și onest al unora din autoriĭ noștri, carĭ poate nicĭ nu pretindeaŭ alt-ceva de la public, de cît ca să li cedăm onoarea de a fi autoriĭ noștri nesalariațĭ, s'a ivit acuma alt nihilism — cel savant și pretențios, care uitîndu-se cu dispreț din fruntea și prin ochiĭ secoluluĭ asupra a toțĭ și toate, se crede la nivelul învățăturilor (analog al politicilor) din Germania saŭ Europa civilisată, pentru că a învățat, saŭ maĭ bine n'a învățat în școalele de pe acolo.

În casul de față avem a face cu unul din avangardele celor mulțĭ, carĭ vor urma, adică: cu o broșură a uneĭ avangarde, întitulată deplin astfel: «Puține cuvinte despre coruperea limbeĭ române în Bucovina de D. Petrino (Cernăuțĭ 1869. Tiparul luĭ Bucovicki și Comp.»). — Introducerea broșuriĭ e în poesie, *recte* în versuriĭ. Întîiŭ poesia. Cu inima sdrobită autorul plînge în strofa întîia, că nimenĭ nu alină durerea dulceĭ Bucovine, ci o lasă prada minciunilor celor turbate, care încep cu «uae» și se sfîrșesc în «ciunĭ». In strofa a doua, autorul face pe Romîn negru și

[pe] vînzătorul Iuda-l face *rumîn*. Iară bine! Strofa a treia, de clasică ce e, nu putem să nedreptățim publicul și să nu i-o redăm. Ea sună:

Să piară în «*Leptura-i*» rumînul *papălapte*
Ear tu o Bucovina *cetind* a ta *dreptate*
In munți, în văi, în codri; acolo *vei sêmți*
C'al Românieі sóre el nu-ți v'a asfinți.

Iată o strofă în care un om de merite (mort nota bene, pentru că dac'ar fi fost viu, cine știe dacă autorul ar fi cutezat-o), merită de la maĭ mult decît sumețul poet lingușitoarea apostrofă de papă-lapte; o strofă în care dreptatea (în loc de: adevăr, realitate) se citește 'n munți, și asfințitul soareluĭ nu se vede, ci se *simte*. Fiind-că în strofa a patra poesia trebuia să culmineze, apoĭ vine și Ștefan, umbra cu glas răsunător, și zice în limba rumînuluĭ popor următoarele vorbe, pe care Ștefan, pe cînd trăia, sigur că nicĭ le visase, — uite-le 'ntregĭ acele cuvinte profetice:

In libertate este frumosul ideal!
Deci calcă în picióre *glodul «cunfaeșunal!»*

Aceste două șire nu sînt importante numaĭ din punctul de vedere al gloduluĭ confaesunal, cu care se îmbală gura luĭ Ștefan-cel-Mare; ci încă și din acela, că pune broșura toată în lumina eĭ adevărată și arată scopul cel adevărat al eĭ. Autorul se vede partisan al uneĭ libertățĭ care, mulțămită simțuluĭ celuĭ sănătos al Bucovinenilor, va rămînea pentru eĭ un ideal etern nedorit; și apoĭ manifestă o ură cumplită și strivitoare contra gloduluĭ confaesunal, adecă confesional. Și de ce autorul e inamicul ideiĭ confesionale, a acelora adecă, care pretind și țin la aceea, ca școalele din Bucovina să rămînă confesionale?

— Pentru-că autorul e la nivelul secoluluĭ al 19-lea, ne va răspunde vre-un sărman neinițiat în misteriile faptelor ce se țes în Bucovina.

— O nu, Domnilor, causa e cu mult mai joasă de cum o credeți d-voastră. Se știe, cînd e vorba de causa confesională în Bucovina, pe a[ĭ] căreia agitatorĭ unii îĭ combat și blamă, se știe că nu e decît causa averilor națiunii romînești din Bucovina, că națiunea, supt numele de confesiune, e proprietară de drept a unor averĭ întinse, că confesiunea e garanția dreptuluĭ și numele în care te bați, și că apărînd confesiunea proprietară de fapt a averilor, aperĭ averile drepte din moșĭ strămoșĭ ale națiunii, pe care domniĭ politicĭ pe picior mare ar vrea să le vadă secularisate —, deși secularisarea, de ar fi posibilă, nu e decît în dreptul guvernuluĭ Romînieĭ. Știu eu că domniĭ o văd, că *așa este*, și că numaĭ ambițiunile și șansele, ce li presintă viitorul *in spe* și federalismul monstruos, ce-l proectează unii din Slavĭ, îĭ fac să nu vadă că *așa este*. Știm noĭ, că sînt domnĭ, carĭ odată erau pentru unirea strînsă a Bucovineĭ cu Viena, pentru ca Domnia lor, capacitățile cu stema 'n frunte, să-și poată preîmbla mîndria baronească prin lumea cea mare saŭ pe jumătate mare (demi-monde) a Vieneĭ, cu aerul cel maĭ diplomatic și maĭ aristocrat din lume. Știm asemenea, că tocmaĭ aceia ar voi azĭ anexarea poate la Galiția — la juna Polonie —, pentru-că li se presintă din noŭ ocasiunea de a se amalgamisa Domnia-lor baroniĭ cu conțiĭ vechĭ și cu familiile ruginite polone. Din fericire, puținĭ dintre boeriĭ Bucovineĭ sînt cuprinșĭ de această amețeală. Boerimea Bucovineĭ, demnă de toată stima și încrederea, a știut și va ști să fie totdeauna în fruntea națiunii, din a[l] căreia sîn puternic s'a ridicat; — dar cum că asemenea visurĭ esistă, e fapt; cum că ele însă nu se vor realisa nicĭ-odată, o promitem pe conștiința viguroasă a Dieteĭ Bucovineĭ, pe a[ĭ] căreia delegațiĭ, nicĭ ridicolul ce li se aruncă în față, nicĭ dușmănia guvernuluĭ nu-ĭ va opri de-a vorbi deocamdată *poate defectuos*, dar totuși *numaĭ* romînește, de-a simți însă cu atîta maĭ bine și etern romînește. Dumnezeul mulțimilor însetate de dreptate a început să adieze

cu sufletul său de foc și prin flamurele noastre. Sus flamura jos masca!

Dacă acusațiunea ce li s'a făcut prin rîndurile de mai sus, e nedreaptă, e treaba Domnilor ca prin *fapte*, nu vorbe să dovedească contrarul [1]).

După introductiva poesie (?), c'o întrebare în parentese, pe care o punem noi, vine prefața — în care autorul spune că: silit de împrejurări foarte critice, care în timpul de față amenință a *pierde* pentru vecie poate *limba* și *caracterul național* al poporului romîn din Bucovina, el a hotărît să trimeată în public broșura sa. Spune apoi, că ființe denaturate din însuși sînul națiunii, cutează să răpească odorul limbii părintești, schimonosind-o spre *glorificarea lor personală* întru atîta, încît să fie neînțeleasă de ori-cine nu ar cunoaște *toate limbile* europene. Țăranul — zice d. critic — se vede deodată depărtat de noi, țăranul de la care am trebui să învățăm limba, căci el a fost acela, carele a păstrat-o în lupta timpurilor curată și românească. Și astfel păcătuind ei (veți vedea cine), ne răpesc limba vorbită de milioane de Romîni, cărora ei ne înstrăinează cu totul și prin aceasta chiar ne răpesc posibilitatea unei existențe naționale.

Cum că *ei* nu au schimonosit, ci au deșteptat la viață limba română și cu ea simțul național, și cum că au făcut-o spre *glorificarea lor personală* și (fie zis de noi) eternă, asta e prea adevărat: și nu negăm, nu putem s'o negăm —; cum-că însă *ei* ar fi avut intențiunea de a depărta pe țăran de *d-ta*, d-le critic, asta nu poate fi adevărat, decît în casul,

---

[1]) Aicî, redacția *Albinei* adaogă în parantes următoarele observări: «Ne permitem o mică observare: Baronul Petrino, autorul de care ni e vorba aci, aparține — pe cît avem norocirea să-l cunoaștem — la partida națională română. Altul este baronul Petrino, cel federalist. Așa dară aserțiunile de aci se trimiseră la adresa schimbată. Urma la vale încă mai ceva de acestea. Dar reservăm însuși d-lui Petrino, căci el e în drept să replice, și noi l'așteptăm. Se înțelege că această mică schimbare de adresă, nu micșorează de fel valoarea obiectivă a acestei critice, și deci o continuăm».

cînd *d-ta singur* veĭ fi voind să te depărtezĭ de el. Pentrucă *cine sînt aceĭ eĭ?*

Uite și răspunsul în capitolele I și II ale cărticeleĭ; primo, egoiștiĭ de filologĭ; secundo: Societatea pentru cultura și literatura poporuluĭ romîn din Bucovina.

Autorul e nedrept, de nu și ceva maĭ mult de cît nedrept. Zice că filologiĭ și societatea din Bucovina aŭ de principiŭ de-a se depărta de limba poporuluĭ, — noĭ și lumea, din contră, pretindem a ști, că tocmaĭ eĭ și ea sînt aceia, carĭ vor să rămînă cu și *numaĭ* pe lîngă popor; — și că poate modul de a rămînea *pe lîngă el* e defectuos, nu însuși principiul în sine. Și cum că filologiĭ și Societatea Bucovineĭ voiaŭ să rămînă pe lîngă popor, și cum că numaĭ *modul* de a rămînea pe lîngă el e ceea-ce bate la ochĭ, dovedesc însă-și exemplele ce d-sa le citează în capitolul III, adecă: limbămînt, tîmplămînt, însușieț̦iv, meniciune, lecturariu ș. a., creaț̦iunĭ ale bătrînuluĭ Pumnul, care 'n amorul său cel nemărginit pentru limbă, în încrederea cea sfîntă, ce-o avea în puterea creatrice a limbeĭ, nu primea în ea nicĭ vorbele grece: gramatica și istoria, nicĭ vorba greco-slavă: carte de citire. Mi se va spune, poate, că părerea luĭ Pumnul nu e bună. Dacă nu e bună, aceea însă stă, că *cronistice* e dreaptă și scusată. După estremul latinităț̦iĭ, a etimologismuluĭ absolut, inaugurat de bătrînul Petru Maior, care scria construcț̦iunĭ latine în romînește (estrem, ce pentru deșteptarea noastră din apatia lungă față cu latinismul, era neapărat trebuincios), după ridicarea la potență a aceluiaș estrem de către următorĭ, trebuia neapărat să vină contra luĭ estremul *fonetismuluĭ* absolut, a iubiriĭ nemărginite a limbeĭ numaĭ romînești și esclusivitate față cu limba latină și cele surorĭ. Aceste extreme aŭ fost condiț̦ionate de însășĭ natura lucruluĭ, — nu poț̦ĭ *defige*[1]) mijlocul uneĭ liniĭ, pînă ce nu veĭ fi aflat punctele eĭ cele estreme. Însuși d. critic nu e espresiunea poporuluĭ, cum pretinde a fi, nu represintă cu fidelitate legile

[1]) Ardelenism-latinism, pentru: (a) *statornici.*

ce se manifestă ca domnitoare în limba poporuluĭ de jos, ci se ține, fără de a o ști, însușĭ de factiunea literaților, carĭ cred a fi găsit calea de mijloc între foneticĭ și etimologĭ — un juste-milieu cum s'ar zice.

Tot în capitolul III, dl. critic *impută* [1]) delegaților patrioțĭ, carĭ aŭ vorbit romînește în dietă, greșelele, ce după d-sa, eĭ le-aŭ comis în limbă. — Dacă eĭ nu-șĭ știŭ limba (ceeace noĭ n'o zicem) —, aŭ însă cel puțin patriotismul de a vorbi așa cum o știŭ, răŭ; cînd alțiĭ, carĭ se laudă că o știŭ bine, nu o vorbesc nicĭ răŭ măcar, adică n'o vorbesc *de fel*. Care e maĭ bună dintre aste două? Lăsăm ca să judece publicul cititor.

În capitolul IV, criticul îl laudă pe dl. Alexandri și-l face regele poeților, lucru la care aplaudăm și noĭ, pînă ce vom avea și un împărat al poeților, care adică să-l întreacă pe dumnealuĭ, ceea-ce, spus fără compliment, — va fi cam greŭ, de și sîntem de o natură care nu disperă nicĭ-odată. Abstragem însă autoritatea ce i-o dă criticul în materie de linquistică și în prosă. Prosa d-luĭ Alexandri nu e nicĭ-odată șĭ nicăerĭ la înnălțimea poesieĭ. Proseĭ îĭ trebue raționament solid —, și 'n prosa d-luĭ Alexandri nu e de cît spirit și jocurĭ de cuvinte, ceea-ce îĭ dă un timbru cu totul femenin: căcĭ spiritul — zice Jean Paul — este raționamentul femeiĭ. Cît despre aceea, că *Foaia* [2]) ar fi desfigurat ortografia autoruluĭ, se explică dintr'aceia, că Foaia, ca organul și expresiunea uneĭ sisteme linquistice oare-care, trebuia să-șĭ rămînă pe cît îĭ dă mîna consecință cu principiul ce și-l *statuase* [3]) —, și subliniem «pe cît îĭ dă mîna»: pentru că sîntem siguri, că la pretențiunea expresă a autoruluĭ de a i se respecta ortografia, redacțiunea Foiĭ ar

---

[1]) Latinism-ardelenism, pentru: *le aruncă* în față; *îĭ dojenește*.

[2]) De înțeles *«Foaia Soțietății pentru literatura și cultura română în Bucovina»*, Cernăuțĭ, redactorĭ: pentru anul I-iŭ Dr. Ambrosiŭ Dimitrovița; pentru aniĭ II-V Ion a luĭ G. Sbiera; a apărut de la 1865 pînă la 1869.

[3]) Latinism-ardelenism, pentru: *statornicise*.

fi cedat [1]) de sigur — după cum am văzut d. e. în unele articole ale d-lor Hurmuzachi, în care, o al autorilor e respectat de către corectorul Foii, lucru ce m'a făcut a presupune, că poate înșiși autorii ar fi pretins această respectare.

În capitolul V. criticul nostru vorbește despre germanismii ceĭ strecurați și țesuți în bătătura scrierilor ce se publică în Foaie; adică rumegă — o copie cam infidelă a d-luĭ Maiorescu — ceea-ce a zis acesta în *Convorbirile Literare* despre limba romînă în ziarele din Austria (vezĭ *Transilvania*, organul Asociațiunii [2]). Cum că însă asta nu e de fel vina disgrațiaților redactorĭ, carĭ aŭ învățat a-și construi cugetările în nemțește și ungurește, asta e și maĭ adevărat; și cu atît maĭ bine pentru eĭ, dacă într'o limbă ce o *mînuesc* [3]) cu greŭ, urmăresc maĭ toți scopurĭ așa de înnalte, așa de nobile, în cît în focul urmăririĭ, uitîndu-se pe eĭ înșuși, strecoară în construcțiunĭ germanisme saŭ maghiarisme. Eĭ aŭ *învățat* în școlĭ, în carĭ criticul nostru n'a învățat, și de aceia eĭ aŭ, de nu dreptul, cel puțin scusa de a comite greșelĭ așa de micĭ și care asupra fondului se tușează. Dac'am fi însă răutăcioșĭ, am putea arăta că și dl. critic e capabil de germanisme, și nu ca să dovedim, ci numaĭ ca să-l avisăm ușor, vom scoate două treĭ; d. e.

1. Vorba *îmbucurător* (pag. 9) e traducere ad. literam a nemțesculuĭ *erfreulich* —, și-l sfidăm pe dl. critic de a o regăsi în limba poporuluĭ saŭ în vre-o carte netipărită în Ardeal orĭ Bucovina.

2. Și aceasta-ĭ prea lesne a *arăta* (sehr leicht *zu zeigen*), în loc de prea lesne de arătat (pag. 19).

3. *Find însă omul silit* (pag. 19), în loc de omul însă fiind silit etc. Am fi putut s'o urmăm, dar ne temem de a nu

---

[1]) În *Albina*: «ar fi *ces*» (forma latinistă).

[2]) «Asociațiunea pentru cultura și literatura poporuluĭ romîn» din Sibiiŭ.

[3]) Germanism și acesta, format după analogia verbuluĭ *hand* (mînă)-*haben* = a deprinde, a întrebuința.

voi să probăm ceea ce nu putem proba, cum că autorul adică ar fi învățat în școlĭ nemțeștĭ; apoĭ nicĭ ni place, nicĭ avem timpul de a ne ocupa de secăturĭ și greșelĭ de virgulă, pe care timpul și școalele romînești ale viitoruluĭ le vor șterge cu desăvîrșire și din graiŭ și din scris. Eŭ din partea mea, sînt maĭ puțin lugubru de cît d-l critic, și deși țin la desființarea acelor greșelĭ, totuși nu văd în existența lor *desnaționalisarea noastră și corumperea poporuluĭ romîn*.

In capitolul VII, autorul scoate ochiĭ Foiĭ cu cîte-va vorbe strecurate în coloanele eĭ, rămășițe negreșit ale uneĭ forme de guvern, ce esista erĭ, și există parte încă și azĭ, rămășițe care se vor șterge neapărat deodată cu rădăcina, cu causa lor: *feudalismul* și *absolutismul*. Vorbe ca Ilustritate. Serenissim, Reverendissim ș. a. în Romînia ar fi deja ridicole; în Austria nu, căcĭ sînt rămășițile justificate ale unor timpĭ abia trecuțĭ.

Tot în capitolul VII, îĭ place d-luĭ critic să surîdă asupra fundațiuniĭ pumnulene (Fondul ce se crează pentru eternisarea memorieĭ luĭ Pumnul). Voĭ să obiectez și aicia vre-o două-treĭ vorbe, nu numaĭ asupra acesteĭ alusiunĭ, ci și asupra aceleia, ce o face în întroducere («papă-lapte»).

Pentru că e vorba de o persoană, mă voĭ adresa și eŭ de-a dreptul la persoana d-luĭ critic. Persoana asupra căreia aveți bunătatea a face alusiunĭ, atît de delicate, Domnul meŭ, a încetat de mult de a maĭ fi numaĭ o persoană simplă. Nu maĭ e muritorul slab, muritorul plin de defecte pămînteștĭ, nelimpezit încă de eterul opiniuneĭ publice; — nu!, el e personificarea unuĭ principiŭ, sufletul — nemuritor neapărat — care a dat consistența și conștiința națională maselor și a făcut din ele o națiune; — mase, care cu toată nobilimea, cu tot clerul, cu toate averile, începură a nu se maĭ înțelege pe sine, a nu-și pricepe ființa și natura ce era comună, și care face ca masele să fie, pe neștiute chiar, părțile unuĭ singur întreg. Întru realisarea principiuluĭ săŭ, *omul* ce-l personifică, a întrebuințat mijloace,

care în detaliŭ d-tale nu-ţi plac, pe care le găseşti. ca tot ce e omenesc : necomplecte, defectuoase, să zicem chiar rele. Combateţi atuncĭ mijloacele, Domnul meŭ, combateţi-le în defectuositatea lor, şi nu persoana, individul, principiul săŭ cel bun, care toate în sine aŭ a face puţin cu vestmîntul defectuos saŭ ba, cu care o îmbracĭ. Geniul în sdreanţă saŭ în vestminte aurite, tot geniŭ rămîne ; ideea sublimă exprimată [1]) chiar într'o limbă defectuoasă, tot idee sublimă, rămîne, şi principiul cel mare şi salutar, acelaş rămîne aplicat prin mijloace greşite chiar. Şi dacă combateţi formele esterioare ale fonduluĭ, băgaţi de samă a o face din punct de vedere absolut ; — estetic, rece şi judecător raţionalist al formeĭ, combateţi-o cu rigoarea şi seriositatea convicţiuniĭ, nu cu pamfletul ridicol şi fără preţ, care detrage întotdeauna maĭ mult autoruluĭ săŭ, de cît celor persiflaţĭ prin el. Nu rîdeţĭ, Domnilor, de *lepturariu ;* pentru că secaţiunea sa de pe alocurea e oglinda Domnieĭ-Voastre proprie; nu rîdeţĭ de nihilismul săŭ, pentru că e al D-v. — Şi dacă e vorba pe masca jos !, apoĭ masca jos de la toţĭ şi de la toate, ast-fel încît fiecare să-şĭ vadă în fundul puţinătăţiĭ sale. — Dacă apoĭ lepturariul a exagerat în laude asupra unor oamenĭ, ce nu maĭ sînt, cel puţin aceia, mulţĭ din eĭ, aŭ fost pioniri perseverenţĭ aĭ naţionalităţiĭ şi aĭ Romînismuluĭ — pioniri, soldaţĭ gregarĭ, a căror inimă mare plătea poate maĭ mult de cît mintea lor, e adevărat !, — care însă de nu eraŭ geniĭ, eraŭ cel puţin oamenĭ de o erudiţiune vastă, aşa precum nu există în capetele junilor noştri dandy. Aceĭ oamenĭ, aceĭ istoricĭ, carĭ aŭ început istoria noastră cu o minciună, după cum zice d. Maiorescu, — de aŭ scris tendenţios şi neadevăr[at], scusa cea mare nu o găseştĭ tocmaĭ în tendinţa şi neadevărul lor? Trebue cineva să fie maĭ mult de cît clasic, pentru de-a pretinde de la cel persecutat, de la autorul condemnat la ardere de viŭ, ca părăsit şi scepticisat de

[1]) În text: *expresă* (latinism).

durerĭ, să fie în toate drept, în toate nepărtinitor, ba poate și filantrop față cu inamicii săĭ de moarte. Cu toate astea, rămînem datorĭ cu răspunsul la întrebarea, dacă Șincaĭ, ca un adevărat martir, ce-a fost, nu a rămas drept și nepărtinitor pînă și cu inamicii. Șincaĭ — chiar dacă n'ar fi atît de mare, cum pretindem noĭ că este, totuși el a fost la înnălțimea misiuniĭ sale — la o înnălțime *cronistice* absolută; pentru că dacă criticul ce-l califică de minciunos, ar fi avut bunăvoința de-a cerceta istoria istorieĭ, atuncĭ ar fi putut băga de samă, că procesul întru scrierea istorieĭ la orĭ-ce națiune, se începe maĭ întăiŭ și constă din cronografie, *cu* saŭ *fără* tendință, din culegerea de prin toate părțile a materialuluĭ.

Dominarea critică asupra acestuia și cîștigarea unuĭ punct de vedere universal, din care să judecăm faptele, e fapta unor timpĭ mult maĭ tîrziĭ, de cît aceia, a cărora caracteristică și espresiune a fost Șincaĭ; deși nu i se poate disputa că chiar în forma supt care apare, în totalul săŭ domină o singură idee, aceea a Romînismuluĭ, carea ca asemenea face din opera sa o operă a științeĭ, în loc de a rămînea numaĭ o culegere nesistematisată de fapte istorice. Dacă acest mod de a trata istoria e speculativ, saŭ e empiric și pragmatic, lăsăm la judecata istoricilor noștri competenți. — Ne ținem de datorința noastră, a aduce aminte că nu ne simțim îndestul de capabilĭ, ca să apărăm, cum se cade, oameni ca Șincaĭ și ca Pumnul... oameni, carĭ apoĭ nicĭ nu aŭ nevoie de apărarea noastră saŭ a alt-cuiva, pentru de a rămînea cum sînt, adecă nemuritorĭ și marĭ.

Aduc aminte publiculuĭ, că țipetul ce-l face criticul, cum că Societatea în contra unificăriĭ limbiĭ și a ortografieĭ, se paralisă de sine prin declararea de mult făcută de acea societate, că ortografia și sistema urmată de ea, sînt provisoriĭ, pînă ce se va *statua* printr'un organ competinte sistema și ortografia, ce va avea a le urma tot Romînul ca obligatoare.

In fine declar, cum că părerile ce le-am emis asupra di-

feritelor sisteme linquistice, sînt cu totul subiective și nu aŭ pretenţiunea de a controla întru cît-va lucrările vre-unuĭ sistem; nefiind filolog de competinţă, declar eŭ însumĭ că opiniunile mele sînt cu totul personale și nu merită de a turbura lucrările filologilor noștri — carĭ, autorităţĭ știinţifice, lucrează după alte considerante de cît ale mele.

Finesc critica asupra fonduluĭ broșurĭĭ — declarînd, că aș fi putut arăta autoruluĭ eĭ mult maĭ multe neconsecinţe în contra a însăși părerilor ce le stabilește [1]); — n'o fac însă, pentru că nu voĭ ca critica mea să fie meschină și *de virgule*, — nu din causa, că eŭ nu le-aș ști pune, ci numaĭ pentru că-mĭ place a crede că literaţiĭ noștri *știŭ*, numaĭ *uită* a le pune.

Să vedem acuma forma supt care ni se presintă critica.

Merită broșura numele de critică?

Să vedem.

Cînd cineva califică pe un om cu epitetul, puţin măgulitor, de nebun și asta numaĭ din causă: pentru că acel om are nefericirea de a fi de o opiniune contrară celeia a criticuluĭ, — ne va ierta lumea, dacă nu vom fi în stare să numim această procedură: manieră și educaţiune bună.

Trebuia apoĭ să maĭ știe, că lovind cu măciuca în demnitatea unuĭ om, înseamnă a uita că măciuca are două capete — și că adversarul pe care și l-a făcut, are *dreptul* de a califica cu aceleași epitete dulcĭ și măgulitoare. Prin toată broșura se ţese tendinţa, de a lovi maĭ cu deosebire într'o persoană, care prea nobilă și prea recunoscută de opiniunea publică, nu-și va pune mintea cu asemenea împunsăturĭ de ac [2]).

---

[1]) În text: «stabilează».

[2]) Persoana, la care se face alusie, nu se poate ghici din broșura luĭ Petrino, pe care am consultat'o în biblioteca Academieĭ Romîne («Puçine cuvinte despre coruperea limbeĭ române în Bucovina», de D. Petrinŏ. Cernăuţiĭ 1869, tiparul luĭ Bucoviecki și Comp., pp. 26 în 8⁰ mic). Să nu fie redactorul de atuncĭ al *Foiĭ*, Ion a luĭ G. Sbiera?

Critica d-sale, — și ne permitem mult numind-o ast-fel — dac'ar fi avut consecința puterii sale, ar fi putut să rămînă în limitele demnității, chiar nejudecînd alt-fel decît din așa numitul punct de vedere vulgar, fără pătrunderea științifică — (lucru, care n'ar fi apărat'o, se'nțelege de sine, ca adevărurile sale obiective să nu fie de cît părute, de cît erori subiective), — critica d-sale, pusă pe calea criticii filosofice, ar fi avut meritul adevărului absolut; — supt forma însă în care ni se presintă, cu spărturile ei de pe ici, de pe colea, prin care pătrund razele murdare ale politicei zilei, cu aruncătura una peste alta a unor observațiuni fără sistemă, nepătrunse de un singur principiu, — fie acel principiu usul, fie etimologismul, fie fonetismul, fie combinarea amîndurora, ast-fel... riscăm mult numind'o critică.

Declar, că fără să combat nici pro nici contra celor combătute de d-l critic, — n'am vrut de cît să spun, că și critica își are limitele sale, că și ea nu e doară proprietatea usurpată a așa numitelor genii pierdute cu batjocurile lor cele mici, cu sarcasmele lor meschine, a acelor desperados, cari cred cum că lumea și știința e a lor tocmai pentru că nu e a lor; ci și critica e a oamenilor cari au pătruns, au înțeles obiectul așa cum el trebue să fie înțeles, adică fără scrupule, fără prejudeț subiectiv. Apoi părerea mea sinceră, ca să nu zic amicală, ce voi a o espune d-lui critic, e că nu e acesta mijlocul de a desbăra pe oameni de relele obiceiuri și de defectele lor mici sau mari. Mijlocul ce-l întrebuințează d-sa — chiar de-ar fi pentru realisarea unui scop bun —, totuși nu servește de cît spre a oțări mai mult sufletele și a le face să persevereze în calea apucată odată.

Și apoi exprimîndu-i această părere a noastră, cine știe dacă n'o facem mai mult în interesul juneluĭ nostru critic de cît într'acela al adversarilor săi. Ce ar fi d. e., dacă un spectru, inamic neîmpăcat al goliciunii de ideĭ, fie asta îmbrăcată pînă și în vestmîntul cel *sînt* al versurilor, ar arunca razele sale pătrunzătoare și recĭ în mormîntul de versurĭ ale juneluĭ nostru poet?.. Ce palide și ce desfigu-

rate ar părea ele, cînd *acuma* sardanapalisă încă în opiniunea cea încîntată a publicului, și poate tocmaĭ grație aceleĭ foĭ a Societățeĭ umilite, pe care d-sa o blamă, și care poate tocmaĭ din causa umilinții sale n'a deșteptat încă ochiul ager al criticeĭ adevărate, ce tae fără scrupul și misericordie tot, din fibră în fibră. — Am cetit cum că în America ar fi o fată cu două capete și că un poet ar fi compus o poesie despre ea... Dar poesia era ciudată... Eĭ îĭ lipsea tocmaĭ partea, ce o avea prea mult eroina sa. — Oare poesiile juneluĭ literat n'ar avea în ochiĭ criticeĭ adevărate soarta poemeĭ americane?

EPOCA DE LA 1874—1877.

STUDII, ARTICOLE ŞI NOTIŢE POLITICE

1. Influenţa Austriacă asupra Romînilor din Principate. [1])

Influenţa aceasta, fiind maĭ cu seamă actuală, are desavantajul de a nu sta înnaintea noastră ca un şir de fapte complinite, ca ceva rotunzit, ci ne încunjoară din toate părţile, trăim supt presiunea eĭ, e asemenea unuĭ demon din poveşti, pe care îl zăreştĭ orĭ încotro te-aĭ întoarce, din care causă începe a ţi se năzări şi acolo unde nu e. Pentru a cunoaşte maĭ bine raportul, în care aceste două elemente, cel românesc şi cel austriac, ar trebui să intre, vom trebui să le caracterisăm asemenea unuĭ chimist şi să stabilim proporţia puterilor în joc, avantajele unuia din elemente, desavantajul celuilalt. Ce vedem dar la cea [d]întâĭ privire? Pe de-o parte un stat mare, avînd razimul său spriritual în culta Germanie, stăpînind supt un sceptru popoare foarte deosebite, nemulţămite cu supremaţia a două elemente numeric micĭ, un stat căruia îĭ lipseşte condiţia principală a unuĭ stat, şi cu toate acestea are justiţia şi administraţia cum se cade, negoţ, industrie, ba chiar o mişcare ştiinţifică destul de însemnată. Pe de altă parte întîlnim un popor mic, a căruĭ populaţie agricolă, a căruĭ inteligenţă consistă dintr'un element omogen, dar a[le] căruĭ funcţiĭ vitale sînt mare parte împlinite de străinĭ.

[1]) Studiu rostit de autor, ca *prelegere publică* a cercului *Junimeĭ*, la 14 Martie 1876, în Iaşĭ, şi publicat în Conv. lit. X, 1876, 1 Aug., pp. 165 şi urm. Reprodus în «M. Eminescu, *Diverse*», pp. 36 şi urm.

În adevăr negoțul de import și export, cel din lăuntrul țării, drumuri de fer, manufactură, c'un cuvînt circulația sîngelui social e împlinită de străini, și dacă întrebăm care element parazit a intrat cu sistemul său de arterii în organismul vieții noastre naționale, vom trebui să răspundem: în cea mai mare parte *cel austriecesc.*

În ce consistă deci puterea Austriei, căreia îi lipsește înlăuntrul său unitatea voinței? Ce lipește elementele sale, vecinic în discordie, încît acestea constituesc o putere atît de mare? În privirea aceasta vom trebui să consultăm istoria. Imperiul roman în decadență dedese naștere unei religii cosmopolite, care continua oare cum cultura și ideile antice, deși supt o formă foarte modificată. Aceasta era religia creștină — mai cu samă ramura catolică. Catolicismul întinsese peste Europa un painjiniș subțire de idei religioase, ostașul îmbrăcat în fier al Romei vechi se schimbase în miles ecclesiae, îmbrăcat în rasă; astfel se formează o putere nevăzută, pretutindeni străină și pretutindeni acasă, care încerca a realiza idealul imperiului universal. Imperiul, care se formează supt acest painjiniș, se numește imperiul roman. Casa domnitoare care se pune mai cu succes în serviciul acestui ideal, este Casa de Austria. Dela Carol al V-lea se lățise ideea unei monarchii universale a Creștinătății, cu moartea lui s'a amînat proectul, dar familia n'a renunțat la culmea dorită, la răspîndirea sfintei monarchii peste Europa întreagă. Înnaintea acestui pericol sta Europa la începutul războiului de 30 de ani. Și într'adevăr Casa era în toate condițiile pentru realisarea scopurilor sale. Spania supt Casa de Austria avea la dispoziție țările cele mai bogate ale Europei și ale globului: Lombardia, Țările de jos, Portugalia și împreună cu aceasta puterea ei comercială, aurul Americei și nemăsuratele mărfuri coloniale ale Indiei asiatice, încît Baco de Verulam esclamă, că puterea Spaniei este cea mai mare din lume. Afară de acestea avea pe atunci cea mai puternică armată, ea ținea numai în Flandra 40.000 de oameni, în Milan 15.000. Oastea

sa număra 120.000 pedestri și 20.000 călări, o oaste cum toate țările creștine de pe atuncĭ n'ar fi putut-o înjgheba ; apoĭ o flotă urieșească și avere îndestulă spre a o înmulți în orĭ ce moment. Linia germană a Caseĭ de Austria intrase în trupul Franțeĭ cu Alzasul și Lotaringia, care erau ale împăratuluĭ germanic. Franța era împresurată din patru părțĭ, la sud-ost cu Italia, la nord-ost cu imperiul germanic, la sud cu Lusignan și Burgonia, la nord cu țările de jos păn' în Saôna. Era strimtorată și primejduită în grad suprem. În Suedia Casa introdusese intrigĭ împotriva luĭ Gustav Adolf, spre a aduce pe tron linia *catolică* de Wasa, care domnea în Polonia, căcĭ după ideile vremeĭ aceleia, în care legitimismul era în floare, Gustav Adolf trecea de usurpător. Spania făcuse planul de a pune mîna pe marea Baltică, *mama tuturor comerțielor*, cum se numea pe atuncia, și a prinde rădăcina Olandeĭ, c'un cuvînt *painjinișul fin al ideilor religioase se prefăcuse într'o mreajă de fer*.

Răsboiul de 30 de anĭ a avut drept resultat sfărămarea acesteĭ puterĭ urieșeștĭ.

Richelieu — însușĭ catolic — încurajează protestantismul în Germania și împreună cu celelalte puterĭ amenințate aŭ sumuțat asupra Caseĭ tot ce se putea sumuța. între alțiĭ pe Turcĭ și pe Voevozĭĭ Transilvanieĭ. Austrieĭ îĭ trebuiaŭ oamenĭ și în Orient și unul dintr'aceștia a fost Mihaĭ Viteazul, asemenea o jertfă a politiceĭ austriace. [1]) Într'adevăr cine l-a îndemnat pe Mihaĭ Viteazul să se încurce cu Turcĭĭ, a căror politică țintea la micșurarea Caseĭ

[1]) «Mihaĭ Viteazul nu cade — ce-ĭ drept — în vremea administrațieĭ luĭ Richelieu, dar aicĭ nu poate fi vorba despre persoane, ci numaĭ de nexul general al lucrurilor. Franța lucra încă de supt Enric al IV-lea pentru nimicirea puteriĭ austriace. Planul luĭ Enric, de a fonda o republică europeană, compusă din 15 state egal de tarĭ, care să cumpenească puterea Austrieĭ, e amânat prin asasinarea sa și reînceput, supt formă modificată, de urmașiĭ săĭ. Politica Franțeĭ de la Enric al IV-lea e diametral opusă politiceĭ austriace, inaugurate de Maximilian I (1493—1519)».

de Austria, prin susținerea drepturilor principilor Transilvaniei asupra Ungariei? Santitatea sa Papa și catolicisimul rege al Spaniei Filip al II-lea. Liniile amîndouă ale Casei se înțelegeau foarte bine. Poate că o îndemnare venită de la Praga ar fi trezit unele bănuelĭ în inima Voevodului românesc, dar una venită de la Madrid — care avea în vedere numaĭ creștinătatea — *nu*. Se vede că tot din iubirea Creștinătății va fi încercat supt Constantin Brîncoveanu să iee țara Românească, precum maĭ tărziŭ a luat Bucovina.

Sfîrșim caracterisarea politicei austriace cu unele trăsături generale. Austria există prin discordia popoarelor sale. Pentru a le ține vecĭnic lipite și vecĭnic în discordie, are nevoe de un *element internațional*, fără patrie proprie, fără naționalitate, fără limbă, de un element care să fie o casă în Tirol ca și în Boemia, în Galiția ca și 'n Transilvania. Acest om pur-cosmopolit per excelentiam a fost pentru această ambițioasă casă preotul catolic. Neavînd familie, căcĭ era neînsurat; neavînd limbă, căcĭ limba sa era o limbă moartă (cea latină); neavînd patrie, căcĭ patria sa este unde'l trimete ecclesia; neavînd rege, căcĭ regele săŭ este Pontifex maximus, — acest element încerca să unifice Austria prin religie. Pe lîngă acest element s'a maĭ format încă unul hibrid și stîngaciŭ, cu o fisionomie fatală: *beamterul austriecesc*. Acesta are o limbă, dar ea consistă din cîteva formulare nemțeștĭ de concepte, numite Schimmel, adică rable. Dacă i-aĭ lua unuĭ beamter aceste cîteva rable învechite și răŭ stilisate, el nu maĭ știe nicĭ o limbă și iată de ce: In casa părintească a vorbit rusește, a studiat într'un gimnasiŭ unguresc, a trecut la universitatea nemțească, și, cînd își sfîrșește învățătura, nu știe nicĭ o limbă cum se cade. C'un cuvînt Austria, pentru a domni, are nevoe de un ciudat soiŭ de indivizĭ generis nullius și în secolul al XVI-lea clerul catolic se potrivea cu acest rol, încît austriacul cel maĭ bun era și catolicul cel maĭ bun. Astăzĭ însă nu se maĭ potrivește. Libertatea religioasă, respăndită preste toată Europa, a slăbit foarte mult biserica, iar acești beamterĭ

fiind cu totul netrebnici pentru o sarcină atît de grea, Austria a trebuit să-și caute un alt aliat pentru politica sa, tot fără patrie, fără limbă, fără naționalitate, un element cosmopolit și egoistic, ceea ce drept vorbind este unul și același lucru, căci cosmopolitismul este pretextul de a nu face nimic pentru desvoltarea unei părți a omenirii, pentru că individul respectiv s'a însărcinat de a nu lucra nimic pentru universul întreg. Afară de aceea acest element e și mai cosmopolit de cît cel catolic, de vreme ce e comercial, și chiar Chinesul nu va face mare deosebire între mărcile imperiului german și livrele sterline, pe cînd el va privi cu un simțimînt de superioritate religia creștină, ce i se va părea o palidă exegeză a moralei lui Lao-tse saŭ a eticei Vedelor.

Din punct de vedere austriecesc ar fi nedrept însă de a pretinde, ca Austria să ne cruțe pe noi. Pentru ori-ce patriot austriecesc e o datorie de a deschide porțile Orientului pentru colonisarea prisosului copiilor săi și desfacerea mărfurilor sale, cu un cuvînt pentru pioniriĭ cuceririĭ sale. Ar fi absurd din punct de vedere austriecesc, de a pretinde ca ea să o facă aceasta cu arma în mînă, cînd are înnainte-i o cale pacinică, nebătătoare la ochi și care nimicește pe contrar în mod atomistic, atăcînd prin agenți economici, nu forma statului, ci pe fiecare membru al statului în parte, care nici știe nici voește să se substragă de la această influență.

Dar tocmai fiind-că influența austriacă se presintă ca o țesătură foarte complicată de cause și efecte, încît fiecare individ din țara noastră trăește supt presiunea ei, de aceea cu cît ne iubim mai mult patria și poporul nostru, cu atîta vom trebui să ne înarmăm mintea cu o rece nepărtinire și să nu surescităm cugetarea, căci ușor s'ar putea ca să falșificăm vederea acestei călăuze destul de credincioase și să agităm cu vehemență prin întuneric, în luptă cu fantasme. Inimă foarte caldă și minte foarte rece se cer de la un patriot, chemat să îndrepteze poporul său,

și fanatismul iubirii patriei, cel mai aprig fanatism nu oprește de fel, ca creerul să rămîe rece și să-și îndrepteze activitatea cu siguranță, să nimicească adevărata causă a răului și să o stîrpească cu statornicie de fier. Precum un medic nu va combate simptomele numai, ci *causa* unei boale și va sfătui să se înlăture mediul, în care ea a trebuit să se nască, tot așa vom privi și noi individul naționalității romînești în desvoltarea sa și comparînd pe aceasta cu norma legilor fisiologice ale societății, vom arăta de unde a trebuit să se nască neorînduelile în viața economică a poporului, care l-au făcut accessibil unei influențe economice streine.

De aceea să ne întrebăm fără părtinire, cum întîlnim pe poporul nostru în istorie, din momentul în care ea devine mai străvezie, adică de pe la începutul secolului al 14-lea. Îl găsim *totdeauna desbinat înlăuntru, desbinat în politica sa, față cu vecinii.*

O teorie filosofică a istoriei nu ne pare de prisos aicea. Popoarele nu sînt producte ale inteligenții, ci ale naturii, — aceasta trebue stabilit. În începutul desvoltării lor ele au nevoe de un punct stabilit, împrejurul căruia să se cristaliseze lucrarea lor comună, statul lor, precum roiul are nevoie de o matcă. Dacă albinele ar avea jurnale, acestea ar fi foarte *legitimiste.* Cînd mersul liniștit și regulat al afacerilor este lovit în centrul, în regulatorul său, treaba nu poate merge bine. Și cu toate acestea noi Romînii de sute de ani n'am avut altă plăcere mai mare, de cît a ne răsturna principii.

Alături cu această teorie fundamentală despre stat, ca așezămînt al naturii și nu al rațiunii, vom trebui să-l caracterisăm repede.

1) Istoria din lăuntru a popoarelor este o luptă între ideia statului și individualism. Ce este individualismul? Fie-care ființă organică e pentru sine lucrul principal, semenul lucru secundar. Dorințele și aspirațiile ori-cărui individ omenesc sînt nemărginite, încît funcțiunea principală

a vieții, a inimii sale este, nu realisarea unei dorințĭ, ci dorința, voința ca atare. De acolo proverbul: toată lumea să peară, numaĭ Manea să trăească. Acest element e și periculos și folositor. Periculos, dacă o putere maĭ mare nu-ĭ pune margini; folositor, dacă în margini legiuite el caută a-și realisa prin muncă aspirațiile sale, și precum soarele este tatăl luminiĭ și al umbriĭ, tot așa individualismul este tatăl înfloririĭ și al decăderiĭ, justițieĭ și a[l] injustițieĭ, bineluĭ și răuluĭ.

Față cu această ilusie a inteligenții și a inimiĭ individuale, care e causa că om pe om se esploatează, om pe om se nimicește, față cu acest bellum omnium contra omnes, un ochiŭ maĭ limpede zice: Stăĭ! Nimicind pe vecinul tăŭ, tu loveștĭ în tine, căcĭ puterile, care exploatează natura brută, s'aŭ împuținat, *tu* eștĭ maĭ sărac cu o sumă oare care de puterĭ. Decĭ vecinul să trăească. El produce grîŭ, el are trebuință de mine, eŭ de el, nimicirea sa ar fi o pierdere vădită pentru mine, care nu mă pot ocupa cu toate celea. Va să zică interesele individuale sînt *armonisabile.* Iată dar ideea statuluĭ: *ideea armonieĭ intereselor.* Dar producătoriĭ de grîŭ aŭ o țintă comună, interese comune, iată *clasa*, identitatea de interese naște o identitate de părerĭ: iată *principiile*, se cere realisarea acestor părerĭ în stat: iată *partida.* Tot așa fac breslașiĭ. Formează o clasă, aŭ principiĭ, sînt o partidă. În locul individualismuluĭ personal vine cel de clasă. Pentru a-șĭ asigura cercul de esploatare, ele încremenesc cîte odată: iată *castele.* Nimic nu va schimba natura societățiĭ. Ea va rămîne[a] unę bellum omnium contra omnes, supt orĭ ce formă pacinică s'ar presenta. Puterile în luptă se commasează, în locul indivizilor avem clase, forme superioare a[le] aceluiaș princip, *carile* se luptă pentru supremație.

Statul însă, ca o formă și maĭ înnaltă a aceluiaș princip, nu vede în clase indiviziĭ deosebițĭ, ci un complex de organe sociale, un individ: națiunea. Toate clasele sînt înnaintea sa egal de importante, menirea sa este de a stabili

armonia între ele, de a opri ca una să nu fie esploatată prea mult prin alta, căci toate trăesc și înfloresc una de la alta și peirea uneia condiționează peirea mai curîndă saŭ mai tărzie a celeilalte.

2) Statul mai are și un scop *moral*. Drept va rămîne[a] totdeauna, că societatea există prin exploatarea uneĭ clase prin alta — afară de clasa, după părerea noastră cea mai *importantă*, care exploatează de-a dreptul *natura*, care produce materiile brute. Decĭ pe lîngă aceea, că statul va îngriji ca această clasă, acești hamalĭ aĭ omenirĭĭ să stea cît se poate de bine, el va căuta a deprinde și clasele superioare la o muncă folositoare, care să compenseze pe deplin sacrificiile celor inferioare. De aceea el va fi prin o aspră organisare contra semidoctismuluĭ, contra spoieliĭ, contra tendințiĭ egoistice a acestor clase de a cîștiga mult prin muncă puțină, de a nu se întreba în socoteala *cui* trăesc.

Decĭ societatea e cîmpul schimbărilor vecĭnice, a luptelor pentru existență și supremație, un bellum omnium contra omnes, statul este regulatorul acesteĭ lupte, el oprește ca aceste puterĭ egal de folositoare să se nimicească una pe alta. Societatea *e mișcarea*, statul *stabilitatea*.

De aceea, pentru ca lupta să poată fi purtată în marginĭ, trebuește o familie, ale căreĭ interese să fie acelea ale armonieĭ societățiĭ, care să fie bogată, cînd *toate* clasele sînt bogate, puternică cînd toate sînt puternice. Aceasta e dinastia — monarchul. Tot pentru că individualismul este principiul vital al naturiĭ omenești, preferăm în privirea moșteniriĭ legea salică și nu maioratul.

Cu totul opus acesteĭ seriĭ de ideĭ este *republicanismul*. Nu vorbim de republicanismul în sens diplomatic, ci în sens social. Republică este orĭ ce stat, în care *o* partidă, representanta uneĭ saŭ mai multor clase (însă nu a *tuturor*), poate să ajungă la stăpînire. Aceste republice le împart în *antice* și *moderne*. Republicele antice se basează pe supremația claselor în formă de caste, republica modernă se basează pe supremația acelorași clase în formă movibilă. Decĭ

Anglia, Franța, Italia, Austria, Romănia sînt astăzĭ republice în sens modern; Grecia, Roma, Egipetul, Polonia, Germania veche, Olanda veche republice în sens antic. Ele există saŭ prin esploatarea neomenoasă a uneĭ clase prin alta, saŭ prin esploatarea sclavilor și a țăranilor robițĭ (cele antice), saŭ prin esploatarea uneĭ țerĭ prin altele, adese prin toate la un loc. Anglia esploatează India, Franța pe toțĭ iubitoriĭ de lux din lume, Veneția și Olanda în evul mediŭ eraŭ ca Franța astăzĭ, Grecia și Roma trăiaŭ prin sclavĭ, Polonia, Ungaria, Germania și Franța veche prin esploatarea neomenoasă a țeranilor, c'un cuvînt orĭ unde bună starea unuia se traduce în apăsarea directă saŭ indirectă a unuĭ altuia. O escepție par a forma Svițera și Statele unite, dar *par* numaĭ. Elveția trăește prin esport industrial și prin toțĭ indivizĭ cîțĭ aleargă ca să cheltuească sudoarea fabricĭĭ și a țăranilor pe privirea dealurilor. America, pentru că clasa *desmoșteniților* găsește o avere neîmpărțită, pe care și-o împarte, *preriile*. S'o vedem, cînd s'or împlea.

De aceea se vor vedea în toată omenirea două marĭ seriĭ de ideĭ, două tabere, aceea a individualismuluĭ, sistemul liberal, și aceea a armonieĭ intereselor, a statuluĭ ca o unitate absolută, a monarchieĭ juridice. [1]) Libertatea e libertatea de a exploata, egalitatea e egalitate de a deveni tiran, ca și vecinul meŭ, fraternitatea un moft, ilustrat prin ghilotină.

Să cercetăm în zigzac și repede ideea libertățiĭ. Cetățeniĭ germanĭ și polonĭ (o castă) cereaŭ regeluĭ libertate, adică libertatea de a-și desbrăca țăraniĭ și de a-ĭ spînzura după

---

1) «Monarchia aceasta nu este de confundat cu despotismul. Despotismul, adică substituirea voințeĭ individuale în locul armonieĭ intereselor, după noĭ se naște saŭ prin usurpațiune saŭ acolo unde, pe aceiași întindere de pămînt, o rasă domnește peste altele, maĭ ales însă o rasă fundamental deosebită de locuitoriĭ autohtonĭ. Ex. Turciĭ și Slaviĭ, Hispaniĭ și Mauriĭ ș. a. Dovedirea acesteĭ teoriĭ însă o păstrăm pentru altă ocasie».

plac. Olanda cerea pentru comerțul său *libertate*. Hugo Grotius scrie un compendiu: liberum mare. Englejii răspund: ne iertați — mare clausum. De la bilul maritim datează înflorirea Angliei. Cetățenii francesi (caste) strigau supt Richelieu *libertate*, adică o sumă de drepturi și privilegii, toate pe spatele țăranului.

Să venim la republicele române, care ca și cele antice trăiau prin exploatarea sclavilor și a țăranilor, unde Domnul era cu mînile legate și cel [d]întâiu între egali — primus inter pares —, unde o clasă stăpînea totul. Vodă adică statul, putea să zică da, Hăncu zicea ba și pe-a lui Hăncu rămînea. Să vedem cum libertatea, cînd nu pornește din armonia intereselor, ci din individualism, nimicește clasele sociale și în urmă și statul: cum prin înmulțirea neamului lui Hăncu influența economică a Austriei devine destructivă și cum supt ea abia Hăncul își deschide ochii, se sparie de cîte vede și nu știe de unde vin relele, nu știe că vin din *ba* al lui.

De aceea să privim împrejurimile, în care s'au desvoltat Romînii, ca să pricepem și mai bine organisarea lor putredă de stat. Noi am trăit supt influența dreptului public a[l] unui popor republican, în sensul antic al cuvîntului — respublica Poloniae. Cetățenii acestui stat erau egali; fiecare din ei era statul polon în persoană. Cel din urmă șleahțiț, care striga în parlament: nie poswoliam Panie, nimicia hotărîrea corpului legiuitor. Nisipul pustiilor nu poate avea mai mare nestatornicie, decît soarta acestei nefericite și totuși nobile nații. Puterea supremă a statului sau mai bine zis scaunul celui [d]întâiu dintre egali, era mărul de ceartă între cei influenți. Regalitatea electivă i-a omorît politicește; aceasta și escesul libertății individuale. Dar a fi cetățean polon era un privilegiu. Cei mai mulți locuitori — misera plebs contribuens — nu însemna nimic. Poporul era sclavul unui milion de cetățeni poloni.

Acest drept public polon avea mari farmece pentru clasele puternice din țările învecinate. În Prusia boerii înce-

puseră a vorbi leșește de dragul instituțiilor polone — dar marele Elector îi învață minte, lărgind dreptul breslelor și regulînd starea țăranilor. În Suedia boerii vor tot aceste lucruri, încît casa nefericită a regilor, dotată c'o energie și cu calități rare în istorie, nefiind în stare să înfrîneze aceste elemente de disoluțiune, le adună supt steag și declară războiu la toată lumea ; o campanie, care se sfîrșește cu risipirea oștilor lui Carol al XII-lea pînă în țările noastre, unde avem de la oamenii lui două zidiri: turnul Mitropoliei din Suceava și turnul Colțea din București. C'un cuvînt acele instituții găsesc pretutindeni trecere, unde pot numai.

În așa dese relații cu acești vecini, dreptul lor public nu putea să rămîe fără înrîurire asupra noastră. Mai întîiu nefericita de Domnie electivă. Acest drept, atît de lăudat de către mai toți publiciștii noștri, nu este nimic mai puțin decît vrednic de laudă. Domnia scurtă a lui Dragoș ne inspiră mari îndoeli asupra sorții aceluĭ Voevod. După el urmează 6 Domni în răstimp de 50 de ani, pentru fie-care media de 8 ani — puțin pentru o țară, care începe.

Cu secolul al XV-lea începe în sfîrșit o domnie lungă și liniștită — a lui Alexandru cel Bun. Aici se văd *resultatele stabilității*. În 33 de ani el organisează țara bisericește și politicește și moare avînd o singură nenorocire : are doi fii în loc de unul. Vin războaele dintre frați, apoi dintre veri, pagini încurcate ale istoriei noastre, din care numai un lucru se vede clar, că unii ajungeau la tron cu ajutorul Ungurilor, ceilalți cu al Polonilor. Țara se deschide influențelor streine. În aceste turburări trece vremea, pînă la suirea pe tron a lui Ștefan cel Mare, usurpător și el, dar mai norocit decît ceilalți. De la 1459—1504 se văd din nou *efectele stabilității*. A fost domnia cea mai glorioasă a Moldovei. El nimicește influențele de din afară cu sabia și cu isteția. Și cu toate acestea se știe din relațiile mediculuĭ venețian, că cu toată gloria și lunga sa domnie, Ștefan a trebuit să asigure prin *calău* urmarea

fiuluĭ săŭ pe tron. Cu venirea luĭ Ștefan cel tînăr pare a fi prins oare-care slabe rădăcinĭ legitimismul luminateĭ roade de Mușatin. Însă acesta moare otrăvit de chiar Doamna sa, înțeleasă cu boeriĭ. După el vine Petru (linie nelegitimă), acesta domnește în două rînduri, și are multe rivalități de învins. Fiul săŭ Ilie se turcește. Ștefan e ucis de boerĭ supt corturile de la Țuțora și din vița Mușătești lor nu rămîne decît Domnița Ruxanda. Urme de legitimism par a fi fost rămas și atuncĭ, căcĭ cel care ia mîna Domniței o ia împreună cu tronul — Alexandru Lăpușneanu. De la stingerea progeniturii bărbătești a neamuluĭ domnesc, de la stingerea matceĭ în roiul Moldoveĭ, datează căderea Moldoveĭ. Domniĭ pe care îĭ alege întîmplarea și intriga, mor maĭ toțĭ de moarte nefirească, boeriĭ sînt toțĭ aspiranțĭ la un tron, pe care nu maĭ ședea unsul luĭ Dumnezeŭ, și astfel se urmează repede unul după altul cînd printr'o influență streină, cînd prin alta. Țara devine vatra deschisă a influențelor streine. Despot Vodă ucis cu buzduganul, Lăpușneanu otrăvit cu sila, Bogdan Vodă gonit la Moscva, Ioan Vodă ucis de Turcĭ, Petru Șchiopul ca vaĭ de sufletul luĭ, Aron Vodă moare în temniță, Răsvan în țeapă; încercarea Movileștilor de a fonda o dinastie se sparge prin luptele între fiiĭ lor ș. a. m. d., și aproape toțĭ sfîrșesc răŭ. Paralelogramul de puterĭ naționale pierduse punctul comun de activitate, aceasta nu avea un sîmbure stabil, împrejurul căruia să se cristaliseze.

O soartă maĭ fericită, însă totuși foarte asemănătoare cu aceea a Moldoveĭ, are Țara Romînească. Acolo se statornicește dinastia Basarabilor și ajunge repede la o culme, de la care — prin o întîmplare analogă cu cea din Moldova — intră discordia în roiul de albine vorbitoare. Într'adevăr, după Tugomir Basarab — a căruĭ începătură se pierde în noaptea uneĭ istoriĭ, străfulgerate din cînd în cînd de numele Banilor Basarabĭ — urmează Alexandru, care bate pe regele Carol Robert, apoĭ Vladislav care întinde repede marginile țărĭĭ. La 1360 el e Voevod al țărĭĭ românești,

la 1365 Ban de Severin, la 1368 Duce de Făgăraș. Urmează Radu Negru care bate pe Ludovic cel Mare, regele Ungarieĭ și cîștigă deplina autonomie a țăriĭ sale. El lasă doĭ fiĭ: *Dan* și *Mircea*. Dan I-iŭ e renumit prin războaele sale, purtate precum se vede de frate-său Mircea. Mircea I-iŭ se sue pe tron la 1383 și domnește pînă la 1418, adică 25 de anĭ. *Iată și aicĭ efectele stabilităţiĭ*: domnia cea maĭ glorioasă și întinderea teritoriuluĭ cea maĭ mare. Mircea e Voevod al Ungro-Vlachieĭ, Ban de Severin, Duce de Făgăraș și Amlaș, stăpînitor amînduror țermilor Dunăriĭ pînă la Marea Neagră, Domn al cetăţiĭ Durostor și al țărilor tartarice. De la moartea sa începe discordia în casa Basarabilor. Fiul său legitim Mihail moare după 2 anĭ, urmat de Dan al II-lea fiul luĭ Dan I-iŭ. Dar Mircea maĭ avea un fiŭ nelegitim, Vlad poreclit Dracul. Acesta devine părintele linieĭ Drăculeștilor. De aicĭ istoria Țăriĭ Românești decurge asemănător cu cea a Moldoveĭ prin luptele continue între Dănulești, descendenţĭ legitimĭ aĭ luĭ Dan I-iŭ și Drăculești, descendenţĭ ilegitimĭ aĭ luĭ Mircea I-iŭ. După vremĭ pline de împărecherĭ, Basarabiĭ sînt stinșĭ prin sabie, în urma intrigelor uneĭ nouă liniĭ, primite în sînul lor, și anume Cantacuzin Basarab.

După Dim. Cantemir în Moldova și puțin după căderea Basarabilor în Țara-Românească vine Domnia Fanarioţilor. Influența acestora fiind obiectul unuĭ studiŭ deosebit, puțin vom spune despre ea. Formele bizantine vin în locul celor vechĭ, caracterele trufașe ale aristocrației devin servile. Discordia din lăuntru, lipsa unor dinastiĭ constante a transformat țara aproape în pașalîc.

Supt Domniĭ fanarioțĭ, carĭ eraŭ trimișĭ pe un timp anumit și carĭ aveaŭ numaĭ titlul de Domn și pomenirea în bisericĭ, nicĭ decum însă consistența monarchică, puterea centrală a statuluĭ e curat nominală. Chiar dacă unul dintre eĭ cerca a fi altceva decît aceea-ce era în împrejurările date, viața și averea îĭ eraŭ în pericol. Dările grele, pentru care nu i se da națiunii nicĭ o compensare, eraŭ dărĭ

pentru îmbogățirea personală și repede a acestor oameni, cari trebueau să se folosească de scurta durată a Domniei lor; armata nu mai exista de fel. Moldova perde două provincii. — Perde vatra așezării ei, stupul de unde au pornit roiurile care au împoporat țara de jos, mormintele Domnilor, vechea sa capitală, Mitropolia sa veche. Moldovenii au avut nenorocirea de a vedea înstrăinat pământul lor cel mai scump —, și nu prin războiu — prin vînzare. Într'adevăr se împărțise Polonia și o țară, care trăise în atîtea asemănări cu ea, trebuea să aibă soarta ei. Totuși trebue să constatăm că nici un Moldovean n'a putut fi mituit de — influența morală a Austriei și că Domnul a plătit cu capul protestarea sa.

Cu căderea Poloniei și luarea Bucovinei se începe o nouă epocă a influenței austriace: cea care atingea politica esterioară a statelor românești se schimbase întru atît, întru cît aceste țări nu mai însemnau nimic politicește, și erau susținute de Rusia și Turcia. Ca să revenim la vorba pronunțată de mai multe ori în acest studiu: Statele de 'mprejurul nostru care aveau o monarchie stabilă, s'au cristalisat împrejurul acesteia și au devenit uriașe, — țările române, în care acest punct central lipsește, se închircesc, perd puterea lor fisică, armata, perd guvernul lor național. Cum se schimbase fața lucrurilor împrejurul Romăniei! Polonia căzuse, în locul ei venise Rusia; Transilvania cu domnia electivă, căzuse în mînile Austriei; Ungurii erau supuși, Turcia începuse a slăbi; Romănia, care moștenise de la Poloni nestabilitatea, nu mai avea nimic de perdut decît doar ficțiunea unei espresii geografice, o schemă pentru însemnarea unei adunături de oameni, fără legi și fără cultură. În Moldova special boerimea nu mai semăna de fel cu Nistor și Grigorie Ureki, cu Miron Costin, limba națională e într'o vădită decadență, alăturată cu frumoasa și spornica limbă a cronicarilor.

Țara nu mai este decît o moșie mare, administrată în felul unei moșii, un complex de latifundii în care dreptul

privat e drept public, moștenirea averii teritoriale moștenirea puterii în stat. Pentru că nu există moștenirea primogenitului și fiind că boerii simțeau, că în mărimea proprietății teritoriale consistă puterea lor, se introdusese un fel de silnică ereditare. O parte din copii se călugăreau cu de-a sila, unul sau doi moșteneau numele și averea. Din Domnia unei singure clase resultă: lipsa totală de drept *pentru clasa de mijloc*. Erau meserii, erau bresle cu stărostiile lor, dar aceste clase de oameni, adese știutori de carte, nu aveau drepturi.

Să facem oare-cum o sumă a acestei stări de lucruri, și să vedem cum se desvoltă din ea suma de astăzi. Ce era în țară la 1820?

Boerii mari. —

Boerii mici slujbași.

Țeranii iobagi, cari stau supt ocrotirea acestora, fiind oamenii lor.

Clerul laic și monarstic.

Aceștia nu stăteau supt autoritatea statului. Erau clase ale evului mediu, administrate de ele însile. Boerul era aproape autocrat pe moșia sa. Numai în grave casuri penale — și nici atunci tocmai — intervenea justiția statului.

Cine rămînea să fie administrat de stat? Două elemente neatărnate: 1) răzeșul, 2) negustorul și breslele.

Deci vedem că existau clase neatîrnate, una *țărănească, eșită din răsboinicii împroprietăriți*, alta *burghesă*. Aceștia nu erau oamenii nimăruĭ. Istoria celor din urmă 50 de ani pe care mulți o numesc a regenerării naționale, mai cu drept cuvînt s'ar putea numi istoria nimicirii răzeșilor și breslașilor. Nimicindu-se însă talpa țării, era neapărat ca și stîlpii să cadă. Au căzut și boerii. O clasă este într'un popor un factor al armoniei societății, — de acea rău este c'au căzut răzeșii, rău c'au căzut breslele, rău c'au căzut boerii. Căci se vor vedea urmările. Se va vedea cum influențele străine găsesc în falangele naționale goluri din ce în ce mai simțitoare, cum funcțiile vieții economice degenerează, cum

arteriĭ străine intră în corpul nostru social, — cum dispar clasele positive ale Moldoveĭ om cu om, clasă cu clasă, cum pămîntul romînesc devine un teren de esploatare pentru industria străină și proletariatul indigen.

Cu o minimă putere a statuluĭ poliția, administrația și dreptatea trebuiaŭ să fie într'o stare de plîns. Ispravnicul, care era totul într'un județ, avea de administrat pe negustoriĭ și breslașiĭ din țară, ceĭ străinĭ aveaŭ pretutindene consulatele lor — stărostiile lor — asupra cărora statul romîn n'avea nicĭ o putere. Aceștĭ ispravnicĭ neștiutorĭ de carte, servind fără plată, eraŭ supt domniĭ fanarioțĭ oameni fără nicĭ o însemnătate, a[le] căror apucăturĭ administrative aveaŭ o singură țintă : stoarcere de banĭ. Falanga, pedeapsă polițienească, pentru greșelĭ micĭ, se putea rescumpăra cu cîțĭ-va galbenĭ de la aceștĭ ispravnicĭ, — iar opoziția contra acestor pedepse nedrepte și barbare nu era nicăerĭ. Deci clasa de mijloc avea numaĭ două căĭ de scăpare : saŭ să se facă supușĭ austrieceștĭ, să-șĭ pue pe casă pajura cu două capete, saŭ să intre în clasa blagorodnicilor spre a deveni însăși ciocan, saŭ în sfîrșit să intre în slujba unuĭ boer mare și să sufere maĭ bine palmele cucoanelor decît falanga aplicată de cutare aprod. Mulțĭ din ceĭ neînsemnațĭ se fac sudițĭ —, mulțĭ se fac de casa cutăruĭ saŭ cutăruia, mulțĭ în sfîrșit caută prin banĭ și stăruințe să ajungă la sfîntul privilegiŭ. Se naște o mișcare nesănătoasă în societate, nu basată pe muncă, ci pe privilegiŭ. Pe cînd comerciantul din Lipsca caută să-șĭ adaugă milioanele, ciobotarul din Germania să-șĭ înmulțească mușteriiĭ, negustorul și ciobotarul romînesc caută să devie boer. — Dacă cu această boerie ar fi fost combinată arta războiuluĭ ca în evul mediŭ, de sigur că cavaleriĭ cotuluĭ și aĭ calapuluĭ ș'ar fi esercitat maĭ departe pacĭnica și mult folositoarea lor meserie —, dar nefiind asemenea datoriĭ ci numaĭ drepturĭ comode, boeria mică saŭ mare trebuia să fie un obiect de invidiat, pe lîngă acestea cavalerismul devenise ieften în

Moldova. În genere[1]) toată societatea secoluluĭ al XVI-lea și al XVII-lea se poate caracterisa scurt: *Datoria se preface în drept.* Noĭ la începutul veaculuĭ acestuia am fost încă în veacul al XVII-lea. Datoria de a fi slujbaș al țărĭĭ — o datorie foarte grea și periculoasă supt domniile vechĭ, devine un *drept* de a sluji țara, dacă vrea ea saŭ dacă nu vrea. Și aceștĭ îndreptățițĭ de a o sluji se înmulțesc din zi în zi, căcĭ toate isvoarele de puterĭ ale societățiĭ curg spre un singur punct, spre acest privilegiŭ, părăsind vechia și neatîrnata lor albie. Negustorul vrea să fie boer, țăranul fecior boeresc, boerul mic—boer mare, boerul mare Domn. Și boerĭĭ micĭ cum se formează? Prin meritele personale, ce le aŭ pentru stăpînĭĭ lor, nu prin slujbe făcute țărĭĭ. Camardinerĭĭ, comișiĭ de la grajdurĭ, vechilĭĭ de moșĭĭ, vătajiĭ, se boeresc toțĭ și aŭ o progenitură foarte bogată. Această progenitură umple cancelariile și aleargă la fiecare suplicant ca să-ĭ toarne cenușă saŭ năsip pe hîrtie. Mulțĭ de aceĭ, carĭ aŭ început astfel cariera, încarcă astăzĭ casa pensiunilor, care într'un rînd îșĭ suspendase plățile. Dar prin această grămădire la porțile privilegiilor și ale slujbelor, — rămîn goluri economice, pe care le umple un element străin — *Evreiĭ.* Unde bacalul boerit și-a închis dugheana, și-a deschis'o Evreul, unde fiul blănaruluĭ s'a făcut cinovnic, blănarul evreŭ și-a deschis dugheană, unde ciubotarul romîn s'a făcut custode al urbeĭ — adică paznic de noapte, — acolo Evreul și-a deschis ciubotărie.

Pe cînd în statele vecine domnia un binefăcător absolutism, care deprindea popoarele la o muncă regulată, la

[1]) Începînd cu fraza aceasta, Ms. Ac. Rom. 2258, ff. 224-233 cuprinde ciorna întreguluĭ studiŭ, pînă la sfîrșit. Filele sînt paginate de Eminescu cu cifrele 1—10 și sînt scrise pe jumătățĭ de coală; ele arată multe îndreptărĭ și ștersăturĭ, chiar de cîteva pasagiĭ care nu se găsesc în textul publicat, ceea ce ar dovedi și maĭ mult că avem înainte conceptul întîĭ, maĭ ales că toate filele se văd a fi fost scrise într'una. Textul e pe deplin acelaș cu cel publicat în Conv. lit.; pasagiile șterse în ciornă n'aŭ importanță.

noĭ Vodă era cu mînile legate, temîndu-se vecĭnic de plîngerĭ la Poartă și de răsturnare. Să vorbim drept — se poate pretinde de la un om să fie maĭ mult de cît om? Cînd Domnul nu e pus afară de orĭ-ce controversă, ce devine el de cît o simplă persoană, care își caută de interesele sale. Într'o țară unde fiecine zice: chaq-un pour soi și après moi le deluge — ce să zică Domnul decît tot atîta... Și pe cînd puterea statuluĭ romîn scădea —, se urca ce? — *puterea consulatelor*. Casa unuĭ consul devenise o adevărată cetate.

De aicĭ înainte într'o societate a nestabilităţiĭ. se va vedea cum orĭ ce lege organică a țărĭĭ întroduce elemente de nestabilitate. Regulamentul organic mult lăudat și cu drept cuvînt pentru unele părţĭ ale sale —, cuprinde o mică dispoziţie, nebăgată în samă și totuși destructivă: Boerul are voea de-a alunga orĭ cînd de pe moșiile sale și din vatra strămoșească pe țăranul iobag. Invasiile rusești aduc jocul de cărţĭ. Într'o societate în care munca ar fi fost nimic — într'o societate de privilegiaţĭ, fără nicĭ o treabă, care căuta să-și omoare vremea —, jocul de cărţĭ a trebuit să fie destructiv — un element de nestabilitate în averea oamenilor.

După ocupaţia rusească vine un domn foarte inteligent, cu un rar simţ istoric, dar care pus în această societate nestabilă ca năsipul pustiilor, caută să-și asigure poziţia personală. În locul boerilor marĭ, care-ĭ cereaŭ scaunul, el deschide o poartă mare boerilor micĭ, foștilor comiși, foștilor vătajĭ de moșie saŭ fiilor lor. Grămădirea la porţile privilegiuluĭ devine din ce în ce maĭ mare, aspiranţiĭ la posturĭ se înmulțesc într'una, — oameniĭ, carĭ nu știŭ decît arta scrierĭĭ și a cetirĭĭ, pe carĭ în țările civilisate le știe fiecine — aceștĭ oameni se înmulțesc pe zi ce merge, cancelariile gem de practicanţĭ fără plată — și în schimbul vecheĭ clase boerești avem o nouă clasă, care n'o compensează de fel pe cea veche — clasa *scribilor*.

Această clasă se înfiă rînduri, rînduri, recrutîndu-și mem-

briĭ din fiiĭ clerului laic — din slugile foștilor boerĭ și fiiĭ acestor slugĭ, din negustoriĭ retrași și din fiiĭ acestor negustorĭ —, mișcarea merge crescînd —, clasa de mijloc a perit, ea s'a schimbat într'o clasă de proletarĭ aĭ condeiuluĭ, fără nicĭ o însemnătate positivă în stat, fără nicĭ o însemnătate pentru națiie, o clasă de turburătorĭ de meserie.

Tot în această vreme se esterminează prin procese nedrepte clasa răzeșească, tot în această vreme răzeșiile vechĭ devin moșiĭ de privilegiațĭ micĭ, și pe cînd un boer, care avea 10,000 de fălcĭ, apăsa foarte ușor asupra supușilor săĭ, unul care are 300 apasă foarte greŭ asupra satuluĭ. Desfacerea parțială a latifundiilor înmulțește numărul claseĭ feodale, apăsarea devine atomistică, țăranul începe a sărăci și a da înapoĭ. Aceasta merge crescînd și disoluțiunea claselor positive crește, crește — crește și azĭ.

E greŭ de a espune o idee fundamentală cu ramificațiile eĭ așa, încît să dee un tablou unitar. Ideea există toată implicită în cap, dar spre a o espune ne servim de cuvinte, de șiruri ce aŭ început — aŭ un sfîrșit. De aceea voĭ ilustra prin fapte aceste teoriĭ.

Un boer, poseda — e indiferent unde, destul că era boer romînesc — 250,000 de fălcĭ într'un hotar. Era un om de un caracter răŭ — sgîrcit, răpitor, ambițios fără marginĭ. Dar era *un* om. Ce simțeaŭ țăraniĭ cum este boerul? Țăraniĭ săĭ eraŭ bogațĭ, căcĭ apăsarea unuia numaĭ, împărțită asupra uneĭ mase atît de marĭ de pămînt și de oamenĭ era aproape nesimțită. El a murit — pămînturile s'aŭ dus în bucățĭ prin procese și moșteniriĭ. Nicĭ unul din urmașĭ n'a fi avut caracterul aprig al boeruluĭ nostru și cu toate astea supușiĭ luĭ aŭ dus-o maĭ răŭ supt moștenitorĭ decît supt el. În locul unuĭ subiect, eraŭ acum maĭ multe subiecte, cu aceleași trebuințe, cu aceleași cheltuelĭ și cu maĭ mică avere.

Un mic bulgăr de omăt căzînd din vîrful unuĭ munte se face din ce în ce maĭ mare, rupe cu el copaciĭ codrilor, strică ogoarele, astupă un sat. Un mic simbure greșit în organisația societățiĭ, în viața economică crește și îngroapă

o națiune. Ne mirăm cu toții de mulțimea crîșmelor în țara noastră — de mulțimea jidanilor —, causa e mulțimea rachiului, mulțimea velnițelor, dar oare această mulțime de unde vine? Supt domnia turcească aŭ esistat micul simbure, o dispositie de esport. Esportul grînelor era oprit. Prin urmare grînele neconsumate trebuiaŭ prefăcute în obiect esportabil — în vite. S'aŭ combinat lucrurile. Velnița consuma prisosul și da hrană vitelor. Velnița producea rachiŭ, rachiul trebuea consumat și era mult. S'aŭ făcut multe crîșme. Pentru acestea trebueaŭ crîșmarĭ. S'aŭ adus *mulți Evreĭ* și proprietarul impunea fie-căruĭ din supușiĭ săĭ de a lua atîta rachiŭ pe an. Unele plăți pentru muncă se făceaŭ în rachiŭ. S'a introdus esportul într'adevăr, însă velnițele aŭ rămas; în locul grînelor s'aŭ luat cartofiĭ, căci rachiul devenise o trebuință și această trebuință cerea împlinire. Care aŭ fost resultatele eĭ? O populație nesănătoasă, fără energie de caracter, fără energie economică, care își vinde munca pe băutură, o populație în care mortalitatea crește în mod înspăimîntător, iar sudoarea mînilor eĭ se capitalisează în mînile unuĭ element fără patrie, fără limbă, fără națională... Nu e de mirat, că influența austriacă e mare. Să comparăm acuma suma puterilor sociale de astăzĭ cu suma puterilor sociale de supt patriarchalul prisacariŭ Ioan Sandul Sturza Voevod.

Boeriĭ marĭ, proprietarĭ de latifundiĭ, care-și cruțaŭ populația în mod instinctiv.

Boeriĭ micĭ slujbași.

Breslele tîrgoveților cu stărostiile lor.

Răzeșiĭ, țăranĭ liberĭ.

Iobagiĭ, țăranĭ supușĭ, c'un drept asupra uneĭ părți de pămînt.

Să ne închipuim că prisacariul ar fi fost din dinastia Mușăteștilor, necontestat de nimenĭ. La influențele secoluluĭ al XIX-lea, el n'ar fi resistat. Un drept civil venit maĭ tîrziŭ ar fi dat o viață în stat claseĭ de mijloc, acelaș drept asigura proprietatea răzeșilor. Mitropolitul ar fi asigurat

o desvoltare clerului laic, avînd și cele trebuincioase pentru aceasta. Dreptul civil și-ar fi creat o clasă de amploiați, dar acești amploiați ar fi fost stabili, căci numai unde Vodă se perîndează, se mănîncă și pita lui Vodă pe rînd. Negustorul ar fi rămas negustor, meseriașul meseriaș, nu s'ar fi născut goluri economice atît de simțite. În sfîrșit în anul Domnului 1860 ar fi venit Ioan Sandul al III-lea posito. — Supt ce împrejurări! Firmele de pe uliţa mare ar fi romînești. Se deschid camerele,— se votează legea împroprietăririi. Atunci s'ar fi făcut într'adevăr vuet mult, dar se spărgea de stînca maiestății. S'ar fi plătit pămîntul în 90 de ani și nu în 15—, dar nu rămîneau atîtea neplătite ca astăzi. Din școalele poporale ar fi eșit oameni știutori de carte cari rămîneau ce erau și nu se făceau subperceptori de perceptori, căci intrarea între administratori ar fi fost grea într'un corp stabil, care nu se răstoarnă la fiecare schimbare de minister. În sfîrșit Ioan Sandul al IV-lea moștenea un stat romînesc cu care te-ai fi putut făli. Atunci războiul din 54 ne aducea Basarabia, cel din 59 Bucovina, cel din 66 Transilvania.

Iar acum cum s'au desvoltat lucrurile? De toate desastrele vecinilor noștri noi nu ne-am folosit decît spre a ne răsturna Domnii. Vodă, adică statul era cu mînile legate. Vodă zicea da și Hăncu ba, și neamul lui Hăncu creștea din ce în ce. Cu cît deveneau mai mulți aspiranți la privilegii și posturi, cu atît cereau lărgirea privilegiilor, lărgirea libertății pe conta puterii statului, pînă ce am ajuns la constituție, care dă într'adevăr tuturor acestor aspiranți și numai acestora, precum voi arăta, o egalitate de drepturi fără datorii și proletari de scribi au pus mîna pe țările romînești.

Fiecare constituție, ca legea fundamentală a unui stat, are drept corelat o clasă mai cu samă, pe care se întemeiază. Corelatul constituțiilor statelor apusene este o clasă de mijloc, bogată, cultă, o clasă de patricieni, de fabricanți industriași — care văd în constituție mijlocul de a-și representa interesele în mod adecvat cu însemnătatea lor,

— la noĭ legea fundamentală nu însemnează decît egalitatea pentru toţĭ scribiĭ de a ajunge la funcţiile cele maĭ înnalte ale statuluĭ. De aceea partidele noastre nu le numesc conservatoare saŭ liberale ; ci oameni cu slujbă : *guvernamentalĭ*, oameni fără slujbă : *opoziţie*. De acolo vecînica plîngere, că partidele la noĭ nu sînt partide de principiĭ ci de interese personale ; şi principiile sînt interese — dar interesele uneĭ clase positive, clasa positivă a proprietăţiĭ teritoriale *tory* conservativ, clasa negustorilor ş'a industriaşilor *wygs*, clasa lucrătorilor, *socialiştiĭ*. Unde sînt la noĭ aceste clase positive ? Aristrocraţia istorică — şi ea trebue să fie totdeauna istorică pentru a fi importantă — a dispărut aproape, clasa de mijloc positivă nu esistă, golurile sînt împlinite de străinĭ, clasa ţăranilor e prea necultă şi deşi singura clasă positivă, nimeni n'o pricepe, nimeni n'o representează, nimăruĭ nu-ĭ pasă de ea.

Ne maĭ rămîne o singură clasă positivă, pe al căreĭ spate trăim cu toţiĭ — ţăranul romîn. Să vedem acuma, cum ne silim din răsputerĭ de a o nimici, şi pe aceasta, cum am nimicit pe celelalte, şi împreună cu ea statul şi naţiunea.

Să nu uităm un lucru : toată activitatea uneĭ societăţĭ omeneştĭ e maĭ mult orĭ maĭ puţin o activitate de lux —, numaĭ una nu : producerea brută care representează trebuinţele fundamentale ale omuluĭ. Omul, în starea sa firească, are trebuinţă de puţine lucruri : mîncarea, locuinţa, îmbrăcămintea. Aceste pentru esistenţa personală. De aceea o naţie trebue să îngrijească de clasele, care produc obiectele ce corespund acestor trebuinţe. Romanul care mînca limbĭ de privighitoare, se putea hrăni şi cu pîne, dar fără aceasta nu putea ; el purta purpură, dar îĭ trebuia postav; locuia în palat, dar îĭ trebuea casă. Orĭ cît de modificate prin lux ar fi aceste trebuinţe, ele sînt în fond aceleaşĭ.

Producătorul materieĭ brute pentru aceste trebuinţe, este ţăranul. De acolo proverbul francez : Pauvre paysan, pauvre pays — pauvre pays, pauvre *roy*. Aceasta este într'o ţară clasa cea maĭ positivă din toate, cea maĭ conservatoare în

limbă, port, obiceiuri, purtătorul istoriei unui popor, națiia în înțelesul cel mai adevărat al cuvîntului.

Cum am tratat noi pe acești țărani? Am clădit un aparat greoiu și netrebnic pe spatele sale, aparat representativ cum îl numim, și care nu'i decît pretextul de a crea din ce în ce mai multe posturi, plătite tot din punga lui direct sau indirect. Într'o țară, care n'are esport industrial, țăranul muncește pentru toți: sigur și necontestabil. Dantela de Bruxelles, galonul de pe chipiul generalului, condeiul de fier cu care scriem, chibritul cu care ne aprindem țigara, toate ne vin în schimbul grîului nostru și acest grîu îl produce numai țăranul. grîul e productul munceĭ *sale*.

Cu cît mai mulți indivizi se sustrag de la producerea brută, cu atît mai mulți trăesc pe sama aceleiași sume de oameni. Ce este consecvența? Este că acel om sau nu va fi în stare să ne susție, sau va trebui ca cu acelaș timp și cu aceleași puteri să producă mai mult. Va trebui sau să peară, sau să se cultiveze și să lucreze cu mașina. Care-i casul nostru? El nu s'a cultivat. Țăranul nostru e acelaș ca și înainte de cincizeci de ani, dar sarcina ce o poartă, înzecită. El poartă în spatele lui: cîteva mii de proprietari (la începutul secolului cîte-va zeci), mii de amploiați (în începutul secolului cîte-va zeci), sute de mii de Evrei (în începutul secolului cîte-va mii), zeci de mii de alți supuși străini (în începutul secolului cîte-va sute).

Pe atunci țăranul nostru creștea mai cu samă vite, era păstor. Această muncă ușoară se potrivea cu regimul aspru, cu posturile sale lungi, cu traiul său simplu. Azi muncește toată vara ca să-și plătească dările, trăește mult mai rău decît atunci și se stînge. Mor o sută și se nasc în locul lor 60. Și aceasta nu e o veste de sensație — ci adevărul.

Față c'o asemenea stare de lucruri, față cu o țară, care se despopulează, se înțelege că influența austriacă economică va trebui să propășească repede și să umple golurile

noastre cu prisosul populației sale. Meserie și negoț, parte din arendași, parte din proprietarî, proprietatea fonciară orășenească e străină. În orașul Iași abia a treia parte a populației sînt supuși romînești. Și asta merge crescînd.

Vecinătatea Austriei e omorîtoare pentru noi, dacă nu ne vom trezi de cu vreme și nu vom arunca la naiba toți perceptorii, subperceptorii, sub-sub-perceptorii, dacă nu vom descărca pe țăran și nu-i vom asigura o desvoltare liniștită, dacă nu ne vom hotărî, să nu purtăm nicî un product străin pe noi, precum au făcut Ungurii în vremea absolutismului.

Răul decî e înlăuntru. Nestabilitatea este causa căderii proprietății marî teritoriale, căderea acesteia e strîns combinată cu căderea breslelor, și aceste clase au format în disoluțiune o clasă de proletarî, care trebuește deprinsă la muncă.

Nu dreptul public, ci păstrarea naționalității noastre e lucrul de căpetenie pentru noi și ar fi maî bine să nu alegem deputați decît să peară națiia romînească. Dacă n'am avea vecînic influențe străine precum le avem, dacă am fi în Spania, atuncia ne-am sparge capetele unul altuia pînă s'ar așeza lucrurile. Dar acest lux de revoluțiunî sociale nu ni este permis nouă, a[l] căror stat e vecînic o cestiune. De aceea ne trebuesc treî lucrurî:

Stabilitatea, adică guvern monarchic, ereditar, maî mult orî maî puțin absolut;

Muncă, adică escluderea proletarilor condeiului de la viața publică a statului și prin asta silirea lor la o muncă productivă.

Economia, adică dreapta cumpănire între foloasele aduse de cutare cheltuială și sacrificiile făcute pentru ea; aceasta atît în economia generală a statului cît și în cea individuală.

Altfel am avea a alege între domnia austriacă și cea rusească. Supt cea d'intăi Evreii ar intra în sate în număr maî mare decît astăzi, țăraniî ar deveni servii lor, moșiile

ar fi cumpărate de societăți de capitaliști, colonisate cu Nemți, iar nația redusă la proletariat. — În casul al doilea un ucaz ar șterge limba din biserică și stat, țeranul ar trăi mai bine, însă supt condiția ca să se rusifice; care din noi cum ar scrie, acolo i-ar îngheța mucu' condeiului; iară ceĭ mai curajoși ar mări pohodul na Sibir, fără judecată, prin ordin administrativ — administratnym poriadkom.

2. Lămuriri asupra «Influenței austriace». [1])

N-rul 22 al *Curierului intereselor generale* cuprinde o dare de seamă asupra prelegereĭ mele *«despre influența austriacă»*, care denaturează atît înțelesul cît și tendința cuvintelor mele.

Abstrăgînd cu totul de la observațiile, care îmĭ ating persoana și nu aŭ a face cu obiectul, această dare de seamă semnată de un X., cuprinde următoarele puncte teoretice:

Se zice că aș fi susținut:

1. Că numaĭ despotismul este fericirea și progresul popoarelor;
2. Că țăranul trebue să rămînă țăran, robul rob, boerul boer, etc., (prin urmare organisarea de caste ereditare);
3. Că este *rău* sistemul nostru constituțional, care dă drept la alegeri, înlesnind scribilor a ajunge la afacerile statuluĭ;
4. Că m'am *ferit* a vorbi despre influența austriacă;
5. Că prelegerea mea a fost o propagandă politică.

Toate aceste susțineri se întemeiază cred pe nepriceperea celor zise de mine. Ar fi maĭ rău pentru autorul lor de a presupune rea credință din parte-ĭ.

1. N'am cercat a dovedi nicăiri, că *despotismul* este fericirea și progresul popoarelor. Tot ce am arătat, e că *puterea statuluĭ*, domnia concretă a legiĭ trebue să fie mai tare de cît tendințele claselor sociale și să le înfrîneze. Unde această putere a statuluĭ e în veciнică mișcare și lovită perpetuu în centrul săŭ, acolo se naște despotismul uneĭ caste și lipsa de drept a celorlalte clase sociale, se naște despotul personal, care nu respectează nicĭ o lege și

[1]) Ms. Ac. Rom. 2255, f. 299, supt titlul «Rectificare», purtînd iscălitura luĭ Eminescu și fiind scrisă pe o coală albă, foarte îngrijit, evident caligrafiată după vr'o ciornă pentru trimiterea la gazeta respectivă, căreia, după toată probabilitatea, nu i-a maĭ fost trimisă.

sfîrșește rău, precum au sfîrșit și despoții din istoria Romînilor. C'un cuvînt: am susținut domnia absolută a principiului armoniei intereselor, în contra despotismului, a domniei unei caste sau a unei persoane pe seama celorlalte clase, lipsite de drept.

2. N'am susținut că țăranul trebue să rămînă țăran, etc., ci că înnaintarea dintr'o clasă într'alta trebue să fie basată pe *muncă* și nu pe *privilegiu*.

3. N'am susținut că e rău sistemul nostru constituțional, care dă drept la alegeri, înlesnind scribilor a ajunge la afacerile statului, ci am arătat numai că acest sistem e lărgirea vechilor privilegii asupra progeniturii claselor privilegiate din trecut și că nu corespunde cu clase economice positive, care să găsească în el mijlocul de a-și representa interesele lor în stat.

4. Despre influența austriacă am vorbit atît istoricește (rolul lui Mihai Viteazul în vremea războiului de 30 de ani, încercarea luărei Olteniei supt Const. Brancovanu, răpirea Bucovinei) cît și asupra influenței economice actuale, care devine înspăimîntătoare față cu o țară, ce se depopulează, față cu un popor, care-și pierde pe zi ce merge din mînile sale comerciul, meseriile, proprietatea fonciară urbană, ba în urmă pînă și proprietatea rurală.

5. Prelegerea mea, dacă se poate numi propagandă, n'a fost politică, ci *economică*. Viața formală (politică) a statului a fost considerată numai întru atîta, întru cît are legătură cu viața economică a poporului nostru.

3. Agitațiile Evreilor din Romănia în străinătate. [1])

«Timpul» reproduce după «Indépendance belge» următoarele:

Alianța universală a Israeliților s'a unit de curînd cu ideea unei conferințe de Israeliți, a căreia inițiativă o luase nu de mult *Anglo-Jewish Association*. Această conferință la care trebue să ia parte delegații tuturor asociațiunilor israelite din Europa, are de scop de a asigura Ovreilor din Turcia drepturile ce se propune a se acorda populațiunilor creștine. Ea va avea loc la Paris, la

[1]) *C. d. I.*, nr. 133, din 5 Dec. 1876, la «Diverse», supt titlul *Iarăși Evreii*

11 Decembrie, supt președința d-luĭ Crémieux, membru al senatuluĭ și președinte al *Alianței Universale*. Cererea [conferințiĭ] va fi presentată supt forma uneĭ note care va purta sub-semnătura tuturor societăților evreești din Europa. — *Evreiĭ din România trebue să aibă partea lor din aceste beneficiĭ întocmaĭ ca și cei din Serbia.* România maĭ ales va da loc la o discuțiune cu totul specială în sînul conferințiĭ. — Se pare că Evreiĭ din România sînt privați de drepturile civile și politice, cu toate că terminiĭ Constituțiunii nu prescriŭ nimic de felul acesta în privința lor. Conferința își propune dar de a face astfel încît să nu se introducă în Constituție clause care ar putea să legaliseze situațiunea actuală a Evreilor din România. *Jewis Chronicle* propune ca primele ședințe ale acestuĭ congres să se ție cu ușile închise.

Un autor frances, al căruĭ nume nu-l maĭ ținem minte, a arătat că din cele maĭ sîngeroase sacrificiĭ ale omeniriĭ, neamul care s'a folosit maĭ mult, fără să risce nimic, aŭ fost Evreiĭ. Va să zică de aceea ar fi cheltuit Rusia zeciĭ de milioane de ruble și ar fi pus în mișcare sute de miĭ de suflete creștinești, de aceea s'ar fi pierdut Serbia floarea tineretuluĭ, de aceea cheltuim noĭ cu întreținerea armateĭ aproape 250.000 leĭ noĭ pe zi, pentru ca din aceste sudoriĭ amare ale țăranuluĭ nostru, a celuĭ sîrbesc, a oieruluĭ muntenegrean, a Rusuluĭ să se folosească în mod egal — Evreiĭ, eĭ cari'n presă aŭ fost contra creștinilor, eĭ carĭ ne-aŭ batjocorit pe noĭ, pe Sîrbĭ, pe Rușĭ, eĭ, carĭ prin jurnalistica lor fățarnică și mincinoasă ne numesc semi-asiațĭ, semi-barbarĭ. Apoĭ să ne ierte d-nialor ! Conferința s'a adunat pentru a regula starea celor, carĭ aŭ suferit și s'aŭ sacrificat, nu a acelora, carĭ din aceste suferințe și sacrificiĭ s'aŭ folosit și astăzĭ ca totdeauna. Cine nu-și varsă sîngele pentru petecul său de pămînt strămoșesc, poate să precupețească înainte chibriturĭ și vacs, dar va face bine să ne lese 'n pace.

Puterile europene aŭ recunoscut înșile că pretențiile Evreilor în România sînt *neîndreptățite*. Austria și Rusia aŭ încheiat deja tractate în acest sens cu România, cine

nu le va încheia tot *ast-fel*, poate să ne scutească cu dragostea. Conferința se va feri de sigur de a amesteca în discuții cestiuni, care să le complice și mai mult. Cît pentru Romîni, egala îndreptățire a 600.000 de lipitori și precupeți este pentru ei o cestiune de moarte și viață, și poporul nostru cred c'ar prefera moartea repede prin sabie, decît moartea lentă prin *vitriol*.

Concedem că între acești 600.000 va fi unul la sută, care să producă ceva prin sine și să ție la țară și la popor, dar cînd în țară avem 700.000 de lucrători, care produc, țăranii, nu 'nțelegem alături cu aceștia 600.000 de speculanți ai productelor, în cît fie-care Evreu să trăiască din precupețirea muncii *unui* singur țăran romîn. Drepturile d-nialor civile și publice nu 'nsemnează decît dreptul de a esploata poporul nostru în bună voe. Plece 99 procente în America, să-și cîștige acolo prin muncă productivă pînea de toate zilele și atunci cu ceî ce vor rămînea ne vom împăca ușor, dar păn' atuncia să mai fie încă șepte alianțe, ca cea universală, care să conspire cu *ușile închise* în contra națieî romînești, noî vom ști să le arătăm totdeauna lungul nasuluî, căcî nu ne spăriem nicî de înjurăturile preseî jidovești nicî de declamațiile oratorilor idealiști, pe cîtă vreme e vorba de esistența poporuluî nostru. Dacă voesc să ne cucerească, n'aŭ de cît s'o facă... fățiș, ca toate națiile, cu arma 'n mînă. Dar cu tertipurî și apucăturî nu merge deocamdată. În numărul, în care sînt la noî, Evreiî rămîn *străinî de rit necreștin*, ce nu se pot nicî contopi cu poporul nostru, nicî pot pretinde mai mult de cît de a fi suferiți și ne pare că n'aŭ nicî o causă de a se plînge de toleranța noastră. Dacă gustul li-e numaî decît după drepturî egale, conform «contractuluî social», iată Austria-ĭ aproape, apoî Germania, Anglia, Franța, Italia, cine-ĭ oprește de a merge cu drumul de fier, unde li vine la îndemînă, ca să se bucure de toate drepturile posibile?

Putem spune cu drept cuvînt și tare: că posiția Evreilor, în țările în care nu se bucură de egalitate, e cu mult mai

bună, decît acolo unde eĭ se bucură de ea; de aceea geme Rusia de eĭ, de aceea ne-aŭ inundat pe noĭ. Orĭ unde e teren pentru neagra speculațiune, Evreul e-acasă, iar vaietele și plîngerile contra persecuțiunii sînt mofturĭ, care să acopere de maĭ nainte modul neomenos, în care sug țările, pe carile aŭ căzut ca lăcusta.

Că sînt și Evreĭ, ce merită egala îndreptățire — cine o contestă? Dar noĭ nu sîntem Sabaot, care voia pentr'*un* drept să cruțe Sodoma, nu putem, pentru numărul mărginit de Evreĭ folositorĭ țării, să dăm depline drepturĭ sutelor de miĭ de veneticĭ neproductivĭ, cari 'n ultima linie trăesc din precupețirea muncii, ba a vieții poporuluĭ nostru.

4. Despre drepturile politice ale Evreilor. [1]

I.

O seminție, care cîștigă toate drepturile fără sacrificiĭ și muncă, e cea evreească. La orĭce popor drepturile publice și private aŭ fost resultatul uneĭ muncĭ seculare și a unor sacrificiĭ însemnate. Dacă esista aristocrația, cu prerogative deosebite, acestea eraŭ compensația muncii răsboinice; dacă țăraniĭ, care pretutindenea aŭ fost aserviți, aŭ isbutit în urmă a se vedea stăpînĭ pe bucățile lor de pămînt, aceasta a fost oare-cum răplata pentru că în vremĭ trecute eĭ singurĭ aŭ purtat greutatea instituțiilor; dacă partea clerică s'a bucurat de prerogative, ea a și împlinit o sarcină de cultură, pe care, în împrejurările date ale evuluĭ mediŭ, nu putea îndeplini o clasă de raționalișt.

Clerul a desbătut popoarele nouă ale Europeĭ din mrejele unor credințe și obiceiurĭ în care puterea fisică juca cel [d]întăĭ rol, căcĭ dovedit este, că atît zeul suprem al Germanilor, ca și cel al Celților și al Slavilor a fost un Dumnezeŭ al răsboiuluĭ, al sîngiurilor, un Dumnezeŭ al puteriĭ

[1] Apărut supt titlul *Evreĭ și conferința* în *C. d. I.*, nr. 2, din 9 Ian., 1877, la «Revista externă».

brute. Îmblînzirea treptată a lumiĭ nouă este un netăgăduit merit al religieĭ creștine; afară de aceea ea a maĭ fost și păstrul culturiĭ antice.

Ce serviciŭ a adus omeniriĭ îndărătnicul și egoistul neam evreesc? Ocupîndu-se pretutindenea numaĭ cu traficarea muncii străine, alegîndu-și de patrie *numaĭ* țările acele, unde prin deosebite împrejurări s'a încuĭbat corupție, eĭ urmează în migrația lor pe pămînt tocmaĭ calea opusă omeniriĭ întregi. Căcĭ neamurile reîntinerescdinspre Răsărit la Apus. — Evreiĭ merg dinspre Apus spre Răsărit. Pe cînd țările romanice reînvigoresc prin migrarea popoarelor germane, ce curseră din Răsărit, Germania însăși ajunge la mărirea de astăzĭ prin energia uneĭ rase slave germanisate, America înflorește prin colonii europene, care toate urmează marea cale a soareluĭ, Evreul trece din Germania în Polonia, din Polonia în Rusia, din Austria în România și Turcia, fiind pretutindenea semnul sigur, simptomul uneĭ boale sociale, a uneĭ crise în viața poporuluĭ, care ca la Polonia se sfîrșește cîteodată cu moartea naționalității.

Dar oare în ce constă corupția socială, acest element, care-l atrage pe Evreŭ c'o putere elementară? Ea consistă în disprețul *muncii*, care cu toate acestea e singura creatoare a tuturor drepturilor. Cînd munca uneĭ clase într'un popor nu maĭ echivalează drepturile, de care ea se bucură, atuncĭ acea clasă e coruptă, atuncĭ ea trăește din traficul uneĭ muncĭ străine, atuncĭ ea samănă cu Evreul, care nicăiriĭ nu face altceva decît precupețește lucrul străin.

O nație ca a noastră, unde cine știe a scrie și a ceti a contractat deja privilegiul de a fi funcționar al Statuluĭ, trebue să se aștepte ca funcțiile eĭ vitale, care se întemeiază pe muncă, să găsască -- de nu o suplinire — cel puțin un surogat în meșteriĭ și neguțitoriĭ răĭ, pe care străinătatea îĭ svîrle din sînul eĭ, ca pe niște elemente netrebuincioase.

Dar odată stabilit, că la imigrarea Evreilor vina e în parte și a noastră, carĭ am crezut, că fără o muncă echi-

valentă putem introduce la noĭ toate formele de cultură occidentală, băgînd în ele scribĭ de rînd, oamenĭ fără ştiinţă de carte saŭ cel mult advocaţĭ, revenim la Evreĭ şi-ĭ întrebăm — nu de ce spun minciunĭ prin gazetele străine, căcĭ minciuna este spiritul negreĭ speculaţiĭ — ci de ce se plîng?

În Austro-Ungaria eĭ aŭ toate drepturile posibile şi imposibile, de ce vin la noĭ? În Rusia sînt egalĭ cu Rușiĭ *(sic)* — de ce vin la noĭ? În Turcia le zîmbeşte egala îndreptăţire — ce caută la noĭ? Aŭ n'aŭ ştiut eĭ, supt ce *condiţiĭ numaĭ* pot trece în Romînia? Aŭ n'aŭ ştiut că în această ţară nu pot fi decît cel mult suferiţĭ, că această ţară, din nefericire pîn' acuma locul de luptă între roiurile Răsăritului şi aşezările Apusuluĭ, a ajuns să rasufle şi că e sătulă de stăpînĭ, pentru a nu maĭ voi stăpînĭ evreĭ?

Ne pare răŭ de aceĭ puţinĭ Evreĭ, carĭ, prin valoarea lor personală, meritä a forma o escepţie, dar restul...? Prin ce muncă saŭ sacrificiĭ şi-a cîştigat dreptul de a aspira la egalitate cu cetăţeniĭ statuluĭ romîn? Eĭ aŭ luptat cu Turcĭĭ, Tatarĭĭ, Polonĭĭ şi Ungurĭĭ? Lor li-aŭ pus Turcĭĭ, cînd aŭ înfrînt tractatele vechĭ, capul în poale? Prin munca lor s'a ridicat vaza acesteĭ ţărĭ, s'a desgropat din învăluirile trecutuluĭ această limbă? Prin unul din eĭ şi-a cîştigat neamul romînesc un loc la soare? De cînd rachiul este un element de civilisaţie?

Prin legea monopoluluĭ băuturilor spirtoase s'a hotărît ca numaĭ alegătorĭĭ în comună să poată fi cîrciumarĭ la ţară. Cu drept cuvînt. Ce garanţĭĭ poate da o venitură, un nimene, un sudit kesaro-krăesc, că băuturile nu vor fi falsificate, cum şi sînt, decĭ stricăcioase sănătăţĭĭ. Deja deputaţĭĭ ţăranĭ din adunarea adhoc s'aŭ plîns prin memoriile lor, că aceştĭ oamenĭ le otrăvesc băuturile, prefăcînd zilele de odihnă legiuită în zile de omorîre lentă şi sigură.

Astăzĭ cînd un prefect opreşte de la acest trafic pe *un* Evreŭ, Pesther-Lloyd, organ redactat de Evreĭ şi după el Journal des Débats (item), descriŭ scene sălbatice din Turkestan ca petrecîndu-se în Romănia. Fie liniştiţĭ. Un fir

de păr din capul suditului kesaro-krăesc n'a fost atins de niminea, nici averea lui mistuită de mînile populației romînești.

Un agent al guvernului unguresc svîrle dintr'o școală zidită de Romîni băncile afară, esmite pe învățător și pe preot, își bate joc de un sat de grănițeri, care deapururea aŭ luptat pentru Casa de Austria, cărora Maria Terezia le-a cusut cu mîna ei proprie o flamură cu inscripția «Virtus romana rediviva», — făcut-a cas presa austriecească de aceasta? Nici vorbă. Dar un prefect în România cutează a opri pe un Evreŭ, de a vinde băuturi spirtoase într'un sat? Persecuție, pradă, nelegiuire.

Se'nțelege. Punînd odată mîna pe presa europeană, care în genere nu mai are de țintă luminarea, ci ațîțarea urilor între clase și popoare, ușor li-i să spună ori-ce minciună patentă. Publicul cafenelelor, blazat de ipercultura europeană și setos de noutăți de sensație, găsește plăcere în citirea monstruozităților, ce se vor fi petrecînd în România. Evreii fac din jurnalistica europeană ceea-ce aŭ făcut din băuturile spirtoase la noi — otravă. Ei aŭ încercat a otrăvi și literatura germană cu acele scrieri, pe care oamenii c'un simțimînt mai firesc le numesc franceso-ebraice, ei aŭ introdus ușurința parisiană în discuțiile cele mai grave, veninul în relațiile sociale; în Austro-Ungaria sumuță popor contra popor, în Germania confesie contra confesie și gintă contra gintă. Evreul, care redigează Pesther-Lloyd și sumuță pe Maghiari contra Germanilor și a celorlalte naționalități, este acelaș, care prin Neue freie Presse sumuță pe Germani contra Maghiarilor. În toate țările țin cu cel tare, nici odată cu cel apăsat, și se unesc cu acela întru traficarea și esploatarea puterilor positive ale poporului.

Prigoniți n'aŭ fost la noi Evreii nici odată. Restricții juridice aŭ esistat pentru ei totdeauna, dar nu din causa religiei. Ștefan-Vodă cel Mare întărește cîtorva Evrei, veniți din Polonia, libertatea confesiei, dreptul de a-și clădi sinagoge, un drept pe care Turcii, așa numiții noștri su-

veraniĭ, care de pe la 1560 aŭ început să ne calce tractatele, nu l'aŭ avut niciodată, deși confesia mosaică e pentru spiritul ascetic și îngăduitor al religieĭ creștine tot atît de străină, ca și cea mahometană. Afară de aceea aveaŭ dreptul libereĭ negustoriĭ cu manufacturĭ străine, — dar aicea se mărginea totul și așa ar fi trebuit să rămîe. Meseriașĭ și proprietarĭ nu puteaŭ fi, căcĭ proprietatea emana de la Domnie și era strîns legată cu contribuția de sînge, la care niminea nu i-a poftit niciodată, și de la care, chiar cînd îĭ poftești, știŭ a se sustrage, făcîndu-se sudițĭ austrieceștĭ, deși sînt născuțĭ în România din supușĭ rușeștĭ și n'aŭ văzut Austria cu ochiĭ.

C'un cuvînt Evreul nu merită drepturĭ nicăirĭ în Europa, pentru că nu muncește ; iar traficul și scumpirea artificială a mijloacelor de traĭ nu este muncă, și aproape numaĭ într'aceasta consistă a Evreuluĭ. Evreul nu cere, ca clasa de mijloc din secolul al XVII-lea, libertatea muncĭĭ productive, ci libertatea traficuluĭ. El e vecĭnic consumator, niciodată producător și de sigur că numaĭ cu foarte rară escepție se va găsi într'adevăr cîte un Evreŭ care să producă. Dacă e meseriaș, e superficial, lucrează numaĭ pentru ochĭ. De aceea chiar la noĭ, unde împrejurările ar trebui să-ĭ silească la muncă, vom găsi că eĭ represintă meseria superficială. Cel maĭ solid meseriaș e și aicĭ în țară Romînul saŭ Germanul saŭ Cehul, niciodată Evreul. El represintă concurența nesănătoasă a munciĭ rele, superficiale cu munca dreaptă și temeinică. «Eftin și răŭ» e deviza Evreuluĭ, pînă ce ruinează pe lucrătorul creștin, «scump și răŭ» e deviza luĭ, cînd rămîne stăpînul pieții.

Drept că înmulțirea Evreilor în țările noastre a mers mînă în mînă cu reformele în sens liberal, că acestea aŭ ajutat înmulțirea furnicarilor. Deja «regulamentul organic», care a pus ciocoimea alăturĭ cu boeriĭ vechĭ, dîndu-ĭ o egalitate de drepturĭ, pe care n'o merita, a făcut ca fiecare din acești noĭ aristocrați, carĭ fugeaŭ de muncă și aspiraŭ la slujbușoare, să aibă cîte un asociat jidan supt

formă de orăndariŭ pe peticuțele lor de moșiĭ; tot acel regulament a desființat de jure breslele, aceste clase puternice și bine constituite de meseriașĭ. În urmă alte reforme și mai liberale aŭ deschis ușa funcțiilor statuluĭ, înmulțite în infinit, tuturor feciorilor de popă și de negustorĭ, carĭ nu representaŭ nicĭ avere, nicĭ inteligență, și carĭ găsiaŭ mai comod a trăi din funcțiĭ plătite de stat și de comune, decît din munca lor proprie, din îndeletnicirea cu meșteșugul părinților lor. Astfel s'a înmulțit rușinea de muncă și proletariatul condeiuluĭ, această clasă vecĭnic nenorocită, condamnată la celibat și la miserie, luptînd prin ură, intrigĭ, calomniĭ și vicleșug pentru pînea amară a budgetuluĭ și înnecînd c'o rară obrăznicie orĭ-ce muncă spirituală adevărată, orĭ-ce merit adevărat.

Dar ce să mai vorbim asupra acesteĭ materiĭ? Prin pripirea celor crescuți de micĭ copiĭ la Paris ni s'a îngreuiat peste măsură lupta pentru existență, libertățile nu sînt de cît tot atîtea forme de nelibertățĭ, căcĭ liber nu e decît omul ce trăește din munca productivă a mînilor sale. Numaĭ acela e în stare de a aproba binele unde-l vede și munca temeinică.

Dar ceĭ carĭ îșĭ fac din ponegrirea merituluĭ, din calomnie și intrigă o meserie pentru a trăi de pe-o zi pe alta, aceia, chiar recunoscînd adevărul în fundul sufletuluĭ lor, căcĭ acesta li se impune, se vor feri de a-l spune, ba vor representa chiar contrariul.

E prea firesc, ca în țara reputațiilor usurpate, a jurnaliștilor fără carte, administratorilor fără știință, profesorilor fără elevĭ, academicianilor etc., într'o țară unde aproape toțĭ represintă numaĭ forma goală a culturiĭ nicĭ decum cuprinsul, Evreiĭ care samănă în superficialitatea muncii cu generația actuală din Romănia, călărind pe frase umanitare și egalitare, pe care le-aŭ învățat de la noĭ, să ceară drepturĭ egale cu noĭ.

II.

Cine știe, cît de departe sîntem de-a urî pe Evreĭ — și aceasta o poate pricepe orice om cu privirea clară — acela va vedea, că în toate măsurile noastre restrictive numaĭ dreapta judecată și instinctul de conservare aŭ jucat singure rolul principal.

Domnia Fanarioților a putrezit clasele noastre sociale; aristocrația noastră, din răsboinică și mîndră ce era, a devenit în cea maĭ mare parte servilă, încrucișîndu-se cu stîrpitura Greculuĭ modern, care e tot atît de șiret, dar maĭ corupt decît Evreul de rînd. Prin urmare clasa înnaltă a societățiĭ noastre, care luase de la Grecul constantinopolitan toată lenea, tot bizantinismul, se lăsă ușor înădușită de ciocoimea eĭ, de foastele eĭ slugĭ, care fără nicĭ o muncă meritoasă pentru societate, se urcă repede în locul vechiĭ aristocrațiĭ, ce dăduse așa de tare îndărăt. Se va găsi că lenea este caracteristică Romînuluĭ «ridicat», pentru că s'a și ridicat din clase lenețe, din privilegiațĭ micĭ. Rămînea decĭ o singură clasă muncitoare, din a căreĭ esploatare trebuia să trăiască toată societatea romînă — țăranul. Dar chiar esploatarea directă era o muncă prea grea pentru aristocrația foștilor cafegiĭ și ciubucciĭ, de aceea s'aŭ introdus pretutindenea cîte-un asociat activ kesaro-krăesc — cîte-un Evreŭ. Acelaș proces se repetează însă. — Precum ciocoimea a alungat pe boeriĭ vechĭ din locul lor, tot astfel Evreiĭ, avînd numaĭ dreptul de a cumpăra bunurĭ imobile la țară, ar lua în mînĭ proprietatea de mijloc, aĭ căreĭ arendașĭ sînt deja astăzĭ, iar neamul romînesc ar ajunge cu desăvîrșire proletar.

Pericolul nu este în împrejurarea, că Evreiĭ ar acapara toată proprietatea, ci într'aceea că eĭ *nu sînt — nu pot fi romînĭ*, precum în genere nu sînt nicĭ pot fi germanĭ, englejĭ, franțujĭ, italienĭ. De ce să ne înșelăm de bună voe, arătînd că înlăuntrul altor națiĭ eĭ aŭ ajuns la cutare saŭ cutare grad de cultură? Nu vedem azĭ, că simțimîntul de rasă e

mai puternic în ei decît patriotismul, decît iubirea pentru naţia, în mijlocul căreia trăesc?

Nu-i vedem formînd prin «alianţa israelită» o internaţională curat ebraică, după a noastră părere mai periculoasă, pentrucă e mai mincinoasă, decît cea a lucrătorilor saŭ aceea a iesuiţilor? Căci aceste două din urmă represintă un ideal — fals ideal la amîndoi, dar avînd fiecare partea sa eternă, dragă omeniriĭ.

Cea dintăiŭ se basează pe sfinţenia muncii, pe convingerea cu totul dreaptă că munca temeinică este singura îndreptăţire pe acest pămînt; dar pe de altă parte acelaş ideal nu recunoaşte capitalizarea muncii şi înnobilarea ei supt forma arteĭ, a literaturiĭ, a ştiinţiĭ, care fără acea capitalizare n'ar fi cu putinţă. Dacă libertatea muncii productive este motorul societăţiĭ, sîmburile care-i dă consistenţă este capitalul. Împăcarea între muncă şi capital va fi foarte grea, este chiar cu neputinţă; dar tendinţa ca atare rămîne în sine ideală, conformă cu religia creştină în partea ei etică. — Iesuitismul pe de altă parte consistă iarăşi pe-o raţionare parte dreaptă, parte falsă. Întemeindu-se pe teoria, subînţeleasă tacit, foarte pesimistă, că partea cea mai mare a oamenilor nu ştie a face o întrebuinţare dreaptă de puţinele dramuri de crieri, cu care i-a înzestrat natura, că acea parte, lăsată în voea liberă a instinctelor sale, e roabă pîntecelui şi unealtă în mînile şarlatanilor de tot soiul, cari ştiu să-i linguşască patimile rele, iesuitismul a încercat a ţinea clasele de jos într'un binefăcător semi-întuneric, puindu-şi drept ţintă — nu cultura minţiĭ, căci disperase a scoate trandafiri dintr'o buruiană rea şi menită orbiriĭ — ci caracterul prin credinţe metafisice. De aceea se va găsi peste tot, că popoarele catolice sînt mai vesele şi mai frumoase decît cele protestante, tocmai pentru că această biserică a abstras de la cultura minţiĭ şi a avut în vedere numai îmblînzirea, înfrumseţarea simţimintelor prin musică, sculptură, architectură, zugrăvie şi prin credinţe, care se susţăgeaŭ prin sfinţenia lor de la orice controversă. Dar pe altă parte

aceiași școală era firește prigonitoarea aristocrației spiritului, a acelor oameni seculari, la care caracterul, oricare ar fi fost, rămînea cu totul neutralizat de enorma cantitate a creierului și care vedeau toate lucrurile lumii în deplina lor claritate. Catolicismul n'a avut talentul de a-și asocia pe acești oameni — de aceea și este azi încălcat de o droae de homunculi, care bazîndu-se pe acele autorități, persecutate de biserică, o persecută azi pe ea. Și într'aceasta a consistat partea falsă, aceea ce am numit iesuitism, pentru a caracteriza tendința politică a bisericii.

Dar ce represintă «alianța israelită» cu filialele ei din America, Anglia, Austro-Ungaria, Franța, Italia, Romănia? Se pretinde că, fiind Evreii pretutindene oprimați, această alianță are de scop să-i scape de opresiune.

Să vedem, ce grozav de oprimați sînt la noi.

Comerț și capital în mînile lor, proprietatea urbană în cea mai mare parte în mînile lor, arenzile de moșii în Moldova item, pe supt mînă tot debitul tutunului și a[l] băuturilor spirtoase, negoț de import și esport, c'un cuvînt toate arteriile vieții economice care se basează pe speculă. În ce consistă grozava opresiune, de care se plîng? Și dacă se plîng, de ce nu aleg alte terenuri decît Romănia, alte țeri unde sînt egali în toate cu cetățenii statului? De ce nu Austria, Franța, Germania ș. a.?

De ce? Pentru că nu esistă opresiune, pentru că nu esistă persecuție, — iar drepturile cîte nu le au, nici nu le merită.

Ei singuri — cu totul deosebiți și avînd tendințe deosebite de popor, vorbind în familii limba germană, abonați la ziare dușmane nouă și hrănind împotriva noastră un spirit dușmănesc și cuceritor — ei singuri nu compensează întru nimic munca poporului, care-i susține. Apoi sînt totdeauna o armă a străinilor în contra noastră. Pînă și Ungurii — cari numa'n gropi nu dau de cumințí — își închipuiau într'un rînd o stăpînire o Moldoveí prin Evrei și Ceangăi, pentru că știau că Evreul s'sr asocia cu ori și cine împotriva poporului romînesc.

Și astăzi, cînd poate esistența noastră e în joc, cînd ni se dispută drepturi seculare, emanate din capitulațiile luminaților Domni ai acestor țeri, tot ei și prin uneltirea «alianțelor» ne îngreuiază posiția, trecînd peste capetele noastre, cerînd drepturi de la străini, de la dușmanii noștri chiar.

Știu d-nialor ce i-ar aștepta în Germania pentr'o asemenea faptă, pentru gravura din «Monde illustré», pentru articolul mincinos din «Pesther-Lloyd», pentru apelările la străini în trebile interne ale țerii? Munca silnică sau închisoarea.

De aceea vom resuma judecata în forma unui fetva al Șeiculuĭ-ŭl-Islam zicînd:

Legea zice, că cine conspiră cu străinii în contra instituțiunilor țării și a poporului în mijlocul căruia trăește, — este un trădător.

Merită un trădător drepturi?

Nu.

III.

Supt titlul «Închipuitele persecuții în contra Evreilor» «Romînul» publică două adrese, una a delegaților societății «Românizarea», alta semnată de vreo 20 de persoane, prin care se desmint știrile aduse de ziarele străine [1]).

Pentru noi cea dintăi e mai importantă, căci ne arată singura cale, pe care Evreii vor putea s'ajungă la egalitate cu cetățenii statului romîn. Numai vorbind în familie limba romînească, numai încrucișîndu-se prin căsătorii interconfesionale cu Romînii, vor putea deveni cu vremea ajutători

[1]) Vezi *Romanulu*, 1877, n-rele 2, 3, 4 din Ianuarie, p. 2, c. 3 și 4. Adrese de acestea, emanînd dela societăți și persoane evreești, s'au publicat în *Romanulu*, și 'n alte numere din Ianuarie 1877 (n-rele de la 6 și 7; apoi 12), desmințind calomniile îndrăsnețe care apăreau pe atunci, ca și adeseori după aceea, în ziare streine, asupra pretinselor persecuții antisemite din țara atît de tolerantă care e România.

întru purtarea sarcinei de cultură a țării românești, numai atunci vor intra în commembrațiunea socială a Românilor și se vor preface în trup din trupul nostru. Pînă atunci însă nația îi va simți ca pe ceva străin în corpul ei, ca pe un parazit care usucă măduva străvechiului stejar.

Adăogim din nou, că ne pare rău de acei relativ puțini, chiar dacă s'ar compune din 2—3000, cari s'au identificat cu această țară, și totuși trebue să se vadă în aceleași condiții de drept public cu imigranții mai proaspeți; ne pare rău de «Evreii spanioli», cari n'au nimic comun cu cei poloni, — dar fiecare poate pricepe, că într'o armie străină, care se apropie de noi, nimeni nu va căuta să deosebească pe puținii amici, ce i-ar putea avea în acea armie. Și Evreii sînt o armie economică, o rasă de asociați naturali contra a tot ce nu e evreu.

A doua adresă spune adevărul, că Evreii trăesc în România, fără a li se causà nici cel mai mic rău, căci nu pot fi numite rele, decît cele positive, iar nici de cum restricțiuni, despre care fiecine știe, că constituesc singurul «modus vivendi» ce'l putem avea deocamdată cu seminția evreească. Dar această adresă — o știm bine — nu va căpăta nici odată iscăliturile **mai tuturor** coreligionarilor din România. Aceasta e o frasă ca multe altele din ziarele noastre, care și ele vorbesc într'una de nație, de voința națională, pe cînd fiecine știe în fundul sufletului său, că nația românească cumu-i ea, nici n'a ajuns să-și deschidă ființa sa la soare, ci, esploatată de oameni și de împrejurări, susține cu sudoarea-i tot aparatul netrebnic al formelor străine de cultură, introduse prin numeroasa clasă de proletari ai condeiului, care, îmbrăcîndu-se în ele fără să le știe înțelesul, își găsește pînea de toate zilele, pe care n'ar putea-o găsi prin muncă, căci nu vrea să muncească.

5. Despre Evreiĭ romînĭ şi străinĭ.

— NOTIŢE —

Concurenţa evreiască [1]). — In nr. 39 al Apărătoruluĭ legiĭ, un «contribuabil comunal», voind a da o idee cum s'a risipit şi se risipesc baniĭ contribuabililor, spune că fostul primar D. Gane, patronînd tipografia naţională, la care este asociat, i-a dat toate imprimatele, cîte emanaŭ de la autoritate, fără formă legală de licitaţie şi cu preţurĭ binecuvîntate de D-zeŭ, şi că un tipograf evreŭ, d. Goldĕr — revoltat de sigur de această procedare a primărieĭ — şi-a permis a o ruga să nu maĭ patroneze esclusiv tipografia naţională... Maĭ întăĭ oarecare date istorice.

D-l Goldner este acela, care pe calea proteguirii personale şi fără licitaţie, a răpit pe la anul 1862 publicitatea oficială din mîna bătrînuluĭ Gh. Asachi, o publicitate care a fost creaţia acestuĭ om venerabil. Supt teascurile tipografieĭ sale aŭ trecut cărţile *scolastice* şi literatura aproape întreagă a uneĭ însemnate epoce de desvoltare naţională. De-atuncĭ şi pînă astăzĭ stă închis institutul tipo-litografic, în care a apărut cea *dintîĭ* foae romînească; încît cu drept cuvînt esclamă biograful: «Sic annorum labor quinquaginta remuneratur» [2]).

Cît despre preţul minim de 149 leĭ, oferit de tipografia naţională pentru tipărirea bugetuluĭ comunal, se cunoaşte că e un preţ de concurenţă, cu care nu i-ar da mîna tipografieĭ ca să tipărească orĭce lucrare. El a fost oferit, numaĭ pentru ca d. Goldner să nu poată lua lucrarea, căcĭ cunoaştem foarte bine ieftinătatea aparentă a concurenţiĭ jidoveştĭ. Ieftin la început, pînă ce se ruinează

---

[1]) In *C. d. I.*, nr. 70, din 23 Iunie, 1876, la rubrica «Inserţiunĭ şi reclame», se publică această apărare a Tipografieĭ Naţionale împotriva tipografuluĭ Goldner, sprijinit de ocîrmuirea comunală din Iaşĭ, de pe vremea aceea. Apărarea se cunoaşte uşor a fi scrisă de Eminescu, care însă nu putea s'o publice de cît la rubrica «Inserţiĭ şi reclame», de oare ce vorbea într'o foae oficială împotriva partidului de la putere.

[2]) Se arată apoĭ condiţiile băneştĭ supt care Tipografia Naţională lucra pentru autorităţile ţărĭĭ, din care se vede că toate lucrările maĭ însemnate le-a luat prin licitaţie maĭ ieftin de cît Goldner. Urmează după asta încheierea, reprodusă aicĭ pe de-a'ntregul, ca şi 'nceputul.

industriașul romîn ; scump și rău în urmă, cînd Evreul a ajuns a stăpîni terenul economic. «Contribuabilul» ar trebui să învețe puțină economie politică, ca să poată pricepe legile concurenții și să cunoască elementele, care concurg la formarea unuĭ preț. Prețul conține cheltuelile producerii, plus un escedent, care să facă cu putință reproducerea. E evident că minimul preț de 149 leĭ nu represintă nicĭ măcar reproducerea lucrăriĭ și că tipografia pierde momentan, numaĭ ca să respingă agresiunea economică a concurentuluĭ evreŭ, care de sigur că după ce ar vedea că tipografia națională nu maĭ este în stare de a concura, *ar dicta autorităților prețurile sale.*

Dar chiar dacă această tipografie n'ar fi lucrat cu mult maĭ ieftin de cît d. Goldner, totușĭ o autoritate romînească trebuia s'o prefere și să facă pentru aĭ săĭ, ceea ce Evreiĭ fac pentru aĭ lor. Eĭ conspiră în sinagogă în contra creștinilor. Acolo se fixează prețurile, cînd concurența din partea creștinilor e nimicită și cînd se simt eĭ stăpînĭ pe v'un teren economic. Acolo se hotărăște moartea economică a meseriașuluĭ romîn, la autoritatea ocultă a statuluĭ în stat, în comitetele ascunse ale alianțeĭ universale. Dar cînd tipografia națională lucrează *constant* maĭ eftin decît cea evreească,—nicĭ atuncĭ autoritățile romînești să nu-ĭ deie imprimatele ? Cît despre patronarea, ce se face prin *Apărătorul legiĭ* (jurnal liberal) industrieĭ evreeștĭ, o lăsăm la apreciația partiduluĭ național liberal, atît de bogat în cuvinte împotriva Evreilor.

* * *

Romînĭ din Ardeal și Evreiĭ[1]). Broșura germană de Dr. Aug. Rohling (profesor în Münster) a fost tradusă în limba romînească de maĭ mulțĭ studenți în teologie[2]). Ediția întîia trecîndu-se cu desăvîrșire în timp foarte scurt, traducătoriĭ anunță editarea din nou a broșuriĭ. Ceĭ ce doresc a-și procura cartea, se pot adresa la d-l Ioan Serbu, absolvent în teologie, în Blaș. E de sigur caracteristic

[1]) *C. d. I.*, nr. 71, din 25 Iunie, 1876, la «Diverse», supt titlul de *Jidovul talmudist.*

[2]) «*Idovulu talmudistu*, presentatu spre consideratiune matura jidoviloru sî crestiniloru de totu rangulu de prof. *Dr. Aug. Rohling.* Tradusa de pre a 4-a editiune germana de *Srisipp.* Ed. a II. *Sabiiu.* Tipografia W Krafft & Filtsch). 1876» ; o broșură în 8^{0} mic, pp. 118. Se găsește în Bibl. Ac. Rom.

pentru simțămintele, cu care Romînii întîmpină pretutindenea invasia evreească, că ediția întîia a acestei cărți s'a trecut toată în *Transilvania*, căci și în această țară aŭ început a se îmbulzi în orașe și sate cetele internaționalei iudaice, poporul menit de biblie de a domni asupra pămîntului întreg. Talmudul, după cum se știe, e un fel de enciclopedie evreească, conținînd fel de fel de tractate asupra chestiunilor controversate, fie religioase, fie de drept; iar multe din cele cuprinse în talmud aŭ trecut în viața publică, a Evreilor, în conduita lor față de alte popoare. Talmudul e un îndreptariŭ al constituiriĭ lor de stat în stat, îndreptarĭul organismelor de solidaritate națională, care caracterisează pe Evreĭ, fie eĭ în America, fie în Germania, fie în România. Fructul cel maĭ copt al lungeĭ desvoltărĭ talmudistice este de sigur «Alianța israelită» întinsă asupra pămîntuluĭ întreg. Recomandăm decĭ această carte, care — de și nu ni s'a trimis un esemplar din partea editorilor — totuși credem că va fi conținînd estracte din talmud, care vor fi caracterizînd mișcările vieții naționale a Evreilor.

* * *

Agitațiile Evreilor din România în Franța[1]). O deputațiune a consistoruluĭ evreesc din Franța a dat petiție ministruluĭ de esterne, Ducelui Décazes, prin care se cere, ca guvernul frances să nu încheie cu România convențiune comercială, pînă ce Evreiĭ indigenĭ nu vor căpăta drepturĭ egale cu Romînii. Lasciate ogni speranza!

* * *

K. E. Franzos: Aus Halb-Asien[1]). D. Carol Emil Franzos recte Franzois, care primejduește cîte odată citirea Noiĭ prese libere [în] foiletoanele sale, scrise în acea prosă coruptă, pe care Germaniĭ o numesc cu drept cuvînt *franceso-judaică*, și-a tipărit impresiile sale, culese pe la Colomeia, Sadagura, Podul-Iloaeĭ și alte asemenea locurĭ, în care se prășește jidovimea, supt titlul «Aus Halb-Asien» (din Semi-Asia). D-sa numește aceste secăturĭ icoane de cultură (Culturbilder) din Galiția, Bucovina, Rusia meridională și Romînia. Credem însă că pentru a da o icoană fidelă despre

[1]) *C. d. I.*, nr. 75, din 7 Iulie 1876, la «Revista externă».

[2]) *C. d. I.*, nr. 94 ,din 25 Aug., 1876, la «Noutățĭ», supt titlul *Sămînță jidovească din Cernăuțĭ*.

cultura unor popoare, trebue să le cunoștĭ limba, căcĭ cunoștința limbeĭ jidovești nu poate servi, decît pentru a te întroduce în universitățile din Tîrgul-Cuculuĭ. Ca toțĭ Jidanii, care în literatura germană se deosebesc prin stilul franțuzit și prin espresiĭ mîrșave și obraznice, și acest tînăr și gros [1]) colaborator dela «N. Fr. Presse» nu-șĭ cunoaște lungul-nasuluĭ, judecă fără a ști nimic și batjocorește toate popoarele, cîte n'aŭ plecare de-a se săruta cu Jidanii. Se vede că, înamorat de stilul d-luĭ Franzois, un jurnal săsesc din Transilvania, pe care Telegraful romîn îl citează numaĭ în inițiale (S. d. T., poate că Siebenbürgisch-deutsches Tagblatt), publică asemenea aceste producte nespălate ale filosofuluĭ din Sadagura, pentru a le pune proaspete și calde în fiecare dimineață înnaintea lectorilor săĭ flămînzĭ de calomniĭ în contra Romînilor.

* * *

Evreiĭ din Roma pentru ceĭ din România. In *C. d. l.* nr. 106, din 26 Sept. 1876, se reproduce scrisoarea comunităţiĭ israelite din Roma, către ministrul de esterne al Italieĭ, în care se cere înlăturarea «ruşineĭ pentru civilisație» ca supușiĭ italienĭ să fie tratați în convenția comercială dintre Italia și Romînia în chip deosebit, după religia ce profesează. Se maĭ cere ca «marea mumă latină a Romînieĭ s'o învețe a aplica riguros convenția de Paris din August 1856, care recunoaște aceleașĭ drepturĭ civile tuturor Moldovenilor și Muntenilor, creștinĭ saŭ necreștinĭ». Se reproduce apoĭ răspunsul ministruluĭ italian, prin care ia act de dreapta cerere a comunităţiĭ israelite; pe urmă Eminescu [redactorul] adaoge:

Dacă prețul convenţieĭ comerciale italo-romîne este egala îndreptățire a Evreilor cu ceilalțĭ cetățenĭ aĭ statuluĭ romîn, atuncĭ convenția e prea scumpă și ne putem lipsi în tot bunul de ea. Onoarea de a tracta direct cu marea noastră mamă latină nu ne va face să uităm că între d-niĭ Pellegrino, Pontecorva, Simone Toscano etc. [ceĭ ce iscălesc scrisoarea pomenită maĭ sus] și între Itzig sin Șloim Bjejaner este o mare deosebire. Ceĭ dintîĭ sînt italienĭ de confesie israelită; cel din urmă e Jidan și nimic maĭ mult — adică dintr'un neam deosebit prin limbă, obiceiurĭ, fisio-

[1]) Eminescu cunoștea personal pe K. E. Franzos; îĭ fusese și coleg în gimnasiul nemțesc din Cernăuți.

nomie, apucăturĭ, religie, un neam care ne urăşte pe noĭ Romînĭĭ, de şi trăeşte din sîngele şi sudoarea noastră.

* * *

În contra maltratărĭĭ Evreilor [1]). De şi nu sîntem de loc amicĭ aĭ raseĭ, care profesează cultul mosaic, şi nu ni se poate imputa nicĭ un cuvînt în favoarea eĭ ca *atare*, totuşĭ spre onoarea principiuluĭ escluderiĭ eĭ dela drepturile publice şi chiar dela cele private, vom trebui să desaprobăm purtarea injustificabilă a unora din cetăţeniĭ romînĭ, carĭ cred a putea trata persoane cu totul inofensive de rasă semitică, într'un mod în care Turcii obicĭnuesc a trata pe Bulgarĭ. Declarăm că sîntem contra oricăriĭ concesiĭ juridice saŭ economice cît de neînsemnate faţă cu totalitatea Evreilor, dar principiul acesta nu include aplicarea de bastoane saŭ păruială asupra deosebiţilor indivizĭ, carĭ constituesc acea totalitate [2]).

* * *

Creştiniĭ din Turcia şi Evreiĭ din Romănia [3]). În faptă starea aceasta de lucruri [din Turcia] are multe analogiĭ cu cea socială din Romînia — mutatis mutandis însă. Rolul sensitivilor creştinĭ [din Turcia] îl joacă la noĭ străiniĭ, Evreiĭ maĭ cu samă, rolul Turculuĭ ţăranul romîn. Atingĭ urechea unuĭ Evreŭ obraznic? Toată presa europeană strigă; dar această presă ocupatu-s'a ea vr'odată de miseria şi mortalitatea populaţiuniĭ romîne?

* * *

Evreiĭ romînĭ ca supuşĭ austriacĭ [4]). Se ştie că agenţiile consulare din Orient, în care ne aflăm şi noĭ, aŭ prerogative cu totul escepţionale, neutralizate întru cîtva în vremea maĭ nouă prin legiuirile noastre, dar eşind adesea la iveală cu ocasia înscrierilor de vînzărĭ la tribunale. În deceniile din urmă mulţĭ

---

[1]) *C. d. I.*, nr. 107, din 29 Sept. 1876, la «Diverse», supt titlul *Maltratare.*

[2]) *C. d. I.* povesteşte apoĭ «răspunsul ciotoros pe spate» din partea luĭ Teodor Codrescu faţă de librarul anticvar Elias Şragăr, «în cît se zice că bastonul d-luĭ Codrescu să fi suferit marĭ pierderĭ în consistenţa sa materială, ceea ce ne face a presupune şi pierderile părţiĭ opuse».

[3]) *C. d. I.*, nr. 110, din 6 Oct. 1876, la «Revista externă».

[4]) *C. d. I.*, nr. 120, din 3 Noemvrie 1876, la «Diverse», supt titlul *Mozaicul austriac* şi *tribunalele romîne.*

immigranți, dar și mulți indigeni romîni și neromîni se sustrăgeau de supt autoritatea statelor noastre, prin aceea că intrau într'o legătură nominală mai cu seamă cu monarchia austriacă, căci aceasta din urmă pentru a-și asigura posiția în Orient găsise o formă foarte comodă pentru a adăoga în multicolorul ei mosaic pe toți aceia, cari în țările de la Dunăre nu voiau să aibă *nici un stăpîn*. Cum că agenții consulari nu *alegeau* ci culegeau tot ce li se presenta pentru plata unei taxe oarecare, e un fapt cunoscut de toți. Astfel mulți vătajî boerești, moldoveni de baștină, se făceau sudiți (Schutzbefohlene) pentru a se mîntui pe sine de capitație, pe fiii lor de miliție; nu mai vorbim de negustori și de meseriași, cari ori-cînd aveau daraveri neplăcute cu administrația sau cu justiția, plantau pajura cu două capete pe casă și deveneau «sacrosancți». Toate trei din patru părți a[le] Evreilor din Romînia sînt în această condiție «sui generis», adică nici cetățeni romîni, nici austriaci, ci «Schutzbefohlene», oameni epitropisiți politicește de monarchie, fără ca aceasta să se ocupe mai încolo de ei, căci dare nu plătesc nimărui, la armată nu se iau de nimene, c'un cuvînt oamenii lui Dumnezeu. Mare parte din acești sudiți n'au văzut pămîntul Austriei, de cînd sînt, ci immigrați din Rusia, din Turcia, ba din toate țările domnilor pămîntului, au găsit că în sălășluire supt mantaua cea comodă a denumirii laxe de «Schutzbefohlene» e bine să trăiască omul.

Acuma însă după legiuirile positive ale Romîniei numai străini de rit creștin pot cumpăra imobile. În ce calitate se presintă înaintea tribunalelor noastre sudiții de rit necreștin?

* * *

Evreii din Serbia[1]). Intre candidații [la alegeri] pentru Belgrad e și un Evreu anume Abraham Oser. Ca semn al vremii alegerea aceasta e de sigur caracteristică. In vremea cînd statul sîrbesc era în războiu cu Poarta, patrioții semiți ai Serbiei s'au adresat direct la Turci pentru a căpăta drepturi egale. Astăzi, în loc de a fi împușcați jure belli la colțurile ulițelor, ei sînt aleși în Scupcină.

C. d. I., nr. 4, din 14 Ianuarie 1877, supt titlul *Chestiunea Evreilor*, reproduce în partea ei materială, lăsînd de oparte toate apre-

[1]) *C. d. I.*, nr. 16, din 13 Februar 1877, la «Revista externă», unde se vorbește de alegerile generale din Serbia.

cierile cîte privesc gruparea politicei în țară, o dare de samă a unui corespondent din Vasluiŭ în «Telegraful» despre așa numitele persecuții ale Evreilor.

C. d. I., nr. 5, din 16 Ianuarie 1877, la «Revista internă», reproduce scrisorile trimise de Șt. C. Șendrea, agentul Romîniei la Paris, ziarelor engleze, desmințind calomniile secretaruluĭ asociației anglo-israelite Lewy. Se fac apoĭ aprecierĭ asupra protestuluĭ israeliților din Romînia.

C. d. I., nr. 26, din 9 Mart 1877, reproduce la «Revista internă» din «Revista Britanică», articolul «Iudaismul modern, de un Evreŭ», care descrie obiceiurile israeliților din Franța, Englitera, Austria, etc.

6. Planul uneĭ confederațiunĭ balcanice. [1])

Ziarul oficios «Post» conține un ciudat articol asupra regularisiriĭ Orientuluĭ, care nu-ĭ lipsit de adică *(sic)*. Posito — zice — că Austria ar anexa Bosnia, că Serbia și Montenegro ar deveni autonome și Bulgaria asemenea — poate supt un prinț rusesc — ar avea posiția ce-o are azĭ România; posito că Grecia ar căpăta insulele, maĭ cu samă Creta și cîteva districte, aproape curat grecești din nordul săŭ; posito în sfîrșit că Turcul n'ar rămîne[a] în Europa de cît cu Constantinopole și o parte a Rumelieĭ, avînd posesiunile sale principale în Asia. E evident că greutățile politice s'ar naște abia în urma schimbărilor, pe care le-am schițat și care aŭ și fost de mult propuse. E evident că micile state din peninsula balcanică, eșite din letargia, în care le ține domnia turcească, ar forma prin rivalitățile lor politice, naționale și religioase un pericol mult maĭ mare pentru liniștea Europeĭ de cît letargia acestor provinții,

[1]) *C. d. I.*, nr. 79, din 16 Iulie 1876, la «Revista externă», supt titlul *Cestiunea Orientuluĭ*.

produsă prin apăsarea semiluneĭ. Contra acestor eventualităţĭ esistă un singur mijloc — **o confederaţiune dunăreană,** ca resultatul cel maĭ firesc al liberăriĭ acestor provinţiĭ. Dar care este puterea ce presintă destule garanţiĭ civilisaţieĭ europene, pentru a fi însărcinată cu protectoratul acestor provinţiĭ? De sigur că numaĭ *Austria*. Să nu ni se răspundă că Rusia s'ar opune. Prin resistenţa continuă a Europeĭ, Rusia este redusă de a privi chinurile celor de un neam şi de o lege cu ea, fără să poată interveni în favorul lor; ea este silită de a protesta contra tuturor insinuaţiunilor că ar avea planurĭ ambiţioase. Să cercăm a o prinde *de cuvînt*. În schimbul liberăriĭ coreligionarilor săĭ, ea să declare că renunţă la supremaţia asupra uneĭ eventuale confederaţiĭ dunărene. Şi dacă visul politiceĭ militare ruseştĭ este într'adevăr Constantinopolul, Rusia poate să amîne cucerirea acestuĭ oraş, urmîndu-şĭ cuceririle în Asia şi venind dinspre Asia asupra Constantinopoleĭ, precum s'a maĭ întîmplat aceasta supt împăraţiĭ greceştĭ.

Bune planurĭ, nu-ĭ vorbă — şi ieftene. Fiind că «Post» maĭ propune Austrieĭ şi o politică comercială liberală (basată adică pe liberul schimb), se vede uşor unde ar ajunge protectoratul. D-nul Iţic Silberştein poate răspunde maĭ bine la aceasta. Inundarea popoarelor orientale cu roiurĭ de oamenĭ civilisaţĭ din Galiţia, care ar avea menirea să cultiveze Orientul într'o mînă cu sticla de rachiŭ şi 'ntr'alta cu «Neue freie Presse» de ex. — Şi s'ar civilisa bieţiĭ Muntenegrenĭ şi Bosniacĭ, precum ne-am civilisat noĭ — frumos şi cu temeiŭ, că ţaraniĭ noştri sînt sănătoşĭ şi bogaţĭ şi ştiutorĭ de carte nevoe mare! — Robia economică a noastră şi a Orientuluĭ întreg, supremaţia culturiĭ extrafine din Buda-Pesta şi Viena, poate fi visul diplomaţilor de la «Post», dar esemplul Romănieĭ ar trebui întipărit în mintea popoarelor de preste Dunăre, ar trebui să li se spue că protectoratul Austrieĭ este echivalent cu sărăcirea, cu stoarcerea populaţiunilor prin agenţĭ economicĭ fără patrie şi că acelea n'ar forma de cît terenul de nutriţiune al desvoltatelor sis-

teme intestinale de la bursa din Viena. În loc de a trăi pentru ele însile, în loc de a forma prin clasele lor positive terenul înfloririi unei culturi naționale, acele clase ar deveni mijlocul de traiŭ pentru o cultură străină, pentru un popor străin, pentr'o industrie străină. Acele popoare ar ajunge la proletariatul plugului, ar fi silite să asude o zi pentr'o cutie de chibrituri, să plătească cu greaua lor muncă agricolă, secăturile și nimicurile industriale ale mult civilisaților Austriecĭ, representați prin d. Iţic Silberstein. Numaĭ o confederație dunăreană cu o politică comercială protecționistă și supt protectoratul săŭ propriŭ și al nimănuĭ altcuiva, ar conținea în sine simburi de desvoltare adevărată. «Post» se teme că ne-am sparge capetele de a doua zi. Eĭ și? Noĭ ne-am bate, noĭ ne-am împăca. Cred că-ĭ o stare maĭ preferabilă, de cît împăcarea prin beamteri austrieceștĭ cu mijlocirea kesaro-krăiesculuĭ feldwaibel *(sic)*.

7. «Elenismul» [1]).

Între părerile, privitoare la o resolvire a cestiuniĭ Orientuluĭ, de sigur că aceea a unuĭ admiral și membru al Academieĭ (francese) va atrage atenția publiculuĭ. Dacă o asemenea părere e justă saŭ nu, e o altă cestiune, pe care vom lămuri-o maĭ la vale.

D. admiral Jurien de la Gravière încheie cartea sa cea maĭ nouă, «La station du Levant», cu dorința de a vedea *elenismul* în Turcia *opuindu-se panslavismuluĭ*. După d-sa resultatul cel maĭ însemnat al revoluțieĭ grecești din 1821 n'a fost crearea miculuĭ regat grecesc, ci transformarea Turcieĭ. Între cele 12 milioane de creștinĭ autorul crede că neamul luĭ Kyrios Pappadakys este cel chemat de a dirige soarta Orientuluĭ. Toate par a'l face apt pe numitul Kyrios pentru un asemenea rol: activitatea (în luare de mită și 'n desbrăcarea călătorilor în codru), inteligența (în

[1]) *C. d. I.*, nr. 112, din 10 Oct. 1876, la «Revista externă».

șiretlicuri și sofisme), în fine patriotismul (dovada bună: starea înfloritâ a Greciei). Egipetul, care era mai o colonie francesă, va deveni una engleză saŭ franco-englesă. Turcia va fi în curînd o colonie europeană. Grecii pot renunța fără părere de rău la «marea lor ideie»; industria, negoțitorii (*sic*), bancherii lor, vor lua mult mai curînd sceptrul din mîna Osmanilor, de cît o agitație sterilă. Înnainte de toate se cer drepturi civile egale pentru toți. Dacă li va plăcea Turcilor să monopoliseze serviciul militar pentru dînșii și să se mărginească cu lene la cultura pămîntului strămoșesc, atunci vremea nu e departe în care scumpirea traiului li va face cu neputință viața în țara lor proprie. Ei vor avea soarta raseĭ Mandgiu, care a biruit China, iar pămîntul Mandgurieĭ a trebuit să-l cedeze Chinejilor. Munca este legea lumiĭ moderne, care nu are loc pentru leneși. D. Jurien de la Gravière este membru al Academieĭ francese, prin urmare un om de la care nu ne putem aștepta de-a auzi de cît ideĭ de Manchester după calup. In faptă predominarea intrigantuluĭ și răutăciosuluĭ element grecesc în Orient ar fi o nenorocire și mai mare de cît supremația turcească. Demosul grecesc din anticitate și pînă astăzi s'a arătat incapabil de-a constitui un stat ca oamenii. În lumea antică, caractere nobile și mari eraŭ răsplătite de acest demos disculț și palavragiŭ cu ostracismul; imperiul bizantin venit în urmă, e cuibul vicleniei, deșertăciunii și corupției în toate; noul regat grecesc e o jertfă a celeĭ mai obraznice și mai ignorante demagogii. Mai mult încă; dacă Turcii de astăzi duc frînele guvernuluĭ în acest fel, este pentru că totdeauna aŭ găsit în Grecĭ unelte, cari-ĭ apără, îĭ susțin, îĭ împing chiar la corupție.

Adevărata otravă a Orientuluĭ este acest popor lingușitor, fățarnic, dispus la pradă și la înșelăciune — și într'adevăr Abdul-Hamid are dreptate, cînd zice că Grec de treabă nu se găsește.

Este nevoe să mai amintim istoria specială a Romînilor, ca să arătăm cum acești oameni și'n al treilea neam încă

aŭ otrăvit și otrăvesc viața noastră publică și privată? Cînd Radu cel mare, Domnul Țăriĭ Românești a adus în țară pe patriarhul grec Nifon, acesta în loc să-și caute de biserică a început să facă politică, să-și creeze partidă între boerĭ, să ascută și să învenineze și maĭ mult dușmănia dintre Dănulești și Drăculești, între descendenții luĭ Mircea și Dan I-iŭ. In Moldova un Grec (Despot) strică prin intrigĭ de curte Domnia luĭ Lăpușneanu-Vodă și aduce pe acel zimbru la o adevărată furie și sete de sînge.

Și dacă s'a stricat rîndul și tocmeala acestor țărĭ, dacă am perdut provinții, dac' am înlăturat cu ușurință obiceiurĭ bune și vechĭ, dacă aŭ intrat corupția și lașitatea în clasele vechiĭ societățĭ romînești, totdeauna isvorul acestor rele se va găsi c'a fost saŭ un Grec saŭ o mînă de Grecĭ.

Și această nație, care prin îmbătrînire a perdut toate calitățile, păstrînd numaĭ viții antice, care în decursul evuluĭ-mediŭ a corupt arhitectura, musica, pictura, această nație care a înveninat viața popoarelor învecinate, care le-a tradat la Turcĭ numaĭ pentru ca să poată păstra ea ierarhia, care furase a cincea parte din pămîntul Romănieĭ, — această nație cu înăscut instinct de viclenie și tălhărășug — aceasta să fie conducătoarea Orientuluĭ?

Dar vom uita oare identitatea și atavismul caracteruluĭ?

Oare Neapolitanii, de miĭ de anĭ colonie grecească în Italia, și-a[ŭ] perdut caracterul? Nu sînt tot lașĭ, mincinoșĭ, înșelătorĭ, hoțĭ, precum aŭ fost înnainte de-o mie de anĭ? Nu ni se vorbească de revoluția grecească, care doarme pe laurĭ străinĭ, în care căpeteniĭ și ostașiĭ aŭ fost Albanesĭ, Macedo-romînĭ și Slavĭ, rase înșelate de linsa lingușire a Grecilor; căcĭ toată acea sămînță de războinicĭ, dacă s'ar ciurui, dintre oamenĭĭ însemnațĭ și vitejĭ nu cred că s'ar găsi un singur Grec, de origine. Spada cavalerească a Greculuĭ adevărat și originar o cunoaștem, — ea iubește spatele și se numește la noĭ cuțit. Pentru codru, pentru unghiurĭ de uliță și în orĭce cas pentru demagogie și co-

munism sînt coapte capetele Grecilor, dar nu pentru a aduce o desvoltare sănătoasă între popoarele Orientuluĭ.

Și pentru a caracterisa lapidar această rasă, vom spune că dacă Orientul ar avea să aleagă — la ceea ce, mulțămită Domnuluĭ, n'am ajuns încă — între o predominare grecească și una jidovească — cea jidovească e de preferat.

8. «Idealul istoric al Rusieĭ.» [1])

Netăgăduit că istoria Rusieĭ, studiată în legătura eĭ de cause și efecte, ni va arăta un fel de unitate de desvoltare, precum n'o întîlnim la un alt popor. La popoarele marĭ ale Europeĭ observăm maĭ cu seamă un fel de slăbitoare lupte interne ; orĭ-cît de însemnate ar fi succesele lor în afară, înlăuntru reapare după încheierea orĭ-cărĭi păcĭ sămînța vecĭnic vie a desbinărĭi ; afară de aceea statele europene, de cîte orĭ sînt bătute, își mută oare-cum curentul lor istoric, văd lucrurile cu alțĭ ochĭ de cum le văzuse maĭ înnainte. N'are cine-va decît să privească la Francia de astăzĭ, pentru a constata că ea, în politica eĭ în afară, nu maĭ este Francia luĭ Napoleon al III-lea. Tot astfel prin războiul de la 1866 painjinișul istoric de planurĭ al Caseĭ de Austria a suferit o ruptură atît de mare, în cît nicĭ nu maĭ samănă cu dispositia de maĭ înnainte a firelor diplomatice și războinice. C'un cuvînt statele Europeĭ lucrează în mod casuistic, se schimbă în afară cu orĭ-ce schimbare din lăuntru, nu aŭ acea fixitate energică pe care o manifestează Rusia. Această din urmă putere este poate unica, care bătînd s'a lățit, bătută n'a perdut nimic, saŭ aproape nimic, căcĭ înlăuntrul eĭ toate s'aŭ făcut pe încetul, fără nicĭ un fel de săritură ; nicĭ o bătălie perdută n'a făcut-o să peardă ținta fixată înnainte ; de-o mie de anĭ încă ea nu vede cu alțĭ ochĭ de cît cu aceiași pe care-ĭ avea la întemeierea uriașeĭ sale puterĭ.

[1]) *C. d. I.* nr. 118, din 29 Oct. 1876.

De la întemeierea dinastieĭ scandinave de către Rurik (862 d. Chr.), de la mutarea capitaleĭ din Novgorod la Chiev, de la războaele cu împărații bizantinĭ, durează această tragere de inimă a Slavilor pentru Țarigrad, și precum Roma era cuibul de aur spre care trăgeaŭ popoarele vechĭ germanice, tot astfel Roma nouă saŭ Țarigradul a fost visul neîmbătrînit al Slavilor de Nord.

Din secolul al 13-lea pînă la al 15-lea domnia Tătarilor întunecă istoria rusească, dar îndată ce cu Tamerlan a intrat discordia între aceștia, Ivan Vasilievicĭ (1462—1503) adună într'o singură mînă hățurile triburilor ruseștĭ. Acesta a luat în căsătorie o princesă bizantină (ca și Vladislav I-iŭ la 1015) și toată politica a consistat în unificarea statuluĭ, pe care Ivan al IV-lea cel Cumplit o și aduce la îndeplinire cu toate mijloacele. De odată cu întărirea ideiĭ statuluĭ se începe însă și o politică esterioară, care a consistat în folosirea de toate desbinările popoarelor străine, din sumuțarea chiar a acestora unul împotriva altuia.

După stingerea dinastieĭ luĭ Rurik cu Teodor I-iŭ (1598) și după cîțĭ-va dinaștĭ aleșĭ, urmă la 1613 dinastia Romanovilor, carĭ aŭ continuat întru toate politica de unitate înlăuntru, cucerire în afară și maĭ cu samă îndușmănirea între eĭ a inamicilor Rusieĭ. Pe atuncĭ Polonia și Suedia eraŭ puterĭ marĭ în Europa, cu toate acestea Alexeĭ, tatăl luĭ Petru cel mare, a isbutit a îndușmăni aceste două state și a culege foloase. Cînd electorul Friderich Vilhelm de Brandenburg se coaliză cu Suedia pentru a scăpa Prusia de supt suveranitatea polonă, Țarul cuceri Smolensk și Severia de la Polonĭ și aduse pe Cazacĭĭ de Sud supt ascultarea sa. E de prisos de a arăta cum Suedia și Polonia ș'aŭ topit puterile între ele și cum Rusia a cîștigat însemnate și marĭ provinciĭ de la amîndouă și cum maĭ tîrziŭ Polonia a fost împărțită de către ea.

Dar nu era perdut din ochĭ nicĭ imperiul bizantin. Austria cîștigase pe acest teren mult. Cu toate acestea vedem și aicĭ că influența austriacă în Orient cedează încet-încet

celeĭ ruseștĭ, cum Rusia cîștigă provincie după provincie, cum le liberează cel puțin de supt domnia turcească, cum în această liberare e secundată de puterile Europeĭ, de Engleji, de Franțujĭ *(sic)* ș. a.

Se poate spune că revoluția francesă și coaliția contra eĭ, Napoleon I-iŭ și coaliția contra luĭ aŭ fost trepte pe scara cea mare a înaintăriĭ ruseștĭ.

Dacă prin pacea de la 1856 Rusia a fost depărtată de la Dunăre, o vedem cîștigînd prin războiul străin de la 1870 aproape tot ceea ce perduse.

Alături cu desvoltarea faptelor în afară, nu va fi de prisos de-a urmări teoriile, pe care autorĭ ruși însemnați le fac asupra cestiuniĭ Orientuluĭ.

În opul său «Rusia și Europa» apărut în Petersburg la 1871, d-nul N. I. Danilewski spune următoarele:

«Germaniĭ sînt moștenitoriĭ Romeĭ, Slaviĭ aĭ Bizanțuluĭ și între eĭ esistă o luptă de sute de anĭ. Carol cel Mare, care 300 de anĭ după căderea Romeĭ formează noul imperiŭ romano-germanic, creînd temelia nouluĭ principiŭ de stat european, a fost în mod foarte caracteristic cea dîntîĭ causă pentru despărțirea Răsăritului de la unitatea ecumenică și de la unitatea credinții. Contimporan luĭ Carol cel Mare a fost Rurik, întemeietorul de state, împrejurul creațieĭ căruia s'a grupat slavismul amenințat în neatîrnarea sa despre Apus. Creștinismul nu-l primiră Slaviĭ de la Roma, ci de la rivalul Bizanț și ceĭ doĭ apostolĭ slavĭ Metodiŭ și Ciril aŭ avut să lupte toată viața lor cu dorința de predominare și intoleranța Germanilor. Socotind preponderanța culturiĭ și civilisațieĭ germanice, de sigur slavismul și biserica grecească n'ar fi putut să resiste agresorilor lor, dacă providența însăși n'ar fi pus o stavilă puternică și neînlăturabilă agresiuniĭ germanismuluĭ spre Orient. Islamul (a căruĭ chemare istorică filosofiĭ și istoriciĭ europenĭ o caută 'nzadar), islamul a fost chemat să pue un veto curentuluĭ germanic spre Răsărit, spre a scăpa pe celelalte rase slavice de soarta Polonieĭ catolisate și atrase în sistemul Europeĭ apusene cu perderea puteriĭ din lăuntru a vieții sale. Pînă și patriarhul Anthimie a recunoscut acest adevăr, cînd (în vremea celeĭ dîntîĭ răscoale grecești) a spus: pronia a trimis

domnia Osmanilor ca zid de apărare împotriva eresurilor Apusului și în locul imperiului bizantin, slăbit în credință. Și într'adevăr, urmează d. Danilewski, ce ar fi devenit ortodoxia, dacă cruciații germani s'ar fi așezat la Sf. mormînt; ce ar fi devenit Slavii, dacă Germanii ce pătrunsese deja în Polonia, Livlanda și Litvania i-ar fi alungat ca pe Celți, Bascî și Valizî din așezările lor de astăzi în pustietăți, prefăcîndu-i în raritățî istorice? — Urmînd acestei tendințe egoistice, Europa apusană a jucat totdeauna fals față cu Turcii și a gîndit la liberarea creștinilor de supt jug, numai atunci cînd i-ar fi putut căpăta supt mînele ei și abate de la ortodoxie. Cînd Constantinopolul era înconjurat de Turcii împresurători. Europa a vorbit către el mai aceleași cuvinte ca și diavolul Mîntuitorului: «Stăpînirea preste tot ce vezi să fie a ta, numai să îngenunchi înaintea mea și să te închini mie.» În fața atrocităților mohametane se adună soborul de la Florența pentru a-i propune Bizanțului mîntuirea supt condiția renegării ortodoxiei. Insultații bizantini s'au arătat însă eroi spirituali, preferînd moartea politică și spaimele barbariei în locul renegării celor sfinte... Și astăzi Slavii din Turcia preferă jugul musulman în locul domniei civilisatei Austrii.»

Venind la soluțiunea cestiunii Orientului, autorul zice că se par a esista trei căi pentru aceasta: 1) Împărțirea Turciei între Rusia și Austria, 2) anexarea Turciei la Rusia numai, 3) crearea din nou a imperiului greco-bizantin. Supt Caterina II era încă cu putință soluțiunea întâia; astăzi ar fi o crimă de-a ceda Austriei cea mai mică bucată de pămînt slav. A doua soluțiune nu e în adevăratul interes al statului rusesc. Chiar anexarea Romăniei, care i se propusese împăratului Nicolae de către Turcia în contra unei contribuții de războiu, împăratul a refusat-o. A treia soluțiune e cu totul imposibilă. Prin favorisarea ei s'ar crea o nouă Austrie, în care elementul grecesc ar juca acelaș rol ca Germanii în Cislaitania — ba considerînd slăbiciunea Grecilor s'ar putea naște în urmă un fel de dualism *greco-romîn*, adică o copie a dualismului german-maghiar contra Slavilor.

Prin urmare nici una din soluțiunile propuse nu e bună,

ci numaĭ aceea, care va deslega deodată atît cestiunea *austriacă* cît și cea orientală, «căcĭ și statul austriac și-a perdut înțelesul ca și cel turcesc». Această soluțiune este o confederație slavă supt eghemonia rusească.

După desfacerea împărăției austro-ungare și a celeĭ turcești, Rusia s'ar pune în capul uneĭ confederațiĭ, dirigiate din Constantinopol.

Această confederație ar cuprinde:

1) Regatul cehesc, cuprinzînd: Boemia, Moravia și partea de nord-vest a Ungarieĭ cu 9 milioane locuitorĭ.

2) Regatul sîrbo-croat, cuprinzînd: Serbia, Montenegro, Bosnia, Herțegovina, Albania de nord, Banatul, Croația, Slavonia, Dalmația, Carintia, Stiria, pînă la Drava, cu 8 milioane locuitorĭ.

3) Regatul Bulgarieĭ.

4) Regatul Romănieĭ cu partea de sus a Bucovinieĭ, Transilvania pîn'în Mureș și parte din Besarabia rusească. Pentru această cesiune Rusia s'ar compensa cu Delta dunăreană și cu Dobrogea.

5) Regatul grecesc cu Tesalia, Epirul, partea de sud-vest a Macedonieĭ, insulele Arhipelaguluĭ, țărmurieĭ Asieĭ micĭ aĭ mărieĭ egeice, Candia, Rodos și Cipria.

6) Regatul maghiar, consistînd din părțile acelea ale Ungarieĭ și Transilvanieĭ cîte sînt locuite de Maghiarĭ și cîte or rămînea după împărțirea între Bohemia, Serbia și Romînia.

7) Teritoriul Țarigraduluĭ cu părțile din Rumelia, țermurieĭ asiaticĭ aĭ Bosforuluĭ, aĭ mărieĭ de Marmara și aĭ Dardanelelor, peninsula Galipoli și insula Tenedos.

Constatat este că această carte a d-lui Danilevski este o copie îndestul de credincioasă a opiniuneĭ publice din Rusia și că ideile desvoltate în ea nu sînt visurile unuĭ filosof, ci idealul istoric al uriașeĭ puterĭ de la Nord.

Fiindcă prin armistițiul primit de Serbia și poate prin încheerea păcieĭ planurile uriașuluĭ nostru vecin vor suferi o suspensiune, ni s'a părut cu cale de a reproduce și noĭ aceste extrase din cartea d-luĭ Danilevski. Teoriile aceste nu sînt lipsite de oare care măreție și de o manieră de a privi istoria universuluĭ într'un mod specifiic — slav. În orĭ-ce

cas ni se pare ciudat, cum noĭ Romîniĭ, care trăim lîngă Dunăre, sîntem cu totul cufundaţĭ în ideile Occidentuluĭ, pe cînd din toate părţile împrejuru-ne pulsează o viaţă istorică, care în dispoziţia eĭ generală se deosibeşte atît de mult de istoria Occidentuluĭ. Cîte odată ar trebui cel puţin să ni se pară că sîntem o muche de dispărţire între două lumĭ cu totul deosebite şi că este în interesul nostru de a cunoaşte amîndouă lumile acestea. Occidentul îl cunoaştem îndestul. Misiunea sa în Orient este cucerirea economică, proletarizarea raselor orientale prin industria străină, prin robirea supt capitalul străin. Cealaltă parte a lumiĭ o vedem din contră mişcată: nu de un curent economic, ci de unul istoric şi religios, care nu poate lipsi de a esercita o mare atragere asupra popoarelor economiceşte puţin desvoltate din peninsula balcanică, pentru care credinţele bisericeştĭ şi idealele istorice sînt încă sfinte, nefiind pătate de materialismul modern.

9. România şi Austro-Ungaria. [1]

Se vorbeşte, că în consiliul de miniştri aĭ Romănieĭ s'ar fi hotărît de a face întrebare tuturor puterilor garante, afară de Rusia, ce purtare să păzească România, în cas de a i se cere din partea guvernuluĭ rusesc permisiunea de a trece c'o armată prin ţară. S'a hotărît tot-odată de a nu răspunde Rusieĭ la o asemene cerere de cît atuncĭ cînd vor fi răspuns definitiv toate puterile la întrebarea Romănieĭ.

În complicaţiunea de interese şi tendenţe a puterilor garante, întrebarea Romănieĭ, dacă se va confirma, va avea meritul să aducă claritate în situaţie. Căcĭ, saŭ puterile se vor declara formal şi solidar contra uneĭ asemenea permisiunĭ şi vor trebui să-şĭ apere cu arma în mînă declaraţia lor, fără chiar ca Rusia să poată fi supărată pe noĭ, căcĭ ne vom putea referi la hotărîrea acelor puterĭ, saŭ răspun-

[1]) *C. d. I.* n-rele 125, 126, 127, 129, 130, din 1876, la «Revista externă». Reprodus în «M. Eminescu, *Diverse*», pp. 1—36.

surile lor evasive, îndoelnice și contrazicătoare vor reda Românieĭ libertatea de acțiune, libertatea de a se hotărî pentru unul din cele două mari curente istorice, curentul de nord-ost, tinzînd a schimba fața Europeĭ și curentul de vest, ce tinde a menține statu-quo.

Hotărîrea noastră pentru Răsărit saŭ Apus va atîrna de sigur de viitorul ce ni-l vor asigura și aceasta nu ca stat numaĭ, căcĭ statul romîn prin teritoriul săŭ șes și deschis din toate părțile nu pare menit de providență de a fi militar și cuceritor, ci ca nație. Ni se pare evident că viitorul Orientuluĭ este o confederație de popoare, în care egalitatea naționalităților și limbelor, pe orĭ-ce teritoriu se vor afla ele, va fi lucru principal, iar formațiunile de state lucru secundar.

Asemenea e evident, că reforma Orientuluĭ poate avea două patronate: pe Rusia și pe Austro-Ungaria — care aceasta reprezentează imediat politica occidentală.

Asupra uneĭ hotărîrĭ a Romînilor din principate va avea decĭ influență natura politiceĭ esercitate de Austria față cu naționalitățile în genere și cu cea romînă în parte.

Pentru a nu da însă o întindere prea mare materieĭ, vom vorbi numaĭ de *posiția Romînilor din Austro-Ungaria*.

Înainte de a spune însă o vorbă asupra acesteĭ întrebărĭ, anticipăm conclusia, că acea întrebare nu este, nicĭ a fost politică în puterea cuvîntuluĭ, ci bisericească, scolastică și cel mult administrativă locală.

Permită-ni-se a vedea clar lucrurile și a susținea că idealul unității politice a Romînilor, restabilirea regatuluĭ luĭ Decebal prefăcut în Dacie traiană, se ține de domeniul teoriilor eftene, ca și republică universală și pacea eternă. Romînĭĭ din Austro-Ungaria, dar maĭ ales din așa numita Ungarie, aŭ trăit sute de anĭ împreună cu alte naționalități și aŭ jucat rol politic numaĭ în vremea autonomieĭ Transilvanieĭ. Această autonomie însăși, care le dedese preponderanța în această țară, avea și răul eĭ. Romînĭĭ din Ungaria proprie ar fi rămas de-o parte, meniți — nu de a fi

absorbiţi, căci e de-a dreptul absurd de a crede în puterea asimilătoare a neamului fino-tartaric din mijlocul Europei — dar meniţi de a fi vexaţi singuri de solgăbiraele [1]) fraţilor maghiari, de a sta isolaţi supt presiunea administrativă şi financiară a închinătorilor sfîntului Gül-Baba; pe cînd împreunaţi supt greutatea aceloraşi suferinţe, ei li vor putea resista. Intrebarea este dacă şi cînd va veni vremea, în care softalele din Buda-Pesta să fie silite de a recunoaşte, că sistemul lor de guvernămînt în finanţe foarte asemănător cu cel turcesc — şi-a trăit veacul şi nu mai este cu putinţă. Căci numai atunci, pe basa autonomiei comunale şi judeţene saŭ comitatense, Romînii ar începe alăturea cu Ungurii o viaţă liniştită şi proprie, cu deosebire că de aceste s'ar bucura nu numai Transilvanii, ci în mod egal Bănăţenii, simpaticii Crişeni şi străvechiul Maramureş. Aşa dar idealul Romînilor din toate părţile Daciei lui Traian este menţinerea unităţii reale a limbei strămoşeşti şi a bisericei naţionale. Este o Dacie ideală aceasta, dar ea se realisează pe zi ce merge, şi cine ştie, dacă nu-i de preferat celei politice. Romînul de baştină e dotat cu o doză mare de răceală, el nu admiră, ca şi Romanul vechiŭ, aproape nimic, de aceea nici credem că invidiază din inimă poziţia de stat a Ungariei, căci, la dreptul vorbind, nici n'ar prea avea *ce* să invidieze. El e supărat pe obrăznicia conlocuitoruluĭ săŭ, nici de cum pe puterea luĭ.

În vremea din urmă ziarele ungureşti aŭ făcut multă vorbă despre o alianţă maghiaro-romînă. Rămîne acum să stabilim, în ce condiţiĭ s'ar putea spera această alianţă, bine înţelegîndu-se că nu este vorba aici de acele carteluri trecătoare dintre guvern şi guvern, pe care le rupe ziua de mîne, ci de un modus vivendi şi o conlucrare perpetuă, solidară pe acest pămînt al duşmăniei şi răutăţii, în care popor pe popor caută să'l înghiţă şi om pe om să nimicească. Este dar vorba, dacă Ungurii sînt destul de creş-

[1] Subprefecţiĭ; de la ungurescul *szolgabiró.*

tinați (căcĭ pînă acum se părea că numaĭ pielea li-ĭ botezată), nu ca să ne iubească, ci să ni dee bună pace. Sarcina iubiriĭ o luăm toată asupra noastră și fie eĭ încredințați că am fi tot atît de zeloși apărătorĭ aĭ esistenții lor, ca și aĭ neamuluĭ nostru.

Cît despre Austriacĭ, cu eĭ treaba stă alt-fel. Nu credem să putem vr'o dată mistui acea mestecătură de Evreŭ, German și Slav, care ni se presentează supt mutra beamteruluĭ și jurnalistuluĭ austriecesc și care în vremea din urmă a început să facă politică pan-germanistică și să jure în numele sahastruluĭ de la Varzin, care nicĭ cu spatele nu vrea să știe de eĭ. Urmașiĭ luĭ Arpad nu ne pot face un răŭ esențial, eĭ vexează, dar bastardul evreo-germano-slovac e dușmanul dibaciŭ al orĭ-căreĭ naționalități. Ungurii știŭ proverbul nostru: «Romînul nu uită nicĭ odată» și ni-aducem aminte ca prin vis, că un ziar unguresc se găsise să comenteze acest proverb în ton melancolic, știind că socotelile, ce le are de răfuit cu noĭ, nu sînt tocmaĭ curate. Dar să nu se sperie. Romînul uită și nu uită, după cum o ieĭ. Romînul nu urăște de cît pe ceĭ ce i-s'aŭ băgat în suflet și ca dovadă putem aduce pe Romîniĭ din Turcia. E sigur că eĭ trăesc supt acelaș regim ca și Bulgariĭ, Sîrbiĭ și Grecii; cu toate acestea eĭ trăesc bine cu Turciĭ și le ține partea. Nicĭ aicea nu-ĭ urîm pe Turcĭ, de și de sigur că eĭ numaĭ dovezĭ de iubire nu ne-aŭ dat nicĭ-odată. Ungurii n'aŭ de cît să se întrebe pe cine-ĭ urăsc eĭ, ca să știe pe cine urîm și noĭ. Credem că asta-ĭ destul de clar, de și în emoțiunea noastră n'am ajuns încă să facem hagialîc la mormîntul luĭ Gül-Baba.

Așa dar biserica și școala, atîta cer Romîniĭ din Austro-Ungaria pe sama lor și prin aceasta și-aŭ cerut păstrarea naționalității și nimic maĭ mult. În dejudecarea lucrurilor acesteĭ lumĭ și maĭ ales în secolul nostru, ne-am deprins a aplica o singură măsură, acea a interesuluĭ material, a stăpînirii asupra puteriĭ fisice; și cu toate acestea oamenii chiar ceĭ maĭ materialiștĭ, lucrează fără să vree, ba fără

să știe, pentru un scop mai înnalt. Această conștiință o are poporul, n'o are cîte odată omul cult. În zadar am căuta în lume poporul, care să trăiască numai pentru cîștig material ca atare, la toate vom găsi că acest cîștig este numai mijloc, nici odată scop; chiar la rasa evreească a căreĭ lege nu admite nemurirea sufletuluĭ și este deci inferioară celorlalte legĭ ale pămîntuluĭ, chiar la Evreĭ, zic, unde se pare că ochiĭ sînt aținți la cîștig material, vedem răsărind o ideie mai înnaltă. Din acest punct de vedere privită, cestiunea, pentru un popor ca cel românesc, devine simplă. Nu veleitățile uneĭ vieți de stat mai mult saŭ mai puțin precare, nu deșărtăciunea sgomotuluĭ în istorie este lucrul pe care-l voim. Oamenii, de carĭ se vorbește mai puțin și popoarele item, sînt cele mai fericite. Dar ceea-ce voesc Romînii să aibă, e libertatea spirituluĭ și conștiinții lor în deplinul înțeles al cuvîntuluĭ. Și fiind că spirit și limbă sînt aproape identice, iar limba și naționalitatea asemenea, se vede ușor că Romînul se vrea pe sine, își vrea naționalitatea, dar aceasta o vrea pe deplin.

Și nu sînt așa de multe condițiile pentru păstrarea naționalității. Ceĭ mai mulți oamenĭ nu sînt meniți de a-și apropia resultatele supreme ale științiĭ, nu de a representa ceva, dar fie-care are nevoe de un tesaur sufletesc, de un razăm moral într'o lume a miserieĭ și durereĭ, și acest tesaur i'l păstrează limba sa proprie în cărțile bisericești și mirene. În limba sa numai i se lipesc de suflet preceptele bătrînești, istoria părinților săĭ, bucuriile și durerile semenilor săĭ. Și chiar dacă o limbă n'ar avea desvoltarea necesară pentru abstracțiunile supreme ale minții omenești, nici una însă nu e lipsită de espresia concretă a simțiriĭ și numai în limba sa omul își pricepe inima pe deplin. Și într'adevăr, dacă în limbă nu s'ar reflecta chiar caracterul unuĭ popor, dacă el n'ar zice oare-cum prin ea: «așa voesc să fiŭ eŭ și nu alt-fel», oare s'ar fi născut atîtea limbĭ pe pămînt? Prin urmare simplul fapt, că noĭ Romînii, cîți ne aflăm pe pămînt, vorbim o singură limbă, «una sigură» ca

ne-alte popoare, și aceasta în oceane de popoare străine, ce ne încungiură, e dovadă destulă că așa voim să fim noi, nu altfel.

Vedem dar că cestiunea noastră se simplifică din ce în ce. Romînii voesc a li se garanta usul public al limbii lor pe pămînturile în care locuesc și vom vedea că toate mișcările, pe care le-au făcut, în acest sens le-au făcut.

Față cu această cerere întîlnim însă în amîndouă părțile imperiului austro-ungar o resistență necalificabilă prin obrăznicia ei.

Constatăm mai înnainte de toate, că Romînii nu sînt nicăeri coloniști, venituri, oameniĭ nimăruĭ, ci pretutindenea unde locuesc sînt autohtoni, populație nepomenit de veche, mai veche de cît toți conlocuitorii lor. Căci dacă astăzi se mai ivește cîte un Neamț singular, care caută să ne aducă de peste Dunăre, nu mai întrebăm ce *zice* un asemenea om, ci ce *voește* el. Nici mai este astăzi cestiunea originii noastre, abstrăgînd de la împrejurarea că o asemenea interesantă cestiune nu este de nici o importanță. Daci sau Romani, Romani sau Daci: e indiferent, sîntem Romîni și punctum. Nimeni n'are să ne'nveție ce-am fost sau ce-am trebui să fim; voim să fim ceea ce sîntem — Romîni. A mai discuta asupra acestui punct sau a crede că frica de Ruși ne-ar ademeni să ne facem Nemți, sau vice-versa, sau cum cred Ungurii, că de frica acestor doi ne-am putea găsi flatați să ne contopim cu națiia maghiară, toate acestea sînt ilusii de școală; limba și naționalitatea românească vor peri de odată cu Romînul material, cu stingerea prin moarte și fără urmași a noastră, nu prin desnaționalisare și renegațiune. A persecuta naționalitatea noastră nu însemnează însă a o stinge, ci numai a ne vexa și a ne învenina împotriva persecutorilor. Ș'apoi ni se pare, că nici un neam de pe fața pămîntului nu are mai mult drept să ceară respectarea sa de cît tocmai Romînul, pentru că nimeni nu este mai tolerant de cît dînsul. Singure țările românești sînt acelea, în care din vremi străvechi fie-care a avut voe

să se închine la orĭ-ce Dumnezeŭ a voit și să vorbească ce limbă i-a plăcut. Nu se va maĭ găsi o țară în care să nu se fi încercat de a se face proseliți din conlocuitoriĭ de altă lege orĭ de altă limbă; Hughenoții în Franța, Mauriĭ în Spania, Poloniĭ față cu Ruteniĭ, Ungurii cu Romînii — toțĭ aŭ încercat a cîștiga pentru cercul lor de ideĭ populațiile conlocuitoare și aceasta prin presiune, cu de-a sila; Romînul privește c'un stoicism neschimbat biserica catolică, atît de veche în Moldova, și nu i-a venit în minte să silească pe catolicĭ de a deveni orientalĭ; Lipoveniĭ fug din Rusia și trăesc nesupărați în cultul lor pe pămîntul românesc, apoĭ Armeniĭ, Calviniĭ, Protestanții. Evreiĭ toțĭ sînt față și pot spune dacă guvernele românești aŭ oprit vr'o biserică saŭ vr'o școală armenească, protestantă saŭ evreiască. Nicĭ una.

Ni se pare decĭ că pe pămînturile noastre strămoșești, pe care nimenĭ nu le stăpînește jure belli, am avea dreptul să cerem să ni se respecte limba și biserica, precum le-am respectat'o noĭ tuturor.

Ce se va zice însă, cînd vom arăta că pe pămînt romînesc, în Bucovina, supt sceptrul austro-ungar, sinagoga evreească are maĭ multă autonomie de cît biserica Romînuluĭ? Căcĭ dacă Evreul are rabin, și-l alege singur, dacă are școală jidovească, își caută singur de dînsa. Dar dacă ĭĭ trebuește Romînuluĭ preot, îl numește *(mediat)* guvernul de la Viena; dacă biserica luĭ are avere, o administrează tot guvernul de la Viena; dacă are școală, profesoriĭ sînt numițĭ tot de guvernul de la Viena. Și cu toate aceste Bucovina n'a fost luată cu sabia, ci din contră prin bună învoială și cu condiția ca starea de lucruri în trebile bisericești și politice să rămînă intactă.

Ce se va zice dacă în Ungaria vom vedea pe Romînĭ, *maĭ cu seamă* pe Romînĭ, tratați în mod cu totul escepțional. Lasă că Transilvania e de atîta amar de anĭ într'o adevărată stare de asediŭ, lasă că în lăuntrul eĭ se aplică o altă lege electorală și e peste tot lăsată la discreținea înțelepciuniĭ ministeriale din Pesta; dar poporul romînesc

în parte, în mod casuistic e vexat de guvernanții săi. Procese urbariale îndreptate contra averii lor private, legi electorale îndreptate contra voinții lor legitime, voturi virile în municipii pentru a înneca voturile locuitorilor, c'un cuvînd un painjiniș întreg de măsuri arbitrare, adaos prin călcarea zilnică a tuturor dispozițiilor din lege, care au mai rămas în favoarea naționalităților.

Prin urmare întorcîndu-ne de unde am plecat și considerînd atitudinea cu care presa austriacă cere de la Romîni ca în cas dat să se sacrifice pentru «civilisație», ni se va da voe să întrebăm dacă civilisația austro-maghiară, în forma în care ni se arată, merită să ni ridicăm brațul pentru ea, dacă se poate cere, de la Romîni, ca ei să meargă alături cu o putere care, stăpînind ea însăși peste trei milioane de Romîni, îi tratează într'adins și într'una cu disprețul celui mai elementar simț de justiție; — căci Romînii — să fie bine stabilit — nu cer privilegii, prerogative, ei cer în Ungaria cel puțin aplicarea conștiincioasă a legei *positive* a naționalităților, în Bucovina nu cer decît esercițiul liber al confesiei lor, autonomia bisericii lor: o autonomie pe care-o au Evreii, Lipovenii, Calvinii, ne mai vorbind de loc de puternica poziție a bisericei catolice; — dacă c'un cuvînt se poate cere să ne vărsăm sîngele pentru a asigura contra mișcării slave supremația simulacrului de civilisație evreească din Austro-Ungaria.

După tonul cu care vorbim, s'ar putea presupune că în dreapta indignare esagerăm lucrurile. De aceea vom vorbi asupra materiei în mod cu totul special.

După cîte se vorbesc prin jurnale, Austria pare a avea o constituție. Pare a avea zicem, pentru că în faptă nu esistă de cît pentru a fi batjocorită de o mînă de Evrei și de beamteri, cari cîrmuiesc acest complex de țări, în care nimeni nu-i mulțămit. Afară de aceea, libertatea religioasă este, dragă Doamne, garantată prin o mulțime de terfeloage de origine supremă, care se vor fi respectînd față cu alții, numai față cu Romînii nu. Astfel Constituția din 4

Martie 1849 § 1, Patenta din 31 Dec. 1852, «Diploma» din 30 Oct. 1860, în fine constituția (Reichsgrundgesetz) din 21 Dec. 1867 art. 15 în care se zice:

Fie-care biserică, recunoscută de stat, are dreptul de a-și exercita cultul după credința ei, *a-și conduce școlile sale, a stăpîni și întrebuința fondurile și averile sale bisericești și școlare după trebuința și dorința ei.*

Și într'adevăr, acest articol se și aplică — pentru Lipoveni și Evrei, pentru Romîni nu.

De două-zeci și șease de ani Romînii bucovineni se primblă de la Ana la Caiafa, pe la naltele scaune, cum zic ei, pentru a putea esercita un drept garantat de constituție și de două-zeci și șase de ani îmblă în zadar.

Pentru a înțelege anomalia atîrnării bisericești din Bucovina — atîrnare eretică, contrarie canoanelor ritului răsăritean și cea mai nedreaptă înrîurire asupra credințelor poporului, vom trebui să caracterisăm în două cuvinte așa numitul partid liberal-constituțional din Austria. Într'un mozaic de popoare cu un singur guvern a trebuit să se ivească oameni, cari nu se țin de nici o nație în special, oamenii interesului personal, cari cu aceiași ușurință pot fi Maghiari, Poloni, Germani, c'un cuvînt ce li s'ar cere să fie. Acești indivizi fără nici o comunitate de principii, una fiind numai întru esploatarea naționalităților, cari nu aŭ nimic sfînt în lume, nu țin la nimic decît la sine, — sînt «liberalii» din Austria. De aceea nu ne vom mira dacă vom găsi pe domni ca Giskra, ministri atotputernici, uniți la escamotări ordinare cu Evrei parveniți, întreprinzători de drumuri de fer; nu ne vom mira zic, dacă vom găsi că într'un rînd cel mai liberal consiliŭ de miniștri din Austria se constituise în consiliŭ de întreprinzători. Mai toți foștii miniștri liberali sînt astăzi milionari — din advocați fără pricini ce aŭ fost. De unde? De odată cu fotoliul de ministru mai ocupaŭ și fotolii de membri în consiliile de administrație ale tuturor bancelor (*sic*)

și întreprinderilor posibile și imposibile, care în vremea mareluĭ «Krach» aŭ presentat aspectul zileĭ de apoĭ, în tumultuoasele strigăte ale particularilor înșelațĭ, a micilor capitaliștĭ ruinațĭ — un adevărat Pompeji, surprins de lava Vesuvuluĭ. — Austria, crezînd a putea abstrage de la serviciul oamenilor cu părinți certi, carĭ să fi vorbit o limbă certă, să fi ținut la un cămin, să fi avut în suflet «simț istoric», singurul care întărește împărățiile, s'a folosit din contra de oamenĭ, carĭ nu țineaŭ la nimică, nicĭ la Austria ca abstracție, de oamenĭ, pe carĭ în jurnalele lor îĭ vedem vînduți la Turcĭ (ca Neue freie Presse), la imperiul german, la Ruși, cu'n cuvînt Austria s'a servit de un element venal, corupt, lipsit de caracter, adevărat gunoiŭ al catilinarismuluĭ. Acești oamenĭ guvernați guvernează. Contingentul cel maĭ mare pentru formarea acestuĭ «cleiŭ al împărăției», cum îl numesc eĭ, îl daŭ Evreiĭ. «Ce mi-ĭ Hecuba?» zice Evreul, ce-ĭ pasă luĭ de seriosul German, de energicul Celt din Boemia, de cavalerescul Polon, de melancolicul Rus, a sa țintă una este: succesul, strălucirea, banul. Cum că acești oamenĭ se numesc astăzĭ «Germanĭ», e curat întîmplător și trebue atribuit puterniceĭ ridicărĭ a vecinuluĭ imperiŭ germanic; tot acești oamenĭ se numesc în Ungaria Maghiarĭ «nouĭ». Eĭ nu aŭ naționalitate, pentru că n'aŭ trecut, n'aŭ istorie. De aceea guvernul austriecesc, înnaintea venireĭ conteluĭ Hohenwart la minister, era un guvern de parveniți, stăpîniți eĭ, la rîndul lor, de hetere. După căderea conteluĭ, regimul «burseĭ» a reînceput, neutralisat întru cîtva de blestemele populațiilor ruinate de la un capăt al imperiuluĭ pănă la cellalt. Astfel dar era firesc, ca predecesoriĭ luĭ Hohenwart, carĭ în viața lor n'aŭ simțit instinctul respectăriĭ proprietățiĭ, să răspundă într'un rînd Bucovinenilor că «fondul religios greco-oriental nu ar fi al bisericiĭ, ci al guvernuluĭ».

Noĭ nu ne putem nicĭ închipui măcar o asemenea lipsă de orĭ ce simț de pudoare. Într'adevăr, la noĭ moșiile mănăstirești s'aŭ prefăcut în avere a Statuluĭ, dar numaĭ mo-

șiile *bisericii statului romîn*, care a luat asupră-și întreținerea fără deosebire a tuturor școlilor, spitalelor, mănăstirilor mai însemnate, puindu-se capăt esploatării prin călugări străini, cari se îmbogățeau aicî în țară și ridicau cu banii noștri institute grecești.

Dar guvernul romîn nicî a gîndit vr'o dată să iee în administrarea sa averea bisericilor catolice, protestante, lipovenești, etc., care nu sînt biserici ale statului romîn.

Și nicî în Austria n'ar fi cutezat nimeni pănă la acești parveniți să ridice pretenții asupra averii unei biserici, neatîrnate, neconfundabile cu statul austriac.

În fine cabinetul Hohenwart, care din nenorocire pentru naționalități avu o durată atît de scurtă, dacă nu li-a dat Romînilor siguranța averii lor strămoșești, cel puțin a neutralisat rapacitatea predecesorilor săi, căci în vremea luî s'au pus în fața lumii într'o adunare de proprietari, preoți și țerani în număr de 4000 inși din toate unghiurile pămîntului clasic al Bucovinei, drepturile necontestate, neatacabile ale bisericii răsăritene asupra fondului religionar.

Iată dar cum stau lucrurile.

Trecînd Bucovina supt Austria, Divanul Moldovei și Vodă se vede că s'au îngrijit ca prin tractatul de cesiune Austria să fie obligată de a mănținea în aceste ținuturi statu-quo. Guvernul austriecesc a găsit în Bucovina stări de lucruri cu totul fericite în privirea îndestulării materiale a locuitorilor.

A găsit mănăstirile pline de averi, o numeroasă clasă de țărani cu totul liberi, mazilii, ruptașii și răzeșii, bresle de meșteșugași, stărostii de negustori, c'un cuvînt o feudalitate cam tîrzietică în viața ei, dar liniștită și liberă. Ceea ce era vechiu în vechea Moldovă, era legătura pe care clase întregi o aveau cu statul. Mazilii și ruptașii, boerii cu scutelnicii lor erau obligați de a servi gratis în ori ce ocasie statului, era se vede o rămășiță a organisației militare de supt Domniile vechi. Aceste legături dintre Domnie și populație, prerogativele acestei din urmă erau neînțelese

pentru noiĭ guvernanțĭ, obligațĭ a ține statu-quo ; afară de aceea eĭ speraŭ a deduce din drepturile Domnieĭ moldovenești, drepturĭ ale împărăției Austrieĭ. Cu acest scop guvernul austriecesc face la a. 1782 întrebare Divanuluĭ Moldoveĭ ca să-l lumineze în materiile juridice, dar maĭ ales în materie de succesiune [1]). Din toate acele întrebărĭ (26 de toate) se vede, cum noiĭ guvernanțĭ umblaŭ cu mîța pe lîngă păsat, doar s'ar putea deduce cumva dreptul de proprietate a «Stăpînirĭĭ» asupra pămînturilor mănăstirești, răzășești și a locurilor din tîrgurĭ.

Iată cîteva din aceste curioase întrebărĭ :

Veniturile podurilor și alte venitурĭ ce aŭ fost *Domnești*, le-aŭ stăpînit Domniĭ înșiș saŭ cu scrisorĭ le-aŭ dat altora?

Un stăpîn de moșie, ce nu are copiĭ saŭ moștenitorĭ, are putere a face cu moșiile sale ce-ĭ va fi voea? Poate să facă pe un străin moștenitor *fără voea Domnuluĭ țărĭĭ?*

Poate fiește-care stăpîn de moșiĭ să facă diată saŭ are osebire unul de altul?

Un stăpîn poate să *vînză moșia de istov?*

Din răspunsurile Divanuluĭ se vede, că de și tot pămîntul Moldoveĭ a fost înnainte de vremĭ nepomenite «domnesc», prin daniile luminaților Domnĭ, prin descălecare de orașe și sate aŭ devenit proprietățĭ particulare, la care «stăpînitorul țărĭĭ» nu are nicĭ un amestec, și că fie-care om «slobod» din Moldova este volnic să dispue de averea sa cum îĭ place, fără să întrebe pe «stăpînitorul țărĭĭ».

C'un cuvînt toate întrebările scoposesc, de a afla drepturĭ domnești asupra drumurilor, morilor, crîșmelor, podurilor, pădurilor, tîrgurilor și proprietățiĭ marĭ și micĭ. E

[1]) Vezĭ, printre hîrtiile rămase pe urma luĭ Eminescu, Ms. Ac. Rom. 2307, ff. 28-32 : «19 ponturĭ de întrebărĭ din partea Bucovineĭ, cum se arată maĭ gios pe număr» și acelaș Ms., ff. 33-35 : «alte șapte ponturĭ de întrebărĭ etc.» — transcrise de sigur de pe copia incomplectă, ce-o pomenește Eminescu, care o va fi găsit în Biblioteca din Iașĭ orĭ la vr'un particular, în căutările luĭ neobosite după documente și cărțĭ vechĭ. O copie complectă vezĭ Ac. Rom., doc. 291/XXII.

păcat că n'avem de pe aceste întrebări și respunsuri decît o copie defectă; caracteristic este însă că în acest an al întrebărilor (1782) Dosoteiu Episcopul de Rădăuți, cedează guvernului administrația bunurilor episcopești.

Asupra propunerilor consiliului suprem, Iosif al II-lea pune resoluția:

«Se ia spre știință și la vreme se va lua sama, ca aceste venituri mănăstirești să se întrebuințeze cu folos: *însă numai spre folosul confesionarilor și numai în provința în care s'au desființat mănăstirile.*»

Se vede din resoluție că consiliul propuse confiscarea, iar împăratul a refusat-o, făcînd deosebite între al meu și al tău.

În urma măsurilor guvernului, se lățise îngrijiri asupra «dreptului de proprietate» a moșiilor. Deci consiliul suprem se vede silit de-a declara prin rescriptul din 19 Mart 1783:

«Luîndu-se moșiile episcopiei și poate și cele mănăstirești sau ale altor institute, *nu se înstrăinează nici de cum de la menirea lui darul făcut episcopiei mănăstirei sau institutului*, ci, din contra, veniturile nesigure de mai nainte, ce nu se pot evita la proprietăți imobile, se asigurează».

Tot în privința întrebuințării fondului, spune rescriptul consiliului suprem din 4 Iulie 1783:

«Împuținarea și micșurarea mănăstirilor are să continue și pămînturile și fondurile lor au să se iee spre *administrare*, averea preutimei care nu locuește în țară, prin urmare străine, are să se ia asemenea și din tot fondul ce se va creia astfel, are să se susție întîiu clerul greco-răsăritean, apoi are să se înființeze cel puțin o școală, fie la Cernăuți sau în Suceava, și ce va mai rămînea are să se păstreze spre alte întrebuințări folositoare».

In privința administrării fondului religionar, rescriptul consiliului suprem din 10 Ianuarie 1784, către generalul Enzenberg, spune următoarele:

«Spre a da pretutindene, iar mai ales poporului din Bucovina, dovadă vederată că economia cea nouă introdusă la moșiile epis-

copești și preuțești, nu are alt scop de cît numaĭ *binele religiuniĭ și al indigenilor*, și că baniĭ ce vor incurge nu se vor întrebuința spre alte cheltueli decît pentru acelea ce țin de *susținerea episcopuluĭ și a preuților, de cerințele cultuluĭ și ale păstorieĭ, apoĭ de ținerea mănăstirilor și a zidirilor preuțești, precum și de creșterea preuților învățațĭ și cucernicĭ, apoĭ de înființarea școalelor și a altor institute pioase ce lipsesc încă acuma:* toate veniturile episcopești și preuțești, ce aŭ incurs și vor incurge încă maĭ departe, trebue să se păstreze așa dar în deosebită evidență și într'o casă separată, care va purta numelede *«casa fondului religionar»*, și toate dispozițiile în privința aceasta, de s'ar ține ele de orĭ-care rubrică numită maĭ sus, trebue să se facă supt *privigherea și respective cu știrea Episcopuluĭ și a Consistoriuluĭ*, așa încît toate îndrumările de felul acesta să ajungă la *cunoștința poporuluĭ.*»

Tot în privința administrăriĭ, întrebuințăriĭ și a însăși proprietățiĭ fonduluĭ, s'aŭ garantat prin scriptul consiliuluĭ suprem din 3 Martie 1784 către generalul Enzenberg următoarele :

«Pentru că după prea înnalta intențiune a Majestățiĭ Sale, veniturile moșiilor preuțești și mănăstirești sînt în deobște menite pentru susținerea episcopuluĭ și a celeĭlalte preuțimĭ ce se va sistemiza, pentru înființarea școalelor și a altor institute pioase, apoĭ pentru ținerea zidirilor preuțești, prin urmare pentru că aceste moșiĭ *nu sînt a se confisca după cum spune intimațiunea cea foarte scandaloasă* trimisă de Domnia sa către Consistoriŭ, ci aŭ să se iee numaĭ spre *administrare ;* în fine, pentru că veniturile ce se vor mări prin îmbunătățirile scoposite n'aŭ să se adune în *visteria fisculuĭ*, ci în casa separată a fonduluĭ religionar : *de aceea toată manipulațiunea aceasta trebue să se petreacă supt privigherea și conducerea Episcopuluĭ și a Consistoriuluĭ, prin urmare și tot personalul economic ce este de trebuință pe moșiile episcopești și mănăstirești, trebue să fie ales și așezat în înțelegere cu Episcopul și cu Consistoriul*».

Tot-odată citim în decretul consiliuluĭ suprem către generalul Enzenberg :

«Nu odată, ci de maĭ multe orĭ s'aŭ dat de înțeles administrațiuniĭ, că intenția Majestățiĭ Sale nu este niciĭ decît de *a tur-*

bura proprietatea privată saŭ şi numaĭ de a îngădui să se purceadă cu puterea şi cu sila la vre-una din economiile de pe moşiile preuţeştĭ».

În fine citim în decretul consiliuluĭ suprem de Curte din 8 Maiŭ 1784 următoarele :

«După instrucţiunea de maĭ 'nainte trebuie să se ia seama ca primirea şi cheltuelile tuturor banilor *scolasticĭ*, *mănăstireştĭ* şi *preuţeştĭ* să se poată purta separat de aĭ caseĭ districtuale administrative, şi *toate mandatele trebuincioase din casa fondului religionar să se facă prin Consistoriŭ*».

Maĭ clar nu s'a putut garanta proprietatea, întrebuinţarea, administraţia averilor eparchieĭ Rădăuţilor. Amploiaţiĭ se numesc, şcolile se înfiinţează, plăţile se fac numaĭ cu espres mandat al Consistoriuluĭ şi al Episcopuluĭ, guvernul e un notar oficial al afacerilor, nimic maĭ mult.

Pentru a arăta însă cum se întrebuinţează aceste averĭ, vom lăsa să vorbească pe un ţăran din Bucovina, pe primarul din satul Crasna, Grigorie Iliuţ :[1])

«Numaĭ despre un lucru am auzit vorbindu-se maĭ puţin, adică despre şcoalele noastre din ţară, despre şcoalele noastre bisericeştĭ, pentru creşterea şi luminarea poporuluĭ nostru drept credincios. Dară şi despre acest lucru să nu aşteptaţĭ o cuvîntare iscusită, căcĭ noĭ ţăraniĭ n'avem atîta învăţătură ca să putem vorbi cu iscusinţă. Cuvîntul meŭ va fi scurt dară adevărat din inimă.

---

[1]) Fragmentele de cuvîntare ce urmează sînt luate din broşura «*Prima adunare poporale* în causa autonomieĭ bisericiĭ dreptcredincioase din Bucovina, ţinut*ae* în Cern*a*euţĭ într'a $^{11}/_{23}$ Iuniŭ 1870. Cern*a*euţĭ : Tip*a*erit la Rudolf Echardt 1870», o br. în 8^{0}, pp. 76. Vezĭ cuvîntarea luĭ «Gr. Iliuţŭ» pp. 62-64. Din aceiaşĭ broşură, pp. 57-61, sînt luate pasajele ce cuprind decretele austriace asupra averilor mănăstireştĭ, reproduse aicĭ la pp. 146-148; Eminescu le-a luat din cuvîntarea preutuluĭ «Georgiŭ Piotrovschi», din Sirete. In genere broşura, cuprinzînd cuvîntările ce s'aŭ rostit în adunare alcătuite după notele stenografice, a servit luĭ Eminescu drept isvor de inspiraţie esenţial în partea despre Bucovina a studiuluĭ.

«Noĭ știm cu toțiĭ, că din baniĭ fondului nostru bisericesc s'aŭ înființat în Suceava un gimnasiŭ, în Siret o școală normală și în Cernăuți o școală reală și o școală normală cu o preparandie. Știm cu toțiĭ și aceasta că prin parochiĭ s'aŭ înființat, pe cheltuiala comunelor bisericești, peste o sută de școale primare, dintre carile maĭ mult de jumătate sînt sprijinite și din fondul nostru religios.

«Aceste școale sînt confesionale, adică bisericești, și pînă acum se purtaŭ toate trebile lor de preuți și de învățătoriĭ drept credincioși supt privigherea prea onoratuluĭ Consistoriŭ. În urma legilor împărătești maĭ nouĭ din 25 Maiŭ 1868 și din 14 Maiŭ 1869, atît biserica cît și fie-care parochie are tot dreptul de a înființa școale proprii bisericești și a le derege după legile generale.

«Cu toate acestea școalele noastre sătești susținute parte de parohieni, parte din fondul nostru religionar, *samănă a ni se înstrăina cu totul.* In multe ținuturi din țară sînt puși *privighetori de școale și de altă lege și de altă limbă.* Aceștia *dispun acum și de școalele noastre bisericești*, fără a maĭ întreba de ceĭ ce represintă comunele parochiale și biserica noastră din țară. Pe cît văd și pricep, lucrul merge într'acolo, ca școalele noastre bisericești să treacă în rîndul și numărul celor nebisericești, și ce vrea să zică aceasta? Nicĭ maĭ mult nicĭ maĭ puțin, de cît că pe lîngă privighetoriĭ scolasticĭ de altă lege și de altă limbă, încetul cu încetul *să ni dee și învățători de altă lege și de altă limbă*, și de va merge lucrul ca pănă acum, în curînd ne vom pomeni și cu *învățători jidani*. Eŭ știŭ că nu voițĭ și nu doriți una ca aceasta, însă după legile maĭ nouă pot fi în școalele nebisericești jidani învățători.

«Dară să vă maĭ spun încă una. In Viena a fost maĭ dăunăzĭ o adunare mare de învățători. Și din Bucovina aŭ fost cîți-va. In acea adunare s'a hotărît *ca în școalele bisericești să nu se maĭ învețe religiunea.* Și dacă acea hotărîre se va primi, atuncĭ preuțiĭ nicĭ vor maĭ intra în școală ca să învețe pe copiiĭ noștri religiunea. Si eŭ vă întreb, *oare ni-ar fi de folos ast-fel de școale?* Ce s'ar alege din copiiĭ noștri cu învățători de altă lege și de altă limbă? Eŭ nu mă pot înțelege cu aceea ca să lăsăm pruncii noștri fără de învățătură, ci vă întreb, oare să ne lăsăm noĭ de școalele noastre bisericești? Nimene nu poate aștepta de la noĭ una ca aceasta, ci, din potrivă, trebue să dorim și să cerem, ca în fiecare parohie să avem cîte o școală bună bisericească.

«Una, numaĭ una, ne mănîncă pre noĭ ţăraniĭ, ştiţĭ ce? Sărăcia. In cele maĭ multe sate sînt oamenii noştri săraci, şi n'aŭ de unde face şcoalele şi susţinea pe învăţătorĭ. Dară bun e Dumnezeŭ, şi fondul nostru bisericesc este avut. El este menit şi pentru şcoale. Aşa dară de vom rămînea pe lîngă ast-fel de şcoale, ce ni convin maĭ bine în împrejurările în care ne aflăm, fondul nostru ni va sta într'ajutor cu banĭ pentru susţinerea lor, de care vom putea zice cu drept cuvînt *că sînt ale noastre şi nu străine*».

«Văd, că vă înţelegeţi cu toţiĭ, ca să avem şcoalele confesionale saŭ bisericeştĭ. Văd că cunoaşteţi că numaĭ ele ne sînt de folos. Acuma nu ne rămîne alta de cît să poftim pe comitetul ce se va alege, ca în adresa ce se va face cătră Minister să se scrie şi această dorinţă a noastră, adică că poporul nostru drept credincios doreşte şi voeşte a avea ca pănă acum şcoale confesionale saŭ şcoale bisericeştĭ.»

O asemenea adresă s'a făcut la minister şi se vor face încă multe cu aceeaşĭ menire de a putrezi la acte.

Decĭ starea Romînilor din Bucovina o resumăm în acest fel :

1) De şi libertatea orĭ-căruĭ cult e garantată prin constituţia austriacă, deşi credincioşiĭ fiecăreĭ bisericĭ sînt îndreptăţiţĭ de a-şĭ administra averile şcolare şi eclesiastice, *numaĭ Romînii* în tot imperiul sînt supuşĭ unuĭ regim escepţional.

2) Deşi gimnasiul din Suceava, şcoala reală din Rădăuţĭ, şcoala normală din Cernăuţĭ şi altele sînt plătite din fondul religionar, numirile profesorilor se fac de-a dreptul de cătră Ministerul din Viena, precum nu se'ntîmplă la nicĭ un popor, la nicĭ o şcoală confesională. Numaĭ Romînii sînt supuşĭ în privirea şcoalelor lor unuĭ regim escepţional, şi aceasta pentru ca în ele să se păstreze limba de propunere *germană*.

3) Arhiereiĭ, după scriptură şi canoanele bisericiĭ răsăritene, se aleg ; în Bucovina arhipăstorul e numit de-a dreptul, pe cînd în aceeaşĭ ţară Lipovenii îşĭ aleg pe Vlădica lor de la Fîntîna Albă, şi Evreiĭ îşĭ aleg rabinĭ. Numaĭ Romînii, şi'n această privire, sînt trataţĭ în mod escepţional.

E de prisos să mai vorbim despre înființarea cu scopuri politice a așa numitei universități, în care s'adună toți profesorii supernumerari de licee de prin Kolomeia și Kecikemet [Kecskemét] pentru a figura ca profesori de universitate, nici de liceul de la Cernăuți, care în vremea din urmă geme de suplinitori rusnaci, nici de neaplicarea obligativității învățământului la școalele rurale românești și aplicarea strictă la cele rusești. Vom atinge numa'n treacăt învrăjbirea artificială, introdusă de guvernanți între Români și Ruteni.

Sînt în Bucovina două soiuri de Slavi; *Huțulii*, cum se vede un trib vechiu de munte, care cuprinde șirul de Nord al Carpaților și *Rutenii*, fugiți din Galiția, așezați între Nistru și Prut. Cei dintîiu sînt populație autohtonă și duc un fel de viață care cu greu se poate descrie, viață de pasere pribeagă, originală și liberă, și nici autoritatea statului austriac nu prea pătrunde printre dînșii, căci perceptori, subprefecți și a. cari i-ar prea supăra, dispar cîteodată fără urmă.

Dar nu aceștia li-s dușmani Românilor.

Din contra, Românii li pricep limba lor fără s'o poată vorbi și ei pricep pe cea română. E cel mai ciudat fenomen de a vedea pe țăranul român de baștină cum ascultă cu atenție la ceea ce-i spune oaspetele său, cînd se scoboară la cîmpie. Și acest oaspete vine poate din munții Tatrei, de cine știe unde, și pricepe românește, fără să fi vorbit vr'odată un cuvînt. Din această simpatie abia esplicabilă s'ar putea deduce că acești Huțuli sînt «Daci slavizați», pe cînd Românii cari-i pricep fără să li vorbească limba, sînt «Daci romanizați». Acest trib este puțin numeros, mărunt la stat și vioiu.

Dar aceia cari-i dușmănesc pe Românii nu sînt acești Daci slavisați, ci Rutenii din Galiția, cari scăpînd pe pămînt moldovenesc de apăsarea polonă, de miliția austriacă și de alte rele, pretind că a lor e Bucovina, că ei sînt adevărații stăpîni ai țării. Guvernul se folosește de ei pentru ai paraliza pe Românii și rîde în taină de ei, știind prea bine

din analele sale statistice că sînt bejănarĭ, aduşĭ de boerii moldovenĭ pentru a li cultiva moşiile, lucru care se obicĭnuia în Moldova pînă pe la 1845, pe cînd în rolurile de contribuţie era o rubrică deosebită pentru «bejănariĭ ruteni». Aceştĭ oamenĭ din vechiŭ se pusese într'adevăr de bună voe supt autoritatea mitropolituluĭ Suceveĭ, căcĭ popiĭ lor veneaŭ din fundul Polonieĭ să se sfinţască la Suceava, servind tot odată şi de spionĭ Domnilor Moldoveĭ, încît regiĭ Polonieĭ s'aŭ găsit siliţĭ să oprească pe «popones Ruthenorum» de a maĭ merge la Moldova să se sfinţască. Dar credem că din aceste serviciĭ oculte aduse Domnilor Moldoveĭ de cătră popones nu se poate deduce un drept esclusiv al bejănarilor ruşĭ asupra fonduluĭ religionar, ba asupra Bucovineĭ întregĭ.

Afară de aceea Romînii nicĭ nu le refusă ajutoarele necesare pentru întreţinerea şcoalelor rurale, numaĭ egalitatea nu vor s'o admită — şi cu drept cuvînt. Pe de altă parte Rusia îşĭ are agenţiĭ săĭ printre aceştĭ oamenĭ, iar guvernul, în loc de a vedea cum staŭ lucrurile, îĭ încurajează în aspiraţiile lor şi voeşte să facă din Bucovina un focar de agitaţie rusască în contra Polonilor şi a Romînilor.

Maĭ sînt peste Prut şi mulţĭ Romînĭ slavisaţĭ, carĭ de pe fisionomie, port şi obiceiurĭ se cunosc a fi Romînĭ, apoĭ numele lor de familie, numirile satelor (d. e. Cuciurul mic), cărţile vechĭ cîte se află în biserică, inscripţiile acestora, scrisorile, în josul textuluĭ, toate arată că înnainte de 50 de anĭ locuitoriĭ acesteĭ părţĭ eraŭ încă Romînĭ. Astăzĭ vorbesc rusește şi ni se pare că Ruşĭ vor şi rămîne[a]. Deşi se numesc eĭ înşiĭ[şi] Romînĭ (Woloch), dar vor ajunge ca ceĭ din Moravia, carĭ şi aceia se numesc Romînĭ, fără de a-şĭ maĭ şti limba.

Şi dacă va întreba cetitorul, ce biserică este aceea pe care guvernul din Viena o supune administraţieĭ sale, vom răspunde că este cea maĭ neatîrnată a întregeĭ creştinătăţĭ, căcĭ atît Mitropolitul transdanubian şi al ţărilor tartarice din Proilabum (Brăila), cît şi cel al Ungro-Vlachieĭ (din

Tîrgoviște) erau supuși Patriarchului de Constantinopole, iar cel de al doilea era esarcul aceluĭ patriarchat, continua puterea centruluĭ Constantinopolitan pîn'n munțiĭ Aurarieĭ, sfinția pe Mitropolitul de Alba-Iulia, stătea în legătura întinsă a organismuluĭ eclesiastic greco-bulgar. Singură Mitropolia Moldoveĭ și a Suceveĭ e ab antiquo suverană, neatîrnată de nicĭ o patriarchie, acesteĭ Mitropoliĭ a Moldoveĭ și a Suceveĭ se datorește introducerea limbeĭ romîne în biserică și stat, ea este mama neamuluĭ românesc.

De aceea estragem din «Indireptarea legeĭ» luĭ Mateĭ Basarab (tipărit la Tîrgoviște 1652):

«Află-se scris în pravila luĭ Mateĭ Vlastarĭ, cum și Moldo-Vlachia aŭ fost supusă Ochrideanilor; *earĭ acum nice Ochrideanilor se pleacă, nicĭ Țarigrădeanuluĭ, și nu știm de unde aŭ luat această putere*».

Între Mitropoliții, carĭ țin supt mîna lor Episcopiĭ, se zice: «Moldoveanul ține aceasta: *Rădăuțul* și a Romanuluĭ și Hușiĭ».

Între esarchĭ se citează «Moldoveanul», al «Suceveĭ și a toată Moldo-Vlăchia» — «iară ceĭlalțĭ Mitropoliții numaĭ pre-cinstițiĭ să scriŭ, iară nu și Exarchĭ».

Va să zică Episcopia Rădăuților, supusă celuĭ maĭ neatîrnat mitropolit, esarch saŭ sponte, și în rang egal cu un patriarch, această episcopie este azĭ administrată de beamterĭ și de Evreĭ. În școalele *acesteĭ* episcopiĭ se propun obiectele în limba *germană*, cu profesorĭ nemțĭ și elevĭ evreĭ. Abia se maĭ găsește cîte un egumen de mănăstire, cîte un preot și în creeriĭ munților cîte un dascăl de școală urbană saŭ rurală, și alte-orĭ cîte un protopop care, întemeiat pe trecutul istoric de 500 anĭ al acesteĭ sfinte episcopiĭ a Rădăuților, să zică: «stăpîn peste această bucată de pămînt e strălucita roadă de Mușatin și coborîtoriĭ eĭ, nu Evreiĭ galițianĭ și Șvabiĭ din Bavaria». Orĭ ce s'ar zice despre alte popoară, nu se poate contesta în ele un fel de respect față cu trecutul și aceasta e un semn

că o naţie are în sufletul său «religia umanităţii». Şi religia umanităţii consistă tocmai în recunoaşterea esistenţii unui principiu moral în istorie. Şi n'a representat Mitropolia Suceveĭ un principiu moral? N'a fost ea aceea, care a dat razimul evanghelic populaţiilor aservite din Polonia, n'a fost ea, care a apărat intactă creştinătatea faţă cu agresiunea mahometană, n'a fost ea aceea, care'n persoana luĭ Varlaam Mitropolitul a făcut ca duhul sfînt să vorbească în limba neamuluĭ romînesc, să redee în graiul de miere al coborîtorilor armiilor romane sfînta scriptură şi preceptele blînduluĭ Nazarinean? N'a fost ea, care s'a ridicat cu putere contra naţionalisăriĭ, judaisăriĭ, bisericiĭ creştine prin Luther şi Calvin? Patriarchĭ şi Mitropoliţi aŭ tăcut faţă cu propăşirea repede a reformaţieĭ şi desbinăreĭ; Mitropolia Moldoveĭ şi Suceveĭ a ridicat glasul contra luĭ Luther şi a arătat totodată că reforma era în sine de prisos. Nu reformă — reîntoarcere la vechea şi toleranta comunitate bisericească, precum o încearcă astăzĭ uniĭ catolicĭ din Germania, era mîntuirea omenireĭ din mrejele materialismuluĭ, şi din sofismele luĭ Anti-Crist.

Dar Evreul austriecesc e departe de a pricepe, de ce Romînul ţine la biserica luĭ, căcĭ... *această* Mitropolie, cea maĭ însemnată în Orient prin spiritul eĭ, a ajuns azĭ de batjocură evreo-germană Slovacilor din Austria. Această Mitropolie are astăzĭ în fapt maĭ puţină autonomie decît rabinul jidovesc din Sadagura, ea, supt un împărat *creştin*, a ajuns o unealtă de politică, de coterie în mînile d-luĭ Stremeyer [1]).

Şi nu maĭ arde candela vecînică la capul bine-credinciosuluĭ şi de Hristos iubitoruluĭ Ştefan-Voevod. Biserica luĭ Alexandru cel Bun în Suceava stă de 80 de anĭ în ruină;

[1]) Carol *Stremayr*, bărbat de stat austriac, fost ministru de instrucţie, interne şi justiţie. Pe vremea ministeruluĭ său de instrucţie se puseră temeliile Universităţiĭ germane din Cernăuţĭ, în care Romînii bucovinenĭ văzură o nouă încercare de germanisare. Născut la 1823 în Graz; la 1880 fu numit membru în Senatul imperial din Viena

iar Mitropolia Sucevei cu moaștele sft. Ioan cine se'ngrijește de ea? Mihail Grigorie Sturza i-a dat o esistență de umbră, iar Titu Maiorescu, fostul ministru al Măriei sale Carol-Voevod trimisese un architect ca să-i ridice planul, să propue înfrumseţările cuvenite și să clădească un local de școală primară romînească în curtea aceleĭ biserici. Atîta știm despre acea mitropolie, în care stă locțiitorul Mitropolituluĭ Moldoveĭ; iar cît despre Episcopia Rădăuților — ea a devenit Mitropolie austriacă-internaţională a Bochezilor din Dalmația și se vede că tot supt d. Stremeyer maĭ are perspectiva de a deveni Mitropolia Indianilor Țulu saŭ a creștinilor din Maroc.

De aceea nu e nimic maĭ serios decît cuvîntul boeruluĭ moșnean Hurmuzachi, care în acea adunare de care am vorbit maĭ sus [1]) a pronunțat memorabilile cuvinte, că Romînii din Bucovina aŭ ajuns să apere de «liberaliĭ» din Austria ceea ce n'aŭ fost în stare să răpească Turciĭ și Tătariĭ — autonomia bisericiĭ, limbiĭ, școliĭ.

Hotărîtu-s'aŭ în tăinuitul sfat al proniei cerești, ca 1877 să devină reversul luĭ 1777?

II. Nu esistă stărĭ de lucruri maĭ asămnătoare de cît acelea ale Ungarieĭ și Romănieĭ, o dovadă că amîndouă țerile acestea sînt jertfele uneĭ esploatări comune. Dar pe cînd Romănia prin justă frică de elementele străine și prin recunoașterea ranelor sale are posibilitatea de a ajunge la întremare, îndată ce va înlătura scamatoriile care mistuesc puterile eĭ cele maĭ bune, Ungaria a supt veninul în nobilile sale vine, și-a robit economiceşte popoarele supt dibaciul titirez austro-evreesc, care'n Buda-Pesta îșĭ pune pană de cocoș în pălărie, precum bea în Viena bere în sănătatea principeluĭ Bismarck.

Deschisă industrieĭ jidovești din Austria și înmulțindu-șĭ trebuințele prin formele goale ale civilisațieĭ occidentale,

[1]) Vezĭ nota de la p. 148. Cuvîntarea luĭ (Georgiu) Hurmuzachi se cuprinde în pp. 14-20 ale broșuriĭ citate. Pasagiul, la care face alusie Eminescu, este la p. 19 a broșuriĭ.

pe care le-a întrodus cu aceeași pripă ca și noi, Ungaria își istovește pământul prin cultura estensivă și barbară, scoate prin acest tratament păturĭ din ce în ce maĭ adîncĭ ale țarineĭ la suprafață, așa încît brazda sa devine din ce în ce maĭ săracă. Neputînd, se 'nțelege, concura cu vecinul săŭ, cu care e legată prin interesul apăsăriĭ naționalităților, tot ce nu lucrează pămînt în Ungaria e silit a-și oferi puterile sale statuluĭ saŭ a trăi din advocatlîc. Ungaria este, după România, patria funcționarismuluĭ, cîrciocarilor și negreĭ speculațiunĭ evreeștĭ. Pustiirea pădurilor a schimbat mediul climatic și a născut se vede o mulțime de epidemiĭ, iar cu cît legătura economică cu Austria se va prelungi, cu atîta popoarele de supt coroana Sf. Ștefan vor fi reduse la proletariat și Ungaria condamnată de a rămînea țară curat agricolă, cu o esistență maĭ mult de cît îndoelnică. Esportînd lînă pentru Europa întreagă, locuitorul acesteĭ țărĭ poartă postavul fabricelor din Boemia și Moravia ; esportînd porciĭ săĭ, consumă cîrnați fabricați în Viena. Dar urmările acestuĭ sistem economic vor fi aceleași ca și la noĭ : mortalitatea și sărăcirea populațieĭ producătoare, a țăranuluĭ, și într'adevăr, în ceĭ din urmă cincĭ anĭ, populația autohtonă a Ungarieĭ a scăzut cu 144.000 suflete. Cu aceasta însă se împuținează puterile, ce esploatează pămîntul, prin urmare începe regresul agriculturiĭ, și o esploatare a brazdeĭ din ce în ce maĭ estensivă și maĭ istovitoare. Maĭ adaogă apoĭ înmulțirea claseĭ neproductive a advocaților și scribilor și burlăcia eĭ, apăsarea din ce în ce maĭ mare a țăranuluĭ și proletarisarea luĭ, încît nu va maĭ produce decît copiĭ nesănătoșĭ saŭ, producîndu-ĭ, nu va avea cu ce-ĭ ținea. Și ce e maĭ trist de cît ca țările dunărene cele maĭ binecuvîntate de Dumnezeŭ să vadă perind de miserie copiĭ lor pe-un pămînt bogat, în grînarul Europeĭ?

Și toate acestea se 'ntîmplă deja în Ungaria. Mortalitatea și sărăcirea țăranuluĭ, cultura prădătoare și estensivă a pămîntuluĭ, înmulțirea peste măsură a funcționarilor, advocaților și politicilor de meserie, burlăcia claselor supe-

rioare, căsătoria neprecugetată și stîrpitoare a claselor de jos, în fine, prin stîrpirea pădurilor, insalubritatea climeĭ, căcĭ temperatura și-a perdut transiția gradată de la cald la frig și vice-versa, și trecerea e nemijlocită, fără grade intermediare, astfel în cît numaĭ plămîniĭ de cal o pot suporta.

Acest preț pentru autonomia Ungarieĭ e prea mare. Și dacă ne întrebăm de ce-și sacrifică Maghiariĭ patria lor și cele 5 naționalități conlocuitoare molochuluĭ jidovesc, de ce persistă eĭ în alianță cu elementul evreo-german, răspunsul va fi simplu. Din deșărtăciunea de a stăpîni naționalitățile. In loc de a se împăca cu ele, de a asigura lor și șie-și un traiŭ îndemînatic pe pămîntul strămoșesc, Maghiarul preferă, în nemărginitul săŭ șovinism, de-a fi neputinciosul mediŭ, prin care fabricatele occidentale îĭ omoară meseriaș după meseriaș, clasă positivă după clasă positivă, pînă ce regatul Sf. Ștefan va rămînea o adunătură de țăranĭ proletarĭ și de scribĭ și maĭ proletarĭ, pușĭ la discreția, ba la îndurarea crîșmarilor evreĭ, deveniți pîn' atuncĭ bancherĭ venezĭ.

Și ceea ce e maĭ ciudat, e că tocmaĭ populațiunea curat maghiară scade la număr, în cît Rusul Danilewski ar putea face Ungurilor o diagnosă asemănătoare cu cea care o face Turcilor [1]) că trăesc pentru a scăpa de curentul pangermanic populațiile slave.

Dacă cu Maghiariĭ ar fi de vorbit, atuncĭ ar vedea eĭ înșușĭ că noĭ Romînĭĭ fără eĭ sîntem slabĭ și eĭ fără noĭ asemenea; dar văzînd că tocmaĭ pe Romînĭ îĭ tratează maĭ escepțional de cît pe toțĭ, îĭ vom lăsa cu durere în plata luĭ Dumnezeŭ și în orbirea cu care i-a bătut demonul mîndrieĭ și al deșărtăciunĭĭ, căcĭ fără a fi eĭ înși[șĭ] un pericol esențial pentru naționalități, prin complicitatea cu elementul austriecesc se perd pe eĭ și pe toți împreună.

Saŭ cred Maghiariĭ că unor populațiĭ proletarisate nu

[1]) Vezĭ p. 134, articolul despre «*Idealul istoric al Rusieĭ*».

li-ar conveni umbra «protecționistă» a sfintei Rusii, care să-i mîntue și robia occidentală? Sau cred că regimentele de scribi, vînători de funcții și avocați șmecheri vor resista unor puteri de o cumplită realitate?

Dar oare trebue o caracterisare mai bună a simulacului de stat maghiar, de cît că, în cas de nerodire a pămîntului, populațiile mor de-a dreptul de *foame?*

Dar la ce să mai prelungim espunerea aceasta generală? Noi nu putem sili pe Maghiari să vadă clar, precum vedem noi, nu-i putem sili să vadă cîtă analogie este între starea noastră și starea lor și cum ei sînt jerfa apropiată, iar noi cea probabilă a negrei speculațiuni dinspre Apus, a vecinicei nopți naționale dinspre Răsărit.

Dacă Maghiarii, prin spirit de dreptate în lăuntru, prin sistemul protecționist în afară, nu vor asigura lor și naționalităților un traiu vrednic de ființe omenești, atunci o vor face aceasta alții, numai atunci — adio dulce limbă ungurească! Atunci cuvintele lui Széchenyi: «Ungaria n'a fost, ea va fi abia», vor fi adevărate tocmai în sens invers: «Ungaria a fost abia și nu va mai fi.»

O foaie din Transilvania, organ oficial al P. S. S. Mitropolitului din Sibiu, cea mai modernă de peste Carpați, care urmărește cu stăruință politica modestă și sigură a neuitatului Șaguna, espune într'o serie de articole tratamentul de care se bucură Romînii din partea fraților maghiari [1]). De aceea redăm tot ce atinge materia d-a dreptul.

---

[1]) Vezi *Telegrafulu Romanu*, din Sibiiu, XXIV, 1876, nr. 85, din 24 Oct./5 Nov., p. 2, col. 1 și 2, nr. 86 din 26 Oct./9 Nov., p. 1. col. 1 — p. 2, col. 2 și nr. 87, din 30 Oct./12 Nov., p. 1, col. 1-3, de unde's luate pe de-a'ntregul informațiile ce urmează. Ele fac parte dintr'o serie a *Telegrafului*, cu titlul «*Generalulu Türr despre cestiunea orientale*», unde se răspunde unui articol pe care cunoscutul general, mai mult revoluționar decît militar, al Ungurilor îl publicase în ziarul unguresc *Hon*, nr. 251, din 14 Oct. 1876.

Ce aŭ făcut Maghiariĭ pentru cîștigarea simpatieĭ și inimeĭ naționalităților din patrie, și cu deosebire pentru *prepararea uneĭ alianțe sincere între elementul maghiar și cel romîn*, ca cele maĭ amenințate în viața lor națională?

Un răspuns detailat la aceste întrebărĭ ar umplea volume întregĭ, decĭ noĭ ne vom restrînge numaĭ la puține fapte, ca să nu trecem peste cadrul unuĭ articol de jurnal.

Unicul fapt ce dovedește o apropiere este: împăcarea cu Croația.

De și Croația totdeauna a fost în maĭ strînsă legătură cu Ungaria de cît Transilvania, fiindcă în acea țară nu este element unguresc, — de dragul portuluĭ Fiume, i-a dat carta bianca și i-a acordat o autonomie cu care majoritatea aceleĭ țărĭ se vede a fi mulțumită, primind Ungaria a suporta chiar și o însemnată parte din sarcinile eĭ; însă o considerabilă parte a locuitorilor Croațieĭ nicĭ cu aceasta nu este mulțumită, iar locuitoriĭ Ungarieĭ cu tot dreptul se pot supăra pentru primirea sarcinilor Croațieĭ, cînd nicĭ ale noastre nu le putem suporta.

De aicĭ în colo *nicĭ un fapt nu maĭ poțĭ aflu, ca să fie îndreptat spre mulțămirea naționalităților*.

Ca să înece și puținul spirit național ce se manifesta la Slovacĭ, — guvernul li-a desființat «Matița» — Societatea literară, și gimnasiile slovace întemeiate și susținute prin poporul slovac.

Persecutarea Sîrbilor este cu mult maĭ cunoscută de cît să o maĭ descriem și noĭ.

Granița militară, a[ĭ] căreĭ locuitorĭ (Romînĭ și Sîrbĭ) păreaŭ mulțămițĭ cu soarta lor, au desființat'o, și chiar în contra legiĭ (art. V. §. 55, 1848) o aŭ organisat *de la fără ea*, înnainte de a fi representată în cameră.

Prin aceasta și-aŭ perdut cea maĭ mare parte a pădurilor și pășunelor ce le folosea maĭ nainte, aŭ perdut dreptul de a ferbe rachiŭ, li s'a întrodus o administrațiune și justițiе încurcată, care nime nu o pricepe, mănuită de oamenĭ străinĭ carĭ de fel nu cunosc împrejurările de acolo, carĭ în teritorul acela dedat la regulă și pace aŭ sămănat discordiĭ și nemulțămirĭ, încît abia după un an de administrațiune ungurească guvernul a fost silit să trimeată comisar guvernial acolo, ca să studieze situațiunea și oameniĭ, — să demisioneze și să numească noĭ diregătorĭ. O cîrpială după alta, care însă toate nu vor produce mulțămirea poporuluĭ, pentru că pe el nime nu'l consultă. Drept recompensă

pentru armele luate li s'aŭ impus sarcinĭ nouă cu mult maĭ marĭ de cît cele de maĭ înnainte, iar școlile *naționale* — și prin urmare și *confesionale* de maĭ nainte, făcute și susținute din averea lor privată — li s'aŭ prefăcut în școlĭ comunale, care peste voia proprietarilor sînt scoase de supt influența bisericiĭ noastre.

Aicĭ totul este stricat, iar în capul trebilor oamenĭ fără tact, străinĭ de limba și interesul poporuluĭ. Aŭ viața municipală fără drept de alegere; pînă cînd în celelalte părțĭ ale țăriĭ toate municipiile își aleg pe oficialiĭ săĭ, aicĭ toate posturile se ocupă prin denumire. Motivul nu poate fi altul, de cît că nefiind pe acolo Maghiarĭ nicĭ măcar de sămînță, prin alegerĭ nu s'ar putea încuiba și acolo Maghiarĭ, apoĭ o administrațiune fără Maghiarĭ nu poate fi admisă.

Unicul popor *săsesc,* ca cel maĭ mic, dar cu ceĭ maĭ puternicĭ patrioțĭ, — aliatul privilegiat al Maghiarilor înnainte de 1848 — a fost maĭ mult cruțat, în anul acesta însă și Sașilor li se puse calpac[1]) pe cap și pintenĭ la călcîe.

Pe Sașiĭ supără și aceasta, însă lor tot nu le va fi nimica. Fiind că eĭ nu se află printre Maghiarĭ ci printre Romînĭ, lor tot li s'a lăsat supremația faptică peste majoritatea teritoriuluĭ unde sînt. Privilegiile de care s'aŭ bucurat secolĭ întregĭ, li-aŭ dat avere și *inteligență* multă față de foștiĭ lor iloțĭ și cu ajutorul acestor factorĭ le este asigurată puterea și în viitor. Ca toate lucrurile ce nu aŭ de basă dreptatea nicĭ chiar echitatea însă, nicĭ reformele introduse în fundul regiu[2]) *nu mulțumesc pe nimenĭ.*

După aceste specialităților să vedem: *în genere ce s'a făcut spre mulțămirea Romînilor?*

Nicĭ un element nu este supt coroana sfîntuluĭ Ștefan atît de desconsiderat ca cel romîn, cu toate că acesta este cel maĭ compact pe teritorul ce-l locuește, și maĭ ușor de mulțămit.

Se pare, însă, că tocmaĭ pentru aceasta, apoĭ pentru tenacitatea cu care se alipește de limba și religiunea sa, se consideră de cel maĭ periculos, căcĭ par'că toată lumea s'a conjurat în contra luĭ. Nimăruĭ n'a făcut nicĭ o nedreptate, și Romînul la nime n'a întîmpinat nicĭ măcar bună-voință. Toțĭ carĭ aŭ venit în contact cu el, s'aŭ nisuit să-l nimicească. Inimicĭ cît frunza și iarba, dar

[1]) Căciula costumuluĭ național unguresc.

[2]) Teritoriul istoric din Ardeal, unde s'aŭ așezat Sașiĭ chemațĭ și privilegiațĭ pentru toate timpurile de către regiĭ Ungarieĭ.

amicĭ nicĭ unul n'a avut de cînd e subjugat, și el, ca prin minune, totuși n'a perit, el totuși esistă, necăjit și îmbrîncit, ce e drept, dar sănătos, moral și vînjos, și dovadă persecuțiunile sistematice — el încă și astăzĭ insuflă spaimă inimicilor săĭ seculariĭ. Altă mîngîere nicĭ nu are, de cît că *n'a devenit încă compătimit de nimenĭ*, căcĭ tot e maĭ bine a fi frica altora de cît compătimit.

Toată lumea știe, cum că după atîția secolĭ de persecuțiune legile din 1863-64 făcute cu concursul Romînilor și *sancționate prin Domnitorul* aŭ fost cele maĭ mulțămitoare dintre cîte aŭ cunoscut Romîniĭ transilvănenĭ de la decăderea lor pînă atuncĭ. Și cu aceste legĭ *era supremația tot în mîna Maghiarilor*, pentru că aristrocrația, averea și *inteligența* lor le asigură intîietatea supt orĭ ce împrejurărĭ și supt orĭ ce legĭ, chiar și în absolutismul nemțesc ; — ele însă totuși eraŭ apte de a servi de *basa uneĭ adevărate și sincere înfrățirĭ între elementele ce locuesc în această țară.* Eĭ ! dară Maghiarilor chiar asta nu li-a venit bine la socoteală. Abia se împăcară cu Austria, numaĭ de cît le scoaseră din vigoare desavuînd și chiar sancționarea Împăratuluĭ.

Se știe cum că «Uniunea» saŭ maĭ potrivit *fusiunea* Transilvanieĭ cu Ungaria așa precum s'a efectuat, s'a făcut în contra voieĭ și interesuluĭ poporuluĭ romîn, care este majoritatea precumpănitoare a locuitorilor Transilvanieĭ. Nu e lipsă ca noĭ să descoperim Maghiarilor : cum că aceasta a străbătut pînă la suflet pe poporul romîn, căcĭ aceasta o știŭ eĭ prea bine, o știe lumea.

Nu e scopul nostru de a discuta aicĭ legalitatea acestor acte, ci luăm faptele împlinite așa cum sînt, și din situațiunea creată de elmentul domnitor voim se li dovedim Maghiarilor realitatea tendințiĭ lor.

Eĭ bine ! de cumva acela care a aflat de bine și consult a da *aceste lovițurĭ* Romînuluĭ, — necontenit afirmă și jură, cum că el voește binele Romînuluĭ, cum că *are interes vital* a trăi în solidaritatea frățească cu el și cum că lucrează din toate puterile la esoperarea înfrățiriĭ, orĭ-care om cuminte și serios trebue să creadă, cum că Maghiarul va cerca să aline durerile causate Romînuluĭ, prin faptele povestite, cu alte recompense *demne de doĭ fraț̆ĭ.*

Și care sînt acele recompense?

S'a comunicat cum că *peste cele trecute se trage vălul uităriĭ.*

Aceasta însă în fapt s'a estins numaĭ la «honveziĭ» ungurești din 1848, carĭ s'aŭ reabilitat, oficeriĭ lor carĭ aŭ voit s'aŭ reac-

tivat, apoĭ ceĭ neapţĭ s'aŭ pensionat şi li s'a asigurat subsistenţă comodă, iar pentru invalizĭ s'a edificat un asil care *se susţine din budgetul statuluĭ*. A fi fost honved este titlul de a fi preferit la orĭ-ce post. Dar Romînii carĭ aŭ participat la mişcările din 1848 sînt dispreţuiţĭ, conducătorii — oficerii — lor, şi chiar ceĭ decoraţĭ, sînt necontenit insultaţĭ de societatea şi jurnalistica maghiară şi timbraţĭ de răĭ patrioţĭ, invalizii carĭ maĭ trăesc şi orfaniĭ lor pe strade, avisaţĭ la mila oamenilor, — şi pe cînd pentru aşa numiţiĭ *martirĭ* maghiarĭ din 1848 şi azĭ se ţin requieme la care asistă şi autorităţile publice, aceia carĭ aŭ participat la înmormîntarea martiruluĭ *Iancu*, *care întru nimic n'a fost caracter inferior orĭ-căruĭ martir maghiar*, nu numaĭ jurnalistica i-a înfierat de trădătorĭ, ci aŭ fost chiar urmăriţĭ de autorităţile publice.

Cu toate că Transilvania s'a contopit în Ungaria, fiind că legea electorală a Ungarieĭ era maĭ liberală de cît a Transilvanieĭ, croită din adins pentru ca poporul romîn să nu poată fi representat în proporţiunea ce după numărul sufletelor şi după mărimea sarcinilor ce le poartă s'ar cuveni, — *pentru Transilvania aŭ susţinut tot legea electorală transilvană pînă la 1875*, cînd s'a făcut o nouă lege electorală pentru întreaga Ungarie.

Ar fi cugetat omul cum că camera Ungarieĭ aicĭ va fi la înnălţimea chemăriĭ sale şi dacă ea susţine uniunea de fapt, va introduce în legea electorală *un cens pentru întreg teritoriul Ungarieĭ*, dar ce să vezĭ! anomaliile din legea Transilvanieĭ toate sînt susţinute pentru teritoriul Transilvanieĭ, censul moderat din Ungaria nu l'aŭ estins şi asupra Transilvanieĭ,— aicĭ aŭ pus un cens atît de mare, încît Romînii tot aşa de batjocuriţĭ sînt ca şi maĭ nainte.

In decursul desbaterii acesteĭ legĭ Maghiariĭ, dar maĭ cu samă Transilvăneniĭ maghiarĭ, fără sfială o spuneaŭ pe faţă, cum că elementul maghiar de aicĭ este periclitat prin Romînĭ, dacă cumva se va aplica şi aicĭ măsura din Ungaria, va să zică: *dacă în una şi aceeaşĭ ţară se va introduce o lege egală*. Maĭ aprig inimic al Romînilor s'a arătat baronul *Gavr. Kemény*, care şi după ce primise camera deputaţilor o lege încîtva maĭ favoritoare dreptăţiĭ, a agitat prin jurnalistică şi în persoană la magnaţĭ ca să o respingă şi, primind propunerile luĭ, să asuprească pe Romînĭ, ceea ce i-a şi succes, căcĭ casa boerilor primind propunerile reacţionare ale luĭ, a retrimes legea astfel modificată la camera depu-

tații, care apoi și ea a primit'o. Si așa astăzi Ungaria, care după legile esistente constă și din Transilvania, este representată pe două base, una mai liberală pentru Ungaria proprie *și alta reacționară — fătul lui Kemény Gabor, inimicul espres al Romînilor — pentru Transilvania.* Iar omul în care Romînii nici-odată nu pot avea încredere, baronul Kemény Gabor, pentru necorecta sa purtare față de camera deputaților și pentru ura manifestată către Romîni numai decît după fusiune, a fost remunerat cu înaltul *post de secretar de stat în ministerul de interne.* Astăzi el conduce destinele Transilvaniei.

Prin *legea municipală* s'a introdus sistemul *viriliștilor.* Aristocrația de bani concurge în două moduri la representanța municipală. Ea dă jumătate din representanții municipiului fără alegere, și cu votul concurge la alegerea celeilalte jumătăți. Lucru firesc că viriliștii — adică *ceĭ mai avuți* — nu pot fi din șirul foștilor iloți, pentru că aceia *n'au trăit în condițiuni de a-și putea cîștiga averi;* cu neînsemnate escepțiuni toți sînt *din foștii stăpîni cari sînt maghiari* și din succesorii lor în proprietăți, cari sînt *jidani.*

Iar aceĭ aleși, fiind că la formarea cercurilor electorale nu se consideră numărul locuitorilor, *ci numărul alegătorilor de deputat dietal, și numai aceștia au drept de alegere și pentru municipii,* — apoi cu censul cel mare poporul romîn dă un contingent foarte neînsemnat de alegători, iară nobilii maghiari, fie eĭ cît de calicĭ, tot sînt alegători. Iarăși lucru firesc: cei aleși în partea lor precumpănitoare sînt *din șirul celor scoși prin jidani dintre viriliștĭ.* Și așa: *fie Romînii în municipiu în majoritate cît de prevumpănitoare, în reprezentanța lui, după lege, ei rămîn într'o minoritate ce dispare.*

Fiind că *școlile confesionale* tot odată sînt și *naționale,* statul prin legea despre *instrucțiunea poporală* cu încetul le desființează și le înlocuește cu cele *comunale,* care în esență sînt *maghiare.*

Un stat atît de sărac și poliglot ca al nostru, unde *esistența naționalităților este garantată prin lege,* și fiind naționalitate garantată, de sine ar urma *ca statul să o și ajutore întru desvoltarea culturiĭ sale,* — un astfel de stat zic, ar trebui să se bucure *că confesiunile iau o mare sarcină de pe umeriĭ lui, și din mijloacele propriĭ se îngrijesc de cultura credincioșilor lor,* ar trebui ca din toate puterile să ajutore și să încurajeze pe confesiuni în patriotica lor tendință. La noi însă se întîmplă contrariul; nu numai li

se deneagă și chiar întrevenirea oficioasă în necazurile școlilor confesionale, dară *li se pun condițiuni nesuportabile de subsistență*, și prin aceasta sînt silite a se sinucide și a se preface în comunale care, de și tot din mijloacele comunii se susțin, ele nu mai sînt naționale ci *desnaționalisătoare*.

De și legea și anume § 58 art. 38: 1868 dispune imperios ca: «*Fiecare elev să se instrueze în limba sa maternă*», — asta nu se întîmplă în școlile comunale — și ca nici să se poată întîmpla, se îngrijește ministerul prin aceea, că nu-și crește învățători cari să știe limba poporului.

Dintre 20 de preparandii (școale normale) de stat ce a înființat de la promulgarea acesteĭ legi, 3 sînt între Romînĭ, una în Sighetul Marmației, alta în Arad și a treia în Deva.

După § 17. art. 44: 1868 *tinerii romînĭ ar trebui să se instrueze în aceste institute în limba romînă*. Se și făcuse începutul în Deva cu curs paralel, acela însă numaĭ decît s'a și desființat, și de atunci numaĭ studiul limbiĭ romîne se maĭ propune romînește, celelalte studiĭ, orĭ le maĭ pricep tinerii romînĭ orĭ ba — numaĭ ungurește.

Ba ce să vezĭ? Este știut cum că fostul director al acestuĭ institut *a delapidat* sume considerabile din donațiunea institului în vara trecută, din care causă este destituit și întemnițat.

In comisiunea financiară a dietiĭ, în zilele trecute, venind la pertractare budgetul ministeruluĭ de culte, la posițiunea preparandieĭ *din Deva* se scoală o nouă capacitate financiară — și aspirant deocamdată numaĭ la postul de comite suprem în comitatul Hunedoareĭ — armeanul *Lukács Bela*, și zice: «cum că el nicĭ un crucer nu votează pentru această prepandie, pănă ce nu se va transforma radical». Și oare pentru aceea că ministerul a numit acolo director pre un amic al d-sale și al inspectoruluĭ școlar, care în urmă *pentru delapidare de bani publicĭ a trebuit pus la răcoare?* Nu! de aceasta nu poate fi vorba, ci pentru că preparandia aceea este «*cuibul dacoromaniștilor!*» Ministrul apoĭ numaĭ de cît s'a și *scusat*, recunoscînd că: da! s'au întîmplat acolo lucrurĭ necuviincioase, un profesor nu numaĭ studiul limbiĭ și literaturiĭ romîne l-a propus *romînește*, dar și chiar alte studiĭ; a luat însă măsurĭ că astfel de abusurĭ să nu se maĭ întîmple, căcĭ pre negligentul director de pînă acĭ l'a substituit cu altul, și sperează că de aci în colo nu se vor maĭ comite astfel de lucrurĭ.

Nu pentru aceea am amintit casul acesta, pentru că ne-ar interesa poate soarta preparandiei de stat din Deva, ci pentru că este chiar recent și *foarte caracteristic.*

O biată catedră pentru limba și literatura romînă mai este la Universitatea din Cluj, și pentru că profesorul romîn al acelei catedre a cutezat să-și propună studiul în limba lui, 'mi ți-l'a luat la trei parale jurnalistica, și acest atentat poate că-i va costa postul.

Art. 44: 1868 § 17 prescrie cum că: *Resultatul* învățămîntului fiind scopul suprem al statului din punctul de vedere al culturii și al bunei stări generale, este dator guvernul în școli înființate deja și în celea ce după trebuință se vor înființa de aci încolo prin stat a se îngriji «*după putință*» ca cetățenii de *orice naționalitate* ai statului, cari se află în mase mai mari lîngă o alta, *să-și poată cîștiga instrucțiunea în limba lor materna în apropierea locurilor*, pănă la gradul unde se începe instrucțiunea superioară academică.»

Legea aceasta este în vigoare deja de 8 ani, — de atunci s'au înființat o mulțime de gimnasii, școale rurale și agronomice de stat, — cugetți că între Romîni, cari pretutindeni locuesc în mase compacte, i-a fost «cu putință» guvernului *a introduce limba propunerii romînești* în vre-o școală deja esistentă sau a înființa chiar vre-un gimnasiu, școală reală sau cel puțin o școală agronomică de stat *cu limba propunerei cea romînească?* Doamne ferește, aceasta nu «i-a fost cu putință,» — *însă i-a fost cu putință a retrage neînsemnata subvențiune de stat de 4000 fl. de care se bucura gimnasiul romînesc din Brașov chiar supt absolutism.*

Noi contribuim milioane la tot felul de institute de stat, care toate sînt esclusive ale *naționalității maghiare*, ba contribuim chiar și la susținerea teatrelor lor naționale, și din contribuțiunea noastră, în ciuda legilor, *nici măcar o para roșie nu ni-se restitue pentru scopurile noastre de cultură.*

Așa numita «*Lege despre egală îndreptățire națională*» este aceea cu care se laudă Ungurii în lumea mare, cum că nu mai are pereche de liberală.

E drept că nici nu are pereche. O lege care să lase ușa deschisă la tot felul de abusuri, ca aceasta, nici că se mai află în toată lumea.

In părțile ei cele mai esențiale, unde se vede a acorda vr'un

favor naționalităților, numaĭ de cît se moderează prin cuvîntul «**după putință**» («a lehetőségig») și apoĭ în aplicare niciodată nu este «cu putință».

D. e. § 6. Amploiațiĭ municipalĭ, pe teritoriul municipiuluĭ, în corespondențile lor oficiale cu comunele, adunările, reuniunile, institutele și privațiĭ, «**după putință**» se vor folosi de limba acestora.

§-l 17 relativ la institutele de învățămînt, citat maĭ sus, încă este cu «lehetőségig».

§ 27. «La ocuparea funcțiunilor și în viitor numaĭ clasificațiunea personală servind de normă, *naționalitatea cuĭva de aicĭ în colo nu se poate considera de piedică la ocuparea a nicĭ uneĭ funcțiunĭ saŭ demnităților din țară.*» Ci, din contra, guvernul țăriĭ se va îngriji ca la posturile judecătorești și administrative, și **cu deosebire** *la cele de comite suprem*, «**după putință**» *să se aplice persoane deplin versate în limbile necesare*, și *calificate*, — **din sînul diferitelor naționalități**».

Apoĭ § 4, art. IV. 1869, care este în strînsă legătură cu acesta, zice: «La ocuparea posturilor judecătorești să se observe cu deosebită atenție ca numirile la tribunalele de prima instanță și la județele singulare, pe lîngă clasificațiunea în § § 6 și 7, «**după putință** să se facă conform dispositiunilor §-luĭ 27 art. 44: 1868, cu *considerațiune echitabilă la naționalitățile ce locuesc pe teritoriul respectivuluĭ tribunal.*»

Adevăratul și moralul înțeles al acestor §§. ar fi ca: în municipiiĭ, de cumva se află, să se aplice în dirigătoriĭ indiviziĭ de aceia carĭ sînt în stare a corespunde cu comunele și privațiĭ în limba lor.

Asta și chiar de n'ar fi în lege, o pretinde mintea sănătoasă, și este cel maĭ esențial atribut al buneĭ administrațiunĭ.

Oamenĭ de aceștia în toate municipiile se află în abundență, dar chiar *pentru această însușire nu se aplică.*

In toată țara nu maĭ este *nicĭ un vice-comite* (*sub-prefect*) *romîn*, și de ceĭ maĭ micĭ dirigătorĭ încă abia icĭ-colea cîte unul *ex peculiari gratia*, dar și aceia numaĭ eĭ știŭ bieții, cu cîte umilirĭ și sacrificiĭ se maĭ pot susține în posturĭ.

Iar înțelesul §§-lor privitorĭ la denumirĭ ar fi cum că: *pe teritoriul locuit de naționalităților, la posturile de comițĭ supremĭ și juzĭ oamenĭ din sînul acelor naționalităților «caeteris paribus» să fie preferițĭ.*

Aceasta iarăși o pretinde interesul adevăratei administrațiuni, a promptei și eftinei justiții.

Ei, dar cum o interpretă guvernul?

Pe timpul cînd s'a votat legea și înnainte de aceia încă, mai aveam icĭ colea cîte un diregător înalt, pe la guvernul transilvan și pe ministeriŭ. În ministerul de culte, — cel mai însemnat pentru noĭ, — aveam chiar un *secretar de stat*. **Astăzi nu mai este nicĭ chiar un concipist măcar,** toți sînt parte dimisionați, parte pensionați în etatea cea mai viguroasă. Cine poftește, putem servi și cu numele.

Comiții respective căpitanĭ supremĭ aveam în Arad, Caraș, Cetatea de piatră, Zarand, Făgăraș, Năsăud, Alba superioară și Doboca, astăzĭ «*cu deosebire*» de aceștia *în țara întreagă nicĭ nu mai avem.*

La înaltele curți judecătorești parte prin moarte, parte prin dimisionărĭ, parte prin destituirĭ, pe zi ce merge, se împuținează numărul Romînilor, fără a se denumi alți Romînĭ cel puțin în locul lor.

Aŭ răposat de la înalta curte mai mulți, de la tabla regie asemenea a dimisionat unul, și s'a destituit altul fără proces disciplinar, fără pensiune, după mulți anĭ de serviciŭ, și s'aŭ pensionat 3, și în locurile vacante n'aŭ mai urmat Romînĭ.

Astăzĭ avem la *curtea de casațiune*: între 20 de judecătorĭ respective președinți — *unul; la curtea supremă*: între 50 — *doĭ*, și la *tablele regești*: între 148 — *șepte* Romînĭ.

Cu ocasiunea organisăriĭ tribunalelor aŭ căpătat și cîteva locurĭ romînești tribunale de prima instanță, d. e. Oravița, Boroșineŭ, Făgăraș etc. — la cele două reducțiunĭ *toate s'aŭ desființat.*

Se denumise dintre Romînĭ și cîți-va președinți de tribunale, — *aŭ mai rămas doĭ*: la Karczag pe unde nu văd puĭ de Romîn.

Juzĭ de tribunale, juzĭ și subjuzĭ singularĭ era un număr oarecare, — ceĭ mai mulți dintr'înșiĭ sînt deja pensionați în cea mai bună etate, mare parte resfirați pe unde nicĭ n'aŭ visat, pe la Seghedin, Karczag, Dobrițin, Kecskemét, Sárospatak, Kaposvár, Székesfehérvár, Gvonĕ și mai știe Dumnezeŭ pe unde printre Maghiarĭ și Slovacĭ, unde cea mai necesară calificațiune a lor — cunoștința limbeĭ romîne — trece pe nimica; *iar în locul lor printre Romînĭ sînt denumițĭ străinĭ, carĭ nu cunosc nicĭ poporul romîn, nicĭ limba luĭ și-ĭ fac dreptate cu ajutorul servitoruluĭ de cancelarie.*

Pe basa diplomeĭ din Octomvrie 1860 și maĭ tîrziŭ a legilor din 1863—64, s'aŭ fost introdus limbile naționalităților, ca limbă de partide, pe la cele maĭ multe judecătoriĭ.

În privința acestuĭ uz zice § 9 art. 44: 1868 cum că: «pînă cînd în privința definitiveĭ organisăriĭ a judecătorilor de prima instanță și în privința introduceriĭ verbalității nu va decide legislațiunea, — se susține pretutindeni usul de pînă aicĭ».

Legislațiunea încă n'a dispus cele prevăzute în lege, prin urmare § citat este în deplină vigoare.

Eĭ, dar ce să facĭ? legea «despre egala îndreptățire națională» atît este de sîntă în Ungaria, încît nu numaĭ o poate călca fie-care nepedepsit, ci din contra: *cel ce o calcă e remunerat și cel ce o ține e pedepsit.*

Fie-care jude singular și președinte de tribunal se constitue în legiuitor și în puterea sa de jude *respinge actele ce nu sînt compuse în limba maghiară.*

În contra uneĭ astfel de decisiuni ilegale «nicăiriĭ nu afli remediŭ». Dacă daĭ recurs de nulitate, curtea de casațiune îl respinge pe motiv că: «casurile de nulitate sînt taxative precisate în § 297, procedura civilă, și acolo nu este prevăzut astfel de cas». Dacă recurgĭ la ministru, — el zice că: «în trebile judecătorești n'are treabă, nu se amestecă».

Dacă ducĭ afacerea înnaintea camereĭ și acolo interpelezĭ pe ministru, cum a făcut Trauschenfels, acolo nu se sfiește ministrul a «înfrunta pe naționalități pentru că se folosesc de dreptul lor» și «recunoaște cum că fapta respectivuluĭ președinte saŭ jude este călcarea legiĭ esistente, însă legea nu este bună și va face propunere ca să se modifice legea, ca să se potrivească cu faptul denunțat». «Nu vine cu propunerea», dar stînd legea neabrogată, nu o «respectează guvernul și sufere ca să o calce amploiațiĭ subalternĭ», și prin aceasta apoĭ usul limbilor maghiare pe lîngă toată garanția legiĭ «s'a șters pe la toate tribunalele».

Iată ce este legea aceea vestită de naționalități, pentru care «toleranța Maghiarilor în ochiĭ Europeĭ nepreocupate este cel maĭ frumos fenomen al secolului».

«Este o lege cu reserva mentală de a nu o respecta, este sorgintea persecuțiuniĭ naționalităților», — și nu ne sfiim a zice, este «sorgintea ruinăriĭ patrieĭ», pentru că «printr'însa se desrădăci-

neazâ din inimile cetățenilor statului respectul către sfinția legilor», ce negreșit trebue să conducă la «demoralisarea generală».

Este într'adevăr un lucru curios într'un stat liber și civilisat a esprima prin lege cum că: «naționalitatea cuiva nu se poate considera de pedică la nici o dregătorie saŭ demnitate din țară» (vezi § 27). Și astfel de §§ nu mai vezi prin legile altor țări, pentru că sînt superflui; — aici însă în astă lege, în care «tot ce este scris pentru aceea s'a scris, ca în faptă să se urmeze contrariul — a fost chiar la locul seŭ», — pentru că în faptă astăzi, «naționalitatea romînă este piedică la ori ce oficiŭ saŭ demnitate în țara noastră»!

Să mai amintim pe scurt și de arondarea parțială a comitatelor, care se efectuă în anul acesta.

Se zicea cum că arondarea se face din motivul bunei administrațiuni, — în faptă însă s'a făcut din motivul că, cu toată vitregitatea legilor, totuși mai eraŭ în țară cîte-va municipii, unde naționalitățile reușeaŭ în preponderanță față de Maghiari, așa eraŭ: d. e. districtul «Chichindei», sîrbesc, în Banat, comitatul «Zarand», capitanatele «Cetatea de piatră, Făgăraș, Năsăud», romînești, și «scaunele săsești», — care apoi prin arondare, afară de Făgăraș, care a mai căpătat elemente străine din alte comitate, — toate s'aŭ desființat și resfirat prin alte comitate.

Întreaga Transilvanie a fost răŭ împărțită, în trecut, pentru că era fătul celor 3 Națiuni și 4 religiuni privilegiate de'nainte de 1848 și era «și teritorialmente împărțită Transilvania conform interesului național al Maghiarilor, Sașilor și Secuilor»; dar totuși rămăsese ici colea cîte un petec, care încă pe atunci era grăniceresc și apoi prin desființarea granițeĭ devenise aceea ce era: romînesc.

Insă acuma, după noua arondare, Romînii așa sînt îmbucătățiți printre elementele neromîne, în cît cu ajutorul și al legeĭ municipale, nicăiri nu pot deveni hotărîtori și în trebile municipale, de cît numai în Făgăraș, unde însă prefectului îi este permis a călca legea, precum s'a dovedit și mai curînd cu ocasiunea alegereĭ comisiuniĭ administrative, și prin asta a paralizat majoritatea romînă.

Să mai vorbim și de toleranța socială a Maghiarilor, mai cu samă transilvăneni, față cu Romînii?

Nu o facem aceasta, căci ne temem că ni-am perde pacienta

de a o trata și acea cestiune cu sînge rece și am ajunge la resultate, care i-ar aduce pe stăpînitorii maghiari prea aproape de «moderniĭ lor consîngeni...»

«Telegraful romîn» face decĭ întrebarea: «care sînt basele, pe care un popor conștiŭ de demnitatea sa, ar pute încheea o sinceră alianță cu poporul maghiar, așa precum ni se presintă el astăzĭ?» Să binevoiască a ne dovedi cu fapte dar nu cu frase nicĭ cu legĭ scrise, cum că: «cele enumerate de noĭ nu sînt adevărate»; căcĭ noĭ zeŭ «nu aflăm nicĭ o basă pe care s'ar putea realisa o adevărată și sinceră frăție între noĭ și eĭ», nu vedem egalitate, numaĭ în darea de banĭ și de sînge și afară de acestea pe toate terenele «numaĭ umilirĭ, deconsiderărĭ și persecuțiunĭ nedemne de fraț̦ĭ».

10. «Romînii din a dreapta Dunării». [1]

Un cuvînt la vreme ni se pare, că pentru ț̦ara noastră împreună cu guvernul eĭ a sosit vremea de a se ocupa în mod radical de soarta Romînilor *din a dreapta* Dunării. Deja «Vulturul», foaea intereselor bulgare, tipărită la Ploeștĭ, începe a-ĭ numi numaĭ cu porecla de «găgăuț̦ĭ [2]» și

[1] *C. d. I.* ,nr. 131 din 1 Dec. 1876, la «Revista externă».

[2] *C. d. I.*, nr. 134 din 10 Dec., la «Revista externă» aduce o rectificare în această privinț̦ă: «Găgăuzĭ se numește o foarte mică parte din poporul Bulgarieĭ, rătăcită de tot de limba maternă și azĭ vorbind turcește. Causa schimbării limbiĭ a fost persecutările Turcilor la venirea lor asupra Bulgarilor. Toț̦ĭ Bulgariĭ locuitorĭ părț̦ilor apropiate de Varna, Burgas, Adrianopole și Constantinopole aŭ fost espușĭ acestor persecutărĭ și limba fie-căruĭ Bulgar ce nu vorbea turcește a fost tăiată, din care causă eĭ, ca să scape de aceste persecuțiĭ, aŭ fost siliț̦ĭ să adopte limba turcească. Eĭ sînt creștinĭ și astăzĭ, însă vorbesc turcește. Grecĭ în cele din urmă, după ce aŭ nimicit patriarchia bulgară și aŭ gonit limba bulgară din toate școlile și bisericile, s'aŭ silit ca în toate locurile să greciseze și pe aceștĭ nenorociț̦ĭ, introducîndu-le în bisericĭ și școlĭ limba greacă. Din causa aceasta uniĭ din aceștĭ *găgăuzĭ* s'aŭ grecizat și s'aŭ făcut maĭ marĭ inimicĭ fraț̦ilor lor bulgarĭ de cît chiar Grecĭ propriĭ. Pentru aceștĭ găgăuzĭ (și nu *găgăuț̦ĭ)* s'a vorbit în *Vulturul*, iar nu pentru Romînĭ din Macedonia. — Reproducem cu plăcere această

aceasta o face în inima țării românești, deja aviditatea teritorială grecească, sîrbească și bulgărească începe a-i privi ca neesistînd pe fața pămîntului, încît s'ar putea prezice că lăsîndu-i pe mîna fraților creștini, tocmai Românii vor fi aceia, care vor eși cu mîna goală din toată afacerea și vor sta bisericește mai rău, de cum au stat în vremea lui Mircea-cel-Bătrîn. Am mai spus și altă dată că pentru un teritoriu poliglot, ca cel turcesc, egala îndreptățire a limbilor și confesiunilor vor fi lucru de căpetenie, formațiunile teritoriale lucru secundar.

Nu știm, se înțelege, pînă unde ajunge priceperea cestiunii în cercurile noastre conducătoare; dar credem că sînt oameni în țară care să cunoască stările de lucruri și să-i poată da țării toată lumina necesară. Libertatea bisericească și școlastică pentru Românii din a dreapta Dunării *trebue* însă asigurată, ca să fie odată pentru totdauna scăpați de supt presiunea spirituală, în present a Grecilor, în viitor a altor «frați» creștini. Forma cea mai cuviincioasă ni se pare reînființarea vechii Mitropolii a *Proilabului*, care prin organisarea ei bisericească pe bază democratică, cu sinod compus din preoți și mireni să îngrijească de bisericile și școlile românești în tot cuprinsul Turciei europene. Această Mitropolie a fost și în trecut mai cu seamă pentru Românii din a dreapta Dunării, iar reședința Mitropolitului nu trebue să fie neapărat în Brăila, cum era înnainte, deși ar fi bine să fie pe pămîntul nostru. În fața cererilor tuturor naționalităților din Turcia, credem că cele ale Românilor sînt cele mai modeste din toate și că nimeni nu va îndrăsni a

---

rectificare a ziarului «Vulturul» și adaogem numai că eroarea noastră a provenit din motivul simplu că ziarul amintit, vorbind despre populația Macedoniei, a împărțit-o în Greci, Bulgari și Găgăuzi, iar despre Români n'a spus un singur cuvînt. Fiind că știam că Macedo-românii se mai bucură de cîteva porecliri nepotrivite și nevăzîndu-i de loc amintiți în perspectivele de împărțeală a Macedoniei, am crezut că și redacția numitei foi ne gratifica tot pe noi, căci tot noi sîntem și acolo cu o poreclă și mai puțin politicoasă.»

tăgădui Romînuluĭ un drept, de care se bucură deja și Grecii și Bulgarii și Sîrbii, și de care Romînii s'aŭ bucurat ab antiquo. Căzut în desvetudine în vremea domnieĭ fanarioților, reînvierea luĭ din cenușă va fi un titlu de recunoștință pentru generația actuală, dacă va ști să fie la înnălțimea chemării sale istorice. Pîn'în present Romînii de peste Dunăre aŭ avut de apărători pe Turcĭ, e drept: apărători de ocasie și coruptibilĭ, dar totuși, încetînd puterea absolută a Kalifatuluĭ, eĭ n'ar mai avea nicĭ un sprijin și nu pot spera de cît în noĭ. Să ne arătăm dar demnĭ de încrederea lor.

11. Politica slavă şi Europa. [1])

Protocolul final al conferenții [2]) s'a încheiat și s'a iscălit. membrii eĭ aŭ plecat fiecare încotro îl chema casa. Întrebarea este, cum trebue privit acest fiasco al conferenții, această solidaritate aparentă, care avea totdeauna drept corelat o nesolidaritate în esență?

O parte a opinieĭ publice, susține că succesul este al Rusieĭ. Acusată de Europa întreagă că voește cuceriri și că interesul pentru creștini e în realitate de un extrem platonism și o mască numaĭ pentru a ascunde intențiile eĭ adevărate, Rusia a voit să dovedească Europeĭ că rasa mahometană promite tot și nu dă nimic, că le va lua ochii

[1]) *C. d. I.*, nr. 4, din 14 Ianuar 1877, la «Revista externă».

[2]). A se înțelege conferința din Constantinopol a puterilor europene, pentru Constrîngerea Turcieĭ la reformele politice care se impuneaŭ pe urma turburărilor grave ale creștinilor din imperiul otoman. Proiectul de reforme, redactat de contele Iuliu Andrássy, ministrul de esterne al Austro-Ungarieĭ, și sprijinit de Rusia și de Germania, în prima linie, apoĭ și de celelalte marĭ puterĭ, fusese respins categoric și definitiv de către marele Consiliŭ de Stat al Turcieĭ la $^{7}/_{19}$ Ianuarie 1877, ceea ce avu ca urmare imediată disolvarea Conferinții puterilor la $^{8}/_{20}$ Ianuarie și ca urmare ulterioară isbucnirea războiuluĭ cu Rusia. Încercarea de-a îndupleca puterile să continue tratativele pe basa contraproiectuluĭ turcesc fusese zadarnică.

puterilor cu reforme pe hîrtie, iar cînd i s'ar cere garanții pentru punerea lor în lucrare, ea va refusa pîn' în sfîrșit. Rusia a început dovada, causa Slavilor de sud a devenit o causă europeană, îndărătnicia Turcilor notorie, încît Rușii declarînd războiu, își vor putea spăla mînile ca Pilat din Pont, căci au dovedit, că Turcul e de vină, că el trebue esterminat. N'avem nevoe a adăogi că Salisbury era pe cale de a semna un ultimatum egal cu acela al Rusiei către Poartă și că 'n momentul din urmă Earl of Beaconsfield a găsit de cuviință, cu sau fără cererea marchizului, de a-i da instrucții contrare și de a mîntui libertatea de acțiune a Angliei.

Dar această din urmă împrejurare formează sămînța celeilalte opinii atît de răspîndite, că toată conferința n'a avut de scop de cît de a cîștiga vreme, de-a amîna furia momentană a poporului rusesc, de-a'l face să simtă în vreme de pace încă anevoințile războiului, sperînd că, deodată cu agitațiunea primitivă, se va stînge încet-încet și iubirea peste măsură pentru frații din Sud. Așa dar Europa și-a întins binișor cinstita față ca să primească o palmă de la Turc, știind că în fond n'o primește ea, ci fiul ei cel c'un picior în Asia și cu cel'lalt în Europa. De aceea nimeni nu poate zice Rusiei că trebue să-i fie rușine, căci fiecăruia-i poate răspunde: Taci să tac. Astfel dar pacea ar fi salvată, cam prostuță nu-i vorbă și foarte gingașă la sănătate, dar în sfîrșit — e pacea. Poate să și fie pentru moment.

Dar un om ceva mai atent la cîte se petrec, va observa că niciodată vorbele nu împiedică mersul istoric al unor puteri, preparate sute de ani pentru direcția cutare ori cutare.

Fie zece conferențe după olaltă, ele nu vor schimba proporțiile etnologice din Turcia. Slavii vor rămîne[a] în numărul în care sînt, ba vor crește, Turcii vor descrește și va rămîne[a] anomalia vie a predominării a două milioane de Otomani asupra celorlalți creștini. Neapărat că înlăuntrul statului lor vor căuta, vor găsi chiar aliați, dar aliați de

interese zilnice; vor găsi o clasă, care nicĭ într'o ţară nu poartă greutăţile ca să zicem fisice ale statuluĭ, vor găsi aliaţi pe stîrpitura de cămătar grec, pe evreŭ, pe *străinĭ*, din orice ţară, carĭ aŭ interes ca o stare coruptă de lucrurĭ să dureze: dar toţĭ aceştĭ aliaţĭ îl vor renega şi părăsi în «dies irae».

Tot astfel scamatoriile diplomatice interne nu mîntue pîn' în sfîrşit nicĭ pe elementele evreo-german şi fino-tartaric din Austro-Ungaria. Ele întîrzie, nu înlăturează creşterea puterilor viĭ într'o direcţie bine hotărîtă de propria lor natură, direcţie opusă ideiĭ de stat a Austro-Ungarieĭ. Dacă într'o ţară sînt de nevoe regimente pentru a scoate dintr'un oraş pe jumătate german pe un general slav de o însemnătate foarte îndoelnică[1]), atuncĭ e o dovadă că tăcerea elementelor positive dintr'un stat nu înseamnă moartea lor.

Slavofobia Europeĭ întregĭ e o dovadă că în mijlocul şi în Sudul eĭ Slaviĭ formează mase compacte şi conştie de sine şi contra acestora se aliază tot ce nu e slav. Fie o ginte cît de mărginită la minte, cum sînt Maghiariĭ, fie cît de timidă, cum sînt Evreiĭ, fie cît de înapoiată, ca Turciĭ, eĭ sînt bineveniţĭ în taină diplomaţieĭ europene, care cu mănuşa eĭ fină mîngîe faţa «bunuluĭ Rus», dar în taină se teme, de tremură, de el.

Departe de noĭ a crede în spontaneitatea comedieĭ de la Bosfor. Toată constituţia turcească nu-ĭ decît pactul de alianţă, aşezat de Turcĭ, între eĭ şi tot ce nu e slav în Turcia. Se inaugurează acolo un fel de constituţionalism austriecesc, iar popoarele de baştină ale peninsuleĭ balcanice sînt chemate a alimenta pseudo-parlamentarismul turco-evreesc pînă ce vor ajunge în stare de a-şĭ scutura cojocul în foc de toţĭ paraziţiĭ.

---

[1]) Alusie la generalul Cernajeff, care comandase în armata sîrbească, la 1876, şi care, venind în Praga, primi ordinul de a părăsi în grabă acest oraş; a fost nevoe de chemarea armateĭ spre împrăştierea manifestanţilor. Vezĭ «Revista externă» din *C. d. I.*, nr. 2. 1877.

Aceasta-i fila întîia a mișcăriĭ Slavilor de Sud. Foliantul însuși va cuprinde nu numaĭ peninsula balcanică, dar aproape întreg centrul Europeĭ.

Am vorbi și despre poziția Romînilor în acest învălmășag, căcĭ ni se pare că bizantinismul nostru diplomatic este bun în felul luĭ, precum e totdeauna bine, cînd un om onest se bălăbănește cu cuvinte într'o societate de... onorabilĭ, scăpîndu-și pielea intactă, dar va veni vremea — și poate nu e tocmaĭ departe, în care vom *trebui* să luăm parte, vom trebui să ne arătăm văpseaua. Vom spune însă drept că hotărîrea noastră nu atîrnă de la noĭ ci de la un vecin al nostru, pe care l-am privit totdeauna cu pază. Acest vecin este Austro-Ungaria. Da-i-se-va un loc la soare însemnateĭ fracțiunĭ a poporuluĭ nostru de peste munte, încît sfărîmați chiar de mișcarea puteriĭ răsăritene să găsim un adăpost pentru bunurile noastre sufletești... bine. De nu... atuncĭ de sigur că vom căuta printr'o încercare desnădăjduită saŭ de-a creia o poziție sigură și neclintită neamuluĭ nostru, saŭ de-a renunța cu totul la un rol în istoria lumiĭ.

12. Turcia şi Europa[1]).

Se pare că pesimiștiĭ, care nu prevesteaŭ vr'un mare succes protocoluluĭ iscălit la Londra[2]), vor avea cuvînt pîn' în sfîrșit. Istoria lumiĭ ce-ĭ dreptul nicĭ nu se face pe hîrtie, ci prin modificarea de voințe și de intențiĭ intime, și Anglia va putea să iscălească încă zece protocoale, fără ca aceasta să schimbe atitudinea eĭ, pe cîtă vreme voința eĭ nu va fi schimbată prin motive puternice de interes. Dar fiind că

[1]) *C. d. I.* nr. 34, din 1 Aprilie 1877, la «Revista externă».

[2]) Este vorba de protocolul asupra conferințelor din Constantinopole ale marilor puterĭ în cestiunea orientală. Englitera îl iscăli, în Londra, abia la $^{17}/_{29}$ Martie, după repețitele insistențe ale trimisuluĭ rus, generalul Ignatiev. Vezĭ *Aus dem Leben König Karls von Rumänien*, vol. III, Stuttgart, Verlag der Cotta'schen Buchandlung, 1897, pp. 10 și 109. Din acelaș isvor s'aŭ luat informațiile asupra conferințelor din Constantinopol.

nu e nimic nou supt soare și fiind că *portiuncula Sapientiae* cu care se fericesc popoarele rămîne cam în toate vremile aceeași, vom aduce un esemplu mai vechiu de tratări analoage și aceasta din al treilea războiu cu Cartago.

Cum că între Slavi și Turci esistă o antitesă tot atît de pronunțată ca între Roma și Cartago, e sigur. După ce Cartago fusese obligată la plata unei mari despăgubiri de războiu, a trebuit să ardă flota sa, și perduse dreptul de a declara războiu decît doar cu învoirea Romei; după ce această puternică metropolă a lumii antice ajunsese, supt administrația prevăzătoare a nenorocitului Hannibal, să plătească milioanele impuse de Roma; după ce ajunsese să trăiască supt puterea garantă a Romei cam în atîrnarea în care se află astăzi Turcia în privința politică, — totuși censorul Cato n'avea altă de făcut decît să predice cu și fără ocasie vecînica frasă că orașul Cartago trebue șters de pe fața pămîntului. Diplomația romană nu era întru nimic inferioară celei moderne, acelaș joc dublu, aceleași cuvinte lunecoase, aceleași trăgănări se făceau pe atunci ca și astăzi. Dacă prințul Mumtenegrului s'ar putea asemăna cu Masinisa, regele Numidiei, atunci tabloul devine complet.

Acest Masinisa avea numai rolul de a provoca vecînic pe Cartaginezi, iar aceștia n'aveau voie să se miște, pentru a nu se pomeni c'o declarație de războiu din partea Romei. In fine totuși a trebuit să se opue cu armele regelui Numidiei și apoi s'a început un șir de tratări diplomatice, în care Romanii au făcut diferite presiuni asupra Cartaginesilor, care n'aveau de scop de cît a-i face incapabili de a resista. Cartaginesii au îndeplinit toate condițiile Romei — pînă și desarmarea generală și estradarea tuturor armelor în mîni romane, cînd iată că se ivește ultima, neînlăturabila condiție a Romei: «că orașul Cartago trebue risipit din fundament și că orășenii să se strămute într'o mare depărtare de la port». Atunci s'a început războiul al treilea în care Romanii aveau toate avantajele, iar Cartaginesii numai desperarea lor. Sfîrșitul e cunoscut de toți.

Și astăzi e cam acelaș lucru. Regele Masinisa se află în peninsula balcanică în mai multe esemplare.

Turcia simte că-i este păstrată soarta Cartagineĭ și că ultima «condițiе de pace» va fi ca Turcii să părăsească Europa. De aceea nicĭ nu sînt dispuși să iscălească sentința lor supt forma unuĭ protocol, care hotărește că eĭ vor trebui să realiseze în mod «sincer» reformele. Căcĭ cine judecă dacă e sinceră saŭ nu realisarea? Cabinetul din St. Petersburg, Roma. Cartaginesiĭ eraŭ foarte sinceri în îndeplinirea condițiilor tractatuluĭ după al doilea răsboiŭ. Aceasta nu i-a oprit pe Romanĭ de a zice că eĭ nu sînt sinceri și de a desființa înfloritorul stat african.

13. Neutralitatea Romănieĭ [1]).

«Agence russe» capătă din Constantinopole următoarea știre: «Poarta a primit din partea maĭ multor puterĭ asigurarea că neutralitatea Romănieĭ nu e stipulată prin nicĭ un tratat; în urma acestora ea a declarat că în momentul, în care Rușiĭ vor trece Prutul, ea va ocupa maĭ multe puncte strategice din a stînga Dunării».

Față cu această telegramă, care redă opinia Angliеĭ, esprimată de subsecretarul de stat Bourke, și care este în linie generală și opinia preseĭ liberale din Austro-Ungaria, sîntem dispuși a ne aduce aminte cu oare-care ironie de renumitele broșure, care aŭ apărut la noĭ și care stipulaŭ cu aerul cel maĭ serios din lume neutralitatea reală a Romănieĭ, garantată în mod colectiv de puterile marĭ ale Europeĭ. Afară de aceea ni maĭ vin în minte practiciĭ financiarĭ, carĭ nu vedeaŭ un mijloc maĭ bun în contra deficituluĭ decît *desființarea armateĭ noastre.*

Luînd la serios representația de marionete dela Constantinopole, în care marchizul Salisburg, c'o contractare foarte solemnă a fisionomieĭ și c'un ton aproape bisericesc, predica

[1]) *C. d. I.*, nr. 39, din 13 Aprilie 1877, la «Revista externă».

intențiile unanime ale Europei, mulți Romîni credeaŭ că lucrurile în lume se petrec ast-fel cum se represintă în teatru. Pentru ori ce inteligență mai pătrunzătoare era însă aproape dovedit ca mijlocul cel mai puternic, dacă acesta nu era dorit, ar fi fost neutralisarea Romăniei supt garanția colectivă a Europei ș'atunci de sigur că Rusia nu se ispitea de-a începe o luptă contra lumii întregi. Motivele secrete și înțelegerile intime între puteri se sustrag vederii publicului mare și abia istoricul viitor va putea să descoase din arhive icoana adevărată a lucrurilor, în care comedia oficială nu-i va părea decît ceea ce este într'adevăr: o piesă cu roluri învățate pe de rost, în care actorii înșiși[și] nu cred în ele, deși în momentul joculuĭ ei se identifică cu rolurile și produc în public uimitoarea ilusie că ei sînt convinși de ceea ce zic.

Cu cît mai mult datori vor fi Romînii să recunoască acel just instinct istoric al Prea Înălțatuluĭ nostru Domn, care a creat în țară această oștire disciplinată și echipată, pe atîta pe cît l'a ertat starea noastră înapoiată în cultură și calamitățile economice. In acea înțelepciune a faptelor și fără a-și așeza convingerile în teorii, M. S. Domnul a fost acela, care-a simțit că nici un drept nud nu are putere în lumea noastră, unde puterea domnește și unde se desfășură cu estremă asprime lupta pentru esistență. Căci dacă esistența Romăniei părea a nu avea un moment trebuință de tunuri și de baionete, această ilusie optică s'a născut din faptul că marile sume de puteri opuse se echilibraseră ca două greutăți egale în cumpăna europeană, a cării limbă neutrală părea a fi Romănia. Dar în momentul ce acest echilibru se strică, Romănia încetă numai decît de-a juca acest rol și drepturile ei, înscrise în tractatul de la Paris, eraŭ la moment supuse imperceptibilei dialectice a diplomației, deprinsă a tăia un fir de păr în patru figuri silogistice.

Cu deosebire frivolă este discutarea neutralității romîne din partea preseĭ austro-ungare. Cunoscînd prea bine că

România a cerut neutralisarea pentru a da în mîna tuturor iubitorilor de pace mijlocul cel mai sigur de a face războiul imposibil, totuși ei nu încetează, după ce Europa toată ne-a lăsat în voia proprieĭ noastre sorți, să ne acuze de rusofilĭ, de representanți ai politiceĭ slave. Dar de unde știu reporterii ce se petrece în capetele noastre, cu cîtă pază facem ori ce pas și cu cîte sacrificiĭ amare alegem din toate relele pe cel mai mic? Toată presa romînă recunoaște că nimic nu e mai puțin de dorit pentru noi decît războiul, și că ori cine ne-ar scăpa de «ultima ratio regum», am fi primit bucuros. Și totuși ni se face o acusare că apărăm cu șanțuri orașele și căile noastre de comunicație, dar binevoind a uita că numaĭ drumurile de fer, pe care Turcii ar voi să le vadă distruse, ne costă pe noi a treia parte dintr'un miliard de leĭ și că de dragul lor *și pentru a da întregii Europe mijlocul de a-și ținea cumpăna pe malurile Dunării, noi ne-am ruinat economicește.*

Ori care ar fi causele, ce-au făcut pe puteri a nu garanta pîn'acuma în mod precis neutralitatea teritoriului romîn, fie slăbiciune, fie rea voință, fie în fine reservațiile mentale ale diferitelor cabinete, nouă ni se pare că ele nu mai presintă nici un interes pentru noi. Căci dacă se va face ceva în favorul nostru, de sigur că nu ochiĭ noștri frumoși voi fi causa unuĭ asemenea eveniment; iar dacă se va face ceva în defavorul nostru, vom apăra cum vom putea ceea ce avem [1]).

Locuind pe un teritoriu strategicește nefavorabil și încunjurați de semințiĭ străine nouă prin limbă și origine, avînd înlăuntrul nostru chiar discordia civilă, acest patrimoniu al statelor slabe și turburate de prea mari înrîuriri străine, trăind supt invectivele preseĭ europene, pentru că nu dăm drepturi politice Evreilor, carĭ nici nu ne știu limba, toate

[1]) În privirea acesteĭ politice «casuiste» — termenul e al luĭ Eminescu — vezi și *C. d. I.*, nr. 37, din 8 Aprilie, 1877, la «Revista internă», unde se vorbește și de «tactul și vederile drepte» ale luĭ M. Cogălniceanu, pe atunci noul ministru de esterne.

mișcările noastre au fost tratate de vecinĭ c'o rară lipsă de generositate și c'o nedreptate nemaĭpomenită față cu alte popoare. Nu e mult de-atuncĭ, de cînd un diplomat maghiar a pronunțat cu liniște marele cuvînt că numaĭ c'o companie de honvezĭ e în stare să pue pe fugă întreaga [armată a] Românieĭ.

În vremea războiuluĭ între Sîrbĭ și Turcĭ, regimentele romîne, se 'nțelege, erau acelea ce-au causat perderile vitejilor Sîrbĭ; iar astăzĭ N. Fr. Presse sfătuește pe Turcĭ de a pune pe fugă armata noastră cu cîteva sute de başĭbuzucĭ.

Și cînd ne bucurăm de așa vădite simpatiĭ și de bunăvoința fenomenală a vecinilor, mijlocul cel maĭ bun de-a rămînea în favoarea lor, era să ne legăm noĭ înșine mînile și să așteptăm ce va hotărî despre noĭ gremiul jurnaliștilor din Viena și din Buda-Pesta. Acesta este poate singurul rol, ce ni l-ar concede din toată inima.

14. Dualismul şi federalismul în Austro-Ungaria. [1]

Contrar simpatiilor majorității popoarelor din Austro-Ungaria, interesele esclusive și esclusiviste ale Maghiarilor și Evreilor vor ajunge poate să amestece monarhia învecinată într'un războiŭ, în care condițiile eĭ de luptă vor fi poate maĭ nefavorabile de cît acelea ale Turcieĭ. De cîteorĭ cineva încearcă a arăta posibilitatea desfaceriĭ Austrieĭ în bucățile eĭ constitutive, de atîtea orĭ ni se răspunde că fidelitatea către tron, alipirea către dinastie sînt o garanție sigură contra uneĭ asemenea eventualități. Fie-ne iertat a constata că dragostea popoarălor nu este nesăcată, și îndelunga răbdare nu este fără sfîrșit. Legătura cea puternică dintre dinastie și popor e biserica, orĭ și cine ar zice altfel; iar clasele care sînt maĭ influențate de biserică sînt cele agricole, cele țărănești. Alipirea către tron și iubirea

[1] *C. d. I.*, nr. 50, din 18 Maĭ, 1877, la «Revista externă».

pentru Împărat se va găsi dar mai cu samă în țăraniĭ aciea, a căror biserică a știut să le represinte familia domnitoare încunjurată de-o aureolă aproape cerească.

Să nu se uite însă că astăzi curentul spiritual din Austro-Ungaria e'ndreptat în contra bisericiĭ. Preoțimea însăși, întru cît este un factor politic, este pentru așa numitul federalism, pe care-l numește drept istoric. Numaĭ în cas dacă politica internă a monarhieĭ ar lua calea federalistă, dînd fiecăriĭ naționalităților ceea ce este al eĭ, s'ar putea susținea cu siguranță că alipirea cătră dinastie va întrece puterea germenilor de disoluțiune. Susținem și am putea proba oricînd că simțimîntul dinastic în popoarele Austro-Ungarieĭ e restrîns la cercurile, care aparțin uneĭ confesiĭ creștine oare-care, și că politica raselor va fi aceea a bisericilor lor. Restul face politică de interes, nu de simțimînt; jocul de bursă, păsuirea, înnaintarea în funcțiuni înnalte, concesiile, ordinele și decorațiile, interesele personale — acestea sînt adevăratele ținte ale acelor clase de advocați, care conduc destinele monarhieĭ. De aceea se va vedea cu cîtă ușurință se formează și se disolvă grupurile politice de deputați din parlamentul vienes, încît alături cu acest joc caleidoscopic de opiniĭ intime, numaĭ partidul dreptuluĭ istoric și naționalitățile se presintă compacte și neabătute din calea lor.

De aceea am spus la început că împrejurările în care Austro-Ungaria ar intra în luptă, ar fi poate maĭ rele ca ale Turcieĭ. Căcĭ într'adevăr, cine ar și intra în luptă pentru monarhie, în forma eĭ de astăzĭ? Spăriosul norod al luĭ Israil de la bursa din Viena și — Maghiariĭ, par nobile fratrum, dualismul în sens propriŭ, singurele elemente turcofile și slavofage din Austro-Ungaria. Dacă vom maĭ adăogi cu oare-care restricțiune Poloniĭ din Galiția, locuitorĭ aproape esclusivĭ de orașe, am mîntuit elementele susținerii morale a lupteĭ.

Maghiariĭ. Iată într'adevăr singurul element istoric, care are gură, căcĭ celorlalte bursa le-a închis-o demult; bursa și acea politică eterogenă, care nu are în vedere binele po-

poarelor, ci esploatarea lor. Dar dacă Maghiarii aŭ bunul de-a fi o naţionalitate bine definită, ei pe de altă parte repetează supt coroana Sf. Ştefan acelaş joc pe care parlamentul austricesc îl esercitează dincoace de Leita. Maghiarii sînt întru atîta o putere alături cu parlamentul din Viena, întru cît în urma lor aŭ un popor al lor propriŭ, pe cînd parlamentul din Viena n'are pe nimenea în alaiul săŭ, căci e greŭ de a crede că deputatul Kuranda, prototipul zoologic darwinian al parlamentuluĭ vienes actual, e în stare să inspire popoarelor simţimîntul viŭ de-a apăra o patrie, în care ele n'aŭ nimica şi d. Kuranda tot.

Aşa dar, dacă trupe inamice ar intra în Austria, ar avea o armată înnaintea lor, o armată bună nu contestăm, dar nu popoare inamice. Comitetele slave ar răsări preste noapte în provinţiile ocupate şi cunoscutul d. Aksakoff [1]) ar deveni repede autocratul celor maĭ întinse teritoriĭ şi rase din Austria şi Ungaria. Spre a formula într'o antitesă opinia noastră zicem: Monarhia habsburgică federalistă este singura ce poate împăca toate popoarele, federalismul singura cale trainică, care să le lipească unul de altul. Monarhia federalistă ar avea puterea necesităţiĭ, ar fi deslegarea definitivă a cestiuniĭ naţionalităţilor şi ar cuprinde în sine o desvoltare atît de multilaterală, încît prosperitatea generală abia se poate calcula de prevederile omeneşti. Monarhia dualistă este tiranisarea popoarelor supt piciorul a două elemente numeric-neînsemnate şi urîte de toţi, din causa insuficienţiĭ şi aroganţiĭ lor.

Aceste desvoltări ni s'aŭ părut necesare pentru a ilustra pericolul, la care monarhia s'ar espune intrînd în luptă cu nemulţămirea generală a popoarelor. Arhiducele Albrecht a auzit deja, la Agram, cîntîndu-i-se imnul rusesc. Unde? Într'o ţară, care are o autonomie oare-care, va să zică e întru cîtva mulţămită. Nu va fi mirare dacă trupele ruseşti

[1]) Pe atunci preşedintele societăţiĭ de binefacere slave (panslave) din Rusia.

intrînd în Austria ar fi întîmpinate de acelaș imn, care a jignit urechea unuia din ceĭ maĭ simpaticĭ Habsburgĭ. Un semn că simpatiile cele maĭ tarĭ se istovesc, călcate fiind în picioare de către gustul de supremație al Maghiarilor și al amicilor Noueĭ Prese Libere.

Acest memento ne-a trebuit spre a trece la interpelația făcută de d. Helfy în ședința de la 4/16 Maĭ în camera deputaților din Pesta.

[Se resumează interpelația și răspunsul ministruluĭ president Tisza, cu privire la politica esterioară și la atitudinea Românieĭ, subliniindu-se pasajul în care Tisza zice că «n'avem causă ca să ne pară rău că teritoriul Românieĭ nu-ĭ neutralisat»].

Din aceasta vedem că d. Tisza a cerut un vot de încredere pentru politica sa esterioară și a obținut acest vot. Politica sa esterioară însă este: să nu sufere a se întări saŭ a se forma state la marginea Dunăriĭ, care ar avea simpatiĭ pentru Slaviĭ saŭ pentru Romîniĭ din Ungaria, iar această politică d-sa va realisa-o cu mijloace potrivite cu împrejurările, va să zică cu arma. *Sapienti sat.*

15. Micĭ articole şi notiţe de politică externă.

Teama Austro-Ungarieĭ de România. În rubrica *Revista externă* a *C. d. I.*, nr. 68, din 18 Iunie, 1876, după ce se reproduc din ziare austriace ştirile despre agitațiile Slavilor din Sudul Ungarieĭ, redactorul [Eminescu] adaogă:

«Altfel și în privirea Românieĭ, Austro-Ungaria pare a lua măsurĭ de precauțiune — cel puțin ziarele din Ardeal vestesc că o comisie specială va inspecta în decursul luniĭ Iulie obiectele de fortificație, iar maĭ cu samă *trecătorile* munților Carpațĭ dintre România și Transilvania și va hotărî care din aceste trecătorĭ

ar fi cu cale să se fortifice. N'aibă frică! Vavilonieniĭ [1]) aŭ alte treburĭ».

* * *

Evenimentele din Balcanĭ, la 1876, şi presa romînească. În rubrica *Noutăţĭ*, acelaş număr, vorbindu-se de declararea de răsboiŭ a Serbieĭ, se adaogă:

«Dar Vavilonul ce va face? Eserciţiĭ stilistice. Greco-Bulgariĭ din Vavilon vor maĭ aprinde cîte treĭ masalale (jurnalistice) în fie-care judeţ, vor pune Mexicul şi Indostanul la cale, vor da sfaturĭ luĭ Gorciacoff şi luĭ Bismarck şi vor spune minciunĭ uniĭ de alţiĭ — pînă ce *Prutul* se va revărsa în urma ploilor. Atuncĭ care cum va scrie, acolo-ĭ va îngheţa mucul condeiuluĭ. Ştiut este: satul arde, baba...»

* * *

Maghiariĭ şi Daco-romînismul [2]). Pe lîngă agitaţiunile slave din Sudul Ungarieĭ, ziaristica ungurească pare a se maĭ teme şi de mişcările Romînilor din Transilvania. Astfel Pesti-Naplo relatează că maĭ mulţĭ notabilĭ romînĭ, carĭ aŭ ţinut o conferenţă la Alba-Iulia (Karlsburg), ar fi hotărît a aştepta desvoltarea împrejurărilor, siguri fiind că Romănia va intra asemenea în acţiune, spre a crea un mare regat daco-romînesc. Ziarele ungureştĭ nu ştiŭ ce vorbesc.

* * *

Romînii din Serbia în răsboiul sîrbo-turc [3]). Un corespondent al ziaruluĭ Pesther-Lloyd, care visitează în present Serbia, spune că aproape a şasa parte a locuitorilor şi anume 127.545 sînt Romînĭ şi că locuesc în partea răsăriteană a ţărĭĭ. Lor nu li e permis a avea şcoale, ba nicĭ în biserică nu e permisă liturghia în romîneşte. În armata a treia, condusă de generalul Leşianin, şi care-şĭ are razimul săŭ în întărîturile de la Zaiţar, se află ceĭ maĭ mulţĭ Romînĭ, carĭ par a esista numaĭ ca să poarte vina bă-

[1]) Alusia priveşte pe politicianiĭ «levantinĭ» aĭ ţărĭĭ, în contra cărora Eminescu avea să ducă maĭ tîrziŭ, în *Timpul*, intrasigenta-ĭ campanie de filippice. Se vede acest lucru şi din notiţa ce urmează imediat.

[2]) *C. d. I.*, nr. 71, din 25 Iunie, 1976, la «Revista externă», supt titlul *Austro-Ungaria*.

[3]) *C. d. I.*, nr. 75, din 7 Iulie, 1876, supt titlul: *De pe cîmpul de răsboiŭ*.

tăilor pe care le mînîncă vitejii Sîrbi. A da vina pe Romînî la pierderi și a pune învingerile numaĭ în socoteala Sîrbilor, ni se pare nedemn din partea onorabililor turcofagi de peste Dunăre. Desele agresiuni și desele respingeri ale corpuluĭ Leșianin din partea luĭ Osman-Pașa aŭ drept resultat împușcarea a patru ostași romînî; bătaea ce o capătă renumitul Cernaieff la Niș areacelaș resultat: zecimarea unuĭ regiment romînesc. Într'adevăr multă causă de-a se însufleți pentru gloria sîrbească n'or fi avînd Romînii [1]).

* * *

Impăratul Francisc Iosif și Romînii [2]). Nu se poate contesta că împăratul Austrieĭ are o coardă cavalerească în inima sa, pe care atingînd-o, eștĭ sigur că va întrebuința influența personală, cît' o maĭ poate avea în vremea constituționalismuluĭ, în favoarea echității, și în contra apucăturilor mincinoaseĭ diplomații. Ne vom aminti de aceea cu drag acele trăsături curate a[le] inimiĭ sale cavalerești, care privesc în special pe Romînî și care n'ar trebui date uitării. Înnaintea războiuluĭ din 1866, Napoleon propusese cabinetuluĭ austriac o politică într'adevăr înspăimîntătoare prin dejosirea eĭ. Italia, fiind legată cu Prusia prin tractat, Napoleon propunea o luptă de aparență, un fel

[1]) În *C. d. I.*, nr. 74, din 4 Iulie, 1876, la «Revista externă» se vorbește despre aceasta: «Atacînd Sîrbiĭ Nișul fură primiți de salve foarte bine îndreptate, încît un regiment (compus din *Romînî* din Sîrbia) care ocupa linia primă a lupteĭ, a aruncat armele, iar trîmbițașul dînd semnal de retragere, acesta fu repetat de toți trîmbițașiĭ celor 12 batalioane angajate, în cît toți o rupseră de fugă Eșiți din bătaea puștiĭ, regimentul romînesc fu înconjurat și dus la Deligrad și Alexinaț, unde un consiliu de războiŭ, convocat grabnic, a hotărît zecimarea regimentuluĭ. Principele a grațiat pe mulți din ceĭ osîndițĭ (de și după lege nu are în asemenea casurĭ dreptul de grație), însă cu condiția că la bătăliele viitoare ceĭ grațiațĭ să steie în linia întîia de luptă. Totuși 60 de oamenĭ din acest regiment fură împușcațĭ la Deligrad, iar restul regimentuluĭ companie cu companie a fost încorporat celorlalte regimente de linie». — Se maĭ reproduc aprecierĭ din alte ziare de peste hotar asupra acestuĭ fapt în *C. d. I.*, n-rele 80, 84, 90 și 92 din 1876; 61 din 1877.

[2]) *C. d. I.*, nr. 80, din 18 Iulie, 1876, la «Revista externă», vorbind de întrevederea de la Reichstadt (Boemia), din 27 Iunie/9 Iulie, între împărații Austrieĭ și Rusieĭ, cu privire la cestiunea Orientală (vezĭ citatul vol. III din «*Aus dem Leben Königs Karls* etc.», pp. 46 și 47.

de bătaie în glumă pe teritoriul Veneției, care să-i dè [Austriei] ocasia de a-și concentra toate puterile în Boemia. În schimbul Veneției i se propunea Austriei posesiunea Romăniei. Împăratul a răspins cu indignare această propunere; ea era avantagioasă, dar înjositoare. In fine în vremea jubileului de la Cernăuți, Impăratul a refusat de a lua parte la bacanalele evreești; de sigur că l'ar fi revoltat insinuațiunea de a insulta, prin venirea sa, un vecin puțin puternic și de a serba ca o glorie un act de trădare. De aceea răspunsul, pe care l-a dat capului semitic pe care se cunoștea încă locul, de unde-și răsese perciunii, a avut o ușoară și nedescriptibilă ironie. — Dar acesta este împăratul și nu jidovita Austrie oficială, cu care aŭ a face popoarele.

* * *

Turcii și diplomația europeană[1]). — Diplomația cu mersul de culbec și cu extrema fineță a mijlocirilor ei, urmează a coase la actele ei note și instrucțiuni scrise pe hîrtie velină, povestea cînteculuĭ «pe de laturĭ cu bănaturĭ, la mijloc pară de foc». Dar în fața tuturor acestor propuneri și parapropuneri, redactate de sigur într'un ireproșabil stil franțuzesc, Poarta opune acea strictă tăcere a dervișilor de la Mecca, iar Abdul-Kerim răspunde cu buzele tunurilor și cu arderea satelor din Serbia. În fine fiind că ținuta Angliei ni se pare cea maĭ hotărîtoare în aceste împrejurări, vom spune că John Bull s'a lansat deja la meetinguri de *inimă albastră*, în care pînă și Gladstone și Bright, șefiĭ partiduluĭ liberal vor încerca să verse lacrimi platonice asupra cruzimilor comise în Bulgaria. Toți promit cu religiositate publiculuĭ că vor face impresia nemuritoruluĭ Sir John, admirabilul Sir John Falstaff, cum îl descrie Shakespeare divinul, Sir John, care de o mulțime de anĭ nu s'a maĭ văzut genunchiĭ de gros și gras ce este și care a cîștigat aceste invidiabile dimensiuni numaĭ din causa — sentimentalității sale. Ah! Enrichet dragă, strigă Sir John — cînd eram tînăr, eram atît de subțirel, că m'aĭ fi putut trece prin inelul unuĭ membru de la primărie — dar ce să le facĭ grijilor și necasurilor, ardă-le focul! *ele* îmflă pe om. — Aceste grijĭ și necasurĭ, al căror interpret în Constantinopole este Sir Henry Elliot, se traduc în binevoitoare consiliĭ, de-a înceta cu bătăliile atît împotriva Muntenegruluĭ și Serbieĭ, cît și împotriva insur-

[1]) *C. d. I.*, nr. 97, din 1 Sept., 1876, la «Revista externă».

genților. În aceleș sens vorbesc representanții celor trei împărății de la Miază-noapte și ambasadorii Italiei și Franței. Dar ce să-i facă — dacă Turcul nu vrea să înțeleagă [1]).

* * *

Principele Nikita și Muntenegrenii [2]). — De la o vreme 'ncoace mai multe telegrame vestesc că principele Nikita al Muntenegrului ar fi plecat să facă pace [cu Turcii]. Pe de altă parte știm că Serbia n'a voit prelungirea aceluĭ quasi-armistițiu, nici gîndește a se uni cu condițiile de pace, propuse de Puteri, ci voește ca acestea să resulte dintr'o liberă și neinfluențată transacție între ea și Poartă. Se constată deci un antagonism de păreri între cei doi principi slavi, care își are începutul de la proclamarea lui Milan ca rege al Serbiei. De aceea vom trebui să cercetăm mai de aproape, cum de un titlu, pe care Milan-Vodă nici nu l'a primit încă, poate să mîhnească pe Voevodul Munților-Negri. Țara acestuĭ din urmă, săracă și muntoasă, e patria acelor tipuri aproape omerice, acelor eroi legendari cari răsar din baladele popoarelor în genere. Născut din familia de viteji a Negușeștilor, domnind preste o rasă de răzăși liberi prin sărăcia lor și dotați c'un rar curagiŭ personal, principele Nikita samănă cu voinicul din poveste, care-a plecat în lumea largă ca să afle «ce-i frica» și n'a putut-o afla. Un asemenea tip de muntean trebuia să facă o impresie mare asupra unor popoare ca cele slavice de Sud, la care hrana sufletească consistă, afară de poesia bisericească, aproape numai în cîntecele poporale. Nu trebue să uităm că Nikita însuși este un cîntăreț însemnat al faptelor străbune, el unește lira cu spada, e simplu în obiceiuri, vorbește și se poartă ca fie-care din poporul său și joacă rolul luĭ Ahil în acea adunare de bătrîni, care formează senatul munte-

[1]) Aicĭ se mai zugrăvește noul Sultan Abdul-Hamidul II-lea, după un ziar parisian, și se spune la sfîrșit că dînsul numai pe Grecĭ nu-ĭ poate mistui și-ĭ încredințat că în tot Țarigradul Grec cinstit și de treabă nu se află, apoĭ se adaogă: «Doamne! Cum nu putem și noĭ să-ĭ trimetem peșcheș cîți-va Grecĭ din București, marfă extrafină, frizată la Paris, pentru ca acest Sultan, iubitor de hărți, să li scoată pe nas harta republicii universale și contractul social al Jean-Jacques». Vezĭ pentru aceste sentimente ale luĭ Eminescu și articolul «Elenismul», pp. 126 și urm.

[2]) *C. d. I.*, nr. 107, din 29 Sept., 1876, la «Revista externă».

negrean și unde se vor fi găsind mulți Nestorĭ cu barbele albe și cu sfatul dulce ca fagurul de miere. În genere principatul pare a sămăna cu Sparta luĭ Lycurg, în care în școlĭ se învăța obligatoriŭ mînuirea armelor și cîntecele luĭ Homer, pe cînd cititul și scrisul erau considerate ca un lux. E lesne de văzut de ce Nikita s'a lipit de sufletul popoarălor slave, de ce el părea cel menit de legendele visionare ale lor de-a purta pe frunte coroana mareluĭ regat sîrbesc — de ce în decursul războiuluĭ acest vis părea și maĭ justificat.

Căcĭ Milan a început lupta cu perderĭ, ba pînă astăzĭ nu are de înregistrat nicĭ o victorie cu toate ajutoarele ruseștĭ; Nikita a repurtat două victoriĭ însemnate, decĭ credința în menirea luĭ providențială trebuia să crească. Deodată însă aceste credințe, hrănite multă vreme în sînul neamurilor [slave] și în sînul Voevoduluĭ muntenegrean, se văd lovite de pronunciamentul luĭ Cernaieff [care din mijlocul armateĭ proclamase pe Milan rege]; senatoriĭ din Cetinie văd coroana craiuluĭ Marco ridicată de-o altă mînă, Muntenegrul redus de a lucra în interesul Serbieĭ ca un factor cu totul secundar. Aceasta a fost o lovire amară, dată tradițieĭ, și urmarea va fi, după cît auzim, că principele Nikita va încheia un armistițiŭ pe treĭ lunĭ și se va mulțămi cu cesiunea portuluĭ Spizza și a maĭ multor locurĭ de pășune din Herțegovina, lăsînd realisarea visuluĭ mareluĭ regat pentru alte vremurĭ maĭ fericite.

* * *

Puterile europene și Turcia în preajma războiuluĭ dela 1877 [1]. A începe cu stereotipul: «trăim în vremĭ grele și nu știm ce va aduce ziua de mîne», nu adaogă întru nimic înțelepciunea cititoruluĭ. Cu toate acestea maĭ toate organele de publicitate vor da acest răspuns, pentru că este formularea vorbită a tăcerĭ și o dovadă că omul poate vorbind să tacă, maĭ ales cînd n'are ce spune.

De aceea lăsînd toate combinațiile la o parte, vom resuma socotelele zilĭ astfel. Din nicĭ o parte nu s'a desmințit pîn'acuma știrea că Rusia ar fi încheiat cu direcția drumurilor *noastre* de fer o convenție, pentru ca acestea să transpoarte prin Romănia în curs de zece zile un corp de armată de 250.000 oamenĭ.

Pe de altă parte e de asemenea sigur că manevrele noastre

[1] *C. d. I.*, nr. 113, din 13 Oct., 1876, «Revista externă».

de toamnă — foarte tomnatice — nu sînt simple manevre, asemenea că transportul mărfurilor cuvîntătoare de mai sus nu se poate face fără învoirea guvernului nostru. Tratările pentru încheerea unuĭ armistițiŭ merg atît de bine și repede — încît Sîrbiĭ și Turciĭ a'nceput a se bate de-a binele pe *toate liniile.* Cu toate acestea Puterile aŭ întrat în tratărĭ cu Poarta pentru condițiile de pace și generalul Ignatieff a avut audiență la Sultanul și i-a presintat scrisorile sale de acreditare. Precum se vede lucrările pentru pacificare se deapănă cu aceiașĭ repejune, ca și înarmările din toate părțile.

De aceea în loc de-a căuta ce vorbesc oamenii, să căutăm ce *vor* eĭ.

Turciĭ vor bună pace și orĭ-cine ar zice contrariul, *voește* s'o zică.

Austria vrea aseminea pace, căcĭ dorește să-șĭ rumege în liniște naționalitățile și să le asimileze cu sucul gastric maghiaro-german.

Germania are alte trebĭ de făcut; apoĭ pe ea n'o interesează aproape de fel cestiunea Orientuluĭ, după cum zice tăcutul eĭ cancelar. Ea n'are de gînd de a-șĭ urni sabia din teacă pentru a apăra acțiunile împrumuturilor englese, esportul austriac, engles și frances, c'un cuvînt n'are gust să se bată, pentru ochiĭ frumoșĭ aĭ bancherilor din Londra.

Anglia nu se va bate pentru Turcĭ, căcĭ un războiŭ e scump și unul perdut, chiar foarte scump.

Cine vrea bătălie? Rusia, nolens volens noĭ și Sîrbiĭ. Poate că și Grecia va trimite cîțiva căpitanĭ de haiducĭ, ca să reprezenteze panelenismul.

Dar toate aceste puterĭ, carĭ voesc războiul — n'aŭ banĭ și războiul se știe că-ĭ feciorul luĭ banĭ-gata ș'a luĭ mînă spartă. Rusia n'are, Grecia e bogată în măsline, noĭ — în deficit și Sîrbiĭ în capete sparte. O singură împrejurare e fericită. Turcul, dușmanul creștinătățiĭ — n'are nicĭ atîța leĭ vechĭ în hazna, cîte fesurĭ sînt pe cîmpul de războiŭ.

Dintre toate trebue să ne intereseze ținuta Austrieĭ. Am pomenit în n-rul trecut că basul austriac a devenit acuma tenor, care secundează de minune larma războinică a amiculuĭ de la Neva. Austria va rămîne[a] neutră și va căpăta compensație. Ziarele oficiale ale celor treĭ împărățiĭ de la Miază-noapte ridică glasul lor în cor, pentru a lăuda trăinicia federațieĭ celor treĭ

împărați, a cărora împărăție nu va avea sfîrșit. Prin urmare Turcul slăbește văzînd cu ochiĭ. Afară de oftările talmudistice ale Noiĭ Prese Libere, afară de cîteva lumînărĭ de Sîmbătă, încă și acele, din causa criseĭ și a «Krachuluĭ», numaĭ de *săĭ*, nu se aude glas, care să comande foc *pentru* dînsul. Cu toate acestea și noĭ oftăm — de și nimenĭ nu ne aude; adică înghițim suspinurile. Frumos, nu-ĭ vorbă, să fiĭ prieten cu împărații Răsăritului și aĭ Apusuluĭ, dar vorba ceea — maĭ bine vrăjmaș c'o față, decît prieten cu două.

* * *

Ruși în preajma războiului[1]). Caracteristic este că pentru întăia dată de cînd esistă autocrația rusească, tonul ziarelor și a[l] populațiunii a devenit cutezător față cu capul statuluĭ chiar. Un conservativ, adresîndu-se către partida revoluționară din Rusia, care nu încurajează îndestul războiul contra Turcieĭ, se esprimă în acest mod neauzit: «Nu combateți cea maĭ populară din mișcările, cîte s'aŭ întîmplat vrodată în Rusia. Ziceți din contră împreună cu noĭ: Dacă Țarul va refusa de a se pune în fruntea poporuluĭ și de-a împăca conștiința publică, dacă nu va voi să meargă cu noĭ, spre libertatea fraților noștri, eĭ bine, atuncĭ: Jos Țarul! Atuncĭ el nu maĭ este al nostru, glasul sîngeluĭ n'a vorbit în el, față cu entusiasmul nostru el a rămas rece». Și să se ia bine aminte că acestea le scrie[2]) un *Conservativ*, un om ce face parte din acea clasă de oamenĭ moderați, politicoși și recĭ, carĭ guvernează în Rusia.

Unul din pericolele războiuluĭ eventual este însă neclaritatea ținuteĭ Romănieĭ. Guvernul rusesc nu se simte de loc sigur față cu Romîniĭ, ale căror afaceri esterne se clatină aproape ca vibrațiunea, așa încît, dacă Romănia n'ar renunța *singură* la neutralitatea eĭ, pericolul cel maĭ mare a[l] războiuluĭ ar rămîne[a] înfrîngerea acesteĭ neutralități. Cu drept cuvînt se 'ntreabă decĭ un ziar, dacă această evasivitate a diplomațieĭ romîne e născută din nesiguranța întîmplărilor, saŭ dacă în ea e un metod cert, care ține în eșec tendințele puterniculuĭ vecin.

In mare apropiere de noĭ Romînii se petrece însă înglo-

[1]) *C. d. I.* nr. 123, din 12 Noemvrie, 1876.
[2]) In textul *C. d. I.*: «*știe*», evidentă eroare de tipar.

tirea a șase corpuri de armată. Aceste șase corpuri compuse din 214.000 oameni, cărora se vor mai adauge 90.000, își au ștabul lor general la Chișinău. Vechea cetate moldovenească Hotinul, împrejurul căruia au avut loc nenumărate bătălii și care ne amintește atît trecutul de glorie cît și de cădere a Moldovei, Hotinul va căpăta un parc de artilerie de 92 tunuri.

* * *

Conspirație în contra Sultanului[1]). Tendințele de reformă a lui Midhad-pașa au trezit în poporul turcesc spiritul de coterie și au agitat mai cu samă fanatismul vechii caste domnitoare. La această împrejurare se va putea reduce și încercarea de a fura pe Sultanul Murad al V-lea și a'l duce undeva în străinătate. Dacă ar fi succes, atunci în numele său s'ar fi publicat un manifest, prin care s'ar fi arătat nelegalitatea răsturnării sale, s'ar fi răspins toate reformele, ca fiind contrarii religiei mahometane, s'ar fi făcut apel către credincioși de a recunoaște pe Murad al V-lea ca suveran legitim. Se zice că guvernul turcesc are pînă și textul aceluĭ manifest. Ceea ce-i mai interesant, e că acest complot a fost în mare parte urzit de damele curții lui Murad și că prin slăbiciunea de inimă a uneia s'a descoperit. Conspiratorii îmbrăcați *femeește*, aveau întrare liberă în palatul Ceragan și țineau conventicule cu damele, a[l] căror șef era Sultana Validé, mama lui Murad. O foastă favorită a lui Murad a intrat în relații, nu tocmai revoluționare, cu unul din conspiratori, ceea ce enuncul păzitor i-a luat-o a nume de rău. Revoltată de aceasta, ea a descoperit unei amice a sale, odaliscă a lui Abdul-Hamid, toată șiretenia, așa încît poliția a și pus mîna pe cuibul întreg de conspiratori și conspiratrice și l'a dus cald în beciurile polițienești.

Damele au primit cîteva lecții de bună purtare în turcește s'au fost eliberate. Sultana Validé i-a spus lui Abdul-Hamid tot complotul din fir în păr s'a asigurat plîngînd c'a fost amăgită, că prin aceasta ar aduce un mare serviciu religiei și statului. Intre complotiști sînt mai mulți pași și — ca la toate întreprinderile de asemenea natură — un *Grec*, anume Stavridis, căci fără Greci nu se face treabă.

* * *

[1]) *C. d. I.*, no. 133, din 5 Dec. 1876, la «Revista externă»

Politica externă a Românieĭ. In *C. d. I.*, nr. 134, din 10 Dec. 1876, la «Revista internă» se resumează interpelarea deputatuluĭ Nicolae Blaremberg asupra politiceĭ esterioare a Românieĭ și răspunsul ministruluĭ de esterne, apoĭ urmează această încheiere :

«Într'adevăr interpelația D-luĭ Blaremberg e cel puțin nelavreme, căcĭ ea pâre a cere un fel de politică absolută din partea statuluĭ romîn, care prin posiția sa îndoelnică e silit a face politică de oportunitate. Se înțelege de sine că Romănia îșĭ va menținea neutralitatea pe cîtă vreme tractatul de la Paris va .... un drept *viŭ*, dar în momentul din care chiar puterile europene l'ar privi că un drept *gol*, cum sînt drepturile regeluĭ de Hanovera, pentru care nimine nu ridică un deget măcar, Romănia va trebui să urmeze direcția ce i-o va prescrie interesul bine înțeles al națieĭ romînești. A protesta și a umbla cu protestele pe la ușile împăraților, a căuta pentru a nu găsi și a bate pentru a nu ți se deschide, e un rol, nu numaĭ nedemn, dar și nefolositor. E maĭ bine ca lumea să aibă trebuință de tine, iar nu tu de lume, de aceea se înțelege că politica «estremeĭ precauțiunĭ» trebue să rămîe a noastră și să nu cultivăm nicĭ o periculoasă simpatie pentru Orient saŭ Occident, căcĭ singura simpatie, ce ne este permisă, e aceea pentru neamul romînesc, orĭ-unde s'ar afla el pe pămînt și care vede în esistența noastră garanția esistențeĭ sale.

* * *

Politica internă a Românieĭ în fața evenimentelor esterne grave. In acelaș nr. se vorbește și despre demisia din Senat a luĭ Lascar Catargiu, G. Cantacuzino și I. E. Florescu, din causă că într'o ședință de maĭ nainte se rostise de pe banca ministerială espresiĭ grele, care prin semnificația lor anticipaŭ cu mult judecata în procesul pendent al acestor domnĭ ca foștĭ membri aĭ cabinetului Catargiu. Urmează apoĭ aceste observațiĭ ale redactoruluĭ [Eminescu]:

«Abia trebue să maĭ pomenim că sînt împrejurărĭ unde anticipările din jignitoare devin primejdioase. — Nu este, nu poate fi acuma vremea, de a aduce pe un corp legiuitor la estremitatea de a 'șĭ rosti antipatiile sale, precum nu este nicĭ vremea uneĭ crise de cabinet. «Hannibal ante portas.» Poate că e tot atît de clar că în vremĭ estraordinare nu sînt de recomandat nicĭ

reforme organice care să tae în carne vie [1]) și că legi fundamentale sînt totdeauna resultatul păciĭ în afară, în care un organism să poată suferi o crisă internă.

«Să nu uităm că *tot* ce este organic (deci și statul) e supus unor procese analoage de viață și că nimeni nu ar întreprinde operațiĭ chirurgice asupra unuĭ organism în momentul în care acesta se află espus crivățuluĭ amorțitor saŭ istovitoruluĭ sirocco. Se înțelege că'n împrejurărĭ normale aceste observațiĭ ni s'ar părea de prisos și că numaĭ în consideraţia complicațiilor din afară ne îngăduim a usa de marginile, în care ni este învoit a ne rosti părerea.

«Asemenea chestiunĭ trebuesc tranșate în tăcere. O chestiune delicată a fost refusul Germanieĭ de a lua parte la esposiția universală din Paris, a căreia întreagă desbatere a fost următoarea:

«Presidentul: Comitetul confederațieĭ germanice a decis ca imperiul să nu ia oficial parte la exposiția franceză. Cere cine-va cuvîntul? (Tăcere generală). Voieşte delegatul vre-uneia din statele confederate să observe ceva? (Tăcere generală)... Așa dar imperiul nu va lua parte la esposiție. — Punct și nimic maĭ mult.

«Cu toate acestea ura între partidele din Germania e de sigur adîncă, neîmpăcată și fără mijloc de transacție, pe cînd la noĭ toate urmăresc aproape aceleași scopurĭ; — afară de aceea pericolul unor discuțiunĭ asupra acesteĭ întrebărĭ e cu mult maĭ mic pentru statornicia lucrurilor din lăuntru acolo, decît la noĭ.

* * *

Ungurii pentru Turcĭ. [2]) «Timpul» adusese știrea că softalele ar avea cutezanța nu numaĭ de a trece prin Romănia, ci chiar de a petrece o zi în Bucureștĭ, și sfătuește pe băeții decorați de a reveni de la hotărîrea lor pentru a evita orĭ ce turburărĭ. Nouă ni se pare că pericolul turburăriĭ s'ar putea evita, dacă li s'ar

[1]) Alusie la comisia budgetară care, «reducînd funcționariĭ de prisos, a tot șters pînă ce a șters și șepte membriĭ de la Curtea de Casație».

[2]) *C. d. I.*, nr. 7, din 21 Ian., 1877, la «Noutățĭ,» supt titlul *Trompeta Carpaților și softalele ungurești*. E vorba de studenții unguri, carĭ s'aŭ dus la Constantinopole să dăruiască o sabie de onoare luĭ Abdul Kerim Pașa, pentru biruințele împotriva Slavilor.

îngădui «docților magnați» petrecerea a 24 de ore — în beciurile poliției. Dar ceea ce e caracteristic pentru vremea noastră, pentru «putrejunea mărului», este că se găsesc organe care să iee asupră-le apărarea acestor băeți, cari în loc să învețe carte și să-și împlinească prin învățătură știrbăturile firești ale minții lor, pleacă să complimenteze pe Turc cu o bandă de țigani în urma lor. Acest organ e «Trompeta Carpaților».

Se reproduc aicĭ maĭ multe pasaje din «Trompeta», de felul acestuia: «Ce fel! domnule Redactor [al *Timpuluĭ*], țara noastră renumită prin toleranța și ospitalitatea eĭ, deschisă tuturor opiniunilor, tuturor credințelor, să se închidă *onorabilităților* care vor să o viziteze ca vecinĭ amicĭ, pentru că aceștia nu se închină Panslavismuluĭ și arată simpatie reformelor liberale în Orient, simpatie *bunuluĭ nostru suzeran*, cu care sîntem în ceĭ maĭ bunĭ termenĭ, cu care tractatele și voința națională cere să fim amicĭ?»

N'ar crede cineva ochilor săĭ propriĭ că aceste șiruri sînt scrise în România.

Dar față cu această înfruntare, făcută lumiĭ întregĭ, noĭ ne vom abține cu toate acestea de la orĭ ce esclamațiĭ și vom relata numaĭ fapte.

Studenții germanĭ din Viena, de sigur inamicĭ viĭ aĭ panslavismuluĭ, le-aŭ trimis softalelor un «pereat!»

Studenții din Berlin, asemenea inamicĭ aĭ panslavismuluĭ, le-aŭ trimis pe cale telegrafică un frenetic «pereat!»

In fine chiar senatul universității din Pesta a hotărît să iee cele maĭ stricte măsurĭ contra banalităților unor nevrîsnicĭ, cari nu se sfiesc de a trage în cercul patimilor lor de rînd sacrificiile pe care micele state de peste Dunăre le-aŭ făcut pentru o causă pînă acuma încă sfîntă. Departe de noĭ de a fi panslaviștĭ. Dar un stat de cămătarĭ, risipitorĭ și hetere, cum durase de-o mulțime de anĭ în Constantinopole, hrănindu-se din esploatarea neomenoasă a populațiilor agricole și a breslelor orășenești, era ceva neauzit pe continentul european maĭ ales în veacul nostru.

Și contra *acestuĭ* sistem s'a ridicat Serbia, avînd în parte-ĭ sfințenia muncii și a culturiĭ, o administrație regulată și îngrijitoare, o justiție solidă, finanțe neîncurcate, o stare economică a populațiilor modestă, dar înfloritoare. Și toate aceste bunurĭ ale eĭ, morale și materiale, le-a pus în cumpănă în fața unuĭ stat, condus de femeile din harem și de cămătariĭ din Bizanț.

Nu e pînă astăzĭ popor, care ține cîtuși de puțin la demnitatea sa, care, contrar poate din rațiuni politice mișcăriĭ slave, să nu fi manifestat totuși simpatiĭ «involuntare» pentru Serbia, saŭ să fi păstrat cel puțin tăcerea. Cele maĭ vehemente organe «germane» aŭ atacat pe Ruși și panslavismul, *dar n'aŭ apărat pe Turcĭ*. Distinquendum est.

Numaĭ două neamurĭ s'aŭ asociat în lauda Turcilor, Maghiariĭ și Evreiĭ din Austria. Astăzĭ li se maĭ asociază și redactorul «Trompeteĭ.» Să li fie de bine.

Ca guvernul austro-ungar să ție diplomaticește cu Turciĭ, e de esplicat prin rațiunile sale de stat care trebue să domnească orĭ și unde, pentru a face cu putința esistența. Pentru ca să esiștĭ, sacrificĭ ceea ce iubeștĭ, necum ceea ce-ți este indiferent — un punct de vedere foarte egoist, dar întemeiat pe instinctele curat animalice ale naturiĭ omenești. Dar cînd tinerimea unuĭ popor, care nu are nicĭ poate avea rațiunĭ de stat, își manifestează într'un mod atît de brutal și în disprețul lumiĭ simpatiĭ atît de barbare, atnncĭ cu drept cuvînt ne'ntrebăm, ce popor este acela care i-a dat naștere? Ce fiare vor deveni aceștĭ bipezĭ vertebrați, cînd vor maĭ avea și rațiunĭ recĭ pentru acțiunile lor?

Maĭ adăogăm la toate aceste considerațiĭ și modul cum ne tratează Ungurii prin ziarele lor și cum regularisesc pe connaționaliĭ noștri de peste Carpați și tabloul e complect.

Toleranți sîntem și creștinĭ, dar orĭ cît de creștinĭ, toate acestea trebue să aibă o margine — și marginea este escortarea polițienească a softalelor pînă la graniță, pentru a evita scandalele între publicul romîn și «nobiliĭ oaspeți» aĭ «*Trompeteĭ*».

* * *

L. Kossuth despre Șaguna[1]). Orĭ-care ar fi soarta desbaterilor asupra băncii, ba chiar Austro-Ungarieĭ peste tot, pe noĭ ne inte-

[1]) *C. de I.*, nr. 13, din 6 Februar, 1877, la «Revista internă», unde se vorbește despre demisia cabinetului Tisza din pricina'cestiuniĭ băncii, în al cărui organ central Austria pretindea ca membriĭ ungurĭ să fie în minoritate. Austria cedează Ungarieĭ. — «De atuncĭ urmează din nou conferințele și se întroloacă iarăși regulat miniștriĭ maghiarĭ și ceĭ austriacĭ, cărora dorindu-le deplină sănătate în pisarea apei, trecem la altele.» — «Ca părere de rău constatăm că Ungaria învinge și învinge pe deplin.» (*C. de I.*, nr. 15/1877).

resească numaĭ întru cît ar putea avea drept resultat o schimbare a politiceĭ din lăuntru faţă cu popoarele nemaghiare şi negermane. Dac'ar ajunge lucrul la estrem, nu credem că Maghiariĭ ar păţi-o tocmaĭ bine, căcĭ astăzĭ eĭ sînt maĭ urîţĭ de cît la 1848. Şi cum eraŭ iubiţĭ pe atuncia, se vede dintr'o scrisoare autografă a luĭ Kossuth datată din Debreţin 26 Apr. 1849, în care faimosul agitator se esprimă astfel:

«Urmărind simţimîntuluĭ inimiĭ mele, nu esiştez a declara că dacă, apreciind cele maĭ sus zise, vor grăbi (Romîniĭ) fără amînare a da garanţie despre purtarea lor pacifică în viitor, nu mă voĭ sfiĭ ca în numele păciĭ şĭ-al iubiriĭ să aruncăm văl asupra delictelor politice din trecut, însă cu escepţiunea aceluĭ om, care a abusat în mod infam de înnalta sa posiţie bisericească şi de încrederea poporuluĭ călcînd în mod ruşinos datorinţele sale către D-zeŭ şi către patrie, nu numaĭ a amăgit poporul romîn la răsculare şi prin aceasta a fost îndemnătorul la atîtea pustiirĭ şi vărsărĭ de sînge, ci s'a înjosit încă la trădarea de patrie, ce nu i se poate ierta nicĭ odată, ba nu s'a înfiorat a provoca, a îndemna şi a mijloci irumperea de putere străină în ţară, pentru a măcela *(sic)* pre poporul propriei sale patriĭ, şi acestea toate le face aşa, încît totodată a fost destul de vil a juca un rol de făţarnic mincinos, pentru ca în mijlocul păcatelor sale trecătoare de patrie să adoarmă cu cuvinte dulcĭ atenţiunea şi priveghiarea mea şi a soţilor meĭ de la guvern; numele acestuĭ om este *Andreĭ Şaguna*, asupra capuluĭ căruia multul sînge ce s'a vărsat strigă răsbunare dreaptă, şi care, precum este declarat de trădător de patrie, aşa nu poate avea parte de iertare pre acest pămînt.

Şi acestea toate Kossuth le scrie despre unul din ceĭ maĭ moderaţĭ oamenĭ, care se înţelege că nu s'a putut însufleţi nicĭ odată de strania onoare de a fi numărat între Turcĭ saŭ Maghiarĭ, încît ceea-ce a făcut contra acestora era în realitate un serviciŭ adus umanităţiĭ şi un merit faţă cu popoarele transilvane.

Maĭ interesantă însă este această scrisoare din alt punct de vedere. Şaguna a fost tratat de un partid romînesc din Transilvania ca vînzător al intereselor romîneştĭ şi ca maghiarofil. Acum însă se vede, care eraŭ adevăratele luĭ simţirĭ. În faptă Mitropolitul transilvan, politic de la creştet pîn' în tălpĭ, îşĭ cunoştea aşa de bine poporul, omeniĭ, *inteligenţa*, încît nu i-a crezut capabilĭ de-a resista la 1866 cu efect la introducerea dualismuluĭ. Ca toţĭ politiciĭ de talent, Şaguna era pesimist, ş'a calculat tot-deauna cu

împrejurările cele mai rele, nu cu cele mai bune. În de altfel lipsa lui de încredere *nu* în energia, dar în judecata sănătoasă și oare cum realistă a conluptătorilor săi a fost în parte adeverită de vreme.

* * *

Primejdia războiului cu Turcii[1]). Ziarele din străinătate nu mai cuprind nici o speranță de pace, iar articolele lor de fond încep a zugrăvi eventualitățile războiului cu mai multă sau mai puțină cheltuială de fantasie. Unele văd deja zecile de milioane de mo[h]ametani din India depărtată și pînă la Maroc, ridicîndu-se ca un singur om la desfășurarea flamurii verzi a proroculuĭ și împlînd nefericita Europă cu rîuri de sînge și de flacări, încît, după cuvîntul biblic, neamuri străine vor intra cu plugul pe locurile unde au stătut orașele noastre, și turmele de vite ale triburilor asiatice vor paște iarba, răsărită din ruinile sfinte ale civilisației. Astfel se va ridica în contra crucii întreg Aliotmanul și astfel se zugrăvesc ca pe-o pînză albă umbrele negre ale viitoruluĭ.

* * *

România în preajma războiului ruso-turc. În *C. d. I.*, nr. 40, din 15 April, 1877, la «Revista externă», se descrie întîmpinarea Împăratuluĭ Rusieĭ la Ungheniĭ-ruseștĭ de către delegația romînească în frunte cu Mitropolitul Moldoveĭ. Iar la «Revista internă» se descrie intrarea în țară a armateĭ ruseștĭ și purtarea reservată a autorităților romînești, cu următoarea observație: «Evenimentele se grămădesc bătînd în poarta viitoruluĭ și icoanele activității pacinice se 'ntunică văzînd cu ochiĭ înnaintea mișcărilor războiuluĭ. Așezată între puterile ce vor intra în războiŭ, România caută a merge cale dreaptă, a-și menținea neutralitatea sa controversată de cabinetul engles, ba poate și de altele, și amestecată fără voie în încurcăturĭ, ce n'o privesc, ea parează deocamdată în mod destul de corect evenimentele, care-ĭ ating neutralitatea».

* * *

---

1) *C. de I.*, nr. 37, din 8 Aprilie, 1877, la «Revista externă».

Turcofilia Maghiarilor [1]). *Se non e vero, e ben trovato* și s'ar putea întîmpla ca în școalele secundare ungurești să se introducă de la anul limba turcească în locul celei grecești vechi ca studiu obligatoriu. În urma urmelor, ce-ar și perde Ungaria înlocuind limba grecească veche cu cea turcească. Se știe că cultura turcească e mult mai presus decît cea grecească. Demosten ar fi înlocuit prin procesele verbale ale noului parlament din Constantinopole, Plato prin istoria vestitului Nastratin-Hogea, Aristofan prin «introducerea în arta caraghioșilor», artă despre a cării înțelegere Ungurii au dat strălucite dovezi în vremea din urmă. Să sperăm deci că în interesul culturii omenești îndeobște, limba turcească va deveni limba Academiei ungurești din Pesta.

Am împărtășit și noi indulgenților cititori un specimen de exercițiu stilistic al ziarului «Kelet» din Cluj [2]) și am spus că efectul unor asemeni caraghioslîcuri este în Ungaria totdeauna o măsură guvernamentală oare-care; în casul de față disolvarea comitetelor romînești, formate pentru a veni în ajutorul societății Crucii-roșii din București. Pretextul a fost că prin formarea unor asemenea comitete, se prejudiciază stricta neutralitate a statului unguresc. La ordinul de disoluțiune al prefectului de Sibiu, d-na Iudita Măcelariu (presidenta comitetului de dame), răspunse astfel: Statul nostru (unguresc) e în relații amicale atît cu Turcia cît și cu Romînia și dacă nu este crimă în patria noastră a simpatisa cu Turcii (precum o fac d-nii Maghiari), nu poate fi crimă dacă Romîncele au compătimire și simpatie pentru sîngele lor propriu. În fine principiul neutralității nu se atinge prin împrejurarea că cetățenii statului constitue comitete pentru ajutorul răniților oricărei părți, ci neutralitatea *se violează* tocmai oprind constituirea unor asemenea comitete. In de altfel d-na Măcelariu se obligă a primi, ca persoană privată, toate efectele în bani și obiecte, ce i se vor trimite de-acuma înainte.

* * *

Turcofilia presei maghiare [3]). «Telegraful romîn» [din Sibiu] ne dă detalii de tot interesante despre estrema bunăvoință, cu care ne

[1]) *C. d. I.*, nr. 57, din 1 Iunie, 1877, la «Revista externă».
[2]) *C. d. I.*, nr. 55, din 27 Maiu, 1877, la «Revista externă»
[3]) *C. d. I.*, nr. 61, din 10 Iunie, 1877, la «Revista externă». Vezi și nr. 95 din 2 Sept., 1877.

regalează frații Maghiarĭ. Adevărul rămîne adevăr, n'aĭ ce-ĭ face. În specialitatea fineții academice frații maghiarĭ aŭ ajuns la o virtuositate neîntrecută și cititorul va avea ocasie să vadă, cu cît încunjur, cu cîtă mlădioșie stilistică știŭ jurnaliștiĭ maghiarĭ să spună lucrurile, ce nu le plac. Extra Hungariam non est — ingenium.

Se reproduce apoĭ articolul din «Telegraful» nr. 44 din $^{5}/_{17}$ Iunie 1877, articolul «*Diurnalistic'a maghiara iĕr' despre românĭ și armat'a Romaniei*», în care se descrie: cum ziarele ungurești îșĭ băteaŭ joc de Romînii din armata sîrbească și de pretinsa lor lașitate, cum apoĭ în esaltațiunea pofteĭ lor de alianță cu România contra invaziuniĭ rusești lăudaŭ armata Românieĭ și numeaŭ pe Romînĭ compatrioți și frați de o soartă; cum, de cînd România s'a aliat cu Rusia și s'a proclamat independentă, Ungurii nu găsesc cuvinte maĭ triviale asupra decadențiĭ armateĭ romîne.

Ce să maĭ putem zice noĭ la aceste miserabilități jurnalistice ale turcofililor, carĭ astăzĭ te căciulează și te laudă, iar mîne te persiflează; și eĭ cred că prin aceste bîrfele fac serviciĭ bune fraților lor semilunaticĭ, Turcilor!

* * *

Cărți românești interzise pentru Ungaria [1]). Ca să se vadă cum gospodăresc frații maghiarĭ cu naționalitățile, vom cita numele cărților românești *oprite* a se întrebuința în școlile de pe teritoriul fericituluĭ regat al Sf. Stefan [urmează titlul cărților].

Peste tot aŭ fost oprite a se întrebuința 38 de cărți, scrise în deosebitele limbĭ ale poligloteĭ Ungariĭ și anume cărți germane, romîne, sîrbești, slovace și croate. Intre cărțile românești vedem figurînd chiar «cartea de lectură a luĭ *Pumnul*», aprobată de ministerul de instrucțiune din Viena și tipărită în chiar **tipografia statuluĭ**. Dar ceea ce la Viena nu-ĭ periculos, în Ungaria e din contra un sîmbure de distrugere a statuluĭ unguresc, căcĭ, precum se știe, *lepturariul* în aparență inocent a luĭ Pumnul îĭ oprește pe Romînii din Transilvania și Ungaria de-a se face Maghiarĭ. In suma de 38 de cărți oprite, literatura noastră scolastică are onoare de a fi representată cu 14 opurĭ, va să zică cu maĭ mult de-a treia parte din numărul total. Cărți maghiare n'aŭ fost oprite nicĭ

[1]) *C. d. I.* nr. 89, din 19 Aug., 1877, la «Revista externă».

una, de vreme ce asemenea e'n de obștie cunoscut că orĭ-ce carte ungurească e bună pentru școale, ba că cele maĭ multe nicĭ nu conțin maĭ mult decît ceea ce trebue să știe — un copil..

* * *

Maghiariĭ și Romînii la graniță [1]). Despre intrarea Maghiarilor la Cloșanĭ circulă o mulțime de versiunĭ. În Transilvania se răspîndise știrea că ar fi fost o încăierare între grănicerii romînĭ și săcuĭ, că 50 dintr'aceștia din urmă aŭ fost împușcațĭ de soldațiĭ de graniță și că banda a rupt-o după aceea de fugă. «Egyetértés» spune că niște tinerĭ ungurĭ s'ar fi rămășit că vre-o cîțiva din d-nialor, ivindu-se la margine, or să pue în spaimă Romănia întreagă. Vorbă să fie! Poftească numaĭ și vor vedea atuncia de ce soiŭ este spaima noastră. Nu știm zăŭ, dacă vreunul din «sperietorĭ» s'ar întoarce neciuruit în fericita Ungarie.

Nouă ni se pare că «Romînul» dă o prea mare importanță foculuĭ de paie din Ungaria. Maghiarul trebue frecat pentru a deveni om de omenie, prin urmare o asemenea încălcare a teritoriuluĭ nostru a împlut pe mulțĭ din noĭ de bucurie. Dar fiind că această bucurie nu ne-a fost dată de Dumnezeŭ, de aceea reproducem spre plăcerea universală proclamația Maghiarilor după traducerea «Romînuluĭ» [2]).

---

[1]) *C. d. I.* nr. 109, din 7 Oct., 1877, la «Revista externă», supt titlul *Austro-Ungaria*.

[2]) Urmează proclamația, luată din *Romanulu* (XXI, nr. din 3, 4 Oct. 1877), care o publicase în pagina dintîĭ, în loc de prim-articol! Proclamația era iscălită între alțiĭ de generalal Klapka, de Mauriciu Jókai, romancierul, de Ignațiu Helffy, pe atuncĭ deputat kossuthist la Pesta etc. Ea vroia să ridice cu armele poporul maghiar întru ajutorul Turcilor, — «acel popor frate cu noĭ», care «luptă în contra tiranilor de la Nord». Eminescu avea dreptate să n'o ia în serios, cînd ea nu fusese luată prea serios nicĭ chiar de către Maghiarĭ, în marea lor parte; toată proclamația nu fusese de cît isbucnirea maĭ mult sgomotoasă de cît putincioasă a uriĭ cîtorva revoluționarĭ maghiarĭ de la 1848 în contra Rușilor, cărora nu li-se ierta intervenția lor armată din 1849.

ARTICOLE ISTORICE

1. Grigore Ghica Voevod.[1]

I.

Periodul al doilea al istorieĭ moderne, de la închierea răsboiuluĭ de treĭ zecĭ de anĭ pînă la revoluția francesă, se caracterisează prin întemeierea puterieĭ statuluĭ în persoana monarhilor. Orĭ unde un monarh zicea «L'état c'est moi», el avea concursul populațiunilor, sătule de rapacitatea multiplă a sutelor de miĭ de micĭ tiranĭ feudalĭ, din care fiecare era pe pămîntul său stăpînitor absolut. Aceștĭ representanțĭ aĭ libertățiĭ absolute, aĭ liberuluĭ veto aŭ ruinat statele, unde eĭ conduceaŭ afacerile, pe cînd ideea monarhică, deprinzînd comodele caste ale evuluĭ mediŭ la muncă, a consolidat statele unde ea a domnit și le-a dat puterea uriașă pe care o aŭ astăzĭ în Europa. In acest period, pe care cu drept cuvînt îl numim al ideiĭ monarhice, vedem în Franța pe Ludovic al XIV-lea, în Prusia pe Frideric al II-lea, în Rusia pe Petru cel Mare și pe Catarina a II-a, în Austria pe Maria Terezia și pe Iosif al II-lea. Și tocmaĭ aceste state le vedem și astăzĭ cele maĭ puternice în Europa. In ele s'a întemeiat stabilitatea administrativă și judecătorească, în ele am văzut înflorind maĭ cu samă artele frumoase și științile, în ele progresul a fost gradat, fără sărituri, însă sigur și temeinic.

[1]) *C. d. I.* nr. 108, din 1 Oct., 1876, la «Revista internă». Articolul e scris în vederea aniversăriĭ asasinăriĭ luĭ Gr. Ghica Vodă și a inaugurăriĭ bustuluĭ său, dăruit de M. S. Domnul Carol.

In această vreme a ideiĭ monarhice cad cele două domniĭ a[le] luĭ Grigorie Ghica Voevod; iar cronicele noastre în limba lor frumoasă ne arată pe acest Domn întrunind în sine calităţile marĭ ale monarhilor [1]).

Astfel era Grigorie Ghica VV. Vrednic representant al principiului monarhic şi fiŭ al unuĭ secol, bogat în caractere marĭ, el pricepuse că puterea Domnuluĭ nu poate sta în dreptul săŭ de a dicta legĭ şi de a stoarce dărĭ, ci că acea putere se razimă pe buna stare a populaţiilor. Pentru întîia dată i se spune birniculuĭ *pentru ce* plăteşte dare [2]), întîia dată slujbaşiĭ ţăriĭ sînt priviţĭ ca atarĭ (iar nu ca privilegiaţi) şi trebue să munciască pentru leafă, să nu iee mită, să nu facă hatîr, prin urmare aicia vedem apărînd *serviciul* statuluĭ, în locul vechiuluĭ serviciŭ al evuluĭ-mediŭ, care avea un caracter cu totul personal. El urăşte luxul şi dă ruşinătoare pildă la boierĭ şi pămînteni prin modestia îmbrăcămintiĭ; el înfiinţază o fabrică de postav, el deschide şcolĭ, el pavează Iaşul şi aduce apă în oraş şi toate acestea în scurta Domnie întîĭ de 2 anĭ şi 6 lunĭ.

Dar nu era de ajuns caracterul săŭ individual pentru a aduce liniştea şi desvoltarea în ţară. Pentru aceasta s'ar fi cerut ca poporul moldovenesc să nu fi fost desbinat înlăuntru şi în afară, precum fusese sute de anĭ de-a rîndul, să nu fi fost slăbit prin vecinice schimbărĭ de Domnĭ şi prin vecinice intrigĭ. Astfel cu ţara slabă şi Domnia era slabă, era umbra puteriĭ turceştĭ, încît cînd Austriacĭ aŭ ocupat Bucovina fără nicĭ un drept, toate silinţele Voevoduluĭ de

---

[1]) Se reproduce apoĭ istoria Domnieĭ luĭ Gr. Al. Ghica VVd. din cronica luĭ Ioan Canta, p. 192, vol. III, din ediţia II a Cronicelor Romănieĭ de M. Cogălniceanu şi din Cronica luĭ Enache Cogălniceanu, pp. 251-253, de la cuvintele «aŭ dat ispravnicilor mare poruncă ca să fie cu dreptate săracilor» şi pînă la mijlocul p. 253.

[2]) Aci e adaos în parantes: «Enaki Cogălniceanu: «Satelor de pe la ţinuturĭ încă le-aŭ pus baniĭ după putinţa lor, dîndule ţidule de cîţĭ banĭ să dee pe an şi de cîte orĭ şi *pentru ce* să dee aceĭ banĭ, atîţa pentru haraciŭ ş. c. l.».

a-ĭ opri eraŭ zădarnice. Văzînd stupul matern al Moldoviĭ întregĭ vîndut Austriacilor de către Ruși și Turcĭ chiar, Vodă a protestat, a amenințat chiar Poarta ; dar diplomația austriacă, știind prea bine ce slabă e Moldova și Domnia eĭ, aŭ ajuns să-l ponegrească pe Vodă la Poartă, încît aceasta, servită ea însăși de oameni cumpărați cu banĭ austriacĭ, aŭ dat contra nobiluluĭ Voevod ordinul de asasinare.

Istoria vorbește în genere clar. O țară unde toți poruncesc și nimenĭ n'ascultă, o țară unde antitesa între partide se preface în adevărată dușmănie, unde Domnul nu are puterea să-ĭ împace [1]), precum n'aŭ avut-o în Polonia și nicĭ la noĭ, o asemenea țară e menită să fie prada vecinilor eĭ. Iar dacă acela, care în sufletul său representează ideea statuluĭ, își ridică fruntea cu îndrăsneală, el cade sdrobit ca și idolul de fer cu picioarele de lut.

II [2])

Am vorbit prin gura cronicarilor de acea figură bărbătească din istoria țărĭĭ noastre, deosebită cu totuluĭ tot de umbrele efemere al Fanarioților, carĭ l-aŭ preces și l-aŭ urmat. Alăturĭ cu capacitatea predecesorilor săĭ vedem pe acest bărbat, plin de desinteresare închinînd viața sa binelui public, simplu în obiceiurĭ, isteț la minte, cumpănit la vorbă, energic în fapte, acest bărbat, care domnind supt alte împrejurărĭ decît acelea de slăbiciune a[le] patrieĭ sale, ar fi devenit o podoabă a veacurilor, nu un martir. E drept că pentru crearea unuĭ om mare, trebuește conlucrarea a doĭ factorĭ; unul este acela al împrejurărilor, al doilea este caracterul și inteligența persoaneĭ istorice.

Aceasta a doua condiție Grigore Ghica Voevod a îndeplinit-o cu desăvîrșire. Urmărind cu înțelepciune și cumpătare binele și integritatea patrieĭ sale, le-aŭ menținut

[1]) Vădită alusie la darea în judecată a foștilor miniștri din guvernul luĭ Lascar Catargiŭ de către guvernul liberal, în 1876.

[2]) *C. d. I.* nr. 109, din 3 Oct., 1876, la «Revista internă».

cu rară energie personală pîn' la cea din urmă clipă a vieții sale. Ambasadorul austriac ce era în acea vreme în Constantinopole s'a văzut silit a încredința pe cancelariul Kaunitz, că, orĭ ce transacție ar face cu *acest* Voevod, concesiile sale vor fi numaĭ aparente, căcĭ acest caracter nu cedează și nu se pleacă. El va urmări în totdeauna reîntregirea patrieĭ sale fie prin războiŭ, fie prin diplomație; de acea trebue — înlăturat, înlăturat cu orĭ ce preț. Tot astfel vorbește și despre boerĭ; eĭ nu se pot cumpăra nicĭ cu banĭ, nicĭ cu titlurĭ, nicĭ cu promisiunĭ. Să fie bine consstatat că Bucovina era de facto austriacă pe cînd ambasadorul le scria acestea luĭ Kaunitz. Trebuia dar nimicit acest om, a cărui tărie de caracter amenința pe răpitorul patrieĭ sale, trebuia asasinat în taină, fără sgomot. Și astfel s'a urmat. În locul unde comuna Iași a așezat un sarcofag de marmură, în locul unde astăzĭ se ridică pe o columnă bustul nemuritoruluĭ martir, acolo s'a întîmplat acea faptă a întunericuluĭ, acea mișelie demnă de diplomația veaculuĭ trecut, acea nerușinată pălmuire a slăbiciuniĭ și desbinăriĭ poporuluĭ romînesc. Și într'adevăr ce rușine maĭ mare putea să ni se întîmple? După ce ni se luase bucata de pămînt, unde zac oasele Domnilor noștri de la Dragoș Voevod pînă la Petru Rareș, după ce ni se luase vatra strămoșească, începătura domnieĭ și neamuluĭ moldovenesc și în care doarme cenușa luĭ Alexandru-cel-Bun, legiuitorul și părintele țăriĭ, și a luĭ Ștefan Vodă, pavăza creștinității întregĭ, după ce am perdut pămîntul nostru cel maĭ scump, — se asasinează, prin influența *morală* a Austrieĭ, Domnul care a îndrăznit a protesta contra nerușinateĭ răpirĭ. Popor romînesc!, marĭ învățăturĭ îțĭ dă ție această întîmplare. Dacă fiiĭ tăĭ ar fi fost uniți totdeauna, atuncĭ și pămîntul tău strămoșesc rămînea unul și nedespărțit. Dar veacurĭ de desbinare neîntreruptă te-aŭ adus la slăbiciune, te-aŭ adus să-ți vezĭ rușinea cu ochiĭ. Nu merge la mormintele Domnilor tăĭ cu sămînța desbinăriĭ în inimă, ci precum mergĭ și te împărtășești cu sîngele Mîntuitoruluĭ, astfel împărtășește-ți su-

fletul tău cu reamintirea trecutului; fără patimă și fără ură între fiii aceluiaș pămînt, cari ori cît de deosebiți ar fi în păreri, frați sînt, fiii aceleiași mame sînt.

Aniversara asasinării lui Grigore Vodă și a răpirii pămîntului strămoșesc ne-am reamintit-o cu durere și alaltăeri, cu ocasia descoperirii bustului pe care Măria Sa Prea Înnălțatul Domn l'a dat în dar orașului Iași. Serbarea a fost tot atît de frumoasă și de demnă ca și în anul trecut. După serviciul funebru la Mitropolie o mulțime nenumărată de popor cu Arhierei în frunte s'a pus în mișcare pe piața Beiliculuĭ, trecînd în procesie pe stradele de căpetenie ale orașuluĭ. Ajunși în piață, în mijlocul căreia se înalță în cunună de laur bustul de marmură al martiruluĭ, clericiĭ începură cu citirea acelor molcome și tînguioase versete bisericești, scrise în dulcea limbă a trecutuluĭ, pline de sfințenie și pace sufletească, prin care se cere de la stăpînul lumiĭ repaosul de vecĭ, vecĭnica amintire și orînduirea sufletuluĭ martir în corturile drepților. →

Cetățeniĭ Iașenĭ (*sic*) aŭ îndreptat o telegramă de recunoștință către M. Sa Prea-Înnălțatul nostru Domn, carele în totdeauna aŭ dovedit cît de mult e mișcată inima Sa generoasă pentru toate durerile și bucuriile poporuluĭ și țării sale. Căcĭ și acuma mulțămim buneĭ voințĭ a M. Sale ridicarea acestuĭ monument întru veșnica amintire a luĭ Grigorie Vodă, ce cu viața a plătit întregimea pămîntuluĭ strămoșesc și acea sfințită coroană, ce prin slăbiciunea veacurilor și nu din vina Domnieĭ aŭ pierdut o neprețuită piatră scumpă. Fie voea stăpînuluĭ țărilor ca din neamul M. Sale Pre-Înnălțatuluĭ nostru Domn să se nască răsbunătorul pierderilor noastre și întregitorul patrieĭ.

→ După săvîrșirea serviciului divin, primarul orașului nostru d-Tufescu rosti cu glas răspicat și mișcat el însuș de măreția momentului, următorul cuvînt: . . . . . .

2. Răpirea Bucovineĭ.[1])

La anul 1774 aŭ intrat oștirile austriecești, cu dispreţul orĭ-căruĭ drept al ginţilor, în pace fiind cu Poarta și cu Moldova, în partea cea maĭ veche și maĭ frumoasă a ţăriĭ noastre; la 1777 această răpire fără de saman s'a încheiat prin vărsarea sîngeluĭ luĭ Grigore Ghica V.Vod. Fără de lege nepomenită, uneltire mișelească, afacere de 'ntre o muere desfrînată și între pașiĭ din Bizanţ, vînzarea Bucovineĭ va fi o veșnică pată pentru împărăţia vecină, de-apururea o durere pentru noĭ. — Dar nu vom lăsa să se închidă această rană. Cu a noastre mînĭ o vom deschide de-apururea, cu a noastre mînĭ vom zugrăvi icoana Moldoveĭ de pe acea vreme, și șirurile vechĭ, cîte ne-aŭ rămas, le vom împrospăta în aducere aminte, pentru ca sufletele noastre să nu uite Ierusalimul. Căcĭ acolo e sfînta cetate a Sucevei, scaunul Domnieĭ vechĭ cu ruinele măririĭ noastre, acolo scaunul firesc al unuĭ Mitropolit, care în rang și în neatîrnare era egal cu patriarhiĭ, acolo sînt moaștele celor maĭ marĭ dintre Domniĭ romînĭ, acolo doarme Dragoș, îmblînzitorul de zimbri, acolo Alexandru întemeetorul de legĭ, acolo Stefan, zidul de apărare al creștinătăţiĭ.

Eată cum un om din veacul trecut descrie ţara:

«Această parte de loc — zice el, — care acum s'a făcut Bucovina, este la munte și are aer rece și sănătos, pe cînd cealaltă parte a Moldoveĭ este de cîmpiĭ călduroase, dar nu atît de prielnice sănătăţiĭ, căcĭ aicĭ să stîrnesc un fel de friguri și locuitoriĭ nu ajung la vre-o vrîstă de bătrîneţe adîncă, un om de 70 de anĭ și încă maĭ mult de 80 este de-a mirarea. Pe cînd dincolo sînt munţĭ cu pomĭ și cu alţĭ copacĭ roditorĭ, printre carĭ curg apele cele limpezĭ, care dintr'o parte și dintr'alta de pe vîrfurile mun-

[1]) *C. d. I.*, nr. 106, din 30 Sept., 1877, unde s'a tipărit încadrat în negru; reprodus în «M. Eminescu *Nuvele.*» ed. Șaraga; pp. 151—157.

ților se pogoară la vale cu un sunet prea frumos pe aceste laturi făcîndu-le asemenea unei mîndre grădini.

«La marginea ei stă Ceahlăul, care în zilele seninate se poate vedea pe vremea Apusului soarelui din Cetatea albă — cale de 60 de ceasuri, și se vede așa de curat, ca și cum ar fi el aproape în unghiul țereii, iar de la Miază-noapte se vede de lîngă apa Ceremușului, unde numai hotarele Moldovei, ale țării leșești, ș'ale Ardealului se lovesc. Prin năsipul păraelor, ce se încep din munți, se găsește praf de aur, prin codri sînt cerbi, ciute, căprioare, bivoli sălbatici și în munții despre Apus o fiară, pe care Moldovenii o numesc zimbru. La mărime ca un bou dumestnic, la cap mai mic, grumazul mai mare, la pîntece subțiratec, mai înalt în picioare, coarnele îi stau drept în sus, sînt ascuțite și numai puțin plecate într'o parte. Fiară sălbatecă și iute, poate să sară ca și caprele de pe o stîncă pe alta. Pe lîngă hotară, despre cîmpuri, sînt mari cîrduri de cai sălbatici. Oile cele sălbatice, caută de păsune îndărăt hrana lor, căci în grumazul cel scurt nu au nici o încheetură și nu pot să-și întoarcă capul nici într'o parte din a dreapta sau din a stînga. Dintre vitele albe multe mii se duc prin țara leșască la Saxonia sau la Brandenburg și de acolo se duc mai departe. Negutătoria stupilor este multă și în dobîndă.

«Unii țărani erau *vecini*; totuși stăpînii lor nu aveau putere, nici a-i pedepsi cu moarte, ca lucru ce se cuvine numai Domnului stăpînitor; nici nu putea ei ca să vîndă pe vre unul din satul de unde era el născut, nici să-i mute într'alt sat. În alte ținuturi țăranii sînt oameni slobozi și așa au ei o volnicie ca un chip de republică, precum în Cîmpu-lung din ținutul Suceveî [1]). Tîrgoveții de pre la orașe

[1]) Părerea despre esistența odinioară a unor organisații de stat libere (republice) printre Romînii Moldoveni (la Cîmpulung, Tegheciu și Vrancea) a pus-o în circulație D. Cantemir în a sa «Descriptio Moldaviae». La nici un alt cronicar sau scriitor vechiu nu se găsește, deci și autorul acesteî descrieri *numai* de la Cantemir

și tîrguri sînt Moldoveni adevărați, și fac negustătorii cu negoață de *mînule* lor. Boerii sînt curați Moldoveni și socotesc începerea lor de la Rămleni că se trage. Ei sînt împărțiți în trei stări: în cea dintîi sînt boerii acei, pe cari îi rînduește Domnul în trebile țării, într'al doile curteniĭ saŭ oamenii, cari aŭ de moștenire case și sate, întru al treilea sînt călărimea slujitorilor care pentru veniturile moșiilor, ce li s'aŭ dăruit lor de la Domnĭ, sînt datorĭ numaĭ cu a lor cheltuială să iasă cu Domniĭ la oaste. În sfîrșit, sînt răzășii carĭ maĭ bine s'ar chema oamenĭ de țară slobozĭ ca și partea Boerească, numaĭ că acești de pe urmă nu aŭ case țărănești supt stăpînirea lor, ci locuesc prin sate și-și lucrează pămîntul lor însuși. — Cu toate că Mitropolitul de Moldova își ia blagoslovenia de la patriarhul de Țarigrad, dar nu este supus luĭ, ci ceĭ treĭ episcopĭ moldovenești pun mînele lor pe de-asupra celuĭ ales și după aceia Vodă roagă pe patriarhul ca să întărească în vrednicie pe acel de curînd Mitropolit, care patriarhul *neapărat trebue s'o facă*. Mitropolitul nu dă *nimica* Patriarhuluĭ și nu este nicĭ de cum îndatorit ca să înștiințeze pe el pentru pricinile bisericești de la Moldova saŭ să-l întrebe la vr'o socoteală de aceste, ci el are asemenea volnicie ca și patriarhul.»

---

a putut-o împrumuta; însă «Descriptio Moldaviae» a fost cunoscută la noĭ numaĭ în 1825, prin traducerea romînească «Scrisoarea Moldoveĭ», făcută după edițiile germane ale luĭ Büsching din 1770 și 71 (Beschreibung der Moldau) și tipărită la Neamțu. Informațiile acestea, pentru care mulțumesc prietenuluĭ meŭ d. Al. Lepădatu, mă fac să cred că pretinsul manuscript din sec. XVIII, pomenit de Eminescu, se datorește luĭ însuși și că am avea înnainte un «apocrif», care-ĭ o strălucită dovadă literară a cunoștințelor și a intuițieĭ istorice admirabile care împodobesc pe cel maĭ genial înțelegător poet al trecutuluĭ nostru. In acelaș chip romantic atribuise Bălcescu poemul *Cînturea Romănieĭ* «unuĭ călugăr hrănit în singurătate de cetirea Bibliеĭ etc.» (v. P. V. Haneș, *Alexandru Russo*, Bucureșĭ, 1901; p. 118); însuși Eminescu a maĭ imaginat un text vechiŭ în *Sermanul Dionis* (vezĭ «M. Eminescu, Nuvele», ed. Șaraga, p. 45), unde ni se vorbește despre o pretinsă și fantastică carte romînească de astrologie, al căreĭ titlu latinesc și romînesc este evident ticluit de poet.

Din toate acestea, scrise de mînă bătrînească, se vede curat că stat și biserică eraŭ neatîrnate, că clasele societăţiĭ eraŭ libere, căcĭ pînă și veciniĭ, în deobște colonisaţĭ, aveaŭ scutirile și dreptăţile lor, cu'n cuvînt un popor liber de ţăranĭ și de păstorĭ. Și cum era acest popor se poate judeca din împrejurarea că, chiar la 1777, Austria avea de scop a împărţi Bucovina în «ocoale de oștenĭ pedeștri» după cum era în Slavonia și în Croaţia, căcĭ, zice vechiul manuscript, «lăcuitoriĭ aŭ la slujba răsboiuluĭ putere și îndrăsneală, iar spre plata biruluĭ nu aŭ banĭ».

Și ce a devenit astăzĭ obîrșia Moldoveĭ? Făgăduit-aŭ-fost Austria s'o ţie în vechile eĭ legĭ și obiceiurĭ, bunurile mănăstireștĭ să le întrebuinţeze spre ridicarea poporuluĭ moldovenesc, răzășiĭ să rămîie întru ale lor, tîrgoveţiĭ întru ale lor și multe alte lucrurĭ aŭ făgăduit.

Și ce aŭ făcut din ţară? Mlaștina de scurgere a tuturor elementelor sale corupte, loc de adunătură a celor ce nu maĭ puteaŭ trăi într'alte părţĭ, vavilonul babiloniceĭ împărăţiĭ. De și după dreptul vechiŭ, Judaniĭ n'aveaŭ voe nicĭ sinagogĭ de piatră să aibă, astăzĭ eĭ aŭ drept în mijlocul capitaleĭ havra lor, iar asupra ţărĭĭ eĭ s'aŭ svîrlit ca un pîlc negru de corbĭ, expropriind palmă cu palmă pe ţăranul încărcat de dărĭ, sărăcit prin împrumuturĭ spre a-și plăti dările, nimicit prin dobînzile de Iudă, ce trebue să le plătească. Și asta, în jargonul gazetelor vieneze, se numește a duce *civilisaţia în Orient*. Oamenĭ, a căror unică știinţă stă în vînzarea cu cumpănă strîmbă și înșelăciune, aŭ fost chemaţĭ să civiliseze cea maĭ frumoasă parte a Moldoveĭ.

Poporul cel maĭ liber și maĭ îngăduitor și-a plecat capul supt jugul celeĭ maĭ miserabile și maĭ slugarnice rase omenești. Pămîntul cel maĭ înflorit încape palmă cu palmă în mînile cele maĭ murdare — raiul Moldoveĭ se umple de neamul cel maĭ abject. Și fiind că la toate aceste procese de expropriare, agenţiĭ de împlinire aŭ tantiemele lor, de aceea jidovimea și judecătoriĭ merg mînă în mînă supt pajura creștină cu două capete.

+ negrei jidovimi (așa-i în textul de Curierul de Iași, 14
care a fost mutilat în ediția Saraga,
care se vede că a fost reprodusă aici!)

†, o rasă care în înjosirea ei nu are asemănare, (așa-i textul în Curierul de Iași, care în ediția Saraga a fost mutilat!)

Fără a vărsa o picătură de sînge, fără muncă, fără inteligență, fără inimă, pune astăzi mîna pe un pămînt sfînt, a căruia apărare ne-a costat pe noi rîuri de sînge, veacuri de muncă, toată inteligența noastră trecută, toate mișcările cele mai sfinte ale inimei noastre.

Și e plină de străini,
Ca iarba de mărăcini;
Și e plină de dușmani
Ca rîul de bolovani.
Iar mila străinului
E ca umbra spinului:
Cînd vrei ca să te umbrești,
Mai tare te dogorești.

De aceea cînd știm pentru ce a căzut Voevodul moldovenesc, nu trebue să-l plîngem. «Ce mă plîngeți pe mine, că nu sînt de plîns. Mi s'a hotărît bucuria tuturor drepților, carî n'au făcut lucruri vrednice de lacrămi».

De plîns e țara, care prin moartea lui totuși n'a fost scutită de cea mai aspră trunchiare.

* * *

La Putna un călugăr bătrîn mi-a arătat locul înlăuntrul bisericii, în care stetea odată aninat portretul original al lui Ștefan-Vodă. După original el a fost mic de stat, dar cu umere largi, cu fața mare și lungăreață, cu fruntea lată și ochii mari plecați în jos. Smad și îngălbenit la față, părul capului lung și negru acoperea umerii și cădea pe spate. Căutătura era tristă și adîncă ca și cînd ar fi fost cuprins de o stranie gîndire.. Coroana lui avea deasupra, în mijloc, crucea toată de aur, împodobită cu cinci petre nestimate. Supt crucea coroanei urmau Duhul sfînt, apoi Dumnezeu tatăl, cu dreapta binecuvîntînd, cu stînga ținînd globul pămîntului, pe cercul de margine al coroanei un rînd de petre scumpe de jur împrejur. Îmbrăcat era Vodă într'un straiu mohorît cu guler de aur, iar pe gît îi atîrna un egolpion din pietre și mărgăritare. Cîmpul

portretului era albastru, în dreapta și în stînga chipului perdele roșii.

Am întrebat ce s'a făcut originalul?

Călugărul a răspuns, ce însuși auzise.

Într'una din zilele anului 1777, la miezul nopții, *Buga*, clopotul cel mare, a 'nceput să sune de sine, întîiu încet, apoi tot mai tare și mai tare.

Călugării treziți din somn se uitară în ograda mănăstirii. În fioroasa tăcere, în sunetul clopotului, ce creștea treptat, biserica se lumina de sine înăuntru de o lumină stranie și ne mai văzută. Călugării coborîră într'un șir treptele chiliilor, unul deschise ușa bisericii... în acea clipă clopotul tăcu, și în biserică era întunerec des. Candelele pe mormîntul lui Vodă se stînseră de sine, de și avusese untdelemn îndestul.

A doua zi portretul Voevodul Moldovei era atît de mohorît și de stîns, încît pentru păstrarea memoriei lui un călugăr, ce nu știa zugrăvi, a făcut copia, ce există astăzi.

Aprinde-se-vor candelele pe mormînt? Lumina-se-va vechiul portret? [1])

---

[1]) Interesul lui Eminescu pentru asemenea legende romantice asupra eroului nostru celui mai iubit de el, se vede și din reproducerea în *C. d. I.*, nr. 40, a unei alte povestiri de acestea (din *Telegrafulu Romanu*, Sibiiu, 1877, nr. 27, din $^{7}/_{19}$ Aprilie), unde se pomenește despre desgroparea oficială a moaștelor lui Ștefan-cel-Mare săvîrșită la Putna, în Decemvrie 1855. Povestirea, întitulată «Unu incidentu din viéti'a nou-numitului Metropolitu [al Bucovinei] Teoctistu Blajeviciu», arată întîmplarea minunată că un vechiu omofor de sus ar fi căzut peste capul Mitropolitului în clipa răsturnării lespezii de pe mormîntul sfîntului Voevod.

ARTICOLE ECONOMICE.

1. Industria naţională romînească [1]).

De mai multă vreme se manifestează în opinia publică a ţării dorinţa de a vedea întemeindu-se o industrie proprie şi naţională. Dar aceste tendinţe şi aspiraţii foarte deosebite n'aŭ fost privite de aproape, nici nu s'aŭ studiat condiţiile necesare, supt care o asemenea industrie s'ar putea naşte. Studiul ce-l publicăm mai la vale împlineşte această lacună. El este estras din cartea cafenie (a corespondenţii diplomatice) pe care contele Andrassy aŭ supus-o în Mai a. c. amîndoror delegaţiunilor Austro-Ungariei. Studiul figurează supt numire de *raport al d-lui cavaleriŭ de Bosizio*, viceconsul c.r. [cesaro-regesc]. Nu putem tăgădui că raportul conţine vederi destul de întemeiate şi dacă pe ici pe colo unele puncte sînt poate cam prea pesimistic tratate, de sigur că nu autorul, ci împrejurările, al căror martor este, l'aŭ îndreptăţit de a avea numai foarte modeste speranţe în viitorul mişcărilor economice din România. — Dar tocmai acest pesimism de vederi ne va face să revenim asupra acestui studiŭ, preţios din multe puncte de vedere, cînd ne vom încerca a arăta că unele din premisele studiului, de şi sînt esacte, totuşi nu îndreptăţesc la conclusiile făcute de autor.

Iată raportul :

De mai mulţi ani se poate observa în România pe terenul economiei o tendinţă de neatîrnare, care se esprimă prin dorinţa adese ori repetată de a avea o industrie naţională neatîrnată. Şi

[1]) *C. d. I.*, nr. 64, din 9 Iunie şi nr. 65, 1876, la «Revista internă».

într'adevăr numărul acelora nu e nimic, carĭ ar voi să formeze în România o industrie națională cu orĭ ce preț, fie chiar în detrimentul producțieĭ agricole; ar voi s'o formeze ca un panaceŭ în contra tuturor relelor, care amenință averea și bună starea națională. Pe icĭ pe colo se aduc motive politice, pentru a da lucruluĭ maĭ mare greutate, dar totușĭ momentele economice în ființă sînt de ajuns pentru a esplica acea nouă direcție și trebue să fie pentru anteluptoriĭ eĭ singurile momente determinante. Cel maĭ însemnat factor, ce avem a-l considera, este fără îndoială *decăderea comerțuluĭ cu grîŭ al Românieĭ*, care comerț este iarășĭ în strînsă legătură cu condițiile de concurență pe marile piețe europene, maĭ ales ale hotărîtoareĭ piețe englese.

Înzestrată de la natură cu un pămînt fertil și locuită de o populație maĭ cu seamă agricolă, România este un grînar firesc al Europeĭ și pe acest caracter se întemeiază întreaga organisație economică a țăriĭ, a căreĭ bună stare atîrnă în prima linie de productivitatea negoțuluĭ cu grîne. Esportul de grîne luase pînă înainte de cîțiva anĭ o desvoltare profitabilă și îndreptățea la cele maĭ frumoase așteptărĭ. Toate soiurile de grîne, produse fără mare muncă și cheltuială, se desfăceaŭ ușor în cele maĭ însemnate piețe străine, unde concurența împedecătoare a altor țărĭ agricole era numaĭ escepțional cunoscută. Față cu această favorabilă stare de lucrurĭ lipsea un impuls suficient la lucrărĭ și cheltueli, pe care le-ar fi cerut o esploatare maĭ rațională a pămîntuluĭ. Din contră, tendința generală era de a se folosi cît se poate maĭ mult brazda de pămînt numaĭ pentru cîștig momentan și fără privire la anii viitorĭ. De și icĭ și colo se născuse temerea cum că împrejurările negoțuluĭ cu grîne se pot schimba în defavorul țăriĭ, totușĭ din causa lipseĭ de capital și a incurieĭ, oameniĭ aŭ neglijat de a lucra pentru îmbunătățirea și sporirea valoriĭ interne a productelor agricole, spre a le da o facultate de concurență, care le-ar fi asigurat supt orĭ-ce împrejurărĭ piața străină. Maĭ pomenim că seceta care s'a ivit în România din 1870 începînd, *a căreĭ causă principală este stîrpirea continuă a pădurilor*, aŭ avut drept urmare *treĭ recolte parțial rele*, prin care s'aŭ perdut pentru țară capitaliĭ (*sic*) care ar fi fost întrebuințate spre rădicarea producerĭ agricole și maĭ cu samă a grînelor. Dar însemnatul minus de recolte a avut drept efect persistența în prețurĭ marĭ din partea agricultorilor, fără ca marfa să se fi întrebuințat. În pri-

vința aceasta constat din contra că încet-încet grînele romînești aŭ dat îndărăt în privirea calității și aŭ perdut din puterea absolută de concurență față cu productele altor țări. E evident că numaĭ această disproporție între calitate și preț a fost deja în stare de a împedeca mersul esportuluĭ grînelor romînești. Cu atît maĭ dificile aŭ devenit comerțurile respective supt înrîurirea uneĭ concurențe nouă și mult maĭ puternice, de cît acea pe care Romîniĭ aveaŭ a o învinge în trecut.

Abstragem de la transporturile de grîŭ din Odessa și Arhanghel, care, după construirea drumurilor de fer din Sudul Rusieĭ, aŭ jucat un rol din ce în ce maĭ mare pe piețele din Anglia și Franța, pînă atuncia cele maĭ însemnate cumpărătoare ale productelor romînești în Occident; dar esportul de grîne din America în Anglia, neînsemnat înnainte de cîțĭ-va anĭ, a luat acuma dimensiunĭ așa de marĭ, în cît prețurile de grîne pe piața englesă — prin urmare și pe celelalte piețe europene — aŭ căzut mult, și grînele romînești se maĭ susțin numaĭ cu greutate pe acele piețe. Pericolul, care din America amenință negoțul cu grîŭ romînesc și se vede că și pe cel rusesc, credem că va deveni și maĭ mare, cînd îĭ va succede Americiĭ — precum se și pare — de-a diminua cheltuelele de transport ale grînelor sale. Cel maĭ mult grîŭ american vine din Chicago și prețul unuĭ [h]ectolitru din Chicago la Liverpool saŭ Londra e păn' acuma egal cu prețul a treĭ [h]ectolitri pe locul încărcăriĭ. Dar în cel maĭ scurt timp se vede că va intra o schimbare însemnată în această privință, căcĭ s'aŭ găsit mijloace de a trimite grînele în șeicĭ pe rîul Missisipi în jos pîn' la New-Orleans și a-l încărca acolo pentru Europa.

Cheltuelele de transport ar fi atuncĭ cu jumătate maĭ micĭ, și fiind că afară de aceasta tot grîul din văile rîurilor Missisipi și Missouri va lua în viitor acelaș drum, prețul grîuluĭ în Anglia va scădea și maĭ mult. Pînă și depărtata Californie a fost în stare — orĭ cît de greŭ s'ar fi părut — să trimeată cu folos mase însemnate de grîne propriĭ pe piața englesă și încă grîne de o calitate escelentă și cu perspectivă, cum că quantul se va adăoga din an în an, în măsura în care cîmpiile roditoare ale Americeĭ apusene vor pute fi atrase în mreaja comunicațiunilor cu marea, mreajă care se întinde mereŭ. Afară de aceea, în vremea din urmă Chili, America de Sud și India răsăriteană aŭ început a esporta grîne la Londra și concurența acestor grîne nu-ĭ maĭ puțin de

temut pe piața englesă de cît aceea a Americiĭ de Nord, în cas dacă cheltuelele de transport s'ar putea diminua întru atîta, încît esportul lor în Anglia să renteze. Dar dacă grînele americane și indice vor pute fi aduse cu folos în Anglia, atuncia nu va fi greŭ de a aproviziona Germania și Franța cu ele. Considerațiunĭ de această natură sînt de sigur proprii de a trezi îngrijirĭ în cercurile de-aicea, căcĭ conclusia, ce se poate trage din acestea, nu e de fel în favoarea Romănieĭ, pentru a căreia grîne piața englesă și maĭ tîrziŭ și cea francesă amenință a se închide.

Dacă bună starea Romănieĭ atîrna pîn'acuma de capriţiile temperaturiĭ și de reușita recolteĭ, concurența puternică, care s'a ridicat pe pieţele străine, nu ne maĭ îndreptățește de-a admite că în casul uneĭ bune recolte se va reîntoarce raportul bun al anilor trecuţĭ, de vreme ce desfacerea grîului romînesc pare a fi devenit deocamdată problematică, și o îndreptare în această privință nu putem aștepta în starea de astăzĭ a activităţiĭ agricole de aicea, ci din contra avem a ne teme de-o stăruitoare decădere a negoțuluĭ romînesc de cereale.

Datele următoare poate că vor arăta ce însemnătate are pentru Romănia piața englesă și cea francesă. Exportul total al Romănieĭ ajunge suma de circa 150 milioane francĭ (valoarea medie a mărfurilor esportate în aniĭ 1865—1872 e de 149·985·451 $^3/_4$ fr.). Esportul de grîne (circa 110 mil. francĭ) participă cu 73% din totalul esportuluĭ, dintre care 31.9 la sută saŭ 35 milioane cad asupra Turcieĭ, 27·2 la sută saŭ 30 milioane cad asupra Angliei, 22·8 procente saŭ 25 milioane francĭ asupra Francieĭ, 7·2 procente saŭ 8 milioane asupra Austro-Ungarieĭ, în fine 10·9 procente saŭ 12 milioane fr. asupra altor state. Esportul de grîne al Romănieĭ în Anglia și Francia constitue așa dar 50 procente saŭ jumătate din totalul esportuluĭ săŭ și representează valoarea de 55 milioane francĭ. Această sumă are o însemnătate cu atît maĭ mare, cu cît Romănia — ne maĭ putînd concura cu grînele sale pe piața englesă și francesă — în împrejurărĭ normale nu s'ar maĭ putea despăgubi pentru o asemene perdere cu desfacere pe alte debușeurĭ. Căcĭ unde ar și găsi compensare?

Căcĭ întîiŭ trebuințele Turcieĭ — unde se esportează totodată și grînele ruseștĭ maĭ bune și maĭ valorabile — sînt pe deplin acoperite cu sus însemnata cantitate de grîne în valoare de 35 mil. fr. Al doilea Prusia de Nord, provinciile renane, Belgia, Svi-

ţera şi Italia formează pieţele naturale ale Ungarieĭ şi se pot îndestula mult maĭ uşor din această ţară cu trebuitoarea cantitate de grîŭ. În fine grîul romînesc n'ar putea să găsască nicĭ în Austria, nicĭ în Ungaria o astfel de trecere, în cît să afle acolo un echivalent pentru închisele pieţe francese şi englese; căcĭ chiar după abolirea taxelor vamale, diferenţa de preţ între grînele ungureştĭ şi romîneştĭ nu va fi nicĭ odată atît de însemnată, încît productul unguresc să fie silit cîndva a ceda celuĭ romînesc, care prin calitatea sa e cu mult maĭ pe jos de cît cel dintîiŭ. Vedem într'adevăr din relaţiile statistice ale Romănieĭ, că în anul 1867 s'aŭ esportat grîne în Austro-Ungaria pentru valoarea de 47.742.815 francĭ. Dar această cantitate estraordinară se esplică pentru vremea aceea întîiŭ din împrejurarea că recolta de atuncĭ a Austro-Ungarieĭ a fost foarte mediocră, ş'apoĭ că maĭ mult de jumătatea grînelor esportate aŭ făcut numaĭ trecerea lor prin Austria şi aŭ fost destinate pentru alte ţărĭ. Cifra citată e cu atît maĭ puţin potrivită pentru dejudecarea puteriĭ comerciale a grînelor romîneştĭ în Austro-Ungaria, cu cît sîntem în posiţia de a constata chiar din acele cifre statistice că în a. 1867 s'aŭ exportat în monarhia austro-ungară grîne numaĭ pentru valoarea de 4.070.444 fr., iar în anul 1868 pentru 3.685.515 fr., pe cînd cantitatea importuluĭ în media de 8 anĭ e de 8 milioane saŭ de 7·2 procente a întreguluĭ esport de cereale al Romănieĭ. Dacă, conform celor spuse maĭ sus, grînele romîneştĭ — eventual respinse de pe piaţa francesă şi englesă — nu vor fi în stare cu calitatea şi preţurile lor de astăzĭ să-şĭ cucerească alte regiunĭ nouă de desfacere, atuncĭ perderea celor două pieţe ar însemna o pierdere absolută, care ar fi cu atît maĭ simţită, cu cît Romănia este avisată încă de a acoperi prin productele soluluĭ săŭ şi maĭ ales prin cerealele sale trebuinţele articolelor industriale, pe care şi le procură în mod maĭ esclusiv din alte ţerĭ.

Luînd pe de altă parte tabelele statistice ale Angliei, a căror esactitate e de sigur asupra orĭ-căreĭ îndoelĭ, vedem din ele o confirmare a împrejurăriĭ că grîul romînesc nu maĭ este atît de căutat pe piaţa englesă, precum era maĭ înnainte vreme. Luînd numaĭ cele maĭ însemnate sorte de cereale, pe care Romănia le esportează, şi anume grîŭ, popuşoiŭ şi orz, vedem îndată din acele tabele că Romănia a participat la esportul total al acelor sorte în Anglia în 1860 cu 16%, în 1861 cu 5.2%, în 1863,

1868 și 1870 cu cîte 4%, în 1871 cu 3%, în 1872 și 1873 cu 2·5% și în 1874 numaĭ cu 1·4%. *In anul acela însă cifra și maĭ importantă și absolută a grînelor romînești de cele 3 sorte, esportate în Anglia, scade de la 5 milioane la 1 milion centenarĭ englesĭ, pe cînd importul total al Angliеĭ în grîŭ, popușoĭ și orz se urcase de la 30 la 70 milioane centenarĭ.* Cu această scădere a esportuluĭ de grîne în Anglia, merge mînă'n mînă scăderea întregului esport de cereale. Ast-fel anul 1875, în care grînele rămase *nevîndute* ale Romînieĭ se evaluează la 80 milioane fr., ni dă o tristă dovadă pentru aceasta.

Dacă resumăm premisele, vedem că în starea actuală a produceriĭ de aicea, prețurile daŭ înapoĭ pe zi ce merge pe piața universală; iar în urma desvoltăriĭ repezĭ a esportuluĭ american de grîne, acele prețurĭ aŭ tendința de a scădea tot maĭ mult. Această împrejurare amenință serios negoțul cu cereale al Romînilor, prin urmare și bunăstarea materială a populațieĭ. De acolo vine năzuința despre care am vorbit în întroducerea acestuĭ raport, de a desvolta în țară o industrie, care ar fi chemată de a crea izvoare nouă, năzuință care din acest punct de vedere nu este lipsită de îndreptățire. — Un răspuns precis la întrebarea dacă tendințele sus pomenite aŭ perspectivă de succes și cîtă perspectivă vor fi avînd, ar avea mare interes. Dar considerînd neînsemnătatea materialuluĭ disponibil, e îndoelnic, dacă chiar aceia, carĭ se eșofează maĭ mult pentru această treabă, aŭ fost până acuma vreodată în poziția de a-și da samă cu precisie suficientă de factoriĭ respectivĭ ce trebuesc considerațĭ. De aceea trebue să abstragem deocamdată de la o analisă minuțioasă a acestor stărĭ de lucruri, dar șirurile următoare le vom consacra totuși cercetăriĭ unor puncte de vedere, de o natură maĭ generală.

Bogăția Romănieĭ în comorĭ naturale și virtualitatea de desvoltare a multor din ramurile produceriĭ sale brute, ar îndreptăți ca atarĭ la conclusia că cea dintîĭ basă pentru o industrie națională (adică materiĭ brute și ajutătoare) este. Al doilea considerent esențial pentru desvoltarea uneĭ activități industriale maĭ marĭ consistă în ușurința, cu care s'ar putea angaja puterile motoriĭ mecanice trebuitoare în toate împrejurările, ba încă la puncte de acelea, care s'ar califica maĭ cu seamă pentru așezărĭ de fabricĭ. De și Romănia e petrecută de rîurĭ numeroase, totuși se pare că puterĭ de apă constante și apte pentru fabricĭ s'ar putea

cîștiga numaĭ în măsură foarte mică, căcĭ acele ape aŭ în cea maĭ mare parte caracterul puhoaielor de munte, care primăvara și toamna inundează, pe cînd iarna clima Romănieĭ face ca să nu poată fi nicĭ măcar vorba despre întrebuințarea acelor puterĭ. Pe de altă parte nicĭ nu esistă un material eftin pentru foc, spre a ține în lucru mașinele cu abur. Cu toată esploatarea irositoare a pădurilor, obicĭnuită aicĭ, totuși lemnele de foc sînt atît de scumpe la șes, încît lipsa de lemne constitue o calamitate grea pentru populația săracă în vremea ernii. Cu toate acestea procurarea cărbunilor de pămînt e și maĭ grea și maĭ costisitoare. O dovadă pentru aceasta, e între altele faptul că drumurile de fer ale Romănieĭ se servesc aproape esclusiv cu lemne de foc.

Maĭ departe e clar că într'o țară, în care cu puține escepțiĭ clasa avută, abstrăgînd de la esploatarea agricolă, consumă numaĭ, și unde preste tot lipsește încă un simț îndeajuns de economie, grămădirea capitaliilor, care ar putea fi puse la dispoziția întreprinderilor industriale, nu se poate aștepta. Afară de aceea nu trebue să uităm că în aniĭ din urmă cerințele budgetelor administrațieĭ statuluĭ s'aŭ urcat însemnat din motive cu totul justificate, și în urmarea acestora puterile contribuabile ale țăriĭ aŭ suferit o tensiune, poate peste marginele propriĭ ale energieĭ lor, ceea ce ar resulta și din împrejurarea că cele din urmă vămĭ financiare ale guvernuluĭ romînesc, aduse înaintea camerelor, arătaŭ restanțe de peste 10 milioane francĭ. *Preste tot se pot observa multe semne de sărăcire,* la care vor fi contribuit maĭ cu seamă raporturile desavantagioase ale esportuluĭ și repețitele recolte rele. În astfel de împrejurărĭ și considerînd încă mărimea dobînziĭ, obicĭnuite în țară, așa încît chiar valorĭ publice, asigurate cu hipotecă, cum sînt obligațiile rivale și domeniale, aduc detentorilor maĭ fără nicĭ o grijă și osteneală dobîndă de 8 și 10 la sută, trebue să afirmăm că întreprinderĭ industriale aicĭ în țară ar trebui să promită o mare și sigură reutabilitate spre a esercita oarecare atragere asupra capitalelor rare. C'un cuvînt *întreprinderĭ industriale maĭ marĭ ar trebui să lucreze cu capital scump.* Apoĭ maĭ vine întrebarea ponderoasă, de unde s'ar procura întreprinderilor industriale trebuincioasele puterĭ lucrătoare? Romănia nu e binecuvîntată cu o populație deasă; cincĭ milioane de oamenĭ pe o întindere de 120.973 chilometri pătrați, nu ajung nicĭ măcar pentru cele maĭ neapărate muncĭ agricole. Pretutindenĭ se observă

păgubitoare lipsă de brațe și tocmaĭ lipsa aceasta este rĕul fundamental de care suferă agricultura în România.

Proprietariĭ și posesoriĭ aŭ cea maĭ mare greutate de a găsi numĕrul trebuincios de muncitoriĭ agricoliĭ și e vrednic de însemnat că pentru munca la țară chiar, se angajează străiniĭ. Apoĭ țăranul prea ține cu trup și cu suflet la ogorul sĕŭ și chiar cu perspectiva unuĭ cîștig maĭ mare nu l'ar părăsi, spre a se îndeletnici esclusiv cu o activitate industrială. *Apoĭ Romînul de starea de jos*, cu toată inteligența naturală și abilitatea sa, *e maĭ puțin apt pentru o muncă industrială perseverentă, pentru că-ĭ lipsește stăruința, iubirea de muncă și spiritul de întreprindere și pentru că nu-ĭ sufere constituția sa,* condiționată prin împrejurărĭ climatice. O dovadă maĭ departe că Romînul n'are simț și gust pentru altă ocupație decît pentru cea agricolă, este și aceasta, că meșteșugurile de tot soiul, breslele orășenești, ba chiar serviciul cel maĭ de rînd în case, sînt ocupate maĭ mult de străiniĭ, care imigrează în mare numĕr din țările învecinate, dar maĭ cu seamă din Ungaria, în deosebĭ din Transilvania. Spre a dejudeca această imigrație ce crește, va ajunge indicarea că în present se află în România și găsesc ocupațiĭ în cele maĭ deosebite ramurĭ nu maĭ puțin de 40.000 de supușĭ unguriĭ. Iar numĕrul supușilor din celelalte părțĭ ale monarhieĭ, care se află aicĭ, nu se poate spune esact, pentra că arătarea evidentă a acestor imigranțĭ, mult maĭ lățițĭ decît ceĭ unguriĭ chiar, e foarte îngreuiată prin multe cause variĭ. Lipsind școliĭ speciale și ocasie printr'o practică desvoltare technică în țară, se înțelege de sine că eventualele stabilimente industriale din România n'ar putea să apeleze pentru trebuința lor decît la ingineriĭ, mașiniștĭ și contramașiniștĭ străiniĭ. Din cele zise se vede însă că și lucrătorul ordinar trebue adus din străinătate și trebue plătit bine. Resultă deci că o industrie romînă ce s'ar naște din nou, *ar avea de luptat cu scumpe mijloace de gestiune, cu bani scumpĭ și cu simbriĭ marĭ,* din care causă *crearea unei industriĭ de fabriciĭ aicĭ în țară ne pare în succesele eĭ foarte problematică.* Și într'adevĕr încercările făcute pîn'acuma în această direcție aŭ căzut pe deplin, așa în cît toate fabricele, stabilite pănă acuma în România — afară de una — aŭ trebuit să înceteze de a lucra. Se poate admite, ca regulă generală, că afară de o industrie casnică, ale căruĭ producte nu sînt lipite de interes, nu vor putea prinde rădăcină și nu vor avea un viitor oare-

care în România de cît industrii de acelea, care nu se prea depărtează de gestiunea meseriilor și care se reazimă pe producția agricolă. Această părere se vede că și predomineză în cercurile care stabilesc măsura lucrurilor, așa că la tractările pentru încheerea de convenții comerciale și vamale cu străinătatea s'a arătat înnainte de toate tendința de a apăra prin taxe mai urcate industriile de această categorie.

Cele mai însemnate între industriile în cestiune au fost pînă acuma fără contestare producerea de făină, spirt și bere. Astfel, după M. G. Obedenariu[1]), în anul 1860 — de cînd nu s'au mai făcut constatări — esistau 6771 morĭ (drept că micĭ și foarte micĭ), 1786 velnițe (povarne) și 72 berării. Cele din urmă două ramurĭ de industrie au favorul unuĭ consum, care se mărește într'una în țară cĥiar. Mai puțin însemnată e industria tăbăcărieĭ (dubălărieĭ), lumînărilor și săpunuluĭ. În vremea din urmă Romînii au avut mai cu samă în vedere două ramurĭ de industrie pînă acum necultivate încă, și anume fabricația de zahăr și de hîrtie, care, cum se crede, vor avea o mai mare putere de desvoltare. Ce s'atinge de industria zahăruluĭ, speranțele atîrnate de ea se întemeiază mai cu samă pe esperiența că nu numaĭ sfeclelor întrebuințate ca nutreț, ci și sorteĭ celeĭ mai bune'ĭ priește foarte bine cele mai multe districte ale Romînieĭ. Toate încercările făcute cu acest scop au dat un resultat satisfăcător, căcĭ în sfeclele de calităț mai bune sămănate aicĭ s'au găsit 12 pînă la 18 procente zahăr. Un început practit spre introducerea acesteĭ industriĭ s'a făcut cu constituirea uneĭ societăț anume: «Société anonyme sucrière de Chitilla,» care se află în locul numit și care avînd succes, are de scop de a stabili și în alte puncte rafinerĭ de zahăr.

În privința industrieĭ de hîrtie însă, nu putem însemna nicĭ cel dintîĭ pas spre introducerea aceluĭ ram de industrie, de și se luase în vedere numaĭ fabricarea de hîrtie ordinară. Dar orĭ-care ar fi prospectivele cu care vor debuta industriile numite sau altele ce se vor mai proecta în viitor, ele vor găsi nu numaĭ grele împrejurărĭ de concurență și gestiune, ci vor trebui să treacă printr'o fasă mai scurtă sau mai lungă de esperimente costisitoare, pînă ce vor putea să ocupe o posiție economică de-

[1]) *La Roumanie économique*, Paris, 1876, p. 193.

finitivă. Totuși sîntem îndreptățiți de a ne îndoi, dacă România va găsi în industrie compensația care o caută față cu desavangiele, cu care o amenință negoțul său de esport. Din contra ni se impune întrebarea, dacă puterile și capitaliile, pe care le-ar cere industria, n'ar putea să fructifice mai bine puindu-se în serviciul producerii agricole, ce sufere de lipsa lor, pentru a căpăta grîne romînești de o calitate superioară și mai capabile de concurență, — să se întrebuințeze la ridicarea culturii vitelor, căci aceasta e capabilă de o desvălire mult mai mare, de cum o are pîn' acum.

Nu putem ignora faptul că producerea pîinii întrece deja consumația, ceea ce vedem din arătările pieților europene de grîne. Această disproporție formează în momentul de față o calamitate comună tuturor țărilor, care esportează grîne, între care acelea sînt mai rău lovite, a căror resursă principală este esportul de cereale. Între ele se află și Romînia. Dacă este'n natura mersului lucrurilor ca o asemenea disproporție să se niveleze cu vremea, trebue totuși să ne temem că în urma acesteĭ schimbări pierderea uneĭ regiuni de producție sau a alteia se va arăta periĭ sistentă. Este rațional ca țările pe care le amenință un asemenea pericol, să se pregătească de a face o schimbare corespunzătoare în economia lor proprie și să cugete la vreme ca să găsească o compensație pentru oare-care lacune în veniturile lor, lacune care eventual pot fi inevitabile. Această trebuință, de sigur simțită, dar încă nu clar esprimată, este mai cu samă temeiul aceleĭ tendințe a Romănieĭ de a crea o industrie națională. Din cele zise se poate însă conchide că aceste resurse abia ar ajunge de a da compensația căutată și că prin urmare trebue a reflecta la alte mijloace, între care s'ar arăta ca mai productiv *o întindere mai mare* și o îmbunătățire a culturii vitelor.

2. Buna gospodărie bătrînească [1])

Bătrînii noștriĭ erau practicĭ și pricepeau administrație, finanțe și economie politică așa precum un gospodar bun pricepe administrarea moșieĭ sale. Iar franțujiĭ noștri, carĭ de la 1848 încoace au luat avînt, sînt peste tot tîrziĭ la

[1]) *C. d. I.*, nr. 74, din 4 Iulie, 1876, la «Revista economică».

minte, cu toată învățătura teoretică și finețea advocățească, pe care și-a[ŭ] cîștigat-o frizîndu-se doĭ, treĭ anĭ prin Paris. Ca dovadă despre modul cum trebue să fi administrat bătrîniĭ, publicăm maĭ la vale o dare de samă statistică asupra mișcăriĭ populațieĭ și a stăriĭ producerii agricole în aniĭ 1837, 38 și 39 în Țara-Românească. Înmulțirea regulată a claselor muncitoare, buna stare a caseĭ statuluĭ și a celor comunale, statul culturiĭ vitelor și pămîntuluĭ sînt atîtea dovezĭ că pentru a conduce economia generală a unuĭ popor maĭ trebuește încă ceva, deosebit de cărțĭ franțuzești și dicționare enciclopedice, adică judecată sănătoasă, cunoașterea drepteĭ proporțiĭ între mijloacele întrebuințate și scopul urmărit. Orĭ-care ar fi scopurile urmărite de clasa cultă a unuĭ popor, ele sînt rĕle și de nimic, dacă nu echivalează sacrificiile aduse pentru realisarea lor, și constatăm că mulțimea semidocților și cîrciocarilor, pe cari i-a[ŭ] produs sacrificiile stoarse populațiilor rurale, nenumărata plebe a scribilor netrebnicĭ nu compensează de fel sărăcirea și mortalitatea poporuluĭ nostru. Dar la ce să maĭ vorbim noĭ, cînd cifrele vorbesc clar, cînd ele ne arată deosebirea între noĭ, cum sîntem (maĭ fără deosebire) și cum eraŭ eĭ [1]).

3. «Descreşterea populaţieĭ». [2])

Supt titlul de «Cercetărĭ demografice asupra populațieĭ Romînieĭ și în special a districtuluĭ și orașuluĭ Iași» [3]), d-nul Dr. med. V. I. Agapi, servindu-se de datele, altfel pline de neajunsurĭ ale statisticeĭ noastre, ne face o înspăimîntătoare dare de samă despre starea sanitară a poporuluĭ romînesc. D-sa supune acele date uneĭ criticĭ îndestul de

[1]) Urmează apoĭ espunerea datelor statistice și prescurtarea unuĭ tablou statistic pe județe, după «Curierul romînesc» pe anul 1840.

[2]) *C. d. I.* nr. 90, din 17 August 1876, apoĭ nrele 91, 92, și 93.

[3]) Bucureștĭ, 1876, 1 br. 8°.

precaute, încît pretutindene conclusiile, în loc de a fi esagerate, sînt poate încă supt icoana realităţii. [1])

Ajuns la capăt, autorul justifică neajunsurile de care a trebuit să sufere opul său și care sînt imanente isvoarelor statistice, de care s'a servit. Cu toate acestea lucrarea sa este însemnată din toate punctele de vedere și ar fi de recomandat ca un fel de «memento mori» tuturor acelora, carĭ cred că prin teoriĭ frumoase, cuvinte sunătoare și legĭ traduse din franţuzește se poate îndrepta starea uneĭ ţărĭ. De aceea credem a ne împlini o datorie, constatînd că administraţia regulamentuluĭ organic a fost părinţască alăturĭ cu administraţia inaugurată prin curentul de ideĭ de la 1848. Non datur saltus in natura.

Cine-șĭ închipuește a putea progresa prin salturĭ, nu face alta de cît a da înapoĭ. Loviturile date bisericiĭ aŭ desfiinţat poliţia morală, pe care o esercita aceasta în alte vremĭ; trebuinţile esagerate ale franţuzitеĭ plebe de sus aŭ drept corelat munca înzecită a poporuluĭ rural, fără ca măcar să se fi îndoit puterile sale fisice și intelectuale; dările marĭ așezate pentru plata unor drumurĭ de fer, pe care n'avem ce căra și pentru susţinerea unuĭ ignorant proletariat al condeiuluĭ, angajază munca ţăranuluĭ pe anĭ întregĭ. Astfel organisaţia socială a Romînieĭ are două părţĭ caracteristice, una representată prin o droae de fraze goale în zecile de foĭ și foiţe ale ţăriĭ, alta în sărăcirea și moralitatea reală a populaţieĭ. Generaţia viitoare, care după umbrele ce le aruncă va fi și maĭ sacă și maĭ înfumurată decît cea de astăzĭ, ne arată de pe acuma causa Romănieĭ ca o causă pierdută. Cînd vom ajunge la realisarea corectă a formulelor metafisice din J. J. Rosseau, atuncea ne vom trezi că nu maĭ esistă popor romînesc și acele formule nu vor fi credem suficiente pentru a hrăni ilusia greco-bulgarilor din Bucureștĭ că trăesc într'un mic

[1]) Se reproduc aicĭ părţile esenţiale ale broșuriĭ, apoĭ se face încheierea de maĭ sus de către redactorul *C. d. I.*

Paris. Fiecare cap, «qui a fait ses études en France» dormind pe biliardurile din cafenele, ne costă sute de țărani morți prin supra-esploatarea puterilor lor fisice, prin absoluta lipsă de bucurie și de dulceață a traiului. Ca medic autorul nu vorbește decît de causele fisiologice ale acestei peiri continue a poporului romînesc. Dar aceste cause nu sînt totdeauna decît efectele altor cause și mai generale, efectele presiunii sociale asupra claselor de jos, a lipsei de cruțare, a barbariei cu care plebs scribax tratează la noi poporul. Ea a subminat ori-ce autoritate dumnezeească și omenească, a sleit în două zeci de ani toate isvoarele de puteri ale țării, a deschis porțile tuturor vagabonzilor din cîteși patru unghiurile lumii, pentru ca să aibă în aceștia avizi aliați pentru esploatarea țăranului.

Apoi prin sute de mii de coli de hîrtie tipărite au corupt definitiv bunul simț atît de caracteristic al Romînului, făcînd din oameni cuminți și așezați, oameni cari nu mai pot înțelege nimic din cîte-i încunjură, nici legi, nici limbă, nici obiceiuri. Espresia cristalisată a acelor epidemii spirituale și fisice sînt temnița și spitalul, În caracterele degenerate ale celei dintîi vezi lipsa de religie, lipsa de conștiință de drept, născute prin subminarea bisericii; în organismele decrepite, ce ni se presintă 'n spital, ni se arată jărtfele presiunii economice.

4. Vechiul și noul regim administrativ în România [1])

Budgetul pe anul curent se desbate cu greu din legăturile, ce le are cu legile organice ale serviciilor publice.

Pare a se fi răspîndit în genere ideea că sînt prea mulți amploiați în toate ramurile și că se pot face ștergeri cu ghiotura, fără a se atinge mecanismul administației mate-

[1]) *C. d. I.*, nr. 1, din 5 Ianuarie, 1877, la «Revista internă», supt titlul *Rostul administrației la noi*.

riale și juridice a țării.[1] Noi din parte-ne avem opinia că la prima vedere și pe dibuite e greu, de nu imposibil de a deosebi sinecurile de posturile acelea, care îndeplinesc un serviciu real. Ilusia că cutare posturi ar fi de prisos, se naște din împrejurarea că oamenii însărcinați cu ele nu pricep nimic din ceea ce au să facă.

Oare dacă subprefecții ar *ști* a administra, ar fi de prisos? Căci administrația cere cunoștințe speciale de economie națională, finanțe și statistică, pe lîngă cunoștința legilor țării. Dar un subprefect care nu știe importanța unei date statistice, nu știe să distingă o dare comunală ruinătoare de una productivă, nici o șosea de utilitate secundară de una de absolută trebuință; un subprefect care istovește în lucruri de prisos puterile vii ale poporului, e de-a dreptul stricăcios. Supt regimul vechiu subprefecții drept că nu erau lucru mare, dar pentru plata minimă ce-o căpătau, ei îndeplineau o funcție administrativă bine hotărîtă. În epoca de atîrnare economică, în care ușor se putea ca țăranul supra-ocupat cu munca boerescului să lase să 'nțelenească ogorul propriu: subprefecții îngrijeau deci ca fie-care țăran să-și aibă ogorul său propriu pe deplin cultivat. Deși starea de lucruri nu era nimic mai puțin decît invidiabilă, deși țara era guvernată de-o clasă de priveligiați, cari în mare parte nu meritaseră prin nimic privilegiile lor, totuși oamenii domniei, răi-buni cum erau, cercau a aduce în armonie interesele esclusive ale claseĭ dominante cu cele ale claseĭ muncitorilor. Acest simțimînt al statului, al armonieĭ intereselor s'a pierdut cu desăvîrșire astăzi, cînd statul e astfel constituit, încît poate fi condus în mod unilateral de representanții uneĭ singure clase sociale, esclusive prin natura eĭ. Ne abținem de la o desvoltare mai pe larg, care supt pana noastră ar deveni un studiu întreg asupra însemnătății administrației în țări, în care bunul traiu al claselor muncitoare și emanciparea lor de supt presiunea capitaluluĭ bănesc și fonciar e ținta de căpetenie a statului.

5. Instrăinarea industriei romîneşti. [1]

Se ştie că meseriile în Moldova aŭ trecut din mînile Romînilor în ale străinilor şi aceasta din multe cause, dintre care vom arăta şi noĭ vr'o cîteva. Una este modificarea repede a portuluĭ şi lepădarea în pripă a tuturor costumelor vechĭ, încît clasa veche de croitorĭ n'a putut să urmeze această repede schimbare. Drept dovadă aducem tablele vechĭ ale croitorilor jidovĭ, pe care stă scris : croitor de strae «nemţeştĭ», un semn că Moldovenĭĭ lucraŭ numaĭ strae moldoveneştĭ, pe cînd clasele superioare se lepădaseră deja de portul bătrînesc, iar pentru a le îmbrăca, trebuiaŭ croitorĭ străinĭ, familiarisaţĭ cu croială nouă. — O a doua causă e concurenţa fabricantuluĭ gata, adus din străinătate. Iaşul însuşĭ geme de strae şi încălţăminte gata, aduse din Viena ; fabricate răle, însă ieftene, care se vînd uşor într'o societate ca a noastră, lipsită de simţul economieĭ. O a treia causă e lipsa de precauţiune, care-a domnit la introducerea tuturor reformelor sociale. La desrobirea sclavilor, o măsură în sine negativă, nimenĭ n'a maĭ gîndit la soarta acestor oamenĭ carĭ, puşĭ în libertate, aŭ rămas cu totul în grija sorţiĭ, fără ca societatea să creadă că maĭ are nevoe de a gîndi cîtuşĭ de puţin la eĭ. Cu ocasia desrobiriĭ aŭ perit o mulţime de industriĭ indigene, căcĭ ceĭ ce le profesaŭ n'aŭ maĭ fost priveghiaţĭ, nimenĭ n'a căutat a-ĭ statornici şi a-ĭ deprinde cu o libertate bineînţeleasă. Meseriaşiĭ aceştia aŭ devenit proletarĭ şi s'aŭ stîns cu totul. A patra causă a fost desfiinţarea breslelor corporative şi a privilegiilor lor. In fine causa principală a căderiĭ meseriaşilor romînĭ a fost introducerea pripită a egalităţiĭ sociale în România, care nu trebue confundată cu egalitatea înnaintea legiĭ. Egalitatea n'a însemnat la noĭ prefacerea claselor de sus în clase muncitoare — cu o muncă superioară se'nţelege,— ci «boierirea» claselor de jos, infectarea acestora cu ruşi-

[1] *C. d. I.*, nr. 72, din 6 Iulie, 1877, la «Noutăţĭ», supt titlul *Meseriile.*

nea de muncă și bolirea de deprinderea claselor vechĭ de-a cîștiga mult prin muncă puțină. Progeniturii meseriașilor romînĭ, care învățase două buchĭ, i-a fost rușine de-a se maĭ ocupa cu meseriile părinților, ci s'a prefăcut toată în persoane ce fac politică înnaltă, pun toate țările Europeĭ la cale și aspiră de-a deveni miniștri, o glorie de ajuns la noĭ, unde maĭ nu e om îndestul de mărgenit, pentru a nu *putea* deveni deputat, saŭ ministru, saŭ orĭ-și-ce.

Dar alăturĭ cu boierirea tuturor se întinde din ce în ce maĭ mult sărăcirea tuturor, care devine cu atît maĭ simțitoare, cu cît esportul productelor agricole scade prin concurența producției americane și rusești.

În anul 1835 nu era încă pe ulița mare un singur negustor evreŭ, astăzĭ maĭ că nu găsești negustor creștin pe această uliță, și tot așa pe celelalte. Afară de aceea Evreiĭ formează eĭ în de eĭ un fel de societate tacită de consum, eĭ îșĭ vînd în de eĭ toate lucrurile maĭ ieften — poate în urma uneĭ înțelegerĭ, stabilite prin zecile de școlĭ evreești,— în cît un Romîn, ce are întocmaĭ aceleași trebuințe ca și un Evreŭ, cheltuește totușĭ cel puțin c'o a treia parte maĭ mult decît un Evreŭ. Asigurațĭ odată contra concurențiĭ Creștinilor, Evreiĭ aŭ două liste de prețurĭ, una pentru Evreĭ, alta pentru Creștinĭ. Poporul boeresc al Quiriților plătește 33 la sută pentru onoarea de-a putea deveni deputat și pentru caprițul de-a nu fi devenit meseriaș saŭ negustor.

Am espus răpede această stare de lucrurĭ și adăogim numaĭ că în vremea din urmă s'a ivit o reacțiune, deocamdată încă nu destul de puternică, dar de care trebue să ținem samă. Un început de îndreptare este școala de meseriĭ din Iașĭ, care ne va da poate cu vremea meseriașĭ romînĭ. Drept semn că silințele școaleĭ sînt apreciate, citĕm binevoitoarea încercare, ce-a făcut-o d-nul Scarlat Pastia, de a trimite pe doĭ dintre absolvențiĭ aceleĭ școale la Paris, pentru a se perfecționa unul în croitorie, altul în ciubotărie. Acești doĭ se vor întoarce în curînd în patrie, vor deschide atelierele lor și vor fi tot-de-odată și maiștri la școală.

Acuma d. Pastia a înștiințat «reuniunea femeilor romîne» că e dispus a trimite și pe-o absolventă a școaleĭ profesionale de fete, pentru a se perfecționa în croitorie. Fapta se laudă de sine și merită de a fi imitată.

6. Notițe economice.

Despre esploatarea minelor de metal. In *C. d. I.*, nr. 71 din 25 Iunie, 1876, Eminescu, după obiceiul sĕŭ de a republica articole maĭ vechĭ, dar importante, publică la rubrica «Revista economică» lucrarea din 1839 a luĭ *M. de Hodocin*[1]), *despre folosurile ce le aduce uneĭ țărĭ lucrarea minelor (băilor) de metal*, însoțind-o cu următoarele aprecierĭ:

«Lucrarea, din care maĭ jos publicăm o parte, este veche în privirea timpuluĭ, scrisă fiind în 1839, în urma însărcinărĭĭ ce i se dedese d-luĭ Mihailce de Hodocin de a face cercetărĭ geognostice în munțiĭ Moldoveĭ. Totușĭ, nu știm ca pîn' acum să se fi utilisat sfaturile pe care le dă autorul, saŭ să se fi folosit cine-va de descoperirile sale. Din acest punct de vedere lucrarea are valoarea actualităților, căcĭ atît foloasele în perspectivă, pe care le-ar presenta lucrarea minelor, cît și locurile în care autorul a descoperit straturĭ de metal nu sînt azĭ maĭ mult cunoscute de cît la 1839. Afară de aceea scrierea maĭ e vrednică de însemnat prin împrejurarea că e de sigur una din cele dintîĭ scrierĭ romînești cuprinzînd vederĭ de economie politică într'o vreme în care nimenĭ nicĭ visa la asemenea lucrurĭ. Despre limbă nu maĭ vorbim. Ea este maĭ bună de cît limba tuturor jurnalelor politice din ziua de astăzĭ».

* * *

Ingrijirĭ economice pentru starea sanitară și culturală a populațieĭ rurale[2]). In sesiunea ordinară din ăst-timp, consiliul județuluĭ Iașĭ a hotărît maĭ multe măsurĭ, care în prima linie privesc starea sanitară apopulațieĭ, în a doua școală rurală, în a treia încurajarea emulațiunĭĭ pe terenul producțiunĭĭ agricole. Cu privire la

---

[1]) Cartea se vede a fi foarte rară; n'am reușit s'o găsesc nicĭ în Biblioteca Academieĭ Romîne. Este în bibliotecă lui G. T. K.

[2]) *C. d. I.*, nr. 132, din 3 Dec., 1876, la «Noutățĭ», supt titlul *Consiliul județean de Iașĭ*.

mortalitatea în creștere a populației rurale din jud. Iași, consiliul a alocat aproape a treia parte a budgetului pentru serviciul său sanitar. Astfel s'a alocat d. e. cîte o subvenție de 2000 lei, împreună c'un privilegiu pe cinci ani, pentru ori-cine ar voi să deschidă o farmacie în centrele plășilor Turia, Branișce și Stavnic. Deși această măsură e necontestabil folositoare, totuș credem că numai foarte puțin se va resfrînge asupra populațiilor rurale, pentru că adevărata causă a mortalității țăranului romîn este miseria, provenită din greutățile fiscale și din angajamentele peste măsură oneroase, al căror isvor sînt tocmai acele greutăți.

În privirea școalei rurale s'a hotărît a se aloca sume pentru premiarea școlarilor sîrguincioși, pentru clădirea de locale în comunele fără mijloace, pentru mărirea lefilor învățătorilor plătiți *numai* de comune și în fine pentru premiarea acelor învățători, cari ar fi înscris și promovat mai mulți elevi.

Cele două din urmă «încurajări» ni se par cam unilaterale. Învățătorii plătiți *numai* de comune stau de regulă mai bine de cît cei plătiți de stat, pentru că acolo, unde asemenea școale esistă, ele sînt, cu rare escepții, emanația unei trebuințe reale a poporului. Se va găsi că partea cea mai liberă a populației rurale, *răzășii* țin mai cu seamă a avea școli, iar afară de ei satele de oameni cuprinși. Pe lîngă acestea învățătorii de acest gen sînt în genere preoți eșiți din seminarul Socola, cari țin școală cînd le dă mîna și pentru care această ocupație e secundară.

Ce s'atinge de premiarea învățătorilor care vor înscrie și promova mai mulți elevi, această măsură ni se pare aproape — periculoasă. Stabilim că aptitudinea unui învățător nu se constată, nu se *poate* constata pe această cale. Un învățător *indulgent* (ca să nu zicem rău), într'un sat *populat*, va înscrie și promova mai mulți elevi decît unul *bun* într'un sat *puțin populat*. Un învățător din cei mai buni, este de ex. cel din satul mic Gropnița (com. Miseștii, pl. Copoș). Dar cei 10—15 școlari ai acestuia plătesc mai mult de cît 100 de școlari răi dintr'alte comune populate cu învățători superficiali. Valoarea unui învățător n'o poate constata decît un pedagog practic și numai la fața loculuĭ, în școală și cu copiii instruiți de acela. Ori-care control formal de altă natură este nesuficieut — dacă nu periculos.

În fine pentru a sădi emulațiunea între agricultori s'au alocat sume pentru reîntroducerea esposițiunilor. Această măsură me-

rită toată lauda, iar efectele ei fiind cunoscute, ne abținem de la orî-ce observație.

Un premiu pentru alergările de cai din țară și reducerea taxelor drumurilor județene sînt asemenea măsurî de o incontestabilă utilitate.

* * *

Pentru protecționismul vamal [1]). Din Belgrad primim știrea telegrafică, că Scupcina va desbate un proiect de lege, care regulează un sistem vamal protecționist. Dorim tot succesul posibil guvernului sîrbesc pentru a-și realisa această escelentă idee. Serbia va fi cea dintîi, care va rupe-o definitiv cu liber-schimbismul superficial și ruinător, care istovește puterile tuturor popoarelor din valea Dunării de jos.

---

1) *C. d. I.*, nr. 56, din 1877, la «Revista externă».

FRAGMENTE ŞI ARTICOLE SOCIALE

1. Tinerimea franţuzită. [1])

Un bătrîn de spirit a spus despre tineretul nostru că-ĭ pare că e ca cireşile, cărora grădinarul, voind să le facă să se coacă înnainte de vreme, li sucește cozile. Cireşile se coc într'adevăr, dar numaĭ pentru scopul de-a fi mîncate, nicĭ de cum însă pentru scopul cel tăinuit al naturiĭ, de a cuprinde un sîmbure dătător de viaţă, un germene al desvoltăriĭ maĭ departe. O maturitate nematură, falşă, necuprinzătoare a principiuluĭ vieţiĭ pătrunde ţara noastră de la un capăt pîn' la altul, o cultură artificială şi importată din cîteşĭ patru unghiurile lumiĭ se impune spirituluĭ romînesc şi l-a corupt chiar pînă [la] un grad oare-care. Noĭ Romîniĭ din Principate, sîntem în nefavorabila posiţie de a fi guvernaţĭ de o generaţie cultă, care nu stă în nicĭ un fel de legătură cu ţara, căcĭ nicĭ-odată n'am întrebuinţat acele mijloace preventive, care apără o naţie de influenţa străină absolută. Ştiut este, de pildă, că'n nicĭ o ţară din Europa, omul care a făcut studiile umanistice în străinătate, nu este admis în viaţa publică a poporuluĭ decît cu marĭ restricţiunĭ. Un German care ar studia în Franţa, un Frances ce ar studia în Germania orĭ în Anglia, va juca un rol foarte secundar în viaţa ţăriĭ sale, căcĭ nu va putea *încheiè* acel compromis cu elementul istoric al ţăriĭ, în cît desvoltarea, pe care el o causează, să fie istorică, sănătoasă.

În faptă desvoltarea noastră de vr'o cîteva deceniĭ încoace e maĭ mult decît ciudată. Regulamentul organic, o lege impusă de la străinĭ, constituţionalismul modern cu sistemul său de legĭ, primit de bună voe de la un popor care istoriceşte e şi maĭ străin de noĭ decît Muscaliĭ, aŭ şters fără transiţie vechea stare de lucrurĭ pe faţa pămîntuluĭ nostru, în cît se pare că obiceiul pămîn-

[1]) Ms. Ac. Rom. 2258, f. 262, amb. pag.; după scris şi ortografie s'ar data prin aniĭ 1874—1877.

tuluĭ și clasele sociale s'aŭ luat cu colbul de pe tălpile armielor rusești de invazie și s'aŭ ras deodată cu bărbile boerilor vechĭ, pe care le-aŭ făcut spravcă frizoriĭ franțujĭ.

Vorbind cu temeiŭ, Romînii sînt un popor cuminte și așezat. Romînul nostru are acea doză de scepticism, atît de străină popoarelor moderne, atît de familiară vechiuluĭ popor roman, care-a fost corectivul tuturor mișcărilor noastre din trecut, care s'a cristalizat la Romanĭ în principiul: «Nil admirari» saŭ în adînca întrebare a luĭ Pilat din Pont: «Ce este adevărul?» Vine acuma interesanta întrebare: Cum de acest simțimînt al relativității adevăruluĭ și bineluĭ nu aŭ resistat înnoiturilor importate la noĭ? Cum de fie-care șarlatan, care și-a făcut educația în cafenelele Parisuluĭ, poate să impue așa netam-nizam toate chițibușurile necoptuluĭ saŭ creer unor țărĭ, care aŭ o istorie proprie de aproape o mie de anĭ? Cum de limba vrednică a luĭ Nistor și Grigorie Urechi e pusă pe fugă de jargonul franco-bulgăresc a[l] luĭ Vasile Alexandrescu (care spre ironia nevredniciei noastre aŭ usurpat asemenea numele Vorniculuĭ Țării de sus)? Cum de obiceiul pămîntuluĭ și «pravila împărătească» aŭ făcut loc cu atîta ușurință tuturor gogomăniilor clocite pe malurile Seineĭ [de către aceia] carĭ, șezînd în al 7-lea cat al uneĭ casarme de chirigiĭ, își sug degetul cel mic și fericesc universul cu teoriĭ ieftene? Răspunsul îl dăm cu toată răceala sa crudă. Clasa noastră cultă în cea maĭ mare parte nu este *românească*. Greciĭ și Bulgariĭ așezați în tîrgurile noastre, și-aŭ trimis feciorii la Paris și aceștia s'aŭ întors — ca tinerĭ *romînĭ*. Neavînd nicĭ de cum priceperea țării, vorbind în locul limbeĭ naționale un jargon franceso-bulgăresc, necunoscînd istoria și legile țării, neștiind întru cît aceste două pot fi puse drept temelie desvoltăriĭ noastre, acești tinerĭ sînt lipsiți cu totul de *simțul istoric*.

2. Despre societățile studențești. [1])

După cum staŭ lucrurile pîn'acuma, clubul [studenților ieșenĭ] nu ne îndreptățește la speranțe tocmaĭ marĭ. A cheltui aproape tot venitul, strîns din cotisațiunĭ relativ de sigur

semnat: M. E.

[1]) *C. d. I.*, nr. 4, din 14 Ian., 1876 la «Diverse». (În partea de la început a acesteĭ notițe se resumează raportul anual pe 1876 al «Clubuluĭ Studenților» de la Universitatea din Iași.

prea mari, pentru chiria localului, în care stau spre citire aproape numai ziare politice, ni se pare lucru ingrat. Nu vedem un singur ziar de filologie romanică. Nu vedem «Columna lui Traian», al *cărui* redactor are deprinderea de a nu-și trimite revista gratis, dar care revistă este cu toate acestea cea mai importantă pentru studiul istoriei Romînilor după documente. Asemenea lipsește o revistă a știinților juridice și de stat, una cel puțin de științe positive, în cît toată lectura ce se vede restrînsă la nenumărate foi și foițe politice și la cîteva de literatură frumoasă — 32 ziare politice, oficiale și semi-oficiale și 4, zi *patru* ziare c'un cuprins mai mult sau mai puțin științific. Ar fi mai bine, după a noastră părere, dacă din venituri s'ar închiria un local eftin, cu 3—400 franci pe an, iar jumătate din rest s'ar întrebuința pentru formarea unui fond stabil și jumătate pentru cumpărarea de cărți de valoare însemnată și pentru abonamente la ziare științifice.

Cît despre prelecțiuni (s'au ținut nouă), sîntem siguri că mai multe din ele n'au conținut, n'au putut să conțină de cît vorbe, nici-de-cum cunoștințe positive, răsărite din studiul amănunțit al materiei respective. Așa de ex. cea dintîi, «Civilisația este contrară corupției», conține un neadevăr. Las'că pîn'acuma nimeni, nici Buckle chiar, n'a putut defini ce este civilisația, atît de varie este ea în formele ei, dar presupunînd că ea este definibilă, că s'ar găsi o formulă generală, care să cuprindă civilisația greacă alături cu cea chinesă și bizantină, tesa rămîne neadevărată, căci civilisația e intelectuală, fără cuprins moral, de aceea ea poate fi coruptă. Astfel cea bizantină, cea mai însemnată în vremea ei, a fost coruptă atît în formele vieții dinlăuntru a statului, cît și în arte și științe; asemenea barbaria Goților e mult mai preferabilă în întregul ei de cît civilisația Romei decăzute.

Tot astfel de generală, prin urmare lipsită de cuprins este tesa: «Salvarea omenirii prin instrucțiune.» Dovedirea contrariului acestei tese o avem în cîteva zeci de milioane

de indivizi în China, cea mai instruită țară de pe pămînt, dacă-i vorba de *cît* știu; cestiunea principală este *cum* știu și la acest «cum» încetează rolul instrucției și începe acela al educației. Și aproape toate celelalte prelegeri sufer de greșala generalității, aproape din toate nu se văd studii cu totul speciale, care să dovedească o îndeletnicire amănunțită cu materia.

Filologii clubului ar putea să se ocupe, d. e., cu strîngerea locuțiunilor și proverbelor, cu cestiunile fonologice ale limbii romîne, cu stabilirea nomenclaturii științifice, cu adunarea numirilor de plante, insecte, metale ș. a. E drept că aceste sînt cestiuni, care cer muncă, dar n'ar suferi de sterilitatea teselor cu totul generale. Am pune de ex. întrebarea, cum de se preface în limba romînă grupul *sc* în *șt*? Ce înrîurire are *i* consonans *(jot)* asupra vocalelor și consoanelor, cu care se întîlnește? Cum se poate esplica prefacea lui *d* în *j* (putred, putrejune; veșted, vestejit). Iată cîteva numai din sutele de cestiuni de detalii, care merită atenția unui filolog tînăr.

Venim la juriști. N'ar fi oare bine, ca să cerceteze cestiuni istorice ale dreptului romîn? Ce este embaticul? Ce instituția rezășilor? Care sînt foloasele și care defectele instituției breslașilor? Cum erau organisate breslele, ce puteri judecătorești aveau? Apoi vine terenul larg al dreptului canonic, rămas cu totul în desvetudine astăzi. Care sînt principiile de drept ale «obiceiului pămîntului» întru cît îl întîlnim în cronice și documente? Ce înțeleg documentele supt denumirea de «drept romînesc»?

Cît despre științele naturale, aicea terenul e nemărginit. Las'că aproape toată nomenclatura de pîn'acuma este coruptă, dar chiar metodele pedagogice cu totul neintuitive, în care sînt scrise cele mai multe cărți de știință-naturală, ar merita serioasa luare aminte a actualilor studenți și viitorilor profesori la institutele secundare.

Laudabilă este intenția de a introduce exercițiile (nu

studiul) de scrimă și gimnastică, dar n'ar trebui să lipsească nicĭ musica vocală.

O petitio principii ni se pare pasagiul: «Să ne ferim de indiferență ca de răul cel maĭ mare, maĭ ales în chestiunile de instrucțiune și națională, *fiind că nimic nu ucide un popor, de cît indiferența pentru instituțiunile sale.*» Interesul cel maĭ viŭ pentru instrucție și națională nu include de loc interesul pentru instituțiĭ, care acest din urmă nu este treaba tinerimiĭ. Acestea vor găsi totdauna apărătorĭ și dușmanĭ în grupurile politice, maĭ ales cînd nu vor corespunde c'un corelat echivalent de muncă și cultură, ci vor fi numaĭ forme superficiale pentru succesiunea în cadrele budgetuluĭ a diferitelor nuanțe poreclite politice. . . .

3. Repaosul de Duminecă. [1])

Cînd lașĭ toate celea în seama libertățiĭ și prin urmare a egoismuluĭ omenesc, nu va fi bine. De multe orĭ în Anglia s'a desbătut întrebarea, dacă n'ar fi bine să se lucreze Duminicile, și se găsise economiștĭ carĭ să calculeze, ce pierderĭ însemnate are industrialul engles prin ținerea sărbătorilor. O fericire, că biserica e acòlo îndestul de puternică, pentru a resista unor asemenea tentative împotriva săraculuĭ, asigurîndu-ĭ și acestuia partea sa de odihnă și bucurie într'o lume, pe care scriptura o numește cu drept cuvînt «Valea plîngerilor». La noĭ, în țara absoluteĭ libertățĭ, este însă cu putință, ca lucrătorul să nu se bucure nicĭ de Duminică, nicĭ de sărbătoare, să nu se bucure nicĭ de răgazul, pe care scriptura îl asigură pînă și animalelor. Mania de a trata pe om ca simplă mașină, ca unealtă pentru producere, este întîiŭ tot ce poate fi maĭ neomenos; al doilea desastroasă prin urmările eĭ. Căcĭ vita de muncă se cruță la boală, i se măsoară puterile, nu se încarcă peste măsură, pierderea eĭ e egală cu cumpărarea uneĭ

[1]) *C. d. I.*, nr. 135, din 12 Dec., 1876, la «Diverse», cu iscălitura X, supt titlul *Robie modernă.*

alteia, încît interesul bine-înţeles al proprietaruluĭ, este cruţarea. La om lucrul se schimbă. Poate să se stingă în bună voie..., se va găsi totdeauna altul la loc, căcĭ nevoia e o dăscăliţă amară, care primeşte orĭ-ce condiţiĭ. În alte ţărĭ sînt societăţĭ pentru apărarea animalelor, de sine înţelegîndu-se că religia şi organisarea socială îĭ asigurează omuluĭ zilele sale de odihnă, — la noĭ însă nu va fi minune, dacă vom vedea tratîndu-se organismul cel maĭ nobil de pe pămînt cu o lipsă de cruţare, de care sînt ferite şi organismele cele inferioare. Ne-a trebuit această espunere pentru a caracterisa soarta lucrătorilor din fabrica regieĭ monopoluluĭ tutunurilor. Muncind 12—14 ore pe zi, aceste zile lungĭ şi negre nu sînt întrerupte nicĭ de Duminicĭ, nicĭ de sărbătorĭ, încît chestiunea socială, atît de ventilată în Europa, trebue s'o revedem la noĭ în forma eĭ cea maĭ crudă. Iată dar materialul de oamenĭ, supus acestuĭ tratament:

200 de lucrătoare.
10 tăetorĭ cu maşina a[ĭ] tutunuluĭ prost.
3 » » » » » bun.
2 care desfac tutunul cu trompa.
1 amestecător.
1 tăetor de hîrtie.
3 privighitorĭ aĭ lucrătorilor.
3 amploiaţĭ superiorĭ.
1 diurnist.

Iată dar 224 de oamenĭ, a patra parte dintr'o mie, care nu cunosc nicĭ sărbătoare, nicĭ altă odihnă decît somnul.

Se poate că regia. cîştigînd puţin sau nimic din toată afacerea, să fie silită de a întrebuinţa asemenea mijloace, pentru a se susţinea; dar nouă ni se pare că soarta «dividendelor» e cu mult maĭ puţin importantă decît aceea a omuluĭ, chemat să le producă.

Onor. primărie, care cu drept cuvînt a ordonat respectarea Duminicilor şi sărbătorilor din partea comercianţilor, ar trebui să ordone aceeaşĭ respectare din partea fabricilor.

Să nu uităm că trăim într'un stat creștin, că numaĭ Chinesul n'are sărbătorĭ, pe cînd religia creștină, a celor «desmoșteniță», li asigură și acestora partea lor de bucurie în lume.

O altă chestiune, care privește numaĭ administrația orașuluĭ nostru, este că lucrătoarele, pornind noaptea de la fabrică pe șoseaua din valea Bahluiuluĭ, sînt espuse obrăznicieĭ stîlpilor de cafenele, care tocmaĭ în vremea eșirii fetelor din fabrică găsesc că primblarea pe întunecoasele uliță e foarte aerisitoare. De aceea ar trebui ca felinarele să fie maĭ dese și maĭ cu seamă să fie *aprinse*, asemenea nicĭ presența unuĭ număr maĭ mare de sergențĭ de noapte nu e de prisos.

4. Lipsa de respect a tinerimiĭ pentru autoritatea statuluĭ [1]).

Am spus-o într'un rînd [2]) că ceea-ce ne inspiră durerea cea maĭ mare și o adevărată teamă de viitorul acesteĭ țărĭ, nu sînt pe atîta oameniĭ generațieĭ actuale, pe cît tineriĭ noștri, carĭ vor stăpîni în viitor soarta națieĭ lor. Lucrarea continuă a instituțiilor prea liberale a consistat la spiritele tinere în dărîmarea orĭ-cărĭĭ autorități dumnezeești și omenești, într'o încredere oarbă în propria persoană neînsemnată, în nerespectarea orĭ-căruĭ superior. Ușurința, cu care tineriĭ la noĭ discută oameniĭ și lucrurĭ, espresiile, de care se servesc, suficiența și lipsa de naivitate, e un semn că avem a face cu oameniĭ îmbătrîniță înnainte de vreme, cărora le-am prezice de pe acuma lipsă de statornicie și impotență morală. Aceasta-ĭ pedeapsa ce ne-o dă Dumnezeŭ, pentru c'am făcut din școlĭ numaĭ unelte, în care se îngrămădește învățarea uneĭ mulțimĭ de cunoștințĭ, fără să fi îngrijit de loc pentru creșterea inimiĭ

[1]) *C. d. I.*, nr. 59, din 5 Iunie 1877, la «Noutăți», supt titlul *Probleme pedagogice.*

[2]) Vezĭ *C. d. I.*, nr. 68, din 18 Iunie, 1876, fraza: «*ceea ce ne desperează nu sînt pe atîta bătrînii, pe cît tinerimea noastră*».

și caracteruluĭ, căcĭ nicĭodată tăria unuĭ popor n'a stat în instrucție și numaĭ în instrucție, ci totdeauna în creștere. O cunoștință, maĭ ales în școalele secundare, care nu are rol educativ, e o cunoștință stearpă și nefolositoare.

Ne-a trebuit acest proemion, pentru a ajunge la faptele ce voim să le însemnăm.

La 28 Maĭ, D. I. G. Ciurea s'a dus în calitate de jude-instructor la hotelul «România» împreună cu d. prim-procuror I. Vrănceanu și în locul grefieruluĭ, ce era ocupat, a fost luat pe d. Vasile Elefterescu, copist la parchet. Pe cînd d. jude-instructor lucra la procesul-verbal, pentru ancheta afaceriĭ Cimara, îĭ spuse copistuluĭ să iee hîrtie și să copieze procesul-verbal, ceea-ce acesta din urmă a și început să facă. După ce a copiat jumătate, spune judeluĭ că a greșit, puind cuvintele «ne-am transportat la fața loculuĭ», în loc de «ne-am transportat la otel România». D. judecător răspunse că nu face nimica, numaĭ să pue în parantesă «hotel România». Dar judecătorul trecînd cu ochiĭ partea ce se copiase pe curat, observă lipsa încă a doua cuvinte, ce denatura înțelesul construcțieĭ. Judecătorul zice cu mirare:

— Iată, Domnule, și aicĭ aĭ greșit. Bagă de samă.

— A greși este o faptă omenească, răspunse copistul.

— Prea bine. A greși este o faptă omenească, însă nu-ĭ maĭ puțin adevărat că cineva trebue să primească observațiĭ, cînd le merită.

— Eŭ nu sînt învățat să primesc observațiunĭ.

— Dacă aț fi în cancelaria mea, aț învăța să primițĭ observațiĭ, căcĭ orĭ de cîte orĭ aț face greșelĭ, le-aș observa.

— Nu voiŭ fi nicĭodată la D-ta, la instrucție.

Atuncĭ judecătorul, văzînd că acest domn nu maĭ tace, îĭ ia procesul-verbal din mînă și-ĭ spune să iasă. D-nialuĭ răspunde că nu ese afară, căcĭ a venit cu d. prim-procuror. După o nouă somare să iasă și după un noŭ refus, d. prim-procuror ca șef nemijlocit îĭ ordonă să iasă, după care d.

copist se depărtă. Zicem șef nemijlocit, căci la anchete locale e știut că toți agenții publici sînt de drept la ordinele judecătorului de instrucție.

Acest act de nesubordonație ar fi fost în sine nimica toată, și cădea simplu asupra culpabilului, căci un judecător e în genere prea sus pentru grațiositățile unui copist. Dar d. Elefterescu nu s'a mulțămit cu atîta, ci a crezut a putea cere satisfacție pentru observația că nu-i în stare a copia o hîrtie corect. A doua zi, d-sa trimise martori judecătorului, căci s'au mai găsit doi domni în comunitate de idei și sentimente, cari să se însărcineze cu această misiune de «onoare». Se'nțelege că judecătorul a trebuit să dea din umeri dup'o asemenea copilărie. Destul că d. primprocuror, aflînd despre aceasta, i-a observat d-lui Elefterescu că: sau să retragă provocația, sau să-și dea demisia. D. copist își dă demisia din importantul său post, întîiu motivată, apoi nemotivată; apoi se duce la parchetul general și reclamă în contra judecătorului.

După aceste incidente care atacau în mod atît de grav poziția gravă de copist, trebuia neapărat sa mai urmeze ceva, o scrisoare, publicată între inserțiunile «Curierului Balassan», o adevărată ilustrație a libertății presei, minunată prin eleganța ciceronică a espresiilor ei — a căror reproducere ar fi deja o necuviință. Astfel după o insubordonație, acest domn posează în martir al onoarii cavalerești și în insultător al superiorului său.

Se'nțelege că niciodată nu ne-am fi ocupat cîtuși de puțin de grațiositățî de copist, dacă d-sa și martorii n'ar fi studenți la Universitate, dacă acestea n'ar fi pentru noi un semn al vremilor, ce ne așteaptă. După a noastră părere organele statului nu esistă pentru a fi batjocorite de ori-cine și pentru ca inferiorii să-și poată face mendrele înlăuntrul organismului social. D. Elefterescu ar fi trebuit destituit și d. procuror-general a fost prea delicat în asemenea împrejurări cerîndu-i numai demisiunea.

Se înțelege de sine că judecătorul, admițînd provocația

ce i s'a făcut, s'ar fi coborît pe un nivel, de care trebue să se ferească orĭ-și-cine, căcĭ atît ar maĭ trebui ca organele statuluĭ să se apere cu arma la orĭ-ce observaţie îndreptăţită vor face. Cine ocupă un post inferior și nu învaţă a se supune, acela n'are decît să privatiseze și să-șĭ lucreze moșiile dacă le are, căcĭ a ocupa un post nu este un drept, ci un serviciŭ anume plătit de stat, înlăuntrul căruia cine-va trebue să respecteze ierarchia și autoritatea superiorilor, căcĭ altfel nu maĭ e cu putinţă nicĭ orînduială, nicĭ armonia societăţiĭ, și nicĭ societatea nu maĭ poate respecta organe, care nu sînt destul de apărate de frumoasele roade ale creșteriĭ subalternilor lor.

Înc'un pas pe această cale a civilisaţieĭ și vom ajunge idealele stărĭ de lucrurĭ din Grechia, Mexico, Guatemala și alte asemenea state, care în privirea respectuluĭ autorităţiĭ vor fi servit de model celor ce ne-aŭ înzestrat cu acest spirit de subordonaţie.

5. Notiţe sociale.

Neștiinţa de carte a organisatorilor repezĭ [1]). Creaţiunea comisieĭ bugetare, adică bugetul pe anul 1877, este din ce în ce maĭ împresurat și maĭ grămădit de către călămările militante.

Lăsînd să urmeze estrase «ad rem» din *Românul* și *Timpul*, nu ne putem opri de a face o singură observare, care ni se pare a esprima adevărul, fără nicĭ una din drapările intenţionale ale restuluĭ preseĭ. Ceea ce caracterisează pe organisatoriĭ repezĭ este *neștiinţa de carte*, neștiinţa în cestiunile, pe care le desleagă c'o copilărească ușurinţă. Căcĭ *finanţele* sînt o știinţă, ele staŭ în legătură cu *știinţa* economieĭ politice, cu *știinţa* administraţieĭ.

Într'o ţară, unde sînt deputaţĭ și jurnaliștĭ, carĭ-aŭ studiat atîta, pe cît se poate învăţa în academiile din cinstitul oraș al Miziluluĭ, alăturĭ cu alţiĭ, carĭ fără o preparare serioasă aŭ visitat academiile străine și s'aŭ întors, ca să realiseze ideĭ nouă de-o valoare «*foarte relativă*», fără să-șĭ cunoască ţara și poporul.

[1]) *C. de I.*, nr. 137, din 17 Dec., 1876, la «Revista internă».

— nu se poate aștepta decît o cumplită superficialitate în toate cestiunile, o ușurință de care sufăr toate partidele din România, care nu văd în stat decît mecanismul succesiunii la putere.

Las' că lipsa de cultură adevărată e egală cu lipsa de moralitate în sens mai nalt al cuvîntului, căci imoral este în înțeles mai nobil al vorbii fie-care, ce se 'nsărcinează c'o afacere, pe care n'o pricepe îndestul de bine.

* * *

Imitația civilisației streine[1]). Cu ocasia desbaterii asupra proiectului de budget, d-nul president al Consiliului de miniștri a ținut un cuvînt ce cuprinde un șir de prețioase adevăruri, de mult cunoscute de noi, dar pentru a căror răspîndire a trebuit, se vede, mai mult de zece ani. Răposatul Marțian în Analele statistice[2]), Titu Maiorescu în critica direcției culturei romîne[3]), d. Ioan Ghica în Convorbirile economice, Teodor Roseti în articolul «asupra progresului la noi»[4]), M. Eminescu în discursul public «asupra influenței austriace», au arătat cu toții că primirea formelor de cultură ale străinătății, fără basele economice și cuprinsul echivalent, se soldează cu miseria claselor muncitoare. Ne pare bine că aceste cuvinte au eșit din gura unui bărbat așa de popular în toată romînimea, că tocmai d. Brăteanu a întrebuințat pentru artificiala stare socială a Romînilor espresia tipică de comedie tradusă din franțuzește.

Dee Domnul, ca sistemul privirii positive și mai cu samă acela ale descărcării generale, să nu vie prea tîrziu.

Reproducem din discursul d-lui Brăteanu toate pasagele, care caracterisează vina cea mare a generației trecute, care orbită de civilisația străină, a crezut că, introducînd formele esterioare ale ei, i-a introdus totodată și cuprinsul. Acest cuprins nu se realisează decît prin *muncă*. Nici ziare, nici legi, nici academii, nici o organisație asemănătoare cu cele mai înnaintate, nu sînt în stare

[1]) *C. d. I.*, nr. 139, din 22 Dec. 1876, la «Revista internă».

[2]) Studiul «In contra direcției de astăzi în cultura romînă (1868)», vezi T. Maiorescu, Critice, vol. I, București, 1892; pp. 259-279.

[3]) «Anale statistice și economice» (1860—1869), București, Imprimeria Statului.

[4]) Vezi Conv. lit. VIII, 1874-75, pp. 1-13 și pp. 53-62, Theodor Rosetti: «Despre direcțiunea progresului nostru».

de a înlocui munca, și o stare de lucruri, care nu se întemeiază pe ea, e o fantasmagorie, care va dura mai mult sau mai puțin, dar se va preface în fum la snflarea receĭ realităț̆i.

Acuma începe a se preface în fum. Fi-vom destul de tari de a suferi această operație, această amputare a claseĭ scribilor din viața publică fi-vom destul de drepți, pentru a depărta reputațiile usurpate și nu meritul adevărat? Vom fi în stare a deosebi puterea adevărată de semidoctismul de rînd în toate aceste reduceri, ce se vor propune? Aceasta e întrebare, demnă de Hamlet și a căriĭ deslegare ne-o va da numaĭ viitorul.

FRAGMENTE, RAPOARTE ŞI ARTICOLE ASUPRA INSTRUCŢIUNEI PUBLICE

1. Instrucţie şi educaţie. [1])

De mult aud lăudîndu-se inteligența estraordinară a Romînuluĭ, deşi poate nimic nu-ĭ maĭ neadevărat de cît această laudă. Căcĭ pe [ce] se basează o asemenea supposiţie ? Un popor, căruia i este silă de orĭ ce muncă scientifică, a[l] căruĭ prisos de inteligenţă se consumă în lucrarea de sigur cea maĭ uşoară a minţiĭ omeneştĭ, în suduiturĭ saŭ ridicare în cer a guvernanţilor săĭ, nu poate fi numit un popor inteligent. Ceea ce a produs însă această ilusie, sînt două lucrurĭ:

1) Lipsa de naivitate în copiĭ, carĭ [sînt] în genere prematurĭ prin lucrurile ce le-aŭ văzut în casele părinteştĭ şi care nu se potrivesc cu vrîsta lor, în clasele maĭ avute ; în clasele maĭ de jos sărăcia părinţilor, hrana şi îmbrăcămintea rea, iarna lipsa de căldură, care trezeşte înnainte de vreme în copil instinctul conservăriĭ şi-ĭ dă acel ochiŭ bătrînesc şi serios, pe care îl aŭ animalele, espuse a se hrăni singure înnainte de vreme.

Este o vorbă: «nevoia învaţă minte pe om» — adevărat ! Dar pe cîtă vreme creerul, organul minţiĭ, nu este pe deplin crescut, această creştere se împiedecă prin întrebuinţarea prea timpurie

---

[1]) Ms. Ac. Rom. 2258, ff. 249 v.-251 ; după scris şi ortografie, s'ar data prin aniĭ 1874—77 ; filele 234, 236-238, 240, 242-245, 247, 249, 241-253, acelaş Ms., care cuprind diferite notiţe de algebră, ce-ar putea face parte dintr'un proect de tratat didactic, şi pe care E. le-a scris de sigur în vremea zilelor sale de profesor la Iaşĭ, prin aceĭ aniĭ, ar arăta că reflexiunile din fragment s'aŭ impus în chip spontan poetuluĭ, pe cînd se ocupa cu lămurirea didactică a unor probleme algebraice.

a luĭ, precum un cal închirceşte cînd îl înhămăm prea de timpuriŭ, pe cînd 'i mînz. Insă nevoia părinţilor înhamă prea de vreme atît puterea fisică cît şi cea intelctuală a copiluluĭ, încît ese din el o închircitură, un cretin, o fiinţă bătrînă înnainte de vreme, căruia apoĭ în urma reacţieĭ 'i este în urmă lene şi a munci şi a gîndi.

Din causa aceasta poporul romînesc din principate e fără nicĭ un fel de putere de reacţiune. Necontravenite şi neîmpotrivite croiesc toţĭ nebuniĭ, cu care aŭ umplut Dumnezeŭ lumea, legĭ şi instituţiĭ pe spetele luĭ, pe care el le primeşte cu aceeaşĭ nepăsare cu care ar primi şi o măsură binefăcătoare. «On s'apuit Sire, sur ce que resiste» a zis Talleyrand într'o zi luĭ Napoleon; şi numaĭ un popor [1]) ce resistă la întroducerea aşa numitelor îmbunătăţirĭ, e un popor vrednic, pe care te poţĭ rezăma. Romînul nu resistă, dar nicĭ nu le bagă 'n samă.

Orĭ-ce canalie, care a deprins treĭ buchĭ franţuzeştĭ la Paris, aspiră de-a se face aicĭ în ţară cel puţin ministru.

2) Sistemul instrucţieĭ noastre, neîntemeindu-se pe *pricepereа* obiectelor predate, ci pe memorarea de regule abstracte şi de cuvinte, copilul n'are nicĭ odată acel repaos al creeruluĭ, care consistă tocmaĭ în întrebuinţarea nu simultană ci consecutivă, pe rînd, a facultăţilor. Cine voeşte să înveţe mult, trebue să înveţe multe, precum cel ce vrea să mănînce mult, trebue să mănînce multe de toate. Partea lexicală a limbelor, limbele înşile aŭ a face maĭ mult cu memoria; acolo ea va şi trebui înhamată. Dar mîntuind cu lecţia de limbă, el trebue să esercite altă facultate şi pe cealaltă s'o lese să se odihnească. Decĭ matematica trebue să fie predată astfel, încît să aibă a face numaĭ cu facultatea judecăţiĭ.

Dar la facultatea judecăţiĭ lucrul stă altfel decît la cea a memorieĭ.

Memoria nu are-a 'nţelege, de ce cutare saŭ cutare lucru se chiamă *astfel* şi nu altfel franţuzeşte saŭ englezeşte, pe cînd judecata trebue să ştie de ce conclude astfel, şi nu poate conclude altfel. De aceea ea trebue să opereze cu ideĭ sigure, de aceea în privirea judecăţiĭ trebue pur şi simplu stabilit ca regulă, de la care nu-ĭ permis nimănuia să se abată: Nu veĭ da copiluluĭ să opereze de cît cu lucrurĭ pe care le-a înţeles pe deplin. Pe

[1]) In text: «asupra unuĭ popor...»

deplin, fără umbră de îndoială, fără umbră de nesiguranță. La științele, ce se memorează (respective la partea lor, care se memorează), cartea-ĭ tot, pedagogul nimic. La științele (respective la părțile lor), care cer desvoltarea judecății copiluluĭ, cartea trebue alungată din școală, ca un ce periculos, căcĭ pedagogul e-aicĭa tot.

Apoĭ maĭ trec în clase superioare și copiĭ, nepreparațĭ bine. Ce facĭ cu aceștia? La științele judecățiĭ trebue să ieĭ lucrul vecĭnic de la 'nceput; algebra să nu fie maĭ grea pentru orĭ și cine de cît calculul cu numere de rînd. De-aceea lucrurile se vor arăta ș'aicĭ pe o scară maĭ întinsă, însă totdeauna în legătură cu numere concrete, pentru ca să vadă el, că nu e [de] cît repetarea aceloraș procese ale cugetăriĭ și cu numerele abstracte.

Nimic [nu] trebue tratat în mod maĭ puțin abstract de cît matematicele, tocmaĭ din causa că ele sînt cele maĭ abstracte. Celelalte științe găsesc lucrurile, la care se referă, în natură; numere și triunghiurĭ nu găsim în natură nicĭ-odată.

Eŭ știŭ chinul ce l'am avut însumĭ cu matematicele în copilărie, din causa moduluĭ răŭ în care mi se propunea, deși îndealtfel eram unul din capetele cele maĭ deștepte. N'ajunsesem nicĭ la vrîsta de două zecĭ de anĭ să știŭ tabla pitagoreică, tocmaĭ pentru-că [nu] se pusese în joc judecata, ci memoria. Și deși aveam o memorie fenomenală, numere nu puteam învăța de loc pe de rost; încît îmĭ intrase 'n cap ideea, că matematicele sînt științele cele maĭ grele de pe fața pămîntuluĭ [1]). In urmă am văzut că's cele maĭ ușoare, de sigur pe de-o mie de părțĭ maĭ ușoare decît limbele, care cer memorie multă. Ele sînt un joc cu cele maĭ simple legĭ ale judecățiĭ omenești, numaĭ acele legĭ nu trebue puse în joc goale și fără nicĭ un cuprins, ci totdeauna aplicate asupra unor icoane văzute ochilor.

Tot așa'ĭ dacă se comandă mașinistuluĭ să facă icoane, și zugravuluĭ să facă mașine.

---

[1]) O mărturisire interesantă pentru biografia poetuluĭ, care maĭ tîrziŭ ajunsese să se preocupe stăruitor de chestiuni matematice și fisice, precum vădesc unele din manuscrisele sale (d. p. filele din citatul Ms. 2258, vezĭ p. 243) și precum mi-aŭ împărtășit chiar uniĭ din prieteniĭ poetuluĭ (vezĭ I. Scurtu, *Mihail Eminescu's Leben u. Prosaschriften*, Leipzig, 1903; pp. 77 și 78).

2. Un raport asupra conferinţelor cu învăţătorii rurali din judeţul Iaşi. [1])

La Conferinţele, ţinute în anul acesta cu învăţătorii din judeţul Iaşi, s'au presentat din 54 de învăţători numai 24. Causele venirei puţinora *(sic)* numai, sînt deosebite. Intîiu: subprefecturele respective au întîrziat cu trimiterea convocărilor; al doilea: ploile torenţiale au făcut drumurile nepracticabile şi i-au reţinut peacasă, mai ales pe *aciea*, cari aveau sămănături şi n'aveau în grija cui le lăsa; la unii au fost casuri de boală; în fine causa principală este faptul că mai în toţi anii trecuţi aceste conferinţe nu s'au ţinut serios, ci numai de formă. Credinţa cumcă şi 'n acest an au să 'ndeplinească numai o formalitate, i-au îndemnat pe mulţi să nu se espue la cheltueli, care li s'au părut zadarnice.

Obiectul conferinţelor au fost: parte prelegeri asupra metodei de-a propune diferite obiecte, ţinute de pedagogi practici-recunoscuţi de la şcoalele din Iaşi, parte în *(sic)* prelegeri, ţinute de învăţători rurali înşi-şi, parte în convorbiri exegetice asupra metodologiei.

D-nul *A. Darzău*, directorul şcoalei primare de băeţi No. I dela Trei-Ierarchi au ţinut în toate zilele prelegeri şi convorbiri asupra metoduluĭ de-a propune gramatica limbei romîne; D-nul *V.*(?) *Creangă*, învăţător la şcoala de băeţi No. II din Păcurari asupra metoduluĭ de a învăţa pe copii citirea şi scrierea (metodul legografic); în fine d-nul *Zaharia*, profesor de aritmetică la gimnasiul Alexandru-cel-bun, au ţinut două prelegeri asupra metoduluĭ de-a propune numeraţiunea verbală şi scrisă şi asupra numerelor în genere.

Din prelegerile învăţătorilor rurali am putut vedea însă mari

---

[1]) Vezi Archiva Min. Cult. şi Instr. publ. (Divisia Şcoalelor: *Conferinţele revisorilor cu învăţătorii*), dosar nr. 198/75. Raportul, cu nr. 202 şi datat «*Iaşi, în 10 August 1875*», e adresat ministruluĭ. D-l G. T. Kirileanu a publicat, de pe ciornele găsite în dosarul Revisoratuluĭ de Iaşi, pe 1875 şi 76, părţi, mai mult fragmentare, din materialul ce urmează, în *Revista învăţătorilor şi învăţătorelor din România*, III, 1903, Buzău, pp. 369-72 şi IV, 1904, pp. 12-17, precum şi în *Almanachul învăţătorilor* etc., III 1904, pp. 46—53. Ele se deosibesc pe icĭ-colo de originalele rapoartelor, în stil mai ales.

lipsurĭ atît în privința metodeĭ cît și a cunoștințelor. Cunoștințele lor consistă în genere în vorbe moarte, a căror realitate vie n'o pricep. Sigur că în această privință nu sînt pe atîta eĭ de vină, pre cît sistemul învățămîntuluĭ, de supt a[l] căruĭ regim aŭ ieșit. — Am văzut la mulțĭ dintre eĭ silința de-a fi metodicĭ, la unĭĭ am observat o metodă firească, rar privilegiŭ, pe care natura îl dă învățătorilor născuțĭ (d. ex. Gheorghe Adam din cotuna Borșa, com. Vlădeniĭ și Vasile Lohan din com. Podul-Iloaeĭ); am văzut la alțiĭ o maĭ mare măsură de cunoștințĭ positive; dar preste tot nu pot zice, că acestea ar fi fost suficiente. Lipsa absolută de mijloace pedagogice, lipsa uneĭ foĭ învățătorești în Romînia se simte la fie-care pas. Ceĭ maĭ bunĭ chiar știŭ ceea ce aŭ învățat în școală, maĭ mult nu. Cărțile didactice cîte sînt la noĭ, sînt pentru licee; ele presupun în mare parte explicărĭ simultane ale profesorilor; terminiĭ și stilul lor fac nefolositoare lectura acestor cărțĭ pentru învățătoriĭ ruralĭ. Eĭ n'aŭ ce citi, chiar dac'ar voi. Noțiunile lor din științele naturale de ex. sînt aproape nule, deși aceste științe tocmaĭ sînt mijlocul cel maĭ puternic al învățămîntuluĭ intuitiv și adevărate isvoare de cunoștințe practice și positive. — Deși programul școalelor noastre rurale e încărcat cu aceste științe (ba chiar cu dreptul administrativ), totuși pentru a-ĭ face apțĭ pe învățătorĭ la propunerea unor asemenea cunoștințe nu esistă pănă astăzĭ un singur mijloc, nicĭ măcar un organ periodic, — căcĭ notatele manuscrise din școala normală, făcute supt dictarea unor profesorĭ, adesea mediocri, nu mi-aŭ părut îndeajuns.

Atrăgîndu-vă atenția asupra acestor lipsurĭ, vă rog tot-de-odată, Domnule Ministru, să binevoițĭ a hotărî, dacă n'ar fi bine ca aceste conferințe să se ție pe viitor în feriile Crăciunuluĭ și ale Paștelor. Atuncea petrec în genere în Iașĭ profesorĭ dela institutele secundare, din mijlocul cărora s'ar găsi mulțĭ, a căror metodă ar putea servi de model învățătorilor ruralĭ și a[le] căror prelegerĭ le-ar putea îmbogăți cunoștințele.

3. Reorganisarea şcoalelor rurale din judeţul Vasluiŭ [1]).

I.

Tabloul pentru reorganisarea şcoalelor rurale din judeţul Vasluiŭ format de Domnul Prefect [Donicĭ] în unire cu Domnul deputat Bastaki este făcut poate formal corect şi conform cu ordinele, ce aţĭ dat D-voastră; însă accesibil de modificărĭ, întemei[a]te pe privirea reală a lucrurilor şi pe trebuinţele vădite ale localităţilor.

Făcînd acuma revisia tuturor comunelor, în care nu sînt şcoale, vă voĭ trimite în curînd un tabloŭ minuţios asupra acestora, în care veţĭ găsi toate indicaţiile necesare spre a putea hotărĭ prin proprie iniţiativă înfiinţarea şcoalelor respective. Pîn' atuncea Vă rog a nu reflecta la tabloul ce vi s'aŭ trimis de către onor. Prefectură, căcĭ mă tem ca acesta să nu fie departe de-a acoperi trebuinţele reale ale populaţieĭ.

Espunerea pe larg a tuturor erorilor, ce s'aŭ putut strecura prin propunerile formale ale prefectureĭ, voĭ face-o deodată cu trimiterea tablouluĭ meŭ. Una din aceste erorĭ o arăt deja în adresa mea No. 208, alăturată pe lîngă aceasta [2]).

II [3]).

Prin adresa mea No. 210, V'am înştiinţat despre revizia întreprinsă în interesul reorganizărĭ şcoalelor din judeţul Vasluiŭ,

---

[1]) Vezĭ Arch. M. C. şi I. p. (Divisiunea şcoalelor: *Reorganisarea învăţămîntuluĭ primar rural*), dosar nr. 176/76, vol. III, raport adresat ministruluĭ supt nr. 207 şi cu data «*Vasluĭ, în 15 August 1875*».

[2]) Arch. M. C. şi I. p., ibid., raport către ministru, cu data «*Vasluiŭ în 15 August 1875*»,» în care arată că e rĕŭ să se permute un învăţător Gh. Ştefănescu din Ţibăneştĭ în cotuna Dăneştĭ, comuna Şurăneştiĭ, la o şcoală de gr. II, şi crede că «asemenea permutărĭ se pot face... numaĭ atuncĭ cînd prin ele se cîştigă ceva real şi numaĭ după o cercetare a casuluĭ concret.»

[3]) Vezĭ Arch. M. C. şi I. p. (Divisiunea şcoalelor: *Reorganisarea învăţămîntuluĭ primar rural*), dosar 71, 176/76, vol. III; raport către ministru, cu nr. 212 şi datat: «*1875 Septemvrie 5, Iassi*»; e iscălit de E., dar scris de altă mînă, evident a unuĭ copist. Acestuĭ raport e

iată acuma vă presint ca resultat al aceleĭ deciziĭ tabloul alăturat împreună cu 10 anexe (lit. : A—K).

Impresia generală care mi-aŭ făcut-o școalele rurale din acest județ aŭ fost rea. Pretutindene frecvența mică și incuria administrativă mare, pretutindene sărăcia muncitoruluĭ agricol, mortalitatea adesea înspăimîntătoare, greutățile publice și angajamentele de muncă născute din aceste greutăți aproape insuportabile. Atît mediul social cît și administrația face ca școala să fie aproape un lucru de prisos. Nu cutez încă a mă pronunța asupra cauzelor acesteĭ stărĭ de lucruri, însă cred de pe acuma că ea nu se poate schimba decît prin un alt sistem de dări și prin o organizare maĭ liberă a munceĭ.

La p. 180 a dosaruluĭ coresp. Revizoratuluĭ de Iași, pe 1875, la anexa B, a acestuĭ raport nr. 212, se lămuresc totuși aceste cause prin următorul adaos, șters maĭ pe urmă, copiat de d. G. T. Kirileanu :

Starea economică a populațiuniĭ noastre rurale e supt orĭce critică și cauzele sînt: dările peste măsură grele aruncate atît de comună cît și de stat asupra acestor nefericite populațiĭ. Pentru a plăti aceste contribuțiĭ, oameniĭ își vînd munca lor ș'a copiilor pe anĭ întregĭ, devenind astfel mult maĭ răŭ de cît dac'ar fi rămas iobagĭ. Cu sărăcia crește mortalitatea copiilor, așa în cît în această cotună de 70 contribuabilĭ (Mînjeștiĭ, jud. Vasluĭ) sînt numaĭ treĭ copiĭ, care ar putea fi obligațĭ după lege ca să viziteze școala. Vărsatul negru, contra căruia există mijloc, neaplicat însă în conștiință și anghina difterică, al căreĭ contagiŭ nu este pus la nicĭ o pază administrativă, aŭ pustiit acest sat. Comunele încărcate de greutățĭ sînt silite a'și vinde veniturile lor la Evreĭ, singuriĭ, într'adevăr, care sînt în stare a exercita o percepție atît de atomistică și atit de dezastroasă. Astfel de ex. vadra de vin costă 1 l. n., cu toate acestea proprietarul uneĭ viĭ plătește antreprenoruluĭ comunal 35 banĭ de drept, în fapt 50 banĭ pentru fiecare vadră. Astfel, jumătate din producția brutto a acestuĭ ram de cultură îl lua comuna, respective întreprinzătorul. Și astfel

anexat tabloul foarte conștiincios al luĭ Eminescu, scris cu cea maĭ mare îngrijire și limpezime, asupra reorganisăriĭ școalelor din județul Vasluiŭ. Anexele cele 10 sînt scrise de mîna luĭ E. In acelaș dosar se găsește tabloul făcut de prefectură în această cestiune.

este cu toată producția. N'am nevoe să pomenesc că pretutindenea aceste organe ale percepției indirecte sînt Evreĭ, cu toată legea... [aicĭ e ruptă fila cu cîteva cuvinte] contra lor și care acoperiți de numele proprietarilor saŭ al arendașilor exploatează în mod neomenos pe acea clasă, care poartă tot aparatul greoiŭ al statuluĭ nostru. De și nu este de datoria mea în sens strict ca să descriŭ aceste stărĭ de lucrurĭ, totuși a trebuit să mă opresc la ele pentru a dovedi, că cheltuelele pe care le face statul cu școalele rurale sînt departe de a cumpăni foloasele minime aduse de acestea și că în acest mijloc social obligativitatea învățămîntuluĭ primar e curată ilusie. Avertismentele rămîn hîrtiĭ, amendele o ficțiune, frecventarea școalelor peste putință.. Dacă însă copiiĭ constrînși de dorobanți ar veni la școală, eĭ vin desculți, cu capul gol și astfel îmbrăcați, încît frecventarea regulată a școaleĭ i-ar costa viața. De aceea în acest județ școalele sînt maĭ frecventate numaĭ acolo, unde a maĭ rămas o urmă de neatîrnare economică, anume în satele răzășeștĭ. Și în școala aceasta ceĭ maĭ mulțĭ elevĭ sînt din cotuna Mînzeștĭ — răzeșĭ, care cu cotunele învecinate formează un tot de 500 contribuabilĭ. Prin urmare causa răleĭ frecventărĭ nu este aversiunea poporuluĭ nostru contra școaleĭ, ci sărăcia. Toți oameniĭ cu oarecare neatîrnare economică își trimit copiiĭ la școală cît de departe fie.

Anexele Raportuluĭ

Anexa **A**.

In comuna *Tanacu* aŭ existat până [la] 1873 una din cele maĭ frecventate școlĭ, e drept însă că cel din urmă învățător, preotul din loc, aŭ fost foarte neglijent. In urma desființăriĭ școaleĭ comuna a protestat. In present, consiliul comunal auzind despre reorganizarea școalelor, aŭ pus să repareze localul de școală și aŭ declarat că pînă la recunoașterea școaleĭ din partea Statuluĭ ar fi în stare ca în curs de patru lunĭ (până la 1 Ian. 1876) să plătească învățătoruluĭ salar de gr. I, în cas dacă comitetul permanent ar aproba asemenea cheltuială.

* * *

Anexa **B**.

Comuna Mînjeștiĭ are o școală de gr. I, în cotuna Munteniĭde jos; în aceasta se află cam 60 de contribuabilĭ. Cotuna aceasta

a fost bîntuită de vărsatul negru și de anghină, încît aŭ rămas numaĭ treĭ copiĭ, carĭ după lege ar putea fi obligațĭ să frecventeze școala. La această școală vin aproape regulat 15 copiĭ din Mînjeștĭ (departe 1/2 oră) și numaĭ opt din loc și din cotune apropiate. În decursul a șapte anĭ de zile (de cînd există școala) aŭ eșit, știind carte, un singur băiat, care ca resultat unic costă pe stat și comună după calcule exacte suma de 7737 l. n.

Cotuna Mînjeștiĭ, reședința comuneĭ, sat răzășesc cu vecinătățĭ însemnate e foarte propriŭ pentru o școală de gr. I. Localul închiriet pentru școala, ce se va înființa, este suficient deocamdată, vin[e] însă la loc răŭ, cam prea la capătul cotuneĭ. Mobiliarul lipsește (există numaĭ o masă, o tablă, o bancă).

* * *

Anexa C.

Văzînd din desele reclamațiĭ ale învățătoruluĭ și ale primărieĭ din Dumeștĭ, neorînduielile continue de la școala de-acolo, am mers la fața loculuĭ, spre a constata adevărul.

Acusațiile primărieĭ împotriva învățătoruluĭ se resumă în două puncte:

1. Că e negligent

2. Că, fiind epileptic, locuitoriĭ nu vor să-și trimită copiiĭ la școală.

Intre acusatorĭ sînt doĭ foștĭ primarĭ (Popovicĭ și Korodeanu), primarul actual (Avram) și vr'o douăzecĭ de oamenĭ, cari-aŭ făcut o suplică la primărie împotriva învățătoruluĭ.

Din dosarele primărieĭ am extras că:

în anul 1872 învățătorul aŭ înnaintat 5 adrese primărieĭ în care cere aplicarea legeĭ și anexează liste de avertismente, 4 adrese de la subprefectură, motivate de acelea ale învățătoruluĭ, în fine 2 adrese ale subprefectureĭ motivate de chiar Ministeriul instrucțiuneĭ, asemenea în privirea releĭ frecvențe și a neaplicăreĭ legiĭ.

în anul 1873: 8 adrese ale învățătoruluĭ cu avertismente;

3 adrese de la subprefectură pentru frecvență;

1 adresă a revizoratuluĭ în aceeași cestiune;

în anul 1874: 15 adrese ale învățătoruluĭ cu avertismente;

6 adrese ale subprefectureĭ în aceeași cestiune;

1 adresă a prefectureĭ în aceeași cestiune.

Duprecum *(sic)* se vede, toate ordinele ministeriale, ale pre-

fecturei, ale suprefecturei și reclamațiile dese ale învățătorului au fost puse de către primarĭ ad acta, cu obicĭnuita resoluție «se va urma întocmaĭ» și neurmîndu-se de fel.

Ce s'atinge de neglijență, domniĭ primarĭ, afară de cel actual, au vizat întotdeauna cu iscălitura lor și cu sigiliul primărieĭ condica și statele de presență ale învățătoruluĭ.

La acusarea adusă i-am pus în următoarea dilemă: saŭ au spus neadevărul în trecut, cînd aŭ constatat silința învățătoruluĭ prin acte publice, saŭ spun neadevărul în present, cînd ne[a]gă acele acte publice, iscălite de eĭ.

Ce s'atinge de boală, e drept că învățătorul are atacurĭ de epilepsie, însă foarte rar.

Ce s'atinge de suplica, adresată primărieĭ de către maĭ mulțĭ locuitorĭ, am constatat în ea o iscălitură falsă, pusă fără știrea omuluĭ respectiv, decĭ mi-a părut a fi o lucrare tendențioasă.

Interesul afișat pentru școală mi-a părut masca unuĭ interes privat. Și iată de ce: fostul primar Popovicĭ se zice c'aŭ fost delapidat niște banĭ publicĭ, și pentru a-ĭ restitui, căcĭ era să i se intenteze proces criminal, aŭ împrumutat de la învățător 250 galbenĭ. Fiindcă acuma nu voiește să-ĭ plătească, vrea să-l scoată și din comună, cu aparatul a toată influența de care dispune.

Văzînd însă că mediul, în care vegetează școala din Dumeștĭ, nu maĭ permite funcționarea învățătoruluĭ Săvescu în acea comună, propun permutarea acestuia în comuna Laza, și înlocuirea sa în Dumeștĭ prin Ioan Lateș, actual învățător în comuna Tomeștĭ, județul Iașĭ.

Școala de fete fiind de prisos în Dumeștĭ, ar fi de dorit ca sumele prevăzute în bugetul comuneĭ și a[!] Statuluĭ să se 'ntrebuințeze de acum înnainte pentru înființarea uneĭ școlĭ în cotuna Todireștiĭ, tot această comună.

* * *

Anexa **D.**

Școala din Șcheea (Vasluiŭ) stă închisă fără autorisația nimăruĭ și fără ca învățătorul de acolo, Nebunelea Dimitrie să fi fost destituit de către cineva. Causa e că revisorul Gorgos referase Ministeriuluĭ că frecvența e mică, învățătorul negligent și că cu toate acestea primăria locală nu refusă a'ĭ viza statele de prezență,

încît primea și din casa statului și din cea a comunei retribuțiunea sa făr'o compensație echivalentă din parte-i. Casul cu Dumeștii însă ne 'nvață că primăriile sînt adesea mai mult de vină de cît învățătorii, și că aceștĭ din urmă, atîrnînd în atîtea privinți de primarĭ și negăsind nicăirĭ un apărător, a căruĭ putere să fie de ajuns împrotiva micilor tiranĭ aĭ comunelor, intră adesea de nevoe în complicitate cu aceștia, ca să nu fie siliți a eși din sat. Ministerul instrucțiuneĭ publice aŭ fost rînduit o cercetare în această privință și pedepsirea celor culpabilĭ. Ordinul relativ la aceasta se află la prefectura județuluĭ Vasluiŭ. Prefectul din parte-i, a comunicat acest ordin mai departe, care s'a înfundat însă în comună, de unde n'a mai venit nicĭ un răspuns, căcĭ soarta mai tuturor hîrtiilor, care nu ating percepția, muncile agricole saŭ prestațiile în natură, este de a fi puse ad acta cu obicinuita resoluție: «se va urma întocmaĭ».

Totodată primăria sua sponte aŭ și hotărît de-a permuta școala din Șcheia la Drăgușanĭ și a pune învățător pe un individ anume Haut (*sic*), care nu posedă nicĭ măcar 4 clase primare.

Cît despre învățătorul Nebunelea Dimitrie, acesta aŭ absolvit cursul normal din Iași cu media generală 8.14, iar testimoniul săŭ e din 10 Iunie 1870 și poartă n-rul 151.

* * *

Anexa **E.**

Localul de școală din Zapodenĭ e nesuficient. Cel construit de comună stă neisprăvit, pentru-că Comitetul permanent al județuluĭ Vasluiŭ aŭ șters din bugetul comuneĭ ceĭ 300 l. n. meniți pentru săvîrșirea localuluĭ de școală. Această clădire, gata fiind, ar fi pe deplin suficientă pentru școală.

Atrag totodată atenția onor. Minister asupra persoaneĭ propusă a ocupa postul vacant din Butucărie.

Aspirantul Petru Smoc aŭ servit ca învățător în comuna Telejna și după cum am aflat de aicĭ, a fost un om foarte liniștit și conștiințios în îndeplinirea datoriilor sale. Fapta ce-aŭ comis'o și pentru care i s'aŭ fost intentat proces[1]), aŭ fost recunoscută de juriŭ ca un act de legitimă apărare, prin urmare nu i se poate imputa nimic în această privință. N'aș dori ca un om, altfel onest și silitor, să fie jertfa uneĭ întîmplărĭ, de care nu poate fi făcut răspunzător.

* * *

Anexa **F**.

In cotuna Laza se află un ratuș *(rateș)* de cărămidă, cu patru odăĭ încăpătoare, proprietatea statuluĭ, care neîngrijit și neîntrebuințat de nimenĭ, se va ruina din ce în ce. Dacă statul ar conveni să dăruiască acest han comuneĭ, aceasta i-ar face reparațiile necesare, și ar preface-o în local de școală. Arendașul din present se învoiește a ceda o posesie netrebuincioasă. Iar localul provisoriŭ de vălătucĭ, pe care l-aŭ clădit comuna pentru școală, s'ar putea vinde și cu banii să se construiască un local în cotuna Hîrșova, aceeașĭ comună.

* * *

Anexa **G**.

1. Tot ca la Laza, se află și în această cotună un han, proprietatea statuluĭ, în stare de ruină totală. Totuși dacă s'ar dărui comuneĭ, ea ar primi să repareze din an în an, maĭ întîĭ două odăĭ pentru școală și în urmă celelalte două pentru comună. In faptă aceste proprietățĭ nu aduc nicĭ statuluĭ folos, nicĭ arendașilor, pe cînd în mîna comunelor ar servi la ceva. S'ar putea pune în actul de donațiune clausula ca ele să fie neînstrăinabile.

2. Cotuna Floreștiĭ va trece de la 1 Ianuarie la jud. Tutova, din causă că dealul ce-o desparte de Poienești este nepracticabil la vreme rea maĭ ales, în cît e lipsită de orĭ-ce comunicație cu jud. Vasluiŭ.

Atrag totodată atenția onor. Minister asupra frumoaseĭ biserică și mănăstirĭ, clădite de egumenul Nil și remase neisprăvite. Materialul (fierăria și pietrăria cioplită gata) stă împrejurul biserice, în cît ar trebui numaĭ așezat la locul luĭ, pentru ca lucrul să fie gata. Altfel un lucru, care costă zecĭ de miĭ de galbenĭ, se va ruina cu desăvîrșire. Totodată amintesc că pentru vînzarea fierărieĭ s'aŭ escris nu știŭ din ce causă licitație, dar pentru că drumurile nu sînt practicabile, nu se presentează cumpărătorĭ. Școala din Floreștĭ se ține în una din odăile mănăstireĭ.

* * *

Anexa **H**.

Comuna Rădiul e compusă într'un mod ciudat. Reședința comuneĭ, cotuna Rădiul e mică, compusă numaĭ din țiganĭ foarte

săracĭ, și nu în centrul ci la un capăt al comuneĭ aproape de Vasluiŭ. Iar însemnatele cotune: Brodocul și Băltenii (cea maĭ însemnată și proprietate a statuluĭ) vin cea dintîĭ $^1/_2$, cea de a doua $^3/_4$ de oră cu trăsura departe de Rădiŭ. In faptă această reședință pare a fi fost aleasă în urma unor stăruințĭ private.

La Brodoc, preotul Ștefan Onu, arendașul moșieĭ, aŭ promis gratis pentru durata contractuluĭ săŭ casele proprietățiĭ ca local de școală și locuința învățătoruluĭ.

In Băltenĭ, unde trebue neapărat a se înființa o școală (căcĭ aŭ și fost pînă la 1873), nu este local suficient. Statul, proprietar al Băltenilor, ar putea să zidească local pe proprietatea sa.

* * *

Anexa **I.**

In Rafaila, departe de $2^1/_2$ ore cu trăsura de Oșăștĭ, (reședința comuneĭ Buda-Rafailă) se află un frumos local de școală zidit după modelul trimis de Minister. Școala s'a desființat la anul 1873, de și localitatea e destul de însemnată și învățătorul destul de bun. Acesta aŭ servit aproape 17 anĭ.

* * *

Anexa **K.**

Comuna Deleștiĭ ține de Băltenĭ păn' în Oșăștĭ, va să zică aproape toată valea Stemniculuĭ. Cred dar că o singură școală n'ar ajunge pentru această comună. Cea din Cosmeștĭ trebue mănținută și înființată din noŭ una în Băleștĭ, sat răzășesc de oamenĭ cuprinșĭ, unde primarul aŭ promis a ridica frecvența la 80—100 copiĭ. Localul provisoriŭ din Băleștĭ e aproape gata.

4. În contra metodeĭ mecanice [1])

Următor ordinuluĭ D-voastră No. 1919, în 26 Mart a. c. am făcut inspecție școaleĭ de fete No. 1 din orașul Roman și am onoare a supune cunoștinței D-vostră observațiile mele.

[1]) Vezĭ Arch. M. C. și I. p. (Divisiunea școalelor: *Școalele primare urbane din jud. Roman*), dosar nr. 68/76, raport cătră ministru, cu nr. 169 și datat «*Iași în 27 Martie 876*».

În clasa I-ea se aflaŭ douăzecĭ de eleve, în clasa a III-ea numaĭ *treĭ* din treisprece înscrise. Causa absenţelor mi s'a spus că e apropierea sărbătorilor.

In clasa II-ua cetirea merge binişor, toate celelalte obiecte însă răŭ. La aritmetică elevele nu sînt sigure în numeraţiune, nicĭ în adunare şi înmulţire. In privirea gramaticeĭ (care s'a predat după Stilescu) copilele ştiŭ numaĭ unele definiţiunĭ, nu aŭ însă cunoştinţa vie şi concretă a părţilor cuvîntuluĭ. Trecînd ast-fel răŭ preparate în clasa a III-ea, ele aŭ pe deoparte o mulţime de material, prescris de programă, care presupune o instrucţie solidă în clasele anterioare, pe de alta desavantagiul de a începea supt D-na Livescu supt acelaş sistem mecanic de învăţămînt. Învăţarea pe de rost de cuvinte goale din deosebitele discipline caracterisază această şcoală, dar nu cu mult maĭ mult de cît maĭ pe toate celelalte şcolĭ din ţară.

D-na Z. Livescu (recte Lewicki), după cum spune, e absolventă a şcoaleĭ centrale din Iaşĭ şi a depus păn'acuma *două* concursurĭ. D-sa e de doĭsprezece anĭ institutoare şi prin un uz lung s'aŭ apropiat metoda mecanică şi moartă a învăţămîntuluĭ şi în această direcţie nicĭ nu este lipsită de oare-care succes, pe care însă cu treĭ eleve nu l'am putut constata cu siguranţă. D-sa aparţine uneĭ generaţiĭ scolastice bine determinate, bogate în cuvinte şi sterpe de ideĭ. Prin urmare întrebuinţarea de cuvinte neuzitate saŭ al căror înţeles nu'l cunoaşte pe deplin, înlocueşte la D-sa, ca şi la multe altele, estrema sărăcie de cugetărĭ. De aceea în raportul D-sale No. 3 [1]) pe care Vi-l înapoiesc *(sic)*, această bogăţie de espresiĭ pe care nu le 'nţelege. Metodul săŭ de învăţămînt este de acelaş soiŭ. El e unit cu o rară suficienţă, cu o satisfacere personală deplină în cît priveşte capacitatea şi modul săŭ de espunere. Scrierea e în toată şcoala neglijată, caligrafia o noţiune cunoscută numaĭ teoreticeşte, gramatica esistă ca un fel de schematismu de cuvinte, a căror întrebuinţare reală li lipseşte copiilor. In istoria Românilor cronologia nu se ştie esact şi intuiţiunea vremilor trecute li e dată elevelor (din nefericire chiar după

[1]) Raportul, de care-ĭ vorba şi care-ĭ într'adevăr foarte curios, cuprinde următoarele: «Urmându necesitatea la acéstă Şcólă de Seriĭ matricolare; vin prin acésta a solicita rugându-Ve să binevoiţĭ a ordona emiterea unuĭ numeru de seriĭ. Directrice Z. Livescu.» Vezĭ Arch. M. C. şi I. p., ibid.

cărţile didactice) cu puncte de vedere foarte moderne. In geografie memorarea fiind la locul ei, elevele stau bine, căci recitarea de numiri e partea tare a şcoalei.

Ast-fel D-na Livescu nu este lipsită de inteligenţă, după cum s'ar putea presupune din raportul său No. 3, dar în privirea culturei sale este jertfa şcoalelor noastre secundare.

Titlurile sale sînt:

1) Adresa Ministeriului Instrucţiunei No. 866 din 13/25 Ian. 1864, prin care se anunţă că prin Decret Domnesc No. 7 e institutoare de clasa a IV-a la Roman.

2) Idem No. 41, 709 din 27 Aug. 1864, prin care i se notifică acelaş lucru.

3) Idem No. 8,687 din 5 Sept. 1872, prin care i se notifică recunoaşterea sa ca directoară cu Decret Domnesc, No. 1456 din 2 Sept. 1872.

Relativ la raportul său No. 3 mai observ că scrisoarea sa de mînă este foarte rea, iar espresia «serii matricolare» a 'ntrebuinţat-o, după cum zice D-sa, în urma unei adrese ministeriale, care s'ar fi servit de acelaş termin.

Rugîndu-vă să consideraţi că învăţămîntul mecanic este cel general în şcoalele noastre, de vreme ce lipsa de cunoştinţe pedagogice e asemenea generală, sînt de părere că într'o desvoltare normală a învăţămîntului pedagogic o asemenea Directoare nici ar fi cu putinţă şi nici ar trebui suferită; dar în împrejurările de faţă această şcoală e la nivelul a cel puţin 50% din şcoalele noastre de fete [1]).

5. Scăderi şi abusuri ale autorităţilor şcolare [2]).

La inspecţia, făcută în 26 April a. c. şcoalelor urbane din Vasluiu, am constatat la şcoala de băieţi un mers regulat de desvol-

[1]) Consiliul permanent, căruia fu trimis raportul luĭ Eminescu, îşĭ formulă părerea, aprobată de ministru, astfel: «... a se comunica Directoareĭ Livescu copie după acest raport, cu observaţie de a face să înceteze lipsurile reale indicate în acest raport, căci în casul contrariu se vor lua măsurĭ.» Vezĭ. Arch. M. C. şi I. p., ibid.

[2]) Vezĭ Arch. M. C. şi I. p. (Divisiunea şcoalelor: *Şcoalele primare urbane din Vasluiŭ*), dosar nr. 139/76; raport adresat ministruluĭ cu nr. 220 şi cu data «*Iaşĭ* în *1 Maiŭ 1876*».

tare. Metoda de predare a d-luĭ Hrisoscoleŭ (în clasa patra) e demnă de toată lauda. Celelalte clase, conduse nu poate atît de metodic, dar totuşĭ cu destulă aptitudine şi sîrguinţă, promit resultate satisfăcătoare.

Nu tot atît de bună a fost impresia, pe care mi-a făcut'o şcoala de fete. Clasa a II-ua e îndestul de tare în citire, nu însă şi în scriere. Cît despre clasa a III-ea, unde predă însăşĭ Directoarea d-na Sion, am constatat cu părere de rău că atît caligraficeşte, cît şi ortografic, toată clasa (compusă din 8 eleve) e slabă. Causa, duprecum *(sic)* spune d-na Directoare, este în mare parte neregulata frecventare a elevelor; din parte-mĭ adaog însă că trebue să fie şi greşelĭ de metodă. Gramatica se predă mecanic după manualul luĭ Măcărescu, care conţine definiţiĭ, nu garantează însă nicĭ de cum cunoştinţa concretă a regulelor limbeĭ. In privinţa ortografieĭ, se 'nţelege că nu e de cerut ca să ştie şi copilele cutare saŭ cutare din multele sisteme ortografice, a căror cunoştinţă primejdueşte bunul simţ; ci întrebarea se reduce maĭ cu seamă la *pronunţia corectă* şi la scrierea — fie chiar cu totul fonetică — a cuvintelor şi formelor pronunţate corect. În şcoala de fete din Vasluĭ pronunţia falsă merge mînă 'n mînă cu scrierea falsă. Insă un asemenea neajuns nu poate fi tolerat în clasa supremă a uneĭ şcolĭ primare; căcĭ atuncea n'ar indeplini nicĭ cerinţa minimă, care li se face acestor şcolĭ, adică învăţarea corectă a citireĭ, scriereĭ şi calcululuĭ. Toate aceste neajunsurĭ le-am notat în condica de revisie şi aştept îndreptarea lor. Pe lîngă aceasta maĭ adaog că repartiţia încăperilor localuluĭ de şcoală arată—indulgent vorbind—o prea mare îngrijire a d-neĭ Directoare pentru propria sa persoană. I-am observat deja că lucrul principal în localul uneĭ şcolĭ sînt clasele, iar nu locuinţa privată a Directoareĭ. Afară de o cameră maĭ mare pentru clasa I-ea şi a II-a şi una mică (cu o singură bancă) pentru clasa III-ea, toate celelalte încăperĭ, în număr de şase, sînt în sama Directoareĭ. Despre acest neajuns Vă puteţĭ informa şi de la consiliul şcolar al oraşuluĭ.

Cît despre şcoala privată israelito-romînă, înfiinţată abia de 7 lunĭ şi avînd numaĭ clasa I-ea în două divisiunĭ, ea merge foarte bine. Progresele elevilor în gramatica limbeĭ romîne şi a celeĭ germane, în citirea curentă, în aritmetică mi-aŭ dovedit deosebita sîrguinţă a învăţătorilor acesteĭ şcolĭ.

6. Protest în contra unuĭ avis al Consiliuluĭ Permanent [1]).

Am fost cu drept cuvînt surprins de ordinul D-voastre No. 3483, prin care sînt invitat de-a arăta, de ce în intervalul de la 15—31 Martie a. c. n'am inspectat nicĭ una din școalele rurale ale județuluĭ Iașĭ și ce m'a împiedicat de a-mĭ îndeplini *această datorie?* [2]) Maĭ întîĭ am căutat a justifica acest ordin prin vr-o greșeală de adresă a organelor de control din acel onorat Ministeriu, căcĭ nu știŭ din care articol al legiĭ instrucțiuniĭ s'ar putea deduce regula că revizorul, care împreunează toate activitățile uneĭ cancelariĭ într'o singură persoană, fiind curier, copist, registrator, administrator, esaminator etc., trebue să fie cu toate acestea și vecĭnic în călătorie, încît la fie-care 15 zile să facă și revizie, și toate aceste în marginile a ceĭ $212^1/_2$ l. n. pentru fie-care județ. Dacă esistă un asemenea revisor în țară, rog a mă informa unde-ĭ acel prețios individ, ca să apelez la vasta sa esperiență și să aflu, în care mod — maĭ mult saŭ maĭ puțin apostolic — își îndeplinește susmențiunata datorie. Eŭ din contra, știŭ că norma de pîn'acuma este, ca revisorul să inspecteze de două orĭ pe an fie-care școală. Considerînd acuma numărul de 152 școale publice și private din circumscripția subsemnatuluĭ, împrăștiate pe o suprafață de maĭ multe sute de kilometri patrațĭ (1,143,570 p.), considerînd minunatele căĭ de comunicație dintre comună și comună, că amîndouă județele nu sînt șese, ci pline de dealurĭ și pădurĭ, că pentru inspectarea lor sînt abia șease lunĭ lu-

---

[1]) Vezĭ Arch. M. C și I. p. (Divisiunea școalelor: *Rapoartele prefecților pentru inspecția școalelor de revizorĭ*), dosar nr. 130/1876; raportul e adresat cu nr. 225 ministruluĭ și poartă data «*Iașĭ*, în *4 Maĭ 876*».

[2]) Arch. M. C. și I. p., dosarul nr. 130/76 (Divisia Școalelor: *Rapoartele prefecților pentru inspectarea școalelor de către revizorĭ*), unde prefectul de Iașĭ raportează despre Eminescu, în chip stereotipic și cu o vădită pornire, că «n'a inspectat nicĭ o școală» saŭ «a inspectat *numaĭ* școalele...» Controlul necruțător al luĭ Eminescu asupra amesteculuĭ administrațieĭ în afacerile școlare și critica aspră ce-o face acesteia în rapoartele ce trimite ministruluĭ saŭ prefecților, — lămurește îndeajuns causele pentru care poetul-revisor nu putea fi tocmaĭ plăcut înnalților capĭ administrativĭ din județele respective.

crătoare, daca substragem sărbătorile și vacanțiile de preste an, considerînd în urmă că într'o zi nu se pot inspecta conștiințios decît două școale, de vreme ce ziua școlară are numaĭ 5 ore (ba Joia numaĭ 3), veți vedea, Domnule Ministru, că sarcina subsemnatuluĭ este de a inspecta de două orĭ 152 școlĭ în timpul de 180 de zile, iar pentru lucrarea administrativă și de cancelarie i-ar rămînea în acest timp 28 de zile. Și care este lucrul său administrativ? 500—600 de hîrtiĭ intrate, care trebuesc resolvite, apoĭ o mulțime de plîngerĭ verbale, toate aceste îngreuiate încă prin lipsa de autoritate față cu primăriile și subprefecturile și prefecturile.

Fiind-că legile timpuluĭ și a[le] spațiuluĭ sînt apriorice și nu sufăr nicĭ o discuțiune, de-aceea vă veți convinge că îndătorirea de a inspecta școalele din 15 în 15 zile este o imposibilitate, asupra căreia n'a insistat nicĭ chiar Ministrul, care-a emis ordinul respectiv. Căcĭ această dispositie, cuprinsă în circulara ministerială No. 8,114 din 26 August 1872 n'aŭ avut alt efect, Domnule Ministru, de cît ca Prefectura de Iași să raporteze cu regularitatea unuĭ ceasornic tot la 15 zile, dacă revizorul a făcut inspecțiĭ. Aceste raporturĭ sînt prețioase, întru cît se poate constata că revizorul nu spune neadevărul față cu superioriĭ săĭ, nicĭ odată însă nu știŭ ca aceste raporturĭ să se fi tîlcuit drept o îndătorire a revizoruluĭ de a fi veciнic pe drumurĭ. De aceea îmĭ pare foarte răŭ, că sînt silit a respinge ca nefondat avizul onor. Consiliŭ permanent, că nu mi-aș împlini datoria. Din contra cred că din August și pănă astăzĭ puținĭ vor fi revizoriĭ, carĭ să fi inspectat atîtea școlĭ ca respectuos subsemnatul. Rog să iertațĭ, dacă tonul acestuĭ raport este aspru, dar circulara No. 8114 aŭ maĭ avut odată o reflectare analogă cu aceasta din partea predecesoruluĭ meŭ A. Naum prin raportul săŭ nr. 253 din 12/24 Sept. 1872. [1])

7. Despre o carte didactică a luĭ I. Creangă. [2])

Cartea alăturată pe lîngă acest raport, întitulată *Povățuitoriu la citire prin scriere*[3]), espune metoda după care trebuie să se pre-

[1]) N'am găsit raportul între dosarele respective din Arch. M. C. și I. p.

[2]) Vezĭ arch. Min. C. și I. p. dosar nr. 5/76 (Divisiunea Școalelor: *Cărțile didactice*); raport supt nr. 256, cu data «*Iașĭ în 26 Maiŭ, 1876*», adresat ministruluĭ.

[3]) «*Povățuitoriu la cetire prin scriere după sistema fonetică*, de insti-

deie scrierea și citirea în clasa I-ea primară, spre a ajunge la țintă ușor și temeinic. Ea se referă la abecedarul compus de Creangă, Ienăchescu ș. a.[1]), care pîn'acuma e cel mai bun abecedar românesc, aprobat atît de comisia examinătoare, cît și de onor. Minister.

Deosebirea între metoda, propusă de această broșură, și învățarea rutinară și mecanică, precum se profesează ea în genere în școalele noastre, este deosăbirea *(sic)* dintre învățămîntul viu și intuitiv și mecanismul mort al memorării de lucruri neînțelese de copii; este deosebirea dintre *pedagogie* și *dressură*. — Într'adevăr prin metoda veche a silabisării, a memorării mecanice de semne și cuvinte, inteligența copiilor nu era cu mult mai bine tractată de cît inteligența unui animal, care se deprinde prin frică și silă la o mulțime de apucături automatice, de care nu-și poate da sama.

De aceea, precum zice cu drept cuvînt prefața cărticelei[2]), copiii, după sistema veche, nu numai că învață cu desgust și foarte cu greu a citi și a scrie, apoi ceea ce învață într'un semestru — sînt în stare să uite într'o lună. Și din nefericire nu se predau la noi numai

---

tutorii: *Gheorghe Ienăchescu* și *Ioan Creangă*. Iassy. Tipo-Litografia H. Goldner, 1876», pp. 48⁰ în 8⁰; o carte de teorie didactică elementară într'adevăr remarcabilă și fără îndoială cea mai bună ce-o avem noi, chiar și astăzi, în acest gen.

[1]) «*Metoadă nouă de scriere și cetire pentru usul claseĭ I primară*, de institutorii: I. Creńgă, C. Grigorescu, G. Ienăchescu, N. Climescu, V. Receanu și A. Simionescu. Aprobată și adoptată de Ministeriul Instrucțiuneĭ Publice și al Cultelor. *Ediținea a noua* corectată și adaugită». Ediținile anterioare I și II s'aŭ tipărit «cu spesele Societățeĭ Învățăturei Poporuluĭ Romîn, din districtul și comuna Iassy. *Iassy*, Tipo-Litografia H. Goldner, 1874»; pp. 76 în 8⁰. Aŭ mai apărut la 1878 ediția XII-a, 1882, ed. XVI-a, 1886 ed. XIX-a.

[2]) Op. cit., pp. 3—4: «... unii dintre Domnii învățători și învățătoare ... predau copiilor cetirea și scrierea tot după metoda silabisării; adică aceea, după care i se arată copiluluĭ literele tipărite în șir alfabetic, pentru a învăța numele fiecăreia; — lucru, — de care copilul n'are trebuință la cetire. Apoĭ i se dă să imiteze literele pentru scris, fără a ști copilul ce are să facă cu ele; așa încît, *după această sistemă, copilul*, — pe lîngă aceea, — că *învață cu desgust și foarte cu greŭ a ceti și a scrie, apoĭ ceea ce învață într'un semestru, e în stare să uite într'o lună*».

scrierea și citirea ast-fel, ci toate obiectele. O privire numaĭ în manualele noastre scolastice ne va încredința, că elevii trebue să fi învățînd ca în somnambulism, că nu știŭ ce scriŭ, nicĭ ce citesc. Abia cînd vrîsta li trezește mintea, li se ia albeața de pe ochĭ și încep a înțelege ce-aŭ învățat în școală. Dar acele cunoștinți, cîștigate în mod mecanic, nu s'aŭ lipit de memorie, aŭ rămas numaĭ niște urme slabe din ele, încît omul matur pe de o parte nu se maĭ poate folosi de dînsele, pe de alta vede că e prea tîrziŭ pentru a maĭ reîncepe. Și toate acestea abstrăgînd încă de la desgustul împotriva cărțiĭ pe care metoda mecanică îl inspiră copiilor.

Chiar pagina întîia ni arată marea deosebire de metodă. Nu maĭ întîlnim pe învățătorul sever și țeapăn cu vergile 'n mînă, ci un suflet uman, care se coboară la treapta sufletelor copilărești și le *disciplinează*, nu le *silește*. Prin jocurĭ copiiĭ învață a iubi orînduiala. Apoĭ se face deosebirea între ființe și lucrurĭ; copiĭ sînt pușĭ a numi ființe și a spune ce *fac* ele, cum *sînt;* tot ast-fel la lucrurĭ, în cît în zilele cele d'întîĭ se zugrăvesc în mod nește̦rs în frageda lor minte cunoștințe, care li vor fi atît de folositoare la deosebirea gramaticală a cuvintelor. Urmărind șirul acestor desvoltărĭ treptate, Vă veți convinge, Domnule Ministru, că învățătoriul nu anticipează nicĭ odată, că el se servește totdeauna de micul capital de cunoștințe din viața copiluluĭ pentru a'l face pe acesta să vie de sine la ceea ce nu știuse. Copilul se deprinde a distinge, a judeca, a-și da sama de ceea ce gîndește. C'un cuvînt autoriĭ cărțiĭ aplică în privirea spiritului omenesc aceiași metodă binecuvîntată, pe care naturaliștiĭ o recomandă pentru corp. Nicĭ un om nu se întărește citind un tractat de gimnastică, ci făcînd exercițiĭ; nicĭ un om nu se 'nvață a judeca, citind judecăți scrise gata de alțiĭ, ci judecînd singur și dîndu-și singur sama de natura lucrurilor.

Aceste laude s'ar părea esagerate în alte țerĭ, dar într'a noastră nu sînt decît juste. Orĭ cît de modestă în aparență ar fi cartea, ea însemnează începutul uneĭ reforme adîncĭ în instrucția elementară; ea a rupt'o cu dogmatismul, isvorul metodeĭ propuse este însăși natura inteligențiĭ, procesul eĭ de desvoltare.

De aceea resumez din noŭ:

1. Cartea introduce în clasa I-ea exercițiile de intuițiune (An-

schaungsübungen), înnainte de a pune abecedarul și pana în mîna copiluluĭ;

2. Cunoștințele se dau pe cale intuitivă, încît copilul ajunge prin judecata sa proprie la ele, iar învățătorul îl *conduce* numaĭ;

3. Cartea urmează metoda *sonetară*. Consoanele se disbracă de elemente vocalice și se dau curate. Intre metoda sonetară și silabism este deosebire maĭ atît de mare, cîtă este între silabismul vechiŭ și noŭ. După silabismul vechiŭ de ex. rîță az mislete se citeaŭ ram. Tot atît de greoiŭ e silabismul noŭ alăturĭ cu insonarea. Afară de aceea insonarea introduce o gimnastică a vociĭ copiluluĭ, care-l face să pronunțe foarte curat.

4. Cartea se deosebește în mod favorabil de alte tractate de acest soiŭ prin aceea că e o lucrare cu totul originală, nu copiată saŭ prelucrată după manuale străine. Ea este fructul experiențelor lungĭ a doĭ învățătorĭ înzestrați de la natură cu darul de a instrui [1]).

8. Despre raporturile între şcoală şi administraţia politică.

— Fragmente din diferite rapoarte [2]). —

Nr. 188/75, către *prefectul de Iași:*

La adresa D-v. no. 6769, la care s'aŭ anexat suplica preotuluĭ Vasile Dimitriŭ din com. Hermeziŭ, prin care acesta cere per-

---

[1]) Raportul termină cu rugarea de «a o recomanda [cartea] tuturor învățătorilor de clasa I-ea din țară și să-ĭ permiteți [revizoruluĭ] a o recomanda asemenea învățătorilor din circumscripțiunea sa». — Printr'o altă adresă, nr. 209, către ministru, găsită de d. G. T. Kirileanu printre ciornele din dosarul revizoratuluĭ de Iași pe 1875 și 76, Eminescu atrage atenția asupra împrejurăriĭ că «metoda nouă de scriere și citire» [citată în nota 1, p. 261] a avut succes prin meritele eĭ intrinsece (și nicĭ de cum prin o altă stăruință — *șters ulterior de E.*) și ar fi o rea răsplătire pentru compuitoriĭ eĭ, dacă de-odată, în mod brusc și fără oare-care transiție, s'ar [înceta] întrebuințarea eĭ și s'ar recomanda o alta, numaĭ poate pentru că-ĭ tipărită în tipografia Statuluĭ [abecedarul de Barbu Constantinescu].

[2]) Cele maĭ multe din aceste fragmente sînt culese de către d. G. T. Kirileanu, din dosarul hîrtiilor pe 1875 și 76 al revizoratuluĭ de Iași. Acele pe care le-am putut găsi însumĭ în arch. M. C. și I. p., le-am copiat de pe originalele rapoartelor luĭ Eminescu și sînt indicate în notele respective.

mutarea fiului său învățătorul Gh. Dimitriu de la Voinești la Hermeziu, subsemnatul are onoare a răspunde:

Că permutarea, care nu e cerută expres de către un învățător, fiind o pedeapsă disciplinară, ea nu se poate face de cît cu învoirea învățătorilor respectivi de a se permuta în locul altuia. Deci nu pot lua nici o dispoziție în această privință, bazîndumă pe interesele private ale unei a treia persoane străine de corpul didactic.

*

Nr. 258/75, către *prefectul jud. Vasluiu*:

«Adresa D-v. nr. 8637, prin care îmi anunțați «spre știință» că ați încuviințat permutarea școalei din cot. Ipatele în cotuna Borăștii, m'a uimit întru cîtva, pentru că cuprinde în sine o procedură incorectă. Vă aduc aminte: 1. Că în actuala comună Borăștii se află *două* școli, trecute în budgetul ordinar al statului și care n'au fost desființate nici cînd prin vre-o hotărîre ministerială, și anume una de gradul I-iu în Ipate, alta de gradul al II-lea în Borăști. Prin urmare ceea ce vi s'a cerut din partea primăriei respective, a fost nu permutarea, ci desființarea unei școli. 2. Desființarea unei școli întreținută de stat este numai de atribuțiunea ministeriului instrucțiunei publice, iar nici de cum de aceea a altor autorități administrative.»

În raport urmează apoi lămurirea lucrului. Motivul că Borăștii ar fi în centrul comunei «e 'ndestul de bun pentru cine nu cunoaște localitățile, subsemnatul însă e pe deplin sigur că copii din Ipatele nu pot visita școala din Borăști, nici viceversa. In vederea acestor motive am onoare a observa că pe cîtă vreme ministerul instrucțiunii nu va încuviința desființarea școalei din Ipatele, ea esistă în planul ministeriului public, în budgetul ordinar al statului și poate fi privită numai ca o catedră vacantă numai pîn' în momentul în care ministerul numește un învățător care s'o ocupe.»

*

Nr. 263/75, către *înv. din Tg.-Bivolari*.

Eminescu respinge numirea recomandatului, de oare-ce este prea tînăr și nu poate avea nici o autoritate față cu copiii. «Certificatul primăriei, care atribue unui copil *energie* în esercițiul funcției de monitor, e de-a dreptul *ridicul*».

*

Nr. 271/75, către *prefectul de Iași*:

Cu toate că prin adresa mea no. 260 v'am fost rugat a ordona primaruluĭ din com. Tomeștĭ, ca să achite restul de salar, ce are a-l primi de la comună înv. Ioan Lateș, pentru-ca acesta să se poată permuta la școala din Dumeștĭ (jud. Vasluiŭ) — totuși și acum d-l primar de acolo refusă pe motive zădarnice să-ĭ achite salarul, ba-ĭ ține încă și lucrurile supt un fel de secvestru, care n'are nicĭ un temeiŭ legal [1]).

Vă rog decĭ să binevoițĭ să-l faceți pe primar să înțăleagă, că puterea sa în comună are oare-care margini, că trebue să achite retribuția votată de comună învățătoruluĭ, și că nu poate secvestra făr' un motiv bine-cuvîntat averea unuĭ om, care nu *dătorește* nimic nicĭ fisculuĭ, nicĭ e urmărit pentru vre-o datorie.

*

Adresă nenumerotată (tot din 1875), către *prefectul de Vasluiŭ*, care a fost ștearsă ulterior și decĭ netrimisă de E., dar e totuși — chiar cu atît maĭ mult — interesantă:

Subsemnatul reamintindu-vă adresa sa no. 243, prin care v'aŭ notificat școalele rurale înființate din noŭ în județul Vasluiŭ, vă rogă să binevoiți a pune în vederea onor. comitet permanent să controleze prevederile bugetare ale comunelor pe anul 1876 și să li impue o dotațiune suficientă pentru școală și învățător, căcĭ păn'acuma constat cu durere că pe alocurea toată suma prevăzută în bugetele comunale pentru întreținerea școaleĭ s'a învățătoruluĭ întreceaŭ a treia parte din leafa primaruluĭ.

Recomand maĭ cu samă com. Bîrzeștiĭ, pl. Stemnic, unde este instalat Nicolae Habra, normalistul cel maĭ bun care a eșit la finele anuluĭ școlar 1874—75, și pentru care am aflat că în bugetul comuneĭ pe anul viitor i s'a prevăzut o leafă egală cu acea a unuĭ vătăjel, iar în anul curent nu i se dă absolut nimica, în cît avizat la salariul trimestrial al statuluĭ, are timp deplin de-a muri de foame în comuna Bîrzeștiĭ. Fără de a afișa vorbe marĭ asupra însemnătățiĭ învățămîntuluĭ, care nu ne-ar înainta c'un pas maĭ departe, cred totuși că ar trebui să recunoaștem că tinerĭĭ normaliștĭ, carĭ aŭ absolvit cu cel maĭ bun succes școala lor și se dedaŭ uneĭ ocupațiĭ destul de ingrate, ar trebui să se

[1]) Inlocuind expresiile șterse în ciornă: «. . . o *bază* legală».

bucure de protecția administrației județene, ca să nu se simtă isolați în lucrarea și tendințile lor, ca o frunză pe apă — mai ales că un normalist bun are mai multă cultură, deci și mai mult simțimînt de demnitate de cît mulți din scribii, carî împlu cancelariile comunale supt fel de fel de titluri și pretexte și ocupînd o mulțime de funcțiuni nominale, plătiți din fonduri comunale în genere mult mai bine de cît învățătorul.

*

Adresa precedentă fiind ștearsă, e înlocuită prin cea de mai jos — pe semne din pricina prea crudului adevăr de la sfîrșitul ei.

Nr. 293/75, către *prefectul de Vasluiu:*

Invățătorii rurali mai buni ar trebui să simtă în totdeauna că ochiul administrației județene e îndreptat asupra lor și a silinților lor, de aceea trebue ca prevederile bugetare comunale să le creeze mijloacele materiale, ca să-și poată îngriji în deplină liniște de îndatoririle lor. Recomand deci mai cu seamă pe învățătorii următori, în privirea cărora veți binevoi a recomanda onor. Comitet permanent, ca la revisuirea bugetelor comunelor rurale să li asigure esistența într'un mod mai distins decît celorlalți pe care nu-i citez. Ii dispart în două categorii. Intîia cuprinde pe învățătorii dinainte de 1 Sept. care se disting prin inteligență și știință, a doua cuprinde pe învățătorii din nou numiți, carî au absolvit cu succes eminent institutul normal sau îi cunosc ca stăruitori în treaba lor.

*

Nr. 299/75, către *prefectul de Iași:*

Inspectînd în 29 Noemvrie a. c., școalele din com. Șipotele, pl. Bahluiu, le-am aflat pe amîndouă închise. Invățătorul din comuna Andrieșenii au pretextat că lipsa de lemne îl silește să ție școala închisă, iar cel din Șipote nici n'au fost visibil pentru mine, de vreme ce lipsia din sat supt pretext de boală. Din isvoare private însă am aflat că școalele în această comună stau închise de aproape 6 luni, că primarul din localitate e într'un fel de unită complicitate cu învățătorii, că învățătorul din Șipote servește de ajutor de perceptor și nu are domiciliu fix, ci locuește mai mult la d-l primar. Localul de școală din Șipote l'am găsit prefăcut în locuință a notaruluĭ, ușa din tindă, care dă în clas[ă], am găsit-o

zidită, și deschisă în păretele din Nord o altă ușă, încît de afară copiiĭ intră de-a dreptul în școală. Școala nu funcționează de fel. In clas[ă] d-nul notar îșĭ păstrează peste iarnă curechiul și nutrețul pentru vite. Toate acestea supt ochiĭ d-luĭ primar.

Spre a constata purtarea învățătorilor, am rînduit o comisiune compusă din treĭ învățătorĭ din plasa Turia, iar calificarea purtăriĭ neauzite a d-luĭ primar, pentru care școalele părea că nicĭ esistă, o las la apreciația D-v.

Ca un curiozum vă comunic bugetul școalelor din această comună pe anul viitor în alăturare cu alte sume:

1. Salarul a doĭ învățătorĭ	800	(adică cîte 400 l. n. — vătășelul din aceiași comună are 350 l. n.)
2. Idem a doĭ servitorĭ . . .	148	(se găsește oare servitor cu 74 fr. pe an cu mîncarea luĭ ?).
3. Reparația localurilor . . .	100	
4. Chiria școaleĭ din Andrieșenĭ	240	l. n. (20 galb. pe an chiria pentru o casă țărănească ! !)
5. Incălzirea a 2 școlĭ	150	
6. Cheltuelĭ de întreținere pentru amîndouă școalile . . .	20	(adică 80 banĭ pe lună de fie-care).
7. Mobilier	50	
	1508	

Reversul monedeĭ este: Salarul primaruluĭ 1800
Diurna primaruluĭ 600
Total 2400

Va să zică întreținerea a două școlĭ în comună e maĭ puțin importantă decît esistența unuĭ domn primar. Vă fac atent totodată la cifra trecută supt 4. E știut că chiria uneĭ case țărănești e pe an de la 3—6 galb.; aicea văd însemnat 20 și maĭ bine de galbenĭ — cu toate acestea localul e destul de miserabil. Din aceste toate însă se vede că tăcerea d-luĭ primar e destul de semnificativă și se esplică complicitatea sa cu învățătoriĭ.

Rog decĭ să mijlociți pe lîngă onor. Comitet permanent ca cu ocasia verificăriĭ bugetelor comunale să prevadă sume suficiente pentru amîndouă școlile, pentru-ca orĭ-cînd ar veni alțĭ învățătorĭ în locul acestora să găsască toate cele trebuincioase pentru funcționarea școaleĭ.

Nr. 306/75, către *ministru*.

Raportează că în lunile Noembre și Decembre Eminescu a inspectat 21 școlĭ rurale în jud. Iași și resultatul e acesta: «Maĭ pretutindene am constatat cu părere de rău, că administrația comunală a fost neîngrijitoare față cu școalele, că reparațiile localurilor saŭ nu se fac la vreme saŭ de fel, că lefile învățătorilor (de la comună) se plătesc la trilunie, că amendele prevăzute pentru școale se daŭ prea tîrziŭ, că amendele celor avertizațĭ nu se esecută, că frecventația din cauza aceasta e mică. O lăudabilă escepție dela acest mod de administrare fac comunele P.-Iloae și Bivolarĭ»...

*

Nr. 325/75, *prefectuluĭ de Vasluiŭ*.

Tratează despre starea proastă a școliĭ din Boroșeștĭ, arătînd că primăria n'a vrut să cheltuiască pentru ea, și continuă: «Ce se atinge de băncĭ, catedră, orologiŭ etc., acestea represintă o sumă atît de mică, încît ușor s'ar fi putut acoperi, dacă ar fi esistat cîtuși de puțină bună-voință. Scusa că toate acestea nu sînt prevăzute în bugetul anuluĭ curent, ar fi valabilă numaĭ atuncĭ cînd comunele și oameniĭ ar trăi un singur an, pe cînd știm cu toțiĭ că aniĭ sînt împărțirĭ, făcute timpuluĭ de către oamenĭ, și că cu bună chibzuire cele cheltuite pe anul curent se pot ușor acoperi din veniturile anuluĭ viitor.»

*

Nr. 331/75, către *ministru*.

Raport în privința învățătorilor din Șipote și Andrieșenĭ pe temeiul ancheteĭ rînduite. Incheerea este:

«Opinia mea finală este: că învățătorul și primarul din Șipote să se dea judecățiĭ pentru frustrarea statuluĭ și a comuneĭ cu apuntamentele plătite celuĭ de'ntâĭ».

«Inv. din Andrieșenĭ să se avertiseze saŭ să se suspende pe maĭ multă vreme din serviciŭ».

*

Nr. 153/76, către *ministru*:

La ordinul D-voastră no. 1805 din 5 Martie a. c., privitor la școala din cot. Șcheia (com. Drăgușenĭ, jud Vasluiŭ), am onoare a vă răspunde[1]: — Deja cu tabloul de reorganisare a școalelor din

[1]) Vezĭ Arch. M. C. și I. p. (Divisiunea școalelor: *Școalele rurale din jud. Vasluiŭ*), dosar nr. 47/76, raport cu data «*Iașĭ*, în *17 Mart 876*».

jud. Vasluiŭ (alăturat pe lîngă rap. no. 212 din 5 Septembre a. esp.) și anume în anexa D.[1]) am avut onoarea a Vă espune împrejurările școaleĭ din Șcheia și că primăria hotărîse de-a permuta școala și a numi un învățător de la sine. Visitînd această comună, n'am crezut că poate resulta vre-un folos din permutarea aceleĭ școlĭ dintr'o comună într'alta. De-aceea în interesul stabilității și pentru a nu se schimba în fie-care an circumscripția naturală a uneĭ școlĭ, am ordonat învățătorilor de-a resista la orĭ-ce permutare, hotărîtă numaĭ de comună, și a aștepta în această privire totdeauna deslegarea onor. Minister, căcĭ nu este decît prea natural că, mutîndu-se școala la depărtare de o oră, mulți din copiiĭ, carĭ începuseră, să nu maĭ urmeze studiile și școalele să fie osîndite la o muncă de Sisif, la vecĭnice începuturĭ, la un învățămînt fără de continuitate. De-aceea cred și în casul present că e de demnitatea administrației centrale a statuluĭ, de a ordona deschiderea școaleĭ în localitatea hotărîtă odată, anume în Șcheia, puindu-se în vedere comuneĭ că poate deschide o școală și în cotuna Drăgușenĭ (cu 180 contrib.) saŭ cu spese propriĭ saŭ cerînd și ajutor de la stat[2])

Innapoesc totodată raportul respectiv al prefectureĭ de Vasluĭ.

*

Ms. Ac. Rom. 2264 *f.* 213, ambele pagine, cuprinde următorul fragment, a căruia urmă n'am găsit-o printre actele de revizor ale luĭ Eminescu, dar care se referă totuși la activitatea luĭ oficială, privind relațiile luĭ încordate cu administrația județuluĭ. Precum se vede din fragmentul însuși, el e scris după ieșirea din slujbă a poetuluĭ, ca o ciornă de scrisoare, ce va fi fost menită să constitue, probabil, un răspuns la raportul nouluĭ prefect [liberal] de Vasluiŭ, cu data *1876, Sept.* $^{9}/_{21}$, către noul ministru al instrucției [Gh. Chițu]; raportul spune că nu esistă «în prefectură ver-un Tablou saŭ indiciĭ de școală și profesorĭ din acestŭ Districtŭ; și *fiindŭ că după toate insistențile întrebuințate către d. Rivizorŭ școlarŭ ad interim* [Eminescu] *a trimete Dosieruluĭ în questiune spre a se pute lua lămuririle necesare .. nu laŭ trimesŭ nicĭ până astăzĭ*», și cere numirea maĭ repede a nouluĭ

[1]) Vezĭ pp. 252-3.

[2]) Consiliul permanent al instrucțiuniĭ aprobă raportul și ministrul dă în acest sens ordin prefectuluĭ de Iașĭ. Vezĭ dosarul citat maĭ sus, actul ce urmează raportuluĭ luĭ E. și raportuluĭ prefectorial anexat acolo.

revizor. (Vezĭ Arch. M. C. şi I. p., dosar 47/76). Reproduc fragmentul aicĭ, de oare-ce face parte din aceiaşĭ ordine de ideĭ şi are un caracter maĭ general:

«*Un* om nu poate face nimic într'o ţară răŭ întocmită şi măcar să tot poruncească, rămîne la vorba aceea: A poruncit cîneluĭ şi cînele pisiceĭ şi pisica şoareceluĭ, iar şoarecele şi-a atîrnat porunca de coadă.

«Cît despre tablouriĭ, ce vor fi lipsind la prefectură, chestiunea în sine nu mă priveşte, mă oblig eŭ ca astăzĭ, cînd nu maĭ sînt revisor şi nicĭ am la dispoziţie asemenea tablouriĭ, să-ĭ comunic pe de rost D-luĭ prefect şcoalele, învăţătoriĭ, învăţătura cîtă o aŭ aceştia, numărul copiilor, previderile bugetelor comunale etc. Toate acestea, ca un semn, cît de fără grijă şi nepăsătoare aŭ fost administraţia trecută faţă cu şcoalele rurale. Tot atuncĭ 'ĭ voiŭ împărtăşi, de ce multe şcoale sînt neocupate; care de sigur astăzĭ se vor ocupa — după acelaş sistem şi cu acelaş soiŭ de oameniĭ, cu care se ocupă maĭ toate funcţiile la noĭ.

«Iar la făgăduinţele D-luĭ prefect, vom spune şi noĭ vorba veche de baştină a moşuluĭ Terinte-Barbă-lată, rezeş şi el la Funduriĭ în ţinutul Vasluiuluĭ: Tînărul spune cîte face, bătrînul cîte aŭ făcut, nebunul cîte are de gînd să facă.

«In împrejurările [acestea] şcoalele din judeţul Vasluiŭ sînt cele maĭ bune posibile, precum lumea luĭ Leibnitz cu toată miseria şi nimicnicia eĭ vădită, este cea maĭ bună lume posibilă, căcĭ posibilitate şi esistenţă sînt identice şi ceea ce e posibil esistă. Precum soarele stă loculuĭ de milioane de anĭ, orĭ-care ar fi fost părerile omeneştĭ, fie geocentriste fie heliocentriste, tot astfel părerile oamenilor nu schimbă nimic din mersul firesc, material al lucruluĭ. Părinţĭ miserĭ şi viţioşĭ, copiĭ goĭ şi bolnavĭ, învăţătoriĭ ignoranţĭ şi răŭ plătiţĭ, administratoriĭ superficialĭ, toate acestea îngreuiate prin creşterea impositelor, menite a hrăni această stare de lucruriĭ, nu sînt condiţiunile normale pentru şcolĭ bune, precum lemn de brad putregaiŭ, gelăŭ de plumb şi meşter prost nu-mĭ dă o masă bună. Şcoala va fi bună, cînd popa va fi bun, darea mică, subprefecţiĭ oameniĭ ca să ştie administraţie, finanţe şi economie politică, învăţătoriĭ pedagogĭ, pe cînd adică va fi şi şcoala şcoală, statul stat, şi omul om, precum e în toată lumea, iar nu cum e la noĭ — adică ca la nimeniĭ, unde găseştĭ în cercurile cele maĭ înnalte oameniĭ, ce trăiesc în vecinică duş-

mănie cu gramatica, necum cu alte cunoștințe saŭ cu dreapta judecată. Din nefericire tocmaĭ aceasta din urmă lipsește și nicĭ în școlĭ franțuzeștĭ nu se poate învăța, pentru-că se moștenește dela mamă.

9. Despre învățătorĭ și despre școalele rurale.

— FRAGMENTE DIN DIFERITE RAPOARTE [1]). —

Nr. 168/75, către *ministru.*

Se trimite ministeruluĭ resultatul concursuluĭ pentru ocupare a uneĭ catedre în Tg.-Neamț. Se fac observațiĭ asupra tuturor candidaților și la sfîrșit se adaugă:

«Observația finală ce maĭ am de făcut e că în «limba romînă» toțĭ candidațiĭ aŭ fost slabĭ, ceea ce se esplică din modul cu totul abstract și mort cu care se predă limba națională atît în clasele primare cît și în liceŭ. (Acest răŭ nu se corege de cît prin introducerea unuĭ alt metod de învățămînt în privirea limbiĭ romîne,— *aceste cuvinte-s șterse ulterior de E.*)

*

Nr. 320/75, către *învățătorul din Hermeziŭ:*

D. suprefect al plaseĭ Turiu îmĭ trimite procesul-verbal al com. Hermeziŭ prin care se constată că în ziua de 21 Oct. a. c. aŭ găsit eleviĭ singurĭ și atît d-ta cît și suplinitorul lipseaŭ, că întrebuințezĭ eleviĭ la lucrurile d-tale private, că întrebuințezĭ localul școaleĭ la alte scopurĭ de cît cele la care e destinat. In cas dacă procesul-verbal al primaruluĭ ți se pare obijduitor, atuncĭ îmĭ veĭ raporta, ca să pot rîndui o cercetare în această privință, în cas însă de a fi adevărat te previn că repetarea unor asemenea abuzurĭ poate avea cele maĭ grele urmărĭ.

*

Nr. 326/75, către *învățătorul din Boroseștĭ*:

Lucrarea relativă la cele espuse de d-ta prin rap. no. 239 s'aŭ înnaintat Prefectureĭ de Vasluĭ. Întreb însă cum de aĭ ajuns d-ta la no. 239 în așa scurt timp? Cu ce aĭ împlut 239 coale de hîrtie în decursul a $3^1/_2$ lunĭ?

*

No. 338/75, către *ministru.*

Se trimite un tablou de catedrele rurale vacante și se cere publicarea concursuluĭ pentru ocuparea lor. Incheierea este:

---

[1]) Vezĭ nota 2, p. 263.

«Dacă la cele mai multe din aceste școli n'am rînduit suplinitori, causa este îndoită: 1) Întotdeauna am crezut ca în locul unor suplinitori inepți e mai bine să nu fie de fel. Puținii, pe care i-am recomandat prefecturilor ca să fie decretați, pot fi și învățători provizorii, posedînd cvalificarea necesară. 2) Că cele mai multe comune, pretextînd că în bugetele lor pe anul 1875 nu sînt prevăzute sume pentru școale, ar fi refuzat întreținerea școalei ș'a învățătorului.»

*

Nr. 216/76, către *ministru*[1]):

La ordinul d-voastre no. 3218 din 20 April 876, privitor la numirea d-luĭ Gh. Arbore ca învățător la Țibănești, îmĭ iaŭ libertatea de-a vă observa că raportul meŭ no. 148 a fost revocat[2]) în urma telegrameĭ d-voastre no. 2825 și anume pe următorul motiv:

D. Gheorghe Arbore a comis fără voința sa un fapt, pentru care a fost dat judecății criminale și suspendat de la școala din Țibănești. De și din punct de vedere abstract nu i se poate atribui voința, prin urmare nicĭ vinovăția aceluĭ fapt, deși a fost achitat, totuși populațiile noastre rurale sînt departe de-a putea judeca aceste lucruri după dreapta lor măsură. Asupra unuĭ învățător nu trebuie însă să atîrne nicĭ măcar pretextul uneĭ desconsiderări din partea concetățenilor și a școlarilor săĭ. De-aceea prin telegrama mea no. 172 și prin raportul no. 186 din a. c. V'am propus, ca la Țibănești să se permute d. Nicolae Habar, învățătorul din Bărzești (pl. Stemnic); iar la Bărzești să se numească Gh. Arbore; adică cel puțin în altă comună și în altă plasă.

Drept aceea vă rog a reveni asupra hotărîriĭ, luată prin ordinul d-voastre no. 3218.

*

---

[1]) Arch. M. C. și I. p. dosar $^{47}/_{76}$ (Divisia școalelor: *Sc. rur. din jud. Vasluiŭ*); raport adresat ministruluĭ cu data «*Iași în 22 April 1876*». Ministrul aprobă raportul, pre-cum se vede din actul următor raportuluĭ (acelaș dosar).

[2]) Printr'un raport anterior, cu data Iași, 28 Febr. 1876, Eminescu însuși propusese ministruluĭ reintegrarea luĭ Gh. Arbore în postul săŭ de maĭ nainte. Faptul, de care fusese acusat învățătorul, era «că în noaptea de 25 spre 26 Decembre anul 1875 aŭ aprins pușca asupra femeiĭ Irina Galăŭ cu voința de a o omorî și din împreju-

Nr. 223/76, către *ministru*:

De la 26 pînă la 30 April a. c. subsemnatul a inspectat următoarele școale rurale: Brodoc, Laza, Ivănești, Pungești, Lipova. Toate aceste școli lasă mult de dorit în privirea frecventării. Causa relei frecventări e pe de o parte puțina îngrijire a primăriilor, despre care subsemnatul a raportat prefecturei de Vasluiu; pe de altă parte însă chiar obstinațiunea poporului rural, de a nu-și trimite copiii la școală, obstinațiune esplicată pînă la oare-care grad de nevoile mari ale oamenilor. In privința calității învățămîntului am constatat că școalele din Brodoc și Lipova sînt bune, cea din Laza foarte bună, cele din Ivănești și Pungești însă supt conducerea unor învățători rutinari și cu metode învechite sînt cu mult mai slabe. Sperez însă că în urma instrucțiilor, ce le-am dat în privirea metoadei și a cărților, ce trebue ei înșuși să le studieze, se vor îndrepta cu vremea.

10. Despre Universitatea din Cernăuți.

I [1]).

La vechea universitate din Cernăuți — care-și are începutul, după cum se știe, din vremea lui Papură-Vodă — s'au mai numit încă cîțiva profesori ilustri de-a căror faimă științifică răsună Europa [2]). Cu această ocasie ne aducem și noi aminte de o convorbire c'un învățat din Moldova, care era docent de la Universitatea comunală din Mălăcești, ținutul Cîrligăturii.

— Mă rog, unde-ai învățat d-ta carte? îl întreb eu.

— Mă cunoaște cucoana Profira din Mândinești.

— Da nu te'ntreb cine te cunoaște. Vei fi cunoscînd d-ta multă lume — dar unde-ai învățat carte?

---

rări neatîrnate de voința sa omorul n'a isbutit», precum se spune într'o copie a ordonanții de achitare a Curții cu jurați din județul Roman-Vasluiu. Vezi actele privitoare la ambele note în Arch. M. C. și I. p. dosar nr. $^{47}/_{76}$ (Divisia școalelor: *Școalele rurale din jud. Vasluiu*).

[1]) *C. d. I.*, nr. 81, din 23 Iulie, 1876, la «Diverse».

[2]) Aicî *C. d. I.* înșiră numele și trecutul lor.

— Eŭ l'am învățat carte pe redactorul «Curieruluĭ intereselor generale»[1]).

— Tocmaĭ de aceia te și'ntreb unde aĭ învățat *d-ta?*

— Apoĭ cam tot prin Hîrlăŭ m'am *tăvălit* eŭ.

Mutatis mutandis, o convorbire cu acești ilustrați[2]) ar suna cam astfel:

— Mă rog unde-aĭ învățat d-ta carte?

— Mă cunoaște d-nu Stremayer.

— Nu-ĭ vorba de cine te cunoaște. Unde aĭ învățat?

— Am șters ciubotele d-lui Brzrcek, referende *(sic)* la ministeriul instrucției.

— Nu te'ntreb unde-aĭ șters ciubotele. Unde-aĭ învățat?

— Apoĭ tot cam prin Kecikemet și prin Brody m'am tăvălit eŭ.

De aceea credem a-ĭ face un serviciŭ d-luĭ Stremayer, recomandîndu-ĭ o prețioasă personalitate pentru ocuparea catedreĭ de filologie comparativă a «limbilor semitice». Este d-nul Herșcu Șloim Zeilig, actual docent privat de limba ebraică la o nică universitate din Tîrgul-Cuculuĭ. Acest domn doctissim se obligă a primi auzitorĭ academicĭ pînă și [în] frageda vrîstă de 2—5 anĭ și de a-ĭ duce la vreme de ploae și în spate în salele universității din Cernăuți, pentru minima taxă colegială de 6 creițarĭ austrieceștĭ pe săptămînă.

II[3]).

Primim din partea Onor. Consulat c. r. austro-ungar, următoarea adresă supt nr. 6465:

Conform cereriĭ d-luĭ Rectore al Universității c. r. în Cernăuți, am onoare a vă comunica pe lîngă aceasta un esemplar despre ordinea prelecțiilor, la acea Universitate, rugîndu-vă să binevoiți a face ca conținutul cataloguluĭ lecțiunilor să fie cunoscut și că în Universitatea c. r. Frantz Iosef în Cernăuți se vor ținea prelegerĭ regulate asupra limbiĭ și literaturiĭ romîne, asupra *Philologieĭ comparative romîne* și asupra dreptuluĭ civil francez.

---

1) «*Curierul* (Th. Balassan), foaea intereselor generale», an. IV. Iași, 1876.

2) Alusie la mania titlurilor (Ilustru, Ilustritate etc.), care e generală la Nemți și, prin eĭ, la Romînĭ de supt influența lor, în Bucovina, Ardeal și Ungaria.

3) *C. d. I.*, nr. 107, din 29 Sept., 1876, la «Diverse».

Omenia omenie cere și cinstea cinste. De și adresa reprodusă inventează științe nouă, precum «filologia comparativă romînă» (care poate va fi cea comparativă a limbilor romanice), de și numele M. Sale se scrie cu z și nu tz («Frantz» Iosef), totuși vom sta la vorbă bună și vom întreba, cum de ni se întîmplă nepomenita onoare de a fi rugați să reproducem catalogul de lecții al mult cinstitei Universități din Cernăuți, și aceasta încă în ajunul serbării dureroase a uciderii luĭ Grigorie Ghica VVd. Știm cu toții că acel institut a fost creat drept recompensă pentru manifestația din anul trecut, știm că profesorii toți, înnainte de a fi numiți, a[ŭ] trebuit să-și scoată sufletul în palmă și să declare că preste un timp oare-care vor ținea prelegerile în limba germană chiar la facultatea teologică. Acuma vedem că la această facultate, în care limba germană e așa de trebuincioasă ca piperiu'n ochĭ, treĭ din profesorĭ, d-niĭ Isidor Onciul, Eusebiŭ și Constantin Popovicĭ aŭ și început a ținea prelegerĭ în numita limbă, de și consistoriul metropolitan s'a învoit la prefacerea în facultate a institutuluĭ *sĕŭ* teologic *numaĭ* cu condițiia, ca limba de propunere să rămîe cea romînească. Vedem că, de și condițiia a fost admisă de cătră d. Stremayer, totuși astăzĭ se întîmplă contrariul. Știm apoĭ că însuș[ĭ] limba și literatura romînă se vor propune în limba germană și că singura causă din care d. I. G. Sbiera a rămas numaĭ suplinitor al acesteĭ catedre, este că a refusat de a ține în limba germană cursul săŭ. Toate acestea le știm aicia și totuși— totuși nu sîntem dispensați de onoarea de a înregistra redeschiderea unuĭ institut cu tendințe germanisatoare, în care opiniile politice ale profesorilor sînt lucrul principal și știința lucru secundar? Poate pentru că d. Schiffner propune dreptul privat frances? Dar propue-l cîtu-ĭ place. Iuriștiĭ noștri din țară sînt atît de familiarisați cu literatura dreptuluĭ frances, în cît mulțĭ din eĭ ar putea fi profesorĭ în Franța, necum la noĭ. Poate că numitul domn gîndește să ne învețe carte franțuzească astăzĭ, cînd am început a ne plînge de estrema galomanie a cercurilor noastre culte? Aceste încercărĭ de a familiarisa publicul romînesc cu institutul sui generis din Cernăuțĭ, nu ne încălzesc de fel, cînd știm că mediul, pe care d. Stremayer l'a creat universitățiĭ, falșifică neapărat isvorul științiĭ desinteresate, încît devine indiferent, cine se silește a *tăiè* acolo mutre filosoficești de pe catedră, dacă e d. Tomașciuc saŭ d. Havrișciuc saŭ alțiĭ ejusdem farinae.

11. Domnia luĭ Cuza şi Conservatorul din Iaşĭ [1]).

La anul 1864, supt Cuza Vodă şi supt domnia statutuluĭ s'a[ŭ] înfiinţat două şcolĭ de musică şi de declamaţie, una în Bucureştĭ, cealaltă în Iaşĭ. Domnia luĭ Vodă Cuza e istoriceşte cea maĭ însemnată de la fanarioţĭ încoace, atît în bine cît şi în rău. Se poate spune că toate creaţiunile acesteĭ domniĭ aŭ acest îndoit caracter; supt impulsiunea îngrămădiriĭ trebuinţelor moderne, Romînіĭ aŭ pierdut pentru multă vreme dreapta măsură a lucrurilor; instituţiĭ, legĭ, limbă, c'un cuvînt toate formele vieţiĭ publice aveaŭ un aer pripit şi netemeinic. Numele înlocuia aproape pretutindenea fondul, haina magistratuluĭ frances avea să represinte în Romănia capacitatea juridică, titlul profesorilor din Franţa, cîştigat aicea cu multă înlesnire, ţinea locul învăţăturiĭ luĭ.

Luînd în serios proverbele că «haina-l face pe om» şi că «acela căruia Dumnezeŭ îĭ dă o slujbă, îĭ dă şi minte destulă pentru ea», Romănia pare încă a fi statul, despre care Oxenstierna spunea regeluĭ săŭ, să meargă să vadă cu ce mică porţie de înţelepciune se pot «ferici» statele.

Pe cît domnea însă într'o parte a generaţieĭ trecute o suficienţă nemaipomenită, tot pe atîta cealaltă parte a inteligenţeĭ naţionale se împluse de neîncredere faţă cu toate creaţiunile luĭ Cuza-Vodă, faţă chiar cu acele, a căror necesitate s'ar fi putut discuta pînă la un punct oare-care, al căror caracter îndoelnic era poate causat maĭ mult prin relele base, ce li se pusese, decît prin sine însile. Se'nţelege că generaţia actuală nu este în stare de a hotărî, care din aceste două direcţiĭ spirituale are dreptate, cea încrezută şi optimistă, saŭ cea sceptică şi pesimistă, căcĭ nicĭ una nicĭ cealaltă nu sînt încă atinse de indiferentism, n'aŭ renunţat de a voi binele comun.

---

[1]) *C. d. I.*, nr. 30, din 18 Martie, 1877, la «Noutăţĭ», supt titlul *Conservatorul din Iaşĭ.*

Între creațiile, carĭ suferiaŭ de neajunsurĭ în chiar basele lor, era și școala de musică din Iași, asupra căriia părerile eraŭ diametral opuse. Partea care-ĭ imputa lipsa de resultate, a desființat-o într'un rînd. Reînființîndu-se, constatăm de astă dată încercarea de-a o complecta și îmbunătăți. Treĭ-spre-zece anĭ s'a[ŭ] predat în școală numaĭ principiĭ de armonie, piano, violină și canto, încît orĭ-care profesor putea ușor, la întrebarea asupra succeselor dobîndite, să arate că asemenea succese nu se capătă într'o școală în care nu sînt representate nicĭ instrumentele neapărat trebuitoare unuĭ orchestru. Ministerul actual a înființat decĭ toate catedrele, cîte maĭ lipsiaŭ, încît de-acum înnainte vor fi clase de violină, violoncel, contrabas, clarinet, hoboe, corn, trombă și trombon, pe lîngă cel de armonie, canto, principiĭ de solfegiŭ și declamație.

Acuma cel puțin publicul va fi în drept să aștepte resultate marĭ, iar opiniile opuse asupra școliĭ vor avea după cîțiva anĭ probe în destul de tarĭ fie pentru, fie contra eĭ.

12. Metoda intuitivă în instrucție [1]).

Duminica trecută spre sară, s'aŭ încheiat esamenele publice de la Pensionatul Normal de Domnișoare [din Iași], prin o serie de producțiunĭ musicale.

Resultatele instrucțieĭ, a creșteriĭ, apoĭ în deosebĭ a culturiĭ musicale din acest institut, despre care aŭ dat dovadă aceste esamene, sînt vrednice de-o deosebită luare aminte.

In privirea instrucțieĭ putem susținea că în timpul nostru poate sînt puține lucrurĭ despre care să se vorbească, și cu atîta interes, ca de metoda cea maĭ priincioasă, după care să se dee școlarilor învățătura cuvenită. Cu toțiĭ știm astăzĭ ce însemnează metoda intuitivă, însă la noĭ sînt foarte puținĭ care s'o știe aplica bine și încă maĭ puține sînt școlile în care acea metodă a devenit familiară și fo-

[1]) *C. d. I.*, nr. 67, din 24 Iunie, 1877, la «Noutăți», supt titlul «*Pensionatul Normal de Domnișoare*» *[Humpel]*.

lositoare într'adevăr. Una din aceste puține școli este Institutul d-neĭ Humpel. Învățarea pe de rost cu scop de-a dobîndi nouă cunoștințe este aproape cu totul esclusă, memorisarea regulelor — regulă generală la noĭ — este înlocuită printr'o învățătură minuțioasă, treptată și sigură a materieĭ de învățămînt; istorie și științĭ naturale se propun astfel că școlărițele nu rămîn cu vorbe goale în minte saŭ cu gîndirĭ încîlcite și ideĭ nemistuite, dar ceea ce-aŭ învățat și știŭ într'adevăr. Despre toate aceste s'a putut convinge orĭ-cine, care se pricepe în chestiile desvoltăriĭ intelectuale și a asistat la esamene.

Despre educație se face la noĭ asemenea multă vorbă, anume despre modul cum ar trebui îmbunătățită educația sexuluĭ femeesc prin școale.

În urmarea vorbeĭ multe, a regulamentelor și para-regulamentelor, avem două direcțiĭ în practică și amîndouă greșite, anume saŭ un respect estrem, în fond însă falș, saŭ o familiaritate peste marginĭ. Efectul direcțieĭ dintiĭ este fățărnicia, efectul celeĭ din urmă lipsa de caracter și nesupunerea.

D-na Humpel întrunește calitățile cele maĭ propriĭ pentru sădirea și cultura uneĭ educațiĭ solide. Manierĭ familiare, care totodată impun respect, un mod minunat de-a îndemna școlărițele la împlinirea datoriilor lor prin fapte și măsurĭ pedagogice, nu prin cuvinte moralisătoare: iată mijloacele, cu ajutorul cărora d-na Humpel a căutat și caută cu mult succes a forma moralitatea fetelor încredințate d-sale.

Precum în instrucție, așa și în musică, la noĭ acela se crede a fi maĭ destoinic și maĭ bun, care știe multe; pe cînd lucrul principal este de-a ști puțin și bine și acel puțin să fie ales. Acest din urmă este principiul, de care e condus d-nul Humpel în instrucția musiceĭ și de sigur va veni timpul în care meritele d-sale pentru cultura musiceĭ în mijlocul societățiĭ noastre vor fi îndeobște recunoscute. — Cu privire la bucățĭ, ele se ieŭ din autoriĭ ceĭ maĭ celebri. Cu privire la esecutare am admirat totdeauna precisiunea și finețа, cu care elevele maĭ înaintate în instrucția musicală s'aŭ distins în esecutările lor.

13. Notițe asupra instrucțiunii publice.

O critică la adresa ministeruluĭ de instrucție de supt G. Chițu. În *C. d. I.*, nr. 66, din 13 Iunie, 1876, unde se reproduce circulara din 7 Iunie, 1876, a ministruluĭ de instrucție G. Chițu, prin care cere «niște memorande critice» pentru reforma învățămîntuluĭ, găsim într'o notă de următoarele observațiĭ ale redactoruluĭ [Eminescu]:

«Frumoase intențiunĭ — nu-ĭ vorbă — și n'avem nimic de zis în contra lor. Dar nu vor găsi oare cetitori noștri, că oare-care cunoștințe de gramatică, interpuncțiune și stilistică n'ar fi cu totul de prisos la acel onorat oficiŭ? Maĭ ales în perspectiva acelor interesante *investigațiĭ științifice*, pe care are de gînd să le facă?»

* * *

Limba romînă și limba latină clasică. *C. d. I.*, nr. 89, din 13 Aug., 1876, supt titlul «Învățămînt comercial», publicînd programa uneĭ școale de comerț, a luĭ Troteanu, din București, relevă cuvintele din ea: «limba romînă cu noțiunĭ de limba latină (numaĭ cunoștințe absolut necesare pentru studiarea maĭ bine a limbeĭ romîne)» și face în notă următoarea observație:

«Pentru studiul limbiĭ romîne nu-ĭ necesară cunoașterea celeĭ latine clasice, cu care a noastră abia are legăturĭ. Iar cea latină vulgară, respective dialectele la care a dat naștere, chiar dac'ar avè cine le preda în fericitul Bucureștĭ, totușĭ ar fi cu totul de prisos într'un institut ca acela al d-luĭ Troteanu; așa dar jos limba latină».

* * *

Un manual de geografie elementară [1]. A eșit de supt tipar o nouă ediție a Nouluĭ metod de geografie elementară de A. Gorjan [2], care cuprinde însemnate schimbărĭ în bine, căcĭ autorul ni se

---

[1]) *C. d. I.*, nr. 94, din 25 Aug. 1876, la «Noutățĭ», supt titlul *Bibliografie.*

[2]) «*Noul metod de geografie elementară* pentru clasele primare de *A. Gorjan* etc.» Ed. II. Partea I, pentru clasa a II-a și a III-a Bucureștĭ, 1876. Un vol. în 8⁰ mic, pp. 96 (dintre care pp. 88—96 cu totul albe — pentru a se «trece de către institutor, cu condeiŭ de plumb, descrierea districtuluĭ în care se află școala...»)

presintă astăzĭ ca un hotărît părtinitor al metoduluĭ intuitiv... Autorul se hotărește pentru metodul *sintetic*[1]) și bine face. De și aprobăm în teorie ceea ce ne spune prefața[2]), de și recunoaștem că cel d'intîĭ pas este făcut pe această cale și că *faute de mieux* cartea trebue introdusă, totuși vom observa și neajunsurile eĭ, asupra cărora autorul ar trebui să revie. Cele maĭ însemnate ni se par greșelele de definiție și cele gramaticale; căcĭ, dacă o cunoștință materială falsă se poate rectifica prin esperiență proprie saŭ străină (scrisă), nu e tot astfel cu cele de limbă și de logică, care se contractează prin deprindere și cu greŭ se pot desvăța.

Așa d. ex.: «Oraș numim o adunare de *maĭ multe* case, *bine zidite și frumoase*, cu strade regulate, așternute cu piatră».

Adunare mare de *maĭ multe*... Dacă-ĭ adunare, se'nțelege că-ĭ de maĭ multe, nu de una saŭ două. Apoĭ case bine zidite și frumoase, strade regulate așternute cu piatră etc. sînt tot note, care nu caracterisază orașul. Esistă orașe marĭ cu case urîte și răŭ zidite și cu uliți nimic maĭ puțin de cît regulate și a căror așternut de piatră e maĭ mult o ironie și un atentat la bătăturĭ, de cît un pavagiŭ, de ex. Bucureștiĭ, cărora totuși nu li vom refusa numele de oraș. De-aceea definiția economieĭ politice ar fi fost și maĭ esactă și maĭ vie. Prin definițiĭ rele, copiiĭ învață a lua sama la lucrurĭ neesențiale și a trece cu vederea pe cele esențiale.

O greșală gramaticală de care foiește cartea, este substituirea persoaneĭ a treia plurale prin a treia singulară. Ex. «Din ce *se compune* locuințele noastre? De ce *se face* valurĭ pe mare? (pag. 27). — De ce țară *ne desparte* munțiĭ Carpați?

* * *

Presa bucureșteană și instrucția publică[3]) În vremea din urmă, jurnalistica bucureșteană începuse a comite articole care

---

[1]) In textul *C. d. I.* este *analitic*, un lapsus evident; cf. op. cit., prefața, pp. 3—4, unde autorul se pronunță categoric pentru metodul *sintetic*, pe care 'l aprobă și Eminescu.

[2]) Vezĭ op. cit., p. 4: «Materia de tratat cuprinsă în acest manual, este astfel întocmită încît *să nu treacă nicĭ-odată peste cercul de înțelegere al copiluluĭ*... Ea este luată din sfera *învățămîntuluĭ intuitiv...*».

[3]) *C. d. I.*, nr. 107, din 29 Sept., 1876, la «Diverse», supt titlul *Asociație pedagogică.*

de care mai insipide asupra instrucției publice, încît un om care pricepe întru cîtva cestiunile scolastice trebuia să admire ușurința, cu care oamenii la noi discută lucruri, despre care nu pricep nimic. C'o adevărată părere de bine am văzut însă pronunțîndu-se, spre marea noastră mirare tocmai în București, o mișcare pedagogică sănătoasă, inaugurată de un grup de învățători, cari se vede s'au convins că prin beție de cuvinte și frase jurnalistice nu se face educația unui popor [1]).

* * *

Necrologul profesorului de religie Gheorghie Ionescu [2]). In noaptea de 5 spre 6 a curentei s'a săvîrșit de liniștita moarte a drepților, economul de la Dancu Gheorghie Ionescu. Cine nu l'a cunoscut pe bătrînul de 60 de ani, care avea pentru fie-cine vorbă bună și inimă deschisă? El era în orașul nostru un tip de înțelepciune practică, de îngăduință și blîndețe. Bătrîn cum era, alerga bucuros să îndatorească chiar pe oameni, pe care abia-i cunoștea, și să stărue pentru dînșii. Cu greu ar fi putut cineva să-i refuse o rugăminte, și el cunoștea chiar puterea ce-o avea farmecul persuasiv al vorbirii sale. Cine nu l'a cunoscut, nici că-și poate închipui cît de interesantă în simplitatea ei era conversația bătrînului preot, întrețesută cu glume nevinovate și maxime de înțelepciune a vieții și inspirată de-o estremă bunătate de inimă. Asemenea era cu neputință să presupui, văzîndu-l, că acest om ar fi avut în viață-i cea mai ne'nsemnată pornire de mînie asupra cuiva. De cîțiva ani în pensie, el fusese un sfert de secol profesor de religie la liceul statului, unde era idolul elevilor, căci din studiul său el nu făcea un șematism sec dogmatic, ci știa să dee obiectului său acelaș farmec, care era răspîndit asupra întregii sale vieți sufletești. Domnul îndurărilor să-i îngădue intrarea în corturile celor drepți!

* * *

O istorie a Romînilor pentru copii [3]). A eșit de supt tipar partea I a unei «istorii a Romînilor» de Grigorie *Cristescu* [4]), învă-

---

[1]) Se resumează apoi darea de samă a lui Aug. Laurian asupra tendințelor și lucrărilor de pînă acum a[le] asociației pedagogice

[2]) *C. d. I.*, nr. 60, din 8 Iunie 1877, la «Noutăți».

[3]) *C. d. I.*, nr. 96, din 4 Sept., 1877, la «Noutăți», supt titlul *Cartea. nouă.*

[4]) Gr. Cristescu, Manual de istoria Romînilor, Iași, 1877, 1 vol. in 8°.

ţător în com. Dobrovăţ, ţinutul Vasluiului. Incercarea de a scrie o istorie, potrivită cu priceperea şi cercul de ideĭ al copiilor, ni se pare că a succes mult maĭ bine acestuĭ învăţător, decît altora, care aŭ scris pîn'acum. Neobicĭnuiţi a lăuda în mod ditirambic ceea ce ne pare bun, ne mărginim a constata că acest manual — care va avea nevoe în ediţiĭ viitoare de îndreptărĭ, pe care i le vor dicta autoruluĭ împrejurările şi observările juste ale învăţătorilor practicĭ — totuşĭ pîn' în momentul de faţă e cel maĭ uşor de priceput şi de mînuit în această materie. O recomandăm decĭ [cartea] învăţătorilor şi dorim, ca fiecare să-şĭ facă observările sale asupra eĭ, căcĭ autorul, după cît ştim, va da ediţiilor sale viitoare toate schimbările, cîte i s'ar propune de către învăţătoriĭ practicĭ şi competenţĭ. Căcĭ numaĭ astfel se şi creiază o adevărată literatură didactică: prin munca comună a întreguluĭ corp învăţătoresc. O carte, relativ maĭ bună, puindu-se în şcoale, învăţătoriĭ bagă de samă, care părţĭ ale materieĭ sînt prea greŭ formulate pentru priceperea copiilor, îşĭ fac observările, iar autorul în urmă preface ceea ce recunoaşte el însuşĭ că e prea greŭ stilisat.

Stilul cărţiĭ e maĭ narativ decît a[l] altor manuale, limba maĭ populară — decĭ maĭ bună — şi toată materia e tratată de două orĭ în paralelă. Odată se'nchipueşte că copilul întreabă şi învăţătorul răspunde, încît fie-care învăţător îşĭ poate prepara materia în acest mod; altădată — în resumatele scurte, de învăţat pe de rost — învăţătorul întreabă şi copilul răspunde. Aceste resumate sînt limpezĭ şi scrise în scurte propoşiţiĭ principale.

FRAGMENTE ŞI ARTICOLE LITERARE

1. Archaeus. [1])

Netăgăduit că sînt multe lucruri, la priceperea cărora nu-l ajunge capul pe un membru gros de la primărie saŭ pe un subcomisar de poliție — deşi aceştia sînt în genere oameniĭ, carĭ pricep tot. Cel puțin cînd e vorba de espropriarea uneĭ găinăriĭ, de insuflarea de respect în cetățeanul măcelar cu măsurĭ false, oameni maĭ îndemînaticĭ decît ceĭ doĭ de sus, nu cunosc. Totuşĭ ni se pare — se 'nțelege că nu impunem nimănuĭ părerea — că afară de cumpene strîmbe şi găinăriĭ în fața uliției maĭ esistă oare-carĭ lucruri, de o însemnătate secundară într'adevăr, de ex. filosofia, poesia, artele, tot lucruri care scapă perspicacității numiților domni, dar a căror esistență nu se poate nega.

Se vede că autorul vrea să înceapă de la Az Buchi. Intr'adevăr lumea cum o vedem, nu esistă decît în crierul nostru. Nimenĭ nu va tăgădui că este deosebire între gînsac şi cîne. Privirea cîneluĭ e inteligentă, el pricepe din lumea aceasta o porție mult maĭ bună decît gînsacul; cu toate acestea amîndouă aceste ființe aŭ ochĭ şi crierĭ. Lumea nu-ĭ cumu-ĭ, ci cum o vedem; pentru gînsac, cum o vede el, pentru cîne item, pentru membru de la

[1]) Ms. Ac. Rom. 2269, ff. 19-39; fragment cuprinzînd începutul uneĭ povestirĭ romantice-filosoficeştĭ, în stilul şi în genul de ideĭ din *Sermanul Dionis;* e un dialog între poet şi un bătrîn filosof, în cadrul uneĭ nuvele. L-am publicat aicĭ şi pentru interesul literar, nu numaĭ filosofic şi, într'o măsură oare-care, chiar social ce'l are (prin comparația între omul cugetător şi funcționariĭ administrativĭ şi prin ironia concentrată la adresa, evident, a criticabileĭ administrații politice «de lume nouă», introdusă în România pe repezeală şi spre paguba țăriĭ, după convingerea adîncă a luĭ Eminescu).

Vezĭ nota Ade Indreptări şi completări pag. I.

primărie — pentru Kant item. Totuşĭ cîtă deosebire între ochiĭ de porc a[ĭ] susînţelesuluĭ membru şi privirea adîncă a înţeleptuluĭ de la Königsberg.

Care-ĭ adevărul? Cel văzut clar de un gînsac saŭ cel abia întrevăzut ca printr'o negură de Kant? Intr'adevăr iată un lucru ciudat. Cel dintîiŭ deosebeşte lămurit grăunţele de porumb de prundul galben, el înnoată cu siguranţă pe apă, măsură cu ochiul distanţele ce le poate ajunge, şi nu-ĭ fără oare-care îndoiosare în faţa uneĭ gîşte în epoca virginităţiĭ. Cel de-al doilea uită să mănînce, voind să sară peste o groapă, cade în mijlocul eĭ, iar frumuseţile virgi-saŭ nevirginale trec pe lîngă dînsul, fără ca el să-şĭ [fi] ridicat ochiĭ.

Cu toate acestea noĭ presupunem că filosoful e maĭ cuminte decît un gînsac, ba că în *problemele* aceluia e maĭ mult adevăr decît în *siguranţele* acestuia.

Un semn că pentr-o minte mare totu-ĭ *problem*, iar pentru 75 de dramurĭ de crier totu-ĭ *sigur*.

E ştiut că regula pitagoreică din geometrie se numia puntea măgarilor. Puntea măgarilor, pe care trebue să trecĭ în orĭ-ce cugetare maĭ adîncă, este: că nu putem pricepe lumea în sine, şi că toată esplicarea eĭ este esplicarea unor reacţiunĭ a crierilor noştri şi nimic maĭ departe. Lumea 'n sine rămîne un problem înlăuntrul căruia se rătăceşte cîte-o rază slabă, cîte-o fulgerătură, pe care cugetătorul adînc o 'ncremeneşte pe hîrtie, pe care citind-o, se naşte în păreţiĭ capuluĭ tăŭ acea resonanţă care face să vezĭ într'adevăr că lume şi viaţă sînt un vis.

Dar cum am zis, toate acestea sînt fleacurĭ pentru un membru de la primărie. Viaţa are pentru el însemnătate numaĭ întru cît se percepe taxa pentru înscrierea în condicele stăriĭ civile, moartea întru cît se percepe o taxă pentru îngropăciune, şi întru cît se adaogă cu *unul* numărul născuţilor şi al morţilor. Membrul de la primărie nu vede în aceştĭ oamenĭ decît indivizĭ impozabilĭ, subcomisarul indivizĭ, ce trebuesc priveghiaţĭ ca să nu [se] fure uniĭ pe alţiĭ şi să se ţie în *rĕgulă*.

După această pătură de oamenĭ urmează învăţaţiĭ cuvîntuluĭ. Aceştia întreabă totdeauna *quid novissimi?* Cartea cea maĭ nouă e pentru dînşiĭ cea maĭ bună. Eĭ citesc mult şi aŭ în capul lor o mulţime de definiţiĭ, formule şi cuvinte despre a-[l] căror adevăr nu se îndoesc nicĭ odată, căcĭ n'aŭ vreme de-a se îndoi. Ĭĭ nu-

mesc aĭ cuvîntuluĭ, pentru-că înțelepciunea lor consistă în cuvinte, în cojile unor gîndirĭ, pe care memoria lor le păstrează. Căcĭ o gîndire este un act, un cutremur al nervilor. Cu cît nerviĭ se cutremură maĭ bine, maĭ liber, cu-atîta cugetarea e maĭ clară. La eĭ, acest act, prin care cugetarea străină să se *repete* întocmaĭ în capul lor, nu se întîmplă, pentru-că mulțimea citiriĭ și obosirea creeruluĭ n'o permite. Cele citite trec ca niște cojĭ moarte în hambarul memorieĭ, de unde ese la iveală apoĭ tot în aceiașĭ formă.

Iar eŭ din parte-mĭ gîndesc așa. Orĭce-a gîndit un om singur, fără s'o fi citit saŭ s'o fi auzit de la alțiĭ, cuprinde o sămînță de adevăr. De-aceea cărțile vechĭ, pe care oamenii nu le scriaŭ numaĭ iac'așa numaĭ ca să le scrie, ci pentru-că gîndise ceva, ce le apăsa inima și voiaŭ s'o spue și altora, cărțile vechĭ eŭ unul le citesc și găsesc între lucrurĭ abstruse unele semințe de lumină, pe care apoĭ le țin minte [1]).

Așa în una din zile stam fluerînd la fereastra deschisă, era zăpadă și frumos afară, cînd iată văd trecînd un bătrîn c'o manta lungă în spate și cu pălăria cu marginele foarte largĭ. Îl văd intrînd la corabia luĭ Noe. Corabia aceasta este o crîșmă unde se găsește vin unguresc bun. Acolo aveam și eŭ masa mea de baștină și sara, cînd mi se uria cu cititul și scrisul, mă duceam la mesuța din colțul corăbieĭ și mi se părea că mă făceam iar copil, că eram pe vremea luĭ Sim, Ham și Iafit. Cînd îl văd intrînd pe bătrîn, zic: Ce drac! pe-acesta nu l-am văzut nicĭ-odată... haĭ să vedem cine-ĭ?... Iaŭ pălăria din cuiŭ, cobor iute scările și la corabie.

Intru'n lăuntru... moșneagul la masa mea. Corabia era o odae mare boltită și întunecoasă, în care și ziua ardea lampă. Bătrînul era interesant, părul capuluĭ era alb, ras cu totul la față, ochĭ surĭ marĭ și pătrunzătorĭ, apoĭ mirosia de departe a tabac și mie mi-a[ŭ] plăcut totdeauna oameniĭ, carĭ miroasă a tabac.

I-am dat bună sară și m'am pus în fața luĭ, pentru-că eram în dreptul meŭ să șed la masa mea. El resări *(sic)* o leacă, dar nu spuse nimic. Apoĭ începu a ciocăni în masă cu degetele luĭ lungĭ și subțirele și fluieră printre dințĭ. Era o necuviință... dar acuma eŭ tăceam; căcĭ, orĭ-cît de necuviincios ar fi fost, aria era de o frumuseță rară... era subțire ca bîzîitul de albină, dar ți se părea că'n gura [luĭ] s'a așezat un virtuos de violină lung de-o

[1]) Mărturisire prețioasă a poetuluĭ, care-ĭ o dovadă maĭ mult, și o esplicare, a pasiuniĭ luĭ pentru manuscrisele și cărțile vechĭ.

palmă și pe o vioară cît cojița uneĭ alune, cînta subțire și frumos, de staĭ îndrăgit de el... Apoĭ tăcu și iar începu a ciocăni cu degetele luĭ lungĭ, încît mîna luĭ îmĭ părea un painjăn mare, care joacă *tremblante.*

— Iartă-mă D-le Doctor, zisei eŭ încheindu-mĭ surtucul dinnainte, dar mie mi se pare că aria aceasta care-aĭ fluerat'o, am maĭ auzit-o unde-va... și aș voi să vă 'ntreb...

— Aria asta aĭ auzit-o în capul D-tale, zise el, pe cînd ștergeaĭ ciubotele luĭ Beethoven.

— Mă iartă D-le, dar nicĭ n'am avut onoarea de-a cunoaște pe Beethoven.

— Ce știĭ D-ta, dacă l-aĭ cunoscut saŭ nu. Eŭ îțĭ zic că l-aĭ cunoscut... Eŭ îțĭ zic că i-aĭ șters ciubotele și basta.

— Ce dracul! Ĭĭ nebun moșneagul ĭesta, gîndeam eŭ.

— Ce dracul! Ĭĭ nebun moșneagul ĭesta, zise el clipind din ochĭ și imitîndu-mĭ glasul întocmaĭ. Apoĭ urmă: Kellner! Vin de maghiarat *(sic)* de cincĭ anĭ, astupat bine... Iute. Eĭ nepoate, urmă el, așa-ĭ că cea dintîĭ gîndire care ți-a venit în minte la răspunsul meŭ, a fost: Ce dracu! ĭĭ nebun moșneagul ĭesta. Vezĭ tu, asta voiam s'o știŭ... Omu-ĭ ca o vioară... dacă puĭ degetul într'un loc pe coardă, sună 'ntr'un fel, într'alt loc, într'altfel, dar o vioară samănă cu alta. Astăzĭ mă simt dispus să fac filosofie și bine că te-am găsit nepoate, pentru-că mie-mĭ parĭ un om neofensiv și care se miră și mirarea este mama înțelepciuniĭ.

Eŭ căscam gura.

Bătrînul se uită la mine și 'ncepe să rîdă.

Spune-mĭ nepoate — *dacă poțĭ* — un lucru imposibil și o idee imposibilă.

— Un lucru imposibil e ca eŭ să fi șters ciubotele luĭ Beethoven, care-a murit înnainte de atîția anĭ, iar o idee imposibilă este ca ceva să fie și să nu fie tot în aceeași vreme.

Kellnerul adusese vinul cerut, moșneagul împlu un păhar mie, unul luĭ, pe care 'l și deșertă păn'în fund.

«Ascultă-mă nepoate, tu eștĭ un poet, zise el. Aĭ auzit tu vr'odată despre Archaeus?»

«Ba nu».

«Nu? Eĭ bine, Archaeus este singura realitate pe lume, toate celelalte sînt fleacurĭ — Archaeus este tot.

«Ptiu! bată-te vina, unchiule, cu tot Archaeus-ul tău... Cum văd, [vreĭ] să mă ieĭ peste picior. Cine ți-ĭ Archaeus?

«Șșut! Tacĭ nepoate... Toate celea la vremea lor. Am să-ți spun eŭ îndată cine-ĭ Archaeus, numaĭ maĭ întîĭ bea și tu păharul de vin și ascultă următoarele cuvinte a[le] moșuluĭ. Cugetărĭ imposibile nu esistă, căcĭ îndată ce o cugetare esistă, nu maĭ e imposibilă, și dac'ar fi imposibilă, n'ar esista. Ce este imposibil? Am să-ți pun îndată o mulțime de probleme. Condițiile a orĭ-ce posibilitate, sînt în capul nostru. Aicia sînt legile ciudate, cărora natura trebue să li se supue. Aicia-ĭ timpul cu regulele luĭ matematice, aicia spațiul cu legile geometrice, aicia causalitatea cu necesitatea eĭ absolută, și dacă le ștergĭ acestea... și un somn adînc le șterge pentru cîteva oare... ce simțimînt ni remîne pentru acest interval al ștergerĭĭ? Nimic. Și cu toate acestea sosesc momente în viață, în care aceste treĭ elemente ale minții noastre, aceste sertare, în care băgăm o lume, dispar pentr'o clipă... e drept, ca o fulgerare numaĭ, dispar saŭ în parte saŭ în tot și staĭ ca înnaintea uneĭ minunĭ și te 'ntrebĭ... așa ca omul care crezuse că tot ce vede e chiar așa cum este... că oare ce'nsemnează asta. Cînd privești o fisionomie ciudată, îți vine de sine întrebarea: oare cum dracu-o fi gîndind acest om? Ba lipsa unuia din cele cincĭ simțurĭ, chiar venind maĭ tîrziŭ, modifică radical lumea cugetărĭĭ.

— Cum așa? Apoĭ tocmaĭ Beethoven a compus musică pe cînd pierduse auzul...

— Știam c'aĭ să-mĭ obiectezĭ aceasta. Da, Beethoven compune opera *Fidelio*, după ce uitase de mult natura vocĭĭ omenești... el scrie musică pentru vocĭ cum crede el, c'ar trebui să fie și te trezești față c'o operă, care ți se pare că fuge dinnaintea ochilor.. c'aĭ privi-o cu binoclul întors.. ș'aĭ vedea departe în fundul cugetărĭĭ *unuĭ* om ceva straniŭ, ce paĭ a nu pricepe bine, până bagĭ de seamă că sînt închipuirile unuĭ surd despre vocea omenească, a căreĭ natură normală el o uitase saŭ avea numaĭ o reminiscență slabă despre ea. Dar închipuindu-ți cumcă toțĭ oamenĭĭ ar avea în urechea lor numaĭ o reminiscență de memorie ca aceea a luĭ Beethoven... toată opera s'apropie vădit ca și cînd aĭ privi-o cu stecla *(sic)* așezată normal la ochĭ... ba s'apropie așa, încît toată scena ți s'așează 'n cap ș'auzĭ opera urlîndu-ți în craniul deșert, cu boschete, cu temnițe, cu actorĭ, cu actrițe cu tot.

Cum va fi arătînd capul unuĭ om, care are-o operă orĭ o dramă 'n el cu oameniĭ eĭ interesanțĭ, cu lumina de lampe, cu pînzele zugrăvite cu totuluĭ tot în capul luĭ... Un teatru întreg, în care sufletul luĭ, ghemuit într'un colț al saleĭ, e singurul spectator.

— Bine. Dar de ce să nu credem că făptura normală a omuluĭ este cea anume făcută, ca să vadă adevărul?

— De ce? Pentru-că tocmaĭ această făptură normală nu este una ș'aceiașĭ — totdeauna vor fi micĭ deosebirĭ; unde însă deosebirile sînt marĭ, avem altă lume. Dar să urmez. Nu știŭ dacă cine-va s'a visat vr'odată elastic... că poate crește, se poate îmfla, se poate contrage... Daca pe un asemenea om nu l-ar trezi nimene din somn, el ar trăi o viață întreagă c'o lume reală și pipăită, căcĭ în somn se pipăe așa de bine ca'n trezvie... va să zică nu lipsește nicĭ acest control, cel maĭ sigur al realităților... Și acest om s'ar contrage 'ntr'o cartofă, care-ar striga oamenilor de pe uliță să ia sama să nu'l calce, orĭ s'ar subția într'o prăjină cu barbă englezască și cu pălărie naltă, orĭ s'ar îngroșa ca un birtaș bavarez... ar trece printr'o mie de figurĭ el însuși, și dac'ar dormi toată viața luĭ, nicĭ în minte nu i-ar maĭ veni să se îndoiască [cum] că aceasta este natura luĭ, că alt-fel nu poate fi, și că toate trebue să fie cum sînt... Dacă s'ar trezi puțin înnainte de-a muri, ar crede din contră c'a adormit și că visează. *O lume ca nelumea este posibilă, neîntreruptă fiind de-o alte ordine de lucrurĭ.* — Esistă multe buruienĭ care, aducînd o mică modificare a organuluĭ vederiĭ, creiază înnaintea omuluĭ o altă lume. O băutură preparată dintr'un burete mărește proporțiile lucrurilor. Un paiŭ pare mare cît o bîrnă, și omul în reminiscența figuriĭ ce o avuse înnainte de asta, sare peste un fir de paiŭ din drum. Un lan de grîŭ devine pădure de aur, oameniĭ devin urieșĭ și poate că povestea veche, că 'nnainte urieșiĭ locuiaŭ pămîntul, atîrna de construcția ochilor de pe atuncĭ și nu de mărimea lor obiectivă saŭ maĭ esact de mărimea, în care reflectă ochiul nostru de astăzĭ făpturile omenești. Care este criteriul realităților? Despre ochĭ nu maĭ vorbim... Cine nu știe cu cîtă realitate, cu cît adevăr se presintă în vis chipurĭ cunoscute, grădinĭ, case, strade; urechea aude musică plăcută și mintea-și aduce-a minte cum c'a maĭ auzit odată această musică... Un amic se arată... el a 'mbătrînit... vre-o cîți-va perĭ albĭ are pe cap... mintea 'l compară cu reminiscența, ce-o aveam despre dînsul și închipuirea, cum el a fost, și vederea concretă, cum

este, ni smulge părerea de rău: «Cum s'a schimbat omul acesta!»... In starea de nebunie toate ideile sînt de o cumplită realitate... Omul e torturat, e pus pe cruce, e bătut, fără ca cine-va să'l atingă. Cele mai cumplite dureri fisice îi sfîșie sufletul și-i brăzdează fața... din contra dureri reale în sensul nostru îl găsesc nesimțitor... Nu avem criteriu... Nu știm, dacă știm ceva... O credem, fiind-c'o cred și alții, pentru-că e o normă predomnitoare, și asta nu fiind-că lumea ar fi cum ne-o închipuim, ci pentru-că om cu om samănă mai mult ori mai puțin... Poate-se zice însă că cutare om ciudat nu are drept, cînd spune ceva? Cu ce 'l combați?... cu aceea, că și alții zic ca tine, că nu-i așa? Cu ce drept? Valoarea privirii lui este aceeași cu valoarea privirii noastre... numai c'a lui e isolată, pe cînd a noastră găsește și altele turnate pe-acelaș calup. Dar e un visător? Bine. Cine? Noi ori el? Asta e 'ntrebarea... Poate că noi nu facem alta, de cît visăm într'*un* fel și el într'altul...

— Dar bine... vedem lumea.

— Și el o vede.

— Dar o pipăim.

— Și e[l] o pipăe. Cu ce drept modul nostru să fie cel adevărat, și al lui cel fals? Pentru ce nu vice-versa? Sîntem noi nebuni ori el e nebun... asta-i întrebarea. Și de gîndim numai, cît de *altfel* a fost privirea oamenilor în alți secoli, că ceea-ce ni se pare nouă ciudat, lor li părea firesc, că în ori-ce lucru nepriceput n'avem decît o formă, supt care o altă frunte de om vedea un lucru foarte priceput, atunci ni vine să 'ntrebăm, care-i criteriul minții sănătoase? O minte care azi aprobă ceea-ce-a *di*saprobat ieri, care *di*saprobă ce-a aprobat; o minte care vedem că se hrănește secol cu secol din paradoxii...

— Cum din paradoxii?

— Da! Căci spune-i numai un[ui] om eșit din coaja naturii, cumcă soarele stă și pămîntul se'nvîrtește... el va găsi-o irațional, paradox, contra minții sănătoase.... Spune-i că stelele sînt tot atîtea lumi... el va găsi-o paradox.

— Dar cu toate acestea e adevărul.

— Adevărul? Cum vrei... Cum dispar, cum devin pe'ncetul nepipăite chiar teoriile mișcării, cînd presupunem ceea-ce ni se impune de sine... că spațiul e nemărginit!... Unde-i mișcarea cînd spațiul e nemărginit?... Pămîntul a făcut o bucată... Bine... De-

asupră-ĭ și de desuptu-ĭ a rămas tot atîta spațiŭ, căcĭ e nemărginit... va să zică ce a percurs el, cînd n'a percurs nimica, căcĭ pretutindenea stă în acelaș loc, în acelaș centron *(sic)*, în nemărginire, și dac'ar sta pe loc și daca s'ar mișca, tot atîta ar fi... Care-ĭ criteriul mișcăriĭ luĭ? Iar simțirile noastre, iar acest senzoriŭ visionar, încît mișcarea luĭ nu-ĭ de cugetat, fără ca să punem totodată ființa noastră. Pămîntul îmblă, cum îmblăm noĭ în vis. Departe ajungem și totuși pe loc sîntem... In urmă și 'nnainte nicĭ nu s'a mărit, nicĭ n'a scăzut distanța, căcĭ e nemărginită.

— Dar timpul?

— O, acest blestemat de timp, care e cînd lung cînd scurt, fiind cu toate acestea acelaș, cel puțin remontoriul *(sic)* o spune... Cînd așteaptă cineva iarna la portița vr'unuĭ zaplaz pe drăguța luĭ... și ea nu vine... și așteaptă... și ea tot nu vine... ce-ĭ timpul? O eternitate. Și cînd citește cineva o carte frumoasă... miĭ de tablouri se desfășură pe dinnaintea ochilor... ce-ĭ timpul? Un minut. Cine n'a avut vr'odată un roman întreg în minte, pentru a căruĭ realitate normală i-ar trebui o viață întreagă orĭ o tinerețĭ întreagă?... In vis el poate avea într'o singură noapte viața întreagă a unuĭ om. Și de ce a *unuĭ* om? de ce nu a tuturor celor ce se 'nvîrtesc împrejurul luĭ? Și în cîtă vreme? În șapte orĭ opt oare. Dar ce-ĭ o tragedie orĭ o comedie alt-ceva? Și într'adevăr, dacă un asemenea op interesează, nicĭ bagĭ de samă cît timp a trecut. De luăm criteriul normalității, am șters tot esclusivismul uneĭ posibilități convenționale și de calup s'am pus în locu-ĭ o alta tot atît de îndreptățită. Atuncĭ nu maĭ zicem: Numaĭ *asta* este posibil și numaĭ *așa* e posibil, ci zicem: După cît ne ajunge capul, așa e... dar dracul știe, dacă n'ar putea fi și de o mie de orĭ altfel...

— Ce ciudată idee despre viață!

— Inchipuește-ți un manuscript vechiŭ cu filele unse într'un colț de sertar... o comedie de esemplu. Directorul de teatru în încurcătură dă de el, citește...citește... pocnește din degete... «Da știĭ că asta-ĭ bună!»... Și iată că te pomenești de-o dată pe scenă c'o icoană vie a vieții... publicul rîde, actoriĭ se strîmbă și toate acestea ca 'nnainte... de-o sută de anĭ. Atuncea-ți vine-a zice că orĭ publicul și teatrul sînt depărtați cu două sute de anĭ, orĭ că piesa este nouă. Unde este timpul? Cînd întorcĭ binoclul, [lucrurile] ți se par într'o abnormă depărtare... Un om născut cu bino-

clul pe nas ar alerga viața lui toată după nasul lui propriu, ca să'l ajungă și ar fi foarte firesc asta... Unde este spațiul? — De-aceea cînd auzim trîmbița marilor adevăruri, care se presintă cu atîta conștiință de sine, să zîmbim și să zicem: Vorbe! vorbe! vorbe! S'ascultăm poveștile, căci ele cel puțin ne fac să trăim și 'n viața altor oameni, să ne amestecăm visurile și gîndirile noastre cu ale lor... In ele trăiește Archaeus... Poate că povestea este partea mai frumoasă a vieții omenești. Cu povești ne leagănă lumea, cu povești ne adoarme. Ne trezim și murim cu ele... Auzit-ai tu vr'odată povestea regelui Tlă?

— Nici odată... Dar aș dori să știu mai întîiu cine-i Archaeus?

— Hm! Cum dracu să ți-o spun, dacă n'ai priceput păn'acuma. Măi băete! Cu toate schimbările, ce le dorește un om în persoana sa, totuși ar vrea să rămîe el însuși... persoana sa.

Am cunoscut oameni, ce doreau a fi mai frumoși (cîte femei!), mai cuminți (cîți oameni de stat!), mai genialî (cîți scriitori); am cunoscut unii, cari aveau dorințe de Cesar, în cari se grămădiau visurile de glorie a lumii întregi... dar ei vroiau să fie tot ei. Cine și ce este acel *el* sau *eu*, care în toate schimbările din lume ar dori să rămîe tot el? Acesta este poate tot misterul, toată enigma vieții. Nimic n'ar dori să aibă din cîte are. Un alt corp, altă minte, altă fisionomie, alți ochi, să fie altul... numai să fie el. Ar voi să se poată preface în mii de chipuri, ca un cameleon... dar să rămîe tot el. Abstrăgînd de la dorința acestei reamintiri, fie-care 'și are dorința împlinită... căci este indiferent pentru cel ce nu voește *memoria* identității, dacă-i el sau nu-i el rege. *El* este regele, dacă nu face numai această pretenție să fie tot el... Iată alt corp, altă minte, altă poziție, numai că nu ești tu. Ei, ai priceput ce-i Archaeus?

— Ba nu. Mai puțin de cît ori-cînd.

— Nici nu-i ușor de priceput — pentru-că-i etern. Și etern este tot ce este în totdeuna de față... în acest moment. Nu ce aŭ fost, căci aŭ fost stări de lucruri, nu ce va fi, căci vor fi iarăși stări de lucru[ri]. *Ce este.* Numai dacă vremea ar sta loculuĭ, am putea vedea lămurit ce-i etern... Numai într'un punct în care s'ar naște un moratoriu între moarte și viață, căci lumea nu-i de cît o veĉnică plătire cătră viață, o veĉnică incasare din partea morții. Și această împrejurare este mama timpului. Fără de aceasta suma

celor ce există într'adevăr, s'ar putea privi peste tot, am ști ce este netimporal.

— Ce-mĭ folosesc mie espunerile acestea, cînd eŭ tot nu știŭ ce-ĭ Archaeus.

— Hm. Eștĭ greŭ la cap. Cînd gîndește cineva că neînsemnata mărime a corpuluĭ omenesc nu stă de fel în raport cu puterea, cu imensitatea voințeĭ (gîndește la Napoleon), cumcă omul e numaĭ prilejul adesea slab, abia suflat pentru niște patimĭ cumplite, cînd gîndeștĭ cumcă purtătorul acestor patimĭ poate în orĭ ce moment să devină o coajă, ca un vas pe care l-a spart vinul, apoĭ cînd vezĭ că unul și acelaș princip de viață încolțește în miĭ de miĭ de florĭ, din care cele maĭ multe se scutură la drumul jumătate, puține rămîn și și aceste puține aŭ în sfîrșit aceeașĭ soarte, atuncea vezĭ, cumcă ființa în om e nemuritoare. E unul și acelaș punctum saliens, care apare în miĭ de oamenĭ, dĭsbrăcat de timp și spațiŭ, întreg și nedespărțit, mișcă cojile, le mînă una 'n spre alta, le părăsește, formează altele nouă, pe carnea zugrăviturelor sale apare ca o materie, ca un Ahasver al formelor care face o călătorie, ce pare vecĭnică.

— Și este într'adevăr vecĭnică.

— În fie-ce om se 'ncearcă spiritul Universuluĭ, se opintește din noŭ, răsare ca o nouă rază din aceeașĭ apă, oare-cum un noŭ asalt spre cerurĭ. Dar remîne 'n drum, drept că în mod foarte deosebit, icĭ ca rege, colo ca cerșetor. Dar ce-ĭ și ajută coaja cariuluĭ, care-a 'ncremenit în lemnul vieții? Asaltul e tinerețea, rămînerea 'n drum decepțiunea, recăderea animaluluĭ pățit bătrînețea și moartea. Oamenii sînt probleme, ce și le pune spiritul Universuluĭ, viețile lor încercărĭ de deslegare. Chinul îndelungat, vecĭnica goană după ceva necunoscut nu samănă cu aviditatea de-a afla răspunsul uneĭ întrebărĭ curioase?

— Dar mie mi se pare, că unde-ĭ un problem, e tot odată și deslegarea luĭ.

— Da, Kant. Ceĭ maĭ mulțĭ oamenĭ însă rămîn întrebărĭ, uneorĭ comice, alte orĭ neroade, alte orĭ pline de 'nțeles, alte orĭ deșerte. Cînd văd nas omenesc, totdeauna-mĭ vine să 'ntreb, ce caută nasul ĭesta'n lume? [1])

---

[1]) Aicĭ se 'ntrerupe fragmentul care, după scris și ortografie, s'ar data prin aniĭ 1875—76, maĭ ales că 'n acelaș caet, ff. 2-9, se

2. Despre vechea literatură romînescă [1])

Literatura romînă din secoliĭ XVI, XVII și XVIII e representată prin 269 opurĭ tipărite, dintre care cele maĭ multe bisericeștĭ. Sfertul întîiŭ al secolului nostru poartă asemenea caracterul secolului al XVIII-lea. Cărțile bisericeștĭ, ca trebuință generală a poporului, prevalează; cărțĭ mirene nu se tipăresc, ci se lățesc numaĭ în manuscript. Însăși *Condica civilă a Moldoveĭ* (din secl. acesta) a fost tipărită numaĭ de frica plastografieĭ, după cum se vede din prefață. Decĭ se poate stabili în genere principiul, că numaĭ cărțile bisericeștĭ se tipăreaŭ de regulă, iar lectura laică a secolilor trecuțĭ și din începutul acestuia e cuprinsă — maxima parte — în manuscripte. Ar fi decĭ de dorit ca în marginile restrînselor mijloace, ce s'aŭ încuviințat bibliotecii [din Iași], să se adune această literatură an cu an, însă continuu și sistematic. În privirea cărților bisericeștĭ maĭ observ, că dată tipăririĭ nu e maĭ nicĭ-odată aceea a compunerĭĭ lor și cînd esistă vr-o a doua ediție, ea nu-ĭ decît reimprimarea celeĭ dintîĭ, fie aceasta orĭ-cît de veche. Iar o categorie deosebită de manuscripte o formează acelea care esistă și tipărite, dar sînt cu mult anterioare epoceĭ tipăririĭ lor. Acestea sînt numeroase în limba romînă. Importanța scrierilor acestora nu se poate stabili teoretic și de dinnainte, ea se vede abia în curgerea vremiĭ și [se] schimbă după punctele de vedere, care predomineză la studiul lor. Netăgăduită este însă valoarea lor stilistică și lexicală. *Stilistică,* căcĭ nu sînt scrise supt influența limbelor moderne, cel puțin nu a celeĭ francese, și se găsesc în ele locuțiunĭ care încep a dispărea din limba de astăzĭ

---

găsesc note didactice, de nemțește și matematică, ale luĭ Eminescu, în acea vreme profesor suplinitor la Iași; de asemenea ff. 71—73, acelaș Ms., cuprind note de programă și nume ale elevilor.

[1]) Dintr'un raport al luĭ Eminescu, adresat ca director al Bibliotecii din Iași, în 16 Martie 1875, ministruluĭ Cultelor și Instrucțieĭ publice, în cestiunea cumpărăriĭ unor cărțĭ și manuscrise pe seama bibliotecii. (Vezĭ I. Scurtu, *Mihail Eminescu's Leben und Prosaschriften.* Leipzig. Ioh. Ambrosius Barth, 1903, pp. 40 și urm.). Fragmentul l'am copiat în archiva M. C. și I. p. după textul raportuluĭ original (Vezĭ dosarul 9/75, Divisia școalelor: *Biblioteca din București și Iași).* S'a maĭ publicat fragmentul și în *Gazeta Transilvanieĭ* din Brașov, LXV, 1902, nr. de la 14/27 Aprilie, în foiletonul «Preumblărĭ în Bucureștĭ», XXIX, de Teofil Frîncu.

și se înlocuesc prin șabloane de frase streine desvoltării de pîn' acum a limbeĭ noastre; *lexicală*, prin mulțimea de cuvinte originale, pe care scriitorĭ bisericești și laicĭ, siliți să recurgă la propiĭ mijloace, le întrebuințază în compunerile lor[1]).

3. Despre Constantin Bălăcescu [2]).

Se poate spune că alăturĭ cu sgomotul vieții publice, cu eroiĭ ce-și aleg de viĭ pedestalul, cu autoriĭ ce de viĭ îșĭ pun singurĭ laurĭ pe frunte, pentru a nu-ĭ căpăta după moarte, alăturĭ cu sgomotul deșertăciuniĭ eterne ca ziua de azĭ, căcĭ în ziua de azĭ vedem lumea cum aŭ fost și va fi; — esistă naturĭ cu puține pretenții și cu maĭ mult talent, care, neademenite de opinia publică, ce în toată ziua e alta, zugrăvesc în liniște, saŭ cu pana saŭ cu penelul, lumea cum se presentă ochiuluĭ lor, fără de-a întreba mult, dacă maĭ putea fi și alt-fel de cum este. Și totuși acești oamenĭ nepreocupați sînt măsura progresuluĭ intelectual la un popor, căcĭ lor le lipsește intenția de a se arăta alt-fel de cum sînt. Din vravul de cărți, pe care ni le-a[ŭ] testat ultimele decenii, vedem autorĭ carĭ aŭ făcut sgomot în lumea literară și carĭ pentru noĭ nu maĭ aŭ nicĭ o valoare, iar pe icĭ pe colea găsim cîte un colț de hîrtiĭ tipărite, care aŭ trecut nebăgate în samă, și care totuși samănă cu o pictură de «genre»-nepretențios, și aŭ preț din causa obiectivității lor. Unul din acești autorĭ astăzĭ puțin numiți și poate și maĭ puțin citiți este și Constantin Bălăcescu. Dacă cineva ar împărți oamenii în două, adică în mulțimea care se mișcă plină de intenții și interese, iară pe de alta ceĭ ce o privesc pe ea saŭ pe sine însuși, prin ochelariĭ liniștei sufletești, atuncĭ și acest scriitor ar trebui

[1]) Urmează lista cărților și manuscriselor propuse (și aprobate apoĭ de ministru) spre cumpărare. Vezĭ I. Scurtu, op. cit. pp. 42 și 43, de unde lipsește un titlu de manuscris, ultimul, *Proorocia fericituluĭ Agathangel* (1817).

[2]) Conv. lit. VIII, 1874-75, nr. 8, din 9 Nov., 1874, pp. 330—334; articolul e iscălit cu inițiala *E.*

așezat în numărul celor din urmă. Nu știm dacă Bălăcescu a avut triumfurĭ în viața sa; dar nu se pre[a] pare. Eliade scrie o prefață la niște fabule ale autoruluĭ în chestiune [1]), și vorbește în ea despre toate lucrurile din lume, numaĭ despre ceea-ce ne-ar interesa pe noĭ, nu. Nicĭ anul nașterĭĭ nu-ĭ citat, nicĭ un șir asupra vieții sale, ba nicĭ numele de botez. Deși scrierile sale contrastează foarte mult și spre meritul lor cu pretențiositatea contimporanilor vechĭ și noĭ ce i-a avut, de și ele sînt dictate de-un simțimînt adevărat și de o judecată dreaptă, deși a desvălit cu o claritate naivă acea părticică de filosofie, pe care spiritul universuluĭ o sadise și în el, totușĭ puținĭ știŭ că el maĭ trăiește, puținĭ știŭ dacă bătrînețea luĭ e încunjurată de acel respect al societățiĭ, pe care bătrînĭ de soiul luĭ aŭ dreptul de a-l pretinde. Scrierile luĭ sînt puține la număr. O comedie în treĭ acte *Buna educație* [2]), un număr de poesiĭ meditative și umoristice, fabule [3]) și o poesie satirică maĭ lungă: *Fă-mă tată să-ți saman* saŭ *Căftănitul de țară la Bucureștĭ* [4]). De vor maĭ fi și altele, nu știm. Se spune că representarea comedieĭ aŭ avut un succes relativ destul de mare, iar din poesiĭ cea din urmă e maĭ cunoscută, deși nu este cea maĭ bună și și-a perdut valoarea multor din alusiunile eĭ, descriind o actualitate în parte mare trecută.

---

[1]) Vezĭ «*Biblioteca portativă*, LXV, *Poesiĭ inedite*, Bucureștĭ, *Typografia Heliade și Asociațiĭ* 1860», pp. 71—84, unde se cuprinde *Prefața* editoruluĭ [Eliade Rădulescu], datată «1860, *Auril* 20».

[2]) «*O bună educatie*. Komedie în trei akte de *C. Balacescul*. Bucureștĭ. In tipografia luĭ Eliade. 1845»; în 8⁰, pp. 73.

[3]) Vezĭ cit. ediție a luĭ Eliade Rădulescu: pp. 43-67, în broșura separată a versurilor luĭ Bălăcescu, și pp. 125-149 în Biblioteca portativă, vol. cit.

[4]) «*Fa-ma tata sa'ti sémen* saŭ *Generatia actuale din generatia trecuta* de *C. Balacescul*; vezĭ Bibl. port., vol. cit., pp. 87-123 și, în broșura separată, «*Fa-ma tata* etc.» saŭ *Caftanitul de țerra la Bucureștĭ*», tot în «Typografia Heliade și Asociațiĭ», Bucureștĭ, 1860, acelaș tipar, format și hîrtie, pp. 1-41, după care urmează alte versurĭ ale luĭ Bălăcescu. Comedia e datată *1838*.

Pe de-o parte un spirit de observație pentru necazurile micĭ și comice ale vieții, pe de alta un fond de melancolie filosofică, iată părțile constitutive ale poesiilor luĭ [1]), din care citĕm vre-o cîte-va [2]).

A scris și maĭ multe poesiĭ în ton maĭ vesel și cu un refren care se repetă la capătul fie-căreĭ strofe, cam în felul luĭ Béranger [3]).

Fabula, acel gen greŭ de scriere, deși în aparență atît de ușor, se potrivește asemene cu spiritul nepreocupat al autoruluĭ nostru, așa în cît afară de Gr. Alexandrescu, el e singurul care a maĭ scris fabule bune în țara romînească. Căcĭ fabulele luĭ Eliade pline de alusiĭ politice și de partidă nu merită acest nume, iar cît despre alțiĭ tăcerea asupră-le e maĭ folositoare de cît vorba [4]).

Colecția tipărită în anul 1845 începe cu o poesie întitulată *Fatalitatea*, care înfățișază ca într'un monogram natura umoruluĭ sĕŭ [5]).

---

[1]) In notița biografică din *Enciclopedia Rom.*, citată maĭ jos, se atribue greșit aprecierile acestea luĭ Eliade, care le-ar fi făcut în prefața sa despre Bălăcescu, unde totușĭ nu se găsește nicĭ urmă de ele; e vădit că autorul notițeĭ, de sigur vr'un adversar convins al «criticeĭ istorice», n'a cercetat prefața, ci *Conv. liter.*, și a fost indus în eroare de inițiala *E.*, care semnează articolul și care-ĭ a luĭ Eminescu, nu a luĭ Eliade.

[2]) Se citează aicĭ *Intielepciunea omeneasca*. Vezĭ «O bună educație etc.» [în 8⁰, pp. 149; complectarea cu poesiĭ a ediției din 1845, apărută în acelaș an și în aceiașĭ tipografie], pp. 108-109 și *Toamna*, op. cit., pp. 83-84; despre aceasta *E.* spune că «descrie plăcerile vieții cîmpenești, însoțite în totdeauna de un mic revers de neplăceri».

[3]) Se citează aicĭ poesia: «*Azi nebun; mâine cu minte*», op. cit., pp. 110-111.

[4]) Se citează *Magarul și Boul*, op. cit., pp. 130-131; *Tieranul și pescarul* ibid., pp. 141-142; *Turculetiul și muma-sa*, vezĭ citata ediție a luĭ Eliade, pp. 66-67, în broșura specială sau pp. 148-149 din cit. Bibl. portativă; apoĭ dintre epigrame «numaĭ una, care însă resumă toate condițiile, pe care o epigramă trebue să le împlinească», ș. a. *Epigrama mea, din partea... multora*», vezĭ «O bună educație», p. 121.

[5]) Se încheie citatele cu reproducerea acesteia (vezĭ cit. ediție din 1845, pp. 77-79).

După cît știm, C. Bălăcescu trăește [1]) în București ca pensionar al statuluĭ. Dacă aceste puține șiruri ar fi în stare de a reîmprospăta numele său în aducerea aminte a publiculuĭ romîn, și de a arăta totodată, cum alăturĭ cu direcția străină în ideĭ și forme inaugurată în acel oraș, el a scris firește, foarte puțin influențat și fără pretenție, că a avut meritul de a se arăta cum a fost, iar nu de a afecta simțirĭ străine luĭ și poporuluĭ său, atunci scopul acesteĭ dărĭ de samă este împlinit.

4. Psevdo-Kynegetikos de A. I. Odobescu. [2])

— București, 1874, un volum 8⁰ —

Lucrul mășiv saŭ mosaicul e genul acela de pictură, care cearcă a imita prin bucățĭ de marmură, de peatră colorată, de sticlă saŭ de lut ars, colorile naturiĭ. La lucrărĭ de o simetrie geometrică, saŭ unde acele eraŭ menite de a fi văzute de departe, bucățile puteaŭ fi maĭ marĭ, fără a presenta ochiuluĭ asprimĭ în trecerile de la umbră la lumină și vice-versa ; la picturĭ însă menite să fie privite de aproape, bucățile mineralice înfățișaŭ puncte colorate și eraŭ numaĭ de grosimea unuĭ ac. Artistul îșĭ taie din sticlă și din marmură ținte de grosimea indicată, acopere o placă de metal c'un fel de aluat (care uscat devine vîrtos ca peatra) și pe cînd e moale încă, el schițează desemnul său și apoĭ înfige țintele de culorĭ una lîngă alta, des și într'un amestec, hotărît de maĭ nainte. O pictură în puncte de marmură, un fel de brodărie în peatră ; ci pe cînd la broderia comună colorile deosebite sînt represintate printr'un *fir* deosebit, la mosaic fie-care împunsătură cere un alt ac. După ce placa era pe deplin lucrată și uscată, suprafața se netezea

[1]) A murit în 1880, la bătrînețe adîncĭ (se născute în 1800). Vezĭ *Enciclopedia Romînă*, vol. I, Sibiiŭ, 1898.

[2]) *C. L.* IX, 1875-76, nr. 1, din 1 Apr., pp. 20-21 ; dare de seamă indicată la *Tabla de materiĭ* ca fiind de *E.*

și i se da o poleitură, care te face să crezi că întregul tablou a crescut în peatră și nu ar fi făcut de mîni omenești.

Difficiles nugae. A înfige o singură țintă colorată pe răbdătoarea hîrtie nu e nimic, dar a le așeza cu acea profusiune cu care o face autorul cărții «Psevdo-Kynegetikos» cu vremea devin nimicuri foarte grele. Epistolă, menită a fi precuvîntarea cărții «Manualul vînătoruluĭ», ea a crescut supt mînile autoruluĭ eĭ într'un volum de observații, alusiuni, descrieri, ironii și pagine de erudiție. Stilul decĭ e cel epistolar — al scrisorilor intime. Scrisoarea intimă înlocuește graiul viŭ, conversația, de aceea lipsesc din ea grămădirile de abstracții, perioadele încărcate cu propoșiții subordinate; ca și în conversații, vorbirea se mișcă în scurte propoșiții principale și relațiile logice ale cugetărilor se cunosc maĭ mult din cuprinsul propoșițiilor, decît din forma gramaticală a combinării lor. Nicĭ înorînduirea [1]) materieĭ nu e atît de strict ținută și cugetările se înfățișează în șirul, în care s'aŭ presentat ca inspirații ale momentuluĭ. In sfîrșit autorul se servește de toate prerogativele stiluluĭ epistolar, chiar de postscriptum. Astfel luînd vînătoarea din anticitate, din evul-mediu, din vremea modernă, tablouri viĭ se urmează cînd cu răpeziciune cînd încetinel, îmbrăcate într'o melancolică descripție, pănă ce sfîrșeștĭ cartea, fără să știĭ cum aĭ ajuns la capătul eĭ. Limba e curată și are farmecul noutățiĭ. O mulțime de cuvinte și forme idiomatice, pănă acum scrise puțin saŭ de fel, dar a căror origine întăritoare este limba poporuluĭ nostru, fac cartea prețioasă și din punct de vedere lexical; citațiile arată gustul și cultura autoruluĭ, în sfîrșit, pentru a ne servi de o locuțiune, din care provine originea cuvîntuluĭ nuga (archaic nogae, nogae), nu se poate zice despre cartea autoruluĭ, ceea ce se poate spune pentru altele: «non nauci esse». De-aceea nu ne place capitolul XII, dar ca alusiune la «Societatea Academică», treacă! [2]).

[1]) Germanism: *Einordnung*.

[2]) E vorba de capitolul din urmă, ce nu cuprinde nimic decît o

Fiind că e propriŭ scrierilor bune, că nu pot analisate, așa în cît să se dea o idee despre cuprinsul și forma lor, și în urmă totuși reproducerea se însărcinează cel puțin parțial cu icoana opereĭ, de aceea urmînd acest vechiŭ și comod obiceiŭ, reproducem cap. X și XI maĭ în întregimea lor. In ele se vor găsi: farmecul limbiĭ, modul de-a scrie și de-a adnota a[l] autoruluĭ precum ș'o frumoasă poveste [1]).

5. Sfîrșitul luĭ Constantin Negri [2]).

În 29 Septembrie a încetat din viață în vrîstă de 64 de anĭ unul din ceĭ maĭ nobilĭ bărbațĭ aĭ Romînilor. Constantin Negri representa nu numaĭ cel maĭ curat patriotism și caracterul cel maĭ desinteresat, dar și o capacitate intelectuală estraordinară, căreia-ĭ datorim, în bună parte, toate actele marĭ săvîrșite în istoria modernă a Romînilor. El a refusat coroana domnească ce i se oferise în 1859, preferind a rămîne un simplu cetățean; el a sprijinit pînă la urmă unirea țărilor, el ca representant al Romîniеĭ la Constantinopol a făcut să se recunoască alegerea îndoită a luĭ Alexandru Ioan; a pregătit secularisarea moșiilor mănăstirești și a înlăturat greutățile ce se ivise în urma acestuĭ act. Retras de zece anĭ în viața privată, în orășelul Ocna, el ne da esemplul vieții celeĭ maĭ modeste, de și avea dreptul la onorile cele maĭ marĭ.

*

Soarele frumos de toamnă, care a luminat serbarea de tînguire pentru pămîntul nostru și pentru amintirea luĭ Gri-

serie de puncte și pe care Odobescu îl consideră în tabla cuprinsuluĭ drept «capitolul cel maĭ plăcut pentru cititor» (Vezĭ «*Scrierĭ literare și istorice* ale luĭ A. I. Odobescu», vol. III, Bucureștĭ, edit. Socec, 1887, p. 7).

[1]) Urmează reproducerea bucăților (vezĭ op. cit. pp. 172-189 și pp. 195-213).

[2]) *C. d. I.*, nr. 108 din 1 Oct. 1876 și nr. 109 din 3 Oct. 1876.

gorie Ghica Vodă [1]), acelaș soare a luminat în alt colț al străvechiĭ Moldove, ducerea la mormînt a rămășițelor unuia din ceĭ maĭ marĭ, maĭ iubiți fiĭ aĭ poporuluĭ romînesc. Poet și prosaist eminent, patriot bun cu inimă dreaptă și fără patimă și cel maĭ distins diplomat al țărilor romînești, Constantin Negri trăia retras în tîrgușorul Ocneĭ în reamintirea uneĭ vieți bogate, închinate întreagă acestuĭ popor, acesteĭ țărĭ. Dar se vede că deodată cu toamna anuluĭ acestuia a fost scris să vie și toamna acesteĭ vieți iubite, căcĭ acelaș soare care a luminat bustul de marmură a[l] luĭ Grigore Vodă, a încunjurat cu razele sale fruntea înmărmurită a luĭ Negri și mormîntul său, deschis să-l primească. Astfel pămîntul romînesc primește în brațele sale pe copiiĭ săĭ adormiți, cu aceiași blîndeță ca sînul mameĭ; el în care zac comorile trecutuluĭ nostru își adaogă cîte o nouă comoară; și astfel ni se face maĭ scump, tot maĭ scump. Dormĭ dulce în pămîntul, din care te-aĭ născut, pe care l-aĭ iubit, pe care l-aĭ apărat viața toată și fie-ți țărîna ușoară și reamintirea vecĭnică.

6. Monumente marilor Romînĭ. [2])

— Mihaĭ-Viteazu. — Ștefan-cel-Mare. — Gr. Ghica. — Eliade-Rădulescu. — Gh. Lazăr. — Bolintineanu. —

De la o vreme încoace publicul romînesc a început a încuraja prin subscrierĭ ridicarea de monumente întru amintirea Voevozilor, carĭ aŭ asigurat esistența saŭ aŭ ridicat vaza țărilor noastre și a acelor cărturarĭ, carĭ la începutul veaculuĭ nostru aŭ dat început mișcăriĭ intelectuale. Astfel Mihaĭ-Vodă cel Viteaz, acea nenorocită jertfă a politiceĭ caseĭ de Austria, care-a realisat pentru cîteva zile trecătoarea coro[a]nă a Dacieĭ romane, acel bun ostaș și răŭ politic are astăzĭ statua ecvestră în fața Academieĭ din Bu-

[1]) Alusie la serbarea inaugurăriĭ bustuluĭ luĭ Gr. Ghica Vvd. Vezĭ p. 201.

[2]) *C. d. I.*, n-r 27 din 11 Mart, 1877, la Diverse, supt titlul *Monumente.*

cureștĭ; Ștefan-cel-Mare, asupra mărimiĭ căruia abia arhivele din Venezia încep a ne lămuri și care crease Moldoviĭ un rol atît de strălucit pentru vremea sa, va avea statua sa în Iași; luĭ Grigorie Vodă Ghica, nobilul martir care a protestat contra ciuntiriĭ pămîntuluĭ nostru, i s'a ridicat un monument în piața Beiliculuĭ cu concursul Prea Înnălțatuluĭ nostru Domn.

Dintre cărturarĭ s'a început cu statua de marmură a luĭ Ioan Eliad — supranumit maĭ tîrziŭ Heliade-Rădulescu.

Eliad se vede a fi fost în tinerețe un om foarte inteligent. Prin gramatica sa elimineză din ortografia romînă toate semnele prisositoare, prin cărțile sale didactice a dat ființă limbiĭ științifice, din tipografia sa a eșit la lumină între aniĭ 30 și 50 aproape tot ce s'a tradus maĭ bine în romînește. Cam de pe la anul 1845 începe însă în mintea scriitoruluĭ bucureștean o suficiență nepomenită și o decădere intelectuală cu atît maĭ primejdioasă cu cît Eliade era privit în vremea luĭ ca un fel de oracol. Limba «Curieruluĭ de ambe sexe» [1]) se latinisează și se franțuzește, el începe a scrie c'o ortografie imposibilă, nesistematică, un product bastard al lipseĭ sale de știință filologică positivă și al uneĭ imaginațiĭ utopiste. Făr'a avea el însuși talent poetic dă cu toate acestea tonul *unĭ* direcțiĭ poetice, a cărĭĭ merite consistaŭ într'o limbă pocită și în versificarea unor abstracțiĭ pe jumătate teologice, pe jumătate sofistice. Ruina frumoaseĭ limbĭ vechĭ, care se scria încă cu toată vigoarea în veacul trecut, o datorim în mare parte înrîuririĭ stricăcioase a luĭ Eliade. Întîmplările politice de la 1848 și petrecerea sa în străinătate îĭ răpiră și restul de bun simț cît îĭ maĭ rămăsese.

El deveni din ce în ce maĭ închipuit și maĭ apocaliptic, încît întors în țara luĭ și făr'a fi încetat de-a esercita o înrîurire și maĭ mare ca'n trecut, el a maĭ trăit ca o pri-

[1]) Vezĭ «*Currierul de ambe-sexe*. Periodul V, dela 1844 pînŏ la 1847. A doua editiŏ. Bucuresci. Din doŏ Typographiĭ, Vaidescul și Rasidescul, 1862». Vol. în 8⁰, pp. XII+359.

mejdie vie pentru orĭ-ce aspirare adevărată şi serioasă. «Istoria Romînilor»[1]) scrisă de el este o ţesătură de închipuirĭ subiective şi de greşelĭ; o a doua ediţie a gramaticeĭ[2]) e o adevărată babilonie de fantasiĭ etimologice, iar poesiile sale sînt stîrpiturĭ de cuvinte străine înşirate după o măsură oare-care. Aproape tot ce-a făcut Ioan Eliad, modestul învăţător de la Sf. Sava a fost caricat de Heliade-Rădulescu. Orĭ-cine va scrie o istorie a culturiĭ pe malurile Dunăriĭ, va trebui să vadă într'acest singur individ doĭ oamenĭ cu totul deosebiţĭ: unul modest, îngăduitor, plin de bun simţ; cel[al]alt suficient, invidios, trăind în ficţiunĭ şi lipsit de orĭ-ce bun simţ.

În ceĭ din urmă zece anĭ aĭ vieţiĭ sale îĭ maĭ rămăsese un singur instinct adevărat. Din cugetarea cu totul străină a tineretuluĭ el a prevăzut falimentul economic şi intelectual al generaţieĭ de faţă; a prevăzut că oamenĭĭ, carĭ se geraŭ ca uriaşĭ, nu eraŭ decît niştе comedianţĭ, îmbrăcaţĭ franţuzeşte. S'ar putea zice chiar, că acest om straniŭ avea în unele momente un soiŭ de-a doua vedere. Cu toate acestea constatăm cu durere că multe din relele, ce le prevedea, ş'aŭ avut causa în chiar direcţia pe care-o dedese el culturiĭ romîne.

Un alt om al cărţiĭ, căruia i se va reîmprospăta memoria este Gheorghie Lăzăr. Camera a votat două miĭ de leĭ pentru a se înscrie în capul listeĭ de subscripţie. Totodată d. ministru al instrucţieĭ, a îngrijit ca în ţintirimul din satul Bolintin să se aşeze pe mormîntul poetuluĭ liric Dimitrie Bolintineanu o piatră de marmură c'un basrelief, reprezentînd o mînă, ce depune o cunună de laurĭ.

---

[1]) «*Elemente de Historia Romanilor saŭ Dacia şi Românіa* de *I. Heliade R.* A doua editiŏ. Bucuresci. Typographia Statului, 1869». Un volum în 8⁰, pp. 270.

[2]) O a doua ediţie a gramaticeĭ luĭ Eliade n'a apărut. Eminescu înţelege de sigur revisuirea de către Eliade a părerilor sale filologice, cuprinsă în operile «*Paralelismu între limba rumână şi italiană*», Bucureştĭ, 1841 şi «*Litteratura critica*», Bibl. port., Bucureştĭ, 1860.

7. Iulius Jung: Die Anfänge der Romänen [1])

— «Jung, Iulius Dr. Die Anfänge der Romänen, Kritisch-ethnographische Studie. Retipărire separată din Revista pentru gimnasiile austriace, anul XXVII. Viena 1876». —

Stăruit-aŭ Romînii în așezările lor din Dacia Traiană saŭ aŭ trecut Dunărea în vremea luĭ Aurelian și aŭ reocupat Dacia în sec. al XII-le[a]? Se știe că amîndouă părțile acesteĭ întrebărĭ aŭ avut apărătorii lor. Thunmann, cel [d]întîiŭ care s'a ocupat în mod științific cu popoarele Europeĭ răsăritene susține că Romînii sînt copiiĭ romanisăriĭ Danieĭ, F. I. Sulzer respinge continuitatea poporuluĭ romîn în așezările de astă-zĭ, iar I. Chr. Engel e tatăl cunoscuteĭ teoriĭ a luĭ Rösler, că Dacia în vremea luĭ Aurelian a fost cu totul deșertată de populație romană și reocupată de ea supt regele bulgar Krumus. Teoria luĭ Șafarik, că resturile romane, rămase în Dacia, s'a[ŭ] retras la munte, de unde apoĭ s'a[ŭ] coborît spre a umple[a] șesurile țărilor, ca cea maĭ apropiată adevăruluĭ, a fost împărtășită de slaviștiĭ maĭ noĭ precum Kopitar, Miklosich și de învățațiĭ germanĭ Hoff, Wietersheim și Th. Mommsen.

Rösler în fine reîmprospătă teoria luĭ I. Chr. Engel că Romînii din a stînga Dunăriĭ aŭ immigrat în Dacia pe la capătul veaculuĭ al XII-lea și în începutul celuĭ al XIII-lea. Această părere avu asemenea și susțiitorĭ în d-niĭ E. Dümmler, G. D. Teustch, O. Lorenz și Fr. Krones, dar și contrarĭ în însemnațiĭ etnografĭ istoricĭ W. Tomaschek și Kanitz.

În cartea d-luĭ Jung va fi decĭ interesantă compararea lupteĭ de părerĭ în cestiunea Romînilor, cu o luptă analogă de părerĭ în cestiunea altor popoare, ca Raeto-romanilor, Grecilor modernĭ, ș. a.

Soluțiunea unor asemenea probleme va resulta din treĭ

[1]) C. L. X, 1876-77, n. 8, din 1 Nov., pp. 326; notiță bibliografică iscălită *E.*

isvoară: indiciile esprese a[le] unor autorĭ vrednicĭ de credinţă, tradiţia vrednică de crezare de fapte ce staŭ în legătură, în fine conclusiile din analogia unor întîmplărĭ asemănătoare.

D. Jung supune decĭ cuvintele luĭ Flavius Vopiscus uneĭ critice într'adevăr ingenioase, puind în paralel indiciile altor scrierĭ asupra unor evenimente analoge. Astfel citează pasagiul din scriptură despre robirea Vavilonuluĭ şi ale luĭ Eugzipp (biograful Sf. Severin) despre emigrarea populaţieĭ din Noricum, şi dovedeşte că amîndouă aceste pasage trebuesc luate cum grano salis. Tot astfel reduce şi d. Jung cuvintele luĭ Vopiscus la măsura de adevăr, care li se cuvine.

Strălucite prin argumentare sînt conclusiile din analogia unor evenimente asemănătoare. Autorul citează Noricul, Raetia, ba tot imperiul roman în vremea invasiuniĭ popoarelor germanice şi arată cum nicărĭ popoarele nouă, venite asupra celor aşezate, nu le-aŭ nimicit pe acestea, ci le-aŭ cucerit numaĭ.

În toarte părţile autorul păşeşte în argumentare cu comparaţia critică, de-aceea cartea sa e nu numaĭ interesantă pentru noĭ Romînilĭ, ci metoda critică comparativă, pe care o urmează, ar putea servi de normă pentru toţĭ, carĭ ar voi să cerceteze cestiunĭ asemănătoare celeĭ de faţă.

7. «O tragedie ţigănească». [1]

Intre maĭ mulţĭ prăşitorĭ ţiganĭ, carĭ lucraŭ cu nevestele împreună pe o moşie din ţinutul Cahululuĭ, se aflaŭ doĭ în împrejurărĭ foarte deosebite. Unul avea nevastă frumoasă, altul urîtă. Cel cu nevasta urîtă putea să cînte:

Cît îĭ ţara şi lumea
Nu-ĭ nevastă ca ş'a mea,
Cu cînipa cea de vară
Se joacă cînĭĭ pe-afară;

[1] *C. d. I.* nr. 79, din 1876.

Cea de iarnă-o bagă'n tău
Și mă pune s'o scot eu.
Untura-ĭ pe podișor,
Capul eĭ cît un cuptior;
Untura-ĭ pe căminiță,
Capul eĭ cît o căpiță;
Acum i-un an încheiat,
De cînd nu s'a periat
Și la umbra capuluĭ
Șede turma satuluĭ.
Ce haz am să merg acasă,
Cînd n'am nevastă frumoasă?
Strîng în brațe-o mohăndeață
Și sărut un sloiu de gheață.

De-aceea s'a fi gîndit și el:

Să rămîn vițel mînzat
Lîngă ceĭ ce s'o'nsurat,
Că bărbațiĭ au fimeĭ,
Doar nu m'or lăsa să pieĭ.

Noaptea, după ce se culcară toți, danciul îndrăgit foc de nevasta cea frumușică, gîndi:

Pentru ochĭ ca murile
Ocoliĭ pădurile,

ocoli încet ceata celor ce dormeau și se duse lîngă nevasta străină. Aceasta, gîndind că este bărbatul său, nu zise nimic. Dar îndată ce bagă de samă că nu este bărbatul său, s'a simțit atinsă de acest abuz și l-a pîrît pe nocturnul Cicisbeo. Acesta, a fi gîndit el în sine:

Cine dracu-a cunoscut
Grădină fără cărărĭ,
Dragoste fără mustrărĭ,
Grădină fără pîrlaz,
Dragoste făr'de năcaz...

și aștepta cu oare-care neliniște esplicația cu bărbatul legiuit. Acesta începu să-l mustre și să-ĭ zică, că i-a siluit nevasta. Danciu răspunse că a fost cu a eĭ voință. Atuncea bărbatul ridică sapa și-ĭ crapă capul cu ea și ast-fel se împlini tragedia, asupra căreia Curtea cu juraț va avea a hotărî. De se întîmpla istoria asta

între franțujiĭ noștri, atunci am fi avut a înregistra: 1) o dispărțenie, 2) un duel în care bărbatul legiuit cădea mort, 3) căsătoria între Cicisbeo și cucoana văduvită. Dar atuncea unde ar fi deosebirea între o tragedie țigănească și una franțuzască?

8. Despre literatura populară. [1]

O asemenea foaie [de literatură populară] esistă la Romînĭ supt titlul de *Șezătoarea*[2]) redactată de d-l Iosif Vulcan din Pesta. Nu zicem că foaia din Pesta e bine redactată, dar d-l Vulcan pare a fi avut o idee sigură de ceea ce va să zică literatură populară, căci cearcă a da ca în oglindă cugetarea și modul de a vedea a[l] poporuluĭ chiar. Literatura populară nicĭ se poate numi altceva decît saŭ cugetarea și productele fantasieĭ poporuluĭ însușĭ, care devin literatură în momentul, în care se produce prin scriere, saŭ produceriĭ a[le] claseĭ culte, care se potrivesc însă așa de bine cu gîndirea poporuluĭ, încît dacă acesta *nu* le-aŭ făcut, le-aŭ *putut* însă face.

Literatura populară are la Romînĭ foarte puținiĭ representanțĭ, pe care-ĭ și citățm după cît ni-ĭ aducem aminte: Anton Pann (Valachia), Vasile Aron și Ioan Barac (Transilvania), Const. Negruzzi și Alecsandri (în unele scrieriĭ) pentru Moldova și între ceĭ maĭ noĭ fără contestare Slavicĭ (povestirea umoristică) în Ungaria și Creangă (povestirea fantastică) în Moldova. Dacă maĭ adăogăm unele scrieriĭ maĭ vechĭ de agronomie ale luĭ Ioan Ionescu, care sînt scrise cu totul în limba și în chipul de a gîndi a poporuluĭ, am cam mîntuit cu literatura *populară* română. Ță-

---

[1]) *C. d. I.*, nr. 86, din 10 Aug., 1877, la «Noutățĭ», unde se critică întîiul număr al foiĭ ilustrate *Globul*, Bucureștĭ, 1877, August 6; administrator *B. V. Vermont*. Era o revistă săptămînală, care 'n articolul program promitea să fie «*o foaie de literatură populară*», dar în realitate se dedica problemelor de popularisare a științeĭ și arăta să fie maĭ mult o revistă pentru familie.

[2]) Nu se află în Bibl. Acad. Rom.

ranul, breslașul și învățătorul mic (preotul și învățătorul sătesc și cel de oraș) sînt poporul în înțălesul strîns al cuvîntuluĭ și chiar numaĭ în înțelesul lor poate fi vorba de literatură populară. Țăraniĭ și breslașiĭ aŭ felul lor propriŭ, adesea prea orginal și frumos, de a vedea lumea, iar învățător și preot coboară cultura în jos și traduc limba cosmopolită, nesemnificativă și abstractă a științeĭ, care e domeniul lumeĭ întregĭ, în formele viĭ, mlădioase și încîntătoare prin originalitate a[le] poporuluĭ.

Va să zică o scriere este populară saŭ prin materie și prin modul espuneriĭ (literatura poetică în înțăles larg) saŭ cel puțin prin modul espuneriĭ (novela, știința aplicată).

9. Despre revistele literare din provincie. [1])

N'am încuviințat nicĭ odată literatura frumoasă a traducțiunilor, maĭ ales a acelora de pe texte de o valoare îndoelnică. Scrierea luĭ Schiller e lipsită de meritul istoric și sufere de boala, de care sufăr toate scrierile acestuĭ autor german, de «cosmopolitism»; Ponson du Terrail e un autor nesănătos de povestirĭ de sensație, făcute ca să sparie babele și copiiĭ; Eugène Sue în fine are maĭ mult talent, dar e un scriitor cu cotul, pentru care producția devenise meserie. Aceasta este întîiul punct de vedere; al doilea este că traducerile unor asemenea scrierĭ nu îmbogățesc, ci corup literatura; ele maĭ sînt o încurajare a leneĭ intelectuale, căcĭ traducerea unor scrierĭ fără valoare este munca cea maĭ ușoară, care dispensează pe scriitor de la producere proprie și de la cumpănirea terminilor. O traducere din Shakespeare, din Molière saŭ din Goethe e un

[1]) *C. d. I.* nr. 1 din 5 Ian. 1877, la «Diverse», unde se vorbește despre noua foaie «*Colectorulu literaru* pentru ambele secse», I, 1877 (în 8⁰, pp. 16), ce apărea odată pe săptămînă în Piatra și al căruĭ prim număr cuprindea: Misiunea profetuluĭ Moisi, traducere din Schiller, Dama cu mănușa neagră, trad. din Ponson du Terrail, Miss Mary saŭ institutricea, trad. din Eugène Sue și anecdote.

merit, căcĭ formă și înțeles sînt atît de îngemănate, încît traducărorul trebue să cumpănească cuvînt cu cuvînt și frasă cu frasă; o traducere din Ponson du Terrail saŭ din prosa luĭ Schiller e o jucărie pe care ș'o poate permite orĭ-ce gimnasiast.

Dar la dreptul vorbind, la Piatra, într'un ținut muntos plin de legende, de proverbe, locuțiunĭ, apoĭ de localităț istorice, *Colectorul* nu găsește ce să culeagă? Un muntean de baștină, născut asemenea în ținutul Neamțuluĭ e Ioan Creangă. Citit-aŭ vreodată colectorĭ pe Dănilă Prepeleac, pe Soacra cu treĭ nurorĭ și altele, ca să vadă, care ar trebui se fie isvoarele, din care să se inspire, și cum vorbesc și se mișcă ținutașiĭ din Neamț?

Foĭ literare în provincie ar putea să facă un serviciŭ nemăsurat literaturiĭ și lexiconuluĭ romîn. Limba de rînd a ziarelor politice amenință a îneca, ca buruiana rea, holda limbiĭ viĭ a poporuluĭ. Afară de aceea, cu propășirea realismuluĭ modern, se șterg legende și povești, proverbe și locuțiunĭ, adevărat nestimate ale gîndiriĭ poporuluĭ romînesc. Dacă acele foĭ ni-ar da icoana loculuĭ prin culegerea *esactă* a formelor caracteristice ale gîndiriĭ poporuluĭ, ele ar fi neprețuite. Dar traduceriĭ din franțuzește saŭ din nemțește a unor producte nesănătoase? Cuĭ folosesc? Ele întăresc numaĭ ideea falșă, că poporul în două miĭ de anĭ n'a avut nicĭ limbă, nicĭ cugetare și că aceste două trebuesc plăsmuite în mod meșteșugit de către o anume academie [1]).

[1]) Alusie vădită la «Dictionariulu limbei romane, dupo insarcinarea data de Societatea Academica Romana, elaboratu ca proiectu de A. T. Laurianu și I. C. Massimu». București, tom. I, 1873; tom. II, 1876.

10. Despre limba cărturarilor romînĭ din Ardeal [1]).

«*Pomăritul*, întocmit cu deosebită privire la grădina școlară de d. *Comșa*. Sibiiu 1877, 1. vol. 8⁰. 200 pag.»

Cam de mult ne deprinsesem a primi din Transilvania cărți, scrise într'o limbă foarte ciudată. In urma înrîuririĭ germane și a celeĭ maghiare scriitoriĭ romînĭ din principatul Ardealuluĭ îșĭ formaseră șabloane sintactice, pe care le împleaŭ cu cuvinte latinești spre marea daună a limbiĭ naționale. Limba germană e foarte bogată în vorbe, în urma înlesniriĭ, cu care dintr'o radicală se pot forma o mulțime de cuvinte derivate, fie prin adăogirea uneĭ sufixe, fie pe altă cale. Acuma d-niĭ scriitorĭ căutaŭ a altoi limbiĭ noastre fisionomia alteia cu totuluĭ străine de ea și prin acest soiŭ de cultivare a limbiĭ aŭ eșit la lumină fenomene, care aŭ dat ocasie penelor satirice să facă haz de jurnalistica de peste Carpați, care altfel în privirea onestității politice merită maĭ mult respect decît gazetele noastre.

Innainte de toate scriitoriĭ romînești din Ardeal ignoraŭ uniĭ cu, alțiĭ fără intenție următorul lucru. Limba noastră nu e nouă, ci din contra veche și *stațională*. Ea e pe deplin formată în toate părțile eĭ, ea nu maĭ dă muguri și ramuri nouă și a o silnici să producă ceea ce nu maĭ e în stare, însamnă a abusa de dînsa și a o strica. Pe de altă parte veche fiind, ea e și bogată pentru cel ce o cunoaște, nu în cuvinte, dar în locuțiuni [1]). Căcĭ la urma urmelor e indiferent, care sînt apucăturile, de care se slujește o limbă,

[1]) *C. L.* XI, 1877-1878, nr. 5, din 1 Aug., 1877, pp. 197-199. Paternitatea articoluluĭ e dovedită și prin ff. 238, 239,242, Ms. Ac. Rom. 2257., care cuprind, scrise cu mîna luĭ Eminescu, [deși într'o redactare anterioară, aceleași părerĭ despre importanța locuțiunilor, precum și pilda espresiilor compuse cu *samă* și traduse cu echivalente nemțeștĭ.

numaĭ să poată deosebi din fir-în-păr gîndire de gîndire. Un singur cuvînt alăturat cu altul are alt înțeles.

Să luăm bună oară cuvîntul *samă* (ratiocinium) și să vedem la cîte locuțiunĭ aŭ dat naștere: a băga de samă (bemerken), a lua sama (aufmerken), a fi de-o samă (gleicher Art sein), a ști sama unuĭ lucru (wissen, wie etwas anzufassen ist), o samă de oamenĭ (einige unter diesen), a-șĭ face samă (Hand an sich selbst anlegen), a-șĭ da samă (sich Rechenschaft geben), a lua și a da pe samă (übernehmen, übergeben), a ține samă de ceva (etwas mit in Betracht ziehen), a-l ține în samă pe cineva (auf jemanden achten) ș. a, m. d.

Aceste esemple le-am putea înmulți fără capăt; destul numaĭ ca de fie-ce cuvînt vechiŭ se ține un șir întreg de zicale, care înlocuesc cu prisosință, ba întrec adesa mulțimea cuvintelor și fraselor nouă, primite în limbă fără de nicĭ o rînduială.

Apoĭ autoriĭ din Ardeal aŭ maĭ ținut samă de așa numita *puritate* a limbiĭ și pentru acest scop aŭ crezut de bine a prăda lexiconul latinesc și acelea ale limbelor romanice și a alunga toate cuvintele slavone, chiar cele maĭ nevinovate, chiar acelea care la noĭ îșĭ pierduseră de mult înțelesul lor primitiv. *Max Müller* spune că limba engleză, cu tot materialul de cuvinte romanice, nu are o picătură de sînge romanic înlăuntrul organismuluĭ eĭ. *Mutatis mutandis* e tocmaĭ așa și cu limba noastră. Ea și-a asimilat așa de bine materialul slavon, cum și l-aŭ asimilat limba ungurească, și dacă cineva pe basa cuvintelor numaĭ ar voi să deducă ceva în privința originiĭ noastre, aceasta va fi maĭ mult o dovadă de neștiință din partea sa, decît un argument în privirea noastră. Dar peste tot Romînіĭ aŭ dat prea mult pe părerea străinilor, pe cînd această părere ar fi trebuit să ne fie cumplit de indiferentă și atuncĭ poate mergeam maĭ bine. Căcĭ fie-care popor are o mare dosă de dispreț pentru celelalte și multă laudă pentru sine însușĭ. Greciĭ și Romaniĭ numiaŭ barbarĭ pe toată lumea. Turciĭ

numesc toată creștinătatea «ghiaur» și fie-ce popor în deosebĭ are o mulțime de gingășiĭ pentru vecinul său, în această lume, care după *Leibnitz* e cea maĭ bună dintre lumile ce sînt cu putință. A trăi și a vorbi însă după placul altora e nedemn atît de-un om îndeosebĭ, cît și de un popor.

Fie-cine vorbește și scrie limba sa pentru sine, nu pentru străinĭ. Cînd limba, în urma desvăliriĭ eĭ firești, va cuprinde în comoara eĭ scrierĭ însemnate prin știință saŭ prin frumusețe, atuncĭ străinul, ce va avea nevoe de dînsa, va învăța-o nepoftit de nime.

A crede însă, că un popor de peste zece milioane de suflete aŭ fost compus numaĭ din nătîngĭ și că n'aŭ avut nicĭ destul auz, nicĭ destulă minte pontru a-șĭ plăsmui o limbă cum se cade, a primi apoĭ ciudatul axiom că numaĭ d-niĭ filologĭ sînt oamenĭ cuminți, carii *(sic)* ne pot pune la cale după teoriĭ pe care le sug între patru pereți din degetul cel mic, o asemenea credință este o insultă pentru națiia romînească, care aŭ vorbit și scris bine și într'un fel înnainte chiar de a fi sămînță de filologĭ pe plaiurile Dacieĭ luĭ Traian. Ramură mutată în pămînt departe de trupina părintească, limba romînească s'aŭ nutrit în mediul eĭ noŭ prefăcînd nutrimentul în organe specifice ale sale, și rămîind limbă romanică, precum un Engles rămîne Engles, chiar dacă s'ar nutri din copilărie, numaĭ cu grîŭ, cumpărat din valea Dunăriĭ.

Am zis maĭ sus că limba românească e *staționară*. Eroarea, că ea s'ar fi schimbat foarte, o datorim cărților noastre bisericești, care se tălmăceaŭ ad litteram din slavonește saŭ din grecește, precum tălmăcesc încă și astăzĭ copiiĭ de evreŭ biblia în școalele belferești cuvînt după cuvînt. Dovada însă că limba noastră e aproape neschimbată de două sute de anĭ și maĭ bine ne-o daŭ puținele scrierĭ originale de pe acea vreme. Iată de pildă o filă dintr'un cronograf manuscris de la anul 1638, scris la episcopia Buzăului [1]):

[1]) Nu știŭ ce cronograf ar putea fi; N. Iorga, în opera sa monumentală *Istoria literaturiĭ române în sec. XVIII* (2 vol., Bucureștĭ, 1901), Vezi studiul lui Julian Ștefănescu asupra Cronografelor, unde-i vorba și de acest ms. rămas dela Eminescu.

«Iară la județ foarte era tare și drept (Traian) că nicĭ mitelor nu se potrivià, nicĭ *voe* nimăruĭ nu *vegheà* ci foarte făceà *g*iudeț cu dreptul macar aŭ boiar aŭ sarac, de-ar fi fost singur frate-săŭ. Iar într'o zi, șezînd împăratul la masă cu toțĭ boeriĭ săĭ, aŭ smult o sabie din teacă și chiemă pre armașul săŭ și-ĭ zise: «Iată că-țĭ daŭ această sabie pe mînă naintea luĭ Dumnezeŭ, să începĭ întîĭ de la mine de veĭ vedea că fac vre-o strîmbătate: să nu-mĭ *veghĭ voe*, căcĭ sînt împărat, ci să-mĭ taĭ capul întîĭ mie. Iar dintru toată curtea mea și dintr'alțĭ oamenĭ, care veĭ vedea că face strîmbătate altuia, nu-l maĭ aduce înnaintea mea, ci să-ĭ facĭ samă de sabia mea.—Boariĭ toțĭ numaĭ ce și-aŭ căutat între ochĭ, și nime nu se maĭ plîngea de nimic, de silă saŭ de strîmbătate în zilele luĭ Traian împărat».

Singura locuțiune învechită este «a-ĭ veghia voe cuiva», înlocuită astăzĭ prin «a-ĭ intra cuiva în voe»; încolo aceste șiruri sînt *astăzĭ* înțelese la Oradea-mare saŭ în Sighetul Maramureșuluĭ, de și sunt scrise înnainte de 250 de anĭ la Buzăŭ.

Intreg cronograful acesta, scris mărunțel pe maĭ bine de 800 de fețe și bogat în locuțiunĭ, propriĭ numaĭ limbiĭ romînești, ar fi astăzĭ priceput ca și pe timpul, în care s'aŭ scris.

Am avut nevoe să facem această precuvîntare cam lungă, pentru a însemna o schimbare în bine, care se petrece astăzĭ în Ardeal. De un an și maĭ bine aŭ început să iasă la lumină pe lîngă foaia politică «Telegraful romîn» o foae literară. Această din urmă, numită «Foișoara Telegrafuluĭ romîn»[1]), se îndeletnicește maĭ cu samă cu răspîndirea științelor practice, trebuitoare plugaruluĭ și grădinaruluĭ; ea e menită a pune în mîna învățătoruluĭ sătesc și-a preotuluĭ o lectură, scrisă romînește de-a dreptul, lesne de înțeles și folositoare. Tot odată găsim în foae dărĭ de samă asupra

care-ĭ cea maĭ complectă și cea maĭ luminoasă cercetare a manuscriselor și cărților romînești vechĭ, nu pomenește de un asemenea cronograf. De sigur e vorba de vr'o copie, probabil după cronograful luĭ Petru Danovicĭ, care are și el proporțiĭ foarte întinse și fusese de repetite orĭ copiat în sec. al XVII-lea și al XVIII-lea. Vezĭ op. cit., vol. I, pp. 84 și urm.

[1]) Vezĭ rîndurile introductive la articolul următor, p. 314. Foaia apărea la două săptămînĭ și avea 8 pp.

cărților străine, care ating întru cîtva și pe Romînĭ, disbateri asupra limbiĭ ș. a., destul numaĭ că partea de căpetenie o formează studiĭ de-o netăgăduită utilitate. Ortografia e fonetică, cu concesiile etimologice, pe care le-am făcut și noĭ. Cîțĭ-va tineri, sătuĭ se vede de păsărească filologilor și a gazetarilor de dincoace și de dincolo de munți, aŭ prins a se pune pe muncă temeinică și înzestrați cu știință bună o tipăresc pe aceasta în baniĭ mărunțĭ aĭ cunoștinţiĭ utilitare, și mare ne-ar fi părerea de bine, dac'am auzi că banul umblă în casa preotuluĭ ș'a învățătoruluĭ tot așa de bine ca și'ntr'a țăranuluĭ. O serie din aceste studiĭ (Pomăritul, întocmit cu deosebită privire la grădina școlară de D. Comșa, Sibiiu, 1877.) aŭ ieșit într'un tom de 200 fețe octav. Ilustrațiile sînt bune, tiparul lămurit și citeț, lucrarea sistematică și totuși lesne de'nțeles, în cît cu cuvînt îĭ dorim cărțiĭ răspîndire cît de mare, de vreme ce-ĭ unica lucrare de felul acesta, care e în curentul științeĭ. Pentru a nu lăsa un gol, pomenim numaĭ că autorul aŭ avut mi se pare un singur premergător în *Invățătura pentru prăsirea pomilor*, scrisă de *Francisc Haintl.* Buda 1812 [1]).

*

Ms. Ac. Rom. 2257, f. 238, cuprinde un fragment, ce de sigur face parte dintr'un concept anterior al luĭ Eminescu asupra acesteĭ chestiunĭ; îl reproduc aicĭ pentru observațiile interesante ce complectează articolul tipărit:

«*Pomologia.* Maĭ întîiŭ o mică observație filologică. *Pomologia* e un cuvînt hibrid, pe care autorul ar fi trebuit să-l eviteze, cum trebuesc evitate toate hibridele. Oare s'ar putea zice *Dumnezcologie* în loc de teologie, saŭ s'ar putea zice în limba germană *Versfussologie* în loc de Metrik? Nu. Prin urmare nicĭ pomologie. Autorul cred că nu împărtășește eroarea cea foarte răspîndită că bogăția uneĭ limbĭ consistă în *cuvinte.* Adevărata bogăție consistă

[1]) «*Învățătură pentru prăsirea pomilor*, scrisă de *Haintl Franțisc*, domnul Răspaculuĭ și Necsinguluĭ, a maĭ multe învățate și iconomicești societăți împreună soț. În Buda, în crăiasca tipografie a Universitățiĭ Ungurești, 1812»; 1 vol. în 8⁰ mic, pp. 171.

totdeauna în *locuțiuni*, în acele tiparuri neschimbate, care se formează în curs de mii de ani și dau fie cărei limbi o fisionomie proprie, apoi în bogăția formelor flexionare, în sufixe, în prepoziții (de care limba noastră are foarte multe), în sfîrșit în acele mulțimi de finețe psichologice, care ele dau abia viață sunetelor moarte din cuvinte. Dacă n'ai un cuvînt, îl circumscrii pur și simplu, sau îl primești aproape neschimbat dintr'o limbă înrudită. Astfel în loc de *pomologie* se potrivea, credem, mai bine *cultura pomilor*, căci a pune două cuvinte în loc de unul — *claritatis causa* — n'a fost nicîodată un păcat. Cît despre cuvintele multe, în loc de-a îmbogăți, ele sărăcesc cumplit o limbă. Ele iau ideei vioiciunea intuitivă. Cînd la rostirea mai multor cuvinte ai să-ți închipuești acelaș lucru, ajungi a nu-ți mai închipui nimic, sau mai nimic la rostirea fie-căruia din ele.

Această parte netraductibilă a unei limbi [locuțiunea] formează adevărata ei zestre de la moși-strămoși, pe cînd partea traductibilă este comună gîndirii omenești în genere. Precum într'un stat ne bucurăm toți de oare-cari bunuri, care sînt a[le] tuturor și a[le] nimănui — uliți, grădini, piețe —, tot astfel și în republica limbelor sînt drumuri bătute, care sînt a[le] tuturor, — adevărata avere proprie o are însă cineva acasă la sine; iar acasă la dînsa limba romînească este o bună gospodină și are multe de toate.

11. Despre mișcarea culturală a Romînilor Ardeleni.

În *C. d. I.*, nr. 104, din 22 Sept, 1876, reproducînd un studiu din *Foișoara Telegrafului romanu*,» 1, 1876, n-rele 13 (17 Iunie), 14, 15, 16, 18 și 19 (datorit lui Eugen Brote și întitulat: «O privire asupra activitatiei Asociațiunei Transilvane pentru literatura și cultura poporului roman dela infiintarea ei pana la a XVI adunare generala»),— redactorul [Eminescu] îl însoțește de următoarele obervații care cuprind o critică ageră și dreaptă a formalismului culturii romînești, în Ardeal și 'n Romănia deopotrivă.

«Acest articol, însemnat prin pregnanța judecății și prin o curățenie de limbă, abia obicinuită în jurnalistica romînă, e scris de D-nul Eugen Brote și publicat în «Foișoara Telegrafului romîn». Din el se va vedea că deceniile din urmă ale culturii romîne au în toate părțile Daciei un caracter

unitar, care s'ar putea însemna cu cuvintele: irosirea (risipa) puterilor vii ale poporuluĭ romînesc pentru crearea de forme de cultură goale și de prisos. Dar Romînii din Transilvania și Ungaria nu ș'aŭ putut face mendrele în largul lor; puterile vii ale națieĭ eraŭ deja angajate la o desvoltate istorică și de stat străină, împrejurare care pînă la domnia fraților maghiarĭ ni se pare pînă la un punct demnă de invidiat. Absolutismul austriac a fost o adevărată școală de deprindere la muncă fisică și spirituală și supt acel regim sobru florile deșerte a[le] tinereĭ și neîncercateĭ Asociațiunĭ ar fi făcut loc altor florĭ, care să producă sîmburĭ de propășire. Formele primite și susținute acolo de bună voe și prin contribuirĭ libere, la noĭ aŭ fost *impuse* poporuluĭ de căpățînile frizate la Paris. Poporul nostru din Romănia are de susținut cu miile formele goale de cultură, în care nimica nu e real decît plata personaluluĭ, însărcinat cu pisarea apeĭ în piuă, și pe cînd în Transilvania irosirea de puterĭ e restrînsă la minimul contribuțiilor de bună voie, la noĭ urmarea aceleĭ risipe este sărăcia și mortalitatea continuă a nefericiteĭ rase, care e silită a purta în spate tot aparatul greoiŭ și netrebnic al semicivilisațiuniĭ de la Dunăre, precum felah din Egipet întreține silit teatrele și operele franțuzeștĭ ale Khedivuluĭ. Pe de altă parte băgăm de samă, că soarta oamenilor care spun adevărul e aceeași la noĭ ca și'n Transilvania: «Cine zice că idolul trebuie zdrobit, vînzător este». De aceea vedem și pe d. Brote așteptîndu-se de a fi taxat de «răŭ naționalist».

*

Autorul articoluluĭ reproducînd un § din Statutele Asociațieĭ în care cuvintele «taxele anuale», sînt explicate prin (järliche Beiträge), — redactorul *C. d. I.* maĭ observă în notă:

«Este de mirat cum s'a vîrît acest termin explicător însă superfluŭ tocmaĭ în statutele uneĭ societățĭ literare romîne!»

12. «St. Gheorghe în oraş şi la ţară» [1])

— «ICOANE ZUGRĂVITE CU DEGETUL» —

Ce proastă petrecere!? — Oştiri, ce se luptă cu noroiul, boambe, ce se descarcă de dragul sgomotuluĭ, certurĭ, ocărĭ, sudălmĭ, miserie politică! Apoĭ plăteşte chirie dacă ţi-a maĭ rămas un fir de para, părăseşte-ţĭ locaşul, te mută în altul, sparge oglinzĭ, te ceartă şi te necăjeşte, căcĭ e Sf. Gheorghe!

Da! proastă petrecere!

Dar, — lăudat să fie numele Domnuluĭ! — nu e pretutindene tot aşa.

La ţară, la sat ziua e mare, o zi de veselă serbătoare. Încă în dup'ameaza ajunuluĭ fetele, flăcăiĭ şi copiiĭ ies în ţarină orĭ se duc la pădure şi se întorc acasă încărcaţĭ cu ederă şi cu crengĭ de rug. Din ederă se împletesc cununĭ verzĭ, iar crengile de rug se pun în crucĭ pe la portiţe, pe la ferestĭ, pe de-asupra uşilor şi maĭ cu deosebire pe la grajdul, în care se adăpostesc caiĭ şi vitele. Aşa «e bine»; altfel intră ielele şi strigele, fură laptele de la vacĭ, fură somnul copiilor, visul fetelor şi norocul flăcăilor.

Acolo, unde intrarea e închisă prin rugiĭ înghimpaţĭ, nicĭ iele nicĭ strigĭ nu intră, pentru că văd semnul pe care nu aŭ putere de a-l trece şi vacile daŭ lapte, copiiĭ dorm duşĭ, fetele se pierd în visurĭ plăcute, iară flăcăiĭ rămîn harnicĭ şi cu noroc. Astfel toate casele, toate curţile se încarcă de podoaba primăveriĭ.

În amurgul seriĭ copiĭ, fete şi flăcăĭ umblă pîndiş prin curte. Fie care îşĭ ţine mînile la spate şi caută să «apuce golul» celuialalt, căcĭ acum e vremea urziciĭ... Şi iată-l c'o apucă! — Stănuţ atinge cu urzica braţul desvălit al Măriucăĭ. Măriuca ţipă spăriată, apoĭ se întoarce şi îl atinge cu urzica peste gît... Apoĭ goană — apoĭ hohote — apoĭ ţipe-

[1]) *C. d. I.*, nr. 94, din 14 Sept., 1877, p. 1, foileton, supt semnul ⁂. Retipărire în «M. Eminescu. *Nuvele*», ed. Şaraga, pp. 137—143.

I. Slavici mi-a spus că acest art. este al lui. G. T. K.

te — jur împrejurul curții — afară la uliță — de-a lungul uliții, pe la fini, pe la vecini și prin casă și pe-afară mic și mare, satul întreg se pune în goană, căci acum se începe primăvara, vremea de lucru, și cel mai sprinten e cel mai vrednic.

Obosiți, în sfîrșit, cu toții se apropie de adăpost. Fiecare se laudă că a nimerit pe cutare și pe cutare de atîtea și de atîtea ori și că însuși nu a fost nimerit decît în urma cutărei ori cutărei întîmplări neprevăzute, chiar numai de atîte[a] și atîte[a] ori. Spune apoi pe cine a nimerit și l'a nimerit în anul trecut și în anul mai nainte de cel trecut tatăl și muma îșî spun din tinerețe; bunul și bunica ascultă și îi chiamă pe toți de cu vreme la odihnă, căci mîne, pe cînd ziua se desvălue din noapte, cel mai harnic și cea mai harnică fură smîntîna de pe isvorul din crîng.

Vestea luminii abia se ivește la răsărit, cînd fetele, în găteala serbătorească, care mai de care grăbesc cu ulcioarele curățele la isvorul cu apa cea bună. — La isvor se întîlnesc, schimbă vorbe, îșî fac de lucru și stau neastîmpărate. Ar pleca, dar nu le duce gîndul, ar mai sta dar nu li se cuvine.

— Aide soro! — zice una, — căci ne apucă flăcăii și ne stropesc cu apă din isvor.

— Aide soro! — zice alta.

— Aide soro! — zice a treia.

— Aide soro! — zic toate, dar nici una nu pleacă.

— Flăcăii ascunși prin crîngul de'mprejur deodată năvălesc asupra lor. Fetele țipă speriate, uimite și desmierdate și ca o ceată de prepeliți fug care încotro; dar sprintenî sînt voinicii și iuți la pas... Unul cîte unul — ia ulciorul și varsă din el în fața rumână, căci așa e bine, așa este obiceiul, așa se împroaspătă sîngele și ca pe un prisnel învîrtește trupul.

Dar scurtă e petrecerea, căci cu toții au de lucru; fetele grăbesc la rînduiala caseî, iar flăcăii dau pas, ca să aducă vitele de la pășune.

Simina, pe cît de harnică și de sprintenă în mijlocul gospodăriei, pe atît de nepățită și de neîndemănatecă în față cu flăcăii, rămîne cea din urmă. Ea stă supărată, cuprinsă de spaimă și nehotărîtă în cale, pe lîngă isvor. Obrajii calzi, părul luciu, salba sclipitoare și mînicele încrețite îi sînt pline de stropi rotunzi, iară ulciorul răsturnat stă deșert la picioarele ei. Ar plînge, ar rîde, ar pleca și ar mai sta.

Toader stă turburat lîngă dînsa. El își scutură pletele.

— Auzi, Simină, — grăește el, — nu te supăra, — așa-i obiceiul. — N'am voit, — zău n'am voit.

Apoi îi pune stînga pe umăr, iar cu mîneca de la dreapta îi șterge stropii de pe față, de pe păr și de pe salbă.

— Vezi așa! — urmează el. — Se vede că ești o copilă! — Uite! — mă duc să-ți umplu ulciorul. Și îl ia, se duce la isvor, îl umple și se întoarce cu el la Simina, ce stă supărată la locul de mai înnainte.

Ea primește ulciorul, își netezește veșmîntul și e gata să plece.

Vezi așa! — îi zice Toader. — Dar astăzi vii la joc?

Simina ridică ochii, îi privește în față și mișcă din buze, dar graiu nu scoate.

— Cum ai zis?

Nu știu! — zice ea mai tare. — Dacă m'a lăsa mama.

Grăind aceasta, pleacă și se duce cu ochii în pămînt. Peste puțin însă, fața i se însenînează. Iarăși suride cu veselie copilărească și sfioasă își întoarce privirea îndărăt și speriată merge mai departe, cînd vede pe Toader privind de pe colnic în urma ei.

— Oare pentru ce tocmai pe mine m'a stropit cu apă din isvor!? — se întreabă ea. — Și cum m'a șters cu mîneca și cum mi-a umplut ulciorul, și cum a zis să vin la joc...

Ea grăbește, grăbește acasă, iar intrînd în curte, întîmpină pe muma-sa cu cuvintele: Mamă! au venit flăcăii și ne-au stropit cu apă din isvor. Uite! ce-a făcut Toader cu mine! Toader al Marței lui Boboc.

— Ce zici! chiar așa! — Sermana de tine! — grăește

mama zimbind, apoi îĭ netezește părul, îĭ ia din mînă ulciorul și-ĭ sărută fruntea! — așa sînt flăcăiĭ, — sînt șireți!

Tatăl, stăpînul caseĭ, șede la o parte pe un polobocel, așezat cu fundul în sus. Pe cap n'are nimic; pe dînsul nu are de cît cămeșa albă. Cum șede, se razimă ținînd palmele pe genunchĭ. Înnaintea luĭ staŭ treĭ oamenĭ; un flăcăŭ sdravăn, un băetan și un om maĭ în vrîstă: unul slugă, altul porcar, iar al treilea cioban. Astăzĭ se încheie un an și se începe altul, astăzĭ se hotărăște simbria și se reînnoiește învoiala cu stăpînul.

Cînd fata intră, tatăl îșĭ poartă privirea la dînsa și ascultă cuvintele eĭ. — Da! — îșĭ zice el pentru sine — Boboc este «om din oamenĭ», apoĭ se tîrguește maĭ departe.

Se hotărăsc datoriile: stăpînul îșĭ spune slăbiciunile, părțĭ bune și părțĭ rele; se statornicește simbria, — atîțea banĭ, atîtea opincĭ, atîtea rînduri de cămeșĭ, sumanul obicĭnuit, cojocul pentru vremea de iarnă. În sfîrșit, stăpînul se ridică încet și cumpătat, mișcă din ochĭ, mișcă din cap și grăește: «Auzĭ, nevastă! — adă-ne cîte-va picăturĭ de rachiŭ!»

Stăpîna caseĭ numaĭ decît se arată cu șipușorul și cu păhărelul puse din vreme la îndemînă, îșĭ netezește catrința, îșĭ suge buzele și poftește de bine pe ceĭ de față.

Acum se umple paharul, se închină în sănătate și noroc; stăpînul și stăpîna daŭ mîna cu noiĭ casnicĭ orĭ cu vechiĭ oamenĭ aĭ caseĭ, iară copiiĭ staŭ în dosul lor și ieŭ parte ca privitorĭ la această serbătoare.

Se închină și iarăși se închină. Să dee bunul Dumnezeŭ bine la casă și bine la masă, rod în cîmp, și rod în deal, noroc și sănătate, să dea bucuria copiilor și veselia bătrînețelor.

Deodată răsunetul clopotelor străbate prin vale.

Urmează o altă parte a zileĭ.

Mic și mare se îmbracă de serbătoare și peste puțin ulițele pornesc în pas cumpătat spre sfînta biserică. Astăzĭ e slujbă mare. Preutul îmbracă cele maĭ alese feloane; șapte băețĭ îmbrăcațĭ în stihare curate poartă ripidele și sfeșni-

cele în fața altaruluĭ; toțĭ cărturariĭ satuluĭ se adună să judece lumea, iar bărbațiĭ ies la cîmp, la stînă. Astăzĭ se înțarcă mieiĭ și oile se bagă în lapte.

Isăilă, ciobanul, dă de lucru la treĭ ciobăneĭ, e mare turma și bine hrănită. Cincĭ sute și atîtea de oĭ, la atîțĭ și atîțĭ stăpînĭ sînt la un loc. Pe cînd însă stăpîniĭ se adună, mieiĭ sînt desfăcuțĭ de laptare, sterpele și berbeciĭ sînt aleșĭ la o parte, și oile de muls sînt vîrîte în stînă. Dulăiĭ pîndeșĭ staŭ împrejur culcațĭ pe labe și căutînd cu ochiĭ poronca stăpînuluĭ lor.

După ce oameniĭ s'aŭ adunat, ciobanul ia legătura de răbușurĭ și înșiră de pe acest catastif al săŭ care cîte oĭ are și de ce fel are. El cunoaște toată oaia de pe păr, de pe umblet, de pe muget, de pe năravși unul singur dintre stăpînĭ nu se plînge, căcĭ știe că Isăilă nu greșește.

Acum începe a se mulge. Stan are numaĭ cincĭ oĭ lăptare: el începe. Le mulge pe toate cincĭ și scoate jumătate ocă. Acesta e un lapte. Altul are două-spre-zece oĭ și scoate o întreagă ocă. El are doĭ lapțĭ. Iarăși altul are doĭ, doĭ și jumătate, treĭ, ba Petrea Ciocan chiar zece la un loc. Și apoĭ acela care are un lapte, mulge odată toate oile, care are doĭ lapțĭ, le mulge de două orĭ, iar Petrea Ciocan zece zile e stăpîn pe întreaga turmă.

Oameniĭ glumesc, rîd, se necăjesc uniĭ pe alțiĭ. Iată colo unul slab și grăbit la mișcare, e om bogat, dar sgîrcit: el mulge, în cît ar scoate sînge din uger. Toțĭ rîd, dar luĭ nu-ĭ pasă, căcĭ voește să scoată cu un lapte maĭ mult.

Altul bine hrănit, vesel și cumpătat îșĭ împlinește lapțiĭ, apoĭ mulge maĭ departe și toarnă în laptele neîmplinit al finuluĭ săŭ. — Iarăși rîd oameniĭ; dar luĭ nu-ĭ pasă, căcĭ voește să arate că «are de unde». — Petrea Ciocan e cel din urmă. El stă zimbind cu mînele încleștate pe burtă. Îĭ plac glumele oamenilor, îĭ place veselia, ar dori ca tot ziua de Sf. Gheorghe să fie.

— Isăilă! grăește el — mulge tu, căcĭ eŭ nu mă pot ple-

ca! — Hahaha! și rîde cît îl trec lacrimile de gluma pe care-a făcut-o.

Isăilă mulge, însamnă lapții pe răbușurĭ și cînd ziua se învălue din noapte cu toțiĭ se întorc acasă.

. . . . . .

Iar noĭ!? — Citim actele relative la darea în judecată a foștilor miniștri, buletinele de războiŭ, somațiunile proprietarilor de case și ne cîntărim păcatele negre supt salcia verde. Proastă petrecere!

Da! sarbădă e viața, sarbădă pentru ceĭ cu inimă deșartă și cu capul sec!

13. Din cercul «Junimeĭ» de la Iașĭ.

— DĂRI DE SEAMĂ ASUPRA UNOR CONFERINȚE DE V. POGOR ȘI V. CONTA. —

Societatea literară «Junimea» va ține și în acest an prelecțiunile eĭ obicinuite [1]). Obiectul prelecțiunilor va fi diferitele sisteme metafisice — dacă supt metafisică vom înțelege toate ideile, pe care le-a avut saŭ omenirea saŭ unele școlĭ filosofice asupra începutuluĭ lumiĭ, a origineĭ făpturiĭ și răsăririĭ neamuluĭ omenesc

*

D. Pogor a desvoltat în sala Universității privirea teoretică asupra materieĭ conferințelor din acest an. D-sa a arătat că crierul omenesc singur este deprins a reduce orĭ-ce efect la causă și orĭ-ce causă la efect, și neputînd la'nceput să pătrundă natura lor, el s'a temut de unele, a iubit pe celelalte, însă nu in abstracto, ci în formele cu totul concrete, în care i se presentaseră. De-aci s'a născut fetișismul, adorarea obiectelor din natură, întru cît ele eraŭ privite ca cause stricăcioase saŭ folositoare omuluĭ. După aceea însă, inteligența omenească băgă de samă că o serie întreagă de fenomene e pătrunsă de o singură lege, că afară de șirul văzut al lucrurilor trecătoare, există oare-cum ceva maĭ nalt decît ele și maĭ presus lor. Cea maĭ naturală presupunere era deci,

[1]) *C. d. I.*, nr. 13, din 6 Fevr., 1877, la «Noutățĭ», supt titlul *Prelecțiunĭ populare.*

că esistă ființe, care dirig cu intenție fenomenele naturale și că ar avea formă și natură mai mult sau mai puțin omenească. De aci se naște politeismul. Dar mintea cercetătoare găsi curînd că aceste grupe de varietăți ale fenomenelor stau în unire, că universul întreg e supus unei legături, care dovedea unitatea legii fundamentale, a cării emanațiuni erau toate celelalte, că toate fenomenele nu erau decît umbrele uneia s'aceleiași ființe, presupusă ca fiind *în* natură. Acesta era panteismul. Cînd s'a presupus că și această lege universală nu este *în* lume, ci *afară* de ea, s'a format monoteismul, prin care s'a personificat principiul universului printr'un antropomorfism subtil.

Cu totul deosebit de aceste sisteme, al căror isvor a fost esperiența lucrurilor din afară, este idealismul lui Kant. Kant nu consideră legătura infinită între fenomene, ci supune cercetării însuși organul, care le reproduce. Deosebind lumea de dinafară de intelectul ce o reflectează, Kant conchide că *în sine* lumea ne rămîne necunoscută, și nu avem înnainte-ne decît resultatul propriului nostru aparat al cugetării; că creerul este o oglindă, care reflectează lumea într'un mod atît de propriu, în cît nimeni nu este îndreptățit de a judeca de la legile cugetării sale la legile, care domnesc universul. Astfel el desface ca un ceasornicar întreg aparatul cugetării și arată că esperiența nu este nimic decît analisarea unor reacțiuni ale sistemului nostru nervos.

Cel mai nou sistem metafisic este materialismul. Acesta stabilește că cestiunile metafisice, neputînd fi deslegate, sînt a se înlătura cu totul, rămîind ca esperimentele științifice și deducerile cu totul esacte din ele să înlocuiască această activitate specifică și cu totul neatîrnată a creerului. Obiectul percepțiunii noastre, este odată materia și pretutindenea materia, încît presupunerea că afară de aceasta n'ar mai esista nimic pare la întîia vedere justificată.

În fine prelectorul aduce aminte că întrebările metafisicei nu vor avea nici-odată o soluțiune suficientă, din care causă vor și rămîne[a] totdeauna întrebări, ce vor ocupa inteligențile omenești; apoi că scopul serieĭ de prelegeri nu este de-a convinge pe public despre adevărul cutăruĭ sau cutăruĭ sistem, ci numai de-a da

o ideie clară despre modul cum s'a făcut în vremi deosebite lucrarea metafisică a inteligenței omenești [1]).

*

D. Conta ca scriitor e din numărul acelor puțini, care nu reproduc numai ideĭ nerumegate din cărți străine, ci gîndesc mai cu samă singurĭ; apoĭ D-sa mai are talentul de a espune foarte clar materiile cele mai grele, fără ca prin această limpezime obiectul să peardă ceva din însemnătatea sa. Aceste două calități rare pretutindene, dar și mai rare în țara noastră, ne îndreptățesc a crede că prelegerea sa va fi îndestul de interesantă [2]).

*

Duminica trecută d. V. Conta a ținut prelegerea sa asupra fetișismuluĭ [3]). După cum era ușor de prevăzut pentru ceĭ carĭ cunosc individualitatea intelectuală a acestuĭ scriitor, prelegerea sa a fost foarte interesantă și a ținut încordată atenția auzitorilor mai mult de o oră și jumătate. Precum nicĭ se putea altfel, D. Conta a judecat despre fetișismul antic după asemănarea celuĭ modern; arătînd apoĭ urme de fetișism în credințele de astăzĭ ale popoarelor, judecata sa prin analogie s'a dovedit a fi cu totul corectă, limpede și fără săritură. Cu această ocasie D-sa a desvoltat o sumă de cunoștințe etnologice, încît fie-care propositie conținea ceva nou; totodată a dovedit o cunoștință amănunțită a mitologieĭ populare romîne, a căreĭ analogie cu credințele populare ale altor popoară a făcut-o cu totul evidentă.

Dar tocmaĭ din causa bogățieĭ de cunoștințe, desfășurate cu această ocasie, sarcina uneĭ dărĭ de samă pe scurt, devine aproape cu neputință. D-sa a dovedit că credința în duplicitatea esistențiĭ noastre a pornit de la faptul, că fiecare își are *umbra* sa. De acolo vedem la ceĭ anticĭ sufletele în chip de umbre, de-aceea după credința poporuluĭ romînesc, cel căruia i se ia umbra, trebue să moară. Dar fiind-că toate lucrurile aŭ o umbră, după credințele

[1]) Vezĭ resumatul altor prelegerĭ în n-rele 23, 26, 32 și 39 ale *C. d. I.*, din Martie-Aprilie, 1877.

[2]) *C. d. I.*, nr. 15, din 11 Fevr., 1877, la «Noutăți», supt titlul *Prelegerea d-luĭ V. Conta asupra fetișismuluĭ.*

[3]) *C. d. I.* nr. 17, din 16 Fevr., 1877; vezĭ resumarea alteĭ prelegerĭ a luĭ V. Conta, despre *materialism*, în *C. d. I.*, nr. 39, din 13 April, 1877.

primitive toate lucrurile sînt însufleţite, astfel încît selbatecul calcă pretutindene pe suflete, din care cele maĭ multe sînt rele, şi puţine, anume cele ale rudelor şi prietenilor, sînt bune. Cu aceeaşĭ claritate a desfăşurat apoĭ metoadele de a omorî sufletele, de a dobîndi prietenia lor, de a le aservi; a arătat cum toate mişcările în natură li păreaŭ produse de spirite, cum vîntul e representat ca o mulţime de spirite, ce biciuesc frunzele pădurii şi valurile apelor, cum zefirul e un spirit mîngăios ce spune poveştĭ florilor, care rîd de toate aceste, rămîind serioase numaĭ pietrile bătrîne, care în viaţa lor lungă ştiŭ că acestea sînt deşărtăciuni uşoare. Maĭ ciudată este credinţa că fiinţele aŭ maĭ multe suflete, pentru a cării ilustrare a adus pe lîngă altele din viaţa selbaticilor, şi credinţa ţiganilor că aŭ cel puţin treĭ suflete, apoĭ o poveste romînească populară despre un om cu viaţa vecinică, a căruĭ veciniciе constă tocmaĭ într'aceea că-şĭ ascunsese sufletele foarte bine.

Credinţa că pe cînd omul doarme, sufletul luĭ ese din trup şi umblă pe unde vrea, a dat apoĭ naştere la vraja prinderiĭ sufletuluĭ prin chemărĭ mîngîioase, a închiderii luĭ în ceară şi într'o viţă de păr şi a nimicirii luĭ. Strigoiĭ, luarea din urmă, făcutul, deochietul, făcutul de dragoste, toate se reduc în urma urmelor la unul şi acelaş princip, că adecă sufletul — după credinţa primitivă muritor — în neatîrnare de trup poate fi vrăjit, prins, aservit şi că e supus unor formule magice.

Departe de a fi redat măcar a suta parte din mulţimea faptelor, aduse de prelector, şi tot aşa de departe de a fi reprodus cugetarea unitară, care le pătrundea pe toate, ne mulţămim numaĭ cu aceste cîteva însemnărĭ, sperînd că d. Conta va face din ele obiectul unuĭ studiŭ înscris.

14. Notiţe literare.

Despre un manuscript din 1790: «Comedia cea de obşte»[1]). Un manuscript din 1790, cuprinzînd «*gîndirile luĭ Oxensti-*

[1]) *C. d. I.*, nr. 66, din 13 Iunie, 1876, la «Diverse». Era un obiceiŭ al luĭ Eminescu să reproducă în *C. d. I.* bucăţĭ din scrierĭ maĭ vechĭ romîneştĭ. De asemenea citia din ele la întruniri literare, precum mi-a împărtăşit d-na Matilda Cugler Poni, ba şi ca profesor da elevilor de tradus pe nemţeşte fragmente din cronicĭ, ceea ce mi-a comunicat

erna» [1]), arată cam în ce chip aveaŭ obiceiul de a privi strămoșii noștri lumea aceasta. Iată ce zice un pasagiŭ din acea carte:

«Lumea este priveliște, oamenii sînt comedianții, norocul împărțește jocurile și întîmplările le alcătuesc. Teologii ocîrmuesc machinurile și filosofii sînt privitorii. Bogații prind locurile, ceĭ puternicĭ apucă locul cel maĭ înnalt, și la pămînt sînt săracii. Muierile aduc răcoreală și ceĭ necăjiți de noroc iaŭ mucul lumînărilor. Nebuniile alcătuesc întocmirea cîntecelor și vremea trage perdeaua... Lumea vrea să se înșale — înșele-se dar. Deschiderea comedieĭ începe din lacrămĭ și din suspinurĭ. În lucrarea cea dintîĭ se arată pricinile cele nebunești a oamenilor. Ceĭ făr' de simțire bat în palme ca să arăte a lor bucurie, ceĭ înțelepți flueră jocurile. Cel ce intră plătește la ușă un ban, ce se numește osteneală și ia în locul luĭ un petec pecetluit, ce însemnează neodihna, cît îșĭ va ține locul. Schimbarea pricinilor îi *zăbovește puțin* pe privitorĭ. Impletiturile cele bune saŭ răŭ împletite fac să rîdă filosofiĭ. Acolo se văd uriești, care de odată se fac logoșĭ și logoșĭ, care făr' de veste se fac marĭ și vin la o înnălțime făr' de măsură. Acolo se arată oamenĭ, carĭ se par că aŭ toate măsurile și paza, ce s'ar pute[a] socoti, ca să nu lese drumul cel adevărat, care duce la sfîrșitul ce-șĭ pun înnainte; în vreme cînd despre altă parte ceĭ nebunĭ și fără de grijă apipăie ușa nenorocirilor lumești. În scurt: acest fel este comedia lumeĭ aceștia, și cela ce

---

d. V. Cosmovicĭ, fost și d-sa elev al poetuluĭ la Iași. Fragmentul de manuscris ce se reproduce aicĭ are însemnătatea sa pentru istoriciĭ-literarĭ, carĭ pot constata în el un isvor de inspirație al minunateĭ poesiĭ filosofice *Glossa*, tipărită de Eminescu întîiașĭ-dată la 1883 (vezĭ *Conv. lit.*, XVII, 1883-84).

[1]) Ms. Ac. Rom, nr. 265: «Oxistern», *Cugetărĭ de multe felurĭ*», Cap. 135: «*Pentru comedia cia de obște*», 119 v. în Ms. (Cf. I. Bianu, *Catalogul manuscriptelor românești*, București, 1897, pp. 586-589). Textul de aicĭ se deosebește numaĭ prin micĭ variante stilistice de textul întrebuințat de Eminescu. — M. Gaster, *Geschichte der rumänischen Litteratur* (în Gröber's Grundriss der roman. Philol., vol. II, 3, Strassburg, 1896), p. 336, vorbind de copiile traduceriĭ acesteia din Oxenstjerna, făcută pe la 1750 de un anume *Dimitrache scriitor*, observă că una din ele, cu data *1779*, se afla în proprietatea luĭ Eminescu. Despre o copie din 1790, precum se tipărește în *C. d. I.*, n'am găsit nicăerĭ vre-o știre.

vrea să aibă zăbavă cu liniște, să se puie într'un unghiŭ mic[1]), de unde să poată cu odihnă, ca să fie privitoriŭ și unde să nu fie nicĭ de cum cunoscut, ca să poată fără de grijă a o batjocori după cum i se cade».

Nu maĭ puțin interesante sînt proverbele romînești asupra comedieĭ ceĭ de obște. Iată cîteva:

«Lumea-ĭ ca o oglindă, în care se gătește omul, ca să arăte precum nu este, ea-ĭ ca o comedie, în care fie-care joacă rola sa și unde cel maĭ de rîs prinde locul cel maĭ bun. Ea e ca un liman, unde unul sosește și altul purcede; unul se bucură de cel ce vine, și altul se întristează de cel ce purcede. Ea-ĭ ca un spital plin de orĭ-ce patimĭ. Ea-ĭ ca un birt cu două porți deschise, pe una intră, pe alta iesă; beaŭ, mănîncă și se duc; unul pe altul nu se cunoaște cine intră și cine iese. Lumea-ĭ ca un bîlciŭ, unde unĭĭ cîntă, alțiĭ joacă, unĭĭ vînd, alțiĭ cumpără, unĭĭ beaŭ și chiuesc, iar alțiĭ numaĭ privesc. Toate'n ea ca ziua vin și se duc. Precum în fundul mărĭĭ stă margăritariul și mărgeanul și în fundul pămîntuluĭ pietrele cele maĭ scumpe, iar pe fața mărĭĭ toate mortăciunile, așa și în lume. Ceĭ vrednicĭ și cinstiți ascunși și nevăzuți, iar ceĭ nerozĭ în cinste mare. Lume fără nebunĭ, ca pădure fără uscăturĭ — nu se găsește».

*

Fr. Diez și limba romînă. — În nr. 69 al *C. d. I.*, din 20 Iunie 1876, într'o notiță biografică asupra luĭ *Friederich Diez*, ce murise tocmaĭ atuncea, redactorul [Eminescu] face următoarele reflexiunĭ la sfîrșit:

«În privința limbeĭ romînești Diez are meritul de a fi nimicit pe cale științifică toate basmele despre originea slavă a limbeĭ romînești, precum acele eraŭ susținute cu patimă de filologĭ de școală veche slavonă și combătute în acelașĭ mod nedibaciŭ de școala veche a filologieĭ romînești».

*

Despre poetul Alexandru Beldiman[2]). — «Timpul» înregistrează știrea adusă de jurnalele din Berlin, că junele Alexandru

[1]) Cf. *Glossa*: «Tu *în colț* petrecĭ în tine».

[2]) *C. d. I.*, nr. 92, din 20 Aug., 1876, la «Noutățĭ», supt titlul *Veste plăcută.*

Beldiman, student în drept la Universitatea de acolo, a obținut premiul întîi cu medalia de aur pentru o disertațiune în materie de drept. Tînărul romîn este nepotul poetului Alexandru Beldiman, cunoscutul autor al *Jalniceĭ Tragediĭ* în care se descrie Eteria de la 1821[1]); afară de aceea Al. Beldiman bătrînul a mai tradus pe *Orest* în versurĭ[2]), romanul *Numa Pompilie*[3]) (tipărit) și romanul *Căsuța din codru*[4]), foarte cetit în vremea aceea și care se găsește în bibliotecele boerilor bătrînĭ în numeroase esemplare manuscrise (nefiind tipărit nicĭ odată). În special ne bucurăm de succesul științific al nepotuluĭ, iar în teorie generală vedem în acest cas o nouă dovadă a mult contestateĭ ipotese despre moștenirea calităților intelectuale.

*

Despre Societatea Academică[5]). D-niĭ V. Maniu, Gr. Ștefănescu, Al. Papadopol-Callimachi și d. Locot.-Colonel Șt. Fălcoianu aŭ fost aleșĭ membri aĭ ilustreĭ companiĭ. La dreptul vorbind nicĭ unul din aceștĭ domnĭ n'ar fi fost ales în alte țărĭ membru la vr'o Academie, dar în urma urmelor, în cadrul în care încap istoricĭ ca d. Vasile Alexandrescu (alias Urechia) și poeți de însemnătatea d-luĭ Gh. Sion. este loc pentru multă lume.

*

«**Romînii din Moravia**»[6]). — «Foaia pentru minte inimă și literatură», a publicat, dacă nu ne înșală memoria, înnainte de mulți aní un studiŭ asupra acestor Romînĭ[7]), carĭ roind în munții Mora-

---

[1]) «*Eterie* saŭ jalnicile scene prilejite în Moldavia din resvrătirile Grecilor etc. de Vornicul Alecu Beldiman», Iași, 1861.

[2]) «*Tragodia luĭ Orest*», Buda, 1820.

[3]) «*Istoriia luĭ Numa Pompilie*», 1820, locul tipăririĭ neindicat.

[4]) Ms. Ac. Rom. nr. 31, 32: «*Alexii*, saŭ *căsuța din codru*. Istorii ithicĭască, și foarte interesantă întru care să va vede încăt este vrednic de tănguirĭ omul sămțătorĭu», p. 4 a Ms. cit. (Cf. I. Bianu, op. cit., pp. 94-95).

[5]) *C. d. I.*, nr. 106, din 26 Sept., 1876, la «Noutăți», supt titlul *Societatea Academică*.

[6]) *C. d. I.*, nr. 120, din 1876.

[7]) Inexact. Intîiul articol romînesc s'a tipărit în ziarul *Buciumulu* din Bucureștĭ, II, 1864, nr. 281, din $^{10}/_{22}$ Sept., supt titlul «Ceva despre Valachiĭ din Moravia», de cătră *D. P. Marțianu*, și făcuse sensație pe atuncĭ: fusese publicat pe toată intinderea paginеĭ întîĭ a ziaruluĭ,

Vezi la : Întroptăn.

vieĭ, şi-aŭ perdut limba, păstrează însă vechile lor obiceiurĭ precum şi portul. De atuncea nu ne aducem aminte ca să se maĭ fi ocupat cineva de eĭ, de şi studiarea lor ar fi de sigur interesantă, prin întrebările, la care ar da naştere. Încă în anul 1874 un preot din Rojnovul-morav, Fr. I. Kozeluk, a publicat o colecţie de cîntece poporale ale acestor Romînĭ supt titlul de «Kytice z narod pisni morav. *Valachuo*» (ediţia librărieĭ Fr. A. Urbanek în Praga). Aceste cîntece pe care un ziar cehesc le numeşte «pline de jale» aŭ fost transcrise în note pentru două vocĭ de învăţătorul F. V. Ianousek. Atragem atenţia celor competenţĭ în materie asupra acestuĭ obiect, de vreme ce se poate presupune că atît textul cît şi musica vor înfăţişa destule analogiĭ cu cîntecele din ţările noastre.

*

«**Tălcuire bisericească a obiceiurilor de la ţară**» [1]). Într'o veche «Învăţătură părinţilor duhovnicĭ», al căreĭ an lipseşte, găsim la capăt o ciudată tîlcuire a obiceiurilor pămîntuluĭ. Istoriciĭ noştri vor găsi că aceste tîlcuirĭ clerice sînt de o origină tot atît de grea de constat ca şi obiceiurile înşile, dar fiind atît de curioase le aşezăm aicea, precum le găsim, şi în limba nu fără farmec, a originaluluĭ [2]).

*

---

cu mult entusiasm, şi fapta luĭ Marţianu era slăvită «ca o descoperire a 60.000 Romînĭ confundaţĭ între Slavĭ». Apoĭ fu reprodus în *Uricariul* luĭ Th. Codrescu, VI, Iaşĭ, 1876, pp. 148-150. — Fr. Miklosich, în scrierea sa «*Über die Wanderungen der Rumunen in den Dalmatinischen Alpen und den Karpathen*» (Wien, 1879, vol. în 4° mare, pp. 66), greşeşte afirmînd (p. 7) că ceĭ dintîĭ carĭ aŭ recunoscut originea romînească a Walachilor din Moravia ar fi I. şi H. Iirecĕk, în opera lor «*Entstehen christlicher Reiche im Gebiete des heutigen österreichischen Kaiserstaates*» (Wien, 1885, pp. 225) şi citînd în al doilea plan pe D. I. Marţianu, după *Uricariul* din 1876, de şi articolul apăruse cu 12 anĭ maĭ nainte în *Buciumul* şi c'un an înnaintea cărţiĭ luĭ I. şi H. Iirĕcek. — Cf. asupra Romînilor din Moravia şi Teodor I. Burada, «*O călătorie la Romîniĭ din Moravia*», Iaşĭ, tip.-lit. H. Goldner, 1899; vol. în 8° mare, pp. 36.

[1]) *C. d. I.*, nr. 120, din 1876.

[2]) Urmează înşirarea idolilor *Perun, Lado, Coleada, Cron, Cupal* şi a obiceiurilor privitoare la eĭ, care toate sînt cuprinse în cartea «*Sinopsis adecă Adunare de multe învăţăturĭ*. Care acum întîĭ s'aŭ ti-

Ediţiile Socec ale luĭ C. Negruzzi și V. Alexandri.[1]) — Frumoasele ediţiĭ ale librărieĭ Socec et comp., autoriĭ aleșĭ a[le] căror scrieriĭ aŭ apărut pînă acuma (C. Negruzzi, V. Alexandri) ne daŭ dreptul a crede că întreprinderea, de sigur costisitoare, a librărieĭ, va fi apreţuită și încurajată de public, maĭ ales că procurarea operelor luĭ Alexandri saŭ a[le] luĭ C. Negruzzi ar trebui s'o facă fie-care în interesul săŭ propriŭ. Astăzĭ cînd ziare, profesorĭ, ba pînă și o academie ș'aŭ pus în cap să stîlcească graiul romînesc, singurul liman și adăpost împotriva limbiĭ păsărești, practicate de gazetarĭ ș. a., sînt fără îndoială scrierile celuĭ maĭ bun prosaist romîn (C. Negruzzi) și a[le] celuĭ maĭ mare poet al nostru V. Alexandri.

*

Despre I. C. Maxim[2]). — În Bucureștĭ a repausat cunoscutul profesor și membru al Academieĭ I. C. Maxim. Cu greŭ ne-am putea hotărî să păzim zicătoarea latină «De mortuis nil, nisi bene». Intenţiile sale vor fi fost de sigur bune și patriotice, de și nu putem susţinea acelaș lucru despre scrierile sale. E destul a pomeni colaborarea sa la Dicţionarul fantastic al Academieĭ, al căruĭ singur principiŭ a fost: de-a nu lăsa neschimosit nicĭ un cuvînt romînesc, pentru a arăta că filologul închinase viaţa minţiĭ sale unor ideĭ rătăcite. În privirea acestuĭ dicţionar însușĭ părintele canonic Cipariŭ a declinat onoarea de-a'l fi inspirat cumva în tendinţele sale. Și filologul din Blaș a și avut drept să decline asemenea onoare, căcĭ gramatica sa, de sigur o lucrare foarte serioasă, n'a îndreptăţit pe nimenea la clădirea babilonieĭ academice.

*

Simeon Marcovicĭ[3]), fost profesor de Matematică și Retorică în colegiul Sf. Sava, fost director la Ministeriul de instrucţiune

---

părit întru acelaș chip. Cu osteneala și toată cheltuiala prea o sfinţituluĭ Mitropolit al Moldoveĭ *Kir Iacov*, Iaș, 1757», supt titlul «Învăţăturĭ pre scurt împotriva a multor rêle închipuirĭ, cariĭ neștiind fac uniĭ din creștinĭ. Și dovedirĭ de unde se trag acêle fapte rêle și ce închipuesc». Un singur esemplar se află în Bibl. Ac. Rom., vezĭ *Bibliografia romînească veche*, tom. III, Bucureștĭ, 1905, supt anul respectiv. — In *Șezătoarea* luĭ A. Goroveĭ, VI, 1901, pp. 126-128, sînt reproduse, după *C. d. I.*, credinţele populare de maĭ sus.

[1]) *C.d. I.* nr. 140, din 24 Dec., 1876, la «Noutăţĭ», supt titlul *Bibliografiĭ*.

[2]) *C.d. I.*, nr. 60, din 8 Iunie 1877, la «Noutăţĭ», supt titlul *I. C. Maxim*.

[3]) *C. d. I.*, nr. 72, din 6 Iulie, 1877, la «Noutăţĭ».

și la cel de esterne, fost secretar al comisiunii grănițuirii Dunării, fost secretar al comisiunii Regulamentului Organic, fost director și Efor al școalelor naționale, fost membru al Consiliului superior de instrucțiune publică și fost deputat, s'a dat obștescul sfîrșit Vineri la 1 Iulie, în etate de 76 ani.

Marcovici face parte din generația aceea care a prefăcut limba romînă în limbă literară. Scrieri originale nu are, dar limba traducerilor sale este aproape clasică și poate servi de model oricăruĭ scriitor romîn.

*

Răspîndirea ortografieĭ fonetice în Transilvania[1]). — Alături cu jurnalul «Foișoara Telegrafuluĭ romîn», care se ocupă maĭ mult cu științele (agronomie, istorie, lincvistică), apare de-acum înnainte tot în Sibiiŭ o foaie beletristică ilustrată cu numele «Albina Carpaților». Ortografia e maĭ puțin fonetică decît a *Foișoareĭ*, dar limba e îngrijită și înnainte de toate foaea conține maĭ mult articole originale.

Noĭ ne bucurăm de propășirea fonetismuluĭ în Transilvania. Acesta este un puternic mijloc, pentru a păstra vechea noastră avere națională: unitatea în limbă și o normă unică în pronunție.

*

«**Teoria fatalismuluĭ a luĭ V. Conta**[2])». — Se știe că d. V. Conta a publicat într'un volum în limba francesă «Teoria fatalismuluĭ»[3]), a căreĭ interesantă pertratare a ocupat maĭ mult timp coloanele «Convorbirilor literare»[4]). Aceste studiĭ ale profesoruluĭ din Iașĭ, aŭ un mare merit, ele sînt dictate pretudindene de spiritul neîndoelnic al adevăruluĭ. Poate să fie cineva pentru saŭ contra teoriilor materialiste, aceasta nu împiedică însă ca să recunoaștem meritul personal al autoruluĭ de-a fi spus sincer și fără încungiur părerile, pe care le crede adevărate, de-a fi scris în mod

---

[1]) *C. d. I.*, nr. 92 din 26 August, 1877, la «Noutățĭ», supt titlul *Foloasele ortografieĭ fonetice.*

[2]) *C. d. I.*, nr. 47, din 4 Maĭ, 1877, la «Noutățĭ», supt titlul *Un materialist romîn.*

[3]) «*Théorie du fatalisme* (essai de philosophie matérialiste) par *B. Conta*, professeur de droit civil à l'Université de Iassy». Bruxelles. G. Mayolez, libraire-éditeur. Paris, Germer-Baillière, libraire, 1877. Vol. în 8°, pp. 312.

[4]) Vezĭ *Conv. lit.*, IX, 1875-76, pp. 229, 257, 305, 371, 423, 460.

foarte clar și de-a fi tratat cestiunea, înnarmat cu toate cunoștințile necesare. Drept vorbind, puțini scriitori romîni s'ar putea lăuda cu asemenea calități. Dar aceasta nu este numai părerea noastră. Un profesor de filosofie spiritualistă din Bruxelles a spus la citirea manuscriptului încă, că rar a întîlnit pân'acum o carte de filosofie materialistă mai clară, mai consecventă și mai sinceră.

Profesorul din Bruxelles e departe de-a împărtăși ideile autorului romîn, cu toate acestea a cetit cartea cu mare plăcere. Pân'acuma auzim că d. Conta a primit în privirea cărții sale o scrisoare dela renumitul Charles Darvin și alta dela materialistul german Louis Büchner.

*

Cele două generație romînești: dinnainte și după 1848[1]). — Oteteleșenii sînt cunoscuți ca patrioți ai țării romînești și de aceea nu ne prinde mirarea de-a vedea la ce frumoase scopuri au destinat acest boier bătrîn averea sa. Incă pe la anul 1830 vedem figurînd un Oteteleșanu în societatea filarmonică, vedem cum începătorul teatru romînesc tipărește repertoriul său, nepretențios și cu toate acestea ales, dintr'un fond al căminarului Oteteleșeanu... In acest bărbat recunoaștem generația trecută a țării romînești; binevoitoarea, patriotica generație, care forma floarea țării romînești înnainte de 1848. De la anul acesta începînd, Romînii au perdut simțul istoric. Cuvinte nouă fără cuprins, oameni noi fără trecut și fără valoare, o limbă păserească în locul vredniceî limbi a strămoșilor, instituții nepotrivite cu trebuințele modeste ale țăranului dunărean, au înnăbușit frumoasele și spornicele începuturi ale unei literaturi într'adevăr romînești, ale unui naționalism, nu de frase banale, ci d'un cuprins real. Nu-i minune, dacă în mijlocul unei desvoltări, care cu suflarea sa nelegiuită au rupt fir cu fir toate tradițiile istorice, au risipit piatră cu piatră vechea comoară a avereî sufletești și materiale a poporului romînesc, oamenii mai vechi s'au dat uitării, încît abia se mai auzia de ei, și că vin a reîmprospăta numele lor în memoria unor urmași nedemni prin tristul și ultimul act de iubire către neamul lor, prin *testament*.

*

[1]) *C. d. I.*, nr. 69, din 16 Iunie, 1877, la «Noutăți», unde sînt reproduse dispozițiile din testamentul luî Ioan Oteteleșanu, pentru înființare școaleî de la Măgurele-Ilfov ce poartă numele său.

Calendariul bunuluĭ econom, pe anul 1878, întocmit de D. Comșa și Eugen Brote[1]). — Escelentul calendar al D-lor Comșa și Brote a avut anul sĕŭ întîiŭ, 1877, două ediții. Anul al doilea credem că va avea acelaș succes. Îl recomandăm maĭ cu samă tuturor gospodarilor, carĭ vor găsi în el o mulțime de învățăturĭ folositoare în ramura lor de activitate. La noĭ în România, unde calendarele se editaŭ odată de oamenĭ ca Alexandri, Cogălniceanu, Asachi ș. a., aŭ ajuns astăzĭ o speculă curată și conțin, unele din ele, lucrurĭ stricăcioase pentru limbă și pentru obiceiurĭ și nicĭ un fel de lectură folositoare. Ne pare bine că firul scăpat aicea în mînile uneĭ specule de rînd, a încăput la Sibiiŭ pe mînĭ așa de bune și conștiincioase. Limba este curată, ortografia fonetică, tiparul citeț și frumos, hîrtia bună. Bogăția și utilitatea cuprinsuluĭ, apoĭ ieftinătatea prețuluĭ îl fac cu deosebire recomandabil pentru orĭ-ce bun econom.

---

[1]) *C. d. I.*, nr. 98, din 11 Sept., 1877, la «Noutăți».

FRAGMENTE și ARTICOLE de CRITICĂ DRAMATICĂ

1. «Moartea luĭ Constantin-Brăncovanu» de Antoniu Roques. [1])

Moartea luĭ Constantin-Brăncovanu încearcă a fi o dramă în 4 acte, iară autorul eĭ încearcă a fi D-nul Antoniu Roques. De și titlul cît și numele autoruluĭ, sînt indiferente, totuși piesa însăși putîndu-ne fi și maĭ indiferentă, poate-că în cadrul neguros al uneĭ memoriĭ chinuite și blasate de miseriĭ puse cu naivitate pe scena romînă, aceste două indiciĭ prețioase, aceste monograme ale suferințelor noastre ni vor rămînea ca o amintire de sigur că nu plăcută.

Ca să fim fundamentalĭ, vom întreba din început cu oare-care liniște, căcĭ maĭ tîrziŭ nu vom maĭ avea ocasia de a o ave[a], — ce este drama? — Dacă am lua drept normă pentru definiție drama citată, atuncĭ semnele caracteristice ale acestuĭ soiŭ de scriere sînt: un spital de bolnavĭ, daca se poate de ofticoși, în acest spital cîteva cîntece vesele esecutate în cor de dame în costum național — cu condiția ca vorbele cînteculuĭ să rămîe întotd[e]auna un misteriŭ consacrat d[umne]zeireĭ chinese — tirade lungĭ în care vorba romîn și păgîn își discută cu o rară îndărătnicie șirurile textuluĭ — căcĭ fiecare șir conține cel puțin un romîn și un păgîn; — un trădător, care e atît de negru zugrăvit încît ne mirăm că nu hîrăe cînd intră în scenă, — cîțiva surdomuțĭ — cîteva săbiĭ turcești — o babă, un ordre du Moufti, un Sultan și cîteva umbre. Incercarea de desnodămînt a pieseĭ consistă într'o barbară încercare de-a turcì [pe] Romînii tex-

[1]) Ms. Ac. Rom., 2253, f. 303, scris pe două coale întinse, sup titlul *Teatru românesc*. După scris și ortografie pare a data de prin anii 1875-77. Se referă de sigur la teatrul din Iași, unde *Galino* era pe-atuncĭ actor.

tualĭ (căcĭ realĭ nu sînt), dar vană încercare. Acest ragout este întrerupt de numeroase esclamaţiunĭ cătră Dumnezeŭ, ca să se îndure de această miserie (a pieseĭ) şi să-ĭ deie un sfîrşit — care sfîrşit e lucrul cel maĭ plăcut pentru auditorĭ, esceptînd pe deliciosul Sultan, care ca şi sfîrşitul pieseĭ — nu spune nimic.

Piesa comisă de D. A. Roques ar fi putut avea cu toate acestea un merit mare — acela adică de-a nu fi fost scrisă niciodată. Ce păcat că autorul n'a avut fineţa şi tactul ca să-şĭ cîştige prin acest mijloc lesnicios mulţămirea publiculuĭ.

Dar dacă vorbim de noţiunea drameĭ, cum trebue s'o aibă orişi-cine, care cutează a presenta publiculuĭ născocirile sale, atuncĭ răspundem: că drama are de obiect şi ţintă representarea caracterelor omeneştĭ curăţite de neconsecvenţa vieţiĭ şi cugetăriĭ zilnice, a caracterelor omeneştĭ consecvente, în toate momentele aceleaşĭ, pentru a căror manifestaţiune se aleg situaţiunĭ interesante. In acestea, caracterele antitetice se lovesc unul de altul în desvoltarea lor, dintr'asta se naşte înnodămîntul, iar din învingerea unuĭ princip şi căderea celuĭlalt desnodămîntul drameĭ.

Lupta sufletească, care se representă prin simţeminte esprimate în mod plastic şi intuitiv, nu o găsim nicăerĭ în acest specimen unicum, — căcĭ materialul, în care se manifestă această luptă este — limba, şi despre limbă — în specie despre cea romînă autorul saŭ traducătorul nu pare a fi avut nicĭ cunoştinţe elementare măcar. Caractere nu sînt — cel puţin reale nu; căcĭ oamenĭ boiţĭ cu alb şi cu negru nu însemnează caractere. Situaţiunĭ născute din caractere asemenea nu sînt. Decĭ treĭ elemente pot fi într'o dramă, care să constitue valoarea eĭ. Unul caracterele, aceste fac ca ea să fie frumoasă, al doilea situaţiunile (decĭ planul), acesta interesează, al treilea limba, care poate avea un farmec liric. Din acestea treĭ drama d-luĭ Roques posedă pe al patrulea.

Atîta despre dramă. Uitasem a spune cetitoruluĭ interesanta noutate că ea a fost într'adevăr jucată, căcĭ după cele spuse până acum şi-ar fi putut închipui cetitorul, că eŭ numaĭ mi-am închipuit că ea ar fi fost jucată.

Supt masca luĭ Constantin Brăncovanu a fost torturată persoana d-luĭ Galino. Tortura a fost foarte....[1]) şi minuţios aplicată, dar totuşĭ n'a fost în stare de-a-l desvăţa pe D-nialuĭ de accentul

[1]) Cuvînt indescifrabil.

franțuzesc și de persecutarea, ba chiar uciderea germanului ă. Dar se poate că ne și înșelăm. Domnul în cestiune este poate creatorul uneĭ limbĭ nouă numită cea *romene*. O limbă foarte interesantă din punct de vedere patologic. Căcĭ într'adevăr pentru-ca un simplu actor să-șĭ închipuiască a reforma în sensul său (și ce sens!) vocalele uneĭ limbĭ plăsmuite de secole și milioane de oamenĭ, trebuește neapărat ceva din instinctul nostalgieĭ îndreptate spre țara păsărească. Necuviința neologismelor netrebuincioase și — netrebnice n'o maĭ accentuăm, fiind-că miroasă astăzĭ până ș'a bucătărie și pentru această origine nu ni-ar păre[a] nicĭ stranie măcar. — Cel maĭ însemnat defect al D-luĭ în cestiune este acela că joacă pe scena romînă și că este contagios pentru oamenĭ nedesvoltațĭ în sensul D-sale, un pericol mare după cum vom vede[a] maĭ tîrziŭ. Formal vorbind D-nialuĭ are cîteva calități nedisputabile: 1) o mască foarte îngrijită, 2) mișcărĭ fisice în destul de plastice și precum se vede studiate, 3) îșĭ învață rolurile, ceea-ce nu se poate susține[a] despre mulțĭ din ceĭlalțĭ. Supt un regisor bun, D-nialuĭ ar fi un actor bun — dar astfel lăsat în voia manierelor sale cam ciudate și cu deosebire stricătoare de limbă este maĭ mult o dovadă, cît de răŭ poate deveni un actor, de cât ceva positiv.

Văcărescu și... III Cantacuzin aŭ fost binișor esecutațĭ. Capudzibașa a vorbit foarte clar și verde—dar rolul foarte ingrat al acestuĭ Tatar nu presintă nicĭ un material pentru modelare, — înfățișetorul luĭ pare un actor de talent. — Cel maĭ însemnat talent, care l'am observat însă în această seară, cu joc neafectat, cu limba curată, în fine materialul pentr'un artist este domnul [2])... Prea puțin observat, cum se 'ntîmplă în genere la noĭ, unde răul se laudă cu atîta generositate, pe cînd binele rămîne nebăgat în seamă, D... a avut un ton fundamental atît de firesc în esprimarea unuĭ caracter altfel tot atît de ingrat ca toate celelalte, în cît o ținem de datoria noastră de a'l face atît pe D... ca să aibă grijă de talentul său, să se ferească de maniere căutate, să fugă cît se poate de mult de d. Galino și de ceĭlalțĭ, și să studieze în singurătate cîteva role ce-ĭ convin din piesele maĭ bune, pentru a-șĭ crea un capital de rolurĭ și a-șĭ adînci talentul său.

---

[1]) Nenumit în text.

Se zice că D-na... a debutat în rolul domniței... Această împrejurare știm s'o considerăm, de-aceea numaĭ cîteva cuvinte. Să se știe că este diferință între *naiv* și *copilăros*. Copilărosia este afectarea naivității, naivitatea reală consistă în necunoștința greutățiĭ vorbelor și a simțemintelor, pe care un om le esprimă. Este o nuanță oare-care între aceste două, pe care de sigur că cu vremea doamna o va deprinde-o. Dar pentru început e bine. Rolul a fost foarte ingrat, precum nicĭ se putea altfel[1]) într'o piesă ca aceasta.

2. În contra influenței francese asupra teatruluĭ romînesc.[2])

Actoriĭ tinerĭ aĭ Teatruluĭ Național aŭ ridicat în grădina cafeneleĭ «Chateau aux fleurs» o scenă mică, pe care esecutează cu mult succes piese într'un act și cantonete înnaintea unuĭ public, adesea foarte numeros. Piesele sînt în genere bine alese. D-niĭ Manolescu, Ionescu, Arceleanu și Alexandrescu au fie-care cîte un teren deosebit de comică, pe care cîte-odată ce-ĭ drept îl părăsesc, dar în genere eĭ representează roluri, care convin maĭ bine talentuluĭ lor. Aceasta ar trebui s'o urmeze în totdeauna și atuncĭ teatrul romînesc ar sta foarte bine. Constatăm cu plăcere că aceștĭ tinerĭ, cu totul în antitesă cu vechiĭ rutinarĭ aĭ teatruluĭ nostru, vorbesc natural, aŭ ceea-ce se numește l'art de causer, ceea-ce în vremĭ trecute afară de Millo n'o maĭ avea maĭ nimenea. Și iată de ce. Teatrul romînesc a avut în trecut drept model teatrul frances. Actoriĭ francesĭ aŭ acea pronunție nasală, acele prelungirĭ a[le] sfîrșituluĭ cuvintelor, care resultă din împrejurarea că limba francesă nu are alt accent decît numaĭ pe ultima silabă. De acolo actoriĭ noștri deprinsese a cînta ultima silabă a

[1]) In text: *astfel*, un lapsus vădit.
[2]) *C. d. I.*, nr. 74, din 4 Iulie, 1876, supt titlul *Teatru de vară*.

cuvintelor romînești, încît auziaĭ următoarele intonațiĭ: «Eĭ bine Domnu*leee!*», D-zeul m*eeeŭ*» ș. a., pe cînd urechea romînească cunoaște îndată că tonul vorbiriĭ în esclamația d'intîiŭ cade pe *bi* (în bine), în a doua pe *ze* (în Dumnezeul). Din această pronunție rutinată aŭ maĭ rămas cîte-va urme la d. Ionescu. A doua observație însemnată, ce am făcut-o, e că tinerii noștri aŭ început a caracterisa saŭ cum se zice în limbagiul teatruluĭ a «crea rolurile». In piesa «*Doĭ amploiațĭ într'o pereche de ciubote*» d. Alexandrescu a caracterisat în mod măestru pe «Sfășiuță» și cu greŭ s'ar găsi actor, care să joace maĭ bine acel rol. Afară de aceea d. Alexandrescu are glas puternic și o dicțiune foarte naturală în cîntec, ceea-ce se găsește rar. D. Manolescu are o voce simpatică în rolurile sale de servitor naiv și un joc de scenă foarte bogat și variat (precum în «*Ordinul este de a sforăi*» și în «*Ceĭ doĭ surzĭ*»). Noĭ îl cunoaștem din parodiarea d-luĭ Pascaly, a căruĭ pronunție greșită și esagerărĭ scenice d. Manolescu le-a reprodus cu atîta succes în «*Năbădăile dramatice*».

Intr'adevăr ne bucurăm mult văzînd un început de emancipare de nefasta influință francesă cu toate ideile eĭ pe dos despre clasicism, cu mișcarea eĭ pe catalicĭ, cu vorba afectată și pronunția falsă. Reîntoarcerea la natură și la pronunția firească și 'mbărbătată a limbiĭ romînești ni pare un succes foarte însemnat, orĭ-cît de neînsemnat ar părea unor ochĭ maĭ puțin pătrunzătorĭ. Astfel vedem accentuîndu-se «îndreptățirea farseĭ», căcĭ o farsă poate fi clasică chiar, ceea-ce un Frances n'ar admite nicĭodată. De aceea farsele luĭ Molière sînt clasice, pe cînd dramele luĭ Racine și Corneille și cum se maĭ numesc aceĭ iluștri mergătorĭ [pe] catalicĭ, nu sînt de fel clasice, ci niște imitațiĭ slabe și greșite ale tragedieĭ antice. Molière n'a avut alt profesor decît natura, de aceea e clasic în farsele sale chiar.

De aceea adăogăm un sfat, care urmat fiind, credem c'ar avea consecințe bune, atît pentru tinerii noștri cît și pentru teatru în genere. D-nialor ar trebui să-șĭ procure

repertoriul vechiŭ al teatruluĭ romînesc (de ex. repertoriul luĭ Millo) și studiîndu-l împreună, să-șĭ creeze un *capital* de rolurĭ și de piese, cu care în urmă ușor ar putea să cucerească scena și s'o cureţe de florile exotice și de sensaţie ale teatruluĭ frances modern. Ar trebui culese vechile traduceriĭ din Molière, Kotzebue, Goldoni și reîntrodus acel repertoriŭ cu limbă sănătoasă, nepretenţios și de atît efect.

3. Operele dramatice ale «renașterii romantice» francese. — Intonaţia pe scenă. — Limba traducerilor dramatice romîneștĭ. [1])

Joĭ, în 25 Noemvrie 1876, s'a representat piesa: «*Caterina a II-a*», comedie în 3 acte de Dumanoir și Biéville. Această lucrare dramatică e din genul acelor elegante comediĭ din vremea «renașterii romantice» de supt Ludovic-Filip, în care intriga — în genere foarte interesantă — stă în legătură cu un obiect real neînsemnat, de ex. c'o batistă, c'o scrisoare, c'o carte de joc, c'un pahar de apă. S'ar putea numi comedia efectelor marĭ cu mijloace micĭ. Unul din maieștriĭ tecnicĭ aĭ acestuĭ gen a fost fără îndoială *Scribe*. Astfel în «*Paharul cu apă*» o întreagă intrigă a partidelor din Anglia se resolvă tocmaĭ printr'un «pahar cu apă». In «*Poveștile regineĭ de Navarra*» un manuscript al Margareteĭ de Valois e agentul conducător al întregeĭ piese. Dar se știe că Scribe, care avea o nemăsurată bogăţie de planurĭ, era totuși lipsit de poesia pasiuniĭ; din care causă principalul luĭ colaborator — Legouvé — era acela, care vorbia prin gura eroilor celor ce trebuia să inspire simpatie. In piesa aceasta însă lipsește cu totul graiul pasiuniĭ; chiar regele suedes, coborîtorul caseĭ de Wasa, a celeĭ maĭ îndărătnice familiĭ regale, ce-a esistat vre-odată, nu vorbește limba luĭ Gustav-Adolf saŭ a luĭ

[1]) *C. d. I.*, nr. 130, din 28 Noemvrie, 1876, supt titlul «Revista teatrală».

Carol al XII-lea. Căcĭ pentru ca acest eroŭ să vorbească limba neamuluĭ săŭ, autoriĭ ar trebui să aibă simțimînt, ceea-ce trebue să le denegăm aproape tuturor dramaticilor francesĭ. Eĭ aŭ «esprit», simțimînt nu. Cetitorul va vedea ușor, cum-că planul pieseĭ nu lasă nimic de dorit, căcĭ ne interesează pînă la scena din urmă; dar tot ce înfrumusețează și constitue meritul neperitor al uneĭ piese: caracterisarea energică, farmecul limbiĭ, c'un cuvînt poesia-ĭ lipsește. O prosă elegantă, nimic maĭ mult. Intriga e purtată aicĭ de Iliada frumos-povestitoruluĭ Homeros și de o carte de joc.

Din punctul de vedere al «curățenieĭ» recunoaștem și lăudăm alegerea pieseĭ. Nu este în caracterul *renașterĭĭ romantice* din Franța de a se învîrti împrejurul adulteriuluĭ; această din urmă calitate e esclusiv a literaturiĭ francese *moderne*, a d-nilor Ales. Dumas fiul, V. Sardou și ceĭlalțĭ. Scribe n'a tratat obiecte, în care instinctele animalice ale omuluĭ să joace rolul principal, precum o fac aceasta urmașiĭ săĭ de astăzĭ.

Decĭ în alăturare cu repertoriul frances modern, piesa aceasta e bine-aleasă.

Venim acum la jocul actorilor. Imbrăcămintea îngrijită, un joc de scenă corect, o grimare destul de caracteristică, sînt lucrurĭ ce le-am lăudat în totdeauna la actoriĭ noștri, cărora nu le-am disputat nicĭ-odată talentul. Dar ceea-ce constatăm cu părere de răŭ, este că afară de doĭ-treĭ, ceĭlalțĭ nu știŭ *a vorbi*. In teatrul romînesc ți se pare că auzĭ citind pe cineva într'o limbă, pe care el n'o pricepe. Ca să ne lămurim maĭ bine, vom stabili maĭ întîiŭ că afară de accentul gramatical, pe care se'nțelege că nu-l poate greși un Romîn, căcĭ nimene nu zice *mi*nune în loc de mi*nu*ne, esistă acea parte intențională a vorbiriĭ, care se numește c'un cuvînt tecnic: accentul *logic*.

Să luăm d. ex. întrebarea: De unde viĭ tu? Accentul logic poate cădea pe fie-care din cele treĭ vorbe unde, viĭ și tu, și în fiecare cas frasa va ave alt înțeles.

De *unde* vii tu? (Tonul pe un...). In totdeauna la o asemenea întrebare, ne vine să ne închipuim că esteriorul persoaneĭ întrebate trebue s'arăte urme, c'a petrecut în locurĭ grozave, din care a eșit ca vaĭ de el.

De unde *viĭ* tu? (Subînțeles: nu te întreb ce gîndeștĭ saŭ ce facĭ, ci de unde *viĭ?*) Aicea s'arată că cel întrebat a fost într'un loc ce-ĭ era oprit să-l visiteze. In fine:

De unde vii *tu?* (Subînțeles: nu-mĭ pasă unde aŭ fost ceĭlalțĭ, unde aĭ fost *tu?*). Intrebătorul arată interes esclusiv pentru cel întrebat.

Se'nțelege că printr'un singur esemplu nu putem da de cît o idee aproximativă despre accentul logic. Destul însă că prin acest accent, care în cărțĭ se'nseamnă, în casurĭ escepționale, cu litere cursive, se modifică adesea întreg sensul vorbiriĭ. Alt înțeles are: *ce* face? și cu totul altul: ce *face?* Intrebarea din urmă are înțelesul proverbial de: cum? aud? se poate?

Eĭ bine acest accent logic, sufletul vorbiriĭ, se așează de cătră actorĭ adesea cu totul falș. A vorbi natural este încă un mister pentru preoțiĭ Talieĭ romîne.

Ne sfiim a maĭ atinge acel accent care, asemenea în terminologia arteĭ scenice, se numește *etic*. Vom spune numaĭ în treacăt, că un actor trebue să cunoască tonul cel maĭ adînc și cel maĭ nalt al voceĭ sale vorbite și că în nuanțele infinite ale acesteĭ scărĭ se pot oglindi sute de caractere, miĭ de simțiminte omenești. Cînd un actor cunoaște însemnătatea fie-căruĭ ton al glasuluĭ săŭ, precum și fie-căreĭ încrețiturĭ a feței sale, abia atuncĭ îșĭ cunoaște averea și e artist. El mînue[ște] persoana sa proprie ca pianistul un piano, ca violinistul vioara.

De aicea se vede totodată că importanța mijloacelor e secundară, alăturea cu talentul «înăscut». Precum un virtuos în violină va cînta totuși bine c'o vioară rea, astfel aŭ esistat artiștĭ marĭ cu organ slab, micĭ de trup și cu fețe neînsemnate.

Dar pînă la accentul etic și în comparație cu acesta, ce. logic este ceva cu totul elementar și trebue păzit.

Incă o observație ce nu ni se pare de prisos, este că d-niĭ actorĭ să ție seamă de cultura publicului. Nu e permis de a spune *Heliadă* în loc de Iliadă. Povestea vechiuluĭ oraș Ilium, poemul atît de cunoscut al bătrînuluĭ Homer, nu poate fi prefăcut, făr'a jena urechea auditorilor, într'o poveste a soareluĭ.

Cît despre limba traducătoruluĭ — ar putea fi maĭ romînească. Ce va să zică *prizon?* N'avem vorbe romînești îndestule pentru a însemna punerea la răcoare? Inchisoare, temniță, prinsoare nu sînt destul de bune pentru traducător? Cererea curățenieĭ limbiĭ e atît de dreaptă și apoĭ nicĭ nu ține pe nimenea nimic. Traducătorul n'are de cît să se'ntrebe, cum zice Romînul cutăruĭ saŭ cutăruĭ lucru, pentru a se lecui de galomanie.

Preste tot representația a fost din cele maĭ bune. Cu mijloacele date, inclusiv manierele contractate de cătră actoriĭ noștri, representația n'a *putut* fi maĭ bună, va să zică atît actoriĭ cît și Direcția ș'aŭ dat toate silințele pentru a satisface auditoriul, și aceasta e un merit destul de mare, căcĭ însemnează un început bun. Iar începutul bun e adesea lucru de căpetenie.

4. Comedia francesă şi comedia rusească. [1]

Joia trecută s'aŭ representat două piese: «*Pantalonul roșu*», farsă îndestul de veselă într'un act și «*Revisorul general*», comedie de obiceiurĭ în treĭ acte. Cea dintîĭ a a fost destul de nevinovată în dispositia eĭ, căcĭ un soldat, care vine pe vreme de ploae la iubita luĭ, și-și pune inesprimabiliĭ săĭ la uscat, pentru-ca stăpînul caseĭ, un medic, chemat noaptea la o bolnavă, să-ĭ îmbrace din greșală și să capete prepus pe nevasta sa, cu care trăește în pace de

[1] *C. d. I.*, nr. 133 din 5 Dec., 1876, la «Revista teatrală».

40 de anĭ, că ar avea relaţiĭ c'un soldat, toate acestea nu conţin de loc elementele unuĭ conflict dramatic. Dacă schimbarea de îmbrăcăminte este în sine forte comică, presupunerea mediculuĭ e cam simplă şi jignitoare pentru un simţ maĭ sănătos. Un om inteligent, chemat în cele dintîĭ case, nu crede cu atîta uşurinţă asemenea nerozii. Dar în sfîrşit, asta-ĭ vine autoruluĭ, care poate nicĭ nu ş'a scris piesa cu altă pretenţie, decît pentru a procura cincisprezece minute de veselie privitorilor, scop pe care l'a şi ajuns. D-nul Manolescu a jucat cu multă uşurinţă pe soldatul Ninu Cremene, d-na Sarandi şi maĭ bine pe bucătăreasa. Această damă ş'a făcut şcoala dramatică, după cît ştim, supt ochiĭ luĭ Millo, pe cînd acesta era în floarea vrîsteĭ şi a talentuluĭ său; d-nia eĭ a creat multe din rolurile repertoriuluĭ bătrînuluĭ artist, vorbeşte natural şi desgheţat, îşĭ stăpîneşte cu deplină siguranţă glasul, fisionomia şi mişcările, şi nu a contractat nicĭ o manieră rea de pronunţie de la teatrul din Bucureştĭ.

Poate că... arareorĭ, nu-ĭ vorbă... coloarea ce o dă caracterelor e prea vie, prea bătătoare la ochĭ, prea copiată de pe natură. Şi *acesta* este un defect, căcĭ nu tot ce-ĭ natural, e şi frumos; dar în alăturare cu alţiĭ, D-na Sarandi are nepreţuitul merit de a fi învăţat în şcoala adevăruluĭ, de şi poate a unuĭ adevăr cam prea de-a-dreptul.

Tot bine a fost jucat d-nul Chicheron, numaĭ ni se va concede, credem, că bătrîniĭ aşa cum se reprezentează la noĭ, sînt uneorĭ cam uniformĭ? E adevărat că adesea rolul e uniform şi nu permite o maĭ mare variaţie în joc, dar atuncea trebue să reamintim o veche maximă teatrală: un actor e dator să gîndească nu numaĭ *cu* autorul, dar adesa şi în locul luĭ. Cîte piese nu datoresc succesul lor — nu valoriĭ lor interne — ci joculuĭ bine meditat al actorilor!

In sine farsa francesă nu are nicĭ un merit şi nicĭ pretinde să-l aibă. Ea a servit pentru a trece vremea spectatorilor veniţĭ la început şi a deschis spectacolul pentru

ca ceĭ veniţĭ în urmă să nu piardă nimic din «Revisorul general», de Nicolae Gogol.

Gogol e după unii cel maĭ original, după alţiĭ cel maĭ bun autor rusesc. Lucrul stă însă astfel: el ș'a'nrădăcinat în minte viaţa reală a poporuluĭ rusesc; tipurile sale sînt copiate de pe natură, sînt oameni aievea, precum îĭ găseștĭ în tîrgușoarele pierdute în mijlocul stepelor căzăcești. Toate popoarele aŭ aseminea scriitorĭ, de și nu toţĭ aŭ compus cîte-o piesă de teatru. La Germanĭ Fritz Reuter, la Americanĭ Bret Harte, la Unguri Petőfy [Petőfi], la Romînĭ pentru ţăranul din Moldova *Creanga*, pentru Crișănĭ Slavicĭ, pentru spiritul și viaţa tîrgoveţilor întru cîtva Anton Pann. Scrierile unor asemenea sînt greŭ, adesa cu neputinţă de tradus, de aceia va fi ușor de-a vede[a] că localizarea piesiĭ de către advocatul din Bucureștĭ d. P. Grădișteanu, făcută după o traducere, căcĭ numitul domn nu știe rusește, nu va ave[a] o valoare tocmaĭ însemnată.

Se'nţelege cum-că prin caracterisarea de maĭ sus am voit să arătăm *genul* scrieriĭ luĭ Gogol, nu să-l comparăm pe el cu alţĭ autorĭ de acelaș gen, decît carĭ cel rus poate fi maĭ însemnat.

Piesa aceasta este, după cum ușor se putea prevede[a], maĭ mult *epică* decît dramatică, căcĭ toţĭ scriitoriĭ populariĭ sînt maĭ mult epicĭ, de la Homer începînd și pînă la Fritz Reuter. Nu este dar vorba de lupte sufleteștĭ deosebite, de încurcăturĭ dramatice, precum le leagă și desleagă autoriĭ franţujĭ, nu de-un plan, care să-ţĭ ţie încordat interesul pînă la fine. Ca toţĭ scriitoriĭ, care nu se silesc să ne spue ceva, pentru a ne procura petrecere, ci care aŭ de spus ceva adevărat, fie chiar un trist adevăr, Gogol nu vînează nicăiri efectul, pentru că el n'a scris pentru tantieme, nicĭ pentru succes, ci pentru că i-a plăcut luĭ să scrie, cum simţea și vedea lucrurile, fără a se preocupa mult de regulele luĭ Aristotel. Și după a noastră părere bine a făcut. Interesul febril, pe care ni-l însuflă comediile franţuzești moderne, în care planul pieseĭ se'ntemeiază saŭ pe

adulterii sau pe încercări de adulteriu, făcînd din păcatele femeilor și bărbaților picanterii dramatice, pipărate cu espresii lunecoase și situații și mai lunecoase : toate acestea Gogol nu le cunoaște. Aĭ într'o răsădniță deosebite semințe, cade o ploae și toate răsar în plină lumină, fie-care în feliul eĭ. Aĭ și aicĭ o răsădniță de oraș provincial, în care toțĭ dormitează în păcate moștenite, fără ca lumea să se preocupe mult de eĭ... cînd, iată că apare un revisor și toate aceste plante s'arată pline, greoae, de-a-dreptul pe scenă și cunoștĭ că nu-ĭ între eĭ nicĭ o imitație în carton, nicĭ un caracter afectat — răutatea și înjosirea omenească s'arată așa cum sînt, și rîdem de ele. Rîdem și... după opinia unora, adevărata comedie trebue să te facă melancolic... ne întristăm. Acesta este efectul pieseĭ luĭ Gogol ca și acela al adevăruluĭ și naturiĭ. Natura și adevărul sînt serioase. Orĭ-cît de ridicule ni s'ar păre[a] în costumul luĭ Momus, miseria, nimicnicia caracterelor omenești și înjosirea lor pot produce veselie, dar aceasta va fi însoțită de o tristă resonanță ca ariile de danț ale compositorilor germanĭ. De aceea s'a și observat, că umoriștiĭ ceĭ maĭ veselĭ în scrierĭ, actoriĭ ceĭ maĭ comicĭ pe scenă, sînt între ceĭ patru pereți aĭ lor triștĭ și ipocondricĭ. Gogol însuș, cel maĭ glumeț scriitor al Rușilor, a avut în suflet un fond de nepătrunsă melancolie, care a fost în stare să-ĭ nimicească spiritul supt greutatea eĭ.

Pentru a descrie caracterele oamenilor, autorul caută un pretext, adesa îndestul de ingenios. In romanul «*Sufletele moarte*» un cavaler de industrie își face următorul calcul :

«Guvernul rus vrea să răscumpere pe robĭ, dar catagrafia «locuitorilor se face numaĭ din cincĭ în cincĭ anĭ, prin ur-«mare toțĭ robiĭ cîțĭ mor pînă la facerea uneĭ noua cata-«grafiĭ, sînt trecuțĭ în registre ca fiind în viață. Cumpărînd «sufletele moarte, voiŭ putea să le vînd guvernuluĭ cu pre-«țurĭ scăzute, dar fiind-că pe mine nu mă vor costa maĭ «nimica, am totuși perspectiva de a face avere.»

Ast-fel el colindă toată Rusia și trece drept un emisar se-

cret, și mai misterios încă prin împrejurarea că se ocupă cu cumpărarea de oameni «morți». Trezite prin arătarea misteriosului străin, caracterele dintr'un oraș de provincie se desfășură împrejuru-i cu o varietate rară, iar sfîrșitul?... Necunoscutul călător redispare în întunericul din care eșise, și lumea în urmă-i rămîne cum a fost înnaintea venirii lui. Tot ast-fel s'aicĭ. Trezite din apatie prin vestea că sosește un revisor general, caracterele unei micĭ reședințe de subprefectură s'arată de odată în toată înjosirea lor, pînă ce străinul, care a jucat rolul de revisor, merge în lumea lui, și-ĭ lasă pe toți cum i-a găsit.

Piesa e de școală veche și bună, iar alegerea Direcției merită în această privire toată lauda.

Jocul actorilor a fost asemenea foarte îngrijit. D-nul Bălănescu mai cu samă a jucat de minune — însă peste tot, representația a fost una din cele mai succese și nicĭ putea fi altfel. Par'că actorul nu simte, cînd are să înfățoșeze caractere adevărate și cînd imaginare? Intr'un caracter adevărat el e ca acasă. Judecătorul de pace, căpitanul de dorobanți, sub-casierul și mai pre sus de toate sub-prefectul Zorchidescu, sînt oameni aivea luați de pe uliță și puși pe scenă; tot așa Mache Morcoveanu, tipul mazilului sărăcit. De prisos ni se pare Sache Sorcoveanu (gîngavul), căci defectele naturale sînt obiecte ale comiceĭ de rînd, nicĭ de cum a comedieĭ de caractere; apoĭ Tercilian, în care asemenea numaĭ pronunția transilvăneană e comică.

Dar aceste din urmă două persoane par a fi productele fantasieĭ, cam problematice de soiul eĭ, a d-luĭ Petre Grădișteanu, și nu le vom pune în sama autoruluĭ. A face din pronunția provincială a unuĭ popor un element de plăcută naivitate, e permis, pentru-că persoana care vorbește ast-fel ne devine simpatică, dar a face *ridicolă* o pronunție în lăuntrul unuĭ s'aceluiaș popor, este procedura unuĭ om care caută efect cu orĭ-ce preț.

Ca toți scriitoriĭ misantropi, Gogol e sceptic, el nu crede în virtuțĭ omenești. El zice în gînd ca scriitorul de afo-

risme Lichtenberg: «Dacă s'ar ști adevăratele motive ale faptelor marĭ omenești, cît de puține din ele s'ar vedea marĭ.» De aceea nicĭ virtutea femeească n'are un rol maĭ însemnat în piesă de cît «detoria naciunală» a d-luĭ Tercilian, care'n fond consistă în desfacere de scrisorĭ și sustragere de gropurĭ. Partea bună a luĭ Gogol e că relele aplecărĭ, spre a nu le numi alt-fel, sînt arătate în deplina lor înjosire, fără farmecul fraseĭ, care să le facă picante. Cucoana sub-prefectuluĭ e decĭ un tip de femee, cum din nenorocire se vor fi găsind multe, iar interpretarea luĭ de cătră d-na Sarandi a fost netăgăduit bună, de și jocul d-sale a fost cîte-odată prea *accentuat.*

Cu multă părere de rău am observat însă, că publicul nostru nu prețuește îndestul silințele în adevăr vrednice de laudă pe care și le dă Direcția, atît în privirea repertoriuluĭ, presentîndu-ne piese maĭ alese de cît în alțĭ anĭ, cît și în privirea comodităților materiale. Sala bine iluminată și încălzită, orchestra compusă din profesorĭ de la conservatoriŭ, piesele studiate relativ destul de bine, costumele îngrijite, și cu toate acestea privitorĭ puținĭ. Această anomalie ar merita o critică îndestul de aspră, dacă... dacă ne-am fi făcut vr'o dată ilusiĭ prea marĭ asupra gusturilor, care domnesc la noĭ.

5. Romanele dramatisate.

— «CERȘETOAREA». — PAZA BUNĂ TRECE PRIMEJDIA REA». — «UCIGAȘUL». —

I [1])

Despre treĭ representațiĭ avem să dăm samă și anume despre cele a pieselor «*Cerșetoarea*», «*Paza bună trece primejdia rea*» și «*Ucigașul*».

Piesele nouă se urmează așa de repede una după alta, în cît ne mirăm cu drept cuvînt de memoria actorilor, carĭ

[1]) *C. d. I.*, n-r 139, din 22 Dec, 1876, la «Revista teatrală».

trebue să 'nveţe pe de rost două-treĭ piese pe săptămînă, precum și de ansamblul care merge strună, cu toată repejunea puneriĭ în scenă a repertoruluĭ.

Direcţia, ţiind samă de gustul publiculuĭ de Duminică, dă în aceste zile piese de spectacol în cîte cincĭ acte, adică romane dramatisate. De și în princip protivnicĭ acestor piese, care represintă dramatisarea tuturor casurilor prevăzute și pedepsite de articolele respective ale coduluĭ penal, totuși trebue să-ĭ dăm drept Direcţieĭ că urmează gusturile publiculuĭ și s'o spunem verde că teatrul, chiar așa cum este, e prea bun pentru publicul nostru. Căcĭ într'adevăr un public, care strîmbă din nas, îndată ce vede repetîndu-se de două-orĭ saŭ treĭ-orĭ o piesă bună, și așteaptă cu nerăbdare tot piese nouă, crezînd pe actorĭ caĭ de poștă, un public ce aplaudează piesele rele și primește cu multă răceală pe cele bune, care prin eventuala sa nepăsare silește pe Direcţie să deie treĭ piese nouă pe săptămînă, un asemenea public pierde dreptul de-a avea un teatru bun și ne mirăm cum de actoriĭ, demoralisaţĭ prin asemenea muncă de salahor, unde orĭ-ce idee de arta dramatică e subordonată trecătoareĭ petreceri, îșĭ maĭ daŭ atîta silinţă, de-șĭ știŭ încalte rolurile.

Noĭ nu ne speriem de-a supăra pe cititor cu aceste cuvinte. Nu lingușim pe nimenea, pentru-că nu sîntem în stare de-a spune neadevărul, iar adevărul este singura raţiune de-a fi a uneĭ dărĭ de samă de orĭ-ce natură. Cu pericolul dar de-a nu fi aprobaţĭ de cititor, întrebăm ce piesă este aceasta: «*Cerșetoarea*»? Ce roman de mansardă a slujit drept plan acesteĭ drame, în unele părţĭ de-a dreptul respingătoare? Nicĭ un caracter natural de la început pîn' la sfîrșit.

Fierarul, natură *nobilă*, care lucrează totdeauna după codul duelgiilor; femeea luĭ, care fuge cu un conte, natură *nobilă*, care espiază pînă la sfîrșit greșala eĭ și se 'ntoarce oarbă, urîtă, însă pocăită în braţele bărbatuluĭ; contele, cicisbeo al femeiĭ fierarului, natură *nobilă*, care nu refusă a-ĭ da ace-

stuia satisfacere tot după codul duelgiilor; mama fierarului, natură *nobilă*, contesa pe care a dădăcit-o, extramamente (*sic*) *nobilă*, servitoarea o bunătate de femee, ucenicii fierarului item, fetița cea de 6 ani, *virtutea încarnată*, păstorul luteran, un *adevărat apostol*, și toate aceste într'o dramă, în care se petrec lucruri grozave. Această piesă curioasă este un infern plin de îngeri și de oameni de treabă.

Ce sînt aceste caractere boite cu albeața morală, unse cu badanaua nobleței de suflet?

Apoi ce să mai zicem de *providența*, care joacă rolul de mașinist. Cînd mama are să-și vadă copila, un fulger providențial o orbește; cînd copila are să se roage pentru sufletul mamii, o mînă providențială surpă bolta bisericii; cînd oarba se aruncă în rîu, un păscar providențial o mîntue de moarte.

«Nici o situație, care nu resultă din conflictul caracterelor, nu este admisibilă» — regulă veche. Mașinistul providențial, deus ex machina, n'are ce căuta în drame. In fine ce e toată povestea asta băbească, fără nici o verisimilitate, făcută pentru ca să sparie copiii și învîrtită împrejurul unui — adulter? Răutatea și perversitatea omenească au rămas să fie representate — prin cine? Prin niște saltimbanci caraghioși. Egoismul omenesc, acest sîmbure al răului, acest nerv al caracterelor, care s'a 'ntrupat mai bine și mai perfect supt frumoasele obrazare de bronz ale Cesarilor, de cît supt mutra de capră a unui satyr, acest egoism este representat printr'un măscăriciu. Toți ceilalți, afară doar de contele în unele momente slabe, sînt niște îngeri.

Piesa a fost jucată bine. Fierarul (d-nul Galino), sora lui de lapte (d-șoara Dănescu), mama (d-na Evolschi), n'au eșit din cadrul acestei povești rele; au făcut ce au putut din rolurile lor imposibile. Nu tot ast-fel d-na Stavrescu. D-niaei a vrut să deie relief acestui non-sens dramatic, să iasă din cadru afară prin jocul său de scenă, a jucat deci cu atîta barbară cruditate, mai ales ca oarbă, cu grimarea de om mort, cu ochii adînciți și vineți în cap, în cît, nu inima

— stomahul ni s'a întors la această privelişte. Pentru D-zeŭ! Nu tot ce e natural e frumos. Aceasta trebue să fie regula de aur a tuturor artiştilor, fie eĭ poeţĭ, fie pictorĭ, fie musicanţĭ, fie actorĭ. Deşi aceste drame de bulevard tratează în genere încălcările coduluĭ penal şi boalele trupeştĭ, în cît adevăratul lor loc este temniţa şi spitalul, iar nu teatrul, deşi în teatrul de bulevard am văzut piese a[ĭ] căror eroĭ sînt gheboşĭ, surzĭ, muţĭ, orbĭ, hecticĭ, nebunĭ, idioţĭ; totuşĭ nu credem că representarea crudă şi realistă a slăbiciunilor trupeştĭ este menirea arteĭ dramatice. E drept că dintre toate infirmităţile numaĭ două nu jignesc spiritul dramatic, dar numaĭ prin liniştea care o inspiră: orbia şi nebunia, Amîndouă aceste le vedem representate în tragediile celor vechĭ şi în operile celuĭ maĭ mare poet: în regele *Lear*, în *Hamlet*, a luĭ Shakespeare.

Orbia răspîndeşte linişte fericită pe faţă, o espresie de tristă şi totuşĭ senină resignaţiune, un orb are asemănare c'un dormind saŭ c'un sfînt. Nu numaĭ atîta. Cine nu vede lumea din afară trăeşte numaĭ în lăuntrul sufletuluĭ săŭ, de-aceea aerul de înţelepciune al orbilor, de-aceea şi ceĭ vechĭ şi-l închipuiaŭ orb pe Homer, de-aceea legenda spune că Ossian a fost orb. Dar pentru a fi frumos, orbul trebue să fie liniştit. Un orb agitat de spaimă saŭ de patimĭ este un spectacol penibil.

Tot astfel nebunia reflexivă şi numaĭ aceasta este într'adevăr dramatică. Nebuniĭ luĭ Shakespeare sînt adevăraţĭ înţeleptĭ. Cuprinşĭ de o idee fixă, esprimă în maxime paradoxale adevăruri veciнice, dar acestea ideĭ paradoxale, pe care omul cuminte le esprimă c'un fel de agitaţie, nebunul le spune liniştit, ca un ce cu totul firesc.

Antitesa la cel [d]întîiŭ este: seninul ochilor minţiĭ, şi întunericul ochilor trupuluĭ; antitesa la cel de-al doile[a], sînt maximele de înţelept în gură de nebun, dar aceste antitese nu se luptă, ci se'mpreună în linişte, din care causă aceste infirmităţĭ—singurele însă—nu jignesc simţul estetic. Un nebun saŭ un orb agitat sînt o privelişte penibilă, urîtă,

și mai urîtă încă, cînd actorul îl represintă cu toată cruditatea realităţii.

În toată piesa a fost un singur moment dramatic. Tocmaĭ de ziua fetiţeĭ fierarului sosește vestea că muma eĭ a murit. Scena cu crepul negru între fierar și mumă-sa e singura, care trezește în privitor simțiminte într'adevăr omenești; tot restul pieseĭ e calculat pentru a băga în boală pe privitor.

Noĭ se'nțelege că nu dăm vina Direcţieĭ pentru alegerea acesteĭ piese. Avisată a susține o trupă îndestul de numeroasă, ea este silită să recurgă la piese scrise în direcția gustuluĭ public; de-aceea desaprobînd cu desăvîrșire acest gen de opere dramatice, întemeiate saŭ pe crime comune saŭ pe boale trupești, recunoaștem totuși că Direcția și actoriĭ îșĭ daŭ toată silința, în marginile pe care le impun nevoile teatruluĭ romînesc.

II [1])

Am arătat scăderile romanelor dramatisate, vorbind în pilda casuluĭ concret al «*Cerșetoareĭ*». Teoreticește s'ar putea statornici antitesa între roman și dramă astfel: Romanul e gen de scriere povestitor, el zugrăvește ceea-ce se'ntîmplă, eroiĭ luĭ sufer fără de vină lovirile uneĭ sorțĭ, adesea străine de caracterul lor.

În opul dramatic nu esistă întîmplare. Drama arată ce se *lucrează* de cutare orĭ cutare caracter conform predispoziţieĭ sale naturale. De-aceea ea implică în sine *vina tragică*. Nu o vină, pedepsită de articolele coduluĭ penal, căcĭ codul lovește numaĭ în infracţiunile pactuluĭ, primit pe tăcute de societatea omenească, infracţiunĭ a[le] garanţieĭ reciproce dintre om și om, cea dintîiŭ însă nu are de obiect acest conflict între om și societate, ci acela care se naște din ciocnirea caracterelor deosebite. Toate soiurile de scriere

[1]) *C. d. I.*, nr. 140, din 24 Dec., 1876, la «Revista teatrală».

dramatică se'mpart numaĭ în două genurĭ, din care unul e maĭ nalt, cellalt maĭ de rînd: drama de *caractere* și drama de *intrigă*. Genul întîilea arată caracterele în toată curățenia și consecvența lor, al doilea le admite ca fiind cunoscute, iar conflictele se nasc din planurĭ premeditate, ca să [nu] zic intelectuale, a două părțĭ opuse. In cel dintîiŭ gen conflictul trebue să se nască cu necesitate, ca între două puterĭ elementare aduse în contact, precum urmează cu necesitate esplosiunea, dacă aruncĭ o scîntee într'o magazie de praf. Aduse odată în contact, caracterele se desvoltă repede și energic, privitorul rămîne uimit, nu de ceea-ce se'ntîmplă, căcĭ aceasta o poate *ghici* maĭ totdeauna, ci de espresia curată, străvezie a caracterelor omenești, care'n viața comună se ascund supt masca convențiilor sociale. Astfel în tragediile luĭ Sofocle știm de maĭ nainte, ce are să se'ntîmple, dar caracterele sînt cristalisate și ne uimesc prin teribila lor consecvență, pînă sînt înfrînte prin ele înșile, uriești ce cad sfărîmațĭ supt propria lor greutate. Drama de intrigă consistă nu atîta în conflictul a două caractere, ci în acela a două planurĭ opuse. Aicea publicul privește cu mult maĭ mare interes desfășurarea, căcĭ el poate ghici, ce se petrece în inima unuĭ om, nu însă ce se petrece în capul luĭ. In acest al doilea gen Spaniolii și Francesiĭ aŭ ajuns foarte departe; cel dintîiŭ [e] representat din veac în veac de cîte-va genii isolate, în vechime de tragicii grecĭ, în vremea nouă de Molière și Shakespeare, și în casurĭ isolate în cîteva alte scrierĭ, concepute în acele momente fericite, în care, după spusa unuĭ scriitor, fie-care om e un geniŭ.

Tot ce se abate de la aceste norme generale e greșit.

Aceste premise, trecem la a doua representație, despre care avem să dăm seama. In beneficiul d-șoareĭ Dănescu s'aŭ representat piesele: «*Doĭ surzĭ*» și «*Paza bună trece primejdia rea*». Piesa întîia e se'nțelege din seria celor greșite, căcĭ conflictul se naște dintr'o infirmitate fisică: surzenia. Dar este o farsă destul de plăcută, bine condusă și a fost și bine jucată. A doua: «*Paza bună trece primejdia*

rea» este o comedie de intrigă, în stagiunea aceasta a treia piesă bună. Celelalte aŭ fost «*Revisorul general*» și «*Caterina*». Planul femeiĭ unuĭ fierar de-a scăpa pe nevasta unuĭ marchiz de urmăririle adoratoruluĭ eĭ, succede pînă la un punct oare-care. Rolurile fieraruluĭ (D. Bălănescu), a femeiĭ luĭ (d-șoara Dănescu), a surorĭĭ marchizuluĭ (d-na Sarandi) aŭ fost cu deosebire bine esecutate. Celelalte asemenea, numaĭ pe d-na Conta am sfătui-o ca să vorbească maĭ natural. D-niaeĭ vorbește maĭ totdeauna c'un ton îngînat și sentimental. Cu toate că sîntem plecațĭ a ținea 'n seamă împrejurarea că s'a suit de curînd pe acele scînduri, care după proverb «însemnează lumea», totuși n'am crezut de prisos a descoperi scăderĭ, care cu puțină silință, se pot evita. Ceea-ce constatăm cu plăcere este că d-șoara Dănescu pe zi ce merge devine o actriță maĭ bună, promite a deveni o artistă în puterea cuvîntuluĭ. Publicul are cuvînt să fie îndrăgit de tonul cu totul firesc, nicĭ-odată afectat, cu care D-niasa vorbește, fie [în] scenele sentimentale, fie vesele. Acesta e titlul său de superioritate față cu celelalte colege (esceptînd se'nțelege pe d-na Sarandi, care nu cade nicĭ-odată în greșala vorbirĭĭ afectate). Un danț, esecutat între acte, a plăcut asemenea și a fost jucat cu vervă. Numaĭ numele «Romano» nu ne convine. Voiește poate isvoditorul acestuĭ danț să ne'nobileze numele nostru, care sună destul de bine: romîn și romînesc?

Comedia «*Paza bună*», fiind escelentă în felul eĭ, credem că Direcția ne va face plăcerea de-a o maĭ representa de cîte-va orĭ. Prin piesele bune se formează un capital stabil pentru direcție, «repertoriul» și pentru actorĭ, «rolurile»; prin piesele bune se capitalisează munca, altfel foarte trecătoare, a actoruluĭ. Dacă teatrul romînesc n'a ajuns pînă acuma la o desvoltare maĭ mare, cuvîntul a fost că din causa esclusivismuluĭ cîtorva reputațiĭ, din care cele maĭ multe usurpate cu nedrept, n'a fost cu putință crearea unuĭ repertoriŭ de piese, care să intereseze prin caracterele lor, nu numaĭ prin romanticitatea întîmplărilor.

III

Duminica trecută s'a representat din nou o dramă de spectacol, «*Ucigașul*», tot de soiul *Cerșitoarei*, dar scrisă cu mult mai mult talent, c'un plus de casuri criminale, dar c'un binefăcător minus în casuri providențiale, în cît mașinistul a fost scutit de-a juca după culise rolul «bunului Dumnezeu». Ba chiar un caracter am observat în această dramă, pe Mardoș. Mardoș e un sangvinic escelent, o adevărată fiară din pustii, cu toată sălbateca sete de luptă și de sînge. El e înfrînt prin sine însuși, prin vehemența și adîncimea simțirilor lui. A doua *încercare* de caracter este servitorul fatalist, un «lasă-mă să te las» credincios ca un animal domesnic. Scene, care jignesc simțul estetic, sînt și aici destule. Astfel scena din urmă a actului întîiu, de și se ține de intrigă, e de-a dreptul nesuferită—și nu putea fi altfel, căci s'arată paragrafele procedurii penale în fața unei moarte. Jocul peste tot a fost bine. D-șoara Dănescu a vorbit și jucat natural chiar în scenele cele mai viforoase. Piesa mai poate merge de cîte-va ori. Limba traducătorului e din norocire ferită de galicisme.

6. Actorii serioşi şi actorii setoşi de aplause. [1]

Cu mulțumire deosebită anunțăm că Duminecă va avea loc representația de beneficiu a d-rei A. Dănescu. Piesele ce se vor juca sînt «*Iudita* și *Olofern*», operetă în două acte cu musica de Eduard Wachman tatăl, și «*O palmă în Teatrul Național*», comedie în două acte, localisată cu îndemănare de D. Manolescu. Wachman tatăl era unul din acei musicanți plini de talent și de reminiscențe, care în vremea lor scutura ariile din mînică, în cît o mulțime de operete din repertoriul vechiu al teatrului bucureș-

[1] *C. d. I.*, nr. 24, din 4 Martie, 1877, la «Noutăți», supt titlul *Teatru*.

tean îi datoresc luĭ origina lor. Cu toate că operetele acele sînt foarte plăcute, astăzĭ nu se maĭ aude aproape nimic de ele. Amintim numaĭ pentru cine le va fi văzut feerile: «*Fata aerului*», «*Lumea pe dos*», vodevilul «*Cine vrea, poate*» și altele multe din șirul cărora e asemenea «*Iudita* și *Olofern*».

Despre beneficientă vom repeta ceea-ce în coloanele acesteĭ foĭ am constatat de maĭ multe orĭ. D-ra Dănescu nu e numaĭ un talent, căcĭ talentele se găsesc ușor, ci d-sa a știut tot-odată să rămîe pîn'acum neatinsă de toate obiceiurile rele, de manierile straniĭ și de rutina vițioasă a celor maĭ mulțĭ «artiștĭ». Vorbind simplu și natural, mișcîndu-se liber pe scenă, d-ra s'a ferit pîn'acum în mod egal de jocul glacial al unora și de esagerările celorlalțĭ. Fie aceasta o fericită predispoziție naturală de-a păstra totd[e]auna măsura cuviincioasă în vorbă și gest, fie efectul studiuluĭ, pentru critic e egal. Dar pentru un om, care cunoaște bine stările de cultură din țara noastră, care știe ce eftină e lauda și batjocura jurnalelor și ce schimbător gustul publiculuĭ, se naște întrebarea gravă, dacă un artist, fie el orĭ-cît de pătruns de sfințenia aspirațiunĭ sale, va ști să se împotrivească tuturor ademenirilor, pe care actoriĭ setoșĭ de aplause le fac spectatorilor lor. După o lungă esperiență ne-am încredințat că maĭ în toate vremile adevărul, fie'n arte, fie'n științe, n'aŭ adus de cît roade amare, și că trebue să aĭ credința tare, că eștĭ [1]) plăsmuit din alt lut maĭ bun de cît majoritatea oamenilor, pentru a nu te coborî la eĭ, a pune preț puțin pe opinia lor și a asculta instinctul maĭ bun al naturiĭ propriĭ. Dușmanul cel maĭ mare al acestuĭ instinct este succesul și cu atît maĭ de temut, cu cît e maĭ ușor.

La noĭ în țară succesul mediocrității e foarte ușor și lupta tuturor elementelor maĭ bune peste măsură grea.

Vorbind în deosebĭ despre arta represintăriĭ dramatice,

[1]) In *C. d. I.*, «este», o greșală de tipar vădită.

vom căuta în zadar, în țară la noi, un razim pentru talentele adevărate. Căci ce soarte'l așteaptă pe actorul cel mai bun chiar? Este vre-un teatru național c'o esistență asigurată, care să-și urmeze calea c'un repertoriu ales, neatîrnînd de publicul mare? Este vr'un repertoriu, în care fie-ce figură să fie eternă, în cît actorul să-și poată însuși «capitalul de roluri», potrivit cu talentul său, singura avere, pe care un talent și-o [1]) poate cîștiga? Nu. Fiecare director e silit să deie saŭ piese de sensație, pline de crime, dureri fisice, boale, și lipsite de caractere dramatice, saŭ alegând o cale și mai rea să deie farse obscene în chiotele unui auditoriu foarte primitor de asemenea branã, care nu apelează la inteligență saŭ la inimă, ci la simțiri mult mai josnice. Dac'am avea înainte-ne un talent de rînd, toate reflexiile noastre ar fi de prisos. Ele ni sînt inspirate numai de convingerea că avem a face c'un talent superior, căruia voim a-i arăta toate greutățile, pe care le-a întîmpinat și le va întîmpina încă în spinoasa cale de «actor romîn».

Din parte-ne dorim din toată inima, ca representația de beneficiu a d-rei Dănescu să fie onorată cu presența unui public cît se poate de numeros, ceea-ce ne-ar dovedi că el a știut să aprecieze «dreapta măsură» în jocul de scenă a[l] tinerei artiste.

7. Pronunția falsă a actorilor romîni. [2])

Joia trecută s'a representat piesa «*Maria Tudor*» dramă în 4 acte de Victor Hugo, tradusă de Const. Negruzzi. Amintim că d. Manolescu, d-na Radu Stavrescu și d-na Conta aŭ jucat bine, dacă vom abstrage de la unele deprinderi de rostire, contrare ortoepiei romînești, și de la unele întonări retorice false.

---

[1]) In *C. d. I.*: «*și-l*», acordînd greșit cu mai depărtatul «capitalul de roluri».

[2]) *C. d. I.*, nr. 25, din 6 Martie, 1877, la «Noutăți», supt titlul *Teatru*.

Am spus-o de mai multe ori, că un *n* nasal de felul celui franţuzesc nu există în limba romînească şi pronunţia *conte, contra*, în care *o* şi *n* să se rostească ca un singur sunet, nu se află după a noastră ştire de cît în vechea limbă bulgară, în limba polonă de astăzi şi în cea francesă. Căci *on* nasal nu e sunet compus, ci o vocală de sine stătătoare, pentru care în limba romînească nu aflăm nimic analog. Tot-odată protestăm contra unor neologisme, introduse în frumoasa traducere a lui C. Negruzzi. «*Resbel* civil» de sigur că nu este în scrierea lui Negruzzi, de şi l'am auzit rostindu-se.

D-na Conta a jucat cu mult adevăr şi cu multă simţire. In privirea vorbei d-sale facem observaţia, care am făcut-o şi în trecut. Este în glasul d-sale un ton îngînat şi plîngător, care trebue înlăturat prin studiu şi deprindere. D-sa trebue să-şi asprească pronunţia şi să vorbească din piept, rostind fie-care cuvînt bine despărţit de celelalte şi cu oarecare energie. Aceasta este pronunţia cea mai prosaică, ce-i dreptul, dar e cu mult de preferat aceluĭ ton îngînat, care face declamaţia nespus de monotonă. Să nu se teamă că prin vorbirea apăsată şi energică s'ar pierde ceva din simţirea, ce voeşte a esprima. Orĭ-cît de energic pronunţate vor fi cuvintele, simţirea adevărată va pătrunde prin ele.

Nu ştim de unde şi pînă unde actorii romînĭ aŭ pronunţiĭ atît de străine. Limba romînească este din acele cu dreaptă măsură; ea n'are consoane prea moĭ, nicĭ prea aspre, nicĭ vocale prea lungĭ saŭ prea scurte: mai toate sunetele sînt mediĭ şi foarte curate. Cu toate acestea în teatru avem ocasie de a auzi vorbindu-se cu ton franţusesc (nasal) saŭ spaniol (gutural). Gîtul d-luĭ Manolescu, d es., joacă nu mare rol în declamaţia d-sale, deşi în limba romînească pînă şi consoanele guturale c, g, ch, nu se pronunţă în gît chiar, ci aproape de el la capătul cerului gurii.

E drept că o ortoepie romînească, o carte despre buna rostire lipseşte, dar nu lipseşte rostirea vie a claselor culte, nu lipsesc scrierile bune, nu lipseşte limba scrisă, a cării

dreaptă rostire este fixată de două sute de ani și mai bine. Ba chiar actorii romîni vorbesc foarte omenește acasă și [cu] prietenii lor; pe scenă-i altceva, acolo trebue să vorbească ca Franțujii și Spaniolii. Ce bine și natural rostește d. es. D. Bălănescu, de și idiomul său e puțin cam moldovenesc.

8. Repertoriul teatrului romînesc. — Teatrul lui Scribe. — Teatrul și actorii ieșeni. — Școala de musică din Iași. [1]

«*Moartea lui Petru cel Mare*», dramă în 5 acte de Eugène Scribe, care a fost jucată Joia trecută în beneficiul d-lui Mihail Galino, formează o demnă încheiere a stagiunii. De cîte-ori vedem cîte-o piesă grea, representată cu atîta cuviință, precum cea de Joi, ne vine din nou în minte întrebarea repertoriului, pe care am ridicat-o de-atîtea-ori în coloanele acestei foi. Teatrului românesc îi trebue un capital de piese bune, actorilor un capital de roluri potrivite cu talentul și fisicul lor. Din mijlocul nestatorniciei gustului public și al serilor sacrificate petrecerii ușoare și casei, trebue să se ridice partea statornică a instituțiunii, un mic repertoriu ales, dat din cînd în cînd, care să formeze miezul vieții adevărat artistice și începutul unui teatru național, vrednic de un asemenea nume.

Drept că epoca noastră e neîncrezătoare și sceptică. Multele decepțiuni, pe care inteligențele mai sănătoase le-au avut pe toate terenurile, pe cel literar, științific, politic ș. a., au făcut să încolțească în sufletul nostru părerea că din Nazareth nu poate eși nimic bun.

Această părere nu e tocmai nejustificată, de și cam unilaterală. Noi credem că răul de căpetenie este următorul. In toate ramurile activității publice n'a fost și multă vreme încă nu va fi stabilitate. Precum în viața statului fie-care urmaș strică jucăriile, pe care și le făcuse predecesorul său,

---

[1] *C. d. I.*, nr. 31, din 20 Martie, 1877, la «Revista Teatrală».

tot așa în teatru vedem succedîndu-se direcții cu totul deosebite. Intr'un an vedem tendințe mai curate, într'altul ne trezim din nou cu Offenbachiadele, iar o parte din public, aceea căriea-i mai place un repertoriu, ce nu-i dă nici de gîndit, nici de simțit, încurajează adesea piese, la care un tată de familie nu-și duce bucuros nici nevasta, nici copiii.

Intrebarea dar este, dacă teatrul românesc are destulă putere de viață ca să se cristaliseze în mijlocul nestatorniciei împrejurărilor noastre. Cu toată sfiala, ce ne-o impune fisionomia intelectuală a României, vom răspunde totuși *da*.

Drept dovadă aducem representația de Joi, atît de netă și bine condusă pînă la sfîrșit, în cît un mic teatru de Curte n'ar fi avut să se rușineze de ea. In privirea comediei ne-am format demult opinia. Comedia ar putea să aibă la Romîni un viitor foarte însemnat, din causa voioșiei cu care se joacă, mai ales cînd piesa se petrece în cercuri sociale bine cunoscute de actori. In iarna asta s'au jucat mai multe cu oare-care virtuositate. Citâm numai pe «*Revisorul general*», unde aproape fie-care representa un tip interesant de provincial, apoi «*Palma în sala teatrului*» în care toate figurile se mișcau c'o neresistibilă inspirație și c'o veselie de student în bune dispoziții.

Cum am zis, în comedie nu e pericol. Ea poate să aibă viitor, și dacă s'ar începe a se juca deocamdată piesele mai ușoare ale lui Molière în bunele traduceri vechi, editate de societatea filarmonică din București [1]), s'ar pune începutul unui repertoriu comic statornic.

Mai greu era a ne formula opinia asupra representației-serie. Dramele de bulevard, date pentru a asigura esistența

[1]) «*Amfitrion*, komedie în trei acte dela *Mollier* (*sic*) tradusă de *I. Eliad*», București; tipografia lui Eliad, 1835; «*Bourgeois gentilhomme*, komedie dela *Molliere* de N. N.», ibid., 1835; «*Vicleniile lui Skapin*, komedie în trei acte dela *Molliere*, tradusă de K. Rasti», ibid., 1836; «*Sicilianul sau amorul zugravului*, komedie într'un act, tradusă de D. I. Burki» (fără data și locul tipăririi); «*Sgîrcitul*, komedie în cinci

zilnică a teatruluĭ, vor fi plăcut la mulți; noĭ însă am dat samă despre ele numaĭ întru cît observasem pe icĭ pe colea cîte un caracter maĭ bine desemnat. Altfel aceste ne-aŭ lăsat în deplină apatie și nicĭ una nu ne-a inspirat interes pînă la sfîrșit. Ele toate nu sînt cu mult maĭ mult de cît figurile pe care le formează un caleidoscop. Fabula pieseĭ o formează o crimă monstruoasă, persoanele sînt unele ș'aceleași și samănă între ele ca figurile dintr'un joc de cărți.

Rețeta pentru comiterea uneĭ asemenea piese e foarte ușoară: Ieĭ o ingenuitate, un tată nobil, o mamă iubitoare, un amant frumos, un intrigant cu pălăria mare și cu ochiĭ bolditi, un pahar cu apă în care se toarnă sare, un pumnar, le amestecĭ toate bine, le daĭ cincĭ clocote, ca să iasă cincĭ acte și în sfîrșit te ducĭ acasă, mulțămind Domnuluĭ că toate relele din lume sînt trecătoare. Două dame, un fante de cupă, doĭ rigĭ și cîteva articole din codul penal formează tot calabalîcul intelectual al dramelor de sensație. Dar fiindcă mare parte din public — din cel ce se crede cult chiar — are nevoe de asemenea drame, în care, după un distih clasic, «virtutea s'așază la masă, după ce viciuluĭ i s'a aplecat», de aceea acest soiŭ de repertoriŭ, necesar din cause reale, e un adevărat pericol pentru inima și creeriĭ actoruluĭ, un pericol ce nu se poate neutralisa decît printr'un repertoriŭ-serie [1]) mic însă ales, care să-ĭ readucă pe nefericiții martiriĭ, torturați în piesele de bulevard, într'un aer maĭ curat, la măsură maĭ dreaptă, la caractere adevărate, c'un cuvînt un repertoriŭ, care să prefacă temnița și spitalul în teatru. Proba de vitalitate era în acest punct maĭ grea, și am primit-o Joĭ sara.

Ne întoarcem dar la obiect. Scribe e cunoscut prin fi-

---

acte dela *Molliere* de I. Ruset», București, tip. luĭ Eliad, 1836; «*Domnul Porsoniak* [Pourgeaugnac], komedie într'un act, trad. de D. Grig. Grădișteanul», fără data și locul tipăririĭ; «*Precioasele*, komedie într'un act dela *Molliere* de D. I. D. Ghica», București, tip. luĭ Eliad, 1835.

[1]) In *C. d. I.*, «*seriŭ*», vădită greșeală de tipar.

neța tecniceĭ sale și prin zugrăvirea foarte îngrijită a caracterelor.

Situațiĭ pline de viață dramatică, o intrigă interesantă și totdeauna bine condusă, un ton cuviincios, depărtat de orĭ-ce trivialitate, sînt calități, care ne fac a uita lipsa luĭ de adîncime și de poesie. Piesele luĭ sînt gingașe, fie-care scenă-ĭ drămuită după efectele ce le va face, scrierile luĭ samănă cu acele obiecte de lux, al căror neîntrecut producător rămîne Parisul. «*Moartea luĭ Petru cel Mare*» este de sigur una din cele maĭ bune ale scriitoruluĭ frances. Caracterul luĭ Petru e nimerit de minune, căcĭ ni se arată un om, în care patimĭ foarte deosebite formează o energică unitate. Toate tonurile de colorĭ sînt păzite. Icĭ vedem persoana istorică, simțind menirea sa neperitoare în lume, uriașul, care preface un infinit de stepe într'un imperiŭ mare, într'o putere europeană, dincolo omul viclean, prepuelnic și gelos. In unele momente Petru uită persoana luĭ proprie, rațiunile de stat dictează recĭ, crude și neîmpăcate faptele luĭ. Dar alăturea se ivesc deodată neîncrederea, viclenia, rumegarea continuă a preocupațiilor micĭ de curte, care răsar nemijlocit după planurĭ de cuceririĭ și afaceriĭ de stat. Aceste contraste îl fac tragic, fac din el o natură problematică, dar impuitoare prin mărimea patimilor eĭ. Astfel e rece și neîndurat ca un tiran, neîncrezător și prepuelnic, gelos, ambițios, vecĭnic calculînd, avînd asupra tuturora iubirea pentru viitorul Rusieĭ și ură neîmpăcată pentru orĭ-cine se opune intențiilor luĭ. Figurile, care încadrează acest tip, sînt asemenea frumos și curat desemnate; ast-fel Caterina, principele Mencicof, contele Sapieha, Olga Mencicof, toate pîn'la cel maĭ neînsemnat în intriga pieseĭ aŭ caracterul lor, fie-care e un om aparte deosebit de ceĭ-l'alțĭ.

Ce să zicem despre D. Galino în rolul luĭ Petru, pe care l'a jucat c'o virtuositate, pe care n'am observat-o la nicĭ una din representațiile acesteĭ stagiunĭ. De la fisionomia sa, care era aproape portretul luĭ Petru cel Mare, cu atîta

îngrijire se grimase, pînă la cele mai mici mișcări ale gestului, a mînilor chiar, totul era studiat în amănunțime. Am admirat într'adevăr acele tonuri, cu care d-sa colora transiția dintr'un afect la altul. Acuma mușchii feței se dispuneau într'un gest de o rece și neîndurată viclenie, ochii pîndeau și musculatura gurii arăta un ușor tremur de nerăbdare; acum aceiași fisionomie arăta hotărîrea, cruzimea, furia. Tot ast-fel a fost și vorba. De la vehemență pînă la tonul cam răgușit al patimii ascunse, scara întreagă de tonuri a fost observată cu măiestrie.

Dar dacă D. Galino a fost eroul serei, jocul celorlalți colegi ai [săi] nu e mai puțin vrednic de laudă. D-na Evolschi a representat pînă'n capăt cu toată frumoasa cuviință caracterul resignat și înțelept al Țarinei, întrerupt numai prin puternicul amor pentru contele Sapieha. D-na Conta a jucat cu simțimînt și naturalitate pe Olga, iar D. Manolescu a fost de astă dată mult mai bine în rolul de amorez, de cît în alte piese, și a avut momente îndestul de frumoase.

Nezicînd pîn'acuma de cît bine despre representația de Joi, vom trebui să rugăm totuși pe directorul de scenă, ca să evite de-a da roluri, secundare chiar, în mîna unei persoane, care prin cîteva șiruri vorbite rău, compromit succesul piesei și nimicesc ilusia, produsă cu greu prin patru acte jucate bine. O piesă de teatru e esteticește un întreg ca și un tablou, sau o simfonie. Fie tabloul cît de frumos, daca o figură din el va fi caricată, impresia totală se nimicește; fie simfonia cît de frumos esecutată, daca în mijlocul esecuțiunii un străin ar pune instrumentul la gură s'ar începe-a țîrlăi fără înțeles, impresia simfoniei întregi se șterge într'o clipă. Dar aceasta s'a întîmplat la representația de care vorbim. Rolul căpitanului de gardă Jakinski a fost încredințat unui domn Popovici. Acesta avea un pasagiu mai lung de recitit, pe care l'a depănat așa, încît nu s'a ales nimic din gura d-sale. Se înțelege de sine că D. Popovici ni este foarte indiferent și nu d-nialui e de vină că n'are talent și nici buna cuviință, pentru a învăța

cinci-spre-zece șire pe de rost. Dar ne pare rău că din causa unuĭ figurant, publicul a perdut de-odată și într'un moment ilusia, ce-o produsese o representație, pe care o credem de model.

* * *

Fiindcă nu sperăm a putea vorbi maĭ pe larg despre închiderea formală a stagiuniĭ, care se va face astăzĭ la 12 oare din zi prin representația comedieĭ «*Jianu!*», de aceea vom vorbi tot acuma despre orchestră și despre representațiile cu cîntece. În anul acesta orchestra a fost în mare parte compusă din profesoriĭ școaleĭ noastre de musică și dirijată de D. E. Caudela. Vodeviluri și operete aŭ fost decĭ esercitate cu multă precisiune, atît din partea cîntăreților cît și din partea orchestreĭ. D. Caudela este un musicant de talent, atît în esecuție (ca violinist), cît și în compositiile sale, care nu sînt lipsite de farmec. Atît melodramele cît și cele maĭ multe ariĭ de vodeviluri aŭ fost compositiĭ ale Domnieĭ-sale.

Întorcîndu-ne la șirul de ideĭ, espus la începutul acesteĭ dărĭ de samă, esprimăm dorința de-a vedea continuîndu-se începuturile bune din anul acesta. Numaĭ rămîind mulțĭ anĭ aceiași trupă, numaĭ prefăcîndu-se trupele ambulante într'o companie statornică a teatruluĭ orășenesc, se vor forma cu vremea atît un repertoriŭ, cît și o companie aleasă. Moldova joacă în desvoltarea modernă a Romînilor un rol însemnat. Aicĭ, în mare depărtare de șarlatanismul intelectual, de suficiența și corupția centruluĭ politic al țăriĭ, s'a făcut binefăcătoarea reacțiune în contra ignoranțeĭ și spirituluĭ de neadevăr al „academicianilor», în atmosfera noastră maĭ liniștită se va crea poate și un teatru. Pe cînd la Bucureștĭ se vor representa pe scene farse cu alusiunĭ necuviincioase la demnitariĭ Statuluĭ și se vor spăla «sdrențe» atît în teatru cît și aiurea, în Iași ne vom învrednici poate cu vremea de-a crea o atmosferă artistică, unde oameniĭ de orĭ-ce opinie să poată privi c'un egal interes zugrăvirea părțiĭ eterne din om. Neavînd un teatru

al Curții, care să formeze un asil pentru arta națională, poate că teatrul orașului Iași va fi peste cîți-va ani în stare de-a împlini măcar în parte această lacună a culturii noastre. Căci arta este senină și veșnică. Dramele lui Shakespeare și comediile lui Molière se vor putea representa și peste mii de ani și vor fi ascultate cu acelaș viu interes, căci pasiunile omenești vor rămîne[a] în veci aceleași. Dar a pune pe scenă împrejurări și oameni, care azi sînt pentru a nu mai fi mîne, înseamnă a da unui institut de cultură sufletească caracterul frivol al unui café-chantant.

9. Notițe teatrale.

«**Teatru evreesc**».[1]) Într'o grădină pe ulița mare s'a deschis un mic teatru de vară, în care se joacă în limba evreească (germană stricată). Trupa venită din Rusia, și compusă din vr'o 16 inși (toți bărbați), are un repertoriu caracteristic, care atinge numai viața casnică și religioasă a Evreilor. Astfel Joi în 19 August s'a jucat: 1) *Lumea ca un paradis* (cînticel satiric), 2) *Filosoful amoresat și hasidul* (habotnicul) luminat, dialog, 3) *Socrul și ginerele*, 4) *Fișel harabagiul cu rîndașul său Sidr*, comedie. Despre piese avem puțin de zis — ele nu presintă vr'un mare interes dramatic, dar jocul actorilor a fost escelent. Astfel în piesa a doua actorul ce jucă pe hasid a representat atît de fidel pe Evreu cum îl vedem în toate zilele, apucat, cu vorba repede și măruntă, încrezut, rîzînd iute și clipind din ochi, încît trebue să-i recunoaștem mult talent. În piesa a 3-a *ginerele* a fost jucat de un alt actor, pe care-l credem cel mai talentat din trupa toată. El a jucat pe Evreul *uimit*. Socrul e unul din aciia cari vrea[ă] să scoată neamul său la lumină, deci a luat ginere pe un studiosus theologiae, om cu totul netrebnic și uimit de învățătură talmudistică. Acest rol a fost jucat în mod foarte caracteristic. Ridicînd sprincenele adesa în sus și făcînd creți pe frunte, cu barba neagră, tunsă în mod deosebit, lung și slab, vorbind și cîntînd natural, ne-a arătat un adevărat prototip de minte pe dos și ne-

[1]) *C. d. I.*, nr. 93, din 1876, la «Diverse».

trebnic. Directorul trupeĭ are un glas simpatic (bariton) și figură plăcută. Ariile sînt evreeștĭ, iar publicul, compus în mare parte din coreligionarĭ aĭ actorilor, petrece bine.

* * *

Representația drameĭ «Orfelinele[1]**».** În marginile restrînse, pe care ni le impune natura acestuĭ ziar, vom încerca a da samă despre succesul representațieĭ drameĭ «*Orfelinele*», succes pe care în n-rul trecut l'am numit deplin[2]). În sine, drama compusă cu recunoscutul talent tecnic al autorilor francesĭ, cu acea măiastră creare de situațiĭ interesante și variate, cu treceri repezĭ de la peripețiĭ dureroase la altele mîngîioase, poetice orĭ pline de duioșie, a ținut vie atențiunea publiculuĭ în timp de treĭ ore. Actoriĭ identificîndu-se cu rolurile lor, aŭ produs în public acel efect pe care fisiologul îl privește ca o adevărată minune a naturiĭ omenești, dar pe care numaĭ simțimîntul adevărat, nu afectația îl poate produce. Este în taina construcțieĭ sistemuluĭ nervos omenesc de a reproduce în miĭ de oamenĭ simțimintele, ce se petrec *într'adevăr* în unul singur, și dacă succesul pieseĭ a fost deplin, se poate conchide cu siguranță că actoriĭ s'aŭ identificat în rolurile lor, s'aŭ simțit a fi aevea, ceea-ce autorul pieseĭ prescria să fie.

* * *

Nepopularitatea concertelor în Iași. — In *C. d. I.*, nr. 30, din 18 Martie, 1877, la «Noutățĭ», se spun următoarele despre nereușita unuĭ concert dat de un violonist talentat:

«Causele acesteĭ lipse de succes se sustrag de la apreciația noastră, dar pentru ceĭ ce vor să înțeleagă ciudata stare de lucrurĭ, în care e cu putință ca concertul unuĭ violonist bun să nu fie visitat de fel, vom spune că toate concertele date în orașul nostru atîrnă, din causa scumpeteĭ locurilor și a miculuĭ număr de amatorĭ

---

[1]) *C. d. I.*, nr 126, din 19 Nov., 1876, la «Diverse», supt titlul *Teatru.*

[2]) În acel număr se zicea însă: «Fiind-că menirea teatruluĭ este în parte menținerea și răspîndirea uneĭ limbĭ corecte, de aceea observăm că limba traducătoruluĭ nu este în destul de îngrijită și nu corespunde cererilor pe care publicul e în drept să le facă, maĭ ales că o asemenea cerere nu apelează la sacrificiĭ materiale din partea Direcțieĭ.»

de musică, de la cîteva saloane din Iași, mai cu seamă însă de la dame. Numai cînd frumosele mîini de fee se însărcinează cu desfacerea biletelor, un concert reușește; publicul cel mare ieșan nu e atras de virtuozitățile musicale. Cultura mai întinsă în această direcție e restrînsă la cîteva zeci de persoane din clasele avute. Se poate dar ca d. Fridmann să nu fi știut a se orienta în mediul social, în care venise».

ARTICOLE DE POLEMICĂ

1. Despre logica luĭ T. Maiorescu [1]).

— IN CONTRA CRITICEĬ LUI DR. ZOTU. —

D. Dr. Zotu publică în n-riĭ 6 și 7 (Iunie-Iulie) a[ĭ] «Columneĭ luĭ Traian», o recensiune asupra logiceĭ d-luĭ Titu Maiorescu. Din causa invidiabilelor antipatiĭ, de care autorul logiceĭ are onoarea a se bucura, recensiunea a fost reprodusă repede, repede de «Pressa» și «Telegraful», încît atenția celor, carĭ maĭ bine ar muri decît să judece singurĭ, a fost deja pusă în cuvenita mișcare. Căcĭ putem presupune că atît onor. confrațĭ de la «Pressa» cît și ceĭ, dacă se poate și maĭ onorabilĭ, de la «Telegraful», nu s'or fi dedat la veleitatea, de-a ceti maĭ întîiŭ logica de Maiorescu, înnainte de-a retipări judecata d-luĭ Dr. Zotu. Vivat sequens!

Recensiunea merită atenție din punctul de vedere al observațiilor *ad personam*. La argumentările *ad rem* vom veni maĭ tîrziŭ.

«La noĭ — începe d. Zotu, — mulțĭ și-aŭ permis a bănui că cunoștințele filosofice ale d-luĭ Maiorescu sînt maĭ contestabile decît elocvența sa. Ne lipsea un text, prin care să se poată verifica **știința** *cea pusă la îndoială* a profesoruluĭ. Un asemenea text îl avem acum înnaintea ochilor. *Publicarea luĭ este cea maĭ mare greșală dintre toate ce le-a comis d. Maiorescu.* — Sîntem

[1]) Vezĭ *C. d. I.*, nr. 87, din 12 Aug., 1877, supt titlul *Observațiĭ critice*, și cu iscălitura întreagă a poetuluĭ; reproducere în «M. Eminescu, *Diverse*», ed. Șaraga, pp. 60-69.

siguri, că prin publicarea logiceĭ d. Maiorescu va perde mulți din admiratoriĭ săĭ poate chiar în Iași [1])».

Toate aceste bănueli, aserțiunea că publicarea manualuluĭ e cea maĭ mare greșală a d-luĭ Maiorescu și *siguranța* că și-ar pierde admiratoriĭ, toate aceste, puse la locul pe care-l ocupă (la *începutul* recensiuneĭ), devin o stratagemă [2]). Aceste aserțiunĭ ar fi trebuit să urmeze în mod concludent din recensiune, nu s'o premeargă. A arunca bănuiala neștiinței *înnainte* de-a o fi argumentat maĭ întîiŭ, însamnă a gratifica anticipando pe contrarul cu epitete, la întrebuințarea cărora abia argumentațiunea făcută gata ne dedea un drept.

Dacă noĭ, plătind cu aceiași monedă, am zice de pe acuma — la începutul observărilor critice — că ne permitem a bănui cum-că cunoștințele filosofice ale d-luĭ Zotu sînt atît de contestabile pe cît e și lealitatea sa în discuțiune, că ne trebuia un text, prin care să putem verifica lealitatea și știința pusă la îndoială a d-luĭ Zotu, că un asemenea text îl avem și că d-sa ar fi comis cea maĭ mare greșală de-a'l publica, atunci ce-ar avea de zis d. Recensent? Bănuielile noastre vor urma abia din observările critice, nu le vor merge înnainte.

«Este deja un semn trist — urmează recensentul — cînd însuși d. Maiorescu recunoaște că, această carte, pe care o numește un **resumat** al prelegerilor ținute în curs de aproape zece anĭ la *universitate,* este bună de întrebuințat la cea dintîiŭ învățare».

---

[1]) Citatele din critica luĭ Zotu sînt tipărite și în *C. d. I.* cu litere maĭ micĭ; sublinierile în ele se datoresc autoruluĭ polemiceĭ.

[2]) «O fină de și vulgară stratagemă, pentru a înscena o petitio principii, pentru a cîștiga prin subrepțiune unul din rațiunile conclusieĭ. Cînd începĭ a suspiciona pe om înnainte de a fi dovedit ceva contra luĭ, uneștĭ deja cu ideia ce se crează în capul cetitoruluĭ, un predicat în defavorul luĭ, în cît conclusia ți-ĭ cu mult maĭ ușoară. Această suspicionare anticipată e foarte obicĭnuită în jurnalele politice, a căror misiune se înțelege că nu e luminarea publiculuĭ, ci escitarea patimelor luĭ, dar în discuțiĭ științifice n'are ce căuta».

Pentru noĭ aceasta nu e de loc un semn trist, ci numaĭ un semn că recensentuluĭ nu-ĭ place a ști ce e un resumat. Și fiind-că ne e și indiferent, ce și-a fi închipuind d-sa supt resumat, căcĭ nu avem de gînd a-ĭ rectifica marginile noțiunilor D-sale, vom aduce un esemplu, calculat numaĭ asupra naivităților cetitorilor săĭ ca și argumentul d-sale. Kant are asemenea un resumat al prelegerilor de logică, ținute în curs de douăzecĭ de anĭ la Universitatea [din] Königsberg, care este asemenea bun de întrebuințat *numaĭ* la cea dintîiŭ învățare a logiceĭ.

Și un asemenea resumat îl poate face orĭ-ce învățat, din orĭ-ce știință, îndată ce elimineză tratarea pe larg a controverselor, iar el va fi totdeauna bun pentru cea dintîiŭ învățare a științeĭ respective, căcĭ orĭ-ce carte elementară este un resumat.

D-sa ar putea răspunde că esistă resumate, care nu sînt înțelese de începătorĭ, ci sînt pentru — învățațĭ numaĭ, dar d-sa știe, că acest răspuns [1]) ar fi o sofismă — căcĭ recensentul va fi știind foarte bine, ce *fel* de resumat trebue să dee un om, cînd se hotărește a scrie pentru școalele secundare (pentru cea dintîiŭ învățare a logiceĭ).

Apoĭ d. Zotu, după ce ia din textul cărțiĭ și din șirul de argumentărĭ strîns legate ale D-luĭ Maiorescu *patru citate din John Stuart Mill*, încheie:

«Arătînd această perfectă consunanță adliteram între d. Maiorescu și Mill, noĭ am fi dispușĭ a o esplica printr'o *întîlnire în ideĭ a două genĭĭ, dacă nu ne-ar fi cam greŭ* a înțelege o asemenea întîlnire chiar în cuvinte, chiar în puncte și virgule».

Dar noĭ nu sîntem de loc dispușĭ a o esplica aceasta printr'o simplă întîlnire de ideĭ a două genĭĭ și înțelegem foarte bine întîlnirea în cuvinte. Aceasta, pentru-că logica luĭ John Stuart Mill e *citată* în mod cinstit în apendice între *manualele întrebuințate și pentru manualul nostru*, încît

[1]) «Fallacia a dicto secundum quid ad dictum simpliciter».

bunătatea recensentului, de-a se arăta dispus să esplice consunanța din întîlnirea în ideĭ a două geniĭ, este în casul nostru *cel puțin* de prisos. Dar această ciudată bunăvoință a d-sale devine și maĭ caracteristică, cînd vede cine-va înțelesul, pe care i-l dau jurnalele bucureștene și cînd știe că recensentul a și calculat asupra acestuĭ înțeles. În urma generosităței de a esplica în acest mod întîlnirea în ideĭ, ele aruncă asupra autoruluĭ logiceĭ prepusul plagiăriĭ.

Dar «aceea» ce d. recensent «voește a imputa» autoruluĭ logiceĭ, «este ceva maĭ grav».

«După ce (Maiorescu) în întroducere și-a dat *atîta* silință de a se pune în cea maĭ *strînsa* armonie cu Mill, îndată după terminarea întroducerii lasă pe Mill la o parte și urmează altor autorĭ, de astă-dată germanĭ, maĭ ales din școala luĭ Herbert. *Această infidelitate către Mill n'a putut rămînea nepedepsită. Teoriile susținute de Mill și adoptate de d. Maiorescu în întroducere fiind contrare celorlalte teoriĭ împrumutate de d. Maiorescu de la alțiĭ, logica d-sale a dobîndit un caracter foarte nelogic*».

Aci D. recensent iar seceră, înnainte de a fi semănat. Făr' a fi dovedit nimic, căcĭ așa numita dovadă vine în urmă, recensentul împarte anticipando pedepsirea infidelității către Mill și caracterul nelogic al logiceĭ.

Apoĭ urmează următoarea argumentațiune:

«Mill e sensualist în toată puterea cuvîntuluĭ. Sensurile; după el, sînt singurul isvor al convingerilor.

«**Noĭ am văzut**, că D. Maiorescu *a adoptat această teorie a luĭ Mill*».

(că adică sensurile sînt singurul isvor al cunoștinței).

Acest «noĭ am văzut c'a adoptat **această** teorie a luĭ Mill», este pur și simplu un binevoitor esces de fantasie a[l] recensentuluĭ, care *crede* poate că ar fi dovedit-o aceasta undeva fără s'o fi dovedit nicăerĭ, căcĭ *această* teorie a luĭ Mill a fost formulată cu mult maĭ înnaintea acestuĭ fericit muritor prin cuvintele: *nihil est in intellectu quod non antea*

fuerit in sensu (nimic nu este în minte care să nu fi fost mai întîiu în simțiri), iar teoria pe care o urmează logica Maiorescu este tot aceasta, decît numai cu mica restricțiune a lui *Leibnitz*: *nihil est in intellectu quod non prius fuerit in sensu*, **nisi intellectus ipse** (Nimic nu e în minte, care să nu fi fost mai întîiu în simțiri, decît mintea însăși). Această restricțiune trebuia s'o întrevadă ori-și-cine, care-și arogă dreptul de-a bănui *știința* autorului logicei.

Cu restricțiunea lui Leibnitz însă, **această** teorie a lui Mill (care *du reste* nu este a lui Mill, ci foarte veche și anumită a lui Epicur) [1]) e admisă de foarte mulți filosofi, de Kant însuși, a cărui «critică a rațiunii pure» se ocupă tocmai cu «intellectus ipse», cu chiar mintea.

Căci sensualismul, empiric fiind, nu e fals, ci numai unilateral, ca și materialismul, și întru cît aceste sisteme sînt adevărate, ele nu se esclud într'o minte încăpătoare, căci adevăr pe adevăr nu esclude.

Dar ce mai la deal la vale! Recensentul nici n'avea să dovedească, cum-că sensualismul ca «sistem filosofic» (representat în casul nostru de Mill) e opus altor sisteme. Aceasta se poate, dar nu dovedește nimic. Ceea ce trebuia să ne dovedească D-sa este, nu că autorul e 'n *flagrantă* contradicțiune cu Mill, ci dacă din «negrul pe alb» al *logicei* se poate arăta vr'o contrazicere cu ea însăși. Aceasta însă recensentul nu ne-o arată nicăiri și nici nu e în stare a o arăta, pentru-că nici n'o poate găsi nicăiri.

Consecvența D-lui Maiorescu constă *tocmai* într'aceea că nu admite sensualismul ca *sistem* și dacă admite argumentațiunea lui Mill pentru

«Nihil este in intellectu quod non prius fuerit in sensu,

nu'l admite însă pentru

«intellectus ipse».

Și dacă nu-l admite, e o dovadă că de și Mill

«cearcă cu mult spirit a demonstra —, că acele principii așa

[1]) «Cf. Diogenes Laertius, Cartea X».

«numite legĭ ale cugetării sînt niște adevăruri basate tot pe esperiență»,

autorul va fi avut rațiunile sale de a vedea nesuficența argumentării lui Mill în privința isvorului al doilea al cunoștinții noastre.

Deci într'o cestiune atît de fundamentală, D. Maiorescu poate fi mult și bine în contradicțiune cu Mill, fără de a fi însă

«în contradicțiune cu D. Maiorescu din introducere»,

precum susține recensentul.

Căci nu stă nicăiri în manual că cele treĭ principiĭ de sine evidente (identitatis, contradictionis, esclusi tertii) sînt generalisări ale esperienței. Din contra, aceste principiĭ sînt condițiĭ supt care esperiența este abia cu putință și se presupune pe tăcute esistența lor, ca să putem judeca ceva. A crede că mintea și lucrurile ce ea le pricepe stau în raport de causă și efect, constitue paralogismul numit *cum hoc, ergo propter hoc* și e egal cu judecata aceluia, ce văzînd o moară mișcată de rîu ar zice că moara-ĭ causa apeĭ sau apa-ĭ causa morii, și aceasta pentru că acțiunile (apeĭ și a morii) stau în nex causal.

Pentru ca publicul să înțeleagă celelalte imputări «grave», făcute de recensent, vom reproduce întreg paragraful 8 din logică [1]), subliniind cele trebuincioase.

«Judecata se compune din noțiunĭ, esplicarea eĭ presupune dar cunoștința acestora în proprietățile lor esențiale.

«Orĭ-ce noțiune este o representare formată din alte representărĭ relative la **acelaș object** și cuprinzînd partea lor comună. Înțelegerea osebireĭ între noțiune și simpla representare este importantă pentru înțelegerea operațiunilor logice. Conștiința noastră primește din esperiență maĭ multe representărĭ asupra **aceluiaș fel de objecte**. Un copil d. e. are, la început, despre obiectul masă, o idee saŭ representațiune potrivită numaĭ cu acea masă

[1]) Vezĭ «*Logica* de *Titu Maiorescu*. Partea I: Logica elementară». (București, ed. Socec, 1876; vol. în 8⁰, pp. 110), pp. 12-15.

unică, ce-a văzut-o în odaia sa. Mai tîrziu vede și alte mese, cu patru picioare, cu trei picioare, cu un picior, de lemn, de piatră, de metal, rotunde, pătrate, poligoane etc. Din această sumă de representări relative la **acelaș fel de objecte,** conștiința lui estrage într'un minut dat și printr'un proces ce'l esplică Psihologia, representarea lor comună și lăsînd la o parte osebirele de tot individuale ale multelor esemplare din acelaș object, formează *noțiunea* acestuia.

«Noțiunea (*Begriff*) cuprinde *dar* esența lucrurilor ce s'au presentat conștiinței noastre, alegînd din ideile lor numai părțile importante și respingînd pe celelalte. În acest proces de abstracțiune, noțiunile pierd oare-cum materialismul representărilor primitive și devin eterice, pierd sensibilitatea și devin obiecte pure ale gîndirei. În lumea fisică d. e. nu esistă noțiunea *plantă*, ci numai o plantă individuală oare-care cu suma ei de calități unice.

«Importanța noțiunilor pentru sufletul omenesc este din cele mai mari. Mărginirea radicală și neajunsul caracteristic al inteligenții omenești provine din prea puținele representări, ce le poate cuprinde conștiința de-odată. De-abia trei-patru representări ocupă în acelaș timp atențiunea noastră; tot ce trece peste acest număr dispare de regulă din sfera percepțiunei intelectuale și se întunecă. De aci provin lacunele, unilateralitatea, în genere defectele caracteristice ale inteligenții celor mai mulți oameni. Singurul mijloc de a remedia în parte acestui *(sic)* inconvenient, este de a introduce în conștiință noțiunile generale în locul representărilor sensibile și de a avea astfel în acelaș cerc mărginit al conștiinței esența unui cîmp foarte întins de representațiuni esperimentate. Astfel pe cînd simplul grădinar își încarcă conștiința și memoria cu representările individuale ale fie-căruia esemplar de flori ce le cultivă, și prin aceasta nu are inteligența liberă pentru alte gîndiri, naturalistul științific primește numai noțiunile generale despre felurile plantelor, are în estract esența tuturor, și inteligența lui rămîne liberă a concepe alte tărîmuri ale naturii și a forma astfel o știință universală. Fiind dar că noțiunile cuprind mai puțin decît representările originare, însă conțin toată esența lor, de aceea operațiunea cu ele este cea mai potrivită repejunii de progres în inteligența omenească, pe cînd cei ce operează numai cu representațiuni, poartă cu sine masa greoaie și superfluă a sensibilității și își întîrzie și-și încurcă prospectul.

Astfel întrebuințarea noțiunilor este de comparat operării cu cvintesențe în locul specielor de plante, cu chinină în loc de china, și noțiunea se raportă la representare ca formula algebrică la calculul cu cifre saŭ ca logaritmul la numărul săŭ. Tocmaĭ prin această libertate a generalisăriĭ este omul în stare a-șĭ concentra mintea și a cîștiga acea circumspecțiune peste un cîmp vast de esperiențe ce-l deosebește de toate celelalte ființĭ ale naturiĭ. El nu este uimit și cutropit prin varietatea infinită a indivizilor din natură și nu este, ca animalul, fatal legat de impresiunea momentuluĭ; ci liber aruncă căutătura abstracțiuniĭ în Univers și reduce masa multiplă și estensivă, la o cătățime mărginită dar intensivă, scoate în ideĭ sucul și măduva obiectelor și astfel domnind peste ele, cîștigă locul și timpul de a le compara între sine și cu trecutul și viitorul, și formează din ceea ce năvălea în capul săŭ ca un haos orb al întîmplăriĭ, sfera luminată și regulată a inteligențiĭ.

Noțiunile sînt dar productul cel maĭ important, productul specific al rațiuniĭ omenești.

După ce lectorul va fi trecut peste acest paragraf întreg din care D. Recensent rupe numaĭ de icĭ-cole cîte o bucățică — întrebăm ce contraziceriĭ aŭ observat? Intr'adevăr la începutul paragrafuluĭ stă într'un loc:

«representăriĭ relative la acelaș obiect»

și într'alt loc:

«representăriĭ asupra aceluiaș fel de obiecte.»

Dar din esemplul cu copilul urmează evident că numaĭ versiunea a doua e cea adevărată, și că cea d'întîĭ e în casul cel maĭ răŭ un lapsus calami — o greșală de condeiŭ.

Acest lapsus, aflat pe o singură pagină și corijat cu cincĭ șiruriĭ maĭ jos, îl esploatează apoĭ recensentul în întreaga sa critică.

In sfîrșit D. Zotu

«nu poate termina fără a vorbi și despre impresiunea de mi-
«rare, ce i-a lăsat apendicele»,

în care D. Maiorescu promisese a da notele bibliografice pentru studiarea controverselor logice și nu dă, decît

«titlurile unor cărți generalmente cunoscute, simple titluri».

Noi n'avem nici un fel de impresiune de mirare, numai pentru că D. Zotu binevoește a da și aicî rodul fantasiei sale, în locul adevăruluî. Iar adevărul este : la pagina 104 și 105 sînt citate manuale, întrebuințate la compunerea logicei, fie-care însoțit de o scurtă notiță critică saŭ de un avis pedagogic, iar după aceea urmează citate toate locurile (volum, carte, §, pagina) din opurile, care pot servi la o desvoltare maî departe a paragrafilor din manual.

Cît despre «dar» ca formă concludentă și despre ceea ce voește recensentul a zice în privirea deosebirei «representăriî comune» de «noțiune», nu vom răspunde nimic. Causa e simplă — ne sînt indiferente atît ideile D-sale asupra nuanțelor de înțeles al particulelor romînești, precît și părerile filosofice. — Rolul criticei noastre se mărginea la respingerea bănuielelor de plagiat, a contraziceriî flagrante și a bănueliî de superficialitate aruncată asupra autoruluî prin «mirarea» de la capăt.

Dar să admitem — de și nu concedem — că în cartea D-luî Maiorescu ar fi nu *o* contrazicere — ci zece. De unde și pănă unde vine recensentul să deducă din contraziceri neștiința autoruluî ? De cînd contrazicerile sînt o dovadă de neștiință ? Dacă noi am susținea de ex. că Condrillac a fost materialist, că St. Ioan e întemeetorul logicei, că Romaniî vorbeaŭ grecește, atunci aceasta ar fi o dovadă de neștiință. Dar o contrazicere ?, dovedește cel mult ceva în privirea puteriî de judecată a unuî om, nu în privirea științiî.

Ce ignorant ar trebui să numim pe Kant, care se contrazice cîte-odată, care dă cîte două definiții despre un lucru, din care nici una nu'î bună, ba se esclud... C'un cuvînt orî-ce neconsecvență în gîndire ar trebui stigmatisată drept neștiință.

Dacă învățătura l'ar garanta pe cineva contra erorilor de judecată, atuncea pe de o parte n'ar mai fi dispute între oameni învățați, iar pe de altă parte dacă învățătura ar fi condiția judecății, oamenii [ne]învățați n'ar putea să judece de loc.

Dar în faptă stă altfel. Știință poate cîștiga ori-cine voește, judecată nu. Judecata e un dar prețios al naturii, care se găsește în porțiune mică la ori-ce om, dar încăpătoare și clară numai la aristocrația spirituală, pe care natura a semănat'o cu multă sgîrcenie pe fața pămîntului. Și această aristocrație e șicanată în republica literilor, ca și aristocrația numelui istoric în republica cetățenilor. In amîndouă republicele mediocritatea (din invidie și din simțimîntul nimicinicieĭ sale) va bănui capetele, pe care nu va putea saŭ nu va voi să le înțeleagă.

Și un asemenea cap cu judecată vastă și limpede este într'adevăr autorul manualului de logică, din care causă republica literelor romîne e pe cît se poate în contra lui.

Insinuări, buiguiri confuse despre cosmopolitism, bănueli de neștiință, acusări de plagiat, toate aceste se aruncă asupra unui spirit care în fie-care șir e de transparența cristalului și nu lasă nimăruia îndoeli asupra celora, ce voea să zică.

Și cînd nu mai ajung aceste, atunci se ia refugiŭ la — contrazicere [1]), de și asta-i bănuiala cea mai fragilă din toate. «X saŭ Y., vr'un recensent oare-care, amestecă și confundă toate, aduce lucrurile cele mai eterogene și voește a dovedi în scrierile noastre, nu greșeli, — *contrazicerĭ*. O apucătură naivă și rea, de care se servesc adese acești domni. Contrazicere e să nu admiți într'un autor de cît până ce-ai găsit două teorii *cu totul neîmpreunabile* și după ce *ți-ai dat toată silința posibilă de a le împreuna*. Dar să se contra-

[1]) «De aici urmează un *plagiat* al *nostru* îndreptat în contra a doi recensenți, unul german, altul frances. Espresiile prea aspre ale originalului le-am îmblînzit cu mult».

zică cine-va pe fie-care pagină? Trebue să fie un om care nu știe ce vorbește, căci asta va să zică contrazicere.»

«Vezi un cap ce nu-i capabil de-a pricepe o cugetare în unitatea ei, că frînge din scrierile noastre de ici și colo cîte-o bucățică, le ține lîngă olaltă și de odată strigă: «Contrazicere!» Aceasta e mult mai ușor decît de a-l urma pe un autor în toate minele cugetării sale și a-i spune apoi, ce ai contra lui. Dar unde puterea și curajul de a urma îi părăsește pe acești domnișori, strigă mai bine, contrazicere!»

«— De-odată numai i-auzi!: *ici commencent les contradictions!* [1]) Cum pot numai să creadă asemenea capete, că spirite de soiul nostru nu vor observa cea mai simplă din legile logicei, principiul contradicțiunii, că am lucrat toată viața la un sistem de cugetări, fără a avea o idee resgîndită și lămurită și o icoană clară despre ceea ce învățăm pe alții; ei cred că trebue să așteptăm să vie niște inteligențe, comune ca și muștele de pe pereți, pe care-i produce fără greș connubiul ori-și-căreĭ perechi omenești, pentru ca să ne lumineze pe noi asupra principiului contradicțiunii!»

II [2]).

La observările «Convorbirilor literare», că d. Zotu ar fi imputat autorului logicei plagiarea [3]), recensentul răspunde în «Presa» [4]) cum că nu credea că aceste insinuațiuni ar putea

[1]) «Aceste șiruri sunt îndreptate contra lui Saint René Taillandier, un recensent al autorului din care estragem.».

[2]) *Conv. lit.* XI, 1877-78, nr. 6, 1 Sept., 1877, pp. 238 și urm.

[3]) Vezi *Conv. lit.*, ibid., p. 199, o notiță anonimă (la *Bibliografie*) care ar putea fi scrisă tot de Eminescu, de vreme-ce urmează îndată după darea de seamă asupra cărții *Pomăritul* de D. Comșa, datorită poetului. Notița cuprinde părerea că logica d-lui Maiorescu «este cea mai bună scriere în această materie, care-au apărut vr'odată în limba romînească».

[4]) Vezi nr. 164, din 14 August, 1877, p. 2, supt titlul «Critice literare», răspunsul lui dr. Zotu.

fi taxate de apucături neleale. Ca să dăm și noi o idee despre plagiarea și despre citarea de simple titluri, care i se impută d-luĭ Maiorescu, vom spune următoarele :

Logica Maiorescu are un text de patruzecĭ de paragrafĭ pe 50 de file.

Relativ la acești patruzecĭ de paragrafĭ pe 50 de file sînt în apendice douăzecĭ și patru de notițe bibliografice.

In aceste 24 de notițe se citează :

«*Mill* și *Trendelenburg* ca manuale *întrebuințate și pentru manualul nostru* (v. notița 1)».

Apoĭ dintre celelalte notițe :

1) La § 15. *Trendelenburg* Logische Untersuchungen II pag. 236 et antea.

1) La § 25. Comp. asupra teorieĭ logice : *Trendelenburg* Log. Untersuch. II pag. 239 și următoarele.

3) La § 27. Trendelenburg Log. Unters. II p. 299 et sq.

4) La § 40. Trendelenburg Log. Unters. II p. 224 et sq.

1) La § 16. Mill Logica cartea I cap. 7.
2) » » 21. » » » I » 4, § 3.
3) » » 33. » » » I » 4, § 3.
4) » » 26. » » » II » 1 *, § 2.
5) » » 30. » » » II » 1 *.
6) » » 31. » » » II » 1 *, § 2.

Va să zică «cercetările logice» ale luĭ Trendelenburg sînt citate, odată ca op *întreg* întrebuințat, de *patru* orĭ cu indicațiĭ speciale ; Logica luĭ Mill asemenea odată ca op *întreg* întrebuințat, de *șase* orĭ cu indicațiĭ speciale. Aceste *doue* opurĭ numaĭ sînt decĭ citate de *douăsprezece* orĭ pentru un text de 40 paragrafĭ, pe 50 de file.

Și fiind-că special de la Mill d. recensent scoate două pasage traduse ad literam, zice **plagiat**. Ciudat maĭ trebue să maĭ fie și plagiatorul acela, care citează în douăsprezece rînduri pe ceĭ pe care-ĭ plagiază. Trebue apoĭ să însemnăm în *mod hotărîtor* că citatele d-luĭ Maiorescu nicĭ nu

*) In *Conv. lit.* greșit I.

sînt scrise ca să arăte, carĭ autorĭ anume aŭ servit la compilarea cărţiĭ sale (căcĭ orĭ ce carte de şcoală secundară e cu atît maĭ bună, cu cît este un compilat maĭ bine aranjat al formulărilor celor maĭ esacte şi maĭ limpezĭ de ştiinţa respectivă); ci ele sînt scrise «cu restrîngerea la acele pa-«sage, din a căror studiare să se tragă în adevăr un folos «pentru lămurirea întrebărilor, atinse în text». Căcĭ dacă ele ar fi fost scrise «în scop de a aduna multe nume de autorĭ», atuncĭ poate fi recensentul sigur că n'ar fi lipsit nicĭ unul din citatele, pentru care-l doare inima; poate că n'ar fi lipsit nicĭ în casul, cînd autorul ar fi gîndit cu ce soiŭ de recenseņţĭ se espune a avea a face. A plagia va să zică a lua ideile saŭ formularea lor de la autor, fără a-l cita nicăerĭ. De la Mill în cele treĭ citate autorul logiceĭ n'a luat ideile nouă, căcĭ acestea se găsesc în orĭ-ce logică elementară; ci numaĭ formularea limpede. Ajungea decĭ să citeze o singură dată cartea ca op întrebuinţat, pentru a-ĭ lua orĭ-cuĭ dreptul de a presupune plagiare. In privirea citaţieĭ de «simple titluri», imputată autoruluĭ, găsim asemene în răspunsul din «Presa» reticenţe unice în felul lor. Cînd noĭ spunem că autorul dă notiţe critice asupra cărţilor citite, atuncĭ d-sa vine tocmaĭ cu o carte (Prantl, *Istoria* logiceĭ) la care nicĭ nu se'ncape critică din punctul de vedere al ideilor, ci numaĭ din acela al datelor. De ce n'aŭ reprodus notiţa despre cartea luĭ *Bain* saŭ despre acea a luĭ Mill, saŭ chiar despre cea a luĭ Twesten? Numaĭ atuncĭ am fi putut presupune că recensentul *e* leal şi *voeşte* a spune adevărul.

Cît despre «este» ca terminus medius (Trendelenburg), noĭ, care am văzut citate «cercetările logice» de 5 orĭ, avem dreptul a crede că nu-ĭ un plagiat, căcĭ la un asemenea se presupune totdeauna *intenţia* de a lua făr'a pomeni, pe cînd la autorul logiceĭ, prin esemplele date, probabilitatea unuĭ plagiat e cu totul înlăturată. Nefiind nicĭ odată dispuşĭ să esplicăm asemenea lucruri prin întîlnirea în ideĭ a două genii, am putea presupune că autorul logiceĭ a

citit în Trendelenburg această esplicare, și apoĭ nu și-a adus aminte că a cetit-o, ci a crezut că e o idee proprie a sa. Pentru cel ce cunoaște modul abstract de scriere al profesoruluĭ german, această esplicare ar fi cea maĭ naturală. La ideĭ, care ni se comunică în mod foarte abstract, perdem adesea conștiința originеĭ lor, și numaĭ la acelea, care ni se dau în mod intuitiv, ore-cum plastic, printr'o imagine, ne aducem maĭ totd[e]auna aminte și de cel ce ni le-aŭ comunicat. In casul nostru vina ar fi de atribuit memorieĭ, nu voinţeĭ autoruluĭ logiceĭ. Noĭ însă renunțăm de bună voe la această esplicare firească dintr'o causă cu totul materială. Nu avem ediția *a treia* a cercetărilor logice, pe care recensentul o citează. Intr'a doua ediție, pe care o avem la mînă, ideea nu este de loc atît de precis și limpede esprimată, ca în logica d-luĭ Maiorescu. Pentru curiositatea lucruluĭ lăsăm să urmeze «esplicația» luĭ Trendelenburg:

Conclusia ipotetică sună: Dacă A este, este B; dar A este; deci este B. In această formă se esprimă în modul cel maĭ abstract, că cele singulare sînt sumise celor generale. Nu se împreunează un conținut noŭ cu noțiunea medie, precum se întîmplă aceasta în de alt-fel în conclusia categorică, ci se esprimă fără nicĭ un fel de legătură esistența pură a noțiuneĭ medie (A), prin aceasta se și descopere esistența predicatuluĭ (B) în mod gol și deslipit. Daca numărăm în conclusie treĭ termenĭ, aicea sînt de o cam dată numaĭ doĭ, și esistența, cel maĭ abstract resultat al intuițiuneĭ, apare incolor ca al treilea. Pe cînd în conclusia categorică (după sensul general) esistența se presupune, pentru-că cele singulare care repausă pe basa lor, apar în propositio minor, pe cînd deci conclusia categorică oferă, cu presupunerea esistenţeĭ, o raportare maĭ bogată a cuprinsuluĭ: conclusia ipotetică represintă numaĭ isolarea aceasta, esistența fără raporturĭ a predicatuluĭ (B) și este în această privință maĭ săracă de cît conclusia categorică. Apoĭ am făcut atențĭ maĭ sus, că conclusia categorică admite și ea această formă. Deci conclusia ipotetică, care fără nimic alta, nu are alt cuprins de cît faptul subsumțiuneĭ, n'o putem ține de o desvoltare maĭ deplină a conclusieĭ

categorice, ci numaĭ de o formă, care şĭ-a lepădat florile şi n'aŭ lăsat de cât trunchiul purtător. [1])

Să luăm acum esplicarea d-luĭ Maiorescu:

La regula, că silogismul trebue să aibă treĭ termenĭ, pare a face escepţiune aşa numitele silogisme hipotetice cu numaĭ doĭ termenĭ aparenţi. Ele aŭ formele următoare:

Dacă este *m*, este *s*,
însă *m* este (saŭ nu este),
prin urmare este (saŭ nu este) *s*.

Dacă este *m*, nu este *s*,
însă *m* este,
prin urmare nu este *s*.

Dacă nu este *m*, este *s*,
însă *m* nu este,
prin urmare este *s*.

Argumentarea se face în forma d'intîĭ după *modus ponendo ponens* şi *tollendo tollens*, în casul al doilea *modo ponendo tollente*, în casul al treilea *modo tollendo ponente* (V. § 24). In toate casurile însă argumentarea se face şi la silogismele hipotetice cu ajutorul a treĭ terminĭ. Nicĭ că poate să fie alt-fel. Din judecata «dacă este *m* este *s*», întru cît rămîne mărginită la aceştĭ doĭ termenĭ *m* şi *s*, nu va resulta nicĭ-odată o conclusiune nouă. Cînd însă în premisa doua se zice «*m* este», atuncĭ se adaugă termenul al treilea, adică «este», care aicĭ nu are înţelesul uneĭ copule, ci înţelesul predicativ al esistenţeĭ reală (Comp. § 20). Prin urmare silogismul hipotetic se reduce la următoarea formă de silogism obicĭnuit cu treĭ terminĭ:

s este o dependinţă a luĭ *m*,
însă *m* are esistenţă *(p)*,
prin urmare şi *s* are esistenţă *(p)*.

Dintr'aceasta e evident, că dacă autoruluĭ logiceĭ i-a rămas în minte în mod neconştiŭ o idee a luĭ Trendelenburg, el a întrebuinţat-o maĭ bine, maĭ limpede, maĭ cu temeiŭ, de cum s'a întrebuinţat Trendelenburg pe el în-

[1]) «Vezĭ «Cercetărĭ logice», vol. II, p. 342 şi 343. Ediţia a doua».

sușĭ. Dorim multe plagiate de această natură, care să traducă ideĭ spuse în treacăt, în moneta bine-tipărită a gîndireĭ clare și hotărîte, care să prefacă metalul ascuns în pietriș, în metal curățit și prețios. In acest sens esplicarea d-luĭ Maiorescu nu se găsește în nicĭ o carte, căcĭ după citatul luĭ Trendelenburg se vede că el însușĭ admite în silogisme hipotetice numaĭ *doĭ* termenĭ (faptul pur și simplu al subsumțiuneĭ). Dacă acesta e un plagiat, atuncĭ tot ce gîndește vre-un om din lume e asemene un plagiat, căcĭ toțĭ nu facem de cît a gîndi pînă la capăt, ceea ce altul a gîndit în mod embrionar.

Adăogim spre maĭ marea bucurie a recensentuluĭ că al XVIII-lea capitol din «Cercetările logice», din care d. Maiorescu ar fi plagiat pe «este» ce temin mediŭ, e citat în apendicele logiceĭ sale de *două* orĭ.

Dar la ce discuția aceasta? Dacă recensentul ar fi făcut observațiĭ ad rem, care să arate contraziceriĭ saŭ erorĭ în textul logiceĭ chiar, ne-am simți dispușĭ a desbate pînă și controverse logice. Dar d-sa a avut bună-voință a se pune la scris, pentru a dovedi nu erorile autoruluĭ, de care n'aŭ putut găsi, ci nelealitatea științifică a luĭ. Această manoperă nu i-aŭ succes de loc; ea a avut numaĭ efectul de a așeza pe recensent într'o lumină foarte echivocă și pe un teren, unde orĭ-ce discuție devine de prisos [1]).

2. Economie politică și medicină. [2])

— IN CONTRA UNEĬ BROȘURĬ DE A. VLĂDESCU. —

Acest domn doctor în medicină, doctor în drept, a publicat maĭ zilele trecute o cărțulie, întitulată «Causele criseĭ financiare în Romînia»[3]), în care desvoltă o ne maĭ pome-

[1]) Critica e iscălită *Y*, dar la tabla de materiĭ e indicat numele întreg: «Despre recensiunea făcută de d. Zota asupra logiceĭ d-luĭ T. Maiorescu, de *M. Eminescu*».

[2]) *C. d. I.*, nr. 75, din 7 Iulie, 1876, la «Diverse», supt titlul *Economia națională și d. A. Vlădescu, doctor în drept, doctor în medicină.*

[3]) «*Causele criseĭ financiare în România* de *Alexandru Vlădescu*, Doctor în medicină, Doctor în drept», 1 broș., în 8⁰, pp. 32.

nită bogăție de planurĭ teoretice și istoriĭ pe apă, care vor face plăcere tuturor comis voiajorilor, însărcinați cu vînzare de Indigo, fie'n Spania, fie la polurĭ. — O probă din această prețioasă operă nu strică:

«Romînia ocupă pe continent o posițiune *strategică* naturală. Ea este protegiată în lungul eĭ — pe deoparte de *seria* munților *Carpații*, santinela fidelă, de veacurĭ, a poporuluĭ roman, pe de alta de *rîul dunărea*, barieră nestrămutată a naționalității noastre. — Acest șir de munți și această albie a *dunăriĭ* fac din statul romîn o fortăreață naturală, contra căria s'aŭ sfărămat în trecut, deseorĭ, armatele inimicilor noștri. — Ca situație geografică, Romînia se *învecinește*: la Nord și la *Vest* cu Austro-Ungaria, la *Vest* cu Rusia și cu Turcia și la Sud cu Turcia».

O *Vest* al Romînieĭ, regiune infernală,
În care Rușĭ și Ungurĭ cu Turcĭ amestecați
Pîndesc să treacă Prutul, în oarde adunați,
De Doctorul Vlădescu de n'ar ave[a] sfieală.

Săracul Stefan Vodă! Crișu el, la răsărit avea Tătarĭ, la miază-noapte țara leșască, la apus Ardealul, la miază-zi Ungro-Vlahia. Acuma ce ar face cînd ar vedea la apus Turcĭ, Rușĭ și Unguri uniți, rîvnind toți buluc asupra luĭ? Ce ar face? Ia ar face, c'ar ave[a] pe doftorul nostru, care știe să mute mările și țările de la apus la răsărit. Deodată te-aĭ pomeni numaĭ cu Dunărea'n vîrful munților și pădurile de brad în albia Dunăriĭ. Și iacă așa ar scrie Nistor Ureche: «La satul Stuhăria-lupuluĭ, ținutul Nicăiriĭ, unde-ĭ biserica într'un vîrf de plop și Dunărea curge la deal, întîlnitu-saŭ oștirea moldovinească cu urdiĭ turcești, moschicești și ungurești și dînd răsboiŭ bărbătește de ambele părți, mare mult s'aŭ oștit pînă aŭ biruit oastea moldovinească, iar limbile străine s'aŭ ascuns toate într'o căpățînă de sîrb, pe care pan Vlădescul, biv-vel vraciŭ Sadagorski o adusese din țara franțozească. Și astfel am biruit noĭ limbile străine cu mila Domnuluĭ, cu vitejia Vlădesculuĭ și

cu norocul luĭ Stefan Voevoda». I-așa ar scrie Nistor Urechi, bată-l norocul, ș'ar merge vestea Vlădesculuĭ nevoie-mare!

Păcat că'n vremea cînd domnea strălucita roadă Mușatin, neamul Vlăduților și Drăganilor se'ndeletnicea cu creșterea bostanilor în țara bolgărească.

Iară după noĭ, cronist rătăcit în veacul al nouă-spre-zecelea, causele crisei financiare sînt acestea:

1) Pentru-că Doctorul în medicină, Doctorul în drept, a uitat să vede a învăța acea ramură a filosofieĭ de stat, care în limba vulgară se numește gramatică, pentru care pricină îl sfătuim să maĭ între în clasa a II-a a universității din Hărlău, ca să studieze profunda teorie despre acordarea subiectuluĭ cu predicatul și adiectivelor și verbilor cu substantivele, la care se referă. Cum că această prețioasă teorie îĭ lipsește, dovedim prin următoarele citate:

Pag. 1. *Este* cincĭ anĭ de cînd...

Pag. 4. Vitele cornute *discrește* la noĭ... (— susținem că ele *discrește*, pentru că *se face* doctorĭ).

Pag. 5. A doua condițiune saŭ putere producătoare pentru agricultură *este* vitele.

Pag. 6. A treia condițiune *este* băncile agricole.

Pag. 10. Contra acelora, care *voește* să ni le hrăpească.

O altă prețioasă regulă, dincolo de sfera cunoștinților d-ruluĭ, este că numele propriĭ se scriŭ cu inițiale marĭ. Iată-le:

Pag. 1. Seria munților *carpațiĭ*. Bariera nestrămutată *a dunărĭ*.

Pag. 3. Resbelul crimei (citește Crimeeĭ) ș. a. ș. a.

Apoĭ D-rul să nu uite că nu-ĭ destul ca un Bulgaraș, orĭ un Grecușor să se friseze treĭ anĭ în Paris, pentru a se'ntoarce de acolo Romîn neaoș. Ex.:

«Populația noastră agricolă a discrescut în ceĭ din urmă cincĭ anĭ *de o manieră spăimîntătoare*».

2) A doua causă a crisei financiare este că mulțime de oamenĭ de teapa doctoruluĭ, cam tîrzioĭ la minte, în loc

să se ocupe cu lucruri folositoare, precum punerea în stare normală a ciubotelor vechi, revenirea asupra căilor aculuĭ dealungul pantalonilor, saŭ eventual înlăturarea constipaţiunilor, din contra pun la cale lumea toată, croiesc irigaţiuni şi scriŭ reţete pentru popoare întregi. Mulţimea acestor individe, reformătoare ale universuluĭ, trăieşte toată direct saŭ indirect din sudoarea claselor positive, fără să li deie nicĭ o compensaţie prin măg...ulirile eĭ.

De aceea vom face un serviciŭ naţieĭ arătînd adevăratul teren, pe care d-rul este *mare*. Cu acest scop publicăm din noŭ următoarea mulţămită publică:

Tîrgovişte.

«Subsemnatul *suferind de constipaţie* după o căutare de (8) zile cu medicamente, eram ameninţat cu pierderea vieţiĭ. Din întîmplare d-nul doctor Alesandru I. Vlădescu, trecînd prin acest oraş la băile Pucioasa, m'a reîntors la viaţă după o căutare de 4 zile. În urma uneĭ asemenea grabnice însănătoşirĭ, viŭ a mărturisi în public că viaţa mea astăzĭ este *dată din noŭ* de d-nul Vlădescu, după o serioasă stăruinţă ce are în căutarea bolnavuluĭ pe lîngă medicamentele date; căruia-ĭ esprim mulţumirile mele, păstrîndu-ĭ eternă recunoştinţă».

«C. Ch.»

3. Literatura şi pastrama din Botoşanĭ

I [1])

Ştiam odată că în vechiul tîrg al Botoşanilor se face pastramă bună şi în genere se daŭ cărniĭ acele modificaţiĭ, care-o fac să se împotrivească timpuluĭ şi să figureze sub numirea generală de mezelic în deosebite formate prin băcăliĭ şi pieţe. Dar că'n Botoşanĭ s'ar fi făcut şi — literatură şi'ncă literatură ştiĭ cole! cu şic, asta n'o ştiam, păn'a nu ne veni Calendarul «Lectoruluĭ romîn» pe anul 1877 (Anul

[1]) *C. d. I.*, no. 3, din 12 Ian., 1877, supt titlul *Literatură din Botoşanĭ.*

IV). Va să zică de patru ani se repetează aceste apeluri la gustul estetic, fără ca noi să le fi băgat de samă. Dar acuma... acuma cetitorul nu ne mai scapă. Vrînd-nevrînd trebue să urmeze pe cărarea înflorită a muzelor botoșănene, să se îmbete de profumul florilor de pe malul Botoșanceĭ, să adoarmă în cîntecul filomelelor cu nemuritoare boturĭ, care în acest fericit oraș aŭ forma cam ciudată de scriitorĭ de cancelarie. Acest calendar conține smîntîna (ca să nu zicem crema) inteligenței literare din acel oraș, iar untul din acea smîntînă e neapărat D. N. I. Anghel. — Vibreze așa dar coarda arfeĭ angelice [1]).

Dar bardul nostru, care însamnă cu atîta conștiință pînă și luna (necum anul) în care aŭ luat naștere nemuritoarele sale producerĭ, este totodată și prosaist. «George și Maria» se întitulează gingașa scriere novelistică, pe care a comis-o D. Angel [2]).

Oare un voiaj timp de un an nu i-ar folosi tînăruluĭ bard?

II [3]).

Ca răspuns la persiflarea poesiilor unuĭ domn Anghel din Botoșanĭ, care, în complicitate cu alțiĭ, a fost comis un calendar cu versurĭ și novele imposibile, un Domn R. găsește ocasia de a discuta persoana redactoruluĭ parțiĭ neoficiale a acesteĭ foĭ [4]). Aceasta n'ar fi nimic. Sîntem deprinșĭ de a

[1]) Se reproduc poesiile: «Dedicație amiculuĭ meŭ V... M... (telegrafist)», «O noapte de serviciŭ» și «Resignația».

[2]) Se reproduc cîte-va probe.

[3]) *C. d. I.*, nr. 8, din 23 Ian., 1877, la «Diverse», supt titlul *Pro Domo.*

[4]) Vezĭ «*Curierul [Balassan]*, foaia intereselor generale», an. V, 1877, nr. 5, la «Cronica locală». Articolul se vede a fi fost scris din ciudă, e foarte pătimaș și lovește orbiș în Eminescu, negîndu-ĭ poetuluĭ orice talent. In josul articoluluĭ găsim următoarea notiță biografică tendențioasă și falșă pe alocurĭ (Cf. I. Scurtu, *Eminescu's Leben etc.* pp. 7 și urm.): «Bunul D-luĭ Eminescu, fiind copil, a fost adus în Romînia și anume la *Dumbrăvenĭ*, jud. Botoșanĭ, de venerabilul Const. Balșu Dumbravanu; el se numia *Emin* (nume turcesc). Tatăl D-luĭ Eminescu, bătrînul Gheorghe Emin-*ovicĭ* trăește și astăzĭ în Botoșanĭ, și chiar

vedea amestecîndu-se în discuţiĭ, unde nu este vorba nicĭ de casa, nicĭ de familia cuiva, elemente cu totul personale, care trec adesea în domeniul imaginaţiunii pure. Dar ceeace se pare din notiţa d-luĭ R., e că Botoşăneniĭ s'ar fi supărat din causa dării noastre de samă, pentru că i-am fi numit pastramagiĭ, ba ceea ce-ĭ maĭ frumos. D. R. crede că ne pare grozav de răŭ că ne-a aplicat acest nume.

Cu părere de răŭ îĭ vom spune că nu avem acest talent şi, dacă l'am avea, nu ne-ar fi de loc ruşine de el, căcĭ o meserie positivă este totdeauna onorabilă. Apoĭ e positiv că tocmaĭ uscăturile din Botoşanĭ sînt un obiect de esport, care aŭ ajuns pînă la Londra, încît acest articol este tot aşa de bine un titlu de onoare pentru Botoşanĭ, precum e brînza pentru Limburg, unt-de-lemnul pentru Provence, vinul pentru Champagne.

Prin urmare am vorbit foarte serios, cînd am zis că vechiul tîrg al Botoşanilor e renumit pentru un articol industrial, iar nu pentru literaţiĭ pe care nu-ĭ are. De aceea susţinem din noŭ: nu este esact ceea ce zice d. R., că «din Botoşanĭ a văzut eşind multe bucăţĭ de poesie admirabile, care fac onoare nu numaĭ Botoşanilor, ci ţării întregĭ».

Noĭ cunoaştem aproape tot ce s'a scris în romîneşte şi susţinem contrariul. Dintre ceĭ maĭ vechĭ Ralet a scris maĭ corect, dar cu toate aceste operele luĭ n'aŭ însemnătate [1]). Intre ceĭ maĭ noĭ I. Adrian [2]) e necorect în formă şi lipsit

---

junele Emin-*escu* nu rătăceşte de mult printre noĭ». — La răspunsul luĭ Eminescu, maĭ găsim o replică în *Curierul Balassan*, nr. 7, unde se afirmă cu toată modestia că această gazetă ar fi maĭ bine redactată decît *C. d. I.*!

[1]) Aceste sînt: *Plăcerea simţireĭ*, tălmăcită de Dimitrie Ralet, Iaşĭ, 1837, br. în 8⁰ mic, pp. 50; *Scrierĭ* de D. R[alet], Iaşĭ, 1840, br. în 8⁰, pp. 32; *Scene natzionale* de Dim. Ralet, Bucureştĭ, 1857, br. în 8⁰, pp. 40; *Beţivul*, kîntecel komik, de D. R[alet], Bucureştĭ, 1857, br. în 8⁰, pp. 13; *Păun Burlakul*, kîntecel komik, de D. R[alet], Bucureştĭ 1857 br. în 8⁰, pp. 14; *Romania dupe tractatu* [de D. Ralet], Bruxelles, poem în versurĭ, scris la Iaşĭ, 1857, br. în 16⁰, pp. 14.

[2]) A publicat: *D'in* versurile luĭ *I. V. Adrian*. Cantonete, Suvenire şi

de gîndirĭ serioase. Cît despre geniurile poetice, literare, medicale, financiare, juridice, etc. etc., care ar fi să iasă alăturĭ cu breasla, pe care d. R. o tratează c'un dispreț pe care ea nu-l merită, acele vor ave[a] să apară de acu'nainte; pîn'acuma n'am putut constata proveniența botoșăneană decît la producte ca acelea ale d-luĭ Anghel și ale altora de acelaș soiŭ.

Cît despre redactorul acesteĭ foĭ, el a crezut a putea renunța la onoarea de-a fi numărat între concetățeniĭ aceluĭ oraș, de vreme ce, zi cu zi numărînd, n'a petrecut nicĭ jumătute de an în Botoșanĭ, încît el nu poate fi admis ca normă de ceea ce produce în genere mediul intelectual al Botoșanilor.

Fondul cugetărĭĭ noastre n'a fost decĭ de a atrage cîtușĭ de puțin susceptibilitatea Botoșănenilor, ci a fost acelaș ca și'n alte notițe tot atît de ne'ndurătoare ca și cea asupra literaturĭĭ ce se produce în acel oraș. Nu este vorba de D. Eminescu [1]). Este adevărat că poesiile d-luĭ Anghel sînt rele? Da. Este adevărat că sînt productul mediuluĭ social care le citește și le'ncurajează? Da. Prin urmare...? E datoria unuĭ publicist de a respinge productele greșite și criticele sale vor fi cu atît maĭ aspre, cu cît literațiĭ, de care va vorbi, vor fi maĭ lipsițĭ de cultură. Cînd cineva nu s'a împrietenit nicĭ măcar cu gramatica romînească, să nu cuteze a scrie poesiĭ și novele.

Toată această întîmpinare o scriem, presupuind că discutăm c'un Domn R. Cu «Curierul intereselor» nu ne-am fi dat această osteneală, căcĭ pentru redactorul aceluĭ ziar orĭ-și-ce abstracțiune e dincolo de sfera priceperĭĭ sale. Redactorul «Curieruluĭ intereselor» joacă în presa romînă rolul luĭ Achmed Kaisserli pașa. Acesta era singurul ministru în Europa, care nu știa citi și scrie, iar d. Balassan e a-

Suspine, Fabule, 1871, Imprimeria Botoșanĭ, un vol. în 8⁰ mic, pp. 135; *I. V. Adrian. Typurĭ*, I. Postulachi Slujbulescu, cântecel comic, 1874, Imprimeria Botoșanĭ, 1 br. în 16⁰, pp. 19.

[1]) Articolul, deși vădit scris de poet, nu-ĭ iscălit și tratează afacerea ca din partea redacțieĭ, în mod impersonal.

semenea singurul redactor, în univers poate, care asemenea nu ştie citi şi scrie. Acesta e un secret public în Iaşi şi ar fi în toată ţara, dacă d. redactor nu s'ar păzi de-a scrie un singur şir în propriul său ziar. D-sa are un singur rol — de a tipări necuviinţele, cîte i se trimit, cînd i se pare că ating vre-o personalitate superioară nimicniciei şi ignoranţei sale. A discuta cu d-sa e ca şi cînd aĭ vrea să'nveţĭ pe un orb pictura.

Dar chiar din partea d-luĭ R. notiţa, ast-fel cum e concepută, e o necuviinţă, la care am fi găsit cu totul de prisos de a reflecta un singur cuvînt măcar, dacă n'am fi crezut că supt ea se ascunde susceptibilitatea atinsă a vre-unuĭ botoşănean.

4. Moldovenĭ şi Muntenĭ. [1])

În primul său Bucureşti de la 17 curent, «Telegraful», comparînd presa conservatorilor cu păserile cobitoare, ajunge la conclusia că această presă voeşte a introduce ură între Moldovenĭ şi Muntenĭ. Aceste aiurărĭ, a căror îndreptăţire n'o discutăm, ne-ar fi găsit însă foarte nepăsătorĭ, dacă «Telegraful» n'ar fi binevoit a insinua aceleaşĭ intenţiĭ monstruoase şi «Curieruluĭ de Iaşĭ» [2]), pe care are naivitatea a-l numi organul D-luĭ Maiorescu.

---

[1]) C. d. I., nr. 115, din 21 Oct., 1877, la «Diverse», supt titlul *Scorniturile «Telegrafuluĭ» din Bucureştĭ.*

[2]) În *C. d. I.*, nr. 111, din 12 Oct., 1877, la «Revista internă», se publicase, supt titlul *Moldovenĭ în războiul din 1877*, următoarele rîndurĭ: «Atacul în contra şanţurilor reduteĭ *Bucova* s'a făcut de trupele din divisiunea a patra, compuse aproape numaĭ din *Moldovenĭ*. Spiritul oştiriĭ este escelent; ea suferea de ordinul de retragere şi cerea să reînceapă lupta, avînd deplină încredere că de astădată, cunoscînd maĭ bine culcuşul vrăşmaşuluĭ, îl va îngenunchia. Nu credem de prisos a aminti că această divisie a patra este aceea care a luat cu asalt reduta Griviţa. Şi dacă accentuăm că sînt numaĭ Moldovenĭ în ea, o facem pentru-că ziarele din Bucureştĭ par a ignora cu totul această împrejurare». [Divisia a IV-a a şi fost trecută în reservă, «atît de slăbită era prin luptele continue»].

D. Maiorescu este într'adevăr un prosator bun și cu judecată, ale căruĭ ideĭ literare le împărtășesc astăzĭ însușĭ contrariĭ săĭ politicĭ (vezĭ d. e. «Romînia liberă» și noul curent în Academie), dar de aicĭ nu urmează de loc că foaea noastră ar fi organul D-sale. Drept dovadă despre netemeinicia aserțiuniĭ «Telegrafuluĭ», redactoriĭ luĭ n'ar avea decît să deschidă «Curierul de Iașĭ» și să vadă că, orĭ de cîte-orĭ am vorbit de-o lucrare bună pe terenul literar, am abstras în totdeauna de la rolul politic al autorilor. Observarea pe care ne-o impută «Telegraful», e că am pomenit că divisia patra, cea amestecată maĭ mult în luptele de la Plevna, e compusă aproape numaĭ din Moldovenĭ. Aceasta am făcut-o, pentru-că ziarele bucureștene, atît liberale cît și *conservatoare* fără deosebire, ignorează acest adevăr și pare c'ar lua maĭ bine foc în gură decît să spue anume că Moldovenĭĭ se poartă escelent pe cîmpul de răsboiŭ. Decĭ tocmaĭ ziare de teapa «Telegrafuluĭ» prin păcatul reticenței bagă ură între Moldovenĭ și Muntenĭ, nu noĭ, care dăm fie-căruia ce-ĭ a luĭ. Oare un jurnal oficial n'are voe să zică că Moldovenĭĭ se bat bine? Și oare, dacă chiar ziare străine laudă pe oștenĭĭ moldovenĭ, atuncĭ dacă-ĭ lăudăm și noĭ, sîntem poate separatiștĭ? Saŭ e o crimă în ochiĭ «Telegrafuluĭ» de-a rosti numele Moldoveĭ?

Noĭ, din contra, credem a ne putea făli cu împrejurarea de-a fi Romînĭ din Moldova, cu calitățile și scăderile noastre, cum ne-a făcut Dumnezeŭ. Dacă pelița redactorilor «Telegrafuluĭ» e maĭ smadă decît a noastră și originea așa de neaoșă, încît n'aŭ dreptul de a se numi nicĭ Moldovenĭ, nicĭ Muntenĭ, ni se pare că noĭ nu sîntem de învinovățit pentru aceasta. Sînt și la noĭ și cam pretutindenĭ asemenea isteți, carĭ cred că tot ce sboară se mînîncă; noĭ maĭ facem și deosebirĭ și nu aruncăm pe toată lumea în căldarea patimilor momentane, pentru a-ĭ scoate saŭ albĭ saŭ negri, după plac.

În fine puindu-ne în paralelă cu «Neue fr. Presse», «Telegraful» face ceea-ce n'a cutezat nimenĭ să facă pîn'acuma

Cine a urmărit opinia statornică, ce noĭ o avem de acel ziar vienez, care se bucură de înrîurire, pentru nefericirea nu numaĭ a noastră, dar a imperiuluĭ vecin chiar, acela va înțelege că insinuarea, dacă n'ar veni de la redacția «Telegrafuluĭ», ar fi pentru noĭ cea maĭ gravă insultă. Căcĭ acel organ este cel de căpetenie, care 'n Austria chiar vîră ură între deosebitele naționalități și le sumuță una asupra alteia, acel ziar este deopotrivă stricăcios Germanilor ca și celorlalți, el propagă ideĭ care fac cu neputință desvoltarea economică sănătoasă și liniștea politică între popoară și e redijat de oameni, care nu sînt în inima lor nicĭ Austriacĭ, nicĭ Germanĭ, ci speculanți cutezătorĭ, ca și unĭĭ redactorĭ din Bucureștĭ, carĭ pentru trecerea mărfiĭ lor tipărite sînt în stare să atingă și să zădărască simțirile cele maĭ sfinte, pe care le are un om saŭ un popor.

In fine e cu totul de prisos a maĭ discuta, căcĭ ceea-ce am zis noĭ e pe deplin adevărat. Divisia a patra s'a purtat escelent, a avut pierderĭ simțitoare și e azĭ în rezervă. N'am zis nicĭ maĭ mult nicĭ maĭ puțin, ci am împărtășit neted o faptă, care interesează în gradul cel maĭ mare provincia noastră în genere, Iașiĭ în deosebĭ, căcĭ în acea divisie sînt și oștenĭĭ din județul și orașul nostru. Dacă adevărul neted și fără încunjur supără pe unele ziare bizantine și învechite în minciunĭ și apucăturĭ din Bucureștĭ, nu e vina noastră. Adevăr și mîntuire sînt în ochiĭ noștrĭ identice, și acest isvor curat nu poate supăra decît pe răĭ și pe netrebnicĭ.

5. Demisia luĭ Eminescu dela «Curierul de Iași».[1])

— O SCRISOARE. —

Domnule Redactor,

Fiind-că cîteva șirurĭ din ziarul d-v. «Ste[a]ua Romînieĭ» aŭ format obiectul unuĭ conflict între mine, redactorul «Curieruluĭ

[1]) Ms. Ac. Rom. 2253, ff. 259—261; demisia nu s'a publicat în *Steaua Romînieĭ* și nicĭ vre-o altă lămurire n'am găsit în gazeta asta

de Iași» și un d. Mircea, advocat aicĭ în Iași și director al Tipografiei Naționale, și fiind-că în urma aceluĭ conflict m'am retras de la redacția părții neoficiale, voesc a nu lăsa pe nimenĭ în întuneric nicĭ asupra conflictuluĭ, nicĭ asupra împrejurăriĭ, c'am încetat a redige maĭ departe zisa foae.

În ziarul D-voastră apăruse maĭ multe atacurĭ asupra d-luĭ primar Pastia. Tipografia Națională avînd o mulțime de legăturĭ cu primăria, acest domn Mircea a crezut să mă poată obliga ca în partea neoficială să apăr *eŭ* pe d. primar în contra atacurilor aduse de foia Dv. Eŭ am trebuit să declin cu desăvîrșire această insinuațiune, aproape blesantă, de vreme ce nicĭ cunosc pe d. Pastia, nicĭ mă cunoaște și sînt de prea puțină vreme în țară și d-sa de prea puțină vreme primar, pentru-ca eŭ să pot emite despre d-sa o opinie fie bună, fie rea, dar a cărĭĭ răspundere s'o iaŭ asupră-mĭ și despre care să fiŭ pe deplin convins. Misiunea mea după contractul verbal ce l'am avut cu asociațiĭ, e să relatez fapte, nu să apăr saŭ să atac persoane, căcĭ pe terenul afacerilor publice persoana a fost și este lucru secundar. Dacă în notițe literare am citat numele, simpla causă e că pe acest teren terminul hotărîtor e talentul individual, pe cînd nu se cere nicĭ un talent individual pentru a repara o uliță saŭ a erige fînare.

D. Mircea a recurs atuncia la o insinuațiune și maĭ meschină pentru d-sa, și maĭ desonorătoare pentru mine. D-sa să scrie laude primaruluĭ și să treacă în public ca fiind scrise de mine. Aceasta îmĭ convenea și maĭ puțin, de vreme ce n'aș [fi] voit cu nicĭ un preț ca stilul unuĭ om, care nu știe a scrie, să treacă drept stil al meŭ și idee a mea. Și fiind-că n'am obiceiul să fac o taină din opinia bună-rea ce-o am de fie-care, i-am spus că refus să fiŭ amestecat cu *orĭ-și-cine* în aceiași troacă. Acest orĭ-și-cine e pentru mine acest domn, precum și orĭ-care l'aș considera drept o nulitate. E drept ca să-mĭ port greșelele mele, care din mila Domnuluĭ vor fi destule, iar nu și acelea a[le] orĭ-căruĭ advocat de

---

saŭ aiurea relativ la ea. De asemenea n'am putut afla vre-o lămurire despre demisie dela prietenĭ și cunoscuțiĭ poetuluĭ, dela carĭ am cules numeroase informațiĭ biografice pentru monografia ce prepar asupra luĭ. Faptul demisieĭ pare a rămînea, totuși, sigur, ceea-ce resultă destul de limpede din tonul categoric al scrisoriĭ luĭ Eminescu și din arătarea săvîrșiriĭ conflictuluĭ săŭ și a sfîrșituluĭ ce-a luat.

mîna a treia, saŭ a[le] orĭ-căruĭ Bulgar, ce de ierĭ de alaltăerĭ ține pana 'n mînă pentru a înnoda două vorbe romînești.

Să se știe decĭ că *eŭ* nu maĭ sînt redactorul ziaruluĭ «Curierul de Iași» și că neroziile viitoare cîte or apărea în acel ziar privesc pe secundogeniturele greco-bulgărești din țară dela noĭ, iar cele din trecut pe mine.

Primiți, Domnule Redactor, mulțămirea mea pentru bunăvoința de a fi trecut aceste șiruri în coloanele ziaruluĭ d-voastră.

6. Notițe polemice.

Despre Greco-bulgariĭ din Romînia.[1]) Sigur este că mulțĭ din oameniĭ influenți din Romînia sînt Grecĭ și Bulgarĭ, de vreme ce eĭ înșușĭ sînt greco-bulgarĭ. Că aceștia paradează adesa maĭ mult cu frase naționaliste și cu gloria luĭ Ștefan și Mihaiŭ, e un fenomen comun asupra căruia nu maĭ revenim. Înregistrăm numaĭ că în Londra se gerează astăzĭ de Bulgar un profesor de la universitatea romînească din București. Acest profesor romîn e dr. Proticĭ, care, uitînd lanțurile și durerea *na* cap, a ajuns la atîta sentimentalism, încît a comis chiar un poem în limba francesă, tipărit însă supt titlul engles «The Voice of Bulgaria» și dedicat d-luĭ Gladstone. Alăturĭ cu d. Zancof și Balabanof, doctorul [Proticĭ] formează un frumos trifolium bulgaricum.

---

[1]) *C. d. I.*, nr. 112, din 10 Oct., 1876, la «Noutăți».

A D A O S

— 1870-1871 —

v. p. XII, nota.

Cugetări.

— POLITICE, SOCIALE, LITERARE. —

1. *Despre partidele politice din România.* [1])

I.

Luptele de partide în România [sînt] ca or-ce luptă pentru esistența și pentru pînea de toate zilele; și acea pîne de toate zilele e condeiul biurouluĭ de cancelarie și biciul suprefectuluĭ, după care îmblă masele atît a[le] unor partide cît și a[le] celor-lalte. Burgesia cîtă e se dă după păr — azĭ cu Roșiĭ, mîne cu Albiĭ, ea care singură ar *putea* să fie independentă, poporul plugar se dă după biciŭ, care nu'l *lasă* să fie independent.

II [2]).

Părerea mea individuală, în care nu oblig pe nimenĭ de-a crede, e că politica ce se face azĭ în România și dintr'o parte și dintr'alta e o politică necoaptă, căcĭ pentru adevărata și deplina înțelegere a instituțiunilor noastre de azĭ ni trebue o generațiune ce-avem de-a o crește de-acu 'nnainte. Eŭ, las lumea ce merge deja ca să meargă cum 'i place Dumisale — misiunea oamenilor ce vor din adîncul lor binele țărĭĭ, e creșterea morală a generațiuniĭ tinere și a generațiuniĭ ce va vini. Nu caut adepțĭ la ideea cea [d]întîĭ, dar la cea de a doua sufletul meŭ ține cum ține la el însușĭ.

---

[1]) Ms. Ac. Rom. 2257, f. 54, sus; cugetare isolată, datînd după scris și ortografie de prin anĭĭ 1870-71.

[2]) Ms. Ac. Rom., 2257, f. 69, v.; cugetare isolată, datînd după scris și ortografie tot de prin 1870-71.

2. *Despre presa din România.* [1])

In caracteristica limbeĭ ziarelor din România putem număra și aceea că oamenii fac capital politic, bat monedă politică pînă și din cele maĭ inocente și maĭ desinteresate încercărĭ ale junimeĭ studioase. Nu numaĭ atîta, ci adesea această junime e pusă de pîrghie a unor fapte, care ele însele nu s'ar putea scusa nicĭ-odată, ci c'o adresă din partea *junimeĭ* i se dă fapteĭ vot de încredere și lustru pe care prin ființa eĭ nu-l are.

3. *Adevăratul naționalism.* [2])

Dar D-lor; mi-e rușine sa fiŭ Romîn! Dar ce fel de Romîn! Romîn care vrea a-și fi însușit monopolul, privilegiul patriotismuluĭ și-a[l] naționalității — așa Romîn de paradă mi-e rușine să fiŭ. Naționalitatea trebue să fie simțită cu inima și nu vorbită *numaĭ* cu gura. Ceea-ce se simte și se respectă adînc, se pronunță arareorĭ! Hebreiĭ ceĭ vechĭ n'aveaŭ voe să pronunțe numele D-zeuluĭ lor! Iubesc poporul romînesc fără a iubi pe semidocții și superficialitățile sale.

4. *Naționalĭ și Cosmopolițĭ.* [3])

Cu tot principiul vechiŭ și venerabil, cum-că ceea ce-ĭ ajută fierarului îl omoară pe croitor, totuși fondatorii păcii acomodează tesele lor cîștigate prin abstracțiune orĭ-căreĭ comunități naționale, ignorează religie, istorie și obiceiurĭ și cugetă de-a topi la un loc Nord și Sud, Ost și Vest, Gog și Magog cu o singură formulă de fraternitate.

---

[1]) Ms. Ac. Rom., 2257, f. 52 v., jos; notiță isolată, privind după scris și ortografie tot anii 1870-71; urmează după «*Articolii nepoliticoși*», scrișĭ în Viena, și se referă evident la viața studenților romînĭ de acolo și la vr'o polemică în presa din Romînia, probabil în jurul serbării de la Putna.

[2]) Ms. Ac. Rom., 2257, f. 67; fragment relativ, probabil, tot la luptele studenților romînĭ din Viena pentru unirea celor două societăți (v. p. 396); scris decĭ în aceiași vreme (1870-71).

[3]) Ms. Ac. Rom. 2255, f. 182; fragment isolat, datînd după scris și ortografie de prin 1870-71.

Vezi I. Gramadă — Mihail Eminescu, care reproduce o altă variantă a acestui fragment în ms. Eminescu —

Dați-'mĭ voe, astea nu merg astfel.

D. Emilio Castelar de es. este un om foarte onorabil, care dă sărutarea frățească lumiĭ întregĭ, care are cele maĭ umane cugetărĭ asupra uneĭ republicĭ universale inclusiv cea spaniolă, și care a ținut asupra acestuĭ obiect vorbirĭ, care în vremea lor făceaŭ fericirea tuturor călătorilor în Indigo până la 56° al lățimiĭ de Nord — însă toate acestea n'a avut maĭ departe nicĭ un scop.

Națiunea spaniolă merge spre peirea eĭ, cu toate aceste vorbirĭ frumoase. Introducerea republicĭ și a sistemuluĭ de înfrățire european saŭ universal ar însemna în Spania începutul sfîrșituluĭ, căcĭ fără asalturĭ de palat, fără dărîmare de statuĭ și împușcăturĭ pe ulițĭ, libertatea, egalitatea și fraternitatea nu pot dura acolo șase săptămînĭ.

In Francia vedem de un secol tendința în totde[a]una vană de-a funda și întărĭ o stare de libertate. Acuma a venit atît de departe, că un regim nu se maĭ susține decît prin intimidarea cu o stare de asediu permanentă. Partidele așteaptă prima ocasie de a se rupe reciproc și de a ridica drept lege supremă voința uneĭ minorități, care ar învinge în lupta de stradă.

Duc acestea toate la o pace universală?

. . . . . .

Dacă Domniĭ Internaționalĭ, în loc de a se lăsa purtațĭ de spiritul timpuluĭ, ar ave[a] buŋătatea de-a atinge pămîntul cu picioarele și ar ajuta pionirilor germanĭ aĭ progresuluĭ de a duce maĭ departe panerul cu cele cîștigate de eĭ, poate că în cursul acesteĭ lucrărĭ cam rare ar reveni de la ideea lor, la a căreĭ realisare nu servă înfrățirea ilusorie a unor națiunĭ egal-îndreptățite (așa ceva nicĭ esistă, ci domnia *uneĭ națiunĭ* cu civilitatea *(sic)* și limba eĭ).

Dar numaĭ acea națiune va realisa această operă care, fără *de a-și îndrepta anume intenția* într'acolo, va ști să cultive progresul pe toate terenurile și să li asigureze resultatele lor. Conștiință morală și puterea spirituală și fisică, care numaĭ în alianță cu această conștiință sînt puternice, îĭ garantează succesul. Însă pe această cale nu s'a făcut de cît cîte-va scărĭ și ținta este departe, abia văzută. Nimenĭ nu *pune* această țintă, ea se ajunge prin puterea faptelor complinite. Acesta-ĭ caracterul uneĭ desvoltărĭ sănătoase și numaĭ sistematicĭ îșĭ pun ținte și *vor să ajungă* la ceva și fac întotde[a]una faliment — însă cu toate astea — arta [aceasta] nu moare nicĭ-odată.

5. *Din viața studenților romîni din Viena.* [1])

Ș-apoĭ cînd e vorba la adică, cine conspiră maĭ mult contra Societățiĭ Romănia, noĭ—unioniștiĭ necondiționațiĭ, saŭ aceĭ Domnĭ membriĭ carĭ ni fac onoarea opositiunii? Eŭ cred că eĭ împreună cu însuș Senatul *Romănieĭ* [2]). Și de ce?

Senatul și cu el majoritatea în proiectul săŭ de uniune admite o schimbare a statutelor, va să zică a legiĭ fundamentale, a esențeĭ societățiĭ — noĭ din contră n-avem a face nimica cu caracteristica, cu individul societățiĭ ca atare — el rămîne prin unire neschimbat, — ce se schimbă? numele, epitetul, eticheta, firma care nu 'nsemnează nicĭ-odată ființa și capitalul însuș.

Domnilor! Un comerciant are capital de-un 1.000.000. Firma sa e X! Capitalul săŭ nu ar fi acelaș, dacă el s'ar numi Y saŭ Z! — Noĭ sîntem o societate cu un capital de principiĭ și de inteligențe — firma noastră e «*Romănia*» — presupunem că firma noastră ar fi d. e. «*Romănismul*» — fondul nostru, ființa noastră morală n'ar fi aceiașĭ [?]. Comerciantul de supt firma X presupunem că bancrotează, oare caracterul firmeĭ luĭ, cu toate că numele a rămas acelaș — nu se schimbă [?]. Dovadă dar cum-că firma, numele nu e lucrul, ființa însășĭ — cum haina ce-o poartă un om nu-ĭ omul însuș — cum sdreanța unuĭ nume obscur poate acoperi un geniŭ — cum purpura unuĭ nume regal poate învesti pe-un idiot.

Cine conspiră dar contra legiĭ fundamentale a *Romănieĭ*, acela e maĭ conspirator, de cît acel care conspiră contra numeluĭ, a haineĭ, pentru că acea haină e strîmtă, și noĭ vrem să-ĭ croim tot

---

[1]) Ms. Ac. Rom., 2257, f. 66; fragment ce se referă evident la desbaterile și luptele studenților romînĭ din Viena pentru unirea celor două societățĭ ale lor, *Romănia* și *Junimea*, într'una singură, care fu *Romănia Jună* de astăzĭ. Scrisul și ortografia, apoĭ subiectul însuș datează fragmentul cu siguranță prin aniĭ 1870. Vezi: Introducere

[2]) În loc de: «*Comitetul*», — arătînd preferința Ardelenilor pentru termeniĭ vieții publice romane; astfel generația de la 1848, crescută la Blaj și Roma, introdusese, maĭ ales supt inspirația lui Simeon Bărnuțiu, termeniĭ organisăriĭ militare romane în oastea țăranilor luptătorĭ pentru libertate (d. p. «prefecțiĭ», «tribunĭ», «legiunĭ», etc.)

acestei societăți o haină mai largă în care să 'ncapă toată lumea românească din Viena [1]).

6. *În contra titlurilor și altor distincțiuni sociale.* [2])

Eŭ nu pot înțelege cum poate să-ĭ impună cui-va un om așa numit mare, o așa numită escelență. Acelor timizi pe care-ĭ orbește o stea, o trăsură or[ĭ] un blason, li svătuim ca să și-ĭ închipuiască pe aceștĭ[a] în goliciunea lor trupească și sufletească, corpul fără stele, spiritul fără a adăoga lîngă el epitetul prejudicios a[l] unuĭ post mare, și atuncia va vedea fie-care ce idioți, ce urîți, ce corupți pot să fie și *aceste* ființe, vor vedea cum-că acele corpurĭ putrede de desfrînărĭ ce conțin suflete și maĭ putrede sînt tot cuiburĭ-cuiburĭ ale morții ca și corpul cerșetoruluĭ din pragul uneĭ bisericĭ.

7. *Despre Shakespeare și arta națională.* [3])

Florĭ mirositoare, însă selbatece ca florile din cununa nebunuluĭ Rege Lear. Oare amestecul ce pare fără înțeles a[l] florilor selbatece ce se strecoară prin pletele bătrînuluĭ rege nu sînt metafore viĭ a[le] creerilor săĭ, în carĭ imaginile, florile gîndireĭ s'amestecaŭ selbatece și fără înțeles. Și cîtă profunditate în acele gîndirĭ, și cît miros în acele florĭ. Ast-fel sînt și florile selbatece — cîntecele poporale. Pe cîmpiile lor a cules Shakepeare și orĭ-ce poet național — pe alte cîmpiĭ însă a[ŭ] cules poeții aciea carĭ vorbesc de raiŭ și iad, de îngerĭ și demonĭ, de stelele ceruluĭ și de mărgăritarele din fundul mareĭ. Shakespeare a vorbit de om — de om cum e. Bețivul săŭ e bețiv, eroul săŭ eroŭ, nebunul săŭ nebun, scepticul săŭ sceptic și fie-care om e muruit din gros cu coloarea caracteruluĭ săŭ, căcĭ Poporul concepe cum vede și Shakespeare a fost al poporuluĭ săŭ prin escelință.

---

[1]) In manuscris maĭ urmează după asta o notiță de polemică personală, la adresa unuĭ student (Prodan), din tabăra antiunioniștilor, dar fără importanță.

[2]) Ms. Ac. Rom., 2257, f. 109; cugetare isolată, printre note nemțeștĭ de la cursurĭ ascultate și de prin cărți citite de Eminescu ca student la Universitatea din Viena, decĭ datînd — și după scris și ortografie — de prin 1870-71.

[3]) Ms. Ac. Rom., 2257, f. 52 v., cugetare isolată, datînd după scris și ortografie de prin 1870-71.

Fragmente istorico-politice şi literare.

1. Romînii şi Rutenii în Bucovina.

— NOTIŢE —

I[1])

Salutarăm cu bucurie apariţiunea uneĭ foĭ literare rutene în Bucovina întitulată cu-atîta poesie «Zorile Bucovineĭ». Şi bucuria noastră nu era prefăcută, căcĭ ni-am zis — credeam cu drept cuvînt — cum-că şi în acest organ de publicitate vom avea un federat sincer şi plin de inimă contra inamiculuĭ ce în Bucovina ni este comun: contra Pangermanismuluĭ. Un campion maĭ mult alăturĭ cu noĭ ne-ar fi bucurat, de şi nu ne inspiră fricĭ de-a'l avea contra noastră. Însă gardele chiar amice, înnainte de-a se recunoaşte unul pe altul, strigă una alteia: Cine-ĭ acolo?... Amic! strigă garda a doua — îşĭ presentează arma unul altuia şi se salută.

Acel «Cine-ĭ acolo?» a fost strigat şi de «Zorile Bucovineĭ», a fost strigat cătră descendinţiĭ colonieĭ romane din Dacia, şi noĭ răspundem: «Amic!» — dar totodată îĭ esplicăm la ureche, asemenea paroleĭ secrete, cine sîntem şi că nu sîntem ceea-ce credea unul din onorabiliĭ colaboratorĭ aĭ aceleĭ foĭ, cînd, nerecunoscîndu-ne, face din bun senin din Bucovina o provincie autochtonice[şte] slavă. Dar... ce să zicem? De ce să acusăm, cînd ni dă mîna să scusăm — şi cînd e aşa de lesne de scusat. Noĭ Romînĭĭ, născuţĭ şi crescuţĭ romîneşte, abia ne putem strecura prin labirintul istorieĭ noastre, — cu cît e maĭ de iertat unuĭ străin de-a ne numi Slavĭ, cînd aceasta li s'a 'ntîmplat unor [capete] [2]) maĭ luminate, de cît a[le] modeştilor redactorĭ a[ĭ] «Zorilor», li s'a 'ntîmplat Doctorilor celor plinĭ de pătrundere aĭ Germanieĭ, cu cît maĭ mult unuĭ om a căruia specialitate n'o fi tocmaĭ încurcata istorie a Romînilor şi care poate nicĭ n'a visat la pretenţiunea de-a se numi istoric.

Orĭ-ce e june, are putere, fierbe asemenea sîngeluĭ din vinele

---

[1]) Ms. Ac. Rom. 2257, ff. 24-27; fragmente de concept — de prin 1870-71 — la un studiŭ polemic (supt titlul *«Eşecu Regeluĭ»*) în contra revendicărilor rutene asupra Bucovineĭ din revista pomenită în cursul acestor notiţe ale luĭ Eminescu. Studiul a rămas neînchegat şi neterminat şi, pe cît am cercetat, nu s'a publicat nicăerĭ.

[2]) În text *indescifrabil*.

cele pline ale tinerilor, și nu strică dacă vinul fierbînd isbucnește — căci vinul ce fierbe, acela e bun. Ce minune dar, dacă o întreprindere junĕ și plină de viață, ca aceea a «Zorilor», 'și-a început cariera prin un protest contra istoriei noastre, prin o negațiune a identității noastre cu descendenții coloniilor romane aduse în Dacia? Cum am spus, ideea a fost temerară, însă în orĭ-ce cas demnă de o putere junĕ, plină de foc ca aceea a «Zorilor».

E frumoasă etatea aceea cînd privești viața ca o luptă pasionată, o luptă în care inima, simțimîntul, noblețea momentului și-a ideeĭ ce aperĭ îți par maĭ frumoase, maĭ fermecătoare de cît adevărul chiar — în fine cînd omul dă bucuros realitatea în schimbul visuluĭ celuĭ ferice. — Ci noĭ Romînii am ajuns deja din stadiul nemijlociriĭ în acela al reflexiuniĭ. Noĭ cunoaștem nu numaĭ partea aurie a uneĭ mon[e]de, ci și reversul eĭ cel șters, în fine pentru noĭ viața e ca un joc *d'eșec*, în care reflexiunea și combinarea judicioasă înving trăsăturile cele neconștiente saŭ imprudente ale contrarilor noștri.

*

Se poate cum-că i-ar fi mirînd documentele în genere slave ale istorieĭ noastre? Numaĭ că asta nu dovedește nimic. Documentele regatuluĭ polon era[ŭ] esclusivamente latine, — e o urmare ca Polonii să fi fost latinĭ? Sînt Polonii descendenți aĭ Romanilor, pentru-că în evul miez în familiile lor se vorbia latinește?

Voĭ cerca să esplic faptul introduceriĭ limbiĭ slavice în afacerile publice ale Romînilor. În procedura noastră nu ne vom servi nicĭ măcar de istoricĭ autoritarĭ, ci numaĭ și numaĭ de documente autografe [1]).

*

Lesne putem vedea așa dar cum-că parte din Galițienĭ chiar ar fi Romînĭ rusificați, cu cît maĭ mult însă Bucovinenii, carĭ ceĭ Ruși nu sînt sigur decît numaĭ Romînĭ rusificați, cu puține escepțiunĭ sporadice. Fisionomia e diploma cea maĭ romînească a Bucovineanuluĭ de peste Prut. El vorbește într'adevăr rusește, dar mi se pare cum-că o comparare cranioscopă cu vecinii

[1]) Urmează, în f. 25, înșirarea cîtorva documente din sec. XII-XV, dintre care unele arată Romînĭ în Galiția, — ștearsă ulterior. Vezĭ revenirea în partea II a fragmentelor, unde găsim o variantă maĭ complectă a espunerilor de aicĭ.

galițienĭ n'ar fi decît în desavantajul cel mare al bunilor noștri vecinĭ. Fisionomia Bucovineanuluĭ, vorbiască el romînește orĭ rusește, e peste tot romană, pe cînd numaĭ trecînd Nistrul găsești neespresivele fisionomiĭ ale Slavilor de Nord.

Se'nțelege că recunoscîndu-le acest titlu de nobleță Rutenilor din Bucovina, nu mi-a trecut nicĭ prin minte ca să le imput doar renegarea origineĭ lor. Omul în secolul nostru poate fi de orĭ-ce naționalitate va voi — spiritul timpuluĭ le-a conces de mult la toate drepturĭ egale, — totuși însă îmĭ voĭ aduce aminte cam din treacăt, cum-că o colonie romînă din Moravia, desnaționalisată, pierzîndu-și limba, susține încă și 'n ziua de azĭ că ea nu e moravă [1]), ci romînă. In Bucovina d. e. s'a 'ntîmplat contrariul — vr'o crimă nu-ĭ; dar vr'o dovadă de vigoare asemenea nu e.

*

A susține cum-că Bucovina a fost ruteană, Bucovina care de cînd s'a pomenit a fi, n'a fost supt dominarea slavă! Dar bine, ce să zicem atuncĭ de Podolia și Pocuția, care'n evul miez nu știĭ că supt ce dominare ar fi fost maĭ mult, supt cea romînă orĭ supt cea polonă? Nu noĭ, ci faptele dovedesc.

*

Da, de la Roma venim, scumpĭ și iubițĭ compatrioțĭ — din Dacia Traiană! Se cam ștersese diploma noastră de nobleță: limba însă am transcris'o din buchile voastre gheboșite de bătrînețe în literile de aur ale limbelor surorĭ. Cam degenerase arborele nostru genealogic cu cîte-o codiță străină, dar îl vom curăți de toate uscăturile.

*

În cîte documente romînești posedăm, despre Rutenĭ ca ataraĭ nu vine nicăirea vorba. De nume slavice nu e vorba — acelea aŭ fost la modă alaltă-ieraĭ supt domnia luĭ Mihaĭ Sturza, da încă într'un timp, în care limba oficială a statuluĭ era slavă. Oamenii evuluĭ miez nu știaŭ a distinge între naționalitate și religiune. Ba ne'nșelăm — știm ceva și despre Rutenĭ ca ataraĭ. Știm la ce eraŭ bunĭ popiĭ rusnecĭ din secolul al XVI-lea. *La spionagiu* [2]).

[1]) Cf. notița și nota din pp. 327 și 328 despre *Romînii din Moravia.*

[2]) Urmează (f. 17) cîte-va rînduri unde se citează versurile (din poema) luĭ Miron Costin cătră regele Polonieĭ despre romanitatea poporuluĭ nostru; se maĭ spune aicĭ că «toată scrierea nu e de cît un argument mare despre latinitatea noastră, basat pe cronicĭ, pe datine, pe nomenclatura locurilor (podul luĭ Traian)».

II. [1])

Romînii, parte mare, pe carî onor. Domn autor îî numește persecutorii națiuneî sale — acești Romînî nu sînt după Domnia-sa de cît *Ruși romanisați* și cum-că nu numaĭ eĭ sînt Ruși romanisați, ci chiar Bucovina nu e de cît o țară eminamente rusă prin locuitoriĭ săĭ rutenî autochtonî, autorul a căutat a o și demonstra. Demonstrarea, ca atare, e logică, e bună, numaĭ cum-că premisele fiind toate false, demonstrarea cade de sine. Și cum-că aceste premise sînt false, îmĭ iaŭ permisiunea de-a le lua la discuțiune, spre a și proba zisa mea.

Aceste axiome, după care d-luĭ judecă asupra Bucovineĭ și-a locuitorilor eĭ, sînt două. Una: Cum-că în aniĭ 1622 și 1774 aŭ venit colonii ruse, cele d'intîĭ din causa confesiuniĭ, cele de a doua din causa recrutăriĭ. [A] doua: Cum-că chiar înnaintea veniriĭ acestor coloniĭ, Bucovina era eminamente rusă, — lucru pe care autorul nostru se'[n[cearcă a-l dovedi prin mijloacele cele maĭ temerare.

Să le analisăm.

Pentru a susține axioma întîia, autorul nostru din nenorocire nu are alt document ca autoritate, pe care să fim *îndatoriți* a'l crede, de cît un număr din ziarul german «Wanderer» din 28 Iuniu 1864 (zi una mie opt sute șasezecĭ și patru), nr. 177, Morgenblatt. Noĭ nu oprim pe nimenĭ de pe lume de-a da deplină crezare celor ce spun corespondenții ziaruluĭ «Wanderer». Dar tot asemenea nu crede[m] că ne va putea obliga cineva pe noĭ Romînii de a-ĭ crede din literă 'n literă, maĭ ales cînd am avea atîtea și-atîtea motive ca să ne'ndoim. Și nu știŭ zăŭ cine va fi înțeleptul acela care să creadă necondiționat uneĭ corespondințe de ziar; — noĭ din contra unuĭ asemenea om, care'și basează credeul săŭ pe-o corespondență efemeră, numaĭ numele *înțelept* nu i l-am putea da; cel puțin nu în măsura în care i'l dă autorul cînd esclamă: Sapienti sat. Pentru cine-ĭ va plăcea, ea poată să fie destul și să constitue o probă. — Pentru noĭ, — declarăm ne'nțelepciunea noastră cea necrezătoare — pentru noĭ nu e

[1]) Ms. Ac. Rom. 2157; ff. 39-44, urmare și în mare parte complectare a conceptelor de maĭ sus, supt titlul «*Bukovinskaja Zorija*» și cu motto: «*Respectă, de vreĭ să fi respectat!*»

destul — o respingem dar, nu pentru-că nu vrem, ci pentru-că nu putem a o primi din causa propriei sale nimicnicii interne.

Să trecem la axioma a doua, care pare a fi mai serioasă, și să'l citǎm pe d. autor întru ceea-ce compune ființa scrierei sale:

«E de sigur adevărat dacă voi statori susținerea, cum-că Rutenii noștri bucovinenî sînt autochtonii acestei țări, adică locuitorii ei anteistoricî [1]) și mult mai vechî de cît Romînii, a căror istorie în Bucovina nu se'ncepe de cît cu imigrațiunea lui Dragoș-Vodă din Maramureș în anii 1352.

Și prin ce susține autorul această aserțiune. Una prin aceea cum-că Bonfiniu, Urechiă și Strykowsky susțin cum-că Romînii, cînd au venit cu Dragoș în Bucovina, au găsit deja Suceava, ba chiar locuitorî a căror limbă o'nțelegea și Dragoș, carî i s'au supus lui fără luptă, dar carî în fine nu era[ŭ] alt-ceva de cît Rutenî.

Nu trebue să fie cineva istoric mare, că să știe cum-că orașul dacic Sucidava a trebuit neapărat să esiste cu vre-o mie și vre-o cîte-va sute de anî înnaintea lui Dragoș.

Fotino, după construcțiune, susține cum-că Dacoromanii din Bucovina erau Slavî, cu cari M.-Sa Dragoș se'nțelegea minunat. Dar de-o zice Fotino, or[ĭ] Urechiă, or[ĭ] Strykowsky — sînt ei autorități?

Eŭ citez autorî mai vechî ca Fotino, pe Miron Costin d. e. — și'n locul lui Strykowski, dacă el o fi susținînd așa ceva, eŭ citez pe Piasiĉki și pe Kromer, carî din contră recunosc originea noastră italiană, o justifică și se revoltă contra acelora carî ni tăgăduesc calitatea de colonie fundată de cătră Traian. (Vezî poema lui M. Costin din 1684, compusă în limba polonă și dedicată regelui Sigismund). Limba slavă a hrisoavelor, a bisericii, a afacerilor publice și numirile slavice ale localităților, numirî pe care d-lui le rutenis[eaz]ă, iată stîlpii [2]). Aș cita cum am zis — numai ca să arătăm că și'n privința citatelor am putea fi tot așa de avuți ca onor. autor; de și nu silim pe nimenea de-ai crede ca autorități — noi din contra, drept probe a acelora ce vom

---

1) «De ce nu antediluvianî? Asta ar fi mult mai lesne de crezut?»

2) Frasă intercalată aicî de E., printr'un semn, de la sfîrșitul adaosului (f. 47 v.).

căuta a proba noĭ, vom aduce nișteprobe cu mult maĭ vechĭ de cît cronicariĭ, și contimporane cu faptele; căcĭ cronicariĭ nu sînt istoricĭ criticĭ, și, dacă eĭ nu sînt contimporanĭ cu faptul, nu merită încredere necondiționată.

Să luăm cestiunea cum e. Autorul nu'nțelege rolul limbeĭ slave din istoria Romînilor, o esplică însă în favoarea Rusnecilor, dar tot-odată îșĭ comentează zisele cu citate din cronicarul cutare. Noĭ de n'am înțelege rolul limbeĭ slavice, an: cădea în erorĭ de natura aceleia a autoruluĭ și la rîndul nostru am arăta cronicariĭ polonĭ Kromer și Piasiĕki, carĭ recunosc și justifică origina noastră — și dintre ceĭ naționalĭ am cita pe Costin, pe Cantemir și pe alțiĭ carĭ zic de sigur contrariul celor ce zice și autorul; — dar înțelegerea n'ar înnainta nicĭ cît negru supt unghie, dacă eroarea nu se va stîrpi din rădăcină, ast-fel încît autorul să vadă că stîlpiĭ pe carĭ se razimă sînt putrezĭ și autoritățile prea tinere pentru-ca în cestiunea de față să fie autoritațĭ.

(În fine proba pe care, se'nțelege, autorul pune maĭ mult fond, sînt numele orașelor, a[le] rîurilor, a[le] localităților care mică parte din ele sînt slave). Ne-a părut rău văzînd cum-că d-luĭ falsifică sunetele, schimbîndu-le din vechĭ slavone în rusnece, lucru ce nu probează nimic afară doar de tendențiositatea scriereĭ. Nu se zice nicĭ Sociava, nicĭ Drahomerna, nicĭ Sociareța, nicĭ Voloveț, nicĭ Bestreța, nicĭ Cerniuțĭ. Se'nțelege că falsificînd sunetele istorice din diferite numirĭ se pot proba lucrurĭ contrare faptuluĭ, dar pe conta adevăruluĭ.

— Încă o împrejurare, care pare a-ĭ proba ceva autoruluĭ nostru, e *limba slavă care se'ntrebuința în biserică și 'n cancelarie pînă la anul 1700.*

Aicia stă toată greșeala, toate rătăcirile pe zecĭ de căĭ a[le] autoruluĭ care n'a înțeles din capul [loculuĭ] rolul limbeĭ slavice la Romînĭ, de unde-a venit și cum s'a introdus ea în afacerile noastre publice, ast-fel încît îl vedem mirîndu-se de documentele istorieĭ noastre scrise în genere în limba slavă — pe care d-luĭ 'ĭ place a o numi și ruteană. Nu cum-va Mircea-cel-Mare al Țăriĭ-Romînești, a[le] căruia documente autografe sînt slave, a scris rusnecește și a fost influențat de Rusnecĭ, or[ĭ] poate c'a fost rusneac? Documentele regatuluĭ polon erau esclusivamente latine; e o urmare ca Polonii să fi fost latinĭ? Sînt eĭ descendențĭ aĭ

Romanilor pentru-că 'n evul miez în familiile lor se vorbia latinește ?

Să esplicăm noĭ d-luĭ autor această anomalie, din istoria Romînilor, repetată vice-versa la veciniĭ polonĭ, să i-o esplicăm, pe cît ne vor ajuta cunoștințele noastre istorice. Nu Rusneniĭ galițienĭ, ci Slaviĭ de Sud, esențialminte diferiți și prin tip și prin naturèle de cătră ceĭ de Nord, aceia sînt cu carĭ Romînii aŭ făcut în evul miez causă comună, aceia sînt a căror limbă a[ŭ] primit-o Romînii în biserice și afacerĭ publice; — lucru ce nu i se poate imputa nimăruĭ în secolĭ, carĭ n'aŭ fost aĭ naționalităților.

Să vedem limba.

Nu trebue să citățĭ fie ele cît de marĭ, pentru a demonstra ceea-ce spun și elementele de istorie, pentru a proba, adică, esistența în trecut a Imperiuluĭ romăno-bulgar, or[ĭ] bulgaro-român, or[ĭ] cum îĭ va plăcea d-luĭ autor.

Marginele aceluĭ Imperiŭ sînt cam îndoioase, cu siguranță însă se poate afirma cum-că Făgărașul a fost supt domnia lor — pentru a fi însă Făgărașul, a trebuit să fie neapărat și țara românească, de nu toată, cel puțin o bună parte asemenea supt domnia lor.

În 1192, Februarie 1, Ioan Caliman Asseanu, Împăratul romăno-bulgar, se'ntitulează ast-fel: autocrat al Tîrnoveĭ și al Universuluĭ (каселанин), al Bulgarilor, al Grecilor, peste Moldo-Vlachia (прѣкъ Молдовлахїа) și peste țara Ungurească, al Budeĭ și pănă la Viena. (Vezĭ Болгарскїя Грамоты, Одесса 1845, p. 31 [și] Archiva [istorică] a Romănieĭ, I, 1, 96). Am citat documentul numaĭ ca să 'ncredințăm cum-că limba slavă la Romănĭ datează de la amestecul destinuluĭ nostru cu acel al Bulgarilor. Eĭ aŭ fost aliațiĭ naturalĭ aĭ Romănilor, împreună cu eĭ s'aŭ repurtat luptele contra Imperiuluĭ bizantin. Ce e apoĭ maĭ natural de cît ca unul și acelaș stat politic să aibă una și aceeașĭ limbă oficială: cea slavă — căcĭ, o maĭ repetăm, secolul nu era al naționalităților [1]).

Cît despre numirĭ, ele nu sînt rusnece, ci dace. Ast-fel în munțiĭ românești aĭ Transilvanieĭ găsim Zalatna, în Romănia: Cerneții, Craiova (documental Крайова), Brăila. Numirile slave

---

[1]) Aicĭ e făcut în text un semn și scris «Ungurii», dar nicăerĭ în Ms. nu se lămurește gîndul acesteĭ intercalărĭ.

ale mănăstirilor sînt mai lesne de esplicat de cît toate prin simpla împrejurare că limba bisericelor a fost slavă pe de o parte din causa desbinării de Roma, pe de alta din aceea [a] ureĭ istorice contra Bizanțului. Mănăstirele se țineaŭ de biserica slavonisată, deci căpătară nume slave. Spre mîngăierea d-luĭ autor voĭ cita [numirĭ] mănăstirești slave și'n Romănia: Vorona (în Moldova), Cernica (în Muntenia), Dobrovățul. Cînd limba bisericeĭ la Romînĭ deveni greacă, noĭ furăm destul de docilĭ pentru a le da mănăstirilor numirĭ [grecești]. Asemenea spre mîngăierea autoruluĭ vom cita Agapia, Agatonul, Stavropoleos; — și nu ne pare răŭ de cît că nu dispunem de listele ruinelor trecutuluĭ pentru de-a înșira și maĭ multe nume slave de mănăstirĭ, care zac oarecum în inima Romănieĭ. Nu li-a[ŭ] dat dar Rusneciĭ nume mănăstirilor noastre, fie ele 'n Bucovina, fie 'n Moldova, fie 'n Țara-Romănească or[i] Transilvania, ci preoțiĭ romînĭ înșii[și] le-a[ŭ] dat acele numirĭ, pentru-că limba în care predicaŭ eĭ cuvîntul etern era cea slavonă, și nu cea ruteană.

Numirile rîurilor și a[le] orașelor sînt dace. Bistrița, Siretul, Prutul se numesc lîngă Dunăre și Marea-Neagră așa cum se numesc și 'n Bucovina. Numirile rîurilor transilvane, a celor din Țara-Romînească, din Banat, și din parte a Ungarieĭ sînt dace adică slave. Domnul Hasdeŭ pretinde a fi demonstrat cum-că Dacii aŭ fost Slavĭ și cum-că descendenții lor sînt Litvaniĭ de azĭ, carĭ încă tradițional aŭ în inimele lor o ură ne'mpăcată contra Polonilor și Muscalilor. Nu garantăm de adevărul acestor zise — numaĭ n'am vrea să știm confundați pe Dacĭ și puținele urme ce ne-aŭ rămas de la eĭ cu Rusneciĭ, cari 'n Bucovina citĭ sînt față nu sînt de cît veniture de prin Galiția.

Era un popor brav acela, care-a impus tribut superbeĭ împărătese de marmură a lumeĭ: Roma. Era un popor nobil acela, a căruia cădere te împle de lacrimĭ, iar nu de dispreț, și a fi descendentul unuĭ popor de eroĭ, plin de nobleță, de amor de patrie și libertate, a fi descendentul unuĭ asemenea popor n'a fost și nu va fi o rușine nicĭ-odată. Numaĭ că or fi descendinți de-aĭ lor printre Romînĭ, va rămîne[a] în totde[a]una o problemă nedeslegată. E științifice[ște] constatat că în văile munților, prin locurĭ pătrunse rar de comunicațiunea cu lumea, acolo se păstrează maĭ neatinse idiome vechĭ, limbe mumiĭ, dialecte împăiate, și acolo ar trebui să găsim numirĭ și limbă slavă. Ci munțiĭ sînt

pretutindenea în Dacia eminamente romînĭ. Sînt în o seamă de munţi în Bucovina şi Ruşĭ — numaĭ că origina lor e cu totul nouă şi numele satelor sînt maĭ toate nediscutabil romîneştĭ. Astfel găsim: Frasinul, Ulmul, Şipotul, Sulița, etc. — Dar confundarea regretaţilor Dacĭ cu Rutenĭ ne-a revoltat. O astfel de soartă n'aŭ meritat. Un popor ca cel rusnecesc, care-a purtat c'o resignare nemaĭauzită jugul cel de aramă a[l] s[c]lavieĭ polone e fără esemplu în istorie şi o asemenea lipsă de curaj, de simţ de demnitate ne'ndreptăţeşte de-a nu-ĭ pune alăturĭ cu un popor la care libertatea a fost condiţiunea de viaţă, — căcĭ nu merită ceĭ di'ntîĭ atîta onoare, ceĭ din urmă atîta dispreţ. Citească domnul acesta istoria Transilvanieĭ, căcĭ ea nu e decît istoria revoluţiunilor Transilvanieĭ, a revoluţiunilor poporuluĭ romîn, iobag şi el, contra apăsătorilor maghiarĭ. De-aceea avem dreptul de-a nu permite la orĭ-ce venitură ca să-şĭ confunde pe strămoşiĭ lor sclavĭ şi demnĭ de s[c]lavie, cu strămoşiĭ noştrĭ liberĭ şi demnĭ de libertate, căcĭ nu mă'ndoiesc că sînt şi din Romînĭ a[ĭ] căror strămoşĭ a[ŭ] fost Dacĭ. Chiar Cazaculuĭ de Don i-ar fi ruşine să fie numit hahol — cu cît maĭ mult unuĭ descendent al Romanilor or[ĭ] al Dacilor.

Bucovina, asemenea Dacieĭ întregĭ, a fost dacă prin însăşĭ natura lucruluĭ, rusneacă însă n'a fost nicĭ-odată, şi sperăm că nicĭ va fi vr-odată. Putut-a ea să aibă populaţiune ruteană, ea care din contra a colonisat Galiţia cu Romînĭ?

Soldaţiĭ romînĭ aĭ evuluĭ miez eraŭ însoţiţĭ de prejudiciul glorieĭ şi regiĭ Polonieĭ îĭ preferiaŭ chiar propriilor lor oşteniĭ. Vedem pe regiĭ Polonieĭ în secolul al 16-lea chiar lăudînd purtarea soldaţilor romînĭ; — iar în secolul al 13-lea şi al 14-lea 'i găsim pe cneziĭ colonisînd cu Romînĭ Galiţia; — căcĭ Romîniĭ eraŭ soldaţĭ toţĭ. Şi iar nu [ne] vom basa pe Urechiă or[ĭ] pe Cogălniceanu, ci pe documente autentice din însăşĭ timpiĭ ceĭ străvechĭ aĭ colonisăriĭ.

In 1378 Vladislau, principele de Opolin şi gubernatorul Polonieĭ, donează arcaşuluĭ (strselec) Alexandru Romînul (Wołoch) cîmpul şi satul anume Hodlo pe apa Tarnoveĭ în Galiţia, dîndu-ĭ voe luĭ şi urmaşilor săĭ de-a se administra şi judeca după dreptul romînesc (na pravie voloskie'm). — Pentru de-a administra şi judeca după dreptul romînesc, a trebuit să aibă şi pe cine — pe cine însă altul, dacă satul şi cîmpul acela n'ar fi fost colonisat cu

Romînĭ, carĭ ar fi pretins de la proprietar judecată după dreptul romînesc.

In 1383 Maria, fiica regeluĭ ungaro-polon Ludovic, donează un teritoriu în Galiția Romînuluĭ Iosif, fiul luĭ Petru (Iosefowi Ollakowi, filio Petri). Donațiunea [era] de natura celeĭ de sus.

La 1420 Ziemowit principele de Mazowia și de Belz acordă locuitorilor satuluĭ Lubicz dreptul judecățiĭ romînești. Un asemenea drept nu avea motiv să-l ceară decît o colonie de Romînĭ. (Vezĭ toate acestea la Thadäus Czacki, în opera sa: «O litewskich i polskich prawach». Acolo se citează și unele din însușirile judecățiĭ romînești. Archiva [istorică a] Romînieĭ).

Cu un cuvînt: Rutenĭĭ ortodocșĭ aĭ Bucovineĭ nu sînt decît Romînĭ rusificațĭ, căcĭ noĭ nu credem într'o emigrare *en masse* în aniĭ 1622. Rusneciĭ aŭ fost totde[a]una slabĭ de caracter. Eĭ s'aŭ făcut catolicĭ toțĭ, fără ca să se găsească [1]) vre-o oasă de ortodocșĭ în toată întinderea Galițieĭ. Altfel de tot a fost casul la Romînĭĭ transilvanĭ. Pe de-o parte foloasele morale ce li presinta uniunea eraŭ foarte marĭ și salutarĭĭ, căcĭ acea uniune e mama deșteptărĭĭ Romînilor, — pe de alta însă totușĭ partea cea maĭ mare a locuitorilor Transilvanieĭ a rămas ortodoxă cu toate torturele stăpînilor de altă lege și de altă națiune. — De-aceea și'n astă privință nu ne convine a suferi comparațiunea cu Rusneciĭ. Ceĭ alipițĭ de Rusia a[ŭ] devenit *sans façon* iar ortodocșĭ — și azĭ să li plătiască cineva celor din Galiția, și eĭ ar redeveni ortodocșĭ.

Aceĭ persecutorĭ romanisațĭ, cum îĭ numește domnul autor, nu sînt în faptă decît Romînĭ rusificațĭ și reromanisațĭ; și e o onoare pentru eĭ, pentru-că aŭ putut să se scuture de crima ce-a[ŭ] comis-o părințiĭ lor cedînd unor influințe pe cît de oculte pe-atît de neonorifice. Și nobilimea noastră diu Bucovina se polonizase, ce era maĭ natural de cît ca o ne'nsemnată parte a poporuluĭ să se rutenise[ze] — însă azĭ nicĭ nobilime, nicĭ cler, nicĭ popor nu vor nicĭ să-și maĭ aducă aminte de aceĭ timpĭ de decadență a sufletelor — și fiiĭ vor căuta să îndrepte ceea ce-aŭ stricat părințiĭ.

Să finim [2]) cu începutul scriereĭ d-luĭ autor. Dacă *Beseda* maĭ

[1]) In text: «să [*se* — adaos pe urmă] găsești».

[2]) Indreptat, în text, peste «*sfîrșim*» (șters), — o dovadă și asta a preferințelor latiniste (ardelenești) de care nu era străin nicĭ Eminescu în acel timp.

are și alt scop afară de subminarea orto[do]xieĭ, e o întrebare mare. Pe Romînĭ, chiar pe ceĭ rusificaţi, nu-ĭ vor putea Rutenii] să-ĭ deslipească de credinţa că eĭ sînt Romînĭ, de conştiinţa lor naţională, de cît schimbîndu-le legea. Romînii ceĭ rusificaţi din Bucovina sînt însă cu sufletul Romînĭ și numaĭ Romînĭ, de și limba li e rusă, căcĭ un viciŭ[1]) mare a[l] poporuluĭ nostru romînesc a fost confundarea naţionalităţiĭ cu religiunea. Va să zică ortodoxia vrea *Beseda* s'o dărîme maĭ întîĭ, căcĭ ea este lanţul de fier care leagă 'n Bucovina pe Romînul neaoș de cel înstrăinat. Acusarea cum-că vor să dărîme ortodoxia, e dreaptă. Nu ne-ar mira nicĭ chiar dacă am vedea pe Rusneci în aceeași tabără cu Poloniĭ — căcĭ li vor fi promiţînd multe Poloniĭ, dacă vor lucra pentru anexarea Bucovineĭ la Galiţia.

Spune apoĭ [autorul] cum-că membriĭ fundatorĭ și onorificĭ a[îĭ Societăţiĭ sînt *ceĭ maĭ mulţĭ* prelaţi uniţi din Ungaria și Transilvania... Și citează apoĭ pe Șterca-Șuluț (după cum se știe, mort), pe Cipariu și *etc.* Cine *etc.*? Cine sînt aceĭ etc. pe care domnul autor îĭ pune?

Să venim acum la partea formală[2]) a operatuluĭ. Cînd e vorba de demnitatea, de frumusețea, de drepturile uneĭ scrieri — atuncĭ forma eĭ decide. O scriere injurioasă nu are nicĭ dreptul răspunsuluĭ măcar. Dar vorba ceea: «Respectă, ca să fiĭ respectat». Dăm noĭ prima probă de respect faţă cu opiniunile contrarilor noștri, răspunzînd la ele, chiar cînd forma supt care ele se presîntă nu e din acelea care să merite un răspuns.

Pe inamiciĭ Rutenilor (romanisaţĭ, cum zice d-luĭ), [autorul] îĭ acusă de *machinaţiunĭ scîrboase,* de *denunciaţiunĭ infame.* Numaĭ o singură împrejurare am avea aci de citat. Nu prea e'n natura Romînuluĭ să intrige[ze], să facă machinaţiunĭ — ba încă, ce e maĭ mult, să se facă *spion,* să *denunțe,* și cu toate astea ce împrejurare ciudată! Aceste viciĭ a[le] denunţării și a spionajuluĭ par a fi la Rusneci tradiţionale, istorice. In cîte documente romînești posedăm, despre Rutenĭ ca atarĭ nu vine nicăirĭ vorba, — numaĭ unul posedem care ne arată ce buniĭ eraŭ popiĭ rusneci de spionaj[3]). Pentru plată eĭ spionaŭ actele regilor și-a[le] guvernatorilor lor și trădaŭ Domnilor moldavĭ. Așa aflăm un ordin al regeluĭ Sigismund către

[1]) In text îndreptat peste «*păcat*» (șters). Cf. nota anterioară.
[2]) In text «*formarie*», chipul de scriere latinist.
[3]) Repetirea ideiĭ din p. 400, jos.

Ioane Wilczek, archiepiscopul Leopoleĭ, cu data din Cracovia, anul 1511, Apr. 2, prin care ordin regele statorește de-a se opri popiĭ rusneci (popones Ruthenorum) să facă escursiuni în Moldova supt motiv de hirotonie, căcĭ trădează interesele Poloniei (Acta Tomiciana, t. I, p. 154. — Archiva istorică a Românieĭ, vol. I, p. 8). — Și pare-se cum-că descendenții și frații de-un sînge aĭ acelor popones ar acusa pe Romînĭ de crimele de care erau capabilĭ numaĭ străbunĭĭ lor.

Intr'un loc onorabilul autor îĭ numește pe Romînĭ conlocuitorĭ. Numaĭ conlocuitorĭ? Pare-mi-se că de-un asemenea ton ar trebui să se desvețe unĭĭ și alțiĭ. Romînĭĭ nu sînt *numaĭ* conlocuitorĭĭ. d-lor Rutenĭ, această onoare eĭ nu prea aŭ causă de-a o invidia. Eĭ sînt ceva maĭ mult [1]). Sînt posesorĭĭ de drept aĭ acesteĭ țărĭ — ceea ce sînt Czechiĭ *(sic)* în Bohemia, Poloniĭ în Galiția, Ungurĭĭ în Ungaria veră [2]), Germaniĭ în Viena; va să zică sînt ceva maĭ mult de cît conlocuitorĭĭ d-lor Rutenĭ, și nicĭ nu primesc o camaraderie pe care n'aŭ dorit-o nicĭ odată.

Scumpĭ și iubițĭ conlocuitorĭ aĭ noștri din Dacia luĭ Traian, trebue să știțĭ cum-că ținem maĭ mult la aceea că am venit de la Roma — și asemenea acelor bătrînĭ și moroșĭ veteranĭ aĭ urbeĭ eterne, nouă nu ne convine colegialitatea orĭ-și-cuĭ, fie acela până și fiul mameĭ Russ. Se cam ștersese diploma noastră de nobleța limbeĭ, dar din buchile ghebosite de bătrîneță, noĭ am transcris-o cu literele de aur ale romînismuluĭ, cam gîngăvise cîntarea bisericilor noastre, însă am purificat-o cu spiritul sînt al propriei noastre limbe [3]).

2. *Cestiunĭ de pronunție romînească.*

— NOTIȚE [4]) —

1. O greșală a pronunțieĭ e aceea de la Romînĭĭ din Muntenia carĭ zic: d'aur, p'aicĭ în loc de: de-aur, pe-aicĭ. Dar eĭ zic cum-că s'ar fi eliminînd *[e]* din causă că vine a sta dinaintea luĭ *a*. Numaĭ

[1]) In text se repetă frasa, ceea-ce pare maĭ mult o scăpare din condeĭ de cît o repețire retorică.

[2]) Latinism pentru *adevărată*, adecă — Ungaria fără Ardeal.

[3]) Vezĭ varianta de stil a aceleiași ideĭ, p. 400; e maĭ potrivită aicĭ, ca încheiere.

[4]) Ms. Ac. Rom. 2257, ff. 53-55, amb. pag.; notițe de prin 18 0-

vezi-că această eliminare este părută, iar nu reală, căci ei nu elimineză în vorbele acestea pe-un *e*, ci pe-un *ă*. Iată cum. Munteniĭ zic *pă* și *dă*, și *ă* se elimină cînd vine să stea înnaintea unuĭ *a* pur, cum de ex.: ap'amestecată cu vin (în loc de apă amestecată cu vin), și de-acolo, d'aur, p'aicĭ — în loc de *dă* aur, *pă* aicĭ — iar nu în loc de: *de* aur, *pe* aicĭ. Va să zică pronunția cea bună e aceea, care conservă pe *e* de și scurtat, adică de-aur, pe-aicĭ etc.

2. O greșeală de pronunție a Moldovenilor și-a Bucovinenilor este lungirea peste măsură a luĭ *e* întonat, cînd acesta e urmat în silaba a doua de-un alt e, d. ex.: *pépene*, *réce*, *tréce*, ș. a. — Eĭ susțin această pronunție de corectă și de frumoasă, de și ea nu-ĭ alt-nimic de cît consecința naturală a uneĭ alte greșelĭ de pronunție. Pe *e* final Moldoveniĭ (și Bucovineniĭ) îl schimbă în *i*, precum faci, *cóci*, mergi. Tot așa pe-un *e* chiar în mijloc numaĭ, de se'ntîmplă că urmează luĭ *e* cel întonat, d. ex.: *pépini*, *piepténi*. Prin asta însă echilibrul și raportul ce esistă între silaba întonată, dominantă și 'ntre cele neintonate, domnite se strică și trebue restituit prin o lovitură de stat. Astfel *meargi* își are rațiunea sa de-a fi, căci *ea* ține echilibrul nedreptuluĭ *i*; însă *mearge* (cu a) nu-și scusă esistența, căci *e* final [este] în toate drepturile sale și prin asta i-se ia silabeĭ întonate dreptul de-a se lungi peste măsură, căci echilibrul esistă. Acest viciŭ e o pată a cărților bisericești tipărite de mult și a fost pănă azĭ inima pronunțieĭ bisericești. Încă și azĭ poțĭ auzi pe cîte-un dascăl: *iaste* în loc de este.

*

Urmează cîte-va rîndurĭ, fără legătură directă cu textul de-aicĭ:

«*Moldovenești* (sî facî, sî tacî, cumpînî), (a mè, prè bunî), (tarî) ce (ce-se) *ge*. *Ardelene[ști]*[1]): toț, faceț, mîncaț, în loc de toțĭ, facețĭ, mîncațĭ, or[ĭ] încă tăț».

«Și apoĭ tocmaĭ acest *ă* pe care d-lor îl blamează l'a[ŭ] făcut mediŭ unificător cu trecutul — așa: ănima, Săbiniiŭ, băserica

1871, după scris și ortografie, — de sigur material pentru prelegerea publică despre pronunție pe care E. avea de gînd s'o țină în Maramureș, împreună cu altele (ș. a.: «Geniul național», «In favoarea teatruluĭ», «*Studiĭ asupra pronunciеĭ*», «Patria romînă», «Poesia populară»; cf însemnarea din acelaș Ms, f. 58).

[1]) Șters ulterior, în text.

astfel încît *ă* are un rol mult mai mare în etimologism de cît în fonetism chiar. El e o peatră de care te loveștĭ în toate colțurile[1]).

*

Fie-căruia din noĭ i-ar fi rușine să pronunțe răŭ nemțește, romînește ba[2]). Bărbații noștri din Transilvania — ceĭ de litere chiar — nu pronunță adeseorĭ maĭ bine de cît oamenii din satul lor[3]) natal. Silescu-se oare profesorii de prin gimnasiile romînești ca să'nveție junimea a-și pronunța bine limba lor natală? Poate... dar nu credem; căcĭ dovada vie e junimea din Universități, care adeseorĭ își face o mîndrie din aceea că pronunță cum [se pronunță] în pronuncia lor respectivă. Cum am maĭ spus — nu facem nimăruĭ o crimă din străinismĭ, cum nu-ĭ facem din pronunția rea, însă pe cît avem încă vreme, să ne silim prin școlĭ, de nu în casă și 'n viața publică, de-a introduce o *pronunție generală.*

Ca s'o introducem însă, e neapărat [necesar] ca să delăturăm din sistemul de ortografie etimologic ceea ce-ĭ stă maĭ mult în cale acesteĭ pronunțiĭ; vocalele pure care nu se pronunță cum se scriŭ, *o* pus în loc de *u* d. ex.: potînd în loc de putînd — potență în loc de putință, bene în loc de bine, tene în loc de tine ș. a.

*

Daunele ce le face sistemul etimologic pur pronunțieĭ romînești sînt însemnate. Avînd fie-care facultatea de-a pronunța cum va vrea, generațiune cu generațiune vom păstra viciul pronunțieĭ corupte, — și teama etimologiștilor cum-că fonetiștiĭ vor consacra prin us pronunția provincială și vor face dialecte, e ilusorie. Astăzĭ *maĭ* toate ziarele romînești aŭ aceeași limbă scrisă; va să zică în nicĭ unul nu s'a[ŭ] consacrat viciĭ provinciale. Din contra cu toată unitatea limbeĭ literare pronuncia diferă în fie-ce provincie, ba încă, ce e maĭ mult, — ortografia etimologiștilor li lasă deplină largitudine de acțiune. Romăneniĭ *(sic)* zic națiune — Ardeleniĭ năciune etc. De-ar fi fost o ortografie unitară și fonetică, azĭ ziceaŭ toțĭ or[ĭ] *ciune*, or[i] *țiune*, una din două, nu amîndouă lîngă olaltă.

*

[1]) Pasajul acesta e indicat de E., printr'un semn în același Ms. f. 54, ca aparținînd aicĭ.

[2]) Același Ms., f. 55, vezĭ nota premergătoare. Pasajul e însemnat și pe margine de E.

[3]) In text «*luĭ*», lapsus vădit.

Pronunția. Dumne*dz*ăul meŭ! dz în loc de z. Vezĭ scrierile luĭ Asachi și novelele publicate în almanacurile calendarelor sale, prin care el consacra această pronunție! Dar, îmĭ va răspunde un etimologist cum-că prin citațiunĭ de natura *acesteia*, eŭ nu fac de cît verific oare-cum prin fapte ceea-ce d-lor susțin în principiŭ. Fapte de astea se repet[e]ază într'adevăr necontenit pănă cam pe la anul 58, însă era un timp acela de descentralisare atît politic, cît și literar, cu toate astea ceĭ ce eraŭ unioniștĭ în politică, eraŭ unioniștĭ și'n pronunție, de și nu în principiile lor linquistice. (Vezĭ Romănia literară, foiletonul «Zimbruluĭ» ș. a.).

ge în loc de *j* (pronunția moldovenească) începe iar a se ivi în ziarul «Traian» — giudecată, giust, giumătate. Un alt fenomen e cel din scrierile scrise de chiar mîna d-luĭ Alexandri, în care preface pe *ge* cel maĭ legal în *j*, după Francezĭ, cred, — [d. ex.:] *j*ingaș.

*

Faptele cîte par a sancționa teama etimologiștilor purĭ, ne vom încerca să le citățm și noĭ pe cît ni sînt cunoscute; — declarînd anticipando că vom cerca totodată să dovedim și puțina influință ce-aŭ esersat ele asupra pasurilor unitare ale literaturiĭ noastre.

*

Cum să ne esplicăm atuncĭ unitatea de limbă a poporuluĭ nostru, de vom permite cum-că el a fost adus din diferite colțurĭ ale lumeĭ romane? Abaterile de la unitatea limbeĭ noastre se găsesc numaĭ pe locurĭ unde se pot dovedi urmele unor elemente quasi streine (Șcheiĭ de lîngă Brașov, și ceĭ de lîngă Sibiŭ).

*

Cercetările sînt foarte interesante, foarte bune, foarte folositoare ca atarĭ — dar a trece cu ele în domeniul faptuluĭ, astfel încît fie-care descoperire nouă să fie mama uneĭ ortografiĭ și-a unuĭ sistem de limbă nouă, ni se pare a fi fapta cea maĭ nedreaptă față cu o lume ce scrie și citește și care, dotată pe fiecare zi c'un alt sistem, va ajunge ca din îndreptare în îndreptare să nu maĭ poată scrie drept[1]).

*

Romînimea tot zice șîna, țîne, șî, țîpă, zîua, zînă — Romînenĭĭ zic curat și clar: ș*i*na, ș*i*, ț*i*ne, ț*i*pă, z*i*uă, z*i*nă. Iată punctele în care se mărginește posibilitatea clasificăriĭ pronunțieĭ, — afară

[1]) Scris, în text, peste: «*(să) piardă pănă și simțul justițieĭ.*»

de aceste puncte totul e anomalie fonetică, care, suferită, într'adevăr c'ar fi în stare de-a ne aduce la desbinare în dialecte.

*

Archaismiĭ poate că-ĭ va încetățeni cu 'ncetul poesia — dar numaĭ ea, căcĭ e un drept esclusiv al eĭ de-a revivifica colorile limbeĭ prin vorbe desgropate din mormîntul trecutuluĭ. Ast-fel Goethe dă luĭ Faust prin archaismĭ, în vorba și forma versuluĭ, coloritul cel bizar al evuluĭ-miez, colorit pe care Schiller n'a înțeles a'l da luĭ Wallenstein al săŭ.

*

Chiar pronunția clasică începuse a [ne] despărți binișor în două castre, dintre care un raționalist nicĭ n'ar fi știut cum s'aleagă. Pronunția moldovenească purisată care susținea numaĭ acele sunete dulcĭ, care le regăsești pe toate în acelaș loc și'n dialectul toscan al limbeĭ italiene — și pronunția cea din țara romînească ridicată azĭ la gradul de națională. Ast-fel [zic] Moldoveniĭ giudicată, gioc, dzîuă, dzăŭ, Muntenĭĭ din contra, judecată, joc, ziuă, zeŭ. Calitativmente[1]) veĭ alege pe cele d'intîĭ, logice[ște] pe cele de-a doua.

*

Toate astea le-am spus din punctul meŭ de vedere — adică al arteĭ dramatice. Or[ĭ] cît de diferite [ar fi] pronunțiile în viață și în faptă, or[ĭ]-care ar fi proiectele filologieĭ de-a schimba pronunția cu desăvîrșire prin principiul: *Si* consuetudo vixeret, vetus lex sermonis adolabitur — totuși pronunția pe scenă trebue să fie pretutindenea una și aceeași — cea națională, căreia Ardeleniĭ ĭĭ zic «frumoasă». («Vorbește frumos romînește»).

Dacă această pronunție va avea puterea să schimbe filologia, saŭ dacă filologia va avea puterea să schimbe pronunția, de-asta îmĭ pasă *mie* prea puțin — eŭ am constatat numaĭ o trebuință esențială a teatruluĭ, aceea a uneĭ pronunțiĭ, — pe [care] chiar publiculuĭ 'i convine de-a [o] numi frumoasă, care să se zică ĭĭ place.

*

Moldoveniĭ pun[2]) adesea pe *ă*, dar îl fac în genere *a*. Așa eĭ zic: a îmbr*a*ca, piept*a*na, leg*a*na. Ades[e]a corump pe *u* în *o*, d. ex.: *o*n om[3]).

*

[1]) Scris; în text, de-asupra expresieĭ: «*musicalmente*»,

[2]) În text pare a fi *puserĭ*.

[3]) Insemnarea asta și următoarea (p. 414), de și sînt puse în Ms. la sfîrșit, le-am trecut aicĭ spre a nu turbura impresia considerațiilor finale ce vin după ele în carte.

Ard[elenește]: poezie, filozofie în loc de poesie, filosofie. Adeseorĭ *s* se pronunță și 'n Romănia ca *z*, însă un *z* amestecat cu *s*. Nimic n'ar fi maĭ ciudat de cît un teatru aĭ căreĭ membriĭ să aibă fie-care o coloratură diferită în pronunție.

*

Aceste cercetărĭ, bune or[ĭ] rele, nu sînt scrise cu ură, nicĭ din punct de vedere al persoaneĭ. In casul uneĭ reflexiunĭ declar a priori cum-că nu permit nimăruĭ de-a'mĭ imputa etatea or[ĭ] studiile mele, nicĭ alusiunĭ asupra mea ca persoană. Insă întîmplîndu-se ca cine-va să-și ia acea permisiune fără ca eŭ să i-o daŭ, eŭ prin însuși usurparea aceasta mă voĭ crede îndreptățit de-a nu răspunde nicĭ măcar ad rem[1]).

*

Previn că nu rîd ca alțiĭ de aceste defecte. Eŭ le voĭ combate din punctul meŭ de vedere, fără a rîde — știind că chiar punctul meŭ de vedere poate să fie fals, și fiind-că eŭ doresc să fiŭ *reflectat* iar nu *persiflat; ce e maĭ natural*, de cît ca eŭ să păzesc conveni[e]nțele acelea față cu alțiĭ, pe care aș dori ca alțiĭ să le păzească față cu mine?[1]).

3. *Vorbe vechĭ și neologisme sinonime.*[2])

O vorbă ca sunet implică un fond de înțeles oare-care; un fond întins, cum d. ex.: *schlecht* implică atît sensul azĭ stricat al vorbeĭ *schlecht* cum și sensul vorbeĭ *schlicht*.

Acuma ivindu-se lîngă o vorbă veche și oare-cum nesuficientă [întrebuințarea] unuĭ sinonim care să împlinească nesuficiențele —

---

[1]) Aceste două observațiĭ le trec aicĭ, la sfîrșit (f. 55 v.), schimbîndu-le locul lor în Ms. (f. 54 v.), spre a păstra caracterul unor considerațiĭ finale (Cf. și nota anterioară). Încolo am tipărit notițele pretutindenea în ordinea lor din manuscris.

[2]) Ms. Ac. Rom. 2258, f. 33 și v.; fragment, după scris și ortografie de prin 1870-71; se găsește printre o serie de însemnărĭ nemțeștĭ (acelaș Ms., ff. 27-30 și 33-36), cu titlul *Zur Naturgeschichte der menschlichen Sprache* (Auszug), extrase din opera cu acel titlu. Aceste însemnărĭ aŭ prilejit de sigur reflecțiile luĭ Eminescu, ceea ce se arată și prin cîte-va micĭ observațiĭ făcute de poet în chiar textul extraselor și în romînește, cu privire la poporul romînesc (vezĭ acelaș Ms., f. 35 și f. 36).

vorba veche pierde din cercul însemnătății sale ceva — saŭ nu pierde nimic? Asta e întrebarea.

Eŭ susțin că pierde. Vorba primitivă pierde din terenul săŭ tocmaĭ pe-atît pe cît a cuprins sinonimul săŭ. Presupunem că *a* a cuprins întinderea x, dar *b* cuprinde în acelaș spațiu întinderea y, — atuncĭ faptul întindereĭ luĭ b [fiind] împlinit, nu-ĭ rămîne luĭ a de cît întinderea x—y. Saŭ e probabil și alt cas. Vorba primitivă cîștigă două pun[c]te de vedere: unul larg și altul strict. Din pun[c]tul de vedere larg el păstrează drepturile sale și întinderea veche — acesta e înțelesul cel larg al cuvîntutuĭ. Din pun[c]tul de vedere strict, el ni se presintă tocmaĭ așa cum l-a[ŭ] scurtat sinonimele sale — acesta e sensul strict al cuvîntuluĭ.

Cum e procedura noastră întru primirea cuvintelor latine[?] Tot-de[a]una estremitară. Unul primește *en gros,* altul de fel. A primi în locul uneĭ vorbe romînești bune una latină care să'nsemneze tot aceeașĭ, nu ni se pare consult — a primi un sinonim care, însemnînd aceeașĭ, înseamnă totușĭ alt-ceva, o altă nuanță a înțelesuluĭ, asta însemnează a-și înavuți, a-și înnobila limba. *O* espresiune pentru *maĭ multe* înțelesurĭ e miserie, *maĭ multe* espresiunĭ pentru *un* înțeles e copilărie, maĭ multe espresiunĭ însă pentru maĭ multe înțelesurĭ, de și sinonime, e adevărată avuție a limbeĭ. Și această avuție o recomand cu deosebire innovatorilor noștri.

În genere vorbele nouă iaŭ un înțeles abstract, cele vechĭ păstrează înțelesul concret; afară de acele vorbe nouă, de-a[le] căror sunete e legat un înțeles cu totul material și care n'aŭ sinonim în limba romînească.

Să vedem.

Mulțumitor, nemulțumitor — grat, ingrat.

Mulțumitor și nemulțumitor mie mi se pare că și-aŭ desemnat deja cercul lor strict de însemnătate[1]). Ele ating subiectul, ele ating cu desăvîrșire individualitatea, eul subiectuluĭ — pe cînd obiectul ca atare poate să fie ingrat. Un tată are mulțămirea de-a iubi pe copilul săŭ, cu toate-că copilul e ingrat, un poet saŭ un pictor sînt mulțămiți de operele lor, de și ele, ingrate, nu li aduc nicĭ onoare, nicĭ banĭ adese-orĭ.

[1]) In text: *însemnănțŭ* [însemnînță], ce pare o creație a luĭ E

In fine gratitudinea implică o datorie [1]) din partea obiectului, mulțumirea de fel. Mulțămirea e internă — ea e pentru sine însăși — originară, ea este pentru-că este. Gratitudinea presupune o datorie, ea există pentru-că are datoria de-a exista, și prin lipsa ei escită o nemulțămire morală. Mulțumirea nu are datoria de-a fi. Lucrul cel mai grat, venitul frumos și sigur al lucrării de pămînt, implică adese-ori nemulțămirea cu starea de agricultor, e o stare dar nemulțămitoare, pe cînd cugetarea cea grea a filosofiei, fără a-ți aduce onoare saŭ bani, se'ntîmplă să te mulțămiască pe deplin cu toată ingratitudinea lucrării [2]).

Mulțumire și nemulțumire sînt fenomene psicologice — grat și ingrat sînt cu desăvîrșire etice. — Omul trebue să fie mulțumit involuntar, ast-fel cum trebue să fie, pentru-că este. Nu așa gratitudinea. Omul *poate* să fie grat, dar poate să fie și ingrat — după cum își împlinește datoria luĭ etică.

Articole şi scrisorĭ culturale.

1. Insemnătatea serbăreĭ de la Putna (1871). [3])

I.

Dacă privim fierberea vieții noastre publice, putem vedea lesne că neliniștea perpetuă din generațiunea ce e azĭ la ordinea zileĭ, și frecările [4]) eĭ, atît din viața politică cît și din cea spirituală, nu-și aŭ causa lor pe-atîta în interese personale (precum o susțin uniĭ); ci mai mult în profunda scisiune dintre direcțiunile pe care aŭ apucat uniĭ pe de-o-parte, alțiĭ pe de alta. Adăogînd pe lîngă acestea un caracter cam vehement, precum e acel al raseĭ noastre, ne

[1]) In text: *dătorie*, ardelenism.

[2]) Aicĭ se mai adaogă în text, între parantese, exemplele: *Lucru, travalliu*, laboare; timp-vreme; mijloc (Mittel), miez (Mitte), mediu (Medium)».

[3]) *Conv. Lit.* IV, 1870-71, nr. 14, din 15 Sept. 1870, pp. 233 și 234, supt titlul «*Notiță asupra proiectateĭ intrunirĭ la mormîntul luĭ Ștefan-cel-Mare la Putna*», iscălită *E.* Paternitatea articoluluĭ e dovedită în chip absolut prin faptul că se pomenește de cătră poetul însuși (vezĭ p. 20).

[4]) Germanism *(Reibungen)*.

putem lesne esplica de ce simple divergințe în părerĭ se schimbă în neîncredere și în acusărĭ de intențiunĭ subversive.

Răul cel mare nu e că o asemene[a] stare de lucrurĭ esistă, ci că se perpetuă și se moștenește; și dacă generațiunea ce crește azĭ ar aduce cu sine o moștenire atît de tristă, nu ne îndoim că prin o consecință neapărată și mereŭ în creștere, antitesele ar deveni maĭ marĭ și maĭ neîmpăcate.

Însă generațiunea ce crește are și ea datorĭ de împlinit, precum le are fie-care generațiune, ce se'nțelege pe sine însăși, și e lesne de presupus că membrĭ eĭ, îndată ce aŭ cunoscut răul, aŭ cugetat și la remedĭ contra luĭ.

Serbarea la mormîntul luĭ Ștefan-cel-Mare, de și pornită maĭ mult dintr'un sentiment de pietate cătră trecutul nostru pe cît de glorios, pe atîta [de] nefericit, — totuși cu vremea ideea a început a prinde un interes maĭ bogat, de cum puteam presupune din început. S'a născut conștiința că o întrunire a studinților [1]) romînĭ din toate părțile ar putea să constitue și altceva decît numaĭ o serbare pentru glorificarea trecutuluĭ nostru, și că, cu o ocasiune atît de favorabilă în felul săŭ, am putea să ne gîndim maĭ serios asupra problemelor, ce viitorul ni le impune cu atîta necesitate. Viitorul însă e continuarea, în casul cel maĭ bun rectificarea trecutuluĭ. Ca el să fie o simplă continuare a trecutuluĭ cu toate calitățile acestuia, a fost o idee ce trebuia esclusă a priori, pentru o rectificare a greșalelor și lipselor presentuluĭ, care mîne firește va fi pentru toțĭ trecut.

Însă unul din cele maĭ marĭ defecte ale presentuluĭ e tocmaĭ starea de lucrurĭ, ce am caracterisat-o în liniile prime ale acesteĭ notițe, și trebuința cea maĭ mare ni s'a părut nouă că ar fi *o singură direcțiune a spiritului* pentru generațiunea ce crește.

Resumîndu-ne, putem spune că, dacă esteriorul acesteĭ festivități are să fie de un caracter istoric și religios, —

[1]) Latinism: *studinte*, pentru student.

interiorul eĭ — dacă junimea va fi dispusă pentru aceasta, are să cuprindă germeniĭ uneĭ desvoltărĭ organice, pe care spiritele bune o voesc din toată inima.

Ca lucrarea noastră în viitor să constitue un singur organism, normal și fără abatere, e, se'nțelege de sine, un ideal, a cărui împlinire nu e decît problematică; însă puținul bine, ce ar putea resulta dintr'o încercare de a organisa viața viitoruluĭ, însemnează totuși mai mult decît nicĭ o încercare spre aceasta.

Asta-ĭ espunerea scurtă a scopuluĭ serbăriĭ de la Putna.

Credem însă că n'ar fi neinteresantă o analisare a motivelor, ce-aŭ causat amînarea eĭ.

Prin războiul de față [franco-german], la care participează cu spiritul toată lumea civilisată, s'a creat un curent al zileĭ, care înnăduș orĭ-ce mișcare de un caracter mai pacific. Dacă serbarea se ținea în anul acesta, nu-ĭ rămînea decît alegerea între două consecințe egal de rele. Saŭ că curentul zileĭ îĭ imprima, fără voe, o nuanță politică, pe care n'o are și nicĭ intenționează de-a o avea, și ast-fel am fi dat naștere la sgomote și părerĭ cu totul neidentice cu scopul și ființa eĭ, — ba poate că în casul cel mai răŭ realisarea eĭ ar fi fost oprită prin măsurĭ guvernamentale; saŭ, dacă lumea ar fi fost priceput-o bine, fiind însă în contradicțiune cu curentul zileĭ, nimene nu s'ar fi interesat de ea, s'ar fi trecut nebăgată în samă și fără de-a lăsa vre-o urmă morală, precum s'aŭ mai întîmplat și cu alte serbărĭ de natura acesteia. Iată rălele între care trebuia să aleagă; — și de aceea Comitetul pentru serbare a găsit de bine a o amîna pe anul viitor, cînd spiritele vor fi mai liniștite și participarea neoprită de nicĭ un fel de considerațiune.

II. [1])

— O SCRISOARE —

D-luĭ Dumitru Brătianu.

Stimate Domnule,

Prin articolul d-voastră publicat în No. din 23 Iuliu a. c. al jurnaluluĭ *Românulŭ* aţĭ împrumutat serbăriĭ de la Putna acea strălucire, pe care prestigiul unuĭ nume ş'a uneĭ inteligenţe însemnate i-o dă uneĭ fapte neînsemnate chiar.

Dacă însă serbarea s'ar întîmpla într'adevăr ca să aibă acea însemnătate istorică, pe care i-o doriţi d-voastă, dacă ea ar trebui să însemne piatra de hotar, ce desparte pe planul istorieĭ un trecut nefericit de un viitor frumos, atuncĭ trebue să constatăm tocmaĭ noĭ, aranjatoriĭ serbăriĭ, cum că meritul acesta, eroismul acesteĭ ideĭ, nu ni se cuvine nouă. Dacă o generaţiune poate avea un merit, e acela de a fi un credincios agent al istorieĭ, de a purta sarcinele impuse cu necesitate de locul pe care îl ocupă în lănţuirea timpilor. Şi istoria lumiĭ cugetă — de şi încet, însă sigur şi just: istoria omenirii e desfăşurarea cugetăriĭ luĭ Dumnezeŭ. Numaĭ espresiunea esterioară, numaĭ formularea cugetăriĭ ş'a fapteĭ constituesc meritul individuluĭ orĭ al generaţiunii, ideea internă a amîndurora e latentă în timp, e resultatul unuĭ lanţ întreg de cause, resultat ce atîrnă mult maĭ puţin de voinţa celor presenţĭ de cît de a celor trecuţĭ.

Cum la zidirea piramidelor, acelor piedicĭ contra pasurilor vremiĭ, fundamentele cele largĭ şi întinse purtaŭ deja în ele intenţiunea uneĭ zidirĭ monumentale, care e menită de-a ajunge la o culme, ast-fel în viaţa unuĭ popor munca[1]) generaţiunilor trecute, care pun fundamentul, conţine deja în ea ideea întreguluĭ. Este ascuns în fie-care secol din viaţa unuĭ popor complexul de cugetărĭ, care formează idealul luĭ, cum în sîmburele de ghindă

[1]) Vezĭ *Romanulu*, din 15 Aug., 1871; retipărită de I. A. Rădulescu-Pogoneanu în *Conv. Lit.* XXXVII, 1903, pp. 327-328. Stilul şi ideile, pe urmă însemnătatea şi rolul literar al poetuluĭ printre studenţiĭ romînĭ din Viena, vădesc că paternitatea articoluluĭ trebue recunoscută esclusiv luĭ Eminescu.

e cuprinsă ideea stejaruluĭ întreg. Și oare oameniĭ ceĭ marĭ aĭ Românieĭ, nu-ĭ vedem urmărind cu toțiĭ, cu maĭ multă orĭ maĭ puțină claritate, un vis al lor de aur, în esență acelaș la toți și în toțĭ timpiĭ? Crepusculul unuĭ trecut apus aruncă prin întunerecul secolelor razele luĭ cele maĭ frumoase, și noĭ, agenții uneĭ lumĭ viitoare, nu sîntem de cît reflexul său.

De aceea, dacă serbarea întru memoria luĭ Ștefan va avea însemnătate, aceea ar fi o dovadă maĭ mult cum-că ea a fost cuprinsă în sufletul poporuluĭ românesc, și s'a realisat pentru c'a trebuit să se realiseze, dacă va trece însă neînsemnată, atunci va fi o dovadă cum că a fost espresiunea unor voințe individuale necrescute din sîmburele ideilor presentuluĭ. E o axiomă a istorieĭ că tot ce e bine e un resultat al cugetăriĭ generale, și tot ce e rău e productul celeĭ individuale. De aceea meritul nostru va consista numaĭ în formularea ideilor și trebuințelor esistente ale poporuluĭ, nu în crearea unor altora; ne vom lăsa îndreptațĭ de cugetarea și trebuințele poporuluĭ nostru, de ale noastre proprii, *recepute*[2]) poate de la streinĭ, ne vom lăsa conduși de curentul ideilor națiuniĭ și nu vom pretinde rolul de a conduce noĭ prin ideile noastre individuale.

Prin numele și inteligența d-voastră ați aruncat asupră-ne razele cele maĭ curate ale generațiuneĭ căreia îĭ aparțineți; de aceea primiți mulțămita noastră — nu pentru noĭ, a cărora nu-ĭ nicĭ ideea, nicĭ condițiunile de realisare — ci pentru sînțenia causeĭ, a căreĭ flamură o urmăm cu toțiĭ, și a căreĭ un moment e și serbarea aceasta.

Cernăuți în 3 (15) August 1871.

Pentru comitet: *Mihaiŭ Eminescu, Pamfil Dan.*

1905 Junie 28. Cetit Tutăia seara în Broșteni la Irina lui Matei lângă gârla ferestăului și pe drum spre Vatra-Dornii, pe Bârnărel singur-singurel.

---

[1]) În text e *murea*, vădită greșală de tipar.

[2]) Latinism, pentru *primite*.

CUPRINSUL

PAG.

INTRODUCERE 1

Epoca de la 1870—1874.

CUGETĂRI FILOSOFICE.

1. Natura și Statul. 1

Transiția materiei prin cercul de forme al naturii; statul și societatea fapte ale naturii, nu ale minții omenești; analogia între stat și natură; statele omenești și statele albinelor, p. 1. Legile, dreptul, religia ca organe de viață ale societății și statului, p. 2.

2. Echilibrul în Stat 2

Virtutea e dreptul nepus în discuție, dreptul e echilibrul, echilibrul e lumea, p. 2. Echilibrul în stat, iubirea universală, p. 3.

CUGETĂRI SOCIALE.

1. Despre creștinism. . . . . .

Creștinismul religie a săracilor, nenorociților, femeilor pierdute prin ademenirile bogaților. Clasele de sus și cele de jos, p. 4. «Ordinea divină» și deșertăciunea ei; egoismul și perpetuarea lui în generații, p. 5.

2. Superfluența populației. 6

Orașele mari împiedică superfluența populației, prin decadența morală provenită din sărăcia claselor de jos și corupția bogaților; sufletul modern consistă în frenesie și desgust. Politica internă imorală a lui Napoleon III, p. 6. Îndreptățirea problemelor sociale; politica socială sfioasă a lui Thiers, Gambetta, Faure; orașele mari ca mașini ale distrugerii generațiunii prin desfrîu; raportul dintre populație și hrană ca isvor al luptelor sociale; funcționarismul în România, p. 7.

PAG.

3. Despre Eul nostru social 7
Materialismul vieții sociale romînești; mîntuirea prin idealismul filosofic al luĭ Fichte și poetic al luĭ Klopstock, p. 7. Trecerea la juste-milieu-l rațiunii și adevărateĭ simetriĭ ar fi lesne, p. 8.

4. Eristica Orientuluĭ 8
Corupția cugetăriĭ grece în cea bizantină; influența eĭ asupra cugetăriĭ romînești; ciocoiul romîn eristic, p. 8.

CUGETĂRĬ ISTORICE.

1. O problemă a istoriculuĭ 9
Legea continuității curentelor istorice; ideile ca substanță și fir conducător al evenimentelor, p. 9.

2. Cugetărĭ sintetice asupra istorieĭ Romînilor 10
Lipsa de continuitate în desvoltare; politica rusească și pătura nepositivă a semidocților; starea actuală consecință a lipseĭ de clase positive: prea marea productivitate și lipsa de esport, drept causa decadenții păturiĭ țărănești; lipsa de credințe positive; influența luĭ Rousseau; oligarchia boierească; regalitatea absolută ar impune egalitatea și conștiința individuală, p. 10.

3. Despre luptele naționale 10
Luptele naționale în lumina romantică a sentimentuluĭ; egoismul ca sîmbure etern al acțiunilor omenești, p. 10. Bogăția de forme a vieții naționale ca fenomen de petrecere pentru strănepoți; istoria lipsită de farmecul formelor exterioare (filosofie și politică) ar fi seacă, p. 11.

CUGETĂRĬ LITERARE.

1. Rolul literaturiĭ naționale în spiritul public 11
Stilul e omul. Universalitatea culturiĭ înlesnește claritatea stiluluĭ. Limba manifestă maturitatea culturiĭ publice a spiritului poporal, p. 12. Elementul moral și estetic al culturiĭ isvoresc din literatura națională, p. 13.

2. Producțiunea noastră literară față cu cea străină 13
Inferioritatea producțiuniĭ noastre față cu cea streină, în calitate și cantitate, p. 13.

PAG.

3. *Literatura romînă înnainte de Eminescu* 13
Vechiĭ scriitorĭ cu entusiasmul lor și moderniĭ sceptiĭ, p. 13. Cultura romînească de azĭ o importație străină, p. 14.

4. *Purificarea limbeĭ* 14
Imposibilitatea uneĭ purificărĭ absolute a limbeĭ; inconsecvența antipuriștilor absoluțĭ. Necesitatea evoluțieĭ limbiĭ romînești printr'o purificare chibzuită, p. 14. Limba clasică romînească, sarcină a generațiilor viitoare. Eterogenitatea culturiĭ și a literaturiĭ la Romînĭ; cultura claselor de sus e superioară literaturiĭ naționale, dar e streină, p. 15.

5. *Despre naționalism și cosmopolitism* 15
Scopurile societățiĭ studențeștĭ «Românía Junĕ» din Viena. Curentul anti-junimist, p. 15. In contra esclusivismuluĭ anti-junimist, p. 16. Societatea «Românía junĕ» turburată de acțiunea anti-junimiștilor, p. 17. Argumentele contra junimiștilor, p. 18. Cosmopolitismul o simulațiune. Direcția nouă a «Junimeĭ» și d. Maiorescu. Articolul «Echilibrul» din Federațiunea, p. 19. Un congres politic al Romînilor din Austro-Ungaria. Serbarea de la Putna (1871), p. 20.

6. *Despre Titu Maiorescu (Criticile și personalitatea sa)*. 21
«Naționalitatea în marginile adevăruluĭ», ca principiu al operelor luĭ Maiorescu, p. 21. Netemeinicia acusațiilor împotriva sa ale anti-junimiștilor, p. 23.

7. *Despre presă în genere* 23
Gazetariĭ nu știŭ ce vor saŭ nu vor ce știŭ. Șarlatanismul preseĭ, p. 23.

8. *Despre presa romînească* 23
Patru categoriĭ ale preseĭ romînești: *a)* neinteligente, dar de bună credință (*Telegraful* din București), *b)* inteligente, dar de rea credință; *c)* neinteligente și de rea credință (*Trompeta*, *Poporul*); *d)* inteligente și de bună credință (*Albina*, *Federațiunea*, *Telegraful* din Sibiiŭ), p. 24.

9. *Despre sentiment și fantasie* 24
Sentimentul predomină rațiunea. Fantasia represintă ideile eterne, p. 24. Fantasteria o slăbiciune, p. 25.

PAG.

FRAGMENTE POLITICE ȘI LITERARE

1. *Despre partidele politice din România* 26
Principiĭ și interese. Condițiile caracteruluĭ politic, p. 16. Nestatornicia elementelor politice în România. Alergarea după *chiverniseală*. Identificarea demagogică cu «națiunea», p. 27. Ruina finanțelor țării. Concepția sceptică, optimistă, și positivistă în soluțiile politice, p. 28. Boala funcționarismuluĭ, p. 29.

2. *Dragostea de poporul romînesc* 29
Esploatarea poporuluĭ de către străinĭ și politicianĭ. Fanariotismul demagogilor, p. 30.

3. *Despre politica desnaționalisăriĭ* 30
Maghiarismul și germanismul ca influență culturală, p. 30. Cultura și educațiunea străină. Maghiarisarea prin școală, p. 31. Renegatismul, p. 32. Dreptul limbiĭ și legiĭ strămoșeștĭ, p. 33. Triumful dreptățiĭ, p. 34.

4. *Despre Nemțĭ la 1870* 34
Antitesa încordată a simpatiilor și antipatiilor în sufletul luĭ Eminescu. Basmul *«Făt-frumos din lacrimă»*, p. 34. Șovinismul german, p. 35. Slavicĭ și articolele luĭ despre Maghiarĭ din *Conv. lit.* Serbarea de la Putna, p. 36.

5. *Rolul Romînilor în regenerarea Austrieĭ* 37
Probabilitatea căderiĭ ministeruluĭ Giskra-Hasner. Dreptul suveranității naționalităților în Austro-Ungaria, p. 37. Atitudinea Romînilor. Adunarea de la Miercurea, p. 38. Oportunismul romînesc, p. 39. Necesitatea politiceĭ romînești autonomiste, p. 40. Ideea unuĭ congres politic al Romînilor, p. 41. Solidaritatea cu națiunile Austrieĭ în planul transformăriĭ acesteia. Proectul uneĭ delegațiĭ la tron, p. 42.

6. *Dualismul austro-ungur și naționalitățile* 42
Tendința de autonomie a naționalităților austriace. «Pester Loyd» și autonomia națională, p. 42. Autonomia Ardealuluĭ. Dualismul ca variantă a eternuluĭ «divide et impera», p. 43. Netemeinicia eghemonieĭ ungurești din punct de vedere cultural și moral, p. 45—46. Imposibilitatea unuĭ acord romînomaghiar, p. 47. Ficțiunea «statuluĭ maghiar» și corupțiunea politiceĭ ungurești, p. 48. Grandomania maghiarismuluĭ. Mo-

PAG.

narchismul Romînilor și credința lor în unitatea de stat austriac, p. 49. Legile ungurești, făcute fără învoirea Romînilor și în contra lor, nu-ĭ obligă pe aceștia moralicește, ci numaĭ formal-legalicește. O soluțiune a cestiuniĭ romîne în cadrele eghemonieĭ ungurești, esclusă, p. 50. Dreptul și legislațiunea emană de la popoare, prin mijlocirea Suveranuluĭ, p. 51. Dinasticismul Romînilor. Federalismul ca garanție a unității Austrieĭ. Ungaria, în situația eĭ dualistă, nu-ĭ o condițiie a existenții Austrieĭ, p. 52. «Tronul trebue să cedeze națiunilor». Principiul forței brute al eghemoniștilor și siguranța Austrieĭ ; primejdia uneĭ revoluții militare, p. 53. Nu Maghiariĭ, ci tronul e chemat să dea drepturĭ naționale popoarelor nemaghiare. Regenerarea Austrieĭ prin egala îndreptățire a tuturor factorilor eĭ etnicĭ, p. 54.

ARTICOLE LITERARE

1. *Teatrul romînesc și repertoriul luĭ* 55

Utilitatea ideeĭ unuĭ teatru național pentru Romînĭĭ din Ardeal și Ungaria, p. 55. Repertoriul nostru teatral: comediile luĭ Alexandri, M. Milo, Pantazi Ghica, p. 56; piesele luĭ V. A. Urechia; încercările luĭ A. Lăzărescu, p. 57 ; operele dramatice ale luĭ Bolintineanu, pp. 57-58; influența operelor luĭ Shakespeare, p. 58 ; Bodnărescu («Rienzi»); Depărățeanu («Grigore-Vodă»); I. Caragialy, p. 59. Ideea luĭ I. Lăpedatu de-a se publica un almanach dramatic romînesc. Teatrul de curte din Viena, p. 59. Teatrul luĭ Scribe și Sardou, p. 60. Bjørnstjerne Bjørnson și Victor Hugo, p. 61. Valoarea etică a pieselor dramatice. Friederic Hebbel (Maria Magdalena). Dramaturgiĭ naționalĭ. Burse pentru actoriĭ romînĭ în Transilvania, p. 62. Drama rusă, maghiară, sîrbă nu trebue imitată. Alexandri și Milo, p. 63.

2. *Despre curentele filologice romînești din Bucovina* (o polemică) . 63

Criticile luĭ Maiorescu. Școala sa și defectele eĭ, pp. 63-64. D. Petrino și broșura luĭ «Puține cuvinte despre coruperea limbeĭ romîne în Bucovina», pp. 64-65. Causa averilor bisericiĭ romînești din Bucovina și caracterul eĭ politic-național, p. 66. Societatea pentru cultura și literatura poporuluĭ romîn din Bucovina. Aron Pumnul și sistemul său filologic. Etimologismul și fonetismul, p. 68. Atitudinea deputaților romînĭ în dieta Bucovineĭ, p. 69. Prosa luĭ Alexandri inferioară poesieĭ sale. «Foaia societății pentru lit. și cult. pop. rom.

PAG.

în Bucovina», p. 69. Germanismele bucovinene. Maiorescu despre limba ziarelor romîne din Austria, pp. 70-71. Personalitatea lui Aron Pumnul, pp. 71-72. Meritele școalei istorice ardelene, p. 72. Șincai, p. 73. Limitele criticei; neseriositatea criticei sarcasmelor meschine, p. 75. Critica versurilor lui Petrino, pp. 75-76.

Epoca de la 1874-1877.

1. *Influența austriacă asupra Romînilor din principate* 79

Influența austriacă, mai cu seamă actuală, înconjoară România din toate părțile. Paralelă între Austria și România, p. 79. Elementul austriecesc în circulația economică a României, p. 80. Puterea Austriei: catolicismul universal al dinastiei sale, pp. 80-81. Mihai-Viteazul, jertfă a politicei austriace, pp. 81-82. Austria există prin discordia popoarelor sale. Preotul catolic și *beamterul* în politica austriacă, p. 82. Cosmopolitismul comercial ca factor al politicei austriace. Politica economică a Austriei în Orient. Complexitatea de cause și efecte a problemei influenței austriace în România, p. 83. Fanatismul iubirii de patrie și rațiunea politică, pp. 83-84. Poporul romîn desbinat, în istoria sa, înlăuntru și față de vecini. Statul ca așezămînt al naturii, nu al rațiunii, p. 84. Istoria internă ca luptă între ideea statului și individualism. «Bellum omnium contra omnes». Ideea armoniei intereselor. Individualismul de clasă p. 85. Națiunea, pp. 85—86. Scopul moral al statului. Apărarea claseï țărănești de exploatarea claselor superioare. Necesitatea dinastiei, p. 86. Republicanismul social; republice antice și moderne, pp. 86-87. Sistemul liberal (individualismul) și monarchia juridică (armonisarea intereselor, prin stat), p. 87. Ideea libertății: Hugo Grotius; bilul maritim englez, p. 88. Țările romîne republice antice (esploatarea sclavilor și a țăranilor). Influența dreptului public polon (regalitatea electivă și atotputernicia boerilor, misera plebs contribuens), pp. 88-89. Nestabilitatea domniilor moldovene în sec. XIV. Domnia lui Alexandru-cel-Bun și resultatul stabilității ei, p. 89. Urmașii lui și influențele străine, p. 90. Dinastia Basarabilor în Țara-Românească. Domnia lui Mircea I-iu și efectele stabilității ei. Discordiile între Basarabi, pp. 90-91. Domnia Fanarioților, pp. 91-92. Luarea Bucovinei și noua influență austriacă. Decadența

P. G.

boerimeĭ și a limbeĭ naționale în Moldova, pp. 92-93. Starea socială moldovenească la 1820: boeriĭ mari, boeriĭ-micĭ slujbași, țăraniĭ iobagi, clerul laic și monarstic, răzeșul, negustorul și breslele. Decadența claselor positive, a boerimiĭ, răzeșilor și breslașilor, p. 93. Pătrunderea elementelor străine în Moldova. Desorganisarea și corupția poliției, administrației și justiției țăriĭ Năvala burghesieĭ în mica boierie (funcționarismul), p. 94. Privilegiile și privilegiații slujbelor. Evreiĭ ocupă golurile economice (burghesia străină), p. 95. Scăderea puteriĭ statuluĭ (Domnuluĭ) romîn și creșterea puteriĭ consulatelor. Regulamentul Organic și invasiile rusești (ce aduc jocul de cărți în țară). Sporirea nestabilității, p. 96. Domnia luĭ Mihaĭ Sturdza; grămădirea la porțile boerĭilor micĭ; dispariția claseĭ de mijloc; noua clasă a proletarilor intelectualĭ («clasa scribilor»); esterminarea prin procese a claseĭ răzeșilor; desfacerea parțială a latifundiilor, de aci sărăcirea țărănimiĭ, pp. 96-97. Înmulțirea crîșmelor (prin velnițe) și cu ele a Evreilor; degenerarea populației țărănești, p. 98. Ipoteza uneĭ dinastiĭ stabile a Mușătești̦lor, din care ar fi făcut parte Ioan Alexandru Sturza-Voevod; propășirea țăriĭ, în asemenea condițiiĭ, supt influențele sec. XIX: crearea uneĭ clase de mijloc, desvoltarea cleruluĭ laic, stabilitatea funcționarilor, evitarea golurilor economice prin negustorĭ și meseriașĭ statornicĭ. Visul uneĭ vieți romînești ideale supt un Ioan Sandul (Sturza) III, la 1860; urmașul luĭ Ioan Sandul IV-lea ar fi moștenit un mare stat romînesc, după ce «războiul din 54 ne aducea Basarabia, cel din 54 Bucovina, cel din 66 Transilvania», pp. 98-99. Realitatea domniilor romîne nestabile din sec. XIX, p. 99. Partidele politice romînești. Lipsa claselor positive romînești, în afară de clasa țărănească. Esploatarea țărănimiĭ, p. 100. Apăsarea eĭ prin aparatul administrativ greoiŭ și netrebnic, p. 101. Degenerarea claseĭ țărănești; despopularea țăriĭ; înstrăinarea meseriilor, negoțuluĭ, proprietățiĭ fonciare orășenești. Primejdia vecinătățiĭ austriace, prin invasia streinilor, și problema asigurăriĭ uneĭ desvoltări economice naționale pe seama țărănimiĭ. Păstrarea naționalității, nu dreptul public e lucrul de căpetenie pentru România. Soluția: *stabilitatea* (guvern monarchic, ereditar, maĭ mult orĭ maĭ puțin absolut); *munca* (escluderea proletarilor condeiuluĭ de la viața politică și silirea lor la activitate productivă); *economia* în finanțele statuluĭ și în cele individuale, p. 102. Primejdiile uneĭ ocupațiiĭ austriace saŭ rusești, pp. 102-103.

PAG.

2. *Lămuriri asupra «Influenței austriace»*. 103
O dare de seamă personală și nedreaptă asupra «Influenței austriace» în *Curierul intereselor generale*, p. 103. Eminescu precisează și resumă ideile fundamentale din studiul său: domnia absolută a principiului armoniei intereselor; înnaintarea dintr'o clasă într'alta prin muncă, nu prin privilegiu; sistemul constituțional romînesc lărgește vechile privilegii; influența austriacă, istoricește și economicește, asupra țărilor romînești, pp. 103-104.

3. *Agitațiile Evreilor din România în străinătate* 104
Alianța israelită și Evreii din România, p. 105. Egala îndreptățire a Evreilor din România și puterile europene; neîndreptățirea pretențiilor politice evreești, pp. 106-107.

4. *Despre drepturile politice ale Evreilor* 107
I. Evreii singuri, între popoare, cîștigă toate drepturile fără sacrificii și muncă, p. 107. Religia creștină ca îmblînzitoarea moravurilor europene și ca păstrătoarea culturii antice; Evreii ca răspînditorii corupției sociale, prin disprețul muncii positive, p. 108. Situația Evreilor din România față cu populația istorică, p. 109. Presa europeană evree și evreo-filă, atîțînd lupta între clase și naționalități; Pesther Lloyd și N. fr. Presse, p. 110. Evreii în Moldova lui Ștefan-cel-Mare, pp. 110-111. Evreul consumator, nu producător, deci fără titluri la drepturi politice. Meseriașii evrei în România, p. 111. Inmulțirea Evreilor în România, favorisată de reformele liberale; Regulamentul Organic favorisînd pe Evrei; pripeala reformelor liberale moderne în România și superficialitatea generației crescută la Paris, p. 112.
II. Măsurile restrictive contra Evreilor, urmări ale dreptei judecăți și instinctului de conservare romînesc. Domnia Fanarioților distrugătoare a boerimei istorice; Evreii ruinători ai claseĭ țărănești, p. 113. Rasa evreiască inasimilabilă, pp. 113-114. «Alianța israelită» universală mai primejdioasă de cît Internaționala socialistă sau de cît Iesuiții. Socialismul pentru sfințenia muncei, dar contra necesității culturale a capitalului, p. 114. Iesuitismul și elementele pesimiste ale filosofiei sale. Catolicismul ca propagator al artelor (tendința culturii sentimentelor) și ca prigonitor al aristocrației spiritului (tendința politică), pp. 114-115. Pretinsa apăsare a Evreilor în România; marea lor stăpînire economică aici.

PAG.

Separatismul de rasă și de cultură al Evreilor în România. Uneltirile lor anti-romînești în străinătate. Evreii *nu* merită drepturi în România, pp. 115-116.

III. Neadevărul prigoniriĭ romînești a Evreilor, arătat de Evreiĭ înșiși. Asimilarea lor culturală și socială ca o condițiе a îndreptățiriĭ cu cetățeniĭ statuluĭ romînesc, pp. 116-117. Puținiĭ Evreĭ (ceĭ «spaniolĭ») identificați cu țara romînească, pp. 116-117. Restricțiunile contra Evreilor din România ca «modus vivendi» cu seminția evreiască. Aparatul netrebnic al formelor de cultură străină și demagogia «națională» a proletarilor condeiuluĭ, p. 117.

5. *Despre Evreiĭ romînĭ și străinĭ* (notițe) 118

Concurența evreiască (tipograful Goldner contra Tipografieĭ Naționale din Iași), pp. 118-119. — Romîniĭ din Ardeal și Evreiĭ (traducerea și tipărirea la Blaj a broșuriĭ «Jidovul talmudist» de dr. Aug. Rohling) pp. 119-120. — Agitațiile Evreilor din România în Franța, p. 120. — Despre cartea luĭ K. E. Franzos: «Aus Halb-Asien», pp. 120-121. — Evreiĭ din Roma pentru ceĭ din România (cu prilejul conveнțieĭ comerciale italo-romîne). — În contra maltratăriĭ Evreilor (cu prilejul bătăiĭ unuĭ Evreŭ din Iași de către un Romîn). — Creștiniĭ din Turcia și Evreiĭ din România (analogie), p. 122. — Evreiĭ romînĭ ca supușĭ austriacĭ, pp. 122-123. — Evreiĭ din Serbia, p. 123.— Diferite alte notițe scurte despre Evreĭ (despre «persecuțiile» Evreilor din România și despre judaismul modern), pp. 123-124.

6. *Planul uneĭ confederațiunĭ balcanice* 124

Ziarul oficios «Post» și resolvarea Cestiuniĭ orientale, p. 124. Consecințele politice grele ale Cestiuniĭ orientale pentru Europa; înlăturarea lor printr'o «Confederație dunăreană» (a provinciilor balcanice liberate), supt protectoratul Austrieĭ. Politica orientală a Rusieĭ și cuceririle eĭ în Asia, p. 125. Pacostea economică a supremațieĭ austriace în Orient (stoarcerea populațiunilor prin agențĭ economicĭ evreĭ și evreo-filĭ), pp. 125-126. Eminescu pentru o (*altă*) confederație dunăreană, cu o politică comercială protecționistă, p. 126.

7. «*Elenismul*». 126

Broșura admiraluluĭ frances I. de la Gravière despre Cestiunea orientală («La station du Levant»); ideea opuneriĭ

PAG.

elenismului față cu panslavismul, p. 126. Satirisarea ei de către Eminescu și arătarea elementului grecesc drept «otravă a Orientului», p. 127. Grecii în istoria românească veche și nouă, pp. 127-128. Degenerarea rasei grecești prin îmbătrînirea și viţiile ei, p. 128. Primejdia unei predominări evreești în Orient mai mică de cît a uneia grecești, p. 129.

8. «*Idealul istoric al Rusiei*» 129

Unitatea de desvoltare (lipsită de turburări) a Rusiei, în deosebire de celelalte state europene, p. 129. Gîndul cuceririi Constantinopolei ca «vis neîmbătrînit» al Slavilor de Nord. Dinastiile ruse Rurik și Romanov. Politica externă a Rusiei față de Svedia și Polonia, p. 130. Politica rusă în Orient și preponderanța ei față de cea austriacă, pp. 130-131. Rusia despre Cestiunea orientală, după N. I. Danilewski («Rusia și Europa»), pp. 131-132. Soluțiile Cestiunei orientale, după acelaș; desfacerea Turciei și Austro-Ungaria; o confederație slavă supt protecția Rusiei, pp. 132-133. Românii ca muche despărțitoare între Occident și Orient, p. 134.

9. *România și Austro-Ungaria*. 134

Puterile europene și ideea trecerii armatelor rusești prin România, p. 134. Cumpăna între Răsărit (Rusia) și Apus (Austria) a politicei românești. Viitorul Orientului: o confederație de popoare supt patronatul Rusiei sau Austro-Ungariei, dar în basa egalității naționalităților și limbilor. Politica austriacă de naționalități influențînd politica externă a Principatelor Române. Cestiunea Românilor din Austro-Uugaria nu-i o problemă pur politică, ci bisericească, școlară și cel mult administrativă locală. Idealul unității politice a Românilor, o «teorie ieftenă», p. 135. Poziția Românilor din Ungaria, p. 136. Condițiile unei alianțe româno-maghiare, pp. 136-137. Aversiunea în contra Austriacilor, p. 137. Libertatea spiritului, decî a limbii, și libertatea conștiinții ca esența aspirațiilor politice ale Românilor din Austro-Ungaria. Insemnătatea limbii pentru păstrarea naționalității, pp. 138-139. Prigonirea politică a limbii românești în Austro-Ungaria. Autochtonia Românilor în Dacia. Originea Românilor. Trăinicia naționalității românești față cu pericolul germanisării, rusificării sau maghiarisării, p. 139. Toleranța poporului românesc, pp. 139-140. Amestecul statului în treburile bisericei românești din Bucovina și lipsirea ei de drepturi garantate

PAG.

prin Constituție, pp. 140 și 142. Starea escepțională a Romînilor din Ungaria, pp. 140-141. Civilisația austro-maghiară, p. 141. Influența partiduluĭ liberal și a Evreilor în conducerea afacerilor politice din Austria și Ungaria («regimul burseĭ»), pp. 141-144. Escepția cabinetuluĭ Hohenwart în Austria și scurta luĭ durată, pp. 143-144. Adunarea de la $^{11}/_{23}$ Iunie 1870 a Romînilor bucovinenĭ în causa autonomieĭ lor bisericeștĭ. Starea de lucrurĭ din Bucovina la anexarea eĭ și noiĭ cîrmuitorĭ, p. 144. Intrebările guvernuluĭ austriac cătră Divanul Moldoveĭ (1782) și răspunsurile Divanuluĭ Moldoveĭ, p. 145. Măsurile austriace cu privire la administrarea fondurilor bisericeștĭ bucovinene (1783 și 1784), pp. 146-148. Intrebuințarea de azĭ a fonduluĭ bisericesc din Bucovina (extrase din cuvîntarea primaruluĭ Gr. Iliuț, ținută în adunarea din Iunie 1870), pp. 148-150. Invrăjbirea dintre Romînĭĭ și Rutenĭĭ Bucovineĭ, pp. 151-152. Suveranitatea Mitropolieĭ Moldoveĭ și a Sucevei și nesocotirea eĭ de cătră guvernul austriac, pp. 152-153. Episcopia Rădăuților și administrarea eĭ de cătră guvernul austriac; germanisarea școalelor eĭ și pătrunderea în ele a Evreilor, p. 153. Evlavia pentru trecut e «religia umanității»; recunoașterea esistenții unuĭ principiŭ moral în istorie, pp. 153-154. Mitropolia Sucevei și decadența eĭ de astăzĭ, supt regimul austriac, pp. 154-155. Cuvintele luĭ Georgiu Hurmuzachi în adunarea din Iunie 1870 despre primejdia liberalilor austriacĭ pentru biserica romînească, p. 155. Analogia între Ungaria și Romănia, supt raportul esploatăriĭ economice evreieștĭ, al formelor goale de civilisație apuseană, al funcționarismuluĭ și al degenerăriĭ populației țărănești, pp. 155-157. Deșertăciunea politiceĭ maghiare de naționalități și necesitatea uneĭ înțelegerĭ drepte între Romînĭ și Maghiarĭ, în fața primejdieĭ ruseștĭ, pp. 157-158. Espunerea situațieĭ Romînilor din Ardeal și Ungaria, după «Telegraful romîn» din Sibiŭ, pp. 159-170.

10. «Romînĭĭ din a dreapta Dunăriĭ» 170

O foaie bulgărească («Vulturul») din Ploieștĭ despre Romînĭĭ macedonenĭ, pp. 170. «Găgăuțiĭ», p. 170-171 (în notă). Greciĭ, Sîrbiĭ, Bulgariĭ, negînd existența Romînilor macedonenĭ. Asigurarea libertățiĭ bisericeștĭ și școlare pentru Romînĭĭ macedonenĭ; reînființarea vecheĭ Mitropoliĭ a Proilabuluĭ, p. 171. Drepturile Romînilor din Turcia, pp. 171-172. Datoria Romănieĭ de-a le ocroti, p. 172.

PAG.

11. Politica slavă și Europa. 172

Disolvarea conferinței puterilor europene, în Cestiunea orientală, la $^{8}/_{20}$ Ianuarie 1877, p. 172. Rusia și cestiunea Slavilor de Sud, p. 173. Turcii și Slavii din imperiul otoman, pp. 173-174. Slavii din Austro-Ungaria față de Evreo-germani și Maghiari, p. 174. Constituția turcească un fel de constituționalism austriecesc, p. 174. Atitudinea României față cu lupta de naționalități din Austro-Ungaria și politica acesteia cu privire la cetățenii ei romîni, p. 175.

12. Turcia și Europa 175

Protocolul conferințelor din Constantinopol ale marilor puteri, în Cestiunea orientală, iscălit la Londra, p. 175. Analogia antitezei între Slavi și Turci cu antiteza între Roma și Cartago, pp. 176-177.

13. Neutralitatea României 177

Anglia și Austro-Ungaria nerecunoscînd neutralitatea României; amenințările Turciei de-a intra în România în casul trecerii peste Prut a armatelor rusești; luarea în ironie a broșurilor romînești despre realitatea neutralității României și a planului desființării armatei romînești, pp. 177-178. Instinctul istoric just al Domnului Carol de-a crea oștirea romînească disciplinată și echipată, p. 178. Presa austro-ungară și neutralitatea României, pp. 178-180. Presa romînă și războiul, p. 179.

14. Dualismul și federalismul în Austro-Ungaria 180

Interesele esclusiviste ale Maghiarilor și Evreilor cercînd amestecarea Austro-Ungariei într'un războiu cu Rusia, p. 180 și p. 181. Posibilitatea desfacerii monarchiei habsburgice, p. 180. Dinasticismul popoarelor ei hrănit de confesiunile creștine, pp. 180-181. Clerul pentru federalismul istoric, p. 181. Politica de interes a claselor de advocați ce conduc politica Austro-Ungariei, p. 181. Politica Maghiarilor, pp. 181-182. Federalisarea monarchiei habsburgice ca singurul mijloc de împăcare a tuturor popoarelor ei, tiranisate de dualism, p. 182. Primejdia pentru Austro-Ungaria a unui războiu cu Rusia, cînd nu s'ar mulțumi naționalitățile aceleia, pp. 182-183. Politica externă a Austro-Ungariei; neutralisarea României și politica anti-romînească a primului ministru ungar Tisza, p. 183.

PAG.

15. Micĭ articole și notițe de politică externă 183

Teama Austro-Ungarieĭ de România (măsurĭ militare în contra uneĭ invasiĭ romînești în Ardeal), pp. 183-184. — Evenimentele din Balcanĭ, la 1876, și presa romînească (nepăsarea gazetarilor greco-bulgarĭ), p. 184. — Maghiariĭ și Dacoromînismul (scorniturile preseĭ ungurești), p. 184. — Romîniĭ din Serbia în războiul sîrbo-turc, pp. 184-185.—Impăratul Francisc-Iosif și Romîniĭ, pp. 185-186. — Turciĭ și diplomația europeană pp. 186-187. — Principele Nikita și Muntenegrenii (antagonismul între Nikita și prințul Milan în cestiunea Slavilor de Sud), pp. 187-188. — Puterile europene și Turcia în preajma războiuluĭ de la 1877 (în special atitudinea Austrieĭ și Romănieĭ), pp. 188-190. — Rușiĭ în preajma războiuluĭ din 1877 (neutralitatea Romănieĭ), pp. 190-191. — Conspirație în contra Sultanuluĭ (Abdul-Hamid și planul ridicării pe tron a luĭ Murad V), pp. 191. — Politica Romănieĭ (comentariĭ asupra interpelăriĭ deputatuluĭ N. Blaremberg din Decembre 1876), p. 192. — Politica Romănieĭ în fața evenimentelor externe grave, pp. 192-193. — Ungurii pentru Turcĭ (deputația ungurească la Constantinopol, 1877, trecînd prin Bucureștĭ; «Trompeta Carpaților» luîndu-ĭ apărarea în contra supărăriĭ preseĭ romînești), pp. 193-195. — Ludovic Kossuth despre Mitropolitul Șaguna (scrisoarea luĭ Kossuth din 26 April 1849 în contra «trădătoruluĭ» Șaguna, bănuit a fi chemat pe Rușĭ în Ungaria), pp. 195-197.—Primejdia războiuluĭ (Rusieĭ cu Turciĭ) p. 197. — România în preajma războiuluĭ ruso-turc, p. 197. — Turcofilia Maghiarilor (disolvarea comitetelor romînești din Ardeal pentru crucea-roșie, 1877), p. 198. — Turcofilia preseĭ maghiare, pp. 198-199. — Cărțĭ romînești interzise pentru Ungaria, pp. 199-200. — Maghiariĭ și Romîniĭ la graniță (presa ungurească agitînd contra Romănieĭ și pentru Turcĭ), p. 200.

ARTICOLE ISTORICE.

1. Grigore Ghica-Vodă. 201

I. Periodul monarchismuluĭ absolut în Europa (Ludovic XIV, Frideric II, Petru-cel-Mare, Caterina II, Maria Terezia, Iosif II); progresul general gradat și fără săriturĭ, p. 201. — Cele două domniĭ din acest period ale luĭ Grigore Ghica în Moldova. Moldova slăbită pe urma vecĭnicelor schimbărĭ de Domnĭ și intrigĭ, pp. 202. Răpirea Bucovineĭ; protestul luĭ Grigore-Ghica la Poartă; asasinarea Voevoduluĭ, p. 203.

PAG.

II. Personalitatea luĭ Grigore-Ghica și vrednicia politicеĭ sale romînești, pp. 203-204. Austriacii despre bărbăția luĭ și a boerilor moldovenĭ. Asasinarea luĭ Gr. Ghica și diplomația austriacă, p. 204. Invățătură pentru poporul romînesc din răpirea Bucovineĭ și jertfirea Domnuluĭ eĭ, pp. 204-205. Aniversarea asasinăriĭ luĭ Gr. Ghica și descoperirea bustuluĭ său la Iași (1876), ridicat de Domnul Carol, p. 205.

2. Răpirea Bucovineĭ 207

Intrarea oștilor austriace în Bucovina (1774) și încheierea răpiriĭ prin asasinarea luĭ Gr. Ghica (1777); sfințenia și neuitarea durerii naționale pentru această pierdere, p. 206. Descrierea Bucovineĭ de «mînă bătrînească» [după D. Cantemir], pp. 206-209. Decadența Bucovineĭ, supt Austriacĭ; invasia Evreilor, pp. 209-210. Mormîntul luĭ Ștefan-cel-Mare la Putna și o legendă asupra unuĭ portret al Voevoduluĭ, pp. 210-211.

ARTICOLE ECONOMICE.

1. Industria națională romînească. 212

Tendința spre întemeierea uneĭ industriĭ naționale romînești, p. 212. Un raport despre aceasta al cavaleruluĭ de Bosizio, vice-consul austriac (extras din cartea cafenie presintată de cancelarul austro-ungar Andrássy delegațiunilor monarchieĭ) și cîte-va comentariĭ asupra raportuluĭ, pp. 212-221.

2. Buna gospodărie bătrînească. 221

Contrastul între gospodăria politică patriarchală a vechilor generații din Romănia (după «Curierul romînesc» pe 1840) și între gospodăria de imitație străină a noueĭ generații franțuzite, pp. 221-222.

3. «Descreșterea populațieĭ» 222

Comentariĭ asupra broșuriĭ «Cercetări demografice asupra populațieĭ Romănieĭ etc.» de Dr. V. I. Agapi, pp. 222-223. Administrația Regulamentuluĭ Organic superioară celeĭ inaugurate de generația de la 1848, p. 223. Urmările reformelor pripite ale acesteia; fraseologia demagogică și sărăcirea și descreșterea populațieĭ țărănești; barbaria plebeĭ scribilor față cu poporul, pp. 223-224.

4. Vechiul și noul regim administrativ în Romănia 224

Superioritatea vechiuluĭ regim administrativ, patriarchal,

PAG.

(ce căuta armonia intereselor) față cu noul regim; importanța administrației în țări bine organisate, p. 225.

5 *Înstrăinarea industriei românești* 226
Cîteva din causele trecerii meseriilor în Moldova de la Romîni la străini: *a)* lepădarea pripită a portului vechiu; *b*) concurența fabricantului gata (străin); *c*) lipsa de precauțiune la introducerea reformelor sociale; *d*) desființarea breslelor corporative și a privilegiilor lor, p. 226; *e*) întroducerea pripită a egalității sociale în România, pp. 226-227. Sporirea repede a Evreilor și organisarea lor de rasă (contra creștinilor), p. 227. Începutul unei reacțiuni romînești (Școala de meserii din Iași), pp. 227-228.

6. *Notițe economice* 228
Despre esploatarea minelor de metal (comentarii asupra cărții lui M. de Hodocin despre «folosurile ce le aduce unei țări lucrarea minelor de metal»), p. 228. — Măsuri economice pentru starea sanitară și culturală a populației rurale (cîte-va hotărîri ale consiliului județean din Iași), pp. 228-230. — Pentru protecționismul vamal (lauda unui proiect de lege sîrbesc în sens protecționist), p. 230.

FRAGMENTE ȘI ARTICOLE SOCIALE.

1. *Tinerimea franțuzită* 231
Superficialitatea culturii și educației străine a generației culte din România. Nevoia mijloacelor preventive în contra influenței străine absolute, p. 231. Inlăturarea vechei stări sociale în România prin Regulamentul Organic și prin constituționalismul modern; dispariția obiceiului pămîntului, pp. 231-232. Firea așezată, scepticismul Romînului și indiferența lui față cu reformele importate în România. Originea străină (greco-bulgară) a mareĭ părți din clasa cultă a Românieĭ; lipsa simțului istoric la generația franțuzită, ieșită din pătura socială străină a țării, p. 232.

2. *Despre societățile studențești* 232
Clubul studenților din Iași și critica activității lui false, pp. 232-233. Adevăratele îndatoriri de cultură studențești, p. 233. Neseriositatea conferințelor ținute de studenți, pp. 233-234. Cîte-va propuneri de subiecte pentru o muncă științifică serioasă a studenților din diferitele facultăți (cestiuni de filo-

PAG.

logie romînească, de drept romînesc, de ştiinţi naturale), p. 234. Pretenţiile de viaţă publică ale studenţimeĭ, p. 235.

3. *Repaosul de Duminecă* 235
Cestiunea repaosuluĭ de Duminecă în Anglia; apărarea luĭ de către cler în contra economiştilor, p. 235. Lipsa repaosuluĭ de Duminecă şi tratarea neomenoasă a lucrătorilor în România (soarta lucrătorilor regieĭ monopoluluĭ tutunurilor din Iaşĭ), pp. 235-237. Datoria administraţieĭ din Iaşĭ de-a feri pe lucrătoare de obrăsnicia stîlpilor de cafenele, p. 237.

4. *Lipsa de respect a tinerimiĭ pentru autoritatea statuluĭ* 237
Influenţa rea a instituţiilor prea liberale asupra tinerimeĭ din România, p. 237. Esagerarea instrucţieĭ şi nesocotirea educaţieĭ în şcolĭ, pp. 237-238. Un cas tipic de rea creştere şi de lipsă de respect a tinerimeĭ pentru autorităţile publice, pp. 238-240.

5. *Notiţe sociale* 240
Neştiinţa de carte a organisatorilor repezĭ (o critică a partidelor politice din România), pp. 240-241. — Imitaţia civilisaţieĭ străine (opiniile despre ea ale luĭ Marţian, T. Maiorescu, I. Ghica, T. Rosetti, M. Eminescu, şi cîte-va pasaje din discursul luĭ Ion Brătianu în desbaterea proiectuluĭ de budget din 1876).

FRAGMENTE, RAPOARTE ŞI ARTICOLE ASUPRA INSTRUCŢIUNEĬ PUBLICE.

1. *Instrucţie şi educaţie* 243
Sila de muncă ştiinţifică şi politicianismul Romînuluĭ, p. 243. Lipsa de naivitate în copiĭ, pp. 243-244. Lipsa de putere reactivă a poporuluĭ romînesc din Principate. Sistemul macanic al instrucţieĭ romîneştĭ şi defectele luĭ, pp. 244-245.

2. *Un raport asupra conferinţelor cu învăţătoriĭ ruralĭ din Iaşĭ.* (anul 1875) 246
Puţina frecvenţă a conferinţelor şi causele eĭ; caracterul neserios al conferinţelor trecute; obiectul conferinţelor de acum, p. 246. Lipsurile de metodă şi de cunoştinţe ale învăţătorilor; vina învăţămîntuluĭ mecanic care i-a produs, p. 247.

3. *Reorganisarea şcoalelor rurale din judeţul Vasluiŭ* (anul 1875) . 248
I. Critica tablouluĭ pentru reorganisarea şcoalelor rurale

PAG.

din județul Vasluiŭ format de prefectul și de un deputat al județuluĭ, p. 248.

II. Raportul de reorganisare alcătuit de Eminescu, pp. 248-249. Starea rea a școalelor rurale din Vasluiŭ: frecvența mică, incuria administrațieĭ mare, p. 249. Starea economică desnădăjduită a populațieĭ rurale romînești: esploatarea evreiască, de aci lipsa de frecvență a școaleĭ, pp. 249-250. Anexele Raportuluĭ: *A.* (comuna Tanacu), p. 250; *B.* (comuna Mînjeștiĭ), pp. 250-251; *C.* (comuna Domneștiĭ — conflicte între primărie și învățător), pp. 251-252; *D.* (comuna Șcheea — conflicte între primărie și învățător), pp. 252-253; *E.* (comuna Zapodeni — critica administrațieĭ centrale și recomandarea unuĭ învățător harnic), p. 253; *F.* (cotuna Laza); *G.* (cotuna Floreștiĭ; biserica egumenuluĭ Nil), p. 254; *H.* (comuna Rădiul), pp. 254-255; *I.* (comuna Rafaila); *K.* (comuna Deleștiĭ), p. 255.

4. In contra metodeĭ mecanice 255

Raport despre inspecția școaleĭ de fete No. 1 din Roman, la 1876; efectele sistemuluĭ de învățămînt mecanic, p. 256. O reprezentantă tipică a metodeĭ mecanice, pp. 256-257. Generalitatea învățămîntuluĭ mecanic în școalele romînești, p. 257.

5. Scăderĭ și abusurĭ ale autorităților școlare 257

Raport către ministru despre o inspecție a școalelor urbane din Vasluiŭ, pp. 256-258. Critica metodeĭ de învățămînt mecanice a școaleĭ de fete din Vasluiŭ. Pronunția corectă și ortografia fonetică în școale. Critica faptuluĭ că localul școaleĭ servește maĭ mult Directoareĭ, de cît claselor. Școala privată israelito-romînă din Vasluiŭ, p. 258.

6. Protest în contra unuĭ avis al Consiliuluĭ Permanent 259

Eminescu protestează printr'un raport către ministru în contra avisuluĭ nedrept al Ministeruluĭ asupra serviciuluĭ sĕu ca revizor școlar de Iași și Vasluiŭ. Amestecul administrațieĭ în afacerile școlare, p. 259 (în notă). Greutățile împliniriĭ acestuĭ serviciŭ, pp. 259-260. Imposibilitatea ordinuluĭ ministerial de-a se inspecta școalele din 15 în 15 zile, p. 260.

7. Despre o carte didactică a luĭ I. Creangă 260

Raport către ministru asupra cărțiĭ luĭ I. Creangă «Povățuĭ-

PAG.

toriŭ la cetire prin scriere», pp. 260-263. Aprecierea bună a metodeĭ (intuitive) ce se urmează aicĭ, și'ntr'o altă carte a luĭ I. Creangă: Abecedariul. Deosebirea între metoda intuitivă (pedagogie) și cea mecanică (dressură), p. 261. Metoda mecanică drept normă în școlile romînești și urmările eĭ rele pentru omul matur, pp. 261-262. Arătarea calităților de metodă intuitivă ale cărții «Povățuitorul» luĭ Creangă; importanța opereĭ ca început al uneĭ reforme adîncĭ în instrucția elementară, pp. 262-263. Originalitatea cărțiĭ, p. 263.

8. *Despre raporturile între școală și administrația politică.* (Fragmente din diferite rapoarte) 263

Nr. 188/75 (către prefectul de Iași): permutarea unuĭ învățător n'o pot decide interese străine de învățămînt, pp. 263-264. — Nr. 258/75 (către prefectul de Vasluiŭ): incorectitudinea permutăriĭ școaleĭ din Ipatele în Borăști, p. 264. — Nr. 263/75 (către învățătorul din Tg. Bivolarĭ): critica unuĭ certificat «ridicul» al primărieĭ, p. 264. — Nr. 271/75 (către prefectul de Iași): în contra primaruluĭ din com. Tomești, care persecută pe învățător, p. 265. — Adresă nenumerotată (către prefectul de Vasluiŭ), ștearsă ulterior și netrimisă, despre nesocotirea învățămîntuluĭ rural de către administrația comunală, pp. 265-266. — Nr. 293/75 (către prefectul de Vasluĭ), adresă trimisă în locul celeĭ de maĭ sus, p. 266. — Nr. 299/75 (către prefectul de Iași): complicitatea învățătorilor cu primariĭ în paguba școaleĭ; arătarea unuĭ buget școlar caracteristic, care-ĭ maĭ mic de cît leafa primaruluĭ din acea comună, pp. 266-267. — Nr. 306/75 (către ministru): despre inspecția a 21 școlĭ rurale din Iași și neîngrijirea de școlĭ din partea administrației comunale, p. 268.—Nr. 325/75 (către prefectul de Vasluiŭ) despre starea proastă a școliĭ din Boroșeștĭ din pricina primărieĭ, p. 268. — Nr. 331/75 (către ministru), cerînd darea în judecată a învățătoruluĭ și primaruluĭ din Șipote pentru frustrarea statuluĭ și a comuneĭ, p. 268. — Nr. 153/76 (către ministru) în contra permutăriĭ arbitrare a școaleĭ din Scheia de către administrația comunală, pp. 268-269. — Fragment din manuscrisele poetuluĭ asupra relațiilor luĭ incordate, ca revizor școlar, cu administrația politică (Vasluiŭ) și despre miseria școalelor rurale și a populației, pp. 269-271.

9. *Despre învățătorĭ și despre școalele rurale* (fragmente din diferite rapoarte). 271

Nr. 168/75 (către ministru) despre sistemul mecanic al în-

PAG.

vățămîntuluĭ limbeĭ romînești în clasele primare și'n liceŭ. — Nr. 320/75 (cătră învățătorul din Hermeziŭ): avertisment pentru neîmplinirea datorieĭ. — Nr. 326/75 (cătră învățătorul din Boroseștĭ): observațiĭ pentru exagerarea număruluĭ de rapoarte făcute de învățător, p. 271.—Nr. 338/75 (cătră ministru) despre suplinitorĭ, pp. 271-272. — Nr. 216/76 (cătră ministru), despre respectul deplin datorit de concetățenĭ și elevĭ învățătoruluĭ și despre permutarea unuĭ învățător achitat pentru o crimă involuntară, p. 272. — Nr. 223/76 (cătră ministru) despre inspecția unor școale și starea lor, p. 273.

10. Despre Universitatea din Cernăuți 273

I. Satiră asupra profesorilor fără merite și evreĭ numiți la Universitatea din Cernăuți, pp. 273-274.

II. Tendința de germanisare a Universității din Cernăuți. Nesocotirea limbeĭ romînești în facultatea de teologie a Universității. Limba germană impusă și pentru catedra de limbă și literatură română. Catedra de drept privat frances și ceva despre galomania cercurilor culte din România. Incercările Universității din Cernăuți de-a imprieteni publicul din România cu acest institut. Mediul luĭ neprielnic pentru Romînĭ, p. 275.

11. Domnia luĭ Cuza și Conservatorul din Iași 276

Insemnătatea Domnieĭ luĭ Vodă Cuza; critica transformărilor pripite ale formelor vieții publice în România, p. 276. Școala de musică din Iași, defectele eĭ vechĭ și reformele de supt ministerul instrucțieĭ din 1877, p. 277.

12. Metoda intuitivă în instrucție 277

Esamenele (1877) ale Pensionatuluĭ normal de domnișoare (Humpel) din Iași, p. 277. Utilitatea metodeĭ intuitive urmate aicĭ, p. 277. — Principiĭ pentru educația fetelor; meritele pentru instrucție și educație ale institutuluĭ Humpel, p. 278.

13. Notițe asupra instrucțiuniĭ publice 279

O critică la adresa ministeruluĭ de instrucție de supt G. Chițu (necunoștința de gramatică, stil și punctuație în circulările ministeruluĭ). — Limba romînă și limba latină clasică (în contra utilității uneĭ catedre de latinește în școala de comerț a luĭ Troteanu din Bucureștĭ), p. 279. — Un manual de geografie elementară (critica noueĭ ediții, 1876, a

PAG.

Nouluĭ metod de geografie elementară de A. Gorjan), pp. 279-280. — Presa bucureșteană și instrucția publică (satiră asupra articolelor pedagogice ale preseĭ din București și lauda mișcăriĭ pedagogice sănătoase începută de «Asociația pedagogică» de acolo), pp. 280-281. — Necrologul profesoruluĭ de religie Gheorghie Ionescu din Iași, p. 281. — O istorie a Romînilor pentru copiĭ (critica manualuluĭ de istorie al luĭ Gr. Christescu, 1877), pp. 281-282.

FRAGMENTE ȘI ARTICOLE LITERARE.

1. *Archaeus* (fragment satiric-filosofic din manuscrisele poetuluĭ). 283
Satiră asupra funcționarilor administrativĭ în contrast cu omul cugetător, pp. 283-284. Satiră asupra învățaților cuvîntuluĭ, pp. 284-285. — Infățișarea erouluĭ romantic al povestireĭ, pp. 285—286. Dialogul filosofic între poet și erou, pp. 286-292.

2. *Despre vechea literatură românească* (dintr'un raport al poetuluĭ ca bibliotecar la Iași, către ministru) 293
Literatura romînă din sec. XVI, XVII și XVIII; tipărirea cărților bisericești și păstrarea în manuscris a celor laice. Necesitatea strîngeriĭ sistematice a vecheĭ literaturĭ romînești. Data tipăririĭ cărților bisericești, pp. 293. Valoarea stilistică și lexicală a vechilor cărțĭ și manuscripte romînești, pp. 293-294.

3. *Despre Constantin Bălăcescu* 294
Autorĭ sgomotoșĭ, dar fără valoare trainică, și autorĭ neluați în seamă, deși de-o valoare permanentă, în literatura romînească din întîia jumătate a sec. XIX, p. 294 Neluarea în seamă a luĭ C. Bălăcescu; viața luĭ și valoarea luĭ remarcabilă printre contemporanĭĭ sĭĭ, pp. 294-295. Prefața luĭ Eliade la fabulele luĭ Bălăcescu. Scrierile luĭ Bălăcescu (comedia *Buna educație;* poesiĭ și fabule; poemul satiric *Căftănitul de țară la București*), p. 295. Aprecierĭ critice asupra operelor luĭ Bălăcescu, p. 296. Valoarea românească a operelor luĭ Bălăcescu față cu direcția literară străină în ideĭ și forme din București, p. 297.

4. *Pseudo-Kynegetikos de A. I. Odobescu* 297
Genul de artă al mosaiculuĭ, pp. 297-298. Caracterul de mosaic artistic al opereĭ luĭ Odobescu despre vînătoare. Apre-

PAG.

cieri critice asupra orînduirii măiestre a materialului și asupra stilului intim al operei; lauda operei pentru farmecul limbii, pp. 298-299.

5. *Sfîrșitul lui Constantin-Negri* 299
Moartea lui C. Negri; înfățișarea personalității sale politice și a meritelor sale romînești, p. 299. Înmormîntarea lui C. Negri, pp. 299-300. Aprecierea lui literară și politică; viața lui retrasă în Tîrgu-Ocna. Comorile pămîntului romînesc îmbogățite cu rămășițele pămîntești ale lui C. Negri, p. 300.

6. *Monumente marilor Romîni* 300
Subscrieri pentru ridicare de monumente Voevozilor mari ai trecutului romînesc și cărturarilor romîni fruntași din începutul sec. XIX. Mihaiu Viteazul, personalitatea lui militară și politică; statua lui din București, p. 300. Ștefan-cel-Mare, mărimea lui istorică; statua lui din Iași. Grigore Ghica, martiriul lui și monumentul lui din Iași, p. 301. I. Eliade-Rădulescu; statua lui din București; dubla lui personalitate și operile lui d'innainte și după 1845, pp. 301-302. Gheorghie Lazar și proectul statuei sale în București. Monumentul din Bolintin al lui Bolintineanu, p. 302.

7. *Iulius Iung: Die Anfänge der Romänen* 303
Teoriile și controversele asupra originii Romînilor, p. 303. Aprecierea operei lui Iung, pp. 303-304.

7 *bis* [1]). *«O tragedie țigănească»* 304
Povestirea umoristică a unui cas de adulter între Țigani, cu intercalări de versuri populare, pp. 304-305. Satiră a vecîniculuĭ motiv de adulter al tragediilor franțuzești moderne, p. 305.

8. *Despre literatura populară* 306
Revista de literatură populară *«Șezătoarea»*, din Pesta, a lui Iosif Vulcan. Definiția literaturii populare și a literaturii pentru popor. Represintanții literaturii populare-artistice la Romîni: A. Pann, V. Aron, I. Barac, C. Negruzzi, V. Alexandri, I. Slavici și I. Creangă, apoi unele scrieri popu-

[1]) Dintr'o eroare tipografică, articolul acesta a rămas nenumerotat în textul cărții.

PAG.

lare de agronomie de. I. Ionescu, p. 306. Poporul în sens restrîns: țăranul, breslașul, preotul și învățătorul, p. 307.

9. *Despre revistele literare din provincie.* 307
Revista «*Colectorulu literaru*» pentru ambele sexe (I, 1877, nr. 1), din Piatra. In contra traducerilor de opere literare de-o valoare îndoielnică. Schiller și cosmopolitismul operelor sale. Povestirile de sensație ale luĭ Ponson du Terrail. Eugène Sue și producția luĭ cu cotul, p. 307. Traducerile din Shakespeare, Molière, Goethe un merit, pp. 307-308. Despre operile populare ale luĭ I. Creangă. Foile literare din provincie și datoria lor de-a culege literatura populară. Despre realismul modern și primejdia luĭ pentru gîndirea și limba populară romînească, p. 308.

10. *Despre limba cărturarilor romînĭ din Ardeal* (cu prilejul uneĭ dărĭ de seamă asupra cărții «Pomăritul» de D. Comșa, Sibiiŭ, 1877) 309
Limba ciudată a cărturarilor ardelenĭ, de supt influența germană și maghiară, p. 309. Vechimea și caracterul staționar al limbeĭ romînești; bogăția eĭ în locuțiunĭ, nu în cuvinte, pp. 309-310. Cestiunea purității limbiĭ romînești și curentul de latinisare din Ardeal. Romîniĭ exagerînd importanța părerilor străine despre eĭ și datoria de-a fi fost indiferenți față cu ele, p. 310. Disprețul unuĭ popor față cu celelalte, p. 310-311. Pretențiositatea filologilor de-a reglementa limba romînească. Influența străină a traducerilor bisericești din slavonește și grecește, ca isvor al aparenții caracteruluĭ *ne*-staționar al limbiĭ romînești; vechile scrierĭ originale dovedind caracterul staționar al limbiĭ românești de două sute de anĭ și maĭ bine; pilda unuĭ fragment de cronograf din sec. XVII, de la Buzău, care-ar fi înțeles și azĭ la Oradea-mare sau în Sighetul Marmației, pp. 311-312. Schimbarea în bine a limbeĭ cărturarilor din Ardeal, prin gazetele «Telegraful romîn» și «Foișoara Telegrafuluĭ romîn» din Sibiiŭ; apreciarea lor; răspîndirea prin ele a ortografieĭ fonetice în Ardeal; activitatea culturală de popularisare a tinerilor grupați în jurul acestor gazete, pp. 312-313. Aprecierea cărții «Pomăritul» a luĭ D. Comșa. «Învățătura pentru părăsirea pomilor» de Francisc Haintl, Buda, 1812, p. 313. Fragment din manuscrisele poetuluĭ c'o variantă la expunerile despre locuțiunĭ din acest articol, pp. 313-314.

PAG.

11. Despre mișcarea culturală a Rominilor ardelenĭ 314

Aprecierea articolelor luĭ Eug. Brote (din «Foișoara Telegrafuluĭ romîn» de la Sibiiu, 1876) despre «Asociațiunea transilvană pentru literatura și cultura poporuluĭ romîn», p. 314. Unitatea defectelor mișcăriĭ culturale romînești maĭ nouă din Romînia și Ardeal, pp 314-315. Influența bună a absolutismuluĭ austriac în Ardeal. Formele culturale goale represintate de Asociațiunea culturală ardeleană; aceleași forme goale în România. Sărăcirea și mortalitatea raseĭ romînești în România, pe urma semi-civilisațiuniĭ de la Dunăre. Luptătoriĭ adevăruluĭ și acusarea lor ca «răĭ naționaliști». Un germanism în statutele «Asociațiuniĭ», p. 315.

12. «St. Gheorghe în oraș și la țară» («icoane zugrăvite cu degetul») de I. Slavici 316

Proasta petrecere de St. Gheorghe a orășenilor; miseriile războiuluĭ din 1877 și ale politiceĭ interne romînești, p. 316. Veselia petrecerĭĭ strămoșești a St. Gheorghe la țară: scene cu diferite obiceiurĭ și jocurĭ populare de St. Gheorghe, pp. 316-317; o idilă de dragoste țărănească, pp. 318-319; interiorul uneĭ gospodărĭĭ marĭ, cu socotelile patriarchale de St. Gheorghe, p. 319; slujba la biserică, pp. 319-320; scene patriarchale de la înțărcarea mieilor la stînă, pp. 320-321. Viața sarbădă de la oraș: darea în judecată a foștilor miniștri [conservatorĭ], buletinele de războiŭ, somațiile proprietarilor de case, p. 321.

13. Din cercul «Junimeĭ» de la Iași (dărĭ de seamă asupra unor conferințe). 321

Prelecțiunile societățiĭ literare «Junimea» (1877). Conferința luĭ V. Pogor: privire teoretică asupra materieĭ conferințelor (toate filosofice) din 1877, pp. 321-323. — Valoarea și originalitatea luĭ V. Conta ca scriitor, p. 323. — Conferința luĭ V. Conta: asupra felișismuluĭ, pp. 323-324.

14. Notițe literare 324

Despre un manuscript din 1790: «Comedia cea de obște» (cuprinzînd «gîndirile luĭ Oxenstierna»; cîteva fragmente), pp. 324-325. — Fr. Diez și limba romînă (meritele luĭ pentru dovedirea origineĭ romanice a limbeĭ romînești), p. 326. — Despre poetul Alexandru Beldiman (operele luĭ și succesele la studiĭ ale juneluĭ Al. Beldiman, nepotul săŭ), pp. 326-327. —

PAG.

Despre Societatea Academică (alegerea nepotrivită a membrilor eĭ), p. 327. — «Romînii din Moravia», pp. 327-328. — «Tălcuire bisericească a obiceiurilor de la țară» (cartea «Sinopsis adecă Adunare de multe învățăturĭ etc.»), pp. 328-329. — Edițiile Socec ale luĭ C. Negruzzi și V. Alexandri, p. 329. — Despre I. C. Maxim (critica activităței luĭ filologice; dicționarul Academieĭ și reservele față cu acesta ale luĭ T. Cipariu), p. 329. — Simeon Marcovicĭ (necrolog; meritul traducerilor sale), pp. 329-330. — Răspîndirea ortografieĭ fonetice în Transilvania (despre «Foișoara Telegrafuluĭ romîn» și «Albina Carpaților» din Sibiiŭ), p. 330. — «Teoria fatalismuluĭ a luĭ V. Conta» (aprecierea opereĭ), pp. 330-331. — Cele două generațiĭ romînești: d'innainte și după 1848 (patriotismul Oteteleșenilor; testamentul luĭ Ioan Oteteleșanu pentru școala de la Măgurele; lipsa de simț istoric a generațieĭ după 1848; evoluția eĭ neromînească și pripită), p. 331. — Calendariul bunuluĭ economu, pe anul 1878, întocmit de D. Comșa și Eugen Brote (aprecierea luĭ; despre vechile calendare de Alexandri, Cogălniceanu, Asachi etc. și despre specula calendarelor maĭ nouă în România), p. 332.

FRAGMENTE ȘI ARTICOLE DE CRITICĂ DRAMATICĂ.

1. «*Moartea luĭ Constantin Brîncoveanu*» *de Antoniu Roques* (dramă). 333
Satirisarea pieseĭ și a autoruluĭ, pp. 333-334. Teoria drameĭ în genere (caracterele; situațiunile; stilul), p. 334. Critica joculuĭ actorilor în piesa luĭ Roques, pp. 334-335. Pronunția franțuzită și necumpătul neologismelor p. 335. Deosebirea între naivitate și copilărosie pe scenă, p. 336.

2. *In contra influenței francese asupra teatruluĭ romînesc* 336
Actoriĭ tinerĭ aĭ Teatruluĭ Național din București (Manolescu, Ionescu, Arceleanu, Alexandrescu) și scena lor de vară, p. 336. Influența teatruluĭ frances (în pronunție) asupra vechilor actorĭ romînĭ (afară de Millo), pp. 336-337. Actoriĭ tinerĭ și începutul de emancipare de supt această influență. Aprecierea unora din eĭ în roluri: Alexandrescu în *Doĭ amploiațĭ într'o pereche de ciubote* și Manolescu în *Ordinul este de-a sforăi, Ceĭ doĭ surzĭ* și *Năbădăile dramatice* (parodiarea exagerațiilor luĭ Pascaly). Indreptățirea farseĭ; farsele luĭ Molière. Dramele luĭ Racine și Corneille, ca imitațiĭ slabe ale tragedieĭ antice, p. 337. Sfat tinerilor actorĭ romînĭ de-a-șĭ crea un capital de roluri din repertoriul vechiŭ romînesc (al

PAG.

luĭ Millo), pp. 337-338. Culegerea traducerilor romînești vechĭ din Molière, Kotzebue, Goldoni, p. 338.

3. *Operele dramatice ale «renașterĭĭ romantice» francese. — Intonația pe scenă. — Limba traducerilor dramatice romînești* 338

Comediile elegante ale «renașterĭĭ romantice» francese: Dumanoir și Biéville, «*Caterina a II-a*» (aprecierĭ și critica sumară a pieseĭ); Scribe («*Paharul cu apă*», «*Poveștile regineĭ de Navara*») și Legouvé, pp. 338-339. Superioritatea morală a pieselor renașterĭĭ francese față cu literatura francesă modernă (Scribe față cu Alex. Dumas fiul, V. Sardou etc.), p. 339. Apreciarea joculuĭ actorilor. Critica falseĭ intonațiĭ pe scena romînească (accentul gramatical, accentul logic și accentul etic), pp. 339-340. Schimosirea de cătră actorĭ a cuvintelor străine. Postulatul îngrijirĭĭ stilistice a traducerilor; critica traducerilor romînești pline de neologisme, p. 341.

4. *Comedia franceză și comedia rusească* 341

Farsa franceză «*Pantalonul roșu*» (aprecierĭ și critică); jocul actorilor (Manolescu și d-na Sarandi); școala dramatică a luĭ Millo, pp. 341-342. Nicolae Gogol ca personalitate literară între autorĭĭ ruși; clasarea luĭ printre scriitorĭĭ populariĭ ca Fritz Reuter, Bret-Harte, Petöfi, Creangă, Slavicĭ, Anton Pann, p. 343. Comedia luĭ Gogol «*Revisorul general*», p. 343. Superioritatea etică a operelor luĭ Gogol față cu operele comedieĭ francese moderne, pp. 343-344. Romanul luĭ Gogol «*Sufletele moarte*» și piesa «*Revisorul general*», pp. 344-345. Două personagiĭ ale pieseĭ ca producte de fantasie ale traducătoruluĭ Petre Grădișteanu. Pronunția provincială ca element comic, p. 345. Jocul actorilor (Bălănescu, d-na Sarandi). Scepticismul luĭ Gogol. Scriitorul de aforisme Lichtenberg, pp. 345-346. Meritele Direcțieĭ Teatruluĭ din Iași și nepăsarea publiculuĭ, p. 346.

5. *Romanele dramatisate* 346

I. Piesele «*Cerșetoarea*», «*Paza bună trece primejdia rea*» și «*Ucigașul*», romane dramatisate pentru publicul de Duminecă, pp. 346-347. Teatrul ieșan și publicul, p. 347. Critica satirică a pieseĭ de bulevard «*Cerșetoarea*», pp. 347-348. Jocul actorilor (Galino, d-na Evolschi, d-na Stavrescu), pp. 348-349. Representarea realistă a slăbiciunilor trupești nu-ĭ menirea arteĭ dramatice, p. 349. Orbia și nebunia în dramă: Shakespeare

PAG.

în *Lear* și *Hamlet*, pp. 349-350. In contra romanelor dramatisate; scusarea Direcției prin gustul publicului, p. 350.

II. Antitesa între roman și dramă, p. 350. Drama de caractere (Sofocle, Molière, Shakespeare) și drama de intrigă (literatura spaniolă și cea francesă). Farsa «*Doĭ surzĭ*», p. 351. Apreciarea comediei de intrigă «*Paza bună trece primejdia rea*»; jocul actorilor (D. Bălănescu, d-na Sarandi, d-șoara Dănescu). Piesele bune drept capital stabil pentru Direcția teatrului și problema creării unui repertoriu de piese al teatrului romînesc, p. 352.

III. Drama de spectacol «*Ucigașul*»; aprecierea ei mai favorabilă de cît a «*Cerșitoarei*»; jocul actorilor (d-ra Dănescu); meritul traducerii lipsite de franțuzisme, p. 353.

6. *Actorii serioși și actorii setoși de aplause* 353

«*O palmă în teatrul național*», localisare de Manolescu, p. 353. Operetele lui Eduard Wachman tatăl și vechiul repertoriu al teatrului bucureștean, pp. 353-354. Actrița A. Dănescu, p. 354. Stări de cultură din România: ieftinătatea laudei și batjocurei ziarelor; capriciul publicului; ademenirile actorilor setoși de aplause; succesul mediocrităților și lupta grea a elementelor mai bune; soarta nesigură a teatrelor și actorilor, pp. 354-355.

7. *Pronunția falsă a actorilor romînĭ* 355

Represintarea piesei lui V. Hugo, «*Maria Tudor*», în traducerea lui C. Negruzzi; jocul actorilor (Manolescu, d-na Radu Stavrescu, d-na Conta), p. 355. Defectele de pronunție ale actorilor romîni: influențele străine, p. 355-357. Dreapta măsură în rostire a limbei romîne, p. 356. Lipsa unei ortoepii romînești înlocuită prin rostirea claselor culte, pp. 356-357.

8. *Repertoriul teatrului romînesc. — Teatrul lui Scribe. — Teatrul și actorii ieșeni. — Școala de musică din Iași.* 357

Trebuința unui capital de piese bune, care să constitue repertoriul ales și începutul teatrului național, față cu nestatornicia gustului public și cu serile sacrificate petrecerii ușoare și casei, p. 357. Decepțiunile numeroase ale inteligențelor sănătoase romînești din epoca lui Eminescu pe terenul literar, științific, politic etc.; scepticismul urmat de-aicĭ. Nestabilitatea în toate ramurile activității publice în România,

PAG.

decî și în teatru, pp. 357-358. Viitorul comedieĭ la Romînĭ; concursul ce-ar da comedieĭ romînești vioiciunea joculuĭ actorilor romînĭ, p. 358. Vechile traducerĭ din Molière editate de Societatea Filarmonică, pp. 358-359 (text și notă). Dramele de bulevard și satirisarea lor, pp. 358-359. Meritele teatrului luĭ Scribe; «*Moartea luĭ Petru cel Mare*» (analisă), pp. 359-360. Jocul actorilor în această piesă (Galino, Manolescu, d-na Evolschi, d-na Conta), pp. 360-361. Grija în distribuirea rolurilor secundare, pp. 361-362. Orchestra teatruluĭ din Iași; aprecierea compoșițiilor luĭ E. Caudela. Rolul Moldoveĭ în desvoltarea modernă a Romînilor: curentul sănătos al teatruluĭ ieșan față cu decadența celuĭ bucureștean; reacțiunea literară a «Junimeĭ» în contra «academicianilor» bucureștenĭ, p. 362. Lipsa unuĭ teatru al Curțiĭ (pentru arta națională) în Romănia. Vecĭnicia și seninătatea arteĭ (dramele luĭ Shakespeare și comediile luĭ Molière); osînda frivolității în teatru, p. 363.

9. *Notițe teatrale* 363

«Teatru evreesc» (în Iași), pp. 363-364. — Representația drameĭ «*Orfelinele*» (în Iași): technica autorilor dramaticĭ francesĭ; aprecierea joculuĭ actorilor, p. 344. — Nepopularitatea concertelor din Iași (cu prilejul unuĭ concert puțin cercetat al violonistuluĭ Fridmann), pp. 364-365.

ARTICOLE DE POLEMICĂ.

1 *Despre logica luĭ T. Maiorescu* (în contra criticeĭ luĭ Dr. Zotu) 366

I. «Columna luĭ Traian», «Presa» și «Telegratul» din București (cu polemica luĭ dr. Zotu) în contra luĭ T. Maiorescu, p. 366. Caracterul personal al criticeĭ luĭ dr. Zotu; stratagema bănueliĭ a priori în polemică, pp. 366-369. Critica argumentelor luĭ dr. Zotu contra luĭ Maiorescu, pp. 369-374. Știința și judecata nu se condiționează una pe alta. Netemeinicia dușmănieĭ contra luĭ Maiorescu a «republiceĭ literelor romîne», p. 375. Abusul în polemică cu acusația de contrazicere, pp. 375-376.

II. Răspunsul d-ruluĭ Zotu în «Presa», pp. 376-377. Critica noilor argumente ale luĭ dr. Zotu pentru pretinsul plagiat al logiceĭ luĭ Maiorescu, pp. 377-331.

2. *Economie politică și medicină* 387

Satirisarea broșureĭ «*Causele crisеĭ financiare în Romănia*, de Al. Vlădescu, doctor în medicină, doctor în drept», pp. 381-384.

PAG.

3. *Literatura și pastrama din Botoșanĭ*. 384

I. Faima și bunătatea producțiuniĭ de pastramă din Botoșanĭ, p. 384. Calitatea proastă a producțiuniĭ literare botoșănene, pp. 384-385. Satirisarea Calendaruluĭ «Lectorul romîn», pe 1877 și a literaturiĭ de acolo (poesiile și prosa luĭ N. I. Anghel), p. 385.

II. Răspunsul plin de personalităț adresat luĭ Eminescu de un Botoșănean anonim, în *Curierul intereselor generale din Iașĭ*, pp. 385-386. Iarăș industria pastrameĭ din Botoșanĭ și faima eĭ, p. 396. Despre scriitoriĭ Botoșanilor: D. Ralet și I. Adrian, pp. 386-387. Informațiĭ biografice asupra petrecerĭ luĭ Eminescu în Botoșanĭ, p. 387 (vezĭ și nota din pp. 385-386). Neștiința de carte a redactoruluĭ Balassan de la *Curierul intereselor generale*, pp. 387-388.

4. *Moldovenĭ și Muntenĭ* 388

«Telegraful» din Bucureștĭ acusînd de moldovenism tendențios «*Curierul de Iașĭ*», p. 388. Prilejul acusațieĭ: o notiță din *C. d. I.* despra Moldovenĭ în războiul din 1877, p. 388, în notă. T. Maiorescu și independența «Curieruluĭ de Iașĭ» față cu «*Junimea*». Presa bucureșteană ignorînd vitejia Moldovenilor. Mîndria luĭ Eminescu de-a fi moldovean și persiflarea gazetarilor bucureștenĭ de origine problematică. p. 389. Despre ziarul *N. fr. Presse* din Viena și caracterul luĭ de speculă asemănător cu al unor redactorĭ din Bucureștĭ, pp. 389-390. Adevărul vitejieĭ Moldovenilor în războiu, p. 390.

5. *Demisia luĭ Eminescu de la «Curierul de Iașĭ»* 390

Un conflict de redacție între Eminescu și directorul Tipografieĭ «Curieruluĭ de Iașĭ»; retragerea luĭ Eminescu de la ziar, pp. 390-391. Povestirea conflictuluĭ; simțul de independență și demnitatea de gazetar a luĭ Eminescu, pp. 391-392. Despre elementul greco-bulgar din România, p. 393.

6. *Notiță*. 392

Despre Greco-bulgarĭ din România (influența păturеĭ superpuse a Greco-bulgarilor în România; nesinceritatea patriotismuluĭ lor fraseolog; casul profesoruluĭ bulgar din Bucureștĭ dr. Proticĭ), p. 392.

PAG.

Adaos (1870—1871)

CUGETĂRI (POLITICE, SOCIALE, LITERALE).

1. Despre partidele politice din România 393

I. Pînea de toate zilele ca mobil al luptelor politice în România; nestabilitatea credințelor politice ale burghesieĭ; țărănimea roabă volnicieĭ administrative, p. 393.

II. Neseriositatea politiceĭ din România în vremea luĭ Eminescu; nevoia educațieĭ morale a generațiilor tinere și regenerarea politică prin ele, p. 393.

2. Despre presa din România 394

Esploatarea tinerimeĭ de către oamenii politicĭ, prin presă p. 394.

3. Adevăratul naționalism . . . . . .

În contra Romînilor de paradă și a patriotismuluĭ nesincer. Sfințenia sentimentuluĭ național. Iubirea de poporul romînesc; disprețul pentru Romînii semidocți p. 394.

4. Naționalii și Cosmopoliții . . . . . .

Utopia păcii universale, p. 394. Emilio Castelar; idealul de republică și de frăție universală și ironisarea luĭ. Stările politice anormale din Spania și Franța. Concepția realistă a progresuluĭ; antitesa între pionirii eĭ germani și doctrinarii internaționalĭ, p. 365.

5. Din viața studenților romînĭ din Viena. 396

Luptele dintre curentul unionist și anti-unionist al studenților romînĭ din Viena, grupați în două societăți, p. 396. Propaganda pentru unire a luĭ Eminescu, pp. 396—397.

6. În contra titlurilor și altor distincțiuni sociale 397

Deșertăciunea titlurilor sociale; goliciunea sufletească a celor ce le poartă și corupția vieții lor, p. 397.

7. Despre Shakespeare și arta națională 397

Shakespeare și «Regele Lear». Inspirația lui Shakespeare din cîntecele populare. Realismul caracterelor din piesele luĭ Shakespeare, provenit din inspirația luĭ populară, p. 397.

FRAGMENTE ISTORICO-POLITICE ȘI LITERARE.

1. Romînii și Rutenii în Bucovina 398

Apariția foiĭ literare rutene «Zorile Bucovineĭ». Romînii și Ruteniĭ drept aliați firești în contra pangermanismuluĭ. Un articol rutean în contra romanității Romînilor și pentru caracterul istoric slav, al Bucovineĭ, pp. 398-399. — Docu-

PAG.

mentele slave ale istoriei Romînilor nu-s o dovadă că Romînii ar fi Slavi, p. 399. — Romînii rusificați, pp. 399-400. Romanitatea Romînului bucovinean. — Pretenția caracterului rutean al Bucovinei. — Originea romană a poporului romînesc și eliminarea alfabetului cirilic. — Nepomenirea Rutenilor în documentele romînești. Serviciile de spioni ale popilor ruteni din sec. XVI, p. 400.

II. Argumentele pentru pretinsul caracter istoric rutean al Bucovinei și pentru pretinsa romanisare a Rutenilor bucovineni din trecut, pp. 401-402. Combaterea lor cu argumente istorice: cestiunea limbei slave în administrația politică și în biserica romînească, pp. 403-404; numirile dacice, nu slave, ale teritoriului romînesc, pp. 404-405; Dacii ca strămoși ai Romînilor, nu ai Rutenilor, pp. 406; gloria soldaților romîni în evul mediu și colonisarea Galiției cu ei în sec. XIII și XIV, pp. 406-407; revoluțiile romînești din Ardeal ca pilde ale vitejiei neamului, p. 407; Rutenii ortodoxi din Bucovina sînt Romîni rusificați, pp. 407-408. Critica stilului pătimaș și injurios al studiului rutean, pp. 408-409.

2. Cestiuni de pronunție romînească 409

Greșeli de pronunție la Romînii din Muntenia, pp. 409-410. Greșeli de pronunție la Moldoveni; Bucovinenii și Ardelenii, pp. 410-411. — Pronunția rea a cărturarilor Romîni din Ardeal, p. 411. Influența rea a sistemului etimologic asupra pronunției romînești, pp. 412-413. — Abateri de la unitatea limbei romînești, p. 412. — Esagerațiile sistemelor ortografice și ale fonetismului extrem, pp. 412-413. — Incetățenirea archaismelor prin poesie; pilda lui Goethe în «Faust», prin coloritul istoric păstrat în archaisme, și lipsa lui la Schiller, în «Wallenstein». — Esclusivismul pronunției moldovene pure și a celei pretinse naționale din Țara-Romînească. — Importanța unității de pronunție pentru arta dramatică, p. 413. — Particularități de grai moldovenești și ardelenești, pp. 413-414. — Despre caracterul obiectiv al observațiilor lui Eminescu și nesocotirea unor eventuale răspunsuri pătimașe, p. 414.

3. Vorbe vechi și neologisme 414

Insuficiența de sens a unor vorbe vechi; ivirea neologismelor sinonime; reducerea terenului vorbelor vechi prin nuanțele neologismelor, pp. 414-415. Extremismul filologilor romîni

PAG.

în primirea cuvintelor latine: primirea cu toptanul saŭ neprimirea absolută, p. 415. Pilde pentru nuanțele de înțeles la vorbele vechĭ și la neologismele sinonime, p. 415-416.

ARTICOLE ȘI SCRISORĬ CULTURALE.

1. *Însemnătatea serbărĭĭ de la Putna* (1871) 416

I. Neliniștea generațieĭ romînești din vremea luĭ Eminescu; scisiunea între curentele ce-o stăpînesc, p. 416. Caracterul cam violent al raseĭ romînești, esplică degenerarea luptelor de ideĭ în acusațiĭ personale, pp. 416-417. Primejdia moșteniriĭ acestor defecte de generațiile viitoare; remediile contra eĭ; scopul serbărĭĭ la mormîntul luĭ Ștefan-cel-Mare (1871) și însemnătatea eĭ educativă pentru present și viitor, pp. 417-418. Causele amînăriĭ serbărĭĭ de la Putna; isbucnirea războiuluĭ franco-german și primejdia uneĭ interpretărĭ politice a manifestațiunilor de la Putna saŭ a ignorărĭĭ prin abaterea de la curentul zileĭ, p. 418.

II. (Scrisoare cătră D. Brătianu). Articolul luĭ D. Brătianu pentru serbarea de la Putna, în ziarul *Românulu*. Însemnătatea istorică a serbărĭĭ, p. 419. Generațiile trecute și cea presentă în urmărirea aceluiaș ideal național, pp. 419-420. Problemele naționale ale generațieĭ tinere și serbarea de la Putna; sfințenia causeĭ romînești, p. 420.

Kirileanu amintește la pag. XXXIV și 246. 249, 263, 328-9 271

Despre I. Creangă: pag. 308. 260, 261, 343, 306
Despre țăran: 101, 126, 137, 139, 343
Despre limba: 138, 309, 339.

În Revista de Pedagogie nr. 1, Ian-Mart 1954 pag. 38-57
art. lui Mircea Ștefan:
Lupta lui Mihai Eminescu pentru promovarea principiilor didacticii progresiste.
Incheiere mi se cinstea, neavând nici puterile de mai înainte ...

Cronograf III
1907
Adaptat Bucur. III.

Rog. 15, 22 / 37, 42 [I. Rădulescu-Logoreanu, nota Const. Bostan - 1924]

Despre Gh. Asachi p. 116

Ju mînuea lui (Convorbiri) VI (1909) nr. 7-8
Tradiția lui Eminescu

p. 18. Jurnalul Bucovinei scrisă în școala lui Maiorescu! pag. 18
p. 278 Dna Humpel

1)
Scrisori ale lui Eminescu: pag. 34 (despre Neamț în 1870)
2) Conv. lit. 33 (1899) p. 1-10
3) 4 sau cărți D. Bratianu
4) Viena 14 Iunie 1871 Eminescu către Carol I
(Adevărul 4 Fev 1933)

Poeziile lui M. Eminescu (Fată-Frumoasă din Lacrimă,
La aniversare, Cezara, Sărmanul Dionis)
cu studiu literar de Mihail Dragomirescu
un portret și un indice rezumativ
Biblioteca românească enciclopedică „Sacec"
București 1908, 200 pag.

Nota de la pag 200: Acestă ediție este făcută sub îngrijirea
d-lui M. Dragomirescu (partea pur critică) și Em. Gârleanu
(partea pur bio-bibliografică). Pag. 198: Post-scriptum
cu arătarea greșelilor din ediția „Minerva"

